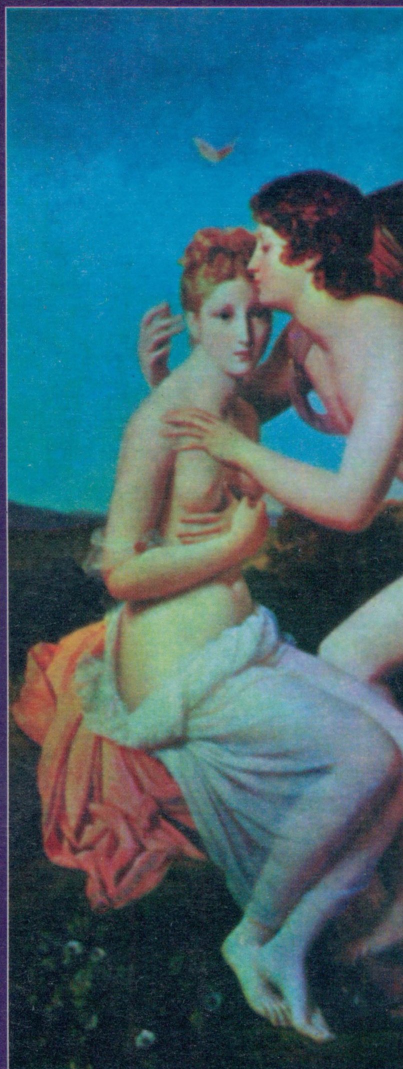
PAPROČIŲ ISTORIJA

istorija

Galantiškasis amžius

EDUARDAS FUKSAS

EDUARDAS **FUKSAS**

PAPROČIŲ ISTORIJA

GALANTIŠKASIS AMŽIUS

Eduardas
F U K S A S

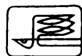

PAPROČIŲ ISTORIJA

GALANTIŠKASIS AMŽIUS

MINTIS 1997 VILNIUS

UDK 17(091)

Versta iš:

Eduard Fuchs
Illustrierte Sittengeschichte vom
Mittelalter bis zur Gegenwart.
Die galante Zeit.
Albert Langen Verlag für Literatur
und Kunst, München

Iš vokiečių kalbos vertė *Vytautas Pranciškus Būda*

Dailininkas *Dainius Paškevičius*

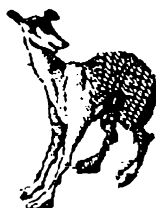
Redaktorė *Perla Vitkuvienė*

© Vertimas į lietuvių kalbą,
Vytautas Pranciškus Būda, 1997
© Meninis apipavidalinimas,
Dainius Paškevičius, 1997

ISBN 5-417-00731-5

PRATARMĖ

Savo pažiūras, kurios mane prie šio darbo speitė ir lėmė jo formą, esu išsamiai išklostęs „Renesanso“ tomo pratarmėje. Kadangi prie to, kas ten išsakyta, neturiu ko daugiau pridurti, tad jaučiuosi galįs negrįžti prie šios temos. Kiekvieno iš trijų tomų, kuriais, beje, suskirstytas visas veikalas, sandara yra baigtinė, todėl tam tikru mastu savarankiška studija. Tačiau svarbiausiomis mintimis ir kryptimis visi trys tomai yra visuma ir į ją turi pagaliau organiškai susilieti.

Gausybė medžiagos nepermaldaujamai vertė mane iš pasiekiamų man pavyzdžių atsirinkti ir pateikti vadinamuosius bandinius. Tačiau daugelis iš akių iškritusių paveikslų bei tekstų vis dėlto esti labai svarbūs mokslui. Tad ir šį kartą dėmesį traukiančius dalykus su tam tikrais dokumentais, kurie nėra skirti plačiajai visuomenei, pateiksiu vėliau pasirodysiančiame paskirame tome, kad būtų pasiekiami mokslininkams ir komplektuotojams.

Berlynas—Cėlendorfas
1910 metų ruduo

Eduardas Fuksas

IVADAS

Prarastasis rojus? Taleiranas* kartą senatvėje yra pasakęs: kas nepažinojo laikų prieš 1789 metus, tas apskritai nėra gyvenęs. Ir begalės jo amžininkų pritarė jam. Tie, kurie pergyveno aną epochą, savo saulėlydžio dienas, gedėte gedėjo pražuvusios palaimintųjų salos, nes jos džiaugsmų ir palaimos yra ragavę jaunystėje, o šiandien tai yra negrįžtamai nugrimzdę į nebūtį, todėl dabartis atrodo vis gedulingesnė. Į pabaigą eina grožio ir laimės sapnas.

Papročių policijos veikla: sučiuptos prostitutės vežamos į ligoninę. Prancūzų vario graviūra. Apie 1770 m.

---

*Taleirãnas 2 Perigòras 2 *(Talleyrand-Perigord)* Šarlis Morisas) (1754—1838) — Prancūzijos valstybininkas Napoleono ir vėliau — Burbonų laikais. Atstovavo (1814—1815) Prancūzijai Vienos konferencijoje.

Čia ir toliau vertėjo išnašos. Tikriniai vardai pateikiami sulietuvinti, o skliausteliuose — originalas. Nuoširdžiai dėkoju savo buvusiems kolegoms, VTU docentams Rūtai Katalynaitei ir Aleksandrui Veličkai, už verčiamąją talką.

Bučinys. Galantiška vario graviūra. Dail. Ž. H. Fragonaras *(Fragonard)*

Augustas Stiprusis ir Kenigsmarko grafienė Aurora.
Mitologinis įvaizdis

Ryškiausi Senojo režimo* palikti dokumentai — grožinė literatūra ir menas, kurie geriausiai atspindi epochos dvasią, pamatuoja šį gedulą. Spindulingu, be menkiausios dėmelės grožiu švyti šis palikimas. Viskas čia dailu; niekada moterys nėra buvusios tokios vylingos, o vyriškiai tokie elegantiški. Net pati tiesa tais laikais nesirodo nuoga, tik jos drabužis visada kibirkščiuoja sąmoju. Rožė yra praradusi spyglių aštrumą, nuodėmė — šlykštumą, o dorybė — nuobodulį. Viskas yra vien kvapsniai, grakštumas bei užburtas spindesys. Tragika, kūno skausmas, nusikaltimas netemdo veido. Jie švyti linksmybe ir palaima. Net ašarą nušluosto juokas, o nelaimė — tik viena pakopa į didesnę laimę... Toje epochoje nėra senatvės, nežinomas žodis „peržydėjo". Visur žiedais puošiasi amžina jaunystė, o juokaujama ir išdykaujama net mirties patale. Viešpatauja gašlumas ir geiduliai, o visas gyvenimas — nepaliaujama geidulių ekstazė. Tačiau pagirių nelydi šleikštus prablaivėjimas, bet ir vėl noras linksmintis. Veiksmai nėra nuoseklūs, jų nelydi padariniai. Egzistuoja tiktai „šiandien". Nėra „rytoj". Juslė nevaržoma ir neiškraipoma drovumo. Ji tarsi didelis

---

* Senasis režimas (pranc. *l'ancien règime*) — valstybės santvarka, kuri Prancūzijoje viešpatavo ligi Didžiosios (1789) revoliucijos.

Apgalvotas bėgimas. Dail. F. Bušė *(Boucher)*

užburtas stebuklų sodas, o nuodėmė iš jos esanti išvaryta, ir jos dirvoje neauga draudžiamojo vaisiaus medis. Galima ragauti visokiausių saldumynų ir gundomų vaisių. O kiekviename žingsnyje iš kelio vilioja tūkstančiai įvairiausių geidulių. Aistros lydi žmogų visą gyvenimą ir negailėdamos žarsto tiesiai į glėbį kiekvienam savo dovanas. Berniūkščio žvilgsnis iš nuojautos esti gašliai akiplėšiškas, ir motina išsiduoda: jos daržas žada gašlūnui sūnui gausius vaisius. Gamta esti panaikinusi gerbtinus savo įstatymus — nebesišlykštima net nenatūralumais. Viskas mat išvirtę į spindulingą grožį. Kur tik pažvelgsi — vien grožis bei nedrumsčiamas blizgesys... Gyvenama ir mirštama grožyje. Jis jau stovi prie gimdyvės lovos ir laiko mirštančiajam ranką. Jis yra nenusileidžianti saulė...

Tai yra rojus; jį išgyvenusieji su niūriu gauduliu mena Senąjį režimą ligi paskutinės savo valandos. Nemeluoja ir aistringi posmai, ir brangios vario graviūros, ir grakštūs rokoko paveikslai, kurie dar

Maudančiosi nimfos. Dail. F. Bušė *(Boucher)*

šiandien mūsų žvilgsnius keri savo palaima. Šis rojus iš tiesų turėjo būti, nors amžinai yra dingęs iš šios žemės.

Šie praeities liudytojai nemeluoja — tuo galima neabejoti, bet jie nutyli vieną tikrovės dalį, istorijai gal net pačią svarbiausią: tik menka žmonijos dalis šiame rojuje Senojo režimo laikais yra gyvenusi. Iš tiesų tai buvo ta maža dalis, kuriai Senojo režimo valdžia leido gyventi tranų gyvenimą, tokį gyvenimą, kokį Europa per savo istoriją vargiai ar yra mačiusi dar kartą, net antikos laikais to nebuvo. Jie nutyli ir tai, jog beveik visų kitų gyvenimas tuo pačiu metu buvo niekas kitas kaip rūpesčių ir kančių pragaras, kad anai saujelei tokį rojų žemėje sukurtų. Štai todėl tas Senasis režimas nebuvo joks rojus visai žmonijai.

Žmonija, kaip visetas, ligi šios dienos nėra gyvenusi rojuje ir todėl nėra buvusi nei iš ten ištremta, nei jo praradusi.

Rojus jai dar ir šiandien tebėra uždarytas. Dar ir dabar tie stebuklingojo sodo vartai tebėra jai išsvajotas, bet neįperkamas įeinamasis bilietas. Tik pavydo žvilgsniais ji gali žiūrėti į rojų, kaip į išsvajotą šalį. Dėl to kietais kumščiais buvo sudaužyti pamatai, ant kurių saujelei buvo pastatyta Palaimos šalis, panaši į Senąjį režimą. Ir tai yra tvirta siekimų garantija, tikras laidas, kad žmonija kada nors atsidarys vartus į tokią viešpatiją, kurioje ji visa lygia dalimi pasiners džiaugsmo jūroje. Šis rojus tikriausiai pateiks kitus liudijimus ir įtvirtins kitokius gyvenimo idealus nei sibaritų būvis, kadangi iš tikrųjų tai buvo rojus Senojo režimo viešpačiams. Tai bus rojus ir rūpestingiems kūrėjams, ir darbštuoliams. Tačiau jiems po kojomis dar tyso slenkstis, kurį žmonija turės peržengti prieš traukdama tolyn. Tačiau tai yra trumpiausias kelias, kurį ji turi nužygiuoti, trumpas tarpsnis, atmatuotinas baisiai ilgame kelyje, o juo žmonija per savo istorijos tūkstantmečius yra nukakusi nuo žemiausių barbarystės pakopų ligi mūsų laikų aukštybių. Ir todėl ji įveiks kurią dieną tą paskutinį ligi tikslo tarpsnį ir kaip tikra nugalėtoja peržengs slenkstį, nuo kurio apskritai ir prasidės tikroji jos istorija. Žmonijos raidos logika yra kur kas turiningesnė nei auklės pasakėčia, o ji kalba apie amžiną netobulumą, ir daug talpesnė nei pinigų maišas, kurio savininkui galvoje telpa tik kapitalistinės sąvokos „mano“ ir „tavo“. Kuris to nesupranta, gali tenkintis nuostabiąja logika, kadangi plėtros dėsniai gali išvirsti į savo priešybę.

Jei kultūros tragedija rutuliojasi, reikia savo *moto* rinktis viltį, kad žmonija esanti tikroji dieviškoji aušra, kad ji esanti savo laiko pabaiga ir pradžia. Valdovų absoliutizmo amžius buvo skaudžiausios tragedijos spektaklis, kurį žmonija pati turėjo išgyventi.

* * *

Šio įvado ir pirmojo skirsnio „Valdovų absoliutizmo epocha“ paveikslai, kaip ir pirmajame, Renesanso, tome, nėra tiesiai susiję su tekstu. Jie tik turi nevaržomai iliustruoti margą įvairių šiame tome gvildenamų temų kaitą. Jų įvertinti, savaime suprantama, neatsižadama. Tai bus padaryta tolesniuose skyriuose, kuriems pavieniui jos kiekviena pridera. Iš ten, jei prireiks, prie jų bus grįžtama.

pirma DALIS

VALDOVŲ ABSOLIUTIZMO EPOCHA

VALDOVŲ ABSOLIUTIZMO ATSIRADIMAS IR PLĖTRA

LIUDVIKAS XIV IR FRYDRICHAS II

ABSOLIUTIZMO BRUTALUMAS

ABSOLIUTAUS VALDOVO SUDIEVINIMAS

VALSTYBĖS LĖŠŲ ŠVAISTYMAS

IŽDO GAUSINIMO BŪDAI

ABSOLIUTIZMO MARGUMYNAS EUROPOJE

VALDINIO NUOLANKUMAS

VISUOMENĖS VEIDMAINIŠKUMAS

GALANTIŠKUMAS

Pirma, nei randasi daiktas, visada vyksta veiksmas. Ir tai atsispindi revoliucijos istorijoje. Tai sakytina ir apie visus pasaulio istorijoje luomų sąjūdžius. O žygis į istoriją paprastai būdavo revoliucingas veiksmas, kuris istoriškai pralaimėjusį luomą palydėdavo į kapines ir į savo vietą viešpatauti atvesdavo politines jėgas, atitinkančias pakitusį daikto turinį. Tai yra revoliucionierių veikla ir jos turinys istorijoje. Tas faktas, kad kiekvienas luomų sąjūdis iš pradžių į istoriją žengdavo revoliucingai nusiteikęs, nė per nago juodymą nepakeisdavo aplinkybių, jei pats suakmenėdavo ir, užuot toliau organiškai plėtojęsis, nuo savo įsiviešpatavimo dienos tapdavo didžiausiu kliuviniu visai organiškai plėtrai. Klasiškas pavyzdys gali būti

Prūsijos karalius Frydrichas II su meilužė grafienė Lichtenau

krikščionybės istorija. Iš pradžių tai buvo didelis, revoliucingas sąjūdis ir, beje, labai ilgai vedė žmones su šakėmis į revoliuciją. Tačiau dėl padarinių daugeliui šiandienių oficialiųjų krikščionybės vadovų tai gali būti labai nepatogu. Bet jiems tai neturi nė menkiausios įtakos, ką jau kalbėti apie tai, kad buvo ignoruojami naujojo mokslo pateikti įrodymai, jog Jėzus Kristus ir Jo mokiniai ne tik labai sėkmingai įvykdė europinę pasaulio istorijos revoliuciją, bet ir patys iš tikrųjų pridera didžiausiųjų darbo revoliucionierių būriui.

Valdovų absoliutizmo atsiradimas ir plėtra. Su revoliucinga istorijos suteikta galia pirmą kartą į istorijos sceną atvestas ir valdovų absoliutizmas. Tai atsitiko XVI a., kai tuomet kylančio prekybos kapitalo atstovas sukūrė jo raidos sėkmei būtiną tautinę valstybę, per šalies suvereną sutelkė politinę centrinę valdžią ir savo vyriausiojo valdovo galia sutramdė susiskaldžiusią feodalų diduomenę. Šitaip valdovo absoliutizmas įsitvirtino kaip revoliucinė istorijos jėga. Mat nauja politinė organizacija, į kurią jis vedė šalis, buvo ano meto istorijos būtinybė. Tautinė valstybė, politinės centrinės valdžios plėtra ir stiprėjimas buvo istorijos imperatyvas. Tai turėjo vykti prieš viduramžių valią dalijantis viešpataujantiems sluoksniams valdžią. Su prekybos raida vėl atėjęs į pasaulį revoliucingiausias ir revoliucijos iškeltas veiksnys buvo pinigai. Jie apvertė viską aukštyn kojomis; prekiautojas stojosi į riterio vietą kaip naujas pasaulio valdovas. Tačiau, plėtojantis prekybai su užjūriu, ypač kai buvo atrasta Amerika, jis pasiekė tiek, kad per prekybą eksploatavo visą pasaulį. Taigi prekiautojas, pasaulio viešpats, norėjo susikurti nepaliaujamo saugumo ir nuolat augančių pelnų garantą. Ypatingi jo interesai turėjo pranokti visus kitus. Pirmiausia jis norėjo apsaugoti savo užsienio prekybos ketinimus. Šios apsaugos jis galėjo tikėtis tik iš vienos stiprios centrinės politinės valdžios, kuri, visada remiama kovingos kariuomenės bei karo jūrų laivyno, galėjo veikiai suteikti galingą tarptautinę, politinę paramą. „Prekybai reikėjo ginkluotųjų pajėgų ginti jos interesams tiek užsienyje, tiek viduje, malšinti konkuruojančioms tautoms, grobti rinkoms, ardyti kliūtims, kuriomis mãžosios komunos pastodavo kelią laisvajai prekybai. O miestų savivaldybės policija turėjo tramdyti galingesnius ir mažesnius feodalus, kurie prekybos skelbiamą nuosavybės teisę akiplėšiškai neigė, ir ne vien teoriškai“ (*Kautskis K.* Tomas Moras ir jo utopija.— 1888*). Daugumoje kraštų prekiautojų

---

* *Kautsky K.* Thomas Moore und seine Utopie.— 1888.

Visų santuokinių vyrų lemtis. Simbolinė satyrinė vario graviūra. Apie 1700 m.

interesai pranoko miestų autonomiją, ir jie siekė sukurti tautines valstybes su stipria politine centrine valdžia. Taigi valstybių — kadangi jos visada iškildavo remiamos prekybos kapitalo ir todėl būdavo politinės jo interesų reiškėjos — interesas savaime sutapdavo su karalystės dinastiniais interesais. Suprantama, kodėl jos (valstybės) ir jis (prekybos kapitalas) buvo natūralūs sąjungininkai ir kodėl daugumas anuomečių karų pirmiausia būdavo prekybos karai. Abiejų interesai buvo vienodi. Ir karalystei reikėjo ginkluotųjų pajėgų bei ištikimų karo vadų. Karalystei, antra vertus, reikėjo ginkluotosioms pajėgoms išlaikyti daug pinigų, o jų gauti galėjo tik iš piniginguųjų luomų. Šie savo ruožtu gyveno tik miestuose. Tačiau ši sąjunga nepalūždavo, nors kiekvienas karas pirmiausia stiprindavo valdovą, o piningiesiems luomams kaskart būdavo užkraunama kraupiai sunki našta. Tačiau išlaidos judriajam kapitalui apsimokėdavo.

Revoliucingoji valdovų absoliutizmo epocha, kurioje kapitalizuojamasis procesas vyko įvairiausiose šalyse, formavosi nevienodai sparčiai ir baigėsi visur anaiptol ne tuo pačiu metu. Bet jos pabaiga visur sutampa su Renesansu.

Valdovų absoliutizmas, kaip politinė valdžios forma, o kartu kaip tam tikros kultūros atstovas ir skleidėjas, yra baigiamasis nesustabdomos raidos padarinys. Ir būtent šis dėsnis galioja visoms šalims, kadangi visuomenės kapitalizuojamoji tendencija prasilaužė kelią visose šalyse, tad yra tatai visuotinis reiškinys, jei siekiantis ne sukurti politinę centro valdžią, tai bent įtvirtinti valdovų absoliutizmo viešpatystę. Tai buvo neaplenkiamas kapitalizmo plėtros tarpsnis, kuris vienoje šalyje, pavyzdžiui, Anglijoje, dėl itin patogių aplinkybių buvo nužygiuotas per keletą dešimtmečių, o kitose, atvirkščiai, kur valdovų absoliutizmui konsoliduotis dar reikėjo būtinai sukurti itin palankias sąlygas, pavyzdžiui, Prancūzijoje ir Vokietijoje, kapitalizuojamasis procesas truko beveik pustrečio šimtmečio. Tačiau šiam politiniam kapitalizuojamosios plėtros procesui spartinti ir atitinkamam tarpsniui peršokti sąlygų nebuvo ir todėl jis nebuvo aplenktas.

Anksčiausiai šio istorijos tarpsnio būtinumas buvo suvoktas Ispanijoje. Todėl čia pirmą kartą Europoje susiformavo specifinė absoliutizmo kultūra. O Ispanijos papročiai ir etiketas buvo pavyzdys Europos valdovų rūmų gyvenimui. Prancūzijos absoliutizmas į tai atėjo šimtmečiu vėliau, nors valdovo absoliutizmas ir sutelkta politinė centro valdžia Prancūzijoje įsigalėjo jau 1614 metais, tai yra Liudvikui XIII įžengus į sostą. Tačiau politikos ir kultūros pavyzdžiu Europoje Prancūzijos absoliutizmas tapo tik po to, kai ši šalis atėmė iš Ispanijos pasaulio politikos teatro galiūnės vaidmenį.

Vokietija yra viena iš tų šalių, kurios, priešingai nei Ispanija ir Prancūzija, nėjo vienos valstybės centralizuotos valdžios kuriamuoju keliu. Tai yra tragiškas Trisdešimties metų karo* padarinys. Jame kunigaikščių ir miestų valstybių savarankiškumas, remiamas švedų ir Prancūzijos, nugalėjo Habsburgo Ferdinando II ginamą vieningos Vokietijos valstybės mintį. Vestfalijos taika leido kiekvienam kunigaikščiui ir kiekvienam laisvajam miestui — vadinamajam laisvajam miestui valstybei — nė kiek nevaržomam savo jėgomis kariauti, stoti į sąjungas tiek su kitais kunigaikščiais, tiek su užsieniu. Ir tik dėl formos buvo sakoma, — nes niekas to įsipareigojimo nepaisė, — kad tokios sąjungos neturinčios būti priešiškos kaizeriui ir valstybei. Šis taikos padarinys virto tragedija, nes Vokietija kentėjo ne tik per karą. Ir po jo ji buvo pasmerkta sunkioms ir ilgoms kančioms. Juk iš Trisdešimties metų karo mes nelaimėjome ničnieko, o tik pabandėme „likviduoti popiežiaus ir Habsburgų pasaulinės imperijos** skurdžių karaliukų lizdą, kuris atstovavo apgailėtinoms nykštukinėms vokiečių valstybėms, ir atkurti šventąją Vokiečių Tautos Romos Imperiją. Ir tai būtų buvusi privali sąlyga Vokietijai pamažu žengti natūraliu atgaivos ir plėtros keliu. Kad tas bandymas nepasisekė, nebuvo joks stebuklas. Liūdna, kad nesėkmę, kaip tai būdinga Vokietijos kunigaikštijoms, lėmė ir tokia pat apgailėtina jos kraštų bei kraštelių ekonomika. Baigiantis Trisdešimties metų karui, galutinai žlugo Habsburgų Ispanijos monarchija, gindama savo didvalstybės pozicijas nuo Prancūzijos. Nuo šiol Prancūzijos pinigai be atvangos nugalėdavo ir Vokietijoje, nes Prancūzijos kyšiai pinigais dabar ilgiau kaip šimtmetį pripildydavo tuščias kišenes daugybei kunigaikščių ir kunigaikštukų kiemiškių. Vadinamųjų didžiųjų valdančiųjų kunigaikščių

---

* Trisdešimties metų karas (1618—1648) — pasaulinės hegemonijos siekiančių Vokietijos katalikų kunigaikščių, popiežiaus, Lietuvos ir Lenkijos Respublikos remiamų Austrijos ir Ispanijos Habsburgų karas su priešinga Vokietijos protestantų, Čekijos, Danijos, Prancūzijos ir Švedijos koalicija. Karas baigėsi Vestfalijos taika.

** Popiežiaus pasaulinė imperija — Šventoji Romos Imperija (nuo XV a. pabaigos — Šventoji Vokiečių Tautos Romos Imperija) — Europos valstybių junginys. Įkurta 962 m. Vokietijos karaliaus Otono I. Be Vokietijos (galingiausios šioje sąjungoje valstybės), priderėjo jai Italija, Čekija, Burgundija, Nyderlandai, Šveicarijos kraštai ir kt. Jos imperatorius Zigmantas I XV a. konfliktavo su Lietuvos valdovu Vytautu Didžiuoju. Vėliau rėmė šio pastangas vainikuotis Lietuvos karaliaus vainiku. Imperija nustojo gyvavusi Napoleono karų laikais (XIX a. pirmojoje pusėje). Paskutinis imperatorius Pranciškus II buvo priverstas atsisakyti sosto.

kiemuose, kaip Karaliaučiaus profesorius Prucas *(Prutz)* vien archyvų skaičiais yra įrodęs, visut visutėliai — kilmingos kunigaikštienės, sosto įpėdinis, visi ministrai žemyn ligi pat paskutinio liokajaus — atsiliepia į monetų skambesį ir gina prancūzų interesus. Kur grynieji pinigai nebūdavo parankūs duoti ir imti, dovanodavo ir priimdavo gražų žirgą, brangius drabužius, vertingus sidabro servizus ir panašius geidžiamus daiktus. Ši nuolatinė nenuslepiama korupcija yra Trisdešimties metų karo palikimas. Sykiu Vokietija per šimtmečius buvo užsienio interesų objektas. „O Vokietijos priešas spausdavo ranką kunigaikščiams, nuolat išduodantiems savo tėvynę.“ Žygis į neribotą kunigaikščių absoliutizmą turėjo būti natūraliai stabdomas, bet, antra vertus, Vokietija dabar turi du šimtus absoliučių kunigaikščių vietoj vieno vienintelio. Reikėjo užkimšti godžius snukius tiems šimtams valdovų rūmų išlaikytinių. Ką tai reiškė, pamatysime paskui iš vieno kito ryškesnio pavyzdžio.

Visiška valdovo absoliutizmo pergalė susijusi su tos pačios istorijos situacijomis. Štai buržuazija pagal nesulaikomai žygiuojančio kapitalizuojamojo proceso dėsnius pamažu stengėsi įtaką ir svarstyklių lėkštę nusverti tų luomų naudai, kurie nuo šiol vadovaus visuomenės gyvenimui. O tai buvo pirmiausia feodalų diduomenė.

Toji stadija visada esti neribotos karališkosios valdžios gimtadienis ir laiko taškas, nuo kurio pasaulio istorija pradeda naują laiko tarpsnį. Šiame klasių raidos etape karalystė buvo pergalinga todėl, kad naujasis visuomenės būvis leido jai abiem valdančiosioms klasėms ant pečių atsisėsti ir abi vieną per kitą pažabotas laikyti.

Kad taip atsitiko, buvo, kaip sakyta, nenumaldoma istorijos būtinybė. Nuo Renesanso laikų visuose kraštuose kylanti pinigų galia turėjo savo atstovaujamai klasei, piliečiams, prekiautojams, padėti išsikovoti ir politines teises, nes tik šitaip buvo galima tiek viduje, tiek už valstybės sienų realizuoti ką tik aptartą saugumą, be kurio neįmanoma buvo laiduoti minimiems visuomenės sluoksniams pelnų ir antpelnių. Tačiau tai kurstė klasių grumtynes su žemesniaisiais visuomenės sluoksniais. O šios juo atkakliau laikėsi, juo labiau intensyvėjo kapitalistinis gamybos būdas ir juo stipriau buvo laužiamas feodalų priešinimasis. Šiose klasių grumtynėse karalystė galų gale savaime tapo trečiųjų teismo teisėja, derinanti prieštaringus ginčijančiųsi klasių interesus, kadangi buržuazija nebuvo dar įgalinti užsiversti sau ant pečių visą politinę valdžią. Nebuvo, antra vertus, nė tokios

Liudviko XV meilužė ponia Pompadur, vaizduojanti Venerą.
Dail. F. Bušė *(Boucher)*

lig šiol jėgos, ganėtinai pajėgios, kuri būtų įstengusi pretenduoti į politinį autoritetą ir eksploatuoti ją savo pačios labui. Trečiųjų teismo teisėjos vaidmuo logiškai radosi todėl, kad reikėjo liepti abiejų klasių ginklams nutilti, politinėms kovoms liautis, ir — tai visados buvo svarbiausias efektas! — skatino savo pačios valdžios interesams bendrai tarnauti. Karalystė, vadinasi, tapo bendradalė, sykiu tarp abiejų pusių stovinti vienodu nuotoliu, kaip galantiška dama su dviem oficialiais meilužiais, iš kurių vienas buvo jausmui, o antrasis — paramai gyvenime.

Per šį perversmą į lig tol buvusias provincijų ir įvairių bendruomenių savivaldas atėjo centralizuotos valstybės valdžios struktūros, „biurokratija, kuri kasdien grobia naujas teritorijas, kasdien griežčiau drausmina ir daro vis labiau priklausomas nuo centrinės valdžios". Tuo pat metu pasikeitė diduomenė, nes dėl industrializacijos žlugo feodaliniai verslai ir savarankiški politiniai vienetai nebegalėjo egzistuoti, taip pat rūmų diduomenė, skolinantisi daugiau ar mažiau paramos iš absoliutinės karalystės. Be vien aukštuomenei skirtų karininkų vietų, pirmiausia didikams atiteko sinekūros*. Jos būdavo dalijamos karalystės ir kasdien steigiamos naujos. Pinigingiesiems liko dengti visas

* S i n e k ū r à 2 (lot. *sine cura* 'be rūpesčio')— viduramžių Katalikų Bažnyčios tarnyba, kuri duodavo pajamų, bet dirbti nereikėdavo.

išlaidas, tačiau jie mainais gavo ekvivalentą — prekybos monopolį ir kitų panašių privilegijų, iš kurių pagaliau per ilgesnį laiką dar labiau ėmė pelnytis. Kadangi pinigai buvo svarbiausia priedermė absoliučiajai monarchijai — tiek ginkluotosioms pajėgoms išlaikyti, tiek vis didėjantiems valdovo kiemo didikų poreikiams patenkinti, tai iš to darytina išvada, kad monarchijos galia juo labiau neribota buvusi, juo gausesnė buvusi valstybėje turčių klasė ir juo pelningiau ji buvusi plėšiama.

Kaip ilgai ši pusiausvyra valstybėje išsilaiko,— o taip yra maždaug nuo XVII a. vidurio ligi antrosios XVIII amžiaus pusės,— valstybės vadeliotojai iš tikrųjų galėjo įsivaizduoti; „valstybės reikalai tik jų pačių asmens interesams turį būti naudingi". Absoliutizmo priežodis „Valstybė — tai aš!* iš tiesų stipriai atitiko tikrovę.

Ši būklė galų gale turėjo baigtis, ir ji dėsningai baigėsi, kai naujos visuomenės jėgos taip sustiprėjo, kad sėkmingai įstengė monarchijai atsakyti materialinius išteklius, kurių jai reikėjo savo galiai išlaikyti. Tą dieną, kai buržuazija sukaupė reikiamas jėgas, išmušė paskutinė absoliutinės monarchijos valanda. Tą dieną, suprantama, ir feodalizmas galų gale buvo paguldytas ant menčių, o kapitalistinis gamybos būdas įsišaknijo kaip vienas vienintelis neribojamai viešpataujantis ekonomikos principas. Šitaip prasidėjo moderniosios buržuazijos amžius, piliečių amžius, kurio svarbiausias tikslas buvo priversti monarchiją tarnauti vien savo interesams.

Išsiaiškinus, kas tai per įstatymas, kuriuo monarchijos absoliutizmas parėmė savo būvį ir savo egzistenciją, peršasi pirmiausia ir svarbiausia išvada, kad jis neatstovavo jokioje stadijoje anai, beveidei, valdžios formai, o ši skelbė valstybės valdžios nepriderėjimą nuo viešpataujančių klasių ir todėl egzistavo nė per nago juodymą nepriderama nuo partijų bei klasių, taip sakant, kaip lyginamoji teisėtumo jėga, ginanti silpnuosius nuo stipriųjų. To niekada nėra buvę ir tai niekada nebuvo absoliutinės monarchijos tikslas. Nė vienas absoliutinis monarchas nėra pajutęs šaukimo į tą „socialinę viešpatystę". Kiekvienas vadovavosi tik išskirtiniais savo paties interesais. Jei jis rūpindavosi tautinės valstybės turtu, iš tiesų tai būdavo tik kapitalistų rūpinimasis savo pinigų maišo pilnumu. Kur nesitikima didėsiant

* Orig. (pranc.): *l'etat c'est moi!* — garsusis Prancūzijos valdovo Liudviko XIV, pataikaujamai — karaliaus saulės, pasakymas.

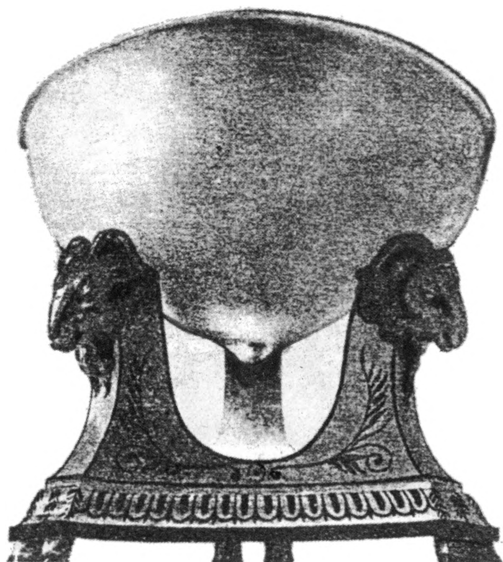

Panelė Robinson laukia hercogo de Šartro

valstybės, t. y. karaliaus, pajamas, niekada nėra pabudę tėviškoje absoliutaus to krašto monarcho širdyje nė menkiausias rūpestis dėl tautos vargų ir noras ją pakelti iš skurdo. Plėšikas, kuris plėšia ir vagia, kad grobiu savo artimuosius pasotintų, esti visada tik pasakų herojus.

Ideologizuotos istorijos raštininkai neribotą monarchijos absoliu-

tizmo iškilimą visada aiškindavo tokiomis pat ideologizuotomis priežastimis — esą sostą paveldėdavę itin vienvaldiškos prigimties įpėdiniai. Dėl tokios naivios pažiūros į istoriją ir dėl savo aklumo istorikai, savaime suprantama, taip pat praleido pro akis istorines monarcho absoliutizmo radimosi sąlygas. Turime, be abejo, vienvaldiškai nusiteikusių asmenybių tarp valdovų, kurie absoliutinę valdžią gana dažnai esti smarkiai sustiprinę. Taip pat anuo metu ne viena vienvaldiškos prigimties asmenybė yra reikalavusi sau absoliučios monarcho valdžios, o kitam per daug vienvaldystės netrokštančiam konkurentui apgailėtinai nesisekdavo. Tačiau su tikrais ir ilgais absoliutizmo padariniais tai susiję tik tada ir tiktai ten, kada ir kur, šiaip ar taip, jau yra buvę istorijos sąlygos absoliutinei monarchijai įleisti šaknis ir įsitvirtinti visose visuomenės struktūrose. Priešingu atveju, arba ligi tol, visi absoliutizmo geiduliai atsitrenkdavo arba į kietakakčių, tvirtai ant kojų stovinčių feodalų junkerių valią, arba į užsispyrėlišką savarankiškų miestų vištakumą. Ilgainiui susiformavusiomis sąlygomis viskas buvo padaryta, kad vienvaldiškų pomėgių asmenybės galėtų valdžios vairą sukinėti vien savo nuožiūra. Kiekvienam nesunku peršokti šakumo platumo griovį, kurį buvo išsikasusi valdžia, spaudžiama

Marijos Antuanetės krūties kopija. Mažųjų Trianono rūmų Vaisių salė

anuomečių ekonomikos sąlygų. Kas mėgindavo padaryti negalima, tam bandymas visada baigdavosi apgailėtina nesėkme. O tam vadinamajam ir išsiaiškintajam despotizmui visuotinės istorijos situacijos lemta pagal išgales būti tik vykdytojui ir realizuotojui. Ir tai yra vienintelis suprantamas istorijos logikos postulatas. Istorijos situacija iškelia absoliutinę monarchiją ir koreguoja ją pati, o ne asmenybės formuoja savo meto schemą.

Satyrinis lapelis, vaizduojantis turtingą,
bet bjaurią ir tekėti geidžiančią ponią 1717 m.

Jei šį istorijos dėsnį norėtume pailiustruoti klasikiniais absoliutizmo pavyzdžiais, verta tik nurodyti abu būdingiausius jo atstovus — ***Liudviką XIV ir Prūsijos Frydrichą II***. Liudvikas XIV, istorijos vadinamas absoliučiu valdovu, savo asmenybe įrodo, kad istorija pati tinkamu momentu tikriausiam liurbiui ant galvos uždeda spindulingą aureolę. Juk išliaupsintasis karalius saulė, kuris visam šimtmečiui davė savo vardą, iš tikrųjų niekas kitas, o tikriausias tuščiagarbis kvailys. Tai liudija kiekvienas bent šiek tiek rimtesnis ano meto ir jo asmenybės tyrimas, taip pat naujausi duomenys. Ši tokia įstabi absoliutizmo asmenybė nemokėjo nei rašyti, nei skaityti, buvo kiauras tamsuolis ir neapkentė švietimo. Tai nėra joks bjaurus pamfletininkų išradimas, o atvirkščiai — jo adoruotojų konstatavimas. Orleano hercogienė, plepi jo garbintoja, kuri ilgus metus šalia jo yra gyvenusi, rašo: „Karalius buvo m..., ir jis nieko neišmoko — vargu ar galėjo išmokti rašyti ir skaityti“. O štai iš kitos vietos: „Karalius ir visa jo padermė, išskyrus mano sūnų, nemėgo skaitymo, ir tai padarė jį nemokšą“.

Prieš Frydrichą II, atvirkščiai, liudija naujausio mokslo priemonėmis dirbantis istorijos metraštininkas, koreguojantis šalyje paplitusias panašias pažiūras į Frydrichą II, aišku, priešingai. Jis neginčijamai įrodo, jog to „šviečiamojo despotizmo“ padariniai — tai vien apgaulės, kad jo nekepęs auklėtinis esąs Prūsijos valstybės kūrėjas. Objektyvus istorijos mokslas savo ruožtu įrodo, kad ši palyginti skaidri ir talentinga galva bei jos politika nebuvo ištikta visiškos katastrofos, nors jo žengimo į sostą dieną jau buvo aiškiai matyti, jog Prūsijos valstybėje iš esmės niekas nepasikeitė, „nes Prūsijos valstybė taip atsirado, kaip atsirado, o galėjo ir išvis neatsirasti“. Jis turėjo, vadinasi, maudytis savo nuodėmingame kraujyje, į kurį feodaliniai Brandenburgo junkerių ir vieškelio plėšikų interesai jį įstūmė po Trisdešimties metų karo. Ir tikrai Frydrichas II taip pat iš esmės nereformavo reakcingų ir niekingų Prūsijos valstybės griaučių. Kad Frydrichas II ne kartą, įžengęs į sostą, yra mėginęs keisti ligtolinį režimą, tai čia nieko nuostabaus. „Frydricho įsiviešpatavimas tapo nusivylimo diena“,— skausmingai sielvartaudamas rašo vienas apviltas žmogus. Taip po savo tėvo mirties piktai kalbėjo fleitininkas ir poetas, kuris savo uniformą yra pavadinęs įkapėmis ir paskelbęs trumpą, labai įtikinamą valdžios programą: „viskas bus taip, kaip man tėvas paliko sutvarkęs. Tik ginkluotąsias pajėgas padidinsiu tam tikru eskadronų skaičiumi“

(*Meringas Francas*. Lesingo legenda*). Ir šią programą Frydrichas II taip pat realizavo. Prūsijos karaliui tinka tarti ir šmaikštesnį žodį: jis nieko nežadėjęs, o pažadą tesėjęs. Bet ko norėjo junkeriai ir ką tos naujos teisės ir privilegijos teikė, galėjo realizuoti tik Frydrichas, nes jis „feodalizmo dirvoje išaugusį militarizmą apvilko geležiniais marškiniais". Tai pakeisti buvo toks purvinas ir nepatogus darbas, kad jam neužteko nei jėgų, nei noro.

Rašydamas valdovo kiemo istoriją, antra vertus, nepailsėsi. Tą pat galima pasakyti ir apie Liudviko XIV šimtmetį. O tai kur kas labiau dera Prūsijos istorijai.

Absoliutizmo brutalumas. Kiekvienas pasaulio istorijos sąjūdis turi revoliucingus laiko tarpsnius. Tačiau tikriausiai ne kiekvienas yra herojiškas. Krikščionybė išgyveno šimtmečius heroizmo. Buržuazija išgyveno savuosius, o prieš tris ketvirčius šimtmečio sąmoningai į istoriją įžengęs proletariatas taip pat juos patyrė. Pastarasis tą savo tarpsnį tebegyvena iš dalies ir šiandien. Vienintelė monarchijos absoliutizmo istorija yra perdėm neužsikrėtusi šia idealistine jaunystės kvailybių liga. Ir tuo klasinis absoliutinės monarchijos sąjūdis skiriasi nuo visų kitų pasaulio istorijos sąjūdžių.

Tai nėra menka aplinkybė. Mat ir tos herojiškos kovos, kuriomis į sceną žengianti klasė kadaise puošdavo savo pergales, anaiptol neišbaltina nuodėmių, kurių ji vėliau, savo politinio viešpatavimo laikais, pati pridaro. Tai ir yra dalis jos viešpatavimo laikų ypatingų metodų, kuriais atėjo į valdžią. Reikia suskaičiuoti ir išlaidas, kuriomis monarcho absoliutizmas apkrovė kultūrą, ir prisiminti metodus, kuriais jis ėjo į savo tikslą. Šitaip visuomenės būvis, kuris buvo būdingas monarchijos absoliutizmui, nesunkiai suprantamas, bent jau suvokiama, kad jis taip pat buvęs „būtinas".

Natūralu, jog ši absoliutizmo išlaidų sąskaita pateikiama čia net siauriausia prasme ne tam, kad sistemiškai būtų apžvelgta absoliutinės monarchijos metodų ir naštos radimosi istorija įvairiose šalyse. Čia tik gvildenamas vienas kitas būdingesnis pavyzdys ir bendriausiais bruožais apmesta charakteristika.

Revoliucingosios klasės niekada nebūna sentimentalios, bent kovodamos ir laikydamos valdžią savo rankose. Tačiau priemonės, kurių

* Orig. (vok.): *Mehring Franz.* Die Lessingslegende.

Moterys valdo vyrus. Italų vario graviūrą. Dail. Mitelis *(Mitelli)*. Apie 1680 m.

ėmėsi absoliutizmas, išsiskyrė ypatingu žiaurumu ir siaubinga nešvara. Į dienos šviesą išvilktas žiaurumas atrodo bjauresnis nei absoliutizmo pusėje didvyriškumas, visuomet juo galingesnis, juo silpnesnis priešininkas patenka jam į nagus. Jei iš garsiųjų istorijos pavyzdžių atrinktume svarbiausius, Vokietijoje jie primintų baisų kerštą, kuriuo vokiečių kunigaikščiai atsimokėjo neištikimiems ūkininkams, pralaimėjusiems savo karą. O kur dar žvėriškas nuožmumas, kuris buvo įsigėręs į Miunsterio perkrikštų kraują. Keli Vokietijos istorijos lakštai apie gyvuliškumą, kaip šis. Tai buvo siaubingai įsiutęs patrakęs plėšrūnas, kuris akimirką pabūgsta savo aukos. Panašus pavyzdys — hugenotų persekiojimas Prancūzijoje, Baltramiejaus nakties žudynės. Tai vienintelis toks kraupus įvykis pasaulyje. Neistoriko akimis žiūrinčiam į visas tas grumtynes tai gali atrodyti tik religiniai kivirčai. Jei uždanga plyšta, matai, kad už ideologinės religinių karų

Die Lüfft.

Die allzu freche Lüfft entdeckt hier was verborgen,
Umfasst gantz unverschämt diß gute frome Weib,
Sie liebt mir ihren Mann, drum will sie vorn mir sorgen.
Blaß Æol, blase mir ihr hinten in den Leib!

Vėjas. Galantiška vokiečių vario graviūra

priedangos stengiamasi paslėpti monarchijos centrinės valdžios konsolidavimąsi. Tai sakytina apie daugybę visų vadinamųjų religinių karų. Antai kova Prancūzijoje su 1576 m. įsteigta Lyga* buvo tik kova su aristokratais — centrinės valdžios priešininkais. Lyga katalikų didikų buvo įsteigta ne tiek ginti katalikų tikėjimui, kiek nuo absoliutinės centrinės valdžios ginti aristokratų privilegijoms. Tad buvo perdėm logiška, kad ji tą pačią akimirką patraukė buržuazijos akis, kai ši buvo priversta pradėti kovą su monarchija. Taip pat logiška, beje, kad Lyga vėliau absoliutizmo pergalėmis buvo paskandinta kraujyje. Tai nėra nė tikėjimo išpažinėjų fanatizmas, nes jis menkiausiai yra padėjęs nuo grandinės paleisti pergalės ištroškusius kraugerius. Kaltas čia didžiausias plėšrūno įsiūtis, nes jo grobiui yra iškilęs pavojus. Ir anglų puritonų, ir vėliau kalvinų kovų svarbiausia ištaka, mūsų akimis, yra ne tik religijos vizijos, bet ir demokratinis miestiečių priešinimasis monarcho absoliutizmui. Puritonų pralaimėjimas buvo monarchijos valdžios centralizuojamoji pergalė. Anglijoje nugalėtojai vartojo ne mažiau kruvinus ir žvėriškus keršto metodus. Kai dvarininkai nugalėjo maištininkus, kaip būdavo vadinami savo teises ginantys visuomenės sluoksniai, jie pasirinko keršto formą — „aukoms iš kūnų plėšė žarnas ir čia pat jų akyse degino“.

Priešinimasis absoliutinei monarchijai tiek dėl rimtų dalykų, tiek dėl smulkmenų būdavo taip pat palaužiamas. Kartuvėse ir ratu laužydavo stuburą gynėjams, stojantiems krūtine už daugelio miestų laisvę, jei savo valia nesutikdavo nusilenkti absoliučiai viešpatystei, bet senas laisves su ginklu rankose gynė nuo galingesnės valdovų savivalės.

Jei istorijos sąlygos kliudė lauko kautynėse paimti priešams miestiečiams ar feodalams už gerklės arba atvirai juos prieš visą pasaulį užpulti ir pasmaugti, tai tūkstančius kartų skrupulingai įspausdavo banditui į rankas durklą arba lėtai tikrais nuodais koreguodavo nepatogius santykius. Tokių procedūrų neišvengdavo net tėvai, seserys ar broliai. Iš devynių galybių pavyzdžių minėtinos kad ir pagarsėjusios kovos dėl popiežiaus sosto XV a. pabaigoje, nes ir jų priežastis buvo perdėm absoliutizmo interesai.

Kai Aleksandras VI įžengė į popiežiaus sostą ir savo konkurentą, kardinolą Reverę**, šį sykį pašalino iš kelio, laimėjo ne kuri nors

---

* L ý g a 1 (lot. *ligo* > pranc. *ligue* 'surišu') — šiuo konkrečiu atveju turima omenyje Europos valdovų sąjunga, gyvavusi XVI—XVIII a.

** K a r d i n o l a s R e v ė r ė 2 *(Revere)* — popiežius Julijus II (1503—1513). Karinga asmenybė, menų (Rafaelio, Mikelandželo, Grabmalo) globėjas. Pradėjo statyti Šv. Petro baziliką Romoje.

asmenybė, tik Ispanijos didvalstybės interesai įveikė Prancūzijos interesus. Prieštaringus šių didvalstybių dinastijų interesus lėmė tai, kad abu pretendentai varžėsi dėl Šventojo Sosto. Tačiau tik per konklavo sprendimo prizmę žiūrėtina į abiejų pusių grumtynes. Kadaise buvo veikiama piniginiais kyšiais, o dabar konkurentų kovos baigtis lemiama vien tik nuodų ir durklo. Bordžų *(Borgia)* nuodai buvo iškalbingi, o durklas ir špaga jų pasamdyto pasalūno žudiko rankoje visados padarydavo savo darbą. Jo sėkmė buvo ir Ispanijos absoliutizmo laimėjimas. Kai kardinolas Reverė galų gale užėmė Šventąjį Sostą, tučtuojau griebėsi veiklos, kuri jam pelnė „kraugerio" šlovę. Menkai jis tesirūpino šventuoju krikščionybės mokslu, kur kas labiau monarchijos absoliutizmo stiprinimu. Bet būdavo tada kalbama vien apie centralizuotą politinę Italijos valdžios sistemą. Tik vidaus logika lėmė, kad Julijaus II palikimas atiteko Medičių šeimai*. Vadinasi, paskutinės Florencijos, piliečių miesto, valdžios supratimo liekanos bus pašalintos ir atiteks į jos vietą veržiančiaisi absoliutinei monarchijai. Tai yra tik vienas kitas be galo ilgos virtinės pavyzdys. Tačiau jie, ir vienas, ir kitas, yra klasikiniai, būdingi...

Politinę valdžią monarchijos absoliutizmas užgrobė be galo šiurkščiai, ir tas šiurkštumas nieku būdu neatitinka iš užgrobtosios valdžios eksploatavimo gaunamos naudos.

Monarchijos absoliutizmo pergalė nė vienoje šalyje nebuvo visiška, todėl absoliutizmo istorijoje randasi pirmiausia kompromisas — nuolatinis kompromisas lydi ir Senąjį režimą *(Ancien Régime)* net nuo Liudviko XIV viešpatavimo laikų. Ryškiausias absoliutizmo epochos dvasinės sandaros bruožas buvo neišmatuojamai niekinama karaliaus valdžios pažiūra į visus nekilmingus luomus, arba juodnugarius, šitaip apibendrinamai vadinamus miestiečius. Miestietis darbininkas ir ūkininkas viešpataujantiesiems nebuvo žmogus, o tik gyvūnas. Absoliutinėje karalystėje radosi pažiūra: žmogus prasideda tik nuo barono. Taigi absoliutinis valdovas yra vien kilmingųjų bendruomenės narys, jo postas pasiekiamas ir atviras tik kilmingajam, ir tik didikas gauna teises. „Valdovo galia absoliuti yra, tik jei ji nutaikyta į tautą — miestiečius bei ūkininkus ir į vieną kitą kilmingąjį, kurio rango yra aukštesnieji dvasininkai. Bet niekada valdovo galia nebūna abso-

---

* M e d ì č i ų 2 *(Medici)* š e i m a — Italijos nearistokratinės kilmės giminė (1434—1737), su pertraukomis valdžiusi Florenciją.

Grafienė Kozel, Augusto Stipriojo meilužė, vaizduojanti Venerą.
Vario graviūra pagal F. de Trojo *(Troy)* paveikslą

liuti luomo kilmingiesiems. Visa karalystė buvo karaliaus domenas, tačiau atžalos turi būti į kilmingųjų luomą įvesdinamos. Taip yra viskas per viena. Jam dirba ūkininkas ir amatininkas. Jis turi nuolatinę kariuomenę; jam tarnauja valstybės pareigūnai, jo žinioje yra ir valstybės pajamos" (C. Hugo). Šis „juodnugarių" niekinimas sukelia atitinkamą priešpriešą, o tai aukščiausiu lygmeniu yra savo dieviškumo

jausmo išraiška. Absoliutus valdovas dedasi savo ir pasaulio akyse esąs „iš Dievo malonės" aukščiausia žemėje asmenybė! Ne tautos malone jis turįs valdžią. Jis vieninteliam Dievui atsakąs. Į berną nei valdovą panašesnis absoliutusis Karolis Eugenijus Viurtembergietis*, beje, mėgdavęs sakyti: „Regentas yra Dievo atvaizdas. Jis turi teisę savo valia gėrį ir blogį kurti". Taigi net jei Dievas savo malone ir nieko blogo nedarąs, bet duodąs velniui daug laisvės, ir jis esąs absoliutinės monarcijos parankinis. Tad šitaip savaime randąsis vienintelis ir viršiausias šalies įstatymas: jo gerovė, noras, malonumai esą aukščiausias įstatymas**, t. y. karaliaus gerovė, karaliaus noras. Tai kiekvienoje šalyje tampa visuotine pažiūra, įsišaknija visų sąmonėje, per šimtmečius yra visiems suprantama ir tik vogčiomis ginčijama tikėjimo tiesa. Pasakymas „nes tai mus patenkina"*** pamatavo ir paneigė viską. Mokslas ir menas turėjo tik karaliaus garbę skelbti, ir jie apdainuoja vienintelį, visagalį. Istorija aprašo tik jo ir jo sentėvių darbus, didvyriškumą. Išdidžiausia karta žygiuoja su jais per pasaulį, ir jis, gyvenantis greta, visuomet tai apvainikuos. Antra vertus, jis yra tikroji dorybė ir išmintis; niekada pasaulis nesąs turėjęs garbingesnio, didesnio ir kilnesnio — suvienyto vienoje asmenybėje. Genialusis Kolberas****, sūnų priėmus tarnauti kiemiškiu tiesiai Liudvikui XIV, žiūri į tai kaip į didžiausią savo sūnaus laimę, kadangi „jo klaidas stebės ir taisys geriausias iš valdovų, šviesiausias iš visų žmonių, didžiausias ir galingiausias karalius, sėdintis garbingiausiame soste". O kita proga kreipiasi į karalių: „Reikia, Valdove, tylėti ir stebėtis, Viešpačiui Dievui kasdien dėkoti, kad jis leido gimti su valdovo insignijomis tokiam karaliui kaip Tamstos Didybė, kuris nepripažįsta jokių kitų sienų, o tik savo valią". Liudvikas XIV buvo, kaip jau sakyta pirma, didžiausias bukaprotis, nemokantis nei rašyti, nei skaityti, o Kolberas, atvirkščiai, viena iš protingiausių to meto galvų. Pridurtina, kad negalima net spėti, jog šiuose žodžiuose slypi ironija. Ne, tai buvo tik absoliutizmo laikų valdovų kiemo liaupsintojų choro tenoras. Minorinių***** to choro auksaburnių kalba buvo dar pompastiškesnė. Buvo pripažįstami tik aukščiausiojo laipsnio pasaky-

---

* Kãrolis 1 Eugènijus 1 (1737—1793) — Viurtembergo hercogas, despotas, švaistūnas. Auklėjamosios Viurtembergo Karolio mokyklos steigėjas. Joje (1773—1780) mokėsi didysis vokiečių poetas F. Šileris.

** Orig. (lot.): *Suprema lex regis voluntas.*

*** Orig. (pranc.): *Car tel est notre plaisir.*

**** Kolbèras 2 *(Colbert)* Žãnas Baptìstas (1619—1683) — Prancūzijos valstybininkas. Prancūzų akademijos narys (1667). Sukūrė ištisą ekonomikos (merkantilizmo) politikos šaką, vad. kolbertizmu.

***** Sakinio ir konteksto minčių sąsaja rodo čia turėjus būti pažyminį „mažorinis", o ne „minorinis".

mai. Šis pamišimas buvo tada įsirėžęs taip tvirtai į smegeninę, kad dar šiandien milijonų kaukolėse tebėra susisukęs gūžtą, ir kad jo reikėjo tik panašioms struktūroms, galinčioms išsiskleisti margais vešliais žiedais.

Liudviko XIV meilužė panelė Fontanž, vaizduojanti Venerą

Absoliutaus valdovo sudievinimas. Menas traukia tuo pačiu keliu. Barokas yra ryškus meninis absoliutinės monarchijos veidrodis: didingumas, poza, reprezentacija esti jo meninės išraiškos forma.

Absoliutizmas yra išsiugdęs ypatingą rūmų stilių. Rūmai nebėra, kaip ir viduramžiais, pilis, kuri daro gyventojus saugius nuo užpuolimo ir pavojaus. Dabar tai į Žemę nukeltas Olimpas, kuriame, regis, gyvena dievai. Plačiausios salės, neišmatuojami paviljonai ir galerijos. Visos sienos nuo lubų ligi grindų lyja krištolu ir akina veidrodžiais. Reprezentacijai, pozai reikia veidrodžių. Nėra prastuolių: viskas — dievų paradas. Valdovo miegas taip pat esti spektaklio scena. Sodai ir parkai, kurie baroko rūmus laiko plačiai apglėbtus,— spindulingi Olimpo laukai. Amžinos linksmybės, amžini juokai: pavasaris virsta rudeniu nuo derliaus linkstančiomis šakomis, žiema — kvapais alsuojančia vasara. Gamtos dėsniai panaikinami, ir tik valdovo valia įsakinėja gamtai.

Tapyboje — iškilmingumas ir ištaiga. Scenos iš klasikinės senovės, dievų gyvenimas — tai yra baroko gyvenimas, sudievinta jo viešpatystė. Jupiteris ir Marsas veda savo būrius, Venera ir Junona — jų žmonų atvaizdas. Antikos dievų sakmės vaizduojamojo meno paverčiamos dinastijos ir dinastų gyvenimo istorija, antikos dievų triumfas yra ir jų triumfas. Griausmavaldžio rankoje atributas, o jam priešais aistros alpulio pagautos Danaja ir Leda aikčiodamos puola dievui į geidulingą glėbį. Jų įsčiose prasidės nauja dievų karta, ir vien per jį spindulingo atgimimo sulauks herojiška senovė. Kaip įsivaizduoja idėjos pradininkas, kūniškajame pasaulyje žmogus niekada nebūna aukštesnis už absoliutųjį valdovą. Rokoko rūmai — paskutinis absoliutizmo meno stiliaus tarpsnis. Architektūra — namai vienaaukščiai, nes nė vienas žmogus negali ir neturi aukščiau už jį stovėti arba ant galvos žingsniuoti. Šitaip Bažnyčia ir Dievo idėja perkeliama į materialųjį pasaulį.

Dievas absoliučiojo valdovo pavidalu pats keliauja per pasaulį. Tam ir pompastika, ir auksu žėrinti prabanga, kuri visad lydi absoliutųjį monarchą. Auksas ir brangakmeniai yra jo drabužis; auksu ir prabanga tviska jo kiemiškių ir liokajų livrėjos. Aukso yra jo sėdimoji kėdė, valgomasis stalas, lėkštutė, šakutė ir peilis. Auksu ir sidabru ataustos jo lovos užuolaidos, kambarių apmušalai, auksu lyja visa jo aplinka. Auksuoti žirgo pakinktai. Auksiniu važiu jis važinėja gatvėmis. Auksu tviska visas jo gyvenimas, ir visi jo kiemiškiai maudosi, skęste skęsta aukse. Tai aišku kaip dieną, o ir pati diena yra virtusi auksu. Taip pat žiburiuoja tūkstančiai žvakių, menes užliejančių šviesa per jo šventes. Begales kartų jį atspindi veidrodinės sienos. Jis pats yra šviesa ir todėl užlietas šviesos.

Tam pačiam skirtas ir stingrus, ligi menkiausio krustelėjimo suskirstytas ceremonialas, susijęs su kiekvienu patarnavimu — nuo pabudimo akimirkos ligi pat užmingant. Tas menkiausias patarnaujamasis

jam veiksmas virsta valstybės akcija, sureikšminama net atgrasiausia tarnystė. Kasdienis karaliaus nakties išmatų tyrimas Prancūzijos valdovo kieme — didelė garbės pareiga tam, kuriam ji patikėta, ir ją atlieka kilmingas hercogas. Nuolat jį supa kiemiškių plejada, nes mažas ir menkas jauties pasilikęs vienas. O štai dabar visagalio krustelėjimui paklūsta visata, jie yra jo valdžios pasiuntiniai.

Pats Dievas, įsikūnijęs jame, vaikšto po pasaulį. Absoliutus valdovas yra šventa asmenybė. Iš to didybė ir nepasiekiama aukštybė, kuri jį lydi kiekviename žingsnyje ir kurioje nuo prastųjų mirtingųjų jį skiria aklina lyg siena atmosfera.

Savaime suprantama, „juodnugarius" nuo monarcho ne tik nematoma siena skyrė, bet ir griežti įsakymai ir neperlipami mūrai, gyvatvorės bei aptvarai. Eiti į neaprėpiamus sodus ir parkus, kurių prisisodindavo kiekvienas absoliutusis valdovas, be tam tikro leidimo būdavo griežčiausiai draudžiama, ir nusižengusieji dažniausiai drakoniškomis bausmėmis būdavo baudžiami. Jei valdovas malonėdavo mieste pasivaikščioti, tai dažniausiai atitinkamos gatvės ar vaikščiojamieji takai tomis valandomis prastiems žmonėms būdavo be atodairos draudžiami, ir jie turėdavo nepaprastą palaimą tiktai iš tolo matyti šventą monarcho asmenybę. Taip buvo Veimare dar Gėtės laikais. Jei kam nors ir pasisekdavo pagauti iš jo burnos išskridusį žodį, žvilgsniu ir kreipiniu būti pamalonintam, tas pasijusdavo tarsi devintame danguje atsidūręs, ir mirtingajam būvis nušvisdavo, ir jam rodydavosi, tarsi būtų iškilęs aukščiau už artimuosius. Jį buvę palietusios paties Dievo akys, jį paglostęs jo malonės spindulys. O tas, kuris būdavo glostomas nuolatinio valdovo dėmesio, tas pasijusdavo it prisilietęs prie jo dieviškumo. Oficialiomis meilužėmis daugumas žmonių nesibodi, nebent varžovės. Kadangi jų grožį ir meilės meną karalius rasdavo esant garbingą savo žemiškiems geiduliams tenkinti, jos būdavo paliestos Dievo malonės.

Visa tai, savaime suprantama, buvo moksliškai pamatuota. Garsusis Tomasijus* Halėje rašo savo „Valdovo kiemo filosofijoje":**

Didžiųjų kunigaikščių ir ponų sangulavimo neapkęsti nesą jokio pamato, nes jie savo darbų ataskaitą turi tik Dievui pateikti. Todėl meilužę pridengia tam tikras jos sangulautojo aureolės šešėlis.

---

* Tomāsijus 1 (*Thomasius*) Kristijōnas 2 (1655—1726) — filosofas, teisininkas. Natūraliosios teisės mokslo šakos pradininkas. Pirmą kartą Vokietijos mokslo istorijoje 1688 m. pradėjo vokiškai skaityti paskaitas. Ligi tol buvo skaitoma lotyniškai.

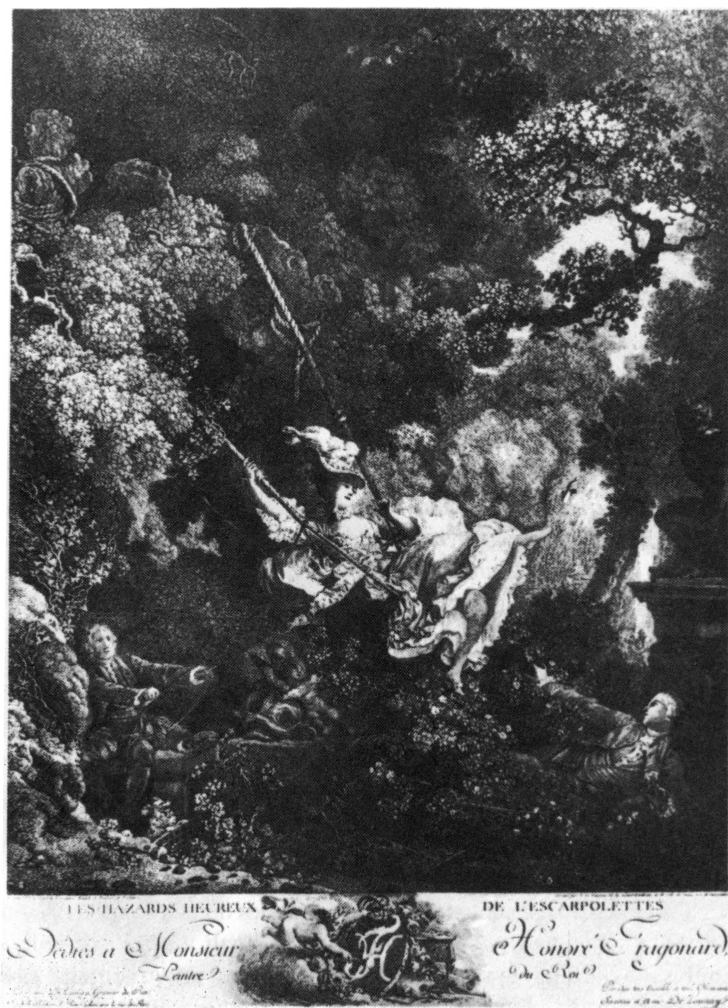
** Orig. (vok.): *Hofphilosophie.*

Moteris, atsikėlusi iš lovos.
Prancūzų vario graviūra pagal P. A. Bodueno *(Baudouin)* paveikslą

Oficialiai pripažintai favoritei pagarbą buvo įsakyta rodyti su tokiu pat šventu šiurpuliu kaip jam pačiam, bet tik tol, kol ją su karaliumi siejo lova. Tą dieną, kai randama kita gražuolė, gebanti geriau tenkinti geidulius, nusileidžia pirmosios žvaigždė, o laimę užtemdo naktis ir užmarštis.

Kadangi mirtingas žmogus niekada negali žiūrėti tiesiai į saulės šviesą, tad į žemėje įsikūnijusį Dievą kreipiamasi tik nulenkta galva ir priklaupus, o kalbama tik prislopintu balsu, nes garsiai ištartas

Mielas vaizdelis su sūpuoklėmis. Dail. Ž. A. Fragonaras *(Fragonard)*

žodis reiškia nepagarbą. Maloningai suteikta audiencija yra tolygi malda išreikštai pagarbai. Hercogas La Fejadas *(Feuillade)* įtaisė savo pilyje paauksuotą Liudviko XIV statulą, prieš kurią naktį su deglais būdavo aukojamos mišios. Net kiemiškiai sveikindavo monarchus priklaupę, o tai savo ruožtu yra viešas paklusnumo pareiškimas. Jei karaliaus karieta pro šalį skriedavo, ponai ir ponios, traukdamiesi į kelkraščius, sustingdavo klūpsti, kol karalius pralėkdavo. Atsitiktinis

žvilgsnis į jų pusę esti jiems didžiausias atlygis, nors stotis tekdavo purviniems. Ši baugšti pagarba buvo reiškiama net tuščiai karietai.

Žemiškoji absoliučiųjų valdovų visagalybė būdavo aiškiai reiškiama ir kaip galia — demonstruojamas karo sportas. Niekuo kitu nebūdavo galima parodyti savo galios kaip impozantiška kariuomene. O kadangi menkiausią žemiškąją visagalybę parodyti galima, tai net nykštukiniai žemiškieji despotai laiko „kariuomenę". Militarizmas tada dažniausiai tapdavo dekoracija, groteskiška žaislų parduotuve. Viurtemberge aukščiausi vyrai stodavo į leibgvardiją. Vienas leibgvardijos skydininkas rašo:

Leibgvardija marširuodavo raudonomis kelnėmis su juodais antsiuvais, kaklo rauktinukais, megztais rankogaliais ir aukštais metaliniais šalmais, garbiniuotais ir pudruotais plaukais, juodais prilipdytais ūsais. Pušnys ir trumpos kelnės iš priekio ir užpakalio kartonu sustandintos. Vargas tačiau nelaimingiesiems, kurie gatvėje ar per paradą sukniubdavo. Jie būdavo bejėgiai bejėgiausi savo jėgomis vėl atsistoti. Mažiausiai du vyrai turėdavo vargetą kareivėlį paimti po ranka ir vėl pastatyti ant kartonu sutvirtintų kojų.

Frydricho Vilhelmo I, Prūsijos valdovo, ilgšiai žaliūkai buvo ne mažesnis groteskas. Groteskiška poza ir čia turėjo pakeisti tikrąją jėgą. O jis, absoliutusis valdovas, neabejojantis savo tariamąja visagalybe, kuri buvo naudinga jam, nes valstybėje susidurdavo prieštaringi dėl valdžios kovojančių jėgų interesai, tvirtai ir atkakliai tikėjo, kad taip ir turėtų būti. Jis neleido krustelėti net menkiausiai abejonei, kad Dievas jame esąs įsikūnijęs ir pats veikiąs. Prancūzijos karaliai gydydavo rankos prisilietimu ligas ir kaulų lūžius. Ir kartais jie išgydydavo ligonius. Tikėjimas darė stebuklus.

Tai yra visraktis, atrakinantis visas išminties duris ir logišką darantis kiekvieną absoliutaus valdovo darbą. Dievas gali viską visur įsakyti: lemti savo kūrinių gyvenimą ir laisvę, ypač tvarkyti turtus. Taigi viskas pridera karaliui. Visa karalystė esanti jo asmens turtas. Liudviko XIV laikais iš tiesų ne sykį, o kartų kartais rimtai būdavo svarstoma: „o gal iš tiesų karaliui visų Prancūzijos turtų ir žemės valdų nuosavybę atiduoti?" Ir vis būdavo grįžtama prie šios liaupsinamosios minties. Instrukcijoje, kurią karalius dofinui* buvo išleidęs, sakoma:

Viskas, kas yra mūsų valstybės dalis, kad ir kokio būtų pavidalo,

---

* D o f ì n a s 2 — Prancūzijos sosto įpėdinis. Šis titulas įsigalėjo pagal istorinės Dofinės *(Dauphiné)* srities vardą. Tai dofino paveldas nuo 1349 m. ligi Prancūzijos monarchijos žlugimo ir Restauracijos laikais (1815—1830).

Pavojingos strėlės. Dail. F. Bušė *(Boucher)*

mums pridera pagal tą patį teisės straipsnį. Jie turi tvirtai žinoti, kad karaliai bet kada prigimtine teise visiškai ir laisvai, kaip protingi ekonomai sako, visuotiniu savo valstybės poreikiu galį visus turtus, kuriuos valdo kleras ir laisvieji žmonės, paimti.

Atsainiai apsirengusi moteris dedasi mieganti.
Dail. Ž. D. de St. Žanas *(Jean)*. 1686 m.

Valstybės lėšų švaistymas. Kai privilegijuotieji luomai dėl šio absoliutaus dėsnio propagavimo pamatė kylant grėsmę jų senoms „teisėms“ ir ėmė protestuoti, į mūšio lauką stojo valdovo teisininkai ir ėmė įrodinėti, „kad karalius turi tiesioginę visos karalystės nuosavybės teisę į žemę“.

Kadangi absoliutusis valdovas jaučiasi esąs viso savo turto savininkas, jis ne tik pasisavina visas valdymo pajamas, bet ir pagal absoliutizmo logiką mano tai atitinkant teisę iš valdymo pajamų savo privatiems reikalams imti didesnę dalį. Jis neskaičiuoja ir nesvarsto, savaime suprantama, ar derinasi disponuotinos sumos su jo įnoriais. Jis net nesistengia pamąstyti, ar prastieji žmonės turi mokėti didesnę dalį duoklių. Todėl beveik visuose absoliutinių valdovų kiemuose nesai-

kingas švaistymasis turtu buvo suvokiamas kaip savaime suprantamas dalykas. Siaubingai deficitinis Prancūzijos valstybės biudžetas, ministro per keletą metų prieš revoliuciją paskandintas skolose, nesukliudė Liudvikui XVI nupirkti karalienei Sen Klu *(Saint Cloud)* pilies už penkiolika milijonų livrų*, o pats nusipirko Rambujė** pilį už keturiolika milijonų livrų. Paaukoti kortuojamajame įsiūtyje šimtą arba du šimtus tūkstančių livrų per vieną vienintelį vakarą Marijai Antuanetei*** nebuvo dėmesio vertas mostas. Kotryna II, norėdama patenkinti senatvišką meilės apetitą, nepagailėdavo išleisti apskritos viso labo devyniasdešimties milijonų rublių sumos. Tačiau tokie pinigai yra tik smulkmė, palyginti su tais, kuriuos mokėdavo Liudvikas XV už meilės džiaugsmus. Nuolat aprūpinti jaunatviška preke vadinamiesiems „zoologijos sodams" prireikdavo „tik" keleto šimtų milijonų. Čia nekalbama apie didžiulę sumą, išleidžiamą markizei Pompadur, seserims Neslei ir Diubari****. Iš šio keturlapio moterų dobilo Pompadur valstybei kainavo „tik" kelis tuzinus milijonų. Neteisėta Liudviko XIV lovos draugystė taip pat buvo ne ką pigesnė. Bet dar brangesnis buvo Liudviko XIV statybų įkarštis. Tik per vienerius metus (1685) jis išleido savo šventos asmenybės vertam būstui įkurti nei daug, nei maža — devyniasdešimt milijonų frankų.

Sektiną puikybės, prabangos, išlaidumo pavyzdį, kuris švietė visai absoliutinei Europai, mėgdžiojo kiekvienas jos absoliutas tam tikriems savo tikslams. Frydrichas II statybos niežuliui numalšinti per trumpiausią laiką iššvaistė grynais daugiau kaip dvylika milijonų. O tai, jei turėsime omenyje siaubingas septynmečio karo nelaimes, — kaip tik tuo metu jis vyko,— daug ką pasako apie baisingą prūsų skurdą ir vargus. Ir santykiškai, ir iš tikrųjų dar didesnės prabangos statybų išlaidos buvo Viurtembergo, Badeno ir Eseno valdovų rūmuose. Nykštukinių valdovų rūmuose būdavo vyriausiasis valdovo rūmų prižiūrėtojas, vyriausiosios prižiūrėtojos, valdovo rūmų kavalieriai ir ponios, kilmingieji rūmų pažai, kurie, vilkintys prašmatnia

---

* L ì v r a s 2 (pranc. *livre* < lot. *libra* 'svaras') — Prancūzijos pinigų vienetas ir sidabrinė moneta IX a.— 1795 m., t. y. ligi Didžiosios Prancūzijos revoliucijos.

** R a m b u j ẽ 4 *(Rambouillet)* — šiuose rūmuose 1690 m. buvo įsteigtas pirmasis prancūzų literatūros salonas.

*** M a r i j à 2 A n t u a n è t ė 2 (Marie-Antoinette; 1755—1793) — Prancūzijos karaliaus Liudviko XVI žmona. Revoliucijos tribunolo nuteista mirti ir giljotinuota. Garsus jos atsakymas į badaujančios minios reikalavimus duonos: jei neturi duonos, tevalgai pyragą.

**** Markizė P o m p a d ù r 2 *(Marquise Pompadour)* — Liudviko XV meilužė; tikr. vardas Ž a n a A n t u a n e t ė P u a s o n (1721—1764); D i u b a r ì *(Dubarry)* tikr. asmenvardis M a r ì Ž a n à (*Marie Jean*; 1741—1793; nužudyta revoliucijos teismo sprendimu).

livrėja, laikydami padėklus, už nugarų didybėms stovėdavo ir šviesybėms lėkštes keisdavo. Būdavo dar pažų, rūmų prižiūrėtojas, arklidžių prievaizdas, valdovo rūmų medikų, kapelionų, rūmų sekretorių, kasininkų, valdovo rūmų kapelmeisteris, muzikantų, virėjas, daržininkas, kamerdineris, bėgikas, haidukų, leibjėgeris — nesuskaičiuojama aibė žemesniųjų liokajų, valdovo rūmų damų, drabužinių damų, vežikų, prajodinėtojų, daržininko pagalbininkų, virtuvės parankinių, tarnaičių ir visada po ranka — asmens gvardininkų. Šie kiekviena palankia proga eina sargybinių pareigas ir saliutuoja.

Tačiau ne tik pasiekti Versalio* įvaizdį buvo karštas daugelio monarchų siekimas. Ne vienam ir pranokti jį buvo stipriausias garbės įgeidis. Ir jį įvairiai stengėsi paversti tikrove. Pirmiausia Augustui Stipriajam**, Saksonijos karaliui, ir Viurtembergo valdovui karaliui Eugenijui iš dalies pasisekė tai padaryti. Deja, abudu turi tik vieną pateisinimą — jųdviejų smegeninėse buvo košės tik tiek, kiek jų eržilų. Nykštukinės viešpatystės šventės, keliamos Viurtembergo tirono, kurio kvailas švaistymasis lėšomis buvo atvirkščiai proporcingas valstybės dydžiui (mat anuomet Viurtemberge buvo vos 600 000 gyventojų), būdavo andai kasmet puošiamos Paryžiaus šokių dievaičio Vestrio *(Vestris)*, o už tai šis gaudavo 12000 guldenų honoraro. Dar daugiau pinigų būdavo iššvaistoma fejerverkams, kuriais baigdavosi kiekviena hercogystės šventė. Dar daugiau lėšų iššvaistydavo tuštiems fejerverkams, kuriais būdavo baigiama kiekviena hercogo rūmų šventė ir kuriems rengti jis kviesdavosi italą Veronezę *(Veronese)*, garsiausią to meto fejerverkininką. Jo meniški pokštai turėdavo sektis net tada, kai dėl nepalankaus vėjo tik sušnypšdavo ore.

1765 m. Viurtembergo pokštų aprašyme „Tikra tiesa, arba Viurtembergo rūmų prisiminimai***“ pasakojama:

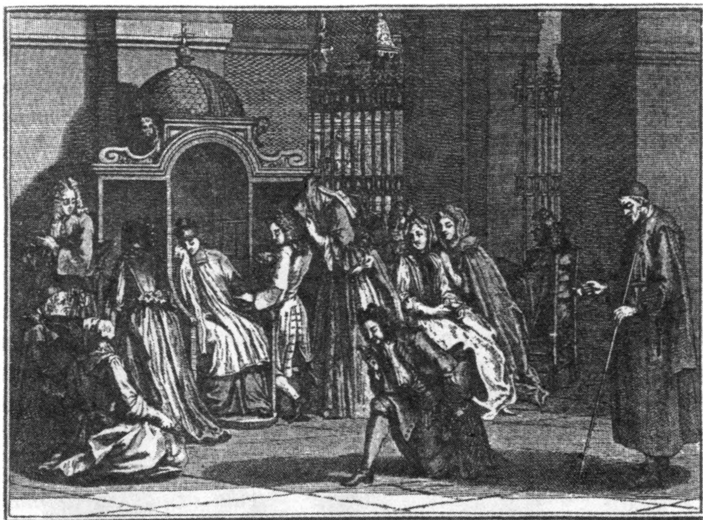
Nors rūmuose ne per daugiausiai juokiamasi, tačiau valgoma apsčiai. Ir geriama be jokio saiko. O desertas būdavo papuošiamas fejerverkais ne menkesniais nei krikščioniškiausiojo majestoto kieme. Dabar kalbama apie didelį fejerverką, kuris pyškėte pyškėjo ore.

---

* V e r s ā l i s 2 *(Versailles)* — Prancūzijos miestas Paryžiaus aglomeracijoje. Ivelino departamento centras. Pasaulinio garso architektūros paminklai: baroko ir klasicizmo stiliaus rūmai, parkas, skulptūros.

** A u g ù s t a s 2 S t i p r ù s i s (1670—1733) — Saksonijos kurfiurstas, Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius (1694—1733). Jo laikais vyko nesėkmingi karai su Švedija; sąjunga su Rusijos caru Petru Pirmuoju (Didžiuoju). Per tuos karus buvo nuverstas (1706) ir Petro Pirmojo sugrąžintas (1709) į Respublikos sostą po Poltavos mūšio.

*** Orig. (vok.): *Die reine Wahrheit oder Denkwürdigkeiten des Hauses Württemberg.*

Išpažintis. Dail. Pikardas *(Picard)*. Olandų vario graviūra. Apie 1754 m.

Nesvarbu kokiame — galėjo būti kad ir vėjuota. Per lietų 1736 metais viskas sušlapo. Tačiau hercogas nė girdėti nenorėjo apie atidėjimą. Fejerverkas, kainavęs 52 000 guldenų, turėjo žėrėte sužėrėti, nors fejerverkininkas įspėjo, kad nė penkiasdešimtoji dalis užtaiso nesudegsianti. Hercogas manė tokį spektaklį esant prabangos ir grožio ženklą.

Graži, iš tiesų, sumelė —52 000 guldenų. Tada iš tiekos lėšų galėjo visas Viurtembergas dieną išmisti. Ir visa tai vieno kvailio užgaida! Gerai ir išsamiai Viurtembergo valdovo rūmuose nuolat žaidžiamą gyvenimą per šias šventes yra aprašęs savo atsiminimuose baronas Vimpfenas *(Wimpfen)*, ilgametis šio smagaus gyvenimo dalyvis. Jis pasakoja:

Po metų viešnagės Ispanijos rūmuose 1763 metais grįžau į Štutgartą ir sukinėjausi dešimt metų tarp patenkintųjų ir sočiųjų, dėl kurių pramogų nerimauti nereikėjo, kitų tokių rūmų kaip Viurtembergo tada niekur kitur nebuvo. Hercogas laikė 15 000 geriausių, gražiausių ir drausmingiausių vyrų kariuomenę. Ten buvo ir maždaug 200 kilmingųjų, o tarp jų tarnavo daugmaž 20 princų bei imperijos grafų. Sau jis laikė per 800 žirgų. Liudvigsburgą, savo įprastinę vasaros rezidenciją, jis vis plėtė ir gražino. Viurtembergo rūmuose buvo pirmoji visoje Europoje opera, pirmasis orkestras, gražiausi baletai, geriausios po Paryžiaus prancūzų komedijos. Ir be daugybės beveik kas-

dienių spektaklių, kuriais grožėtis galėjai nemokamai, dar buvo galybė ypatingų švenčių, kurių visą grožį tik tada išmokau tinkamai vertinti, kai vėliau pamačiau, į ką kituose valdovų kiemuose buvo žiūrima kaip į pasaulio stebuklų stebuklą. Tačiau nebuvo čia nieko malonesnio kaip hercogo vasaros kelionės į savo linksmybės pilis, ypač į Grafeneką (Grafenek), pilį atšiauriausioje Švarcvaldo apylinkėje, kur hercogas leisdavo dalį karščiausios vasaros. Jį paprastai lydėdavo 10—12 kavalierių, tarp kurių ir aš būdavau. Manę beveik visada laimė lydėdavo. Kitame palydos būryje buvo 60—70 vyrų. Tačiau visi tiko tik pramogauti. Visi rinktiniai — tinkami prancūzų komedijai, komiškajai operai ir didžiajai italų operai. Orkestre buvo išties pirmarūšiai virtuozai: Comelis (Zomelli), Lolis (Lolli), Nardinis (Nardini), Rudolfas (Rudolph), Švarcas (Schwarz), broliai Pla (Pla) ir Noverė (Noverre). Jie turėjo nieko kito neveikti, tik žavingus baletus statyti. Nežiūrėjome nieko kito, tik stebuklingus šokius „Flora ir Hebė“.*

*Ką vien gamta ir talentas įstengė — teikti džiaugsmą ir malonumą, tas iš tiesų maloniai tenkino skonį. Džiaugsmas lydėjo miegą, džiaugsmas pasitikdavo prabundantį. Du skirtingi chorai skelbdavo prabudimą. Visi pusryčiaudavome drauge, paprastai vienišame ūksmingame miške. Paskui, lydimi kaimiškos muzikos, šokdavo kaimiškus rondus ir kadrilius**. Visi būva laisvi ligi vakaro pokylio. Laisvalaikiu rūpinamasi tualetu, žaidžiama, stiprinamasi prie valgomojo stalo, įvairiausiais būdais linksminamasi. Tai žuvaujama, tai medžiojama, tai iškylaujama tamsiai žaliame miške, kur nestinga Floros ir Hebės draũgẽs. Malonesnių dienų, aišku, aš niekada nebesu išgyvenęs, ir daugelio prisiminimas teikia tiek džiaugsmo, kad net šiandien neatsistebiu, bet dar didesnis jų skaičius liūdina. Tai ne vien gražios merginos, kurios šią buveinę taip labai išaukština. Viskas drauge: gausūs vaišių stalai, geras apetitas, kurį itin žadindavo ryto šokiai ir mūsų popietinės medžioklės, ir kas viską pranoko — čia būdavo hercogas: visada žvalus, visuomet vienodai geros nuotaikos, įžvalgus ir sąmojingas, maloningas savo kiemiškiams...*

---

* F l o r à 2 — senovės italų pavasario deivė; dabar — augmenijos pasaulis; H è b ė 2 (sen. graikų mitologija) jaunystės deivė, vaizduojama kaip dievų taurininkė, su ąsočiu.

** R o ñ d a s 2 (pranc. *rondeau*) — tam tikras kojos judesys (*rondede jambe*; sk. rond de žamb; pranc. 'ratas, apibrėžtas koja'), klasikinio šokio judesys; įvairūs koja žemėje ar ore brėžiami ratai. K a d r ì l i s 2 (pranc. *quadrille* < isp. *cuadrilla* 'grupė') — kontradansų grupės šokis, vidutinio tempo, 5—6 figūros, kiekviena turi savo pavadinimą ir muziką. Šoka lyginis porų skaičius.

Allegro (ledi Hamilton portretas).
Dail. Vestalis *(Westall)*

Ką galų gale reiškė viena vienintelė tokia čia aptariama medžioklė, vaizdžiai nusako vičvienaitis skaičius. Kad svečiui kunigaikščiui būtų galima suteikti medžioklės malonumą, visos hercogystės kaimiečiai turėdavo prie medžioklės pilies suvaryti ne mažiau kaip 600 briedžių. O kaip ta „medžioklė“ vykdavo, matome iš toliau cituojamų atsiminimų:

Trečioji 1763 metų šventės dalis vyko lygiame lauke. Buvo medžiojami žvėrys, o jų čia suvaryta ir nušauta šimtų šimtai, didelių ir mažų. Turėjau jiems tai aiškinti. Į vieną aptvarą buvo suginta keli tūkstančiai visokiausių žvėrių, ir jie lauk būdavo leidžiami po vieną per vienerius vartus. Hercogas, kilmingiausi žiūrovai ir medžiotojai stovėjo su šautuvais, pasirengę sutikdavo vargšus žvėris šratais. Man galima prieštarauti, kad tai nesanti jokia pramoga ar šventė, aš turįs sutikti, kad čia susirinkę asmenys visi esą skerdikai. Tik paklausykite

ligi galo. Siauruma prie vartų, pro kuriuos turėjo žvėrys bėgti, baigėsi tvenkiniu, o jame buvo iškasta gilių duobių, dugnas prismaigstytas styrinčių smeigenų. Įbaidyti žvėrys puldavo į gilumą, kur vietoj vieno galo turėjo iškęsti dvi žūtis: didesniam žiūrovų pasitenkinimui. Kad jis būtų dar didesnis, tvenkinys buvo žmogaus rankomis šitaip iškastas vidury šalčiausios žiemos; tai ne gamtos kūrinys. Nors ir labai stiprus buvo šaltis, tvenkinys nebuvo užšalęs, nes hercogas liepė iš atokių vietų atvesti vandenį ir šildyti jį keturiasdešimčia su viršum liepsnojančių krosnių.

Jau tas vienas kitas dokumentas įrodo, kaip Viurtembergo Karolis Eugenijus ryžtingai ėmėsi nurungti Prancūzijos karaliaus saulės pasiektą rekordą. Jis galėjo būti lengvai padidintas bent dešimčia kartų. Kad ir Augustas Stiprusis „kentė“ švaistūno niežulį, įrodo drastiški pavyzdžiai, kurių skaičius būtų toks pat įspūdingas. Pasikakinsime tik žinomais, visą Europą tada sudominusiais netoli Miulbergo esančiais „pramogų rūmais“, nes kitomis progomis dar ne kartą kalbėsime apie šį nepasotinamą švaistūną valdovą.

Dabar derėtų paaiškinti, kad karaliaus saulės norėta ne tik prabangos niežulio liga išgarsėti, bet absoliučia vienvaldyste visus kitus valdovus pranokti. Todėl nykštukinių valstybių valdovai buvo kerštingiausi despotai, palyginti su savo varžovais, ir, antra vertus, labiau nei kiti pamišę dėl savo „panašumo“ į dievybę. Viurtemberge visi, grasinami lazdos bausmėmis, buvo įpareigoti kiekvienam hercogo asmens sargybiniui nukelti skrybėlę kaip pačiam šviesybei. Nuo šios bausmės negynė nei amžius, nei kilmė, o juo labiau aiškinimasis nepastebėjus hercogo pakaito. Kai 1783 m. Deputatų rūmų tarėjas, paskendęs mintyse, pražiopsojo asmens sargybinį ir jam nenusilenkė, leitenantas fon Bėnenas *(von Böhenen)* nuvesdino „nusikaltėlį“ į sargybinę ir atskaičiavo dvidešimt penkis lazdos smūgius. Tokios procedūros buvo taip pat „karo nuopelnai“, kuriems pažymėti Karolis Eugenijus 1795 m. įsteigė garbingą Karolio ordiną. Todėl leitenantas plakėjas, įvykdęs plakamąjį darbą, tučtuojau būdavo apdovanojamas šiuo ordinu. Dar vienas labai akivaizdus pavyzdys, bylojantis apie groteskišką nykštukinių valstybių valdovų tuščiažodžiavimą apie Dievo

---

* E l ž b i e t à 2 Š a r l ò t ė 2 L i s e l ò t ė 2 (*Elisabeth Charlotte* hebr. 'Dievui ištikimoji' / *Liselotte*) — Pfalco hercogienė (1652—1722), Pilypo I Orleaniečio (Liudviko XIV brolio) žmona. Jos paveldimosios teisės buvo dingstis užpulti Pfalcą. Yra išlikę originalūs laiškai.

pateptojo malonę, yra komiški Elžbietos Šarlotės* plepalai apie kadaise iš dangaus gautas malones. Apie tai Pfalco grafienė yra rašiusi:

Šlykštynė (tokiais žodžiais ji išreikšdavo savo įtūžį, kai kalbėdavo apie Maintenon*) *sykį atsigabeno dvi Pfalco grafaitėmis apskelbtas mergaites iš Štrasburgo ir paskyrė savo giminaičių kambarinėmis. Apie tai nieko nežinojau. Ponia Dofinė*** *ašarodama pasiskundė, ir aš tariau: „E. L. (Elžbieta Lizetė) nepaliks tavęs nelaimėje. Aš viską sutvarkysiu". Jei aš teisi, nepaisysiu net senės raganos žilo plauko. Matau pro savo langą giminaitę su vokiečių panelėmis. Štai eidama pasivaikščioti pasistengsiu vieną sutikti. Pasišaukiu mergaitę ir ją klausinėju, kas ji esanti. Ji man tiesiai į akis sakosi esanti Pfalco grafaitė iš Licelšteino (Litzelstein). O aš sakau: „Iš tiesų?" — „Ne,— sako ji, — aš nesu neteisėta. Jaunasis Pfalco grafas vedė mano motiną, o jis iš Gėleno (Gehlen) namų kilęs." O aš sakau: „Tačiau tamsta negali būti Pfalco grafaitė, nes mes, Pfalco grafai, nepripažįstame mezalianso"*** *Aš dar noriu pasakyti: „Tu meluoji, jei sakai, kad Pfalco grafas esąs vedęs tavo motiną". Ji yra kekšių kekšė, su kuria daugelis kitų, be Pfalco grafo, galėjo miegoti. Aš gi žinau, kas yra tikrasis jos vyras. Tai muzikantas, obojininkas, ir tai tiesa. „Bet jei tu dar kartą apsimesi esanti Pfalco grafaitė, aš liepsiu tau sijoną nuplėšti, kad daugiau tokių niekų nebegirdėčiau. O jei mano patarimo paklausysi ir susigrąžinsi tikrąjį vardą, tai niekada neprikaišiosiu tavo gimimo. Bet tik žiūrėk, ką daranti". Mergiščia paėmė tai į širdį ir po kelių dienų mirė. O antroji buvo išsiųsta į pensioną prie Paryžiaus. Nuėjau pas mūsų Dofinę, papasakojau jai, kas atsitikę, ir ji patikino mane esanti laiminga, kad aš tai sutvarkiau, nes ji pati nebūtų ryžusis. Ponia Dofinė manė, kad karalius duosiąs man velnių, bet jis neištarė man nė žodžio. Tik keletą kartų pajuokavo: „Nederėtų juokauti dėl savo šeimos. Tai pavojinga gyvybei"*****. *Aš pasakiau: „Negaliu pakęsti melo"******. *Kita pretendentė į Pfalco grafaitės vardą Paryžiuje tapo tokia žymia kekšė kaip ir jos motina. Kadangi ji pasikeitė pavardę, aš numojau į ją ranka. 1720 metų spalio 25 diena.*

---

* M a i n t e n o n *(Maintenon)*, tikr. vardas F r a n s u a d'O b i g n ė *(Françoise d'Aubigné*; 1635—1718) — markizė, Liudviko XIV meilužė. Ji su Liudviku XIV slapta 1684 m. susituokė.

** D o f ì n ė 2 *(Dauphina)* — Prancūzijos sosto įpėdinio dofino žmona.

*** M e z a l i á n s a s 1 (pranc. *mésalliance* 'padorus') — socialine ir luomine padėtimi nelygi santuoka.

**** Orig. (pranc.): *Il ne fait pas bien se jouër Vous sur le Chapitre de votre maison. La vie en depend.*

***** Orig. (pranc.): *je n'aime pas les menteries.*

Žiūrinti į veidrodį.
Dail. Jakobas Kurtinas *(Courtin)*. Apie 1720 m.

Elžbietos Šarlotės laiškai kupini tokių aimanų, dėlto toji ponia neabejotinai buvo viena iš protingiausių savo luomo moterų.

Nykštukiniams despotams turi slėgti sąžinę kaip amžina gėdos dėmė kerštas priešininkui — Šubarto *(Schubart)* įkalinimas dešimčiai metų Hohenasperge*. Taigi šitokių pavyzdžių per akis...

Dievas yra neišsemiamos malonės šaltinis, ir tam palaimintajam, kuriam galvą paliečia jo ranka, žirte pažyra malonės. O absoliutinis monarchas taip pat esti dosnus — malonių ir gerų darbų netausoja. Tačiau nėra šia prasme patenkinami Galianio** žodžiai: „Valdovų

---

* H o h e n a s p e r g a s 2 — Viurtembergo kalnų tvirtovė netoli Aspergo miesto 356 m aukštyje. Absoliučiajam režimui neįtikusių žmonių kalėjimas. Čia knygoje aprašomais laikais kalėjo švabų poetas Kristijonas Frydrichas Šubartas (1739—1741) už antifeodalinio laikraščio *„Vokiečių kronika"* (orig.: „Deutsche Chronik") leidimą. Po Didžiojo (I pasaulinio) karo — pataisos darbų kalėjimas.

** G a l i ã n i s 2 *(Galiani)* F e r n a n d a s (1728—1787) — abatas. Italijos ūkio specialistas. Literatūros palikimas — laiškai, dialogai.

dorybė yra tarsi skaistybės atlyginimas — jos įvaizdis yra gražesnis už jos atėmimą". Kadangi ši palaima vien kilmingiesiems, o nieku būdu net jos atspindys ne prastiesiems žmonėms nušvinta, tai tat yra tik absoliutizmo idėjų pasaulio vaizdinys, todėl nereikia aiškinti to, kas ką tik pasakyta. Liudvikas XVI šitaip iššvaistė per 15 metų (1774—1789) solidžią sumą — 228 milijonus livrų malonės dovanų kilmingiesiems, iš jų 80 milijonų savo paties šeimai. Kokia rentabili turėjo būti tikroji valdovo šeimos laimė per tiesioginį jos draugą, išmatuoti nesunku. Polinjako šeimos palaima yra iškalbingas įrodymas. Kunigaikštienė Polinjak buvo intymiausia Marijos Antuanetės draugė, ir tai buvo atlyginta: Polinjakų šeima karalienei turi būti dėkinga už malonę — metinę 700 000 livrų pensiją. Hercogas Polinjakas pelnė metinę rentą ligi gyvos galvos 120 000 livrų ir turėjo pasirašyti gavęs vienakartę 1 200 000 livrų dovaną, kad galėtų nusipirkti dvarą. Mat miesto oras vargšui buvęs nepakeliamas. Liudviko pirmtakai gyveno ne mažiau prabangiai. Pfalco Liselotė šypsodamasi pasigiria milijonu, kuris iš mylinčio sūnaus atplaukė. 1719 m. rugsėjo 1 d. ji praneša: „Mano sūnus mane dabar dar turtingesnę padarė — mano pensiją padidino 150 tūkstančių livrų". Ir dar neprabėgus nė ketvirčiui metų (1719 m. lapkričio mėn.), ji vėl praneša: „Mano sūnus mano namams įteikė 2 milijonus livrų akcijų". Kaip visa tai į maišus supilti! O kišenės iš tiesų bedugnės. Nuopelnų ji neturėjo jokių, nebent tik tai, kad buvo motina sūnaus, kuris „apvaizdos" malone dėl nedidelio valstybės perversmo tapo Prancūzijos regentu. Poniai savo namams išlaikyti reikėjo kasmet 300 000 livrų, nors ji be galo taupi. Tačiau ir šykštuolė nebuvo. Atstumtosios patalo dalininkės turėdavo dažniausiai tenkintis labai respektabiliais pensionais ir malonės dovanomis. Apie Montespan*, sentimentaliosios panelės La Valjė *(La Valliere)* įpėdinę Liudviko XIV lovoje, sakoma, kad jai po ištikimos dešimties metų meilės tarnystės buvo paskirtas už tūkstantį luidorų vienuolyno pensionatas, norint sušvelninti atleidimą. „Ši kekšė,— pasak amžininko rašytojo,— Prancūzijai kainavo triskart brangiau nei visi Europos ir Karalystės mokslininkai." Iš tiesų taikliai pasakyta, kaip skurdžiai absoliutizmo laikais buvo maitinamas mokslas. Atstumti meilužiai irgi gana dažnai klestėte klestėdavo ir toliau. Gana tik prisiminti, kokias didžiules sumas gaudavo buvę Kotrynos II sangulautojai.

Kaip didžiukai, taip ir mažiukai. Absoliutinio valdovo rūmų kreatūros kiekviename krašte surydavo milijonus. Ypatingas Viur-

---

* Montespan *(Montespan)* — Prancūzijos markizė (1641—1707), Liudviko XIV meilužė.

tembergo Karolio Eugenijaus pokštas buvo savo paties įsteigtų Kotiljono ordinų, kaip brangenybių, dovanojimas į šventes pakviestoms ponioms. Šita išdaiga kainavo gražią sumą — šimtą tūkstančių guldenų. Šitiek jis išdovanojo per ketvirtį valandos. Saksas Augustas Stiprusis įteikdavo pamalonintoms ponioms per pirmą susitikimą dažniausiai dirbtinių gėlių puokštes iš deimantų ir rubinų.

Taupiojoje Prūsijoje retkarčiais įsiviešpataudavo kvailiausi įpročiai. Lenkijos okupavimas 1796 metais*, vadovaujamas Frydricho Vilhelmo II, buvo viena vienintelė didelė šunybė. Ir nauda iš to buvo menka, kadangi labiausiai tame spektaklyje nukentėjo nedorai apiplėštieji lenkų didikai ir dvasininkai. Cituojame štai šį daug ką pasakantį pranešimą:

*Bendrija: Hoimas (Hoym), Bišofverderis (Bischoffwerder), Trybenfeldas (Triebenfeld) ir Ricas (Rietz) — Frydricho Vilhelmo II „vyriausybė" — dirbo štai kaip. Jie įkainodavo konfiskuotas lenkų žemes daug pigiau, nei būdavo jų tikroji vertė, ir perleisdavo jas veltui kaip „dovanotinus dvarus" arba parduodavo už fiktyvią kainą „geriems vokiečių ūkininkams", o šie savo ruožtu — jiems, bendrijai, mielai galinčiai sumokėti padorius arbatpinigius. Naujieji savininkai skubėdavo dvarus perparduoti bet kam — lenkui, žydui, rusui ar turkui — su sąlyga, kad jie tikrąją arba bent apytikrę rinkos kainą sumokėtų. Kad geriau suvoktume šaunų prekybos sandėrį, pasiremiame vienu kitu pavyzdžiu. Antai Bišofverderis „pasidovanojo" dvarą, tariamai vertą 18 000, o iš tikrųjų 191 000 talerių. O iš jo tas pats dvaras buvo perpirktas už 115 000 talerių. Slaptasis patarėjas fon Goldbekas (von Goldbeck) gavo iškart 180 000 talerių už jam padovanotą dvarą, kuris buvo įvertintas apytikriai 28 000 talerių. Grafas Liutichavas (Lüttichau) gavo dvarų, kurie buvo įvertinti 84 000 talerių. Priedo jis „nusipirko" už 26 000 talerių aštuonis domenus, iš kurių vienas veikiai buvo įkainotas 90 000 talerių. Generolas majoras fon Kuchelis (von Kuchel), nepasikakinęs vienu iš malonės dovanotu dvaru, „pirko" dar vieną domėną už 30 000 ir tučuojau perpardavė už 130 000 talerių. Net Bliucheris** gavo nemaža dvarų ir pardavė*

---

* Trečiąjį, paskutinį, kartą Lenkija buvo pasidalyta 1795, o ne 1796 metais, kaip teigiama šios knygos autoriaus. Tai, antra vertus, buvo ne tik Lenkijos, bet ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasidalijimas, taip pat ne tik Lenkijos germanizacija, o Lietuvos rusifikacija ir polonizacija, bet ir jos valstybingumo panaikinimas.

** Bliùcheris 1 *(Blücher)* Gebhardas Leberechtas (1742—1819) — Prūsijos generolas feldmaršalas, žymus karo vadas, laimėjo ne vienerias kautynes su Napoleonu Bonapartu, tarp jų ir lemiamas Vaterlo *(Waterloo)* kautynes. Užėmė Paryžių.

Galantiškas Augsburgo šiaušiamosios graviūros lakštas pagal J. B. Hiujė *(Huet)* paveikslą. 1775 m.

juos už 140 000 talerių vienam Elbingo prekiautojui. Apskritai pripažinta, kad Hoimo ir bendrininkų bendrija ne vien su junkeriais darydavo sandėrius, bet ir miestiečius — advokatus, prekiautojus, viešbutininkus ir kt.— aprūpindavo, jei jie dosniai „patepdavo". Vienam Trybenfeldo ir Rico parankiniui, galanterijos prekiautojui Treskovui (Treskow), buvo leista pirktis dvarų už 80 000 talerių, nors tikra mažiausia kaina buvo 350 000 talerių. O priedo už šį patriotiškai pasiaukojamą darbą gavo bajoro vardą.

Iždo gausinimo būdai. Tačiau vienu dalyku absoliutizmo laikų žemės dievai labai aiškiai skyrėsi nuo savo kopijuojamojo Dangaus Viešpaties pirmavaizdžio: jie negalėjo daryti stebuklų, nors ir šioje

dirvoje nerte nėrėsi iš kailio. Nė vienam nepasisekė iš nieko pasidaryti aukso. O kadangi į negailestingą logiką atsitrenkę sudužo net tokie gudrūs pokštai, kaip pirma jau buvo aprašyta Liudviko XIV, jog visi šalies turtai esantys karaliaus savastis, tad reikėjo to paties siekti kitais būdais ir galų gale laimėti kur kas daugiau: eksproprijuoti ir tada vėl išnuomoti miestiečiams bei ūkininkams jų pačių žemę, laukus. Gana tik kaip įrodymą paaiškinti nuo Liudviko XVI laikų finansų ministru vadinamo Kalonės *(Callonne)* paskolų politiką. Kalonei pasisekė per trejetą metų, kol buvo valdžioje, nušvilpti Prancūzijai baisią 650 milijonų livrų sumą. Anais laikais tai buvo neįsivaizduojami pinigai. Ir visa tai suplaukė į karaliaus kišenę arba bent didžioji dalis plaukė per karaliaus rankas.

Pirmasis būdas, kuriuo absoliutizmas visur ieškojo pinigų savo reikmėms, buvo savavališki mokesčiai. Viskas būdavo apmokestinama, o nauji mokesčiai būdavo skiriami dar neišreikalavus pirmųjų. Vienas iš pirmo žvilgsnio genialus mokesčių įplaukų laiduojamasis metodas ir kartu būdas, kaip išvengti mokesčių renkamųjų rūpesčių, buvo sugalvoti Prancūzijoje mokesčių nuomotojai, kurie dar generaliniais nuomotojais vadinami. Jie, savaime suprantama, būdavo verbuojami iš valdovo kiemiškių, ir su jais būdavo sutariama tam tikra bendroji akordinė suma, kurią turėdavo įdėti į karaliaus kasas. 1789 metais buvo 44 generaliniai nuomotojai, ir jie iš viso turėjo valstybei duoti 138 milijonus kasmet. Šis įsipareigojimas ir priedermė tvarkyti mokesčių įplaukas buvo papildytas teise savo valia tam tikrų mokesčių kvotas didinti. Baigiamasis šio akto padarinys buvo, be abejo, tai, kad žmonės būdavo beveik dvigubai apiplėšiami, palyginti su tiesioginėmis įmokomis į karaliaus iždą.

Šalyse, kur valdžia mokesčių kvotavimą ir rinkimą turėjo savo rankose, žmonėms ši našta, deja, lengvesnė nebuvo. Prūsijoje Frydricho II laikais galiojusi ūkininkų „kontribucija“ svyravo tarp $33^1/_8$ ir 45% jų pajamų. Vadinasi, už ūbą* — 8 taleriai. O junkeris už savo plotus nemokėdavo nė dviejų talerių. Iš paliekamo skurdaus likučio ūkininkas turėjo paaukoti dar kartą kone pusę visokių kitų prievolių. Ir dėlto tariamuosiuose istorijos darbuose Frydrichas II aukštinamas kaip „ūkininkų karalius“.

Tačiau mokesčių įplaukos nepapildydavo karaliaus kasų tiek, kiek reikėjo patenkinti bent pusę poreikių. Todėl absoliutiniai valdovai iš peties plėšė tautos kišenes ir atvirai arba slaptai elgėsi taip pat kaip kapitalistai kraugeriai, kurie žmonių minias badu ir panašiomis ne-

* Ū b a s 1 — Mažosios Lietuvos žemės matas (30—60 margų). 1 margas — 0,25—0,71 ha.

laimėmis itin sėkmingai skurdino, vadinasi, pelnėsi iš vargšų nelaimių.

Patogiai užsidirbti pinigų buvo galima ir tokiu būdu: reikėjo tik skelbti visa tai, ką karalius gali duoti, kai parduodamos visų pirmiausia tarnybos, per kurias plaukia pajamos, tik ne atiduodamos, o parduodamos, kaip kadaise popiežiaus Bažnyčios pareigos būdavo perduodamos daugiausia duodantiems. Tai visuotinė spekuliacija tarnybomis. Savo ruožtu veikiai kiekviena tarnyba tapdavo prievartaujamąja priemone. Taip ir nutiko. Jokia „valdiška" veikla nuo tada nebebūdavo atliekama be išankstinių rinkliavų. Kiekvienas, antra vertus, turėjo paklusti „uoliems" pareigų vykdytojams. Ir visos „valdiškos" tarnybos, kurios iš viršaus būdavo nuleidžiamos, turėjo būti pelningos. Koks nors vargšelis vyndarys turėjo leisti iššniukštinėti savo vyno statines ir mokėti net už tas, kurios seniai jo rūsyje suirusios mėtėsi, o vargas jam neleisdavo bent gurkšniu vyno atsigaivinti. Kiekviena tarnyba buvo išaukštinta kaip valstybės verslas. Iš miestų buvo atimta autonomija. Kad kartais dideliais pinigais jos nesusigrąžintų, miestų valdininkai ir didikai buvo „perkrikštyti" į valstybės žmones, savaime suprantama, iš miestų gyventojų kišenės. Iš jų buvo semiamasi ir „šalutinių pajamų". Šitaip laikėsi šimtus metų Prancūzijos karaliai, ne kitaip ir Habsburgai, Hohencolernai*, o įkandin visas pulkas karalių nykštukų. Nuo tol tarnybą gaudavo tik tas, kuris galėjo ją nusipirkti, ir iš daugelio varžovų nugalėdavo visada tas, kuris daugiausia pasiūlydavo. Išskirtinio talento atitinkamam postui nereikėdavo. Todėl kvailys labai dažnai išstumdavo genijų, jei anas turėdavo talpesnį pinigų maišą. Kekšių šeimininkai galėjo, ir ne kartą, būti konsistorijos tarėjai. Kietagalviai kvailiai būdavo skiriami tarėjais. Sukčiai ir apgavikai tapdavo burmistrais ir teisėjais, liokajai iškildavo teatro direktoriais ir t. t. Karolio Eugenijaus Viurtembergiečio reskripte statytiniui Vitlederiui *(Wittleder)*,— o per jo rankas eidavo tarnybų spekuliacija,— skaitome atviraširdį pastebėjimą: „Nors jis nėra talentingas, tačiau jo esama garbingo žmogaus, o 4000 guldenų yra labai graži suma". Justino Kernerio *(Justinus Kerner)* tėvas turėjo išsipirkti Liudvigsburgo**

---

* H ã b s b u r g a i 1 — Vokietijos valdovų dinastija. Vardas — nuo pilies savininkų grafų Habsburgų Šveicarijoje prie Reino upės intako. Vokietijos karaliai — nuo Rudolfo I (1237). Dinastijos galybės viršūnė — Karolis V (1519—1556). Vormso (1521), Briuselio (1522) Habsburgų šeimos davė pradžią Austrijos ir Ispanijos Habsburgų linijoms. Dinastijos pabaiga — Didžiojo (I pasaulinio) karo pralaimėjimas 1918 m. Ispanijoje restauruota 1975 m., mirus diktatoriui generolui Frankui. H o h e n c o l e r̃ n a i 2 *(Hohenzollern)* — Vokietijos valdovų dinastija nuo 1016 m. Pradžia — Frydrichas III, Niurnbergo burggrafas. Dinastijos vardas nuo Hohencolerno pilies vardo.

** L i ù d v i g s b u r g a s 1 *(Ludwigsburg)* — Viurtembergo administracinio suskirstymo vieneto centras, į šiaurę nuo Štutgarto, prie Reino intako Nekaro *(Neckar)*.

domeno vyresniojo valdytojo vietą už 6500 guldenų ir skolos neišsimokėjo ligi gyvos galvos. Įsipareigojime, kurį kiekvienas naujas Viurtembergo tarnautojas turėdavo pasirašyti prieš gaudamas tarnybos skiriamąjį raštą, sakoma: „Jei Jo Šviesybė Hercogas malonės priimti į tarnybą žemiau pasirašiusįjį, tai šis paaukos su atitinkama pagarba... guldenų. Dokumentą savo ranka pasirašo..."

Frydrichas Vilhelmas I Prūsiškis yra daug kartų lėmęs skyrimą į tarnystę principu „kas daugiau duos". Jei niekas nenorėdavo imtis tarnybos, tai būdavo paprasčiausiai siūloma kokiam nors pinigingam žmogui. O jei kas vangstydavosi pasiūlytą „garbę" priimti, tai rizikuodavo būti pasiųstas į Vokietiją ir patekti ten į tvirtovę arba būti uždarytas Prancūzijoje į Bastiliją, „kol išmoks teisingiau suprasti Jo Malonybės palankumą".

Kai šis verslas pasidarė didžiai pelningas, antra vertus, nebuvo matyti pinigų stygiaus pabaigos, tai paskubomis imta be atvangos gausinti visokiausiais būdais esamas vietas, net sugalvojama kvailiausių tarnybų. Viena kolegija antai turi keturias ar aštuonias tarėjų vietas, bet ūmai jų pagausėja ligi dvylikos, dvidešimt keturių arba net dar daugiau. Liudviko XIV laikais buvo, beje, įsteigtos tokios tarnybos: kiaulininko ir paršelių prižiūrėtojo, perukų kontroliuotojo, šviežio sviesto prižiūrėtojo, sūdyto sviesto ragautojo, statybinių akmenų revizoriaus, šieno skaičiuotojo, malkų krovėjų kontroliuotojo, sniego pardavėjo, vyno ragautojo ir t. t. Ir kiekviena tarnyba būdavo tuzinais ir šimtais tuojau pat parduodama. Vien Paryžiuje šitaip įdarbintų buvo ne mažiau kaip 900 vyno ragautojų. Tad Liudvikui XIV pasisekė per trumpą penkiolikos metų laiko tarpą (1701—1715) karaliaus kasoms susemti apskritą 542 milijonų livrų sumą iš tarnybų pardavimo.

Kolumbo kiaušinio mįslę, jei kalbėsime apie pinigus, absoliutizmas tikėjo įminęs palengvindamas monetas. Kaip paprasta: štai reikia tik pamažinti talerių, guldenų, sidabro skatikų svorį, ir gali iš to paties metalo kiekio tiek pat padidinti tų pinigų vertę. Nėra paprasta per vieną naktį varguoliui tapti Krezu*! Ir vėl buvo griebtasi procedūros, kuriai jau nuo pat pinigų sistemos radimosi buvo lemta žlugti. Ligi Liudviko XV Prancūzijoje sidabrinių monetų nominalas keitėsi ne mažiau kaip du šimtus penkiasdešimt, o aukso monetų — pu-

---

* K r ė z a s 2 (gr. *Kroisos*; 595—546 prieš Kristų) — turtingas paskutinis Lydijos (Mažosios Azijos antikos laikų valstybės) karalius (nuo 560 prieš Kristų). Nugalėtas (apie 547 prieš Kristų) Persijos karaliaus Kyro. Dėl šio monarcho pasakiškų lobių jo vardas tapo be galo turtingo žmogaus bendriniu sinonimu — krezas.

santro šimto kartų. Kokie sandėriai per tai būdavo daromi, įrodo didžiulis 1709 metų „perlydymas“ ir „patikslinimas“, kuris į valstybės kasą sušlavė penkiasdešimt milijonų livrų. Tai ne stebuklas, kad visi absoliutieji kunigaikščiai, spaudžiami savo pinigų maišo poreikių, griebiasi šio sukto masalo. Vienas su tuo susijęs ir plačiausiai pamėgtas šios rūšies triukas buvo sąlyga, kad įplaukos į valstybės kasą — mokesčiai, garantijos, depozitai ir t. t.— bus padengiamos labai gerais pinigais, o atvirkštiniai atsiskaitymai, pvz., atlyginimai, būtų mokami prastais pinigais. Šiuo metodu išgarsėjo Frydrichas II, itin įgudęs finansų genijus. Jei nieko nelaimima mėginimais švaistūniška sauja numalšinti pinigų troškulį, tai nesigėdijama vėl griebtis atviro plėšikavimo. Tai atsitiko, pavyzdžiui, 1689 metais Prancūzijoje — sunkiausiomis bausmėmis buvo verčiama visus sidabro baldus, labai madingus antrojoje XVII amžiaus pusėje, atiduoti monetų kalykloms. Iš savo tautos skurdo biznis būdavo daromas labai dažnai. Kai Prancūzijoje badmečiu javų spekuliantai susiplėšdavo pasakiškus pinigus (mat dėl superkamųjų bendrovių radimosi visi javai it garuote išgaravo iš turgų, dėl to badas įsisiautėjo), Liudvikas XV susimokė su šiais „prisiekusiaisiais nugalėti badmetį“, ir iš plėšikų palūkininkų kasos ėmė plūsti srauni pinigų upė. Nenuginčijamai įrodyta, kad Liudvikas XV buvo svarbiausias Malisės *(Malisset)* javų pirkėjų bendrovės akcininkas. O ir jo rūmų etatų registre yra tik vienas „Jo Didybės javų spekuliacijos bendrovės“ iždininkas. O kaip ponas, taip ir klounas; Orleano hercogienė rašo Maintenon: „Kai senė nevaleika užuodžia, kad javai neuždерėję, liepia visose rinkose viską supirkti. Ji susisėmė pinigo kaip mėšlo, o žmonės miršta badu“. Taigi akivaizdu,— Liudvikas XV dėl to jokiomis aplinkybėmis nebuvo palankus laisvam javų importui ir nesutiko leisti laisvai prekiauti grūdais. Ši prekyba, kaip ir visa kita, buvo monopolizuota. Nepaliaujamas jo tautos badas rodėsi jam, atvirkščiai, labai naudingas, nes pagal absoliutizmo logiką tauta galinti būti laiminga, jei laimingas esti Dievo valia atsiųstasis valdovas.

Tačiau dėl viso to nepalūžti gali tik didelės šalys. Atviras tautos plėšimas muitais, tarnybų pardavinėjimas, monopolizacija ir t. t. turi būti ribojami ir didesnėse valstybėse. Tačiau juo mažesnė šalis, juo labiau veržiama kilpa. Todėl nykštukiniai despotai, kurie uoliai mėgdžiojo saulės karaliaus rūmus, turėjo perdėm kitokiais metodais plėšti savo tautą, patekusią jiems į nagus. Viena iš pelningiausių pasidarė prekyba žmonėmis — pardavimas savo šalies vaikų svetimoms kariaujančioms valstybėms, pirmiausia Olandijai ir Anglijai. Mat jų plėšikaujamiesiems kolonijų karams reikėjo vis naujos patrankų mėsos, kadangi savo šalyse kariauti tinkamų vyrų negalėdavo pa-

kankamai surinkti. Prekiauti žmonėmis šlykščiau nei imti kyšius iš Prancūzijos ir Anglijos, kad jų interesus karo laukuose gintų „nuomojama“ kariuomenė arba kad pažadėtų laikytis kare neutralumo. Versliausi iš vokiečių prekiautojų buvo landgrafas Vilhelmas Hesenietis, Braunšveigo sosto įpėdinis, Lesingo* kankintojas, ir Viurtembergo hercogas Karolis Eugenijus, Šubarto budelis. Pridurtina: tik uoliausi. Mat prekyba žmonėmis — savo šalies vaikais — daugybei nykštukinių despotų ilgą laiką buvo mėgstamiausia „pinigų reforma“. Žmonių pirklys pats sau atrodo esąs svarbiausias nykštukinių despotijų ekonomikos ramstis. Braunšveigo valdovas Karolis Vilhelmas Ferdinandas 1776—1782 metais pardavė ne mažiau kaip 5723 vyrus Anglijai apskritai tokiomis sąlygomis:

Braunšveigo hercogas įsipareigoja iš viso pateikti 4300 vyrų pėstijos ir lengvosios kavalerijos paremti Anglijos valdžiai. Ir atvirkščiai — Anglija įsipareigoja mokėti subsidijas, kurios skaičiuojamos nuo įsigaliojusioje sutartyje numatytos dienos ir bus 64 500 Vokietijos talerių kasmet, kol kariuomenės grupuotei Anglija mokės algą. Tada, kai grupuotė nustos gavusi algą ir ji nebebus mokama, subsidija turi būti padvigubinta ir iš viso pasiekti 129 000 talerių, ir ši dviguba subsidija turi būti mokama dvejus metus grupuotei grįžus į Vokietiją. Hercogas, be to, gauna už kiekvieną verbuojamą vyrą 30 talerių ir atlygį už kiekvieną žuvusį 40 talerių, antra vertus, tiek pat už tris sužeistuosius.

Iš užverbuotų pagal šį tarifą kaimo vaikinų 1783 metais grįžo tik 2708 vyrai. Taigi nuostolis — 3015 vyrų. Tačiau tai ne visi žuvę karo lauke. Kita dalis, ligoniai, žuvo Amerikoje. Kilmingasis Lesingo kankintojas buvo atvirai įsakęs luošius ir sužeistuosius siųsti į Ameriką vien tik tam, kad didesni būtų kraujo pinigai, kuriuos jis savo žmonėms prekėms iš Anglijos išpešė. Rafinuotas hercogo buhalteris šitaip juos padalijo: „jo pramogoms trigubas pelnas iš šių nelaimingų žmonių — pirmiausia pardavė sveiką jų kūną, tada pasigailėjo sužeisto jų kūno ir pagaliau sutaupė jų invalidumo pinigus, kadangi negalingiems tapusiems leido vykti į svetimą šalį. Stebuklas, kad jis šia garbinga „finansų reforma“ maždaug penkis milijonus talerių gryno pelno pasiglemžė“ (*Mėringas*. Lesingo legenda).

Viurtembergo hercogas buvo itin švelnaus būdo žmogus, mat pardavinėjo net savo paties kūną ir kraują Afrikos mėsininkams, kurių

---

* Lėsingas l (*Lessing*) Gotholdas Efraimas (1729—1781) — vokiečių kritikas, poetas, sustabarėjusių poetikos ir literatūros tradicijų laužytojas. Lietuvių liaudies dainų skelbėjas ir populiarintojas.

svarbiausias jis buvo ir ilgą laiką tarnavo Olandijos pinigams bei interesams. Iš gausybės nesantuokinių savo sūnų, kuriems visiems jis davė Frankemontų *(Franquemont)* pavardę, daugelis buvo tarp atgabentų į Kapštatą* vienu būriu kaip patrankų mėsa. Parduodavo Viurtembergo sielų pirklys savo paties sūnus, savaime suprantama, ne už tą pačią akordinę sumą, kuri mokama už kiekvieną kaimo vaikiną. Už tokią prekę ir tokią auką turėjo būti ir geriau mokama. Tai buvo vadinamieji karininkai. Už juos pagal rangą būdavo mokama triguba ir net keliskart didesnė suma nei už paprastą vyriškį. Apie vieną tokį Frankemontą, važiuojantį į Afriką, žinoma, kad jis miręs dykumos smėlynuose, o apie antrąjį, Frydrichą fon Frankemontą, pasakojama, jog jis per trylika metų baisių kančių ir vargų radęs kelią atgal į tėvynę ir bene vienintelis iš kelių nelaimingųjų grįžo į gimtinę. Daugumas, kurie nebuvo tokie protingi pakeliui pabėgti, mirė Batavijoje** nuo maro.

Svarstant šią gėdingą žmonių prekybą, būtina kreipti akis į tą aplinkybę, kad palyginti menka dalis į užsienį parduoto junginio vyrų savo noru sutiko šiam tikslui būti verbuojami. Didžiuma buvo prievarta verčiami tarnauti. Iš dalies tai buvo karinę prievolę atlikti privalantys pašaukti kaimo vaikinai, kiti buvo žmonės, kurie buvo paimti taip, kaip Vakarų Indijos vergų pirkliai savo juodąją prekę susimedžiodavo. Daugybė jaunikaičių ir suaugusių vyrų, kasmet laukuose dirbančių, arba naktį būdavo užklumpami lovoje, o dar kiti nugirdomi, šitaip įveikiami ir ištempiami. Tačiau kas patekdavo verbuotojams į nagus šalies valdovo dvaruose, tam nebūdavo jokios vilties išsigelbėti. Tūkstančiai šeimų, kuriose būdavo bent vienas suaugęs sūnus arba dar tvirtas tėvas, eidavo kas vakaras gulti drebėdamos ir gąsčiodamos. Reikia išsiaiškinti visas šios vienintelės pasaulio istorijoje Vokietijos nykštukinių despotų „pinigų reformas“, kad suprastum tikrąjį absoliutizmo valdovų veidą.

Tačiau sakoma: viskas yra perdėm logiška; absoliutizmo doktrina tokią išvadą daro pati iš savęs. Istorijos sąlygos, kurios padarė galimą valdovo absoliutizmą, suteikė jam visagalybės atributų.

O idėja buvo įteigti, kad valstybė, o visų pirma tauta jokio kito egzistencijos ir gyvenimo tikslo negalinti turėti kaip galią apdovano-

---

* K a p š t ã t a s 2 *(Kapstat)* — Kapo provincijos sostinė, anglų k. K e i p t á u n a s 1 (angl. *Cape Town*). Pietų Afrikos Respublikos miestas prie Gerosios Vilties kyšulio. Seniausia (nuo 1652) europiečių gyvenama vietovė. Įkūrė olandai, 1806 m. užgrobė Anglija. Gyvena išeivių iš Lietuvos, daugumas žydų.

** B a t ã v i j a 1, dabar (nuo 1949) D ž a k á r t a 1 — Indonezijos sostinė.

Silpnas pasipriešinimas.
Dail. Ž. H. Fragonaras *(Fragonard)*

tam valdovui ir jo kiemiškiams teikti tiek pramogų, kiek tik jie geidžia.

Tautai esą lemta tik tarnauti valdovui, todėl už jo gyvenimo įgeidį ar laimės valandą nesą per brangu mokėti amžinomis šimtus tūkstančių kartų menkesnės kilmės žmonių nelaimėmis. Šitaip mąstė ir elgėsi absoliutizmas. Vokietijoje, kaip ir Prancūzijoje, tam tikrais metų laikais ūkininkams būdavo draudžiama dirbti laukų darbus, kad nebūtų trukdoma fazanams ir jerubėms perėti. Kad dėl to žus derlius, niekam nerūpėjo, o nukentėjusiems ūkininkams net neketindavo atsilyginti arba daryti mokesčių nuolaidų. Kad tūkstančiai žmonių tiesiogine žodžio reikšme miršta badu, jo krikščioniškajai didybei būdavo nė motais. Anais metais, kai Liudvikas XIV išleido devyniasdešimt milijonų prabangos statyboms, dofino žmonės privalėjo maitintis žole ir medžių žievėmis, o į vilties netekusiųjų aimanas atsikertama pašaipiais

žodžiais: „Žievė taip pat geras valgis". O vokiečių ūkininkų valgiaraštyje šis skanėstas minimas tūkstančius kartų. Kaip kaime, taip ir mieste. Čia siautėjo tas pats skurdas. Iš ketvirčio milijono elgetų (tiek jų buvo 1777 m.) Prancūzijoje, vien Paryžiuje, buvo šimtas dvidešimt tūkstančių. Tai buvo vienas šeštadalis visų gyventojų. Niekur nebuvo elgetų krepšiai tokie gilūs ir platūs kaip anuomet lenkų visuomenėje. Vieniems badas — visą amžių lėta bado mirtis, kitiems apsirijimas būdavo mirties priežastis.

Tokio būvio tragediją dar labiau sunkino XVIII a. dalies visuomenės privilegija. Ja naudotis galėjo tik menka miestiečių, kilmingųjų ir dvasininkijos dalis, ir retas kas ja naudojosi. Mat Senojo režimo visuomenė buvo susiskirsčiusi į šiuos tris svarbiausius luomus, o kiekvienas iš tų trijų sluoksnių savo ruožtu yra gerokai susiskaldęs į aiškiai priešiškas grupuotes, ir tik menka dalis iš visų tų trijų „palaimintųjų" sluoksnių galėjo naudotis absoliutizmo gėrybėmis. Tarp kilmingųjų, pavyzdžiui, antrojoje XVIII a. pusėje Prancūzijoje daugių daugiausia 30 000 šeimų, turinčių iš viso maždaug 140 000 narių, buvo tik dalis, kuri, atsižadėjusi savo feodalinių priedermių, savanoriškai nusmuko iki valdovo rūmų didikų ir ten atrodė kaip pretorionai*, o iš tikrųjų ėjo tik vyresniųjų liokajų priedermes. Šiaip ar taip, ir antroji tarnyba buvo tik tariama. Tačiau fikcijos buvo gana, tad valdovo rūmų didikams tekdavo daugybė vienokių ar kitokių tiek forma, tiek pelningumu sinekūrų, kurias absoliutusis monarchas kiekvienoje šalyje savo nuožiūra galėjo teikti. Vadinasi, tarnybos fiktyvumas buvo palankus gauti sinekūrai, ir atvirkščiai, tikri darbo nuopelnai buvo kliūtis jai gauti. Valdovų rūmų didikai tik tariama tarnyba galėjo remtis, o nuopelnų nebuvimas galų gale aristokratijai reiškė didžiausią dorybę — kilmingieji, kaip ir monarchai, turėjo privilegiją — „paveldėtą", o ne „gautą". Su titulu, o ne su darbu buvo susijusios pajamos. Tad buvo įprasta, kad kiekvienoje šalyje šimtai iš aukštos vietos vardo, o ne iš darbo gyveno. Dėl to tikra tarnyba niekinamai buvo vadinama plebėjiška. Iš dvasininkų buvo vertinami tik aukštieji hierarchai, o šie be išimties buvo iš feodalų diduomenės ir nuo valdovo rūmų didikų tik tuo tesiskyrė, kad jų gautos sinekūros dvasinėje dirvoje būdavo dygusios. Kokios pelningos jos buvo tarp kitų, rodo žinomas Štrasburgo kardinolo Rohano *(Rohan)* „pokštas" pelnyti Marijos Antuanetės palankumą puikiu 1 1/2 milijono frankų vertės deimantų vėriniu. Tuo „pokštu" pasinaudojo ir jį inscenizavo miklus apgavi-

---

* P r e t o r i õ n a i (lot. *praetorium*) — Senovės Romos Respublikos laikų karo vadų apsauga. Vėliau ji tapo imperatorių apsauga.

kas. Sutiktume, kad abiejų šių luomų asmenų, kurie maitinosi ir rengėsi iš karaliaus malonės, absoliutizmo laikais nuolat gausėjo, nes augantis modernusis gamybos būdas vis daugiau didikų atitraukdavo nuo feodalizmo verslų ir skatindavo intrigomis, padlaižiavimu varžytis vieną su kitu dėl karaliaus stalo trupinių. Tad dar kartą pabrėžiu — sutikime su šia mintimi, bet neišleiskime iš akių, kad tai tik keliasdešimt tūkstančių iš abiejų luomų. O tai labai menka visos visuomenės dalis. Šis vaizdas nedaug kuo skirsis nuo atitinkamos biurgerių grupės. Ir čia buvo kalbama apie visų aukščiausius ir apskritai labai apibrėžtus sluoksnius, konkrečiai — finansininkus. Industrijos kapitalas dar nebuvo patekęs į tyrėjų akiratį, nes gamybos būdas niekur dar nebuvo pranokęs siaurų vartotojų poreikių. Tačiau šis nereikšmingiausias naujosios buržuazijos sluoksnis, finansų aristokratija, formavo Senojo režimo gyvenseną itin veiksmingai. Jo prabanga kopijavo kilmingųjų prabangą. Absoliučiu požiūriu būtų buvę nesuprantama, kodėl diduomenė išlaidumu ir prabanga velkasi paskui pinigingąją buržuaziją. Jiedvi būtų turėjusios bent žengti į koją. O tai reiškė baisingai daug, kadangi ne tik dėl aprašytų finansų operacijų buržuazijos turčiai įgijo didžiulę galią, bet ir todėl, kad pirminio kapitalų kaupimo epochoje išlaidumas ir prabanga visada esti aiškiausias turtingumo įrodymas. Išsirutuliojusi pinigingoji buržuazija taip pat stengėsi pranokti didikus. Rėmai, kuriuose įterptas tas nesaikingas Senojo režimo paveikslas, buvo smarkiai išplėsti kitos grupės, konkrečiai — šimtų avantiūristų ir godžių veltėdžių, kurių šios trys privilegijuotos grupės buvo nuolat varžomos. Tai yra skaičius tų, kurie Senojo režimo laikais vartėsi kaip inkstas taukuose. Nepalyginti daugiau yra tų, kurie gyvena tikrovėje, nes avantiūristai kaip parazitai savarankiškai be išimties persiėmė elgesio anų, kuriems prigimimas lėmė nesivarginti, skatino be atodairos žygiuoti prastuomenės galvomis ir kūnais į savo tikslą. Jei atidžiau pasižiūrėtume, tai būtų neginčijamai aišku, kad net su parazitų sluoksniais kartu, pagaliau su aukštesniuoju tarpsluoksniu gautume daugiausia penkis procentus visų atskirai paimtų šalies gyventojų.

O dabar grįžkime prie šių skaičiavimų pradžios: kad tie vienetai galėtų tenkinti savo užgaidas ir tie papaikėliai savo įgeidžių nevaržyti, 95% gyventojų privalėjo badauti arba kęsti amžiną skurdą bei rūpesčius. Argi tai ne tikrų tikriausia ir skaudžiausia absoliutizmo tragedija?

Parazitų luomai ir sluoksniai tikrai nepažįsta net paprasčiausios žmogaus orumo sąvokos. Kaip brutaliai absoliutizmas elgdavosi, ir tam niekas nei prieštaraudavo, nei atsikirsdavo, gali parodyti ir paliudyti pavyzdys, aprašomas Orleano hercogienės:

Princas Kontis kaskart vis labiau ėjo iš proto ir darėsi vis kvailesnis. Vienoje iš paskutinių puotų čia, operos salėje, jis jėga paėmė vieną vargšę mergaitę, atkakusią iš provincijos, dar jauną, atplėšė smurtu nuo motinos, pasisodino ją sau tarpkojyje, laikydamas viena ranka, davė jai į nosį šimtą sprigtų ir daužė dantis, kol jai burna ir nosis krauju pasruvo. Vargšė mergaitė skaudžiai verkė, o šis juokėsi: „Aš nemoku skelti antausių"**. Visa tai matydami savo akimis, žmonės aimanavo. Mergaitė piktajam per visą savo gyvenimą nieko nėra padariusi. Jis net nepažinojo jos. Vargšės mergaitės niekas nepanoro gelbėti, niekas nesiryžo su kvailiu kivirčytis. 1720 m. vasario 2 d.*

Jis krėtė „ponžmogių" pokštus, ir gana: „Todėl, kad šitaip mes norime"***.

Priešingai nei sako protas, absoliutizmas tik vieną vienintelį ir visada tą patį argumentą kartoja: „Tai yra Dievo nustatyta tvarka, todėl ji yra nekeistinas pasaulio dėsnis". Ši atitinkamu laiku labai praktiška absoliutizmo gyvenimo filosofija sukliudė daugumai absoliučiųjų valdovų įžvalgiai vertinti istorijos pamokas.

O viso to padarinys buvo siaubinga politinė minių priespauda absoliutizmo laikais, ir galų gale dėl to išsikerojo visiškas tautos beteisiškumas. O kaip kitaip, jei viskas pridera vien nuo Dievo piršto paženklintųjų didybių arba prakilniųjų malonės. Tai yra nuolatinė absoliutizmo teisės forma. Tauta turi tik vieną vienintelę teisę — be žodžių klusti. Kita išvada — nesą didesnio nusikaltimo kaip abejoti šio būvio teisėtumu arba kilti prieš jį ir stengtis jį pakeisti. Istorija, nepripažįstanti plėtros dėsnio, vadovaujasi vieninteliu — visuotinės ramybės — dėsniu. Tai skelbia absoliutinė monarchija. Taip pat nusikalstama esą ir kaip nors kritikuoti absoliutinių valdovų darbus. Kritika esanti piktžodžiavimas Dievui. Kas tuo nusikalstąs, tą bausti kalėjimu ligi gyvos galvos dar per maža. Tačiau ne tik kritikas esąs valstybės nusikaltėlis. Tokios esančios minios vien dėl savarankiško mąstymo. Jo, skelbiama, apskritai nereikią, ir griebiamasi protingiausio priešnuodžio,— kad ir kur apsireiškusi siela būtų rimbais mirtinai užkapojama. Tai buvo tokia pat paprasta, kaip ir patogi profilaktikos priemonė, nes mirusieji nebemąsto. Siaubingas rimbas, kuriuo užkapojama bet kur slypinti mintis, buvo cenzūra. Meistriško abso-

---

* K o ñ t i s 2 *(Conti)* — iš Kondės namų šakos kunigaikščių, politikų nuo XVI a.

** Orig. (pranc.): *Ne sais // je pas bien donner des chiquenaudes?*

*** Orig. (pranc.): *Car tel est notre plaisir.*

liutinės monarchijos rankoje atsidūrusios cenzūros darbo padarinys buvo tai, kad Biblija ir giesmynas katalikų kraštuose, šventųjų legendos būdavo dažniausiai vienintelės knygos, kurios patekdavo kartų kartoms į rankas. Niekur miesteliuose nebūdavo knygynų. Bavarijoje buvo daugiau nei 2500 bažnyčių ir du šimtai vienuolynų su 5000 vienuolių, tačiau nė vieno pasaulietinės literatūros leidėjo. Kai sykį radęsis drąsuolis ir surizikavęs imtis tokio verslo, veikiai per teisėsaugos struktūras jam buvę parodyta, kur pipirai auga. Ideologinis šios pažiūros atspindys yra kietasprandė religijos ortodoksija, kuri svarbiausiu savo teiginiu skelbė: viskas Apvaizdos, t. y. Dievo, valioje. Be jo piršto nė plaukas nuo galvos nenukrintąs. Ortodoksija buvo taip sustabarėjusi po protestantizmo skraiste, taip susijusi su katalikybės tonzūra*. Jėzuitai skelbė: „Protą reikia suimti, kad žmogus būtų išganytas".

Dvasiniame gyvenime šios būklės padariniai buvo tolygūs. Mokslai sustabarėjo ir virto tuščiomis formulėmis. Visuotiniu mastu, vadinasi, ne tik žemiausiuose sluoksniuose, viešpatavo šiurpus nemokšiškumas, kraupus prietaringumas. Tuo pat metu ortodoksijos prispausti ir jos prakeikti protai tvyrojo ištikti rezignacijos, kuri tam tyčia buvo reiškiama Vokietijoje ligi paradokso ištobulintu pietizmu**. „Pietizmas buvo Trisdešimties metų karo padarinys, kraupių, vokiečių tautai baisią kruviną nelaimę atnešusių skerdynių vaisius. Pietizmas buržuazijai viso pasaulio akivaizdoje reiškė visišką bankrotą. Jis nebenorėjo jokių saitų su žeme, o tik bendrauti su dangumi" (*Meringas.* Lesingo legenda). O po Trisdešimties metų karo absoliučiųjų monarchų vartoti metodai nebegalėjo tautos dvasios išvaduoti iš tos siaubingos būties. Jie, atvirkščiai, įamžino ją, ir tautos minios daugiau kaip šimtmetį nė per nago juodymą nebesitikėjo, jog kada nors patekėsianti žemėje šviesa. Mūsų pasaulis tapo aimanų slėniu. Religinės brolių ir seserų bendruomenės, tos gašlios sektantų atžalos, it grybai po lietaus sudygusios XVII amžiuje,— tai visuomenės nevilties ūgliai.

Nesuprantamas būtų stebuklas, jei šioje politinėje ir socialinėje būklėje būtų buvusi nors viena vienintelė valstybės struktūra ir bent

---

* T o n z ū r à 2 (lot. *tonsura* 'kirpimas') — katalikų, budistų, induizmo dvasininkų pakaušyje iškirptas arba išskustas apskritimas (monetos dydžio). Iškerpamosios arba išskutamosios — šventinamosios į dvasininkų luomą — apeigos atliekamos vyskupo. Panaikintos popiežiaus Pauliaus VI 1972 metais.

** P i e t ì z m a s 2 (lot. *pietas* 'dievobaimingumas, pamaldumas') — 1. viena protestantizmo atšaka, itin būdinga liuteronybei; 2. apsimestinis maldingumas.

Perlų vėrėjos.
Galantiška prancūzų vario graviūra

menkiausias panaktinis, kaip žinome,— taip pat tam tikra valstybės struktūra, kuri nebūtų buvusi nuo pašaknų ligi pat viršūnės paperkama. Tokio stebuklo nėra dar niekur buvę. Juk kiekvienas valdininkas už savo vietą turėdavo mokėti pinigus. Ją beveik visada kassyk iš naujo ir vis brangiau reikėdavo pirkti ir tik dėl pinigų vėl būdavo stengiamasi turėti. Vadinasi, o čia kalbėsime tik apie teisėtvarką, kiekvieną sykį būdavo vien tokios „teisės“ ginamos, už kurias būdavo brangiau mokama. Kur nebūdavo pinigų, ten ir teisės jokios nebūdavo. Todėl gerai gyvendavo tik valkatos. O valingi žmonės visuomet keldavo įtarimą, ir tvirta jų valia kaip nusikaltimas būdavo atitinkamai baudžiama. Kai vienas kitas prūsų valdininkas, pavyzdžiui, karo tarėjai Cėlinas *(Coelin)* ir Gerbonis *(Gerboni)*, pasipriešino jau aprašytam „Lenkijos germanizavimui“, pirmasis buvo degraduotas, o

antrasis, kadangi nenorėjęs liautis protestavęs dėl suktybių, buvo įmestas į Magdeburgo tvirtovę dėl „neleistinų ryšių, ardančių tvarką ir rimtį".

Čia būtina pridurti, kad ten, kur miestai respublikos atlikdavo tas pačias funkcijas, įsivyraudavo panašiomis formomis absoliutiniai režimai. Todėl matome atsispindint tuos pačius dvasinius ir moralinius monarcho absoliutizmo atspindžius. Prisimintinas vienintelis pavyzdys — Venecija. Jos absoliutinė valdžia XVII ir XVIII amžiuje savivale ir žiaurumu neatsiliko nuo Prancūzijos ir Vokietijos.

Suglausdami visa, kas pasakyta, darome išvadą: absoliutinių monarchijų istorija yra Europos kultūros tragedija, ir menka paguoda yra tai, jog šis kančių kelias daugumai tautų buvo neišvengiama istorijos būtinybė. Juo maloniau yra tai, kad dabar jų viešpatavimo dienos visose šalyse yra baigtinai suskaitytos ir kad dėl pakitusios iš pamatų istorijos padėties jų viešpatavimas, mūsų tebeišgyvenamas vienoje kitoje šalyje, nebegali grįžti net laikinai. Absoliutinių monarchijų mirtis slenka, beje, ta pačia dvasia, kuri savo metodais atitinka palaužtą egzistenciją. Tai yra visuotinis gašlus piktnaudžiavimas dar jų rankose likusia galia — šlykščiausias rujojimas bjaurios bobšės, kuri nori savo mirties valandą susigrąžinti visas neišragautas pramogas.

Jei galų gale dar mėgintume pasiaiškinti tam tikras sąlygas, kuriomis tarpo baisus absoliutinės monarchijos metodų brutalumas, ir kodėl jis visada būdavo glaudžiai susijęs su jais, derėtų atsakyti: tiek viena, tiek kita — tiek šiurkštus užgrobtosios valdžios pasisavinimas, tiek toks pat šiurkštus naudojimasis ja ligi paskutinių savo egzistencijos dienų — buvo lemiamas pirma minėto istorijos imperatyvo. Absoliutinės monarchijos įsiteisinimas buvo, aišku, istorijos būtinumas, ir visų pirma jis skatino kurti centrinę didelio istorijos šuolio jėgą. Tačiau todėl monarchijos absoliutizmas dar ilgą laiką nebuvo organinis darinys. Tai nebuvo su visuomenės produkcijos gamyba susijusi politinė platforma. Tik tokias politines formas, kurių produkcijos gamybos procesu suinteresuota visuomenė, galima vadinti organinėmis. Absoliutizmas visada buvo tik politinė galimybė ir todėl visada tik visuomenės kūno parazitas — taip buvo nuo pat jo revoliucinės pradžios. Jis buvo ta politinė išgalė, kurią teikė neišvengiamos kylančių piniginguųjų sluoksnių ir į nebūtį grimztančio feodalų pasaulio klasių kovos: absoliutizmas buvo tas, kuris juokiasi paskutinis. Tad jis santykiniu abiejų tarpusavyje dėl viešpatavimo susipešusių klasių bejėgiškumu naudojasi savo paties labui. Kadangi šis trečiasis savosios grobio dalies saugumą logiškai galėjo tik jėga laiduoti, radosi ypatinga istorijos situacija. Joje šalies valdovas atsidūrė patogioje

padėtyje, kurioje vieną klasę šachavo su kitos pagalba, ir tuo, savaime suprantama, visuomenę įstūmė į brutalios jėgos glėbį; tai kartojosi visą laiką, kol kylanti klasė — šį kartą buržuazija — taip sustiprėjo, kad nuo šitų parazitų apsigynė ir jų atsikratė. Tai padaryti ji turėjo, antra vertus, savo pačios savisaugos interesais, nes išorinė reiškinio forma per daug susikirto su vidiniu turiniu. Tas aktas buvo realizuotas per Didžiąją Anglijos revoliuciją 1649 metais ir Didžiąją Prancūzijos revoliuciją 1789 metais.

Kad aiškesnės būtų išvados, reikėtų dar pasakyti, kad tų kovų tikslas, savaime aišku, niekada nebūdavo suvokiamas sąmoningai. Tačiau tai nekeitė galutinio rezultato. Lemiama ir veiksminga istorijoje yra vidinė ir slapta reiškinio logika, nes fakto logika visada esti stipresnė nei smegeninės nelogika. Istorijos tapsmo dėsnių pažinimas suprastina ir natūraliai paskubina istorijos žingsnį. Tačiau, kad žmonės savo istoriją sąmoningai kurtų, šiandien dar tebėra tolimas idealas ir dar tebekyla prieš akis į priekį veržiančiaisi žmonijai.

* * *

Absoliutizmo margumynas Europoje. Kas ligi šiol čia apmesta, yra tipiški politinio būvio fizionomijos bruožai absoliutinių monarchijų amžiais, kitaip tariant, ryškiausios linijos. Dėl skirtingai klotų ekonomikos pamatų, ant kurių stovėjo įvairių šalių absoliutizmas, paveikslas, aprėpiantis tų linijų visumą, esti labai margas. Šis margumynas nieku būdu negali būti perdėm ignoruojamas, turi būti pavaizduoti bent labiausiai į akis krintantys skirtumai, o pirmiausia išgliaudytos priežastys, nes jos vienintelės paaiškina bendrosios kultūros lygmenų skirtumus kiekvienoje paskiroje šalyje: kodėl prancūzų absoliutizmo kultūra viską nutvieskė savo šviesa ir, visų nuostabai, tapo pavyzdžiu Europai. Antra vertus, kodėl tarp Šiaurės ir Vidurio Vokietijos buvo toks baisus skirtumas?

Jau anksčiau įrodyta, kad absoliutinė monarchija pirmiausia laimėjo pergalę ir politinį viešpatavimą Ispanijoje. Čia, antra vertus, pirmiausia išaugo tam tikra absoliutizmo kultūra beveik šimtmečiu anksčiau nei kur kitur. Pirma, kas iš Ispanijos yra kilę, tai svarbiausias šios formacijos bruožas, nepasiekiama valdovo didybė — majestotas. Šis bruožas turi savo radimosi priežastį — Ispanijos absoliutinės karalystės galios buvo beveik neribotos. Šiuo pamatu čia sąvoka „majestotas“ galėjo savo aukštybes pasiekti ir iš čia tapti pirmavaizdžiu visiems laikams.

Baigiantis amžiui, visos Prancūzijos absoliutizmo formos pakeitė

ispaniškąsias, o prancūziškasis etiketas ir papročiai visur duodavo toną. Ispaniją, beje, buvo ištikęs bankrotas ir jos didvalstybės vietą užėmusi Prancūzija. Ir visa tai tapo Prancūzijos paveldu. Viską, ką Ispanija pradėjo, Prancūzija visoje Europoje išplėtojo ligi tobulybės, nes visur galiojo tik Prancūzijos kiemo įstatymai. Todėl pergalingas Prancūzijos absoliutizmo žygis buvo platesnis nei Ispanijos ir todėl dėsningai šias lemiamas kovas laimėjo ne Ispanija, o Prancūzija. Tuo pačiu metu jau visur buvo susidariusios būtinos sąlygos, kad galėtų rastis absoliutinės kultūros. Netgi prancūzų kalba tapo tarptautinė ir ne vien valdovų rūmuose, kur oficialiai buvo kalbama perdėm prancūziškai. Prancūzų kalba viešpatavo visuose sluoksniuose kaip pamatinė sąlyga pelnyti išsilavinusio žmogaus vardą. Todėl ir visų šalių miestiečių gyvenime kalba būdavo prismaigstyta prancūziškų pasakymų bei žodžių. Niekur nebuvo galima net sakinio ištarti be vieno kito laužyto prancūziško žodžio. Tas pat ir literatūroje. Turtingesnės miestiečių šeimos turėdavo vaikams auklėti prancūzę, kad ankstyvame amžiuje jie išmoktų prancūzų kalbą ir susipažintų su prancūzų papročiais. Eisena, laikysena turėjo būti prancūziška, jei norėjai pasirodyti esąs gabus. Pamažu viskas būdavo perimama iš Prancūzijos: „Kokios operos, koks šokis, kokios mados, kokia kalba, kokie drabužiai",— sako Abraomas Santa Klara *(Abraham Santa Clara)*. Tik tuo verta stebėtis ir sekti, tik tai skolintis, ir juo niekingiau esti tai, ką teikia sava šalis.

Jei toks beždžioniškas visko užsienietiško mėgdžiojimas rodo apskritai besąlygišką pajungimą galingų laimėtojų prancūzų doktrinai — oficialiai Prancūzija viešpatavo pasaulyje,— tai visko, ką vertiname šiuo reiškiniu, nederėtų matuoti tuo pačiu masteliu. Pavyzdžiui, vokiečių mokslininkai garbindavo prancūziškas svetimybes, bet tai rodė kažką kita, o konkrečiai „pirmą prabudusių pažangių visuomenės narių mėginimą padėti savo klasei išbristi iš bedugnės balos". Ir tai nesunku suprasti.

Prancūzijoje monarchijos absoliutizmas iš visų šalių buvo stipriausias, kadangi čia tekėjo gausūs ekonomikos šaltiniai ir nuosekliausiai buvo sutelktos politinės galios. Paryžiuje kūrėsi centrinė valdžia, ir jis nebuvo dirbtinis kūrinys. Dėl patogios geografinės padėties iš senų laikų tai buvo pasaulinės prekybos mazgas ir laimėjus absoliutizmui savaime tapo viso absoliutizmo pasaulio sostine. Materialinis Prancūzijos absoliutizmo pranašumas darė ją ir dvasiškai pranašesnę. Niekur kitur valdovo absoliutizmas negalėjo būti toks švaistūnas, niekur kitur jis neįstengė tokiu mastu pajungti savo interesams didžiulių gyventojų minių. Mokslinė absoliutizmo doktrina todėl yra iš čia

kilusi ir artistinis jos aiškinimas yra tapęs meno stiliumi — rokoku. Paryžiuje absoliutizmas atsivėrė ne tik sukčiautojų verslais, kaip daugumoje kitų šalių, jis turėjo ir aiškiai gražių bruožų. O kadangi Paryžiuje viskas telkėsi, todėl čia šaknijosi, dygo naujõs istorijos idėjos bei mokslai, ir jie ilgainiui turėjo nuversti valdovų absoliutizmą. Tai suprato visas pasaulis, ypač emancipacijos siekiančios klasės.

Todėl prancūzų kultūra prinokino ne tik vokiečių, bet ir daugelio kitų šalių kultūras. Pasiekti tokias idealias aukštumas buvo tolygu laimėti didelę šioms šalims pažangą, taip pat išsivaduoti iš savo pačių atsilikimo. Tuo aiškintinos pažangios ir daugelio kitų pasaulio šalių transformacijos.

Kiek gausios absoliutizmo pajamos tekėjo Prancūzijoje, tiek menkos jos buvo Vokietijoje, ypač Prūsijoje. Esame jau kalbėję, kad absoliutinėje monarchijoje įkūnyta politinė centrinė valdžia būtinai turėjo remtis miestais, jei rutuliojosi istorijos logikos kryptimi, kadangi čia plūsta natūralieji jų galios šaltiniai, t. y. miestuose gausėja piniginių ir todėl įgalių mokesčių mokėtojų. Ten, kur šios logikos nebuvo paisoma, o priešingai — valdovo absoliutizmas rėmėsi žemvaldžiais ir tarnavo jų interesams, visa ekonomikos raida buvo niekas kitas kaip tik apgailėtinas elgetynas. Vokietijos istorija yra klasikinis ir kartu liūdnas pavyzdys. Jos politinė centrinė valdžia telkėsi ne vienoje, o daugelyje šalių ne su miestų pagalba, bet prieš miestus žemvaldžių naudai. O visa Vokietija ligi pat XIX amžiaus buvo perdėm ištisinis elgetynas. „Vokietijos kunigaikščiai buvo didesni feodalai žemvaldžiai nei absoliutūs kapitalizmo epochos monarchai. Jiems miestai buvo ne jėgos šaltinis, o garbėtroškos, pavojingi žemvaldžių varžovai. Aukštuoju stiliumi tariant, tai gatvės avantiūristai ir tos pat dvasios, nes stengėsi papjauti vištą, dedančią aukso kiaušinius“ (*Meringas Francas*. Lesingo legenda). Tai, aišku, ne vienintelė paskesnio Vokietijos skurdo priežastis. Svarbiausia Vokietijai priežastis sparčios plėtros fone kyla jau nuo XVI a. pradžios — tai pakitusios nuo XV a. pabaigos prekybos kryptys, kai buvo rasti jūrų keliai į Rytų Indiją. Vokietijos klestėjimas rėmėsi ne produkcijos gamyba, bet beveik vien savo prekybos tarpininkės vaidmeniu, ja ėjo svarbiausias milžiniškos tarptautinių prekių apyvartos tranzito maršrutas. Štai taip prekybos kelio pakitimas ūmai, per trumpą laiką, padarė galą Vokietijos ekonomikos raidai ir jos ligi tol (plg. šios knygos autoriaus „Erotinio meno istoriją“.— P. 52—54*) klestinčią valstybę greitai įstūmė į apgailėtiną skurdą.

* Orig. (vok.): *Geschichte der erotischen Kunst.*

Ši katastrofa buvo dar labiau sukomplikuota Trisdešimtmečio karo — tiek su juo Vokietiją užgriuvusių sunkumų našta, tiek pagaliau dėl lemtingo, kaip jau pirma buvo aiškinta, politinio to karo padarinio — nykštukinių valstybių įteisinimo. Ją sukomplikavo ir tai, kad Trisdešimtmetis karas sukliudė kurtis vienai politinei centrinei Vokietijos valdžiai, sulėtino, beje, neišvengiamą žengimą į buržuazinę valstybę. Keliu, kuriuo Anglija jau 1649 metais, o Prancūzija 1789 metais pradėjo žygiuoti, Vokietija pasuko tik 1848 metais, bet ir tai labai netvirtai. Tačiau net šiuo atveju vien dėl nenatūralios raidos.

Visos tos ekonomikos sąlygos gana aiškiai atvėrė mums visiems gerai matomas liūdnas Vokietijos ypatybes absoliutizmo amžiuje: kodėl Vokietija 1600—1760 metais braukte išbraukiama iš kultūringojo pasaulio? Kodėl žemosios klasės tais laikais neturėjo sąmoningos, istorijos lemtos būties, kodėl revoliucinė Vokietijos buržuazijos energija išsiskleidė vėliausiai? Kodėl vokiečių verslumas ir vergiška siela niekada nerodoma kaip pavyzdys, o skamba kaip nemalonus priežodis? Ir taip toliau... Ir kaip neigiami bruožai, išsiskleidžiantys prieš mūsų akis elgetišku ūkiu, tampa vieninteliu teigiamu, deja, nenuginčijamu pavyzdžiu, kad Vokietijos valdovų šeimose įsitvirtino neregėtas bukumas bei šiurkštumas visiškai kitokios, ypatingos rūšies, kokios nėra buvę kitose šalyse. Protingai mąstantys žmonės siaubėjosi ir šlykštėjosi šiais kvailais bukagalviais, kurie absoliutizmo laikais sėdėjo daugumoje Vokietijos sostų. Jau XVIII a. pradžioje grafas Mantoifelis *(Manteufell)*, išmintingas žemvaldys, gerai pažįstantis Vokietijos valdovų kiemus, savo dienoraštyje yra rašęs:

Vokietijoje knibždėte knibžda kunigaikščių. Iš jų trys ketvirtadaliai vargiai ar turi sveiką protą, o veikiau yra visuomenės rimbas ir gėda. Juo mažesnės valstybės, juo labiau jie įsivaizduoja, kad pasaulis tam tyčia esąs sukurtas ir esąs jų beprotybių objektas. Manydami abejotiną savo kilmę esant nuopelną, jie mano esant nereikalinga arba net kenkiant jų orumui minkštinti širdį ir lavinti protą. Jei atidžiau įsižiūrėtume į jų elgesį, tai atrodytų, jog jie gyveną vien tam, kad krėstų kiaulystes savo artimiesiems. Savo kvailystėmis laužo visus principus, be kurių žmogus darosi nevertas vadintis protinga būtybe.

Koks teisingas yra šis liudijimas, toks pat pamatuotas yra apgailėtinas Vokietijos ekonomikos būvis: „Kadangi vokiečių kunigaikščiai negalėjo išgyventi ir iš savo valdinių išmisti, tad mito jų krauju“. Ir todėl čia kalbama ne apie vieną ar kitą asmenybę, o apie istorijos kaltę. Jei ir kiti žmonės nykštukinių Vokietijos valstybių sostinėse būtų sėdėję, jie būtų išvirtę į tokius pat smarkininkus. Kunigaikščių

Ištvirkėlis. XVII a. prancūzų vario graviūra

kasta, kuriai dosniausias gyvenimo šaltinis buvo savo krašto vaikų pardavinėjimas ir kuri tautos interesus išduodavo dėl savo politinio gyvaliojimo, negalėjo prisidengti nuodėmingo veido ir pati turėjo tapti blogio mokykla...

Tarpusavio santykiai pačioje Vokietijoje anaiptol nebuvo paremti tikrai vienodomis sąlygomis. Atvirkščiai, viešpatavo labai ryškūs skirtumai tarp įvairių šalių bei dinastijų. Ir, savaime suprantama, tai yra tos pačios sąlygos, kurios Prancūziją išskirdavo iš kitų šalių ir visas jas be išimties darė prideramas nuo jos. Jos ir Vokietijos dalis vieną nuo kitos skyrė, kaip antai Saksoniją nuo Prūsijos. Tad iš arčiau pažvelkime į šį pavyzdį.

Saksonija su visa kita Vokietijos dalimi, konkrečiai su Prūsija, santykiauja taip, kaip Prancūzija su visa Vokietija. Turėdama stiprią sidabro kasybos pramonę, Saksonija jau viduramžių pabaigoje buvo turtingiausia, labiausiai klestinti, todėl politiškai įtakingiausia

Vokietijos valstybė. Kasybos lobiai Vetinerius* iškėlė į Vokietijos imperatorių darytojus, nes Saksonijos pinigais ilgą laiką buvo perkami kurfiurstų balsai imperatorių rinkimuose. Todėl Vokietija buvo svarbiausias Saksonijos interesų objektas. Saksonijos kasyba teikė Vetineriams plačias išgales santykiškai skleisti meną ir mokslus. Saksonijoje jau nuo XVI a. viešpatavo brandi kultūra, o jos pirmasis pasaulietinis dailininkas — Lukas Kranachas (jaunesnysis)**. Taip naujoviškai, „pasaulietiškai" kaip jaunesnysis Kranachas moters kūno iš Vokietijos renesanso menininkų apskritai niekas daugiau nevaizdavo. Tuometinėje Vokietijoje dar nebuvo deramų istorijos sąlygų rastis antram tokiam menininkui. Šis materialinis ir dvasinis Saksonijos šuolis, palyginti su kitais Vokietijos kraštais, buvo labai didelis, nors Saksonijos sidabro kasyba smarkiai buvo sumažėjusi jau XVI a., nes Ispanijos konkistadorai*** ėmė eksploatuoti Meksikos sidabro išteklius, dėl to ši pramonė dar buvo pajėgi ilgą laiką teikti paramą Vokietijos kultūrai. Dresdenas ir Leipcigas buvo miestai dariniai, toks pat organiškas raidos produktas kaip ir Paryžius, o XVII a. jie ir buvo kaip Paryžius — anuomečio kultūros lygmens viršūnė. Dresdenas atstovavo aukščiausiai meno kultūrai, kokią Vokietija galėjo anuo metu parodyti. O Leipcigas „rodė aukščiausią viso pasaulio miestų tuometės raidos pakopą". Dresdene ir Leipcige menas ir mokslas buvo tiesiog tarsi savo namuose. Dresdene beveik tris dešimtmečius dirbo didysis Johanas Sebastijonas****, o į Leipcigą savo akis ir žingsnius kreipė Lesingas ir Gėtė. Čia juodu pradėjo savo itin vaisingą kūrybos laiko tarpą ir aukščiausią savo genijaus skrydį. O štai ir Saksonijos universitetai, iš kurių pirmą kartą visoje Vokietijoje pakilo nauja laiko dvasia.

Daugybė kitų Vokietijos sostinių, pirmiausia Berlynas, buvo tik

---

* V e t ì n e r i a i 1 *(Wettiner)* — Saksonijos viduramžių kunigaikščių giminė. Viešpatavo Meisene, Tiuringijoje, Saksonijoje. Vėliau (1845) skilo į Ernestìnerius ir Albertìnerius.

** K r ã n a c h a s 1 L ù k a s 2 *(Lucas Cranach)*, v y r e s n y s i s (1472—1553) — tapytojas, medžio raižytojas; reformacijos šalininkas. K r a n a c h a s L u k a s, j a u n e s n y s i s, vyresniojo sūnus (1515—1586) — taip pat tapytojas. Ir tėvas, ir sūnus — Vitenbergo burmistrai.

*** K o n k i s t a d ò r a i (isp. *conquistador* 'užkariautojas') — 1. Pietų ir Centrinės Amerikos užkariautojai (XVI a. pab.— XVII a.) ispanai ir portugalai. Žiauriai naikino vietinius gyventojus indėnus; 2. apskritai — plėšikai, grobikai, užkariautojai.

**** B ã c h a s *(Bach)* J o h a n a s S e b a s t i j o n a s (1685—1750) — iš plačios Tiuringijos muzikų šeimos. Kompozitorius (bažnytinės muzikos) kūrėjas, Leipcigo Šv. Tomo bažnyčios kantorius, arba (protestantų) bažnyčios choro vadovas, dirigentas ir giedojimo mokytojas.

dirbtiniai ir parazitiniai valdovų absoliutizmo kūriniai, kurie „turi sukurti valdovų visagalybei foną, padaryti jį blizgantį ir žvilgantį". Parazitai tenkinasi tik skolintu blizgesiu, žvilgančiais kokliais išklotu paviršiumi. Todėl Berlyne XVIII a. visa diduomenė mėgavosi tik gastroliuojančiais, o ne nuolatiniais meno kolektyvais. Nuosprendis, kurį XVIII a. pradžioje gastroliavusi po Vokietiją anglų ledi Montegiu *(Montagu)* paskelbė Vokietijos sostinėms, tarp jų ir Berlynui, buvo labai šiurkštus, bet juo taiklesnis: „Jos panašios į sulaižytas ir sugarbiniuotas prostitutes su kaspinukais plaukuose ir sidabrinėmis batų sagtimis, tačiau su suplyšusiais apatiniais sijonais". Tą pat galima pasakyti apie Prūsijos universitetus. Joks Vokietijos universitetas nebuvo tada tokios apgailėtinos išvaizdos, o ir taip nuskurdęs kaip Halės universitetas Prūsijoje. Pasiskaitykite magistro Laukhardo* pranešimus, kurie buvo jam gyvenimas ir „darbas", ir jus, skaitytojai, supurtys šleikštulys. Vokietijoje mokslas niekur nebuvo toks varganas kaip Prūsijoje, o labiausiai nuskurdęs jis buvo Frydricho II laikais. Girdime nepaliaujamus prūsų atsiprašinėjimus: „Sausame smėlyje nieko gera nedygsta". Tačiau tai tik baikštus išsisukinėjimas tų, kurie nenori jaudintis dėl tikrųjų blogio šaknų. Ne, Prūsijos militarizmas, kuris vienintelis rėmė Hohencolernų dinastijos interesus, bet labai menkai teprisidėjo prie dabartinės Vokietijos didybės, paaukojo dvigubai tiek pinigų, kiek kitur iššvaistyta valdovų ištvirkavimui ir prabangai. Tai yra tikrasis ir vienintelis šio reiškinio pamatas. Todėl kultūra į Prūsiją ligi XIX amžiaus ėjo negrabiai ir nevėkšliškai — įsispyrusi į medines klumpes. O skonio viršūnė buvo pasipudravusi kekšė.

Dar reikia pakalbėti apie Angliją. Anglija — trečioji tarp andainykščių darinių didvalstybė. Dėl ypatingos istorijos sukurtos padėties tik labai trumpą laiką ji tegyveno tikrojo absoliutizmo amžiaus tarpsnį. Tai buvo tik tie trys po Didžiosios Anglijos revoliucijos prabėgę dešimtmečiai, kurie vadinami Restauracija, o jos įpėdinis buvo Karolis II**. Vadinasi, tai buvo Anglijos absoliutizmo laiko tarpsnis, tad ir aptarsime jį pirmiausia. Kol monarcho absoliutizmas

---

* Laũkhardas 1 *(Lauckhardt)* Frydrichas Kristijonas (1758—1822) — magistras, Prancūzijos kariuomenės kareivis. Knyga: „Gyvenimas ir likimai".

** Kãrolis (2) II (sen. vok. *Karl* 'vyras', angl. *Charles*; 1630—1685) — Karolio I sūnus iš Stiuartų dinastijos. Škotijos karalius (nuo 1649). Jo grįžimas į Londoną (1660) reiškė Stiuartų restauraciją.

neribojamas viešpatavo Anglijoje, turėjo, žinoma, visus vienvaldystės ženklus ir vartojo panašius metodus kaip ir Prancūzija. Karoliui II Prancūzijos karalius saulė buvo spindulingas ir pergalingai sektinas pirmavaizdis. Tačiau vienoks ar kitoks specifinis anglų absoliutizmo požymis nesirado per tą trumpą laiką, juo labiau prancūzų kultūros angliškojo varianto nebuvo galima taip suprancūzinti kaip žemyno šalyse. O atsitiko taip todėl, kad 1649 metų revoliucija buvo atlikusi svarbiausią darbo dalį. Dar labiau nei Prancūzijoje Anglijos kompromisas buvo svarbiausias absoliutizmo bruožas. Mat Restauracijos laikais kylanti buržuazija absoliutizmą stipriai laikė savo kumštyje, kol po trumpai viešpatavusio Jokūbo II* monarchijai savo palankumą atsakė. Kai XVIII a. neaprėpiamu srautu į Londoną ėmė plūsti Indijos turtai, o Anglijos buržuazija tiek pralobo, kad pasidarė turtingiausia pasaulyje, tada, suprantama, ji tapo geriausia Prancūzijos kliente. Tačiau politiškai ir ekonomiškai nepriklausomos Anglijos buržuazija užrietė nosį. Ir nors ji davėsi Prancūzijos absoliutizmo kultūros kviečiama prie Prancūzijos kultūros stalo, tačiau nesidavė jos pavergiama. Veikiau atvirkščiai: nors Anglijoje reiškėsi prancūzų kultūra, tačiau Anglijos ekspropriatoriai savavališkai pavertė ją grotesku. Moderni buržuazijos valstybė išsitiesė ir ėmė mankštinti savo galingus pečius. Ir kartu su ja iškilo perdėm buržuazinė kultūra. Beje, tiesą pasakius, ne kaip feniksas iš absoliutizmo pelenų ji kilo aukštyn. Ji ėmė augti daug anksčiau, nei paleistasis Arlekinas įšoko į pasaulio sceną. Tam Arlekinui dėl pokšto drabužis buvo sukirptas iš visų pasaulio kultūrų skutų, kad galėtų pasipūtęs sušukti senajam pasauliui: „Aš esu jūsų visų įpėdinis!“

Kadangi gyvenimo įvaizdžiai nėra metafizikos rūšis, taip pat nesireiškia atsijai vienas nuo kito, bet visuomet tik kristalizuoja ūkio ir politikos būklę, kurioje žmonės tam tikru laiku esti priversti gyventi, tad ekonominę ir politinę to tarpsnio padėtį atitinka tam tikra visuotinė kultūra.

Išskirtiniausius valdovų absoliutizmo sukurtos visuotinės kultūros bruožus jau esame svarbiausiuose savo pastebėjimuose apibendrinamai aptarę. Tačiau, kad sukurtume mūsų paskesniems svarstymams pakankamą atramą, šiame įvedamajame skirsnyje turėtume bent į svarbiausius monarchijos absoliutizmo visuomenės spinduliuojamus reiškinius dar bent šiek tiek iš arčiau nei ligi šiol pasižiūrėti.

---

* J o k ū b a s II (vok. *Jakob*, angl. *James*) (1633—1701) — Jokūbo I vaikaitis, Anglijos karalius (nuo 1685), vidaus religinių vaidų kėlėjas, nuverstas nuo sosto ir išvytas iš šalies (1688).

Dorybės ir nuodėmės biografija.
D. Chodoveckio *(Chodowiecki)* vario graviūros

Valdinio nuolankumas. Bendram svarbiausių spinduliuojamų absoliutinės monarchijos visuomenės reiškinių vaizdui susidaryti svarbu suvokti, kaip formuojasi valdinio siela — visiško politinio tautos pavergimo vaisius. Renesansas, kuris sugrąžino pasauliui individualizmą, išugdė kaip aukščiausią žmogaus vertybę asmens savimonę. Ši individo savimonė žadino žinomą Renesanso miestiečio išdidumą bei jo atkaklumą dėl įstabių savo atradimų įvairiausiuose gyvenimo baruose. Kadangi miestiečių laisve rėmėsi Renesanso kultūra, tad jos gynimas yra brangiausia ir garbingiausia asmens pareiga. Kai monarchijos absoliutizmui pasisekė palaužti laisvei stuburą ir tautą paversti avinų banda, epochos papročių įstatymas virto savo priešybe, nes absoliutizmo interesams reikėjo kitokių „dorybių“. Dabar kiekviena asmenybė turėjo „būti paklusni“ viešpataujančios jėgos valiai, o ištikimai laikytis to įstatymo buvo svarbiausia girtina piliečio dorybė. Mat

avinų banda gali tik vienu būriu laikytis, jei kiekvienas avinas savo valios atsisako ir paklusniai vykdo piemens įsakymus. Kadangi dvasinė įtaiga minioms, jų psichologinė prievarta darosi juo stipresnė ir didesnė, juo kategoriškiau viešpataujanti valdžia įsigali politinėje arenoje, tai absoliutizmas tikslą pasiekė idealiai. Mat tramdyti tautōs griežčiau nei monarchijos absoliutizmas niekada jokia kita istoriškai susiformavusi valdžia, aišku, negalėjo.

Būdingiausias nuolankumo psichikos bruožas suvokiamas kaip kažkas natūralu ir savaime suprantama. Tai asmens nesavarankiškumas — kiekvienas klūsta nesvyruodamas. Žmonės nebegalvoja apie save, kadangi nebeturi savo pačių susikurtų idealų: jie turi tik smurtu primestus idealus. Vadinasi, iš jų veiklos ir iš bendro kultūros vaizdo dingsta tikra didybė. Jie nebekala jokių naujų riboženklių, kurie toliau žymėtų kelius į žmonijos tikslus. Tačiau jie paslaugiai gelbsti, jei absoliutusis valdovas savavališkai perkelia savo teisės žymimuosius akmenis, kurie sustiprina jo valdžios pylimus ir šiurkščiai kerta laisvės medį, apie kurį tautos džiaugsmai šoko jaunystėje, suvokdamos savo galią. „Valdinys“ iš principo yra baikštus, net kvailai paklusnus ir kerštingas niekšas. Tai yra ir sùdedamosios vienintelės pozityvios jo gyvenimo ãpraiškos — visuotinio tada servilizmo* dalis. Juk víena neatskiriama nuo kito. Kur esama „valdinių“, ten turi būti aktyvus ir servilizmas. Jis yra oficiali forma reikšti ištikimybei ir pripažinti, kad teisėta esanti valdinystė, klusnumas pripažintam ponui. Vergas sako ponui: „Trypk mane, plėšk man garbę, žemink mane — viskas man bus garbė ir laimė. Už tai bučiuosiu tau kojas, kuriomis tu mane trypei, ir pats rodysiu tau kelią į mano gėdą, nes ji tau teikia malonumą“. Tai dedasi kiekviename visuomenės sluoksnyje. Tik formos vis kitokios, ir jos lemiamos to, ar tam tikri visuomenės sluoksniai yra praeityje buvę politiškai išprusę, ar ne. Prastųjų žmonių visuomenėje valdinystės apraiškos buvo ir nuolatinis, besaikiškas stebėjimasis absoliutinės valdžios turėtoju, ir dar neribotas pasitikėjimas. Prastųjų žmonių pažiūra į absoliutizmą yra kone tolygi religijai. Tikima net žodžiais, jog viešpatavimas esąs dieviškas įsakymas. O kadangi įsakymas dieviškas, tai jis iš esmės geras ir tarnaująs visų gerovei. O jiems ant pečių verčiamų nelaimių priežastis, jų akimis, esantis laikinasis absoliutas. Vienintelis ir karščiausias jų troškimas, kad dangus atsiųstų iš tiesų maloningą poną. Jei nukristų ši laimė, tai viskas apsiverstų į

---

* Servilizmas 2 (lot. *servilis* 'vergiškas') — vergiškas paklusnumas, paslaugumas, vergiškas pataikavimas, vergiškumas.

gerąją pusę. O to, kad kiekvienoje šalyje tos laimės veltui būdavo laukiama, minios taip ir nesužinodavo.

Aukštesniųjų buržuazijos ir pirmiausia kylančio kapitalizmo sluoksnių dvasinė sąsaja su absoliutizmu atsiskleidė tuo, kad valdovo rūmai jų buvo pripažinti esą visuomenės įvaizdis ir todėl vienintelis, o kartu ir tikriausias visų darbų mastelis. Valdovo kiemo elgesys buvo skonio viršūnė ir geriausia švankumo formulė. Ir kaip kunigaikštukai sekė spinduliuojančiais valdžios absoliutais, taip ir kiekvienos šalies buržuazija sekė savo valdovo rūmų papročiais, morale bei madomis. Taigi mada tapo viskas, kas valdovo kiemui buvo įprasta. Drabužių mada rinkdavosi tik tokias spalvas, kokios būdavo mėgstamos kiemiškių, o prekiautojai duodavo joms tam tikrus vardus: žydra karaliaus, kaip karalienės, kaip dofino* ir pan. Jei kas panūsta juodos duonos, tą pačią dieną visa valstybė šoka jos valgyti kiaurą savaitę. Jo aukštybė kurioje nors parduotuvėje nusiperka dukart iš eilės tą patį daiktą, ir ištisa Prancūzija, visi ligi vieno, sutaria, kad tas daiktas niekur nesąs toks geras kaip toje parduotuvėje, ir savaičių savaites laimingo prekiautojo krautuvėlė šturmuote šturmuojama, ir jo sėkmė, galimas daiktas, visam amžiui laiduota. Kazanova** šitaip aprašo nutikimą apie 1755 m. Paryžiuje:

*Mes palikome Karališkuosius rūmus*** pro centrinius vartus, aš pamačiau minios spūstį prie parduotuvės su Sibiro katės atvaizdu. „Kas čia dedasi?" — paklausiau savo palydovę. O ji tik linksmai nusijuokė: „Visi tie žmoneliai laukia savo eilės — galės nusipirkti tabako".*

„Argi nėra kitos tabako parduotuvės?"

„Tabakas pardavinėjamas visur. Tačiau jau trečia diena žmonės nori tabako pirkti tik krautuvėje su sabalo ženklu."

„Ar jis geresnis, nei kur nors kitur?"

*„Anaiptol! Bet nuo tada, kai hercogienė de Šartr**** padarė jį madingą — niekas nebenori kito."*

„O kaip ji padarė, kad jis būtų toks madingas?"

---

* Orig. (pranc.): *Bleu royal, à la Reine, à la Dauphine.*

** K a z a n o v à 2 D ž o v a n i s J a k o b a s (*Casanova Giovani Jacobo;* 1725—1798) — meilės nuotykių ieškotojas. Pabėgo iš Venecijos kalėjimo *(Bleskammer).* Aplankė Frydrichą II, Volterą ir kt. Mirė Bohemijoje. Paliko „Atsiminimus".

*** Orig. (pranc.): *Palais Royal.* Šie Paryžiaus rūmai netoli Luvro pastatydinti kardinolo Rišeljė *(Richelieau).* Dabar — administracijos ir teatrų būstinė.

**** D e Š á r t r *(Chartres)* — grafienės pavardė kilusi iš gimtojo miesto vardo Šártras 1 *(Chartras).* Vadinasi, lietuviškai ją būtų galima vadinti *Šartrietė.*

Ponia Kitė Ganing *(Gunning)*.
Vario graviūra pagal dail. Koutso *(Coates)* paveikslą

„Ji du ar tris kartus buvo sustabdžiusi savo karietą čia prisipildyti savo tabakinės ir jaunai šeimininkei, išlydėdavusiai ją, viešai vis kartodavo, kad jos tabakas esąs geriausias visame Paryžiuje. Dykaduoniams tabako uostytojams, kurie šimtus kartų susiburia apie kokio nors princo karietą, net jei jis būtų koks šlykštūnas kaip beždžionė, hercogienės ištartų ir paskleistų po visą miestą žodžių esti gana, tad jie sukelia visą sostinę ant kojų, o krautuvininkė iš to susižeria gražaus pinigėlio, nes dabar tabako kasdien parduoda daugiau kaip už šimtą talerių."

Šis vergiškas valdovo kiemiškių papročių, ir ne tik tokių smulkmenų, savinimasis krito į akis. Jis aprėpė visą kasdienybę. Miesčionims tai daryti buvo juo lengviau, nes jų rankose vis gausiau kaupėsi kapitalas. O jei kur biurgeriai sąmoningai stodavo prieš valdovo įpročius, tai tat dažniausiai rodydavo jų skurdą, o ne būdo tvirtumą.

Klasinį sąmoningumą labiausiai ir šlykščiausiai išduodavo sostinių gyventojai. Mat valdovo rūmų papročius skolindavosi pirmučiausiai miesčionija, it beždžionės mėgdžiojo kiemo įpročius, nes turėjo menkučių pelno interesų — tikėjosi apsukti kokį nors sandėriuką. Neužmirštas

Ponia Diubari, Liudviko XV meilužė.
Vario graviūra pagal dail. Dekruzo *(Decreuze)* paveikslą

toks poelgis, kaip Kazanovos papasakotasis atsitikimas: niekada mįslingai akių nepakelk, nes tai reiškia — šiandien anam, rytoj man.

Iš šios nuolankumo ir pelno troškimo simbiozės matyti didžiulė, siaubinga valdovo kiemo dinastijos moralės įtaka bendrajai to laiko tautos moralei, kuri sostinių gyventojus pirmiausia klampino į korupciją. Lordas Malmsberis *(Malmesbury)* 1772 metais rašo apie Berlyną: *Berlynas yra miestas, kuriame nėra nei garbingo vyriškio, nei nekaltos moters. Visuotinis ištvirkavimas yra apėmęs abi visų sluoksnių lytis, drauge ir skurdas iš dalies dėl dabartinės priespaudos, skatinamos dabartinio valdovo, iš dalies dėl prabangos, kurią jis pasisavino iš savo senelio. Vyrai, menkiausius išteklius teturintys, yra įnikę ištvirkauti, o moterys, tikros harpijos*, praradusios mandagumą ir tikrą meilę, gali atsiduoti kiekvienam, kuris pajėgus mokėti.*

---

* H á r p i j a 1 (gr. *Harpyia*) — 1. graikų mitologijos būtybė: moteris pabaisa, viesulo deivė; harpijos būdavo vadinamos be žinios dingusių žmonių grobėjomis; 2. perkeltine reikšme — pikta, tulžinga moteris; 3. tam tikra vanagų rūšis, gyvenanti Pietų ir Centrinėje Amerikoje.

6. 1219

Valdovo absoliutizmui būdingas pulko damos* režimas buvo visuotinė institucija, nesvetima ir jo rūmų didikams, taip pat miestiečiams. Vyriškis, neturintis išteklių meilužei išlaikyti, jausdavosi patekęs į gėdingiausią skurdą, smukdantį jį kitų akyse. Prūsų bardas Ramleris**, Berlyno kadetų korpo mokytojas, rašė vienam savo bendražygiui esąs tikras ligonis, nes dėl neturto negalįs laikyti meilužės. Ji nebūtinai turėjo būti prostitutė. Galėjo būti draugo motina, sesuo, net žmona. Juo „padoresnė“ dama, juo brangiau ją išlaikyti. Mat gėdingas jai ne meilužės vardas, o tai, kad meilužis teišgali teikti jai menkas dovanėles arba, niekuo kitu nebeišgalėdamas, lyginasi savo aistra. Tačiau apie tai kalbėsime kitur, remdamiesi atitinkamais dokumentais.

Čia išsakyti žodžiai nereiškia, savaime suprantama, kad visokiausių sluoksnių moralė būtų buvusi perdėm sutrypta ir liovusis gyvuoti. Atvirkščiai, socialinių sluoksnių skirtumai kaip tik tuo metu labiau nei kada kitada buvo kultivuojami ir ryškinami. Tai lemia absoliutizmo puoselėjamas atstumo principas. Kaip karaliaus akivaizdoje niekas nedrįsdavo sėsti nepakviestas, lygiai taip pat kiekvienam luomui buvo skirta ypatinga „livrėja“, rodanti nuotolį, kuris skiria jį nuo žmonijos viršūnės. Buvo nustatyti net nejaukūs tam tikriems sluoksniams rangai. Mat kas nederėjo kiemiškiui ar kiemiškei karaliaus akyse daryti, tas pat netiko tarnaitei savo ponios akivaizdoje, žemai miestietei kilnios ponios akyse ir t. t. Visa tai buvo išaugę, be abejo, iš absoliutizmo pažiūros, kad tikrasis žmogus prasidedąs apskritai nuo barono. Natūralu buvo tai, kad karjeristai šioje griežtoje sluoksniuotėje dažnai elgdavosi gana akiplėšiškai, tai yra beveik kaip paukštelis karaliukas, kuris, atsitūpęs ant erelio kojos, jautėsi esąs paliestas Dievo malonės. O tų karjeristų pretenzijos į tam tikras aukštesnės kategorijos teises remdavosi dažniausiai tik monarcho arba galingo reikalų tvarkytojo malone. Todėl išsitikėjimas karaliumi dažniausiai buvo tik slaptai išsiliejusi baimė, kad galįs būti pavytas nuo sočių valstybės ėdžių. O cinikai iš jų būrio šį pavojų atvirai išsakydavo. Taip rašė Neapolio pasiuntinybės atašė Paryžiui Galianis savo draugei:

Man patinka monarchija, nes man kur kas arčiau valdovas nei plūgas. Aš turiu penkiolika šimtų svarų pajamų ir jas prarasiu, jei

---

* P u l̃ k o 4 d a m à 2 (pranc. *Maitressenregiment*) — kariuomenės dalinio prostitutė.

** R a m̃ l e r i s 1 *(Ramler)* K ã r o l i s V ì l h e l m a s (1725—1798) — prūsų (germanų) poetas, odžių kūrėjas, Horacijaus vertėjas.

ūkininkai pralobs. Jei kiekvienas dirbs ir kalbės tokių kaip aš interesais, tai pasaulyje nebebus vaidų. Nesąmonės ir tušti žodžiai randasi iš to, kad kiekvienas nori šnekėti apie kito, o ne apie savo interesus. Abatas Moreli rašo prieš ilgaskvernius, finansininkas Helvecijus** — prieš kapitalistus, Bodas (Baudeau) — prieš tinginius, o visi — apie artimųjų labą. Marai tepjaunie artimąjį! Nėra jokio artimojo! Kalbėkit, kas dera jums, arba tylėkit!*

* * *

Visuomenės veidmainiškumas. Tai, ką išorinis absoliutizmo požymis išreiškė, vadinama reprezentacija ir poza. Tai yra, antra vertus, ir svarbiausias to meto visuotinės kultūros požymis. Absoliutizmas yra viena vienintelė milžiniška dekoracija ir todėl verčia kiekvieną vaidinti ir pozuoti. Kas to nedaro, praranda savo meto vaidmenį. O kas nesiliauja vaidinęs, tas nuolat pozuoja ir visą laiką repetuoja atitekusį arba paties pasirinktą vaidmenį. Kas pozuoja, privalo mokėti save kontroliuoti. Todėl diduomenės rūmuose, taip pat miestiečių butuose visos sienos nukabinėtos veidrodžiais; veidrodis kiekvienoje vietoje esti svarbiausias daiktas. Mat norėta save matyti vaidinantį, kad būtų proga sau paploti. Todėl visą laiką tik tas ir daroma, kad grožimasi ir neatsigrožima savimi. Net miegamajame iš lubų aukštybės veidrodžiai spindėjo žemyn, kad užmigtų ta poza, kuria nori smalsuolį nustebinti, arba kad tą akimirką, kai, atrodo, visiškai atsiduodanti, galėtų savo pozą koreguoti ir gražiai atrodyti. Net visas dvasinis darbas yra ne kas kita kaip veidrodžio atvaizdo konstravimas. Draugams rašomi laiškai — juk visas pasaulis rašo laiškus — yra veidrodis, „į jį žiūrėdamas, žmogus pasirenka pozą, kuria norėtų būti matomas kitų... Laiškai nėra pasakojimas kaip šiandien. Jie yra fiksuoti dvasios tualeto etiudai“. Veidrodis, ir niekas daugiau, yra tūkstančiai rašomų memuarų. Jie atspindi istorijos pozą, kurioje ir po mirties gyvenama, t. y. koks nori būti matomas savo palikuonių. Kiekvienas žmogus pagal savo titulą ir reikšmę nori susikurti tam tikrą pozą ir ją padaryti nemirštamą. Todėl absoliutizmo amžius yra

---

* M o r e l ì 2 *(Morelly//Morellet)* — XVIII a. prancūzų filosofas, utopistas. Svarbiausi darbai: „Gamtos kodeksas“, poema „Bazilijada“.

** H e l v è c i j u s 1 *(Helvetius)* K l ò d a s A d r i j ā n a s (1715—1771) — valdovo rūmų gydytojo sūnus. Prancūzų filosofas, utopinis socialistas. Vienas iš svarbiausių jo veikalų — *„Apie protą“*. Parlamento nutarimu buvo sudegintas ant laužo kaip pavojingas valstybei.

ir klasikinės memuarinės literatūros amžius. O jos, į mus kalbančios, apstas ligi šiol nėra išsemtas.

Dekoracija ir poza nesuderinama su intymumu, nes aukščiausias tikslas yra būti visų „matomam". Todėl intymumas pašalinamas iš viso gyvenimo, ir visa veikla yra tik atviras aktas nuo gimimo ligi mirties, ir apnuoginamos net švenčiausios akimirkos. O juk ir jausmų pasaulyje viešpatauja tik poza ir vaidyba. Todėl kiekvienas gyvena miniatiūrinį absoliutaus valdovo gyvenimą. Ponia savo intymų tualetą tvarko draugų ir lankytojų akivaizdoje, bet ne todėl, kad atsitiktinai laikas spaudžia ir verčia taip elgtis, užmiršti gėdos jausmą, bet todėl, kad šitaip įsigyja atidžiausią žiūrovą ir gali tobulinti subtiliausias pozas. Koketė prostitutė atsiplėšia aukštyn gatvėje savo sijonus ir susitvarko keliaraiščius, ne bijodama juos pamesti, bet žinodama, kad jos asmenybe šitaip bent akimirką bus susidomėta. Taigi šitaip pozuojančiam laikas išskleidžia šimtus progų bei variantų — apie tai išsamiau kalbėti progų turėsime kitoje vietoje. Ir laiko mada taip pat yra nepaprasta priemonė pozuoti, individualiai būti kitų „matomiems". Net drąsiausios pozos nieko negąsdina, ir apie tai pakalbėsime dar nuodugniau. Čia nenutylėtina ir visa moralinė veikla. Vyriškis gali ryžtis didvyriškam žygdarbiui, tik jei žiūrimas. Kalba žmogus tik girdimas ir tik tam, kad būtų išgirstas. Todėl visas pasaulis net mąsto garsiai. Ne be reikalo sąmojis anais laikais buvo visų mėgstamas. Sąmojis veikia tą pačią akimirką. Jam suvokti ir pajusti nereikia jokio mokslo. Net menas dažnai esti sąmojis, juokingas įspūdis, glaustas žodžių žaismas arba trumpas anekdotas.

Jei nėra intymumo, dingsta ir paslaptingumas. Nėra visiškos paslapties nei savo, nei kito žmogaus gyvenime. Apie skausmą ir džiaugsmą skambinama visais varpais. Todėl nėra tylios laimės ir slapto skausmo. Kiekvienas yra liudytojas ir kiekvienas šioks toks dalyvis. Savo nuodėmes uoliai išpažįsta kiekvienas. Didžiausiomis paslaptimis dalijamasi su draugais arba draugėmis. Nusispjauti į moterį, jei apie ją tik po mirties sužinoma, kad ji turėjusi slaptą meilužį, apie kurį niekas ničnieko nebuvo girdėjęs. Gėtė rašo: „Negalima buvo kalbėti ir rašyti, bet nebūti įsitikinusiam, kad tai daroma ne vienam, o daugeliui. Buvo šnipinėjama sava ir kito širdis". Todėl anuo metu pikantiškiausia buvo nustebinti tinkamą akimirką: miegančią viliojama poza, įsimylėjusiųjų porą, apmirusią nuo pirmo bučinio, jaunikį, slapčia savo aistrą malšinantį su tarnaite, neištikimą pačią, vidurnakčio valandą sėlinančią iš svečio kambario, ir taip toliau. Mes pateikiame šiuos pavyzdžius, nes jie tyčia parinkti temai, o kiekvieną skyrių iliustruoja atitinkami dokumentai. Visas pasaulis stengiasi

nustebinti tinkamą akimirką, kiekvienas yra įkvepiamas savo tarnybai.

Kadangi kiekvienas asmens darbas yra viešas aktas, tai būdingas visko bruožas — pirmiausia paviršutiniškumas. Žmonės veikia (ir tuo esti visiškai patenkinti) vienas kitą ar aplinką tik savo išore. Pasisekimas būtinas šią pat akimirką. Ir jam aukojama viskas. Laimingos akimirkos įamžinimas atmeta visą rimtybę. Niekas nežiūri į esmę, kad galėtų viską suvaikyti ir viskuo naudotis kiekviena proga. Iš to daroma štai tokia išvada: viskas yra apgaulė ir melas. Tiesa ir teisybė visuomet esti nepatogios, nes jos yra trapios, nesiduoda formuojamos, minkomos kaip tešla. Tiesa yra viena vienintelė išgalė, o iš jos glėbio kyla tik vienui viena tolesnė išvada ir vėl tik viena kita proga. Tačiau tai sumažina miniatiūrinamąsias išgales. Teisybė savo ruožtu yra didžiausia laiko priešininkė, ir jos vietoj visose srityse įsikuria didysis melas. Tai, žinoma, yra lemtinga, tačiau vienintelė galima tomis istorijos sąlygomis logiška išvada. Dekoracija yra tik miško atvaizdas scenoje, bet ne pats miškas, didvyriškumas scenoje — tik poza, o ne tikras didvyriškas žygdarbis. Todėl viskas yra tik kulisai, viskas — tik teatras.

* * *

Galantiškumas. Visuotinę tam tikros epochos kultūrą visada tiksliausiai atspindi pažiūros ir įstatymai, kurie reguliuoja abiejų lyčių tarpusavio santykius. Šis ypatingas atsakas ir yra svarbiausia mūsų bendrų tyrimų tema. Valdovų absoliutizmo lyčių santykių išraiška yra galantija, kitaip sakant, moters paskelbimas visose srityse galinga valdove, neginčijamas jos kultas. Valdovų absoliutizmo amžius yra klasikinė moters epocha, nes ji tuomet viešpatauja ir įsakinėja ne tik kaip slapta valdovė. Jai valdovės teisės yra viešos ir pripažintos viso pasaulio akivaizdoje. Savo didybę ji rodo taip pat atvirai, kaip atvirai naudojasi su tuo susijusiomis privilegijomis. Šią moters epochą broliai Gonkūrai savo garsioje knygoje „XVIII amžiaus moteris“* labai taikliai nusako šiais žodžiais:

Nuo 1700 metų moteris yra ne tik nepakartojama varomoji laikrodžio spyruoklė, kuri viską judina: ji reiškiasi kaip aukščiausiojo lygio galia, kaip Prancūzijos idėjų viešpatystės valdovė. Ji yra į visuomenės viršūnę iškelta idėja, į kurią krypsta visų žvilgsniai, nes visų širdys plaka jai. Ji yra paveikslas, prieš kurį klaupiamasi,

---

* Orig. (vok.): *die Frau im 18. Jahrhundert.*

kuriam meldžiamasi. Viskas, ką religija suteikia žmonių iliuzijoms ir maldoms, visoms svajonėms ir ekstazėms, garbinimui ir pamaldumui, skiriama, be jokio abejo, moteriai. Ši daro tai, kas skirta daryti tikėjimui. Ji pripildė sielas bei širdis ir atstojo, kol toje bedieviškoje epochoje viešpatavo Liudvikas XV ir Volteras, dangų. Visi skuba jos garbinti, ir kiekvienas stengiasi jos garbę išaukštinti ligi dangaus. Stabmeldžiai savo rankomis ją kelia aukštyn nuo žemės. Nėra rašytojo, kurio ji nebūtų pavergusi, nėra polėkio, kuriam ji nebūtų suteikusi sparnų: ji turi poetų net provincijos miestuose, ir šie garbina ją, be išlygų jai klūsta, o iš miros, kuria ją smilko Dora (Dorat) su Žentilu-Bernaru (Gentil-Bernard), kaupiasi apoteozės debesis. Tai jos sostas ir altorius, gaubiamas plasnojančių balandžių pulkų ir šlakstomas gėlių lietaus. Proza ir poezija, teptukas, raižiklis bei lyra savo liaupsėmis kuria dievybę. Štai šitaip moteris galų gale tampa ne tik XVIII amžiaus laimės, linksmybių, meilės deive, bet ir poezijos tikriausia prasme pašventinta būtybe, kiekvieno sielos įkvėpimo tikslu, žmogaus idealu.

Ką broliai Gonkūrai *(Goncourt)* čia yra pasakę apie Prancūziją, iš tikrųjų tinka visoms Europos šalims. Kadangi ekonominė politinė padėtis visur ta pati, tad ir kultūrinis tos epochos veidas, be abejo, yra tas pat. Visur viešpatauja moteris. Visur galioja galantiškumo įstatymai. Ir tik iš formų subtilybės randasi skirtumai. Tai, antra vertus, kaip kiekviena kopija, yra ir šiurkštesnė, ir negrabesnė nei Prancūzijoje. O ten dėl nusakytų palankesnių pradinių sąlygų visoms absoliutizmo kultūros apraiškoms net galantijos formos galėjo išsirutulioti rafinuotesnės. Tai ir yra vienintelis skirtumas.

Galantiškumo esmė yra tai, kad moteris, būdama gašlumo tenkinamasis įnagis, savo ruožtu kaip gašlus geidulingumas sėdo į sostą. Kaip gašlumo personifikavimas ji garbinama, ir smilkoma jai mira. Jos dvasia, fantazija bei siela liaupsinama tik tiek, kiek jai sudirginamos juslės ir kiek tai tenkina gašlumą. Moters ir jos gašlumo kultas šia forma buvo toks pat neišvengiamas, o todėl būtinas istorijos raidos padarinys, kaip ir pati plėtra į absoliutizmą. Tas vienas negausus sluoksnis, iš visų kitų tautos sluoksnių kišenės galintis gyventi ir nevaržomas savo geidulius tenkinti, yra, be abejo, parazitai. Vienintelis parazitų gyvenimo poreikis yra pilvo materija. Vienas iš sąmojingiausių to meto smagurių, jau sykį cituotas abatas Galianis rašo:

Žmogus sukurtas ne tam, kad pažintų tiesą, bet tam, kad duotųsi apgaunamas. Tai yra vienas ir tas pats. Jo gyvenimo lemtis — džiaugtis ir kentėti. O valgome ne tam, kad kentėtume.

Pats didžiausias ir trokštamiausias iš žemės pomėgių yra, beje, geismas. Toje epochoje šis pomėgis turėjo tapti perdėm savitiksliškas. Šitaip radosi visuotinis reikalavimas: būti „galantiškam“ visur ir visada.

Parazitas nori mėgautis be jokių išankstinių arba tuo metu būtinų protinių bei dvasinių pastangų, todėl apie aistrą ir tikrą kovą negali būti nė kalbos. Visuotinis dėsnis sako, jog reikia tenkinti jusles bei geidulius, ir tik rimtas priešinimasis yra nusižengimas to meto moralei bei papročiams. Todėl moteris iš anksto nusiteikusi atsiduoti. Jos neryžtingumas turi tik sužadinti didesnį antrosios pusės malonumą bei pasitenkinimą. Amžininkas ir vienas iš didžiausių to meto galantijos meistrų, grafas de Tilis* rašo savo atsiminimuose:

Prancūzijoje reikia labai daug pastangų, apsukrumo, tariamo nuoširdumo, žaismo ir išmonės nugalėti moteriai, kuri tos pergalės verta. Būtina paisyti formalumų, iš kurių vienas svarbesnis už kitą, o šis toks pat būtinas kaip ir pirmasis. Tačiau galėjai džiaugtis pergale, jei puolėjas ne lepšis, o puolamoji ne skaistybės saugotoja.

Galantiško stiliaus romano iliustracija.
Dail. H. Rambergas *(Ramberg)*

---

* T ì l i s 2 *(Tilly)* Ž a n a s (1559—1632) — grafas, lygininkų, o vėliau karališkasis feldmaršalas. Kariavo Trisdešimtmečiame kare.

Moteriai svyravimas yra tik priemonė pergalės siekiančiam vyriškiui padovanoti didesnį malonumą ir pasitenkinimą. „Koks stebuklas yra tos kliūtys!“— rašo ką tik cituotas grafas Tilis. Ir į tą tikslą pastoja kelią moters spyriojimasis kaip sąlyga; priešinimasis yra tik poza. Moteriškė turi ištarti ne, o kartu nutaisyti pozą, kuri puolėjui laiduotų sėkmę. Šiurkštybės meilė nepakenčia. Todėl ūmus pavydas čia atrodo komiškas. Ir lygiai tokia pat yra nenumaldoma varžovo neapykanta. Jei ima reikštis tokie liguisti jausmai, į juos atsiliepiama tik nepatikliais ir peikiamais palinksėjimais galva. Rokoko eilėraštyje iš rinkinio „Veneros darželis“ rašoma:

Pavydo nekenčiu labiau nei angies,
Bet būtų jei ji angeliško grožio,
O raguotą mane ji padarytų,
Skųstis teismui nedrįsčiau, dievaži.
Tik jai aš tarčiau: „Angele mano,
Tai yra geriausia, ką man dovanoji“.
O štai kažkas ateina reikalaudamas kvailai
Ir priekaištus iškloja man kraupius!
Meilės keršktinga ausis tenesiklausai.
Šventa aš priesaika prisiekiu tardamas sudie
Ir išeinu bučinį tau siųsdamas oro —
Žingsnius kreipiu pas kitą,
Kuri tą patį daro, tik grakščiau.

Sukryžiuojama ir špagos, bet širdį jos retai teperveria, tik brūkšteli dažniausiai odą. Meilė, kaip rožė, turi spyglių: dera susikauti tik akimirką, bet nieku būdu ne įsiūčio pagautam smeigti durklą, kad pavojingai ar net mirtinai sužeistum. Kraujas esti tik simbolis, o ne keršto pasotinimas. Simboliui nereikia kraujo upelių. Gana vičvienaičio lašelio. Todėl jo troškulys visad numalšinamas elegantiškai ir grakščiai, nieku būdu ne įniršiu ar skerdynėmis. Kiklopo kumštis netinka. Pirštinės niekuomet nenusimaunamos. Kaip nerūpestingo puotautojo, jo užstalėje laukia tik džiaugsmas, jei tikisi patenkinsiąs savo pomėgius. Šitokį „negyvulišką“ meilės suvokimą lemia logiška priešybė — sistemiškas moters pratinimas tapti skaniu kąsneliu goslybei. Santykiai su ja vyriškiui gali teikti vilties, kad patenkinsiąs savo gašlumą arba bent galėsiąs nepaliaujamai dirginti savo geidulius. Moteris privalo taip pat kas akimirką jam esant spinduliuoti goslumą. Ji turi tam tikra prasme visada būti pasirengusi draugui arba meilikautojui atsiduoti be prievartos: salone, teatre, draugėjè, gatvėje, taip pat ir buduaro tylumoje intymiai šnekučiuojantis. Ir ji privalo tenkinti kiek-

Augsburgo madų vario graviūra.
Dail. J. M. Vilas *(Will)*

vieno geidulius kiekvieno stiliumi bei norus visų, kurie apie ją sukinėjasi. Kiekviena moteris turi visus tuo pat metu išklausyti. Ji turi gebėti savo goslumo žadinamąsias išgales stiprinti ligi begalybės, o savo asmenybę sudvejinti, sutrejinti, dešimteriopai pagausinti. Kad moteris šią vienintelę gyvenimo programą nepaliaujamai ir meistriškai galėtų vykdyti, privalo atsiverti kalba, judesiais, mostais, mada, sąmoju ir žaismingumu, trumpai drūtai — visa savo dvasine bei psichine egzistencija. Jos veikla turi būti visiems žinoma, o fantazija nuolat lietis per kraštus it gašlumo spektaklis. Kiekviena jos mintis privalo būti nukreipta vien tik į šį būvį ir tik jai paversti tikrove skirta tūkstančiai variantų. Šiaip ar taip, tai turi būti tam tikra poza, nes ir meilė yra tik vaidinimas bei viešas spektaklis, vaidinamas scenoje tūkstančiams žiūrovų. Anuo laiku geidžiamiausia ir todėl labiausiai garbinama, o dėl to jau iš prigimties itin linkusi į juslumą esti mote-

ris, nuolat troškinama geismų, sapnuojanti meilės šventes ir kamuojama „dirglių grožybių ir geidulių“. Šį moterų tipą aukština vaizduojamieji menai nesuskaičiuojamuose liaupsinamuosiuose kūriniuose, o galantiški poetai gieda joms šlovės himnus. Nieko nėra gražesnio moteryje kaip jos skruostuose žydinčios „gašlumo rožės“ arba „slaptą ugnį kurstančios ir virpesiu išsiduodančios pritvinkusios krūtys“.

Visa vyriškio veikla, neginčytina, skirta pasitikti moteriškąjį elementą, nes moters elgesys esti tik atliepiamasis vyriškio veiklos aidas. Vyriškis turi nuolat garbinti brangų moters geismų indą. Jis tai daro ir lygia greta iš moters kuria stabą, kuris jam tampa vienintele egzistencijos dievybe. Jo santykiavimas su moterim esti amžina malda. Nepaliaujamas, kleidus kultas žodžiais ir darbais. Kiekviena kalba su moterimi vyriškio pradedama sakiniu: „Man suteiktumėte didžiulį džiaugsmą, jei <...>“, o baigiama ji tam tikru maldaujamu prašymu: „<...> kada Tamsta mane išklausysi?“ Tai skambėdavo moteriai ausyse kalbantis su kiekvienu vyriškiu. Jis tai tardavo slapčia sveikinamuoju pirštų spūstelėjimu, švelniu bučiniu, kuriuo jo lūpos prisiliesdavo jos rankos, o kartu ir aiškiai bylojančiu žvilgsniu, kurį jai siųsdavo teatre arba draugėjė iš vieno salės galo į kitą. Tai jis kartodavo visada ir tardavo vien tik tuos žodžius, o ji išgirsdavo juos visada, kai tik juodu kalbėdavo. Moteris pranaši tik savo dorybėmis ir grožiu. O šiaip kiekviena esti graži. Kadangi kiekviena moteris tam tikru laiku pridera kiekvienam vyriškiui, tai ir vyriškis gali savo moters kultą adresuoti kiekvienai moteriai. Kiekvienai jis turi pasakyti, įrodyti, kad kaip tik ji esanti anas brangusis absoliutas, kuris verčiąs kraują greičiau tekėti, sukunkuliuoti jausmus ir t. t. Kiekviena moteris jausis it karalienė. Šitas tikslas ir ši įtaka formuoja visą vyriškio elgesį: kinta jo balsas, nes nuolankumui ir liaupsei prieštarauja menkiausias triukšmas. Tiesą ir atvirumą pakeičia mandagumas ir pagal aplinkybes pabrėžtinis meilikavimas. Prieštaravimas esti tik toleruojamas, jei savo forma yra giriamasis. Vyriškis moteriai iš kelio šalina visas kliūtis. Menkiausias noras esti jam įsakymas ir keisčiausia užgaida — įstatymas. Moteris visada eina pirmoji, ji turi pirmenybę, ji praleidžiama kelyje ir take, kad būtų patogiau. Ir rodosi visada esant garbę moters labui atsisakyti savo teisių, atsižadėti naudos. Moters norai ir pažiūros jam yra lemiami, o jo paties — dažniausiai nuvysdavo neištarti. Tarnyba moteriai trunka pusę, o daugeliui ir visą gyvenimą. Ir nebūna dienos, kad vyriškis neskirtų kelių valandų vien tik jai. Tomis valandomis ji tvarko tiek genijaus, tiek nuolankaus ir bevalio vergo laiką.

Tačiau aiškiai įsidėmėtina, kad aprašytas vyriškio elgesys turi erotišką atspalvį, nes kalbama apie tai, kas galantiškąjį amžių skiria nuo kitų laikų. Senovinė galantijos prigimtis, fiziškai stipresniojo pagarba fiziškai silpnesniajam, yra amžinas dėsnis, todėl abiejų giminių tarpusavio santykiai tebėra svarbūs kaip ir abiejų fizinių jėgų tarpusavio skirtumas. Per savo amžių galantiškumas šitą lyčių tarpusavio pagarbą pavertė pajuokos objektu. Ne vien lyčių stiprumo ar silpnumo būdavo žiūrima. Demonstratyviai buvo išniekintas tas brangus juslių indas, kuris išreiškia lytį.

Galantijos laikais natūraliai ir būtinai iš pamatų buvo išjudinti net pačių juslių apraiškos būdai. Tai turėjo būti ir pradinė sąlyga, ir padarinys. Jėgos ekspansija esti gamtos ribojama santykiškai siaurais rėmais. Juslių veiklai būdingas jėgos demonstravimas išvirto į paprasčiausią žaidimą bei flirtą. Meilė tapo galantiškumu, nes žaidimas galėjo be galo trukti, kasdien įgauti naujų variantų. Žaismingos ir įmantrios pasidarė abipusio garbinimo formos. Įmantrumas yra ne tik įprastinis mėginimas kitaip tenkinti aistras, nes natūralumas pasidarė nebeįmanomas dėl praeities ištvirkimo. O tikslas — paslaptis turinti dešimteriopai padidinti ribotas individo jėgas, kad jis (ji) galėtų patenkinti tiek meilužių, kiek išlaikyti leidžia lėšos ir aplinkybės. Visa, kas psichiška, dvasiška ir meniška, yra tik dirgiklis. Naũjos galantijos variacijos skatina rutuliotis ir nuolat ieškoti naujovių kiekvienoje tokioje variacijoje.

Visa tai verčia keisti moralės nuostatas. „Moralė meilei primetė visas blogybes",— yra sakęs Retifas de la Bretonas*. Ir abatas Galianis šaipėsi: „Jei dorybingumas nepadaro mūsų laimingų, tai, po šimts velnių, kam jo reikia?!" Taip pat velniop siunčiama ištikimybė bei užkrečiamas nuobodulys. Nedorybė laiminama visuomenės. Tai nėra oficiali dorybė, tačiau jos paskirtis tarnauti aukščiausiam gyvenimo tikslui — „Mėgaukis!" Šis tikslas ir taikinys reglamentuoja jo teisėtumą. Prostitutė, visuomenės akimis, nebėra vieša kloaka**, o kur kas labiau meilės menininkė. Neištikima vyrui ar draugui žmona arba draugė yra juo pikantiškesnė dėl kiekvieno naujo jos neištikimybės akto. Pasitenkinimas, kurį moteris išgyveno kiekvieną kartą glamonėjama vyriškio, juo stipresnis nuo minties, kad daugybė moterų yra tenkinusios jo geidulius, ir t. t.

---

*Retìfas 2 de la Bretònas 2 (*Retif de la Bretonne;* 1734—1806) — prancūzų erotikos papročių tyrėjas. Kūrybos palikimas — „Monsinjoras Nikolas". Orig. (pranc.): *Monsieur Nicolas.*

** Kloakà 2 (lot. *cloaca*) — 1. antikos miestų (Babilono, Kartaginos, Romos ir kt.) požeminė kanalizacija; 2. bjauri, nešvari atmatų vieta, duobė.

Slaptas apsilankymas. Prancūzų vario graviūra pagal P. A. Bodueno *(Baudouin)* paveikslą

Tai bendriausiais bruožais yra absoliutizmo dėsnis bei jo specifinė lyčių santykių išraiška. Specializuotas šio dėsnio pamatavimas: kaip jie įsigaliojo ir buvo išreiškiami įvairiuose visuomenės sluoksniuose, kaip buvo formuojama gyvenimo filosofija, šiems santykiams derinama kalba, viešosios ir privačios moralės dėsniai, teisės pažiūros, kaip vėliau tai atsispindėjo literatūroje ir mene,— tai tie klausimai, į kuriuos atsakėme atitinkamuose skirsniuose.

Reikia dar pabrėžti vieną išvadą: moterų amžius niekada nebuvo tikro moterų išaukštinimo epocha, atvirkščiai, tai buvo didžiausias jos nužeminimas. Toks moters kultas, koks viešpatavo XVIII a., įma-

nomas buvo tik dėl tokio pažeminimo ir dėl jį atitinkančių tikrųjų santykių. Vyras ir moteris absoliutizmo laikais nebuvo lygiateisiai vienas greta kito, nes tik ta lygybė iš tikrųjų gali išaukštinti moterį. Moteris neturėjo jokių laiduojamų teisių. Atvirkščiai, neribotas buvo politinis vyro viešpatavimas ir jo santykių su moterimis savivalė. Laikas, kuris moters neištikimybę vertino kaip geidžiamą lyčių santykių pagundą, darė ją savo ruožtu priklausomą nuo vyriškio galios, teikė teisę žiauriausiai bausti ją vien įtarus neištikimybę, tiksliau — ligi gyvos galvos uždaryti vienuolyne. Kadangi vyrui buvo suteikta visagalybė — išimtinė teisė tenkinti savo geidulius, tai jis pats tapo savo geidulių bei įnorių vergu. Ir nejučia kvailiausi nenormalūs geiduliai galų gale virto visuotiniu galiojančiu dėsniu: vyras savo vergui perduoda viešpaties teises ir pats jam tarnauja kaip vergas. Mazochizmas* buvo paskelbtas visuotiniu meilės dėsniu, tai yra valdovų absoliutizmo lytinių santykių morale.

Aišku, po to, kas čia išdėstyta, nebereikia jokios ypatingos Dievo dovanos, norint atpažinti svarbiausius to meto bruožus ir išsklaidyti visas abejones. Tačiau, nepaisydami šių aplinkybių, turime tai itin pabrėžti, nes į šį dalyką turime kreipti akis ir įvertinti tiek visą anuometį tariamą moters kultą, tiek kiekvieną iš šimtų paragrafų, į kuriuos subyra galantijos kodeksas ir kurių laikytis toje epochoje buvo reikalaujama taip pat griežtai, kaip ir klusti absoliutizmo įstatymams.

Šio skyriaus įvade esame įrodę, kad kiekvienos šalies kelias į absoliutizmą, absoliutinę monarchiją nebuvo vienodai greitas ir niekur neviešpatavo ilgai. Priežastis buvo, beje, ir skirtingose šalyse nevienodas kapitalizmo raidos tempas. Iš pradžių buvo manoma tvirtai įsiviešpatausiant absoliutizmą, bet paskui tam tikrame plėtros etape jis buvo pašalintas. Vokietijoje ir Austrijoje absoliutizmas viešpatavo iš esmės ligi 1848 metų, t. y. išsilaikė daugiau nei pustrečio šimto metų, o Prancūzijoje jis baigėsi 1798 metais, neišsilaikė, vadinasi, nė dviejų šimtmečių. Anglai, savo ruožtu, kaip esame kalbėję, visą XVIII amžių gyveno buržuazinėje valstybėje.

Tie skirtumai ir neilgas laiko tarpas, kurį viešpatavo absoliutizmas daugumoje šalių, rodo, jog didelių skirtumų, kaip ir Renesanso laikais, būta (tai jau minėta anksčiau) ne tik tarp paskirų šalių vienu metu. Atvirkščiai, ne mažesnių skirtybių aptikta ir tarp įvairių vienos šalies laiko tarpsnių: absoliutizmo kultūros pradžios, aukščiausio plėtros

---

* M a z o c h ì z m a s 2 — rašytojo Leopoldo fon Zacherio-Mazocho (Sacher-Masoch; 1835—1895) erotiniame romane „Mazochizmas“ nusakyta seksualinė perversija (lot. *perversio*), arba lytinis iškrypimas.

Enetė ir Liubenas. Dail. F. Bušė *(Boucher)*

taško ir žlugimo. Kadangi mūsų tikslas — pateikti svarbiausių vieno laiko dėsnių išklotinę labiau skerspjūviu nei išilginiu pjūviu, tad galime kakintis bendra viso absoliutizmo apžvalga. O XVIII amžius, antra vertus, vėl savaime įrėmina šį tomą — Galantijos metus, šiame amžiuje vyravusius visur, išskyrus Angliją, o absoliutizmas — ir politikos, ir visuomenės gyvenime.

Šis XVIII šimtmetis buvo moters amžius visoje Europos kultūroje. Visa kita buvo tik išvakarės ir baigiamasis akordas.

antra DALIS

NAUJASIS ADOMAS IR NAUJOJI IEVA

Absoliutizmo grožio idealas. Renesansas žmogų perkūrė iš naujo. Todėl Renesanso tome to meto lyčių santykius reikėjo vaizduoti ypatingu pamatu — nuo žmogaus fizinės sandaros. Tačiau kadaise grožio analizė yra buvusi pati svarbiausia kiekvienos epochos užduotis. Mat, norint nuodugniai koreguoti grožio poreikius, būtina iš naujo įvertinti instrumentą, kuriuo pakitęs laikas grieš naują savo melodiją, ir tai yra pirmas dalykas, kuriuo pakitęs laikas ieško savo idėjų lobyne, nes niekada naujai melodijai taip nereikėjo naujo instrumento kaip šiuo atveju. Tačiau esama dar kitos priežasties, mygiančios atsakyti į šį klausimą prieš pradedant tirti lyčių papročius tam tikru laiko tarpu: perkuriant fizinį žmogaus kūno grožio idealą, naujas jausmų ir emocijų turinys ne tik išreiškiamas teorinėmis formulėmis, bet ir įgauna apčiuopiamas fiziologines formas. Dabartinis fizinio grožio idealas kartu yra ir tuo laiku labiausiai brangintinų bruožų idealas, nes savo ideologine esme jis esti tik padarinys kasdien būdraujančios tendencijos sudievinti, visada formuojantis žmogaus kūną pagal savo specialius tikslus — štai todėl padarinys visada esti kitoks.

Ir vėl XVIII a. ideologija sukuria naują Adomą ir naują Ievą. O gal taikliau — naujoji Ieva ir naujasis Adomas įžengia į istoriją. Juk tik dabar pradedamas kurti vyras su moterimi. Koks didžiulis skirtumas tarp andainykštės visuomenės būvio Renesanso epochoje ir jį pakeitusių absoliutinės monarchijos laikų. Taip pat stipriai skiriasi nuo ankstesniojo naujas įvaizdis, kuris sukurtas kaip fiziologinio žmonių grožio idealas.

Renesansas buvo iškėlęs aukščiausiai žydinčią vyriškio ir moters jėgą, nes tai buvo svarbiausia ano meto kūrybinių galių sąlyga. Absoliutizmo amžius į tai žiūrėjo atvirkščiai. Fizinė jėga, jo akimis, esanti verta paniekos. Tai jam, estetikos žvilgsniu, iš tiesų esą negražu. Tai yra labiausiai į akis krintantis vienas iš svarbiausių šių abiejų epochos grožio ideologijos sampratų skirtumas. Vienas iš svarbiausių todėl, kad tik tyrimai, kokioje dirvoje yra dygusi kitokia pažiūra, padeda suvokti tikrąją esmę idealo grožio, kurį suformavo absoliutinės monarchijos amžius. Tad privalome nuo šio svarbiausio bruožo pradėti, jei norime susikurti plastinį ir aiškų Senojo režimo grožio įvaizdį.

Grožio dėsniai mums žinomais laikais buvo suformuoti ir diktuojami vieno sluoksnio. Jam, kadangi turėjo valdžią savo rankose ir galėjo perdėm iš kitų kišenės gyventi, nieko bjauresnio nebuvo kaip dirbti. Darbas, pirmiausia fizinis darbas, viešpataujančiam Senojo režimo sluoksniui yra gėda. Diduomenė ir kilmingieji tarp parazitų yra pirmieji dykaduoniai. Todėl dykaduoniavimas pagaliau tampa šiam sluoksniui ir visuomenės daliai svarbiausia pareiga. Šiuo konstatavimu pašalinamas prieštaravimas tarp Renesanso ir absoliutizmo fiziologinio grožio ideologijos. Kadangi vienos epochos visos ideologijos ir jų

grožio sampratos tik perkeltine prasme atstovauja visuotiniam viešpataujančiųjų visuomenės sluoksnių būviui, tai Renesansui gražu yra tvirtumas ir sveikata, nes tai yra aktyvaus ir vaisingai dirbančio žmogaus tipas. Senojo režimo laikais žmogaus kūno įvaizdžiai buvo vertinami perdėm priešingai. Tai buvo grožio ideologijos pamatas absoliutizmo laikais. Graži esti švelni, smulki ranka, kuriai nereikia dirbti, nes ji negali stipriai nieko suimti. Bet ji gali švelniai glamonėti. Gražios yra kojytės, kurios labai tinka šokti. Tačiau joms sunku vaikščioti, ką jau kalbėti apie ryžtingą ir tvirtą žingsnį. Kadangi, parazitų sluoksnių akimis, net būsimųjų kartų vedimas į gyvenimą esąs darbas, tai moterų kūnas neturįs būti tam skirtas. Gražios esančios mažos, standžios krūtys, bet ne gyvybės šaltiniai, gausiai trykštantys pienu, kuo mus stebina Rembranto arba Rubenso paveikslai. Tikra kūno jėga, šaukianti į kovą, šalinama iš grožio dėsnių. Gražus to meto kūnas taip pat netrykšta fizine jėga. Jis ne mankštinamas, o popinamas. Jis yra grakštus arba, kaip tais laikais sakydavo, gražus ir grakštus. „Grožio tarne"* (1715) rašoma: „Taigi, kas gražu, vokiškai taip pat vadiname: dailus, gražaus stogo, grakštus, puikus, malonus, šaunus, švelnus". Tai, aišku, sakytina ir apie elgseną, mostus, o pirmiausia apie apčiuopiamai ryškius judesius, nes jų bus pirmiausia išryškinami mostai bei laikysena. Tai apskritai žaisminga. Tik tai bus pažymima kilmingumo spaudu. Apibendrinama tai vienu sakiniu: „Senojo režimo epocha teigia, kad žmogus, kaip prabangos žvėris, tikras aristokratiško grožio idealas, esąs ideologizuotas veltėdis". Tačiau tai nereiškia, „kad sudvasintą žmogų esą galima sukeisti su stipraus kūno ir veiklos žmogumi". Pridursime, jog apskritai nuo senų laikų aristokratų idealas toks yra buvęs ir, bent jau tuose sluoksniuose, yra išlikęs ligi šiol. Tačiau kituose sluoksniuose jis toks išliko tik tiek, kiek jie būdavo aristokratijos politiškai pavergti, nes jie ir dvasiškai priderėdavo nuo jų.

Neprieštarautina, kad ir absoliutinės monarchijos klestėjimo laikais didingas vyro ir moters paveikslas buvo paskelbtas esąs gražus. Didybės tipas tais laikais buvo tik jėgos poza, jos teatralizuotas vaidinimas. Todėl būdavo demonstruojami ne tik nugalėtojai, bet ir nugalėtieji. Tačiau šis idealas, savaime aišku, būdavo laikinas. Vadinasi, tai tik trumpas laikas, per kurį absoliutizmo galybė neturėjusi konkurencijos. Tai tarpsnis nuo 1680 m. ligi maždaug 1700 m., vadinamas Alongo perukų ir fontanžo** laikais.

---

* Orig. (vok.): *Leibdiener der Schönheit.*

** A l o ñ g o 2 p e r ù k a s 2 (*Allongeperücke* 'netikra kasa') — dirbtiniai plaukai (perukas) su ilgomis garbanomis. F o n t a ñ ž a s 2 (*Fontange*) — Liudviko XIV laikų moterų šukuosena, sudaryta iš kaspinėlių. Šią madą paskleidė Prancūzijos karaliaus favoritė Fontanž (*Fontangne*).

O dabar pasižiūrėkime į antrąjį svarbų absoliutizmo grožio tipo požymį.

Veltėdis tuo metu, kaip jau žinome, yra rafinuotas skanumynų mėgėjas: tai reiškia grožio idealo plėtrą specialiai rafinuota kryptimi. Pamatinis skirtumas, palyginti su Renesansu, yra tas, kad meilės gyvuliškumo elementas išlieka, tačiau gyvuliškumo technikos nenugali gyvybės kūrimas. Visada kalbama apie meilės technikos kuriamuosius ir tobulinamuosius būdus. Todėl tais laikais idealizuojamas tik meilės įrankis grožio idealams pasiekti. Taikliau: įvairūs gašlaujamieji įnagiai ideologizuojami, ir juose, tose goslumo priemonėse, sutelkiami visi idealai. Taigi iš idealios žmogaus kūno formos pašalinamas kuriamasis pradmuo. Tad štai kaip anais laikais rafinuočiausiais būdais plačiausiu užmoju būdavo tobulinami lyčių santykiai. Grožio ideologijoje gana ypatingu būdu išryškėja reikalavimas tobulinti, kiek įmanoma, geismų išraišką. Kadangi parazituojantis donžuanas natūraliai stengiasi vis labiau gausinti ir įvairinti savo paleistuvaujamuosius išteklius, tai pirmiausia jis suskaldo pojūčius, ir šitaip jų pagausėja. Tada jis išnarsto žmogaus kūną. Gašlautojas iš to pasidaro tuziną įvairių, sau vienam prideramų skirtingų gašlaujamųjų įrankių, kūno vienovė išyra, ir jis tampa sudėtinis. Todėl ankstesnė harmonija, kurią nusako Renesanso susikurtas žmogaus grožio idealas, visiškai išderinama. Moteris nuo šiol, pavyzdžiui, nebematoma kaip visuma, o tik kaip dirgiklių suma ir kitokios grožybės: kojytė, smulki plaštaka, jaudrios krūtys, lieknas liemuo ir taip toliau. Tačiau šitaip išreiškiamos tik kurios ne kurios dalys, o moteris esti tik tokių išskaidytų dalių junginys — sudėtinga mišrainė*. Tai yra įvairiausi erotikos smaližių „patiekalai". Juos moteris gali pateikti vyriškiui. Šiuo būdu vėl randasi perdėm naujas ir lygiai taip pat svarbus reiškinys.

Išardžius pirmykštę darną, kuri buvo susijusi su kūryba, žmogaus kūno grožio idealas nebesiejamas su nuogybe. Jis tvirtai susijęs su drabužiais vilkinčio žmogaus kūnu, ir tokia vienybė nebuvo išardyta. Todėl požiūris į nuogybę tapo visiškai kitoks. Dabar tai nėra nuogas, bet apvilktas kūnas, ir tik paskui jis apnuoginamas iškirpte arba atplėštu sijono pridurku. Anksčiau drabužio forma buvo lyg ir puošni dekoracija nuogam kūnui, svarbiausiam šiuo sykiu kompozicijos elementui. Absoliutizmo epochoje drabužis buvo priemonė išspręsti laiko problemai ir išskaidyti kūno harmonijai į dirglias jo dalis. Moteriai tai

* Orig. (lot.): *Mixtum compositum.*

pirmiausia krūtys, įsčios, šlaunys. Drabužiai, kurie tais laikais žmogų iš pradžių dalijo į sudedamąsias dalis, kartu buvo vienijamieji rėmai itin brangintinoms kūno dalims. Kas pirma prieš akis būdavo iškilęs kaip juslinis įvaizdis, dabar visad regimai išrengtas arba apsirengęs. Jei tuo metu mylimosios arba žmonos grožį buvo norima įtikinamai parodyti kitiems, tai tik ne nuogą, kaip kadaise Henrikas II liepė nutapyti Dianą Puatjė *(Poitiers)* pieno vonioje arba kaip Pilypas II Ticianui *(Tizian // Tiziano)* — kunigaikštienę Ebolę lovoje. Tapoma dabar tokia poza, kuri plačia iškirpte arba atplėštu aukštyn sijono pridurku sukuria plačiausius rėmus dirgiausioms kūno dalims ir į jas gundomai kreipia visų žvilgsnius. Šis metodas tikriausiai nebuvo itin padorus, bet tikrai rafinuotas.

Svarstydami šį faktą, turime neišleisti iš akių, jog tą reikšmingiausią padarinį nulėmė svarbus tolesnis procesas ir visuotinis pažiūrų lūžis. Tiksliau, reikia turėti omenyje ypatingą kultūros raidos būdą: jaunystė visad esti audringa. Jai tikslas esti viskas, todėl ji tokia kūrybinga. Tai būdinga tiek įvairiems visuomenės sluoksniams ir visai tautai, tiek individui. Todėl jei žmonija vėl išgyvena savo jaunystę (kokiomis aplinkybėmis ji kiekvieną kartą grįžta ir ar gali grįžti į visus ankstesnius tarpsnius — visa tai išdėstyta pirmame „Papročių istorijos" tome), tai neabejojamai rodo visuomenę trokštant drąsių žygių. Tuo aiškintina visų Renesanso kūrybos barų produktyvumas. Kultūros žygiavimas į priekį, jos senėjimas yra priešybė tam, kad ji taip pat tvirtai nesiveržia į tikslą, o veikiau rūpinasi, kaip pailginti nuotolį iki tam tikro tikslo: ji konstatuoja vis naujus ir ilgus aplinkinius kelius. Ne pats rezultatas, bet kelias į laimę nuo šiol yra pats didžiausias išgyvenimas. Tai yra vaisius, kurį davė visuotinės formų paieškos ir pastangos gerinti, taurinti gyvenimą. Tuo skiriasi kiekviena vėlesnė kultūra nuo primityviosios. Aplinkiniai keliai tiesiami visose kultūros srityse be jokios išimties, antra vertus, visoms lyčių sudedamosioms dalims.

Dabar aptariamas monarchijos absoliutizmas, palyginti su Renesansu, rezultatais vargiai bau yra aukštesnis, tačiau iš esmės, be jokio abejo, plėtros keliu žengianti kultūra. Ji tokia yra vienintelė, nes aukščiausieji to laiko gyvenimą įprasminančių sluoksnių idealai yra perdėm sutelkti į juslių pomėgius. Tačiau juo labiau epocha jusles deda į gyvenimo pamatą, juo įmantriau formuojami lyčių santykių aplinkiniai keliai. Meilės pergalė padalijama į šimtą pergalių, ir prieš kiekvieną turi būti įveikta daugybė barikadų, net jei galutinis pralaimėji-

mas iš anksto pripažįstamas. Kiekvieni erotikos pietūs turi aibes patiekalų, o svarbiausias yra pergalė, bet ši — ne bet kokiomis aplinkybėmis. Šiaip ar taip, tasai svarbiausias patiekalas vertinamas tik tada, jei prieš jį būna pakankamai brangių „užkandžių"*. Juslinis gardžiavimasis — valgiaraštis skanių kąsnių, maloniai dirginančių gomurį vis kitokiu būdu. Draudžiami sotūs namų valgiai. Iš jų labiausiai akis ir pilvą traukia svarbiausias patiekalas, kurio persivalgoma taip, kad nebelieka jokių kitų troškimų. Eiti tiesiai į „trokštamą tikslą" gali tik netašytas kaimo bernas ir vėpla. O jei kartais šitaip ir pasielgiama, tai tik dėl įvairumo, nes ir tai imama kaip skanėstai.

Šitą tikslą formuoja pirma jau aptarti ypatingi amžininkų suprantamo grožio idealo bruožai. Jie verčia tapyti viską, kas kūniška ir rafinuota. O esmė yra ta, kad tikrą grožį pakeičia pagundos, liguisti geiduliai — sveikatą ir stiprybę. Pikantiškumas — štai tas tikrasis anos epochos grožio požymis, kuris atmeta visus kitus ne vien dėl tikros nedarnos, bet ir dėl aiškaus šlykštumo.

Miegančioji gražuolė.
Anglų vario graviūra pagal Ciprianio *(Cipriani)* paveikslą

* Orig. (pranc.) *hors d'oeuvres* — 1. užkandžiai; 2. perk. r. pergalės (lytinio suartėjimo) parengimas; 3. įvedamasis epizodas.

Pikantiškas yra, pavyzdžiui, įdomus veido blyškumas: fizinio švelnumo simbolis, o kartu ir spaudas, kuriuo veidą paženklino meilės naktys. Ši odos spalva anuo metu buvo blyški, o ne žydinti, pasodrinta gaivumo ir sveikatos. Pastaroji spalva esanti kaimietiška. „Keistybių antikvare"* — 1712 metais Hamburge išleistoje papročių tiriamojoje knygoje rašoma: „Moterims bado akis netinkamas raudonis, o renkamasi grožiui blyškį". Prancūzų grafas Tilis rašo savo atsiminimuose apie pamiltą jauną panelę iš Lorvilio *(Lorville)*:

Beveik būčiau pamiršęs svarbiausią bruožą, kankinamą blyškumą. Nenoriu teigti, kad dailininkui ji būtų buvusi grožio tobulybė, tačiau neabejoju — kiekvienas jautrus vyriškis, turintis taiklią akį, protingą galvą, pats sau tartų: o, jei ji būtų mano!

O jei kalbama apie ypatingą blyškumą, kiekviena ponia tai pabrėžia kontrastingomis juodomis muselėmis, prilipinamomis prie skruostų, kaktos ir sprando. „Moterų žodyne"** sakoma:

Muselių, arba kosmetikos pleistrų iškarpų, iš juodos taftos lopinėlių, visokiausių yra formų — didesnių ir mažesnių. Moterys mėgsta klijuotis jas ant veido ar krūtų, kad oda atrodytų šviesesnė ir švelnesnė".

Kadangi veido blyškumas buvo grožio ženklas, tad XVIII a. imta be jokio saiko vartoti pudrą, o galimas daiktas, ir dėl kitos svarios priežasties, apie kurią vėliau dar pakalbėsime. Oda turėjo būti tik švelniai parausvinta, sakytum ją peršviestų slapta visada budinčių ir galantijos trokštančių geismų ugnis. Ugnis, kuri tik elektrina, bet ne gložia. Tai ir ne židinys, kuriame galima sudegti, nei daiktas, kurį ji apglėbia.

Pikantiška ir todėl graži atrodo burnytė, jei palygintume ją su taure, kuri geismu alsuoja ir iš kurios tik geismus galima gerti. Gerti geismus ir kvepėti — štai kokia burnos paskirtis. Lūpos turi būti taip sudėtos, kad lyg prašytųsi bučiuojamos, o bučiuojama turi visada virpėti nuo slapto geismo. „Grožio tarne" sakoma:

Burna yra meilės prieškiemis ir taurelė balzamo, kuris kvepia linksmybe bei meile, o kartu iš burnos, it iš rūtų darželio, plūsta švelni pavasario gaiva.

Ir tam tyčia apie lūpas toje pačioje knygoje sakoma:

Lūpos gražios tuo, kad abi aptrauktos plonute odele, per kurią

---

* Orig. (vok.): *Kuriosen Antiquarium.*

** Orig. (vok.): *Frauenzimmer Lexikon.* — 1715.

kaip per stiklą prasišviečia maloniai purpurinė spalva arba raudona koralinė tinktūra. Tai yra tas laukas, iš kurio meilė semiasi žavumo cukraus bei medaus, kurį meilužis ir meilužė it bitutės stropiai renka vienas kitą uoliai laižydami. Turiu omenyje taip pat bučinius, švelnius įkandimus ir čepsėjimą arba čiulpimą, iš ko randasi žodis „bučinukas". Ir visa tai poetai vadino švelniu dantų prisilietimu, švelniu ir meilingu kandžiojimusi.*

Venera būdavo vadinama moteris, kurios krūtys — tai tarsi „dvi rinktinės malonumų cukraus galvos", o jos šlaunys — „geidulingi palaimos pusrutuliai". Galūnės — „švelniai myluojantys gebenės ūseliai". Krūtys — ne gyvybės šaltiniai, o malonumų taurės. Taip pat sakoma apie įmantrias linijas, kurios yra šlaunų, klubų ir pusiaujo grožio idealas. Jos mėgstamos kaip patirties bei meistriškumo linijos. Pozityvu tai, kas nuo šiol atmetama. Bjaurimasi didvyrišku kūno sudėjimu — plačiais klubais, išsipūtusiu juosmeniu. Tokios kadaise karališku ženklu pažymėtos formos kelia siaubą. Bjaurios dabar atrodo storos rankos ir šlaunys, kurios laimingąjį it geležinėmis replėmis surakina, kad apkabintasis neištrūktų, kol neišleis paskutinio kvapo. Todėl kūnai turi būti išnarstyti į pramogaujamuosius įnagius, kurie veiksmui pateikia ilgą ir įvairią meilės programą. Bus reikalaujama, kad moters kūnas visiems fantazijos turintiems galantiškumo mėgėjams būtų mielas žaisliukas, o vyriškiams savo brangiu instrumentu griežtų vis naujas variacijas, melodijas. Leipcigo rinkinyje „Atstumtieji mūzų vaikai"** yra seną žvirblių ir purplių ginčą vaizduojantis paveiksliukas. Jo tema vokiečių pasiskolinta iš prancūzų XVIII a. pasakėčios. Čia rašoma:

Du žvirbleliai ir du purpleliai,
O iš jų po vieną paukštelį ir vieną paukštytę,
Susiginčijo dėl vieno gražaus žaidimo,
Kurį kiekvienas mielai norėjo laimėti.
Savo snapu ir plunksnomis
Labai žvirblelis išsipūtė.—
„Vos tik įveiksiu savo negalią,
Tuoj parodysiu jums ir savo meilumą.
Aš skrendu, aš skubu susižavėjęs
Pas jus atgal ir tada vėlei atgal,
Daug greičiau nei mintis ir žodis
Pasistengsiu darbais išsisakyti".

---

* Orig. (lot): *molles morsiunculas.*
** Orig. (vok.): *Verstoßene Kinder der Musen.*

Purplelis nejautė pykčio širdyje
Ir tarė: „Teisinga čią viskas,
Jei svarbu tik trukmė — turiu laisvai pripažinti,
Mažai težinai apie saldžią juokų meilę.
Kas priekyje eina, iš paskos kas seka,
tas teikia
didžiausią žaismo džiaugsmą,
Ne kiekvienas malonumas, kurį tu taip brangini,
Žadina puikiausius geidulių jausmus!

Nelė Gvin *(Gwyn)*, vaizduojanti amūrą.
Anglų šiaušiamosios graviūros lakštas

Jie dygsta tik pasitenkinimo dirvoje.
Tačiau tai, beje, tas pat yra,
Tik kas ilgais gurkšniais skanauja,
Visada visokiausių rūšių ragauja".

Ši kūnui pritaikyta programa yra galantijos laiko fizinio grožio idealas. Idealus šio meto vyro ir moters tipas yra toks, kuris dar solidžiame amžiuje savo išvaizda pajėgus išspręsti šį uždavinį. Drauge dabar į senėjimą kitaip žiūrima. Kadangi Renesanso laikais buvo tenkinami geiduliai, tad buvo karščiausiai trokštama atjaunėti. Absoliutizmo laikas ignoravo senėjimą ir stengėsi subtiliai pratęsti jaunystę, o juslių tenkinimą pakeitė geismais bei įvairove. Tad žmogus amžinai būdavo jaunas. Fantastiškas paveikslas, vaizduojantis Ninoną de Lenklos *(Ninon de Lenclos)*. Būdama net aštuoniasdešimties metų, ji tenkindavusi vyriškių geidulius. Šis paveikslas yra ideologijos užsakymu pateiktas įrodymas. Tačiau Ninona Lenklos, kaip naujausi tyrimai rodo, nėra gyvenusi. Visas pasaulis tada pudruodavosi, net vaikai būdavo pudruojami. Tačiau ne tam pudruodavosi, kad atrodytų senesni, o tam, kad visi atrodytų vienodo amžiaus. Sustabdyti saulę — štai išeitis. Be saiko vartoti kosmetiką, kuri kaip tik XVIII a. neteko savo specifinės paskirties, buvo skatinama tų pačių priežasčių. Gamta nėra pavaldi žmogui. Todėl jis susikuria dirbtines spalvas, ir jos esti tarsi grožio pakaitas. O tada juo naudojasi tiek vyrai, tiek moterys. Ir anais laikais kosmetika, pažymėtina, buvo priemonė kiekvienai moteriai sustabdyti laikui. Reikėjo tam tikro retušo, kad pavasaris truktų šimtmetį ir nieku būdu nepasentų. Frydrichas Vilhelmas Zacharija* eilėraštyje „Pagyrūnas" rašo apie Leipcigo moteris:

Visas Leipcigas pakilo iš lovų dar svirduliuodamas.
Į darbą ėjo vyras, ponia gėrė kavą;
Gražuolė sau rausvino skruostus,
Ir lelijos vėl pražydo, kur naktį pražuvo.
Visame Leipcige nė vienos nebuvo pasenusios mergelės.
Taip pagražino kosmetika veidą;
Joks lapelis neatšoko, jį puošė muselė,
O kur nebuvo jokios, buvo prisiplojęs juodas lopinėlis.

---

* Zachārija 1 *(Zachariä)* Frỹdrichas Vìlhelmas (1726—1777) — rašytojas. Epo „Pagyrūnas" *(Der Renomist)* autorius.

Abraomas a Santa Klara* yra gana nemandagus ką nors nusakydamas. Savo kūrinyje „Būk sveika“ jis rašo apie moterį, kuri nori pasukti laikrodį atgal:

Savo raukšles ji tepa turnisoliu, švino baltalais bei kitokiais dažais, turi snukyje kelis dirbtinius, jai gydytojo įstatytus, į koją panašius dantis.

Kokia svarbi kosmetika buvo Senojo režimo laikais, kiek daug ir kaip stropiai ją vartodavo paprastuose miestiečių namuose nuo tarnaitės ligi ponios, rašoma aibėje laiškų. XVII a. pabaigoje pasirodžiusioje „Mergaitės anatomijos“** knygoje rašoma:

Jei viską pasakočiau apie kosmetiką,
Reikėtų pirmiausia savaičių savaites vaistininką kamantinėti,
Kodėl kakta spindi, kodėl skruostai rausvi.
Tai yra mergaitės duona kasdienė.
*Tai yra jos cibetas***, muskusas, balzamo milteliai.*
Reikia nutepti visą savo kūną
Geriausios rūšies tepalu. Ji prausiasi, ji maudosi.
Išdidi mergaitė, žvėris, labai labai nuostabi...
Jos mėgsta, be to, dar ir žandus ryškiai įtrinti
Žalia oda rausvumą iš vidaus sužadinti.
Taip, visos mergaitės nevalgo nieko daugiau, tiktai
raugintus kopūstus;
Šitaip ketino pagražinti odą.

Iš miestietiškosios Anglijos tada kilo opozicija kosmetikai. Tenas**** rašo:

Kai ponia Mari Vortlė Montegiu lankėsi Prancūzijos regento rūmuose, nė kiek nepasipiktino mūsų laibutėmis, išsidažiusiomis, nenatūraliomis gražuolėmis ir išdidžiai pavadino jas priešybe natūraliems anglių dirgikliams bei gyvai, neišniekintai veido odai.

---

* A b r a õ m a s 2 a S á n t a 1 K l a r à 2 (*Abraham a Santa Clara;* 1644—1709) — *Ulricho 1 Megerlės* 2 slapyvardis; vienuolis augustinas iš Vienos, šiurkščių komiškų pamokslų sakytojas, rašytojas satyrikas.

** Orig. (vok.): *Jungfern Anatomie.*

*** C i b è t a s 2 (it. *zibetto* < arab. *zabad* 'muskusas'?) — geltonas arba rausvas tepalas, kvepiantis kaip muskusas.

**** T è n a s 2 (*Taine*) H i p o l ì t a s (1828—1893) — prancūzų literatūros istorikas, istorijos filosofas, dailės teoretikas.

Kuklusis Kupidonas. Dail. F. Bušė *(Boucher)*

Šis geras pavyzdys veikė labiau nei Abraomo a Santos Klaros patyčių kanonados pliūpsnis į kosmetiką:

Išsidažiusias savo naktipuodžių tirščiais, išsikvėpinusias smirdinčiais saldainiukais, apsilipinusias skruostus lakuotais purvo gurvuoliukais, išsitepusias žolelių mišrainėmis, savo žaižaruojančiais vikšrų maišeliais, apsikabinėjusias ir išsipurvinusias suterštame kiauliškame guolyje, savo pergniaužta miškakempės išvaizda prisidengusias, savo nusvidinta niekšybe, į savo cukruota maita dvokiantį mišrūnišką kailį įsinėrusias, pasidabruotomis puvenomis, pragaištinga maišalyne apsidrabs-

čiusias — visas jus aš suprantu, visas pasipūtėles moteris, net ir tas, kurios, dieviškosios visagalybės apdovanotos, išvaizda nepatenkintos, bet visokiausiomis išsigalvotomis priemonėmis mėginančios pasigražinti, rausvinatės svetimais dažais,— visas jus velnias kada nors padarys rudas.

Tiksliau būtų — nei geras pavyzdys, nei išjuokimas neveikia ilgiau kaip dieną, kadangi ką tik minėtos priežastys, tuometinės visuomenės gyvenimo sąlygos tebegaliojo. Jos veikė nekliudomos toliau, todėl viskas turėjo būti kaip ir pirma arba grįžti į pirmykštę padėtį. Tai nėra kokios savavališkos keistybės, kurios pasirodo ir dingsta, bet neišvengiama būtinybė, kuri pridera visumai, o ne vien pati sau, ir negali būti ištrinta iš laiko portreto.

Ši metamorfozė, suvienodinanti visus žmones, pašalino ir brandą, kuri buvo Renesanso ženklas. Mat branda duoda vaisių, o žydėjimas neturi baigtis vaisiumi, malonumų tenkinimas — padariniais. Juk ir viena, ir kita sugadina žaidimą, pokštus, nutraukiami jie labai anksti. Neužmirškime — jaunystė branginama, ir pažįstamas tik jaunystės grožis. Moteris esti ne vyresnė kap dvidešimtmetė, o vyriškis — ne vyresnis kaip trisdešimties metų. Taigi dailininko objektas esti arba dvidešimties, arba šešiasdešimties metų. Šitaip menas rodo savo meilę žmogui. Būdingame rokoko portrete nepamatysi nė raukšlelės moters veide. Materialiai paveikslas byloja tik apie švelnumą bei žaismą, o ne kančią, apie pažadą, o ne padarinį. Tad apie meilę burkuojanti skaistuolė yra vertingiausias laiko tipas. XVII a. keturiasdešimtmetė moteris atrodo jau senė, tačiau tai tik didybės formulė. Praktikas tikriausiai visad vertins patyrusią moterį, kadangi ji nepavojinga, atvirkščiai — žada beribius malonumus. Viename baroko eilėraštyje sakoma:

Klausi, kuri mudviem meilė labiau patinka,
Tai, kas meilėje nepatirta ar patirta.
Štai tokia mano nuomonė: abi tave apgaus,
Tačiau pirmoji teikia daugiau erdvės, o antroji — pasitenkinimo.

Juo rafinuočiau plėtojasi absoliutizmo kultūra, juo labiau mėgstamas kaip tik anksti subrendęs vaisius, jaunikaitis, kuris pozuoja trykšte trykštančia jėga, mergelė, kuri dar paauglystėje demonstruoja pikantiškus geismų įnagius. Šis grožio tipas plačiausiai parodo aną laiką, kuriam abu šie etalonai labiausiai tinka kaip idealas. Todėl visi vaizduojamųjų menų kūnai pateikiami kaip mergaitė ir berniukas.

Sofija de Riufė *(Rüffet)*, Prancūzijos valstybininko O. Mirabo *(Mirabeau)* meilužė

Tai apskritai yra kultūros senėjimo ženklas. O individą nusako judri skiriamoji kultūrų linija. Klestėjimo viršūnėje mylima esti perdėm susiformavusi moteris. Seniui geidulius geriau tenkina dar nesubrendusi mergaitė: vilioja jos krūtys, kurios tik tik ima kaltis. Panašiai yra ir moteriai. Pačiame žydėjime ji myli vyriškį, kuris pajėgus tenkinti jai apetitą. Pernokusi moteris ir net matrona, kuri nebegali sudirginti savo gyvybingam vyrui geidulių, siekia berniuko meilės, kuris patiria pirmuosius vyriškio polėkius. Jos savigarbai reikia nuskinti pirmąjį savo meilės gyvenimo žiedą. Senas dėdė, kuris vos vos apsiplunksnavusią savo dukterėčią pirmą kartą panardina meilės vandenyne, ir sena tetulė, puošniam savo sūnėnui atverianti uždangą į meilės misteriją, yra tai mėgstamas rokoko vaizduojamojo meno motyvas. Gera linkinčiam dėdei, tikrinančiam, ar mažoji dukterėčia ne per

ankštai susiveržusi korsetą, ranka nuslysta už liemenėlės. Pašaipi tetulė nori, kad simpatingas sūnėnas paieškotų jai utėlių, ir ji atsidengia išsyk gausų pernokusių grožybių lobyną. Tai visad būna pirmoji meilės pamoka, žaidimas vietoj išsipildymo. Jei kultūra sensta, individualus senėjimas darosi visuotinis. Todėl vaikystės kultas darosi visų pirma mirštančio absoliutizmo požymis. Pikantiškiausias to meto dalykas — nesubrendusiųjų tarpusavio meilė: berniuko ir mergiūkštės meilės scenos, nors jai dar toli ligi lytinės brandos slenksčio. Tai baigiamaisiais akordais skambanti epocha, kai buvo žavimasi Rubenso formomis.

Sumoteriškėję vyrai. Dievybė garbinama ne tik tuo, kad apie ją kaip galima dažniau kalbama, bet ir tuo, kad ta kalba esti garbinamoji ir liaupsinamoji. Absoliutizmo epocha buvo moters amžius, o moteris buvo epochos dievybė. Ji anuo metu įkūnija žmogų apskritai. Tuo aiškintina, kodėl tada vienintelis grožio idealas buvo moteris, kodėl tūkstanteriopai išsipusčiusi ir į savo grožį įsisupusi Ieva, kodėl šalia jos taip pat išsipustęs nestatomas Adomas. Rokoko meno kūriniuose

Vasaros pramogos. Galantiška prancūzų vario graviūra pagal Ž. B. Patero *(Pater)* paveikslą. 1744 m.

nuogas vyriškis labai retas daiktas, nes moters pasitenkinimas vyru nepridera nuo fizinės išvaizdos. Vyriškio kūnas gali būti net negražus, bet tai jam nekliudo atlikti privalomas funkcijas. Todėl jis apsidaręs ir tuo nusirengusią moterį veikia dar pikantiškiau. Fantazija ir geismas — tai vien vyriškio dalis. Todėl jis pasiverčia faunu, satyru ir galų gale Priapù*, tai yra nuolatinio seksualinio goslumo įsikūnijimu. O moteris, atvirkščiai, lieka visuomenės rokoko ponia, net jei ji kaip Nimfa klausosi šio linksmo fauno piršimosi. Vadinasi, ir vyras atmetamas kaip bendrinė sąvoka. Jis yra tik išankstinių erotinių geidulių kamuolys.

Tam tikru laiku vertintas vyriškio idealas vaizduojamas apsirengęs, ir tai yra baigtinis elegantiškas valdovo kiemiškio tipas. Senovėje, absoliutizmo kilimo laikais, išsiskirdavo didinga savo poza, kurią pasisavindavo kiekvienas vyriškis. Kiekvienas troško dėtis Viešpačiu Dievu, vaikščiojančiu šioje žemėje. Tas uždavinys būdavo garbingai sprendžiamas Alongo peruku, kuris savaime paprastą galvą krikštatėvio siuvėjo ir batsiuvio ranka pavertė rūsčia Jupiterio galva. Iš tos baimės atsigavusi dievybė veikiai virsdavo lankstaus nugarkaulio elegantu. Tai įvyko juo greičiau, juo sparčiau viešpataujantiems sluoksniams virto visuotiniu svarbiausiu principu: leiskite aplinkybėms rutuliotis pačioms, po mūsų nors ir tvanas**. Iš pirmo žvilgsnio matyti, kad lankstusis elegantas kiekviena padėtimi moka elegantiškai ir grakščiai pasinaudoti, kad sugeba išsinarplioti iš painiausių páinių ir kad, antra vertus, visą gyvenimą esąs paskyręs Venerai,— štai nuo šiol jis yra Adonis su eskarpinais***. Net tada, kai jis vaizduojamas nuogas kaip Dievas, nėra tikras Jupiteris, ką jau kalbėti apie Heraklį, net Adonį. Šiam jėgų pakako anais laikais, kai moteris nebebuvo pavergta ir verčiama jėga paklusti nežabotai aistrai, kuri ją, galimas daiktas, žeidžia ir piktina. Tačiau tuo pat metu ji pakančiai žiūri į drąsą, antraip būtų vyriškio persekiojama ir tūkstančiais artistiškų bei pikantiškų poelgių supančiota ir nugalėta. Todėl visi vyriškio veiksmai būdavo švelnūs ir korektiški. Jis būdavo veikiau drugelis nei garsus plėšikas.

---

* F á u n a s 1 (lot. *Faunus*) — senovės romėnų laukų, kalnų ir miškų dievas, piemenų ir kaimenių globėjas. S a t ȳ r a s 2 (gr. *Satyros*) — 1. graikų mitologijos miškų dievybė, išskirtinai gašli; vyno ir linksmybių dievo Dioniso palydovas; 2. gašlus, geidulingas vyriškis. P r ì a p a s 2 — graikų ir romėnų vaisingumo dievas, vaizduojamas su didžiuliu falu.

** Orig. (pranc.): *Laissez faire, laissez; après nous le deluge.*

*** E s k a r p ì n a i 2 (pranc. *escarpin*) — 1. šokamieji batukai; 2. trumpikės.

Koketė. Galantiška prancūzų vario graviūra pagal F. Bušė *(Boucher)* paveikslą. 1758 m.

Koketiškas ir švelnus. Savo dukraitei močiutė Žorž Sand yra pasakojusi:

Tavo senelis buvo gražus, elegantiškas, rūpestingai apsirengęs, subtiliai pasikvėpinęs, žvalus, meilus, švelnus, linksmas ligi pat mirties. Tada nekentėjo jokių sunkių kūno skausmų. Norėjo labiau mirti puotoje arba teatre nei savo lovoje tarp keturių žvakių ir šlykščiai juodų vyrų. Jis mėgavosi gyvenimu, o kai atslinko valanda, kai turėjo mus palikti, nemėgino apkartinti kitiems gyvenimo džiaugsmo. Paskutinė mano vyro gyvenimo valia buvo, kad aš jį pergyvenčiau, o gyvenimas man būtų malonumas.

Galų gale taip atsitiko, kad iš vyro tipo garuote išgaravo vyriškumas. Galutiniame raidos taške formaliai jis tapo moterišku vyru, ir feminizmas tapo svarbiausiu jo egzistencijos bruožu. Moteriškos tapo jo

manieros ir drabužiai. Moteriški jo poreikiai bei visas elgesys. To amžiaus Archenholco* „Analuose“ antrojoje XVIII a. pusėje šis visuotinis tipas nusakomas šitaip:

Vyrai dabar yra labiau nei kuriame kitame amžiuje sumoteriškėję. Ilgus plaukus jie garbiniuoja, pudros pribarsto ir gardžiai kvepalais kvėpina. Jie pastorina ir pailgina savo plaukus ir stengiasi dar labiau juos pailginti peruku. Aulinukų ir kelių dirželių sagės pakeistos patogiais šilkiniais kaspinais. Špagos segamos taip pat dėl patogumo kuo rečiau; mūvi pirštines; dantis ne tik valo, bet ir išbaltina. Net veidus dažosi. Vyriškiai atprato vaikščioti ir net važinėti, kur panorėję. Jie, stengdamiesi nenusileisti moterims puošnumu, kasdien dėvi plonus lininius marškinius ir segasi rankogalių segtukus; prisikamšo liemenės kišenaites laikrodžių, apsimausto pirštus žiedais ir prisipildo kišenes visokių mažmožių.

Štai šitaip Austrijoje antrojoje XVIII a. pusėje anuometinė dievybė klaidžiojo po pasaulį su pažo trumpikėmis. Savo išvaizda, neabejotina, jis iš tiesų labai panašus į persirengusią pašaipią kambarinę. Tai buvo absoliutizmo laikais aukščiausia moterų viešpatavimo triumfo viršūnė, o jos esmę atitinkančios linijos buvo viso gyvenimo stilius.

Jei viską apibendrinsime, turėsime neperdėdami pasakyti, jog tais laikais radęsis grožio idealas nėra nei stebuklingas, nei pavydėtinas. Jis yra toks, kuris atsišaukia tik į viliojamas geidulių tenkinamąsias žemumas ir į sekinamo mėgavimosi savitikslį. Tos puotos kąsniais nepasisotinsi. Tas, kuris neatsikvėpdamas gurkšnoja, troškulio nenumalšins. Įkvėpimas, su kuriuo anais laikais būdavo liaupsinamas pačių susikurtas idealas, neturi mūsų klaidinti, nes išdidžių žodžių skambesiui neturėtume duotis suklaidinami dėl tikrojo jo turinio. Apskritai sprendiniams svarbu tik tikslas, į kurį turi būti vedama žmonija.

* * *

Gundanti moteris — epochos dievybė. Moters grožio atributų kultas yra svarus įrodymas, kad omenyje tada buvo turimas moters amžius. Mat to kulto formos, tiek pavienės, tiek visa jų visuma,

---

* Archenhólcas l (*Archenholz*) — Jonas Vilius (1743—1812) — vokiečių istorikas. Keliavo po Europą. Aprašė (daugiatomiuose veikaluose) Europos valstybių tarpusavio santykių ir karų istoriją. Leido plačiai išgarsėjusį istorijos ir politikos žurnalą „Minerva“.

8. 1219

patvirtina būsimosiose išvadose atskleistas tendencijas. Šiam kultui formos teikiamieji dokumentai kartais remiasi dalimi šaltinių, iš kurių kildinome tas tendencijas. Taigi tatai yra, beje, tos statybos plytos, iš kurių apskritai kuriamas plastinis amžiaus grožio idealo įvaizdis.

Niekada garsiau neskambėjo himnas erotinio moters grožio garbei kaip anuomet. Jokia kita epocha jai neprilygo, bet nublanko kiekviena kita greta šios. Galantijos laikas visas kuriamąsias savo galias buvo paskyręs šitam uždaviniui. Garbinamos krūtys, kurios Viduržemio jūros rasei visada buvo moters patrauklumo esmė. Tad neabejokime, ir tais laikais visose šalyse visomis formomis jos yra aukščiausiai iškeltos. Hipelis* rašo:

Dar pridurtina, kad didžiausias moters kūno grožis yra krūtys <...>. *Nuoga moteris pirmiausia griebiasi rankomis prisidengti krūtis, nors to dar labiau reikia kitoms kūno dalims. Mat į jas pirmiausia žvilgsnis krinta, ir moteriškė, slėpdama įlanką, ginasi nuo priešo. Gamta pati krūtims skyrė didesnį dirglumą ir it skaniausią duoną padėjo lange.*

Joks stebuklas, kad krūtų grožis apdainuojamas aistringiausiais žodžiais. Kalba atrodo esanti pernelyg skurdi jų grožiui išsakyti, nes aprašymas skęsta naujuose vaizduose ir palyginimuose. Paprasčiausias jų aprašymas yra daugiažodės pagaulios liaupsės. „Grožio tarnui“ krūtys esančios „itin gražios kaip du obuoliukai, baltos kaip ką tik pasnigęs sniegutis ir tokio dydžio, kad kiekvieną iš tos seserų poros galima būtų apglėbti delnu. Tiek apie krūtis“.

Poetai mano taip pat, o vokiečių poetas Ucas** štai kaip rašo: „Pajusti kūną ir užčiuopti gaubtą baltą krūtį“. Gražiausios esti mažos krūtys, tokio didumo, kad delnu galėtum jas abi apimti. Tai vertina ir apdainuoja XVII a. rašytojas: „Krūtis beveik tokia, kad tilptų delne, o pumpurai turėtų būti kaip žemuogytės“. Itin gražu ir tikriausiai visais laikais, jei abi moterų krūtys esti pasodintos toli viena nuo kitos ir viena nuo kitos nusigręžusios: dvi susipykusios seserys, kurios viena į kitą niekada nežiūri. Kitas XVII a. rašytojas rimuoja:

Ir toli viena nuo kitos būti turi tos kalvelės.
Į gulbę panaši krūtis šuoliuoja,
Kuri įkaista, jei bučiniais žadinama.
Per tą slėnį galima eiti, kai jis atvėsta.

---

* Hìpelis 1 *(Hippel)* Teodoras Gotlybas (1775—1843) — Frydricho Vilhelmo III leidėjas. *„Atsišaukimas į savo tautą“.*

** Ùcas 2 *(Uz)* Johãnas Pétéris (1720—1796) — poetas lyrikas, anakreontikos kūrėjas.

Geidulingiausios esti sniego baltumo krūtys. Magistras Laukhardas savo gyvenimo aprašyme štai ką kalba apie vieną mergaitę, kurios palankumo siekė: „Marijana ne tik gražaus stogo. Ji turėjo ir krūtis, baltas kaip sniegas. Jas išvydęs tartiufas turi suliepsnoti geiduliais“.

Tačiau visi aprašomieji pasakojimai nublanksta nuo ditirambų, kuriais krūtų dailumą nusako grožinė literatūra ir menas. Čia iš krantų liejasi susižavėjimas ir ekstazė: „jaunomis jos krūtų kalvelėmis“, „alebastriniais meilės krantais“ vadinamos jos „Azijos tremtinėje“ — skaitytame nuskaitytame XVII a. romane. Gražiausiame eilėraštyje *„Dorutės pagundos“*, kuris radosi šimtmečiu vėliau, krūtų grožis apdainuojamas šitaip:

Standžios, virpančios krūtys
Ir du jų pumpurai
Dar gražiau užgauna akis
Rodydamos plakant širdį.

Taip simetriškai suskliausti ir perkirsti
Moka tik meistro ranka,
Kuri, puikiai tave formuodama,
Tavo kūno išvaizdą sukūrė.

Ir tarp šių abiejų laiko ašigalių tvinksi, ošia žėrinčiais akordais neaprėpiama skalė, kurioje neužmiršta nė viena iš gražybių — nenutylėtas joks kvapas, sielos virpesys, sužadintas žvilgsnio į ją, neaplenkta jokia kančia, ištinkanti nukreipus žvilgsnį nuo jos. Eilėraštyje „Tyli meilė“ sakoma: „Šis gražus stebuklingo kamuoliuko iškilimas ir nusileidimas prilygsta Marmuro jūros alsavimui“. Eilėraštyje „Ryžkis!“ poetas klausia: „Nuo tų stebuklingų kamuoliukų tas yra laisvas, kuris prieš tą stebuklą nenori pulti ant kelių?“ Poetas eilėraštyje „Mano saldi viltis miršta“ skelbia: „Toks pieno baltumo obuolys vadinamas uždraustuoju vaisiumi; jis man padėjo susitaikyti su mirtimi“. Ir baigdamas tą eilėraštį poetas maldauja: „Leisk skliautuotų krūtų sniegui būti man mirties patalu“. Kito poeto siela „svirinėjo ant jos sniego baltumo krūtų, o ant išdidžių kalnų kaip tik jų viršūnėje matyti kažkas rausva tarsi apledėję“. Eilėraštyje, kuris yra radęsis Silezijos poezijos mokyklos sferose, ir eilėraštyje „Juodų akių, raudonų lūpų ir baltų krūtų ginčas“ svarstoma, kam iš to trejeto atiteksianti lemiama pergalė. Ją laimi, be abejo, baltos krūtys: „Jų gaisrą uždegusių krūtų

Smalsuolis. Malevro *(Maleuvre)* galantiška vario graviūra pagal P. A. Bodueno *(Baudouin)* paveikslą

sniegas gali iš uolų įskelti ugnį, o mūsų gėlės nepakenčia karštos saulės šviesos". Šia forma, kuria aukštinamas krūtų grožis, Silezijos poetai itin daug yra sukūrę eilėraščių.

Krūtys yra mėgstamas brangus patiekalas. Ir niekas nežadina vyriškiui goslumo taip smarkiai ir gundomai kaip nuolatinės atakos

žvilgsniais į gražias krūtis. Vienas baroko poetas sako savo mylimajai: „Tik pažvelk pati — švelnios krūtys taip meiliai žiūri į mane, kad aš negaliu susitramdyti ir vos vos susilaikau tokių gražiai padarytų daikčiukų tau dar kartą neparausvinęs".

Bet ir moterys labiausiai geidžia vyriškių krūtimis. Tokiomis akimirkomis „spinduliuoja jos visu savo puikumu". Gotfrydas Arnoldas* apie 1700 metus rašo:

Tavo krūtys — graži puošmena,
Jos spinduliuoja man visa jėga
Ir galėtų iš geismo sprogti,
Mane suvirpinti ir patenkinti.

Panašiai sakoma ir Amaranto *(Amaranthus)* eilėraštyje „Meilės ramybės vieta":

Tavų krūtų marmuras, kurį
Taip kruopščiai tu slepi,
Ne flirtui žadint geismą turi,
Jei liejasi jis per kraštus.
Ak, gražumas tų obuoliukų, Lisimene!

Gana platų krūtų grožio paveikslą apmetė Hofmanas Hofmansvaldietis** (taip pat pavadintame eilėraštyje). Vargu ar jis yra išsamus klasikinis XVII šimtmečio pabaigos nesaikingo krūtų aukštinimo dokumentas, kad reikėtų jį visą čia cituoti. Poetas sakosi moterų norįs „tik tai paliesti, kuo gamta jas yra gausiausiai apdovanojusi". Ši dalis yra krūtys, ir jos liaupsinamos daugiau kaip per šimtą eilučių:

Jos yra rojus, kurio obuoliai nunoko,
Kiekvieno jų saldybės Adomas ragavo...
Išpuoštas altorius, kuriam pasaulis lenkiasi...
Rožės krūmas, kuris ir žiemą žydi...
Du indai midaus pilni pilnutėliai...
Dvi saulės, plonyte gaubiančiosi skraiste.
Tačiau jos skaistų šviesių akių spindesį daro aklą...
Jos yra plonas drabužis — gulbių baltumo šilkas...
Dvi lovos, kuriose Rubinas ir Uogelė vestuves kelia.
Rūdynas, kuriame ant pamato du deimantai kelia
galvas, ir t. t.

---

* Árnoldas l *(Arnold)* Gòtfrydas (1666—1714) — Bažnyčios istorikas.

** Hòfmanas l Hòfmansvaldietis l *(Hofmann von Hofmansvaldau)* Kristijonas (1617—1679) — baroko poetas, Antrosios Šlezvigo poezijos mokyklos vadovas.

Prisilietimas.
Galantiška prancūzų XVII a. vario graviūra

Iš įvairių teigiamų gražios krūties bruožų itin svarbus buvo balta spalva. Ji turėjo varžytis su sniegu, dramblio kaulu arba alebastru. Švelnūs krūtų speneliai branginami kaip pati didžiausia grožybė. Viename eilėraštyje „Dorai" sakoma:

Kaip rožė, kai ryto
Rasa ant jos lapelio blizga,
Taip tavo rožytės grožiu
Rožes visas pranoksta.

Tačiau šia liaupse norima, antra vertus, pasakyti, kad poetas ir meilužis savo mergaitės krūtims garbę reiškia žodžiais: jos speneliai suklaidina net peteliškę, nes ji, ten nusileidusi, mano atsidūrusi tikrame išsiskleidusiame žiede! O kai mylimosios krūtis prinoksta, „atveriamos glamonėjančios rankos karštai meilei"; štai suplasnoja paukštelis, kadangi purpuriniai pumpurai esą skaniausios žemuogės.

Su tokiu brangakmeniu negalima iš tiesų nieko tolygaus sugretinti, tad stengiamasi atitraukti akis, ir tai daro Vitekindas* (1747) eilėraštyje „Floretei":

Ko kankini tu tas mažiukes,
Suvarstai jas nelaisvės pančiais?
Leisk gailestingiems pirštams
Jas išvaduoti.

Kitame eilėraštyje maldauja Seladonas**: „Išlaisvink gražų kūną, išgaubtas krūtis, ir tavo veidą teglostai oras ir vėjas".

Tačiau ne tik žiūrėti į tas gražybes norima, bet ir žaisti jomis, jas bučiuoti. Tai geidulingas kiekvieno įsimylėjusio vyriškio troškimas. Akys aiškiai mato, ar krūtys baltos ir apvalios. Tačiau ar jos ir standžios,— o tai yra labai svarbus pranašumas — įsitikinti galima tik ranka palietus. Todėl Moljeras eiliuoja:

Matau šias krūtis,
Gražioji Silvija,
Tokias gražias, tokias baltas ir apvalias,
Tačiau, kad sužinočiau, ar standžios jos,
Kad nuslopinčiau savo geismą,
*Aš nusibraižiau, aš paliečiau jas ranka****.*

---

* Išsamesnės informacijos apie šį poetą nerasta. Nepainioti su I tūkstantmečio pabaigos ir II tūkstantmečio pradžios to paties vardo saksais: Vìtekindas 1 *(Wittekind //Widukind)* — Saksonijos hercogas: VIII a. saksų nepriklausomybės karų vadas; Vìdukindas 1 // Vìtekindas 1 (apie 1000) — saksų istorikas.

** S e l a d ò n a s 2 *(Seladon)* — begėdis meilužis. Vieno prancūzų piemenaičių romano herojus.

*** Orig. (pranc.):
En voyant ces tétons,
Belle Sylvie,
Si beaux, si blancs, si ronds
Pour savoir, s'ils sont durs,
j'ai form' le dessein
De passer mon envie
Et d'y porter la main.

Šniukštinėja. Dail. Šarlis Eisenas *(Eisen)*.
Galantiška prancūzų graviūra

Tai žinotina ir glamonėmis mokėtina — tokia meilės kaina; taip mano ir Gėtė. Romos elegijoje jis rašo:

Bet kiauras naktis leidžia amūras,
manimi kitaip rūpindamasis —
Esu aš tik pamokytas, bet esu dvigubai laimingas.
Ir nieko nemoku, kol mylimosios krūtų
Formos ieškau ranka, slystančia šlaunimis žemyn.
Tik tada perprantu marmurą tikriausiai:
aš mąstau ir lyginu —
Matau jaučiančia akimi, jaučiu matančia ranka.

Priešinimąsi ir drovumą stengiamasi perkalbėti. Jau sykį cituotame eilėraštyje „Atsivėrk!“ dailiai mergaitei, kad būtų nuolaidesnė, patariama:

Tu tik pati pažvelk į dailias savo krūtis,
It raudonos žarijos ant jų iškilumų gruzda,
Ir aš nebūsiu vertas tavo pagarbos,
Jei ši mano ranka vaidins komediją.

Šis reikalavimas juo teisingesnis, juo labiau žvilgsnis į gražias krūtis kiekvieno ranką neatsispiriamai vilioja į geidulių šalį:

*Tavo Edenas**, *mano kūdiki Kaliste,*
Vilioja mano delną
Į tavo standžių krūtų kraštą,
*O mano kūną — į tavo Pažadėtąją žemę***.

Pikantiškiausia, žinoma, žiūrėti į neliestas krūtis ir jas glamonėti. Eilėraštyje „Viešpatie, leisk mums pasilikti“ rašoma:

Tavo skaistybės lobiai *Yra tikriausiai retas vaisius,*
Ir dar neliestos krūtys *Kurio širdy aš trokštu.*

Galima mergaitės priešinimosi tokiems kėslams nesuprasti, bent to, kaip mergaitė turi suvokti mintį, kad į „meilės sostą išgaubtos krūtys“ amžinai gali būti palaidotos pasauliui. Eilėraštyje „Mūsų mylimai poniai Ordenei“ sakoma:

Ar reikia tau, išmintingoji grože,
Savo krūtis uždaryti vienuolyne?
Kaip gali daržas pūdymuoti,
Kur saldžios uogos noksta?

Taigi yra bene pusė tuzino vaizduojamojo meno kūrinių, bylojančių apie krūtų grožio kultą. Jie žaismingai papildomi ne tik aptakiais ištisiniais lankais, bet ir storomis linijomis nužymėtais pavyzdžiais, nes tai bendrame liaupsių chore iš esmės buvo tik epochos pradžia ir pabaiga. Tai prasideda paskutiniame XVII a. ketvirtyje ir trunka ligi XVIII a. pabaigos. Tačiau nei paveikslai, nei liaupsinamieji himnai galų gale nė kiek nenublanko. Tik pasidarė įmantresni.

---

* È d e n a s 1 (hebr. *Eden*) — 1. Šv. Rašte aprašytas pirmųjų žmonijos tėvų Adomo ir Ievos gyvenamasis kraštas, kitaip dar rojus; 2. palaimingas (palankiõs gamtos) gyvenamas kraštas; 3. erotinėje literatūroje — moters įsčios.

** P a ž a d ė́ t o j i ž ē m ė — Šv. Rašte aprašoma šalis (identifikuojama su Palestina, dab. Izraeliu), į kurią Dievo liepimu savo žmones iš Egipto nelaisvės vedė legendinis žydų tautos vadas Mozė. Perkeltinė reikšmė kaip ir Edeno.

Apginta tarnaitė. Galantiška vokiečių vario graviūra pagal N. Lankrė *(Lancret)* paveikslą

Delno, rankos, kojos, blauzdos, kelio, šlaunies ir juosmens — visų pavienių dirgiklių — grožio vaizdavimas išreiškia kitokį kultą. Fantazija nėra nė iš tolo tokia produktyvi. Tačiau apie vieną spragą galima būtų ir nekalbėti. „Grožio tarne“ sakoma, kad liaupsinamos „grakščios Minervos rankos, dailios Junonos akys, vylingos Veneros krūtys, gražios Tetidės* blauzdos, o Zenobijos** dailučiai it perlai dantys“. Patvariausi moterų goslumo dirgikliai, pasak Hipelio, esantys „minkštučiai delnai ir meniška koja“. Rankos grožis baroko eilėraštyje garbstomas lyginimu: „Rankos baltos it gulbės sparnai“. Rokoko eilėraštyje jos vadinamos „geidulių čiuptukais“. Kurios kojytės grožį labai vertina, tokių tautų yra vos keletas. Jų moterys išsiskiria ir labai didžiuojasi kojyčių mažumu. Be prancūzių, ši pagunda labai vertinama ispanių***. O kaip labai jos tuo didžiuojasi, rodo šios „Moterų žodyno“ eilutės:

---

* T e t ì d ė 2 (gr. *Thetis*) — graikų mitologijos jūrų deivė (Nereidė), Nerėjo ir Doridės duktė, Achilo motina.

** Z e n ò b i j a 1 (gr. *Zenobia*) — Palmyros (šio miesto griuvėsiai Sirijos dykumos oazėje) karalienė. Gyveno epochų prieš Kristų ir po Kristaus sandūroje.

*** Kojyčių mažumas itin vertinamas Rytų tautų. Kinai mergaitėms nuo paauglystės normalią kojų brandą stabdo tam tikrais vystyklais.

Ispanės, jei nori išreikšti savo kurtuazijos afektą, pačios parodo labai trapią savo kojytę, kurią apskritai pavydžiai slepia, nes tuo pranoksta kitas tautas, o ispanės koja — mažytė, pėda siaurutė ir labai švelni. Be leidimo žiūrėti į aukštųjų Ispanijos ponių kojytes būdavo griežčiausiai draudžiama.

Mažą moters kojytę fantastiškai išaukštino Retifas de la Bretonas. Jis šios išliaupsintos grožybės garbei yra parašęs visą romaną („Fanšetės kojytė“*). Jame aprašytos visos moters kojytės subtilybės, visos jautriam vyriškiui gašlumą tariamai žadinančios ypatybės. Kad toks kultas gali virsti visuotine manija, rodo hercogienės Onos Amalijos pavyzdys Veimare. Viename ano meto pranešime sakoma:

Norėdami pasirodyti esą susižavėję hercogienės kojyte, vyriškiai savo laikrodžių grandinėles puošdavo auksine jos kopija, o ponios pirkdavo hercogienės batelius, jos keičiamus kasdien po kelias poras.

Tai vienas iš nuolankumo priepuolių, kurie dažnai ištikdavo gyventojus ir kurie šį kartą, kaip atrodo, išsirutuliojo į iškrypimų epidemiją.

Blauzdos turi būti apvalutės ir storos — „tokios gražios kaip Tetidės“, ir, savaime aišku, baltos: „Kokios dailios šlaunys, šiltu sniegu apsnigtos, dramblio kaulu apmuštos“. Tokie pat turėdavo būti ir keliai: „Grožio tarne“ rašoma: „gražuolės keliai turi būti subtiliai apvalūs, minkšti ir kelių girnelės neturi išsišovusios styroti“. Frydrichas Šlėgelis** tikriausiai, prieš puldamas į glėbį vienintelei išganingai Bažnyčiai ir joje rasdamas kitų grožybių, dainuoja: „Mano vienintelė religija yra tai, kad aš meldžiuosi apvaliam keliui...“ Tačiau apvalaus kelio grožis yra nežymi priešybė šlauniai. Vienas saldžialiežuvis prancūzas rašo: „Nėra nieko patraukliau kaip dvi kylančios linijos, keliančios vidinio šlaunų paviršiaus linkių įvaizdį“***. Todėl kalba vėl ima žaižaruoti, kai imamasi aprašyti ir liaupsinti šią pagundą. „Moters šlaunys yra išdidžios kolonos, kurios laiko meilės šventovę.“ Tai „geismų saitai“ ir „žavūs palaimos skliautai“. Jauna poeto mylimoji turi didžiuotis savo grožiu, nes jos „šlaunys — sniego baltumo ir lygios kaip atlasas“. Eilėraštyje „Tapytojas ir meilužis“ sakoma:

---

* Orig. (pranc.): *Le Pied de Fanchette.*

** Šlėgelis l *(Schlegel)* Frydrichas (1772—1829) — romantizmo sąjūdžio teoretikas ir vadovas, žurnalo *„Athenaeum“* redaktorius, indų kalbotyros pamatų klojėjas.

*** Orig. (pranc.): *Rien n'est plus gracieux que les courbes délicates et provocantes dont est fait l'intéurieur des jambes dans leur ligne ascendante.*

Poniai leidžiamas kraujas ir ponia maudosi.
J. M. Vilas *(Will)*. Niurnbergo vario graviūra

O! Didžiulė gėda man!
Kadais Dianą maudantis mačiau,
Dėl to gal tai laimė būt man buvus
Rožytės šlaunį šitaip nutapyti,
Kad ji aistros neužgesintų,
Nes ji yra pasaulio puošmena.

Aprašydamas „Dorutės žavesį", poetas sako:

Rūpinkis pagausinti pomėgių svaigulį,
Šlaunie, kuri esi tokia glotni, švelni,
Toli šaukia gražiausi
Anadiomenės pusrutuliai.

Varžovas. Galantiška vokiečių vario graviūra

Šlaunų liaupsės daugiausia siejamos su Venera Kalipiga*. Tai rodo ir paskutinis pavyzdys. Gašliai patrauklios šlaunys yra vienintelės, kurios, poeto akimis, gali grožiu varžytis su krūtimis. Jos esančios „džiaugsmo kalvelės“, „geidulių kalnai“, „kalnynas, kuriame yra džiaugsmo slėnis“. Jos yra tobulos, jei „kietos it marmuras“, „dailios kaip dramblio kaulas“, „rausvos sakytum persikas“ ir dar tokios elastingos kaip minkščiausia pagalvė:

Jokia sofa, spyruoklių plieno prikimšta,
Kurias minkščiausias pridengia atlasas,
Nėra tokia graži, taip lanksčiai minkšta,
Žmonių žaidimams atsiųsta.

Jų gausumu „pasotinami alkanieji“ ir „pradžiuginami smaližiai“. Viena moteris esanti itin graži, nes krūtinga, ir „krūtis viena ranka galima pridengti“, turi šlaunis, „kurios prilygsta išdidžiam kalnynui“, kadangi šlaunys, antra vertus, „yra nevystanti moters grožio darželio gėlė“, tad ne stebuklas, kad jos yra „moters didybė bei paguoda“, kadangi amžius krūtų grožį ilgainiui verčia užmiršti, nors jos „nepaliaujamai vilioja vyriškį, nes juk tenkina jo meilės geidulius“... „Šių žemišką palaimą teikiančių abiejų pusrutulių grožis, — teigia visokiausi poetai ir rašytojai,— apskritai žodžiais nenusakomas ar ligi dugno neišsemiamas.“ Vienas neprilygstamo anglių grožio garbintojas mėgaujasi tokiais žodžiais:

*Iš užpakalio kylančios linijos apybraižos, tos formos, kurios tobuliausios yra Veneros Kalipigos, esti tokio genialaus grožio, kad sunkiai aprašomos. Jų gražumas — tai bene tas patrauklus perėjimas iš liemens iškilumos į kitas kūno dalis***.

Varžytynėse tarp įvairių goslumo formų, be krūtų, patraukliausios yra ir pergalę laimi Veneros Kalipigos kūno formos. Išgyventų piemenystės prisiminimų mylimosios grožis nusakomas šitaip:

Kaip ilgiuosi kauburėlių kaimynių,
Veneros ranka atlasu pridengtų,
Kurios krūtis tūkstančių paleistuvių
Pranoksta spalva ir formos lygumu!

---

* Venerà 2 Kalipigà 2 (lot. *Venus Kallipygos;* graikiškai vadinama — su gražia sėdyne) — marmurinė statula, vaizduojanti moters figūrą grakščiai pasisukusią apnuoginta sėdyne.

** Orig. (pranc.): *Les reliefs que les cuisses surmontent postérieurement, ces formes, dont la Vénus Callipyge offre le plus parfait modèle, ont un genre de beauté qu 'il serait difficile de décrire, et q ui paraît consister principalement dans le pasaage agréable que ces renflemens établissent entre le torse etle membre.*

Atgailaujantis vyras. Satyrinė vokiečių graviūra. Apie 1720 m.

Visi ligi šiol pateikti dokumentai nedviprasmiškai patvirtina, kas pasakyta įvedamuosiuose šio skyriaus pastebėjimuose, kad iš fizinio moterų grožio tikimasi tik pikantiškų erotinių pagundų, vien jos tevertinamos. Tai dar ryškiau, net kur kas įsakmiau, patvirtina tas būdas, kuriuo smulkmeniškai liaupsinamos moterų įsčios bei intymiausi jų dirgikliai. Aistringa malda įsčioms įtikino, kad kalbama vien tik apie meilės techniką, perdėm apie įnagį, o ne apie slapčiausias žmogiškąsias meilės šaknis. Geidžiama mėgautis, tačiau mėgaujamasi ne tikintis atpildo — sielų susivienijimo ir išpirkimo. Jau Renesansas su įkvėpimu vertino intymiuosius moters dirgiklius. O sveika jų jėga ir kuriamasis esmės pamatas žadino narsą. Jų paveikslai ir lyginimai buvo negrabūs, stačiokiški, tačiau visada striuki. Skaitytojui arba klausytojui pateikiama įžūli kekšė iš prigimties. Absoliutizmo epochoje iš to nieko nepasimokoma. Vietoj narsos randasi akiplėšiškumas, įžūlią kekšystę pakeičia geidulingas knyslys. Tai yra įprastinis apsukrumas. Nuotakos ir moters įsčios Senojo režimo laikais esti žaidimų aikštelė tūkstančiams subtilių pramogų. Visa tai galima paryškinti dar tūkstančiais pikantiškų dalykų. O kadangi jos, be to, yra geiste geidžiama žaidimų aikštelė goslumui tenkinti, apskritai visos liaupsės, grimztančios menkiausiose smulkmenose, išknisančios

visokiausių naujovių, anaiptol nėra rimtas daiktas, nors yra labai išplitusios. Pažeriama šimtai eilučių ten, kur Renesansas pasikakindavo viena arba dviem. Štai galantiškasis Prūsijos valdovo Frydricho I rūmų poetas, kuris kadaise garsėjo kaip „nepranokstamas maloniausio poetinio tono pamėgtų eilėraščių" autorius, apdainuoja intymias įsčių grožybes dviejų šimtų keturiasdešimties eilučių himnu „Ramybės vieta, arba mylimosios įsčios". Šiame nežmoniškai ilgame eilėrašyje smulkiausiomis sakinio detalėmis norėta įrodyti: „Joks purpurinis persikas nėra taip švelniai ir dailiai perskeltas, jokia maža ertmė nėra tokia erdvi". Kad šitame kūrinyje kalbama ne vien apie poetą apėmusį momento nusiteikimą, matyti iš to, kad jam skirta reikšminga vieta Beserio *(Besser)* rinktiniuose raštuose, kurie dedikuoti Frydrichui I, ir kad jam buvo pareikšta, kokį pritariamą garsą sukėlė tai, jog šis eilėraštis buvo rastas pas kunigaikštytę Sofiją, o ši jį gavusi per Leibnicą*. Iš kunigaikštytės šis dar neskelbtas eilėraštis per rankų rankas apkeliavęs gausybę ponių, ir visoms joms tai buvęs stebuklų stebuklas.

Kaip moterų įsčių aprašymas atitiko visuotinį epochos skonį, geriausiai matyti iš to, kad dėl plataus moterų gražybių aptarimo tas skonis beveik niekada nebuvo nuslopęs. Daugeliui tai yra grožio vainikas. Pasitenkinsime vienu kitu švankesniu pavyzdžiu. Antai viename rokoko eilėraštyje sakoma:

*Jokia šventovė, Eliziejus** joks*
Nėra švankus toks kaip Chlojos įsčios.
Ir kiekviena galva jaučiasi apgirtusi
Nuo orgijos mažutės.

Taip pat iš rokoko eilėraščio kyla toks palyginimas:

Kaip rožė, jei rytą
Lapus rasa suvilgo,
Taip ir tava rožėlė grožiu
Visas rožes pranoksta.

---

* L é i b n i c a s 1 *(Leibnitz)* G ò t f r y d a s V ì l h e l m a s (1646—1716) — filosofas, gamtamokslininkis, diplomatas, Berlyno akademijos kūrėjas, istorikas, kalbininkas, teisininkas, teologas, matematikas.

** E l i z i ẽ j u s 2 (gr. *Elysion*) — 1. antikos mituose — palaimintųjų kraštas Žemės vakarų pakrantėje arba požemių pasaulio dalis, kurioje žmonės gyvena nieko nedirbdami; 2. rojus (liet. Anapilis), mirusių palaimintųjų kraštas; 3. (pranc. *Elysée)* — Paryžiaus rūmai (nuo 1871 Prancūzijos prezidentūra) ir parkas, vad. Eliziejaus laukai.

Šokėja Agota *(Agathe)*, Viurtembergo hercogo Karolio Eugenijaus haremo favoritė sultonė. Štutgarto vario graviūra

Intymiau pasakojant jau girdėjome eilėraštyje „Dorutės rožė“:

Ieškok vietukės, negaišuoki,
Kuri įkvėpta geidulių.
Amūras grožio išsigąsta ir
Tremtį renkasi nelemtą.

Anava — šventosios celės
Langeliai kaip verias ir vėlei užsidaro.
Ir ten iš stebuklų šaltinio
Fontanai ištrykšta iš aukso.

Kaip didžiausia įsčių puošmena garsinamas Veneros kalno grožis. Eilėraštyje „Žodelis savo laikui“ sakoma:

Savo nesigėdyk grožio
Nei nuogų dailių krūtų.
Savo kūno nei rasos,
*Kurią darželis geria Dijonos**.
Dangaus Perkūno, Žemės sverto,
Prieš amūro nišą kabančio
Verpstuko, šilko plaukų,
Tu nesigėdyk papuošalo kvapnaus.

Ir meilės auka turi būti uoli to grožio globėja:

Vaisingai aprasojęs kvapniomis gyvenimo sultimis,
Kurios per kriauklelės kraštus liejasi
Auga prie grotelio, skiriančio kauburėlius,
Pavėsingasis žolynas.

Jau du kartus cituotame eilėraštyje „Atsiverk!“ paaiškinama, kad dailios krūtys žiūrintį vyriškį labiau veikia nei įsčios:

Tai daro dailios ištekintos krūtys,
Bet to nedaro minkštai skliautuotos šlaunys!
Tai vieta, kur šimtai tūkstančių pagundų
Teikia meilę tik patenkint geiduliams.
Šiame slėnỹ siauram įveikti nesunku,
Tai ne liepsnos ir ne kalavijas priešų gausybę įveikia.

Eilėraštyje „Tyli meilė“ rašoma: „Jūsų įsčias žavumo jūra užlies atnaujinta gyvybės galia“. Šioje vietoje trokšta mirti kiekvienas vyriškis, kadangi jį čia lydintis tikras sielos prisikėlimas. Mylimasis maldauja:

Apskritos kūno tavo ankštumos
Rodo man kapą mano,
Kad per geidžiamą aš angą
Galėčiau į pasaulį vėl sugrįžti.

Bet, kaip sakoma, šios grožybės nusakymas yra anaiptol ne vienintelis įvairių goslybių garbę aukštinantis orkestro akordas; jų šlovę plačiausiai skleidžia visas orkestras. Išgarsėjusių Beserio himnų, antra vertus, esti beveik visuose apie įsčių grožį galantiškųjų poetų

---

* D i j o n à 2 (lot. *Diona*) // *Dionė* 2 — romėnų mitologijoje Okeano ir Temidės duktė.

9. 1219

Simboliškai išaukštinta Liudviko XV meilužė grafienė Diubari

sukurtų eilėraščių rinkiniuose. Vien didžiausio pluošto eilėraščių pavadinimai išduoda tai: „Jūsų įsčiose“, „Įsčios“, „Lesbininkės įsčios“, „Veneros ola“, „Veneros kriauklytė“, „Plaukų scena“, „Kas Dorės gražiausia“ ir t. t.

Ir čia dera tas pats, kas sakyta apie pavyzdžius, kuriais iliustruojamas krūtų grožio kultas; iš tokių pavyzdžių galėtume sudaryti ištisą tomą. Nepridėjau viso to lobio, tad tenkinamės vien jį nužymėję, taip pat apytikriai nusakę sąvoką.

Čia paaiškinta dar štai kas: cituojami beveik vien vokiški eilėraščiai. Galėtume lygiai tiek pat, daugiausia iš prancūzų kalbos, pateikti, priminti tiktai tuos, dar šiandien garsius jau vien dėl autoriaus vardo — abato Greko *(Grécourt)* eilėraščius. Daugelis galantiškųjų vokiečių eilėraščių yra vien tik sekimai arba Greko tekstų vertimai. Tai patvirtina jau vien kurių ne kurių vokiškų eilėraščių pavadinimai,

pvz., „Greko eilėraščių sekimai“*. Galantiškąjį abatą lydėjo toks pasisekimas, kad ilgą laiką nebuvo galantiškiesiems eilėraščiams geresnės rekomendacijos kaip leisti juos su garsiojo abato vėliava.

* * *

Kūno grožio kultas literatūroje ir mene. Moters buvo vertinamas tiktai grožis: „Grožis moteriai suteikė išgales tarp žmonių savo būties tikslus pasiekti ir pasipildyti kitokios įvairiausios rūšies bei laipsnio išteklius ir tuo būdu iškilti“,— šitai pasakyta vedybų pamokslе „Moteris ir jos grožis“** 1754 metais. Kadangi moterys šiaip nieko neturi, „tai joms dangus padovanojo grožį“, — sakoma „Grožio tarne“. Šiais laikais graži moteris įgyja aukščiausią gėrybę, nes „dailus veidas atperka kvailą sėdynę“.

Nuosekli šių galantiškų gyvenimo pažiūrų išvada moteriai pripažįsta tik erotikos pagundas kaip vienintelį apčiuopiamą turtą visur, kur tik tuo laiku būdavo kalbama apie moterį, pirmiausia ir svarbiausia, ko apie ją teiraujamasi, tai kuo išsamesnio fizinio jos portreto. O jei ką nors apie jos psichiką norime išgirsti, tai beveik vien tai sužinome, kokiu mastu šie bruožai sustiprina erotinę moters įtaką vyrams. Štai vienas pavyzdys, paimtas iš daugelio panašių ir jau pateiktųjų. Garsiuose grafo Gramonto *(Grammont)* atsiminimuose iš Anglijos karaliaus Karolio II laikų valdovo rūmų ponia Fransė Dženings *(Franses Jennings)* autoriaus buvo šitaip aprašyta:

Klestinčioje jaunystėje ponia Dženings buvo blyškaus veido, karališkai šviesiaplaukė. Gyvybinga, linksma asmenybė, išsaugojusi odos spalvą — matinę, monotoninę, kuri paprastai labai dera ryškiai šviesiam veidui. Jos burna nėra pernelyg maža, tačiau tai gražiausia burna pasaulyje. Gamta ją padabino neapsakomu žavesiu, kuris papildo švelnumo stebuklą. Veido apybraižos buvo tyros, o dygstančios krūtys spindimai baltos, kaip ir veidas.

Virtinę gerų pavyzdžių, kuriuose moteris vertinama perdėm goslumo kriterijais, randame tarp kitų Barono Pelnico *(Baron von Pöllnitz)* 1737 metų aprašyme „Galantiškieji saksai“***. Kaip leidėjas, apie garsiąją Aurorą Kenigsmarkietę *(Aurora von Königsmark)* jis šitaip kalba skaitytojams:

---

* Orig. (vok.): *Gedichte im Geschmack des Grecourt.*
** Orig. (vok.): *Das Frauenzimmer und dessen Schönheit.*
*** Orig. (vok.): *Das galante Sachsen.*

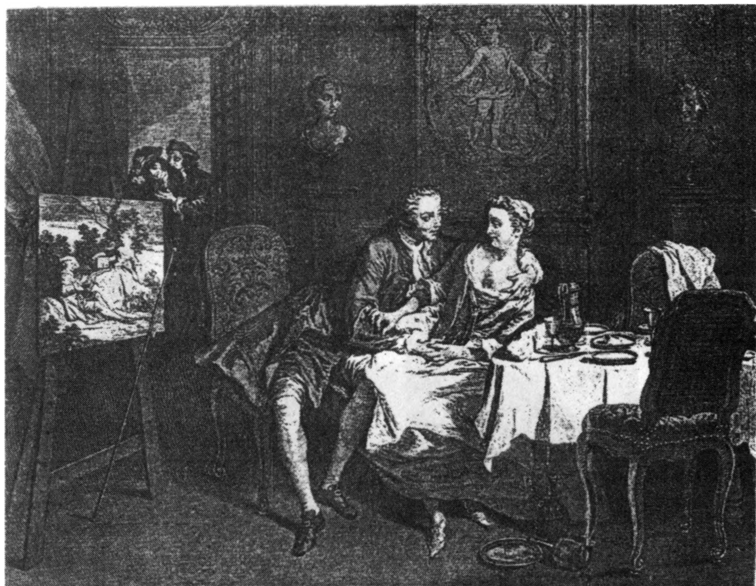

Pranašautoja. Dail. J. M. Vilas *(Will)*

Ji stotinga, vidutinio ūgio ir nevaržoma judesių. Jos dantys dailūs it perlai. Jos akys buvo juodos, ryškios, ugningos, malonios. Jos lygiai taip pat dažyti plaukai daro veido spalvas dar sodresnes ir be kosmetikos skaistalų. Jos krūtys, rankos ir delnai akinamai balti. Žodžiu, gamta čia, rodos, yra išsėmusi visas savo kūrybos išgales.

Kai ponia Hoim, viena iš gausybės Augusto Stipriojo meilužių, pasirodė teatro scenoje, Pelnicas yra rašęs:

Prieš pradėdamas pasakoti šią istoriją, manau esant naudinga nupiešti žodžiais ponios Hoim išvaizdą... Jos veidas pailgas, nosis taisyklinga, tobuliausi gražūs dantys, buklios, didelės juodos akys net blizga. Visi jos judesiai švelnūs, šypsena žavinga ir paveiki sužadinti

Švelnusis tapytojas. Vario graviūra pagal N. Lankrė *(Lancret)* paveikslą

meilę širdies gelmėse. Jos plaukai juodi, įsčios, krūtys, delnai bei rankos švankiai sudėtos, spalva stebuklingai natūrali, tačiau padoriai balta ir raudona. Jos stogą galėtume vadinti meistriškai sukurtą. Jos veido išraiška didinga, o šoka ji angeliškai.

Romanų herojai, aišku, taip pat elgėsi. Kiekvienos moters nusakymas siekia perdėm erotinių jos išgalių laipsnio: kaip ir kokiomis ypatybėmis ji gali sužadinti vyriškiui geidulius ir gulti su juo į lovą. Jau cituotame H. A. Cyglerio romane „Azijos tremtinė“ (1688), kuris buvo ano meto skaitytojams tikras saldainiukas, svarbiausias veikėjas aprašomas šitaip:

Kol meilus vėjelis — mano jausmų burė eldiją į nelaivuojamą jos marmurinės krūtinės jūrą nuplukdė, išvydau plaukiant Venerą dviem kriauklelėmis, kur tyras žavumo pienas rubinus drėkino. Tiesių šlaunų laikrodis puošia deimantinį sijoną, ir visos šventovės puošmena — tai gražiai išgaubtas kūnas. Trumpai drūtai: visa Žemė stebisi tokiomis stebuklų dovanomis ir iš širdies brangina tas, kurias angelas gaivina ir kurias savo malonumų uostuose randame tokias gražias.

Kad lyriniai poetai vaizduoja mylimosios „techniką ir įnagius“, sužinojome jau iš pirmiau cituotų pavyzdžių. Tačiau primygtinai

Liudviko XIV meilužė ponia de La Valjė *(La Valliere)*. Pagal Versalio paveikslą

Markizė de Montespan *(Montespan)* Liudviko XIV meilužė. Pagal Versalio paveikslą

pabrėžtina, kad daugumas meilės eilėraščių kalba apie tariamąją mylimąją: fantazija konstruoja nuo seno karščiausių geidulių darinį, kuris įvardijamas paprastai tam tikru vardu. Tie vardai žinomi jau XVII a.: Silvija, Albanė *(Albanie)*, Lesbija, Arismenė, Rosilė ir t. t.; XVIII šimtmetyje — Floretė *(Fleurette)*, Filė *(Phillis)*, Rožytė *(Röschen)*, Luiza *(Luise)*, Mina *(Minna)*, Laura. Toliau pateikiamas eiliuotas tekstas yra tokio geidžiamo skanėsto — moterų portretų galantiškos tapybos pavyzdys:

Pernelyg daug matau gražių ir malonių:
Antai viena paliečia mus akių savų šviesa,
Štai juokiasi kita, puikuojasi koralo lūpom,
Daugelį dažnai plaukai suvilioja.
Jos kelis mažytis, krūtys kietutės,
Ji žingsniais savo džiaugsmą meilės teikia mums,
Akys krypsta, nežinau — kodėl, į liemenį kitos.
O dar vieną žvilgsnį kausto skobtos iš marmuro rankos.
O tu, Silvija, visa tai turi viena,
Tad narys tavo kiekvienas tampa grandine.
Kaip man, vargšeliui, nesudegti tavo grožio liepsnoje,
O tie, kur skirsto jas, pagundas tas
Ar gali vėl suvienyti visas?

Liudviko XIV meilužės ir slaptos žmonos ponios Maintenon *(Maintenon)*, vaizduojančios Pomoną (romėnų sodo vaisių deivę), jaunystės portretas. Pagal Romanelio *(Romanelli)* paveikslą

Šitaip poetas Benjaminas Noikirchas *(Neukirch)* aprašo Silviją.

Dar kartą nepaprastai galantišką šios rūšies pažiūrą įdomiai patvirtina daugelio šalių ir tautų XVIII a. meno darbai. Tam tikrose kurios nors šalies moterų grožio grupėse esti įvairių „gardžių kąsnelių", tad fizinis moters portretas ne tik nėra pamirštas, bet dažnai vis iškeliamas. Labiausiai ir negincijamai išgarsėjusios anglės. Archenholcas savo „Britų analuose"* anglę paskelbė gražiausia pasaulio moterimi. Šį sprendimą patvirtino ir didelis moterų grožio specialistas, prancūzų grafas Tilis. Tik šis protingas stebėtojas dar prideda, kad Anglijoje esančios ne tik gražiausios, bet ir šlykščiausios pasaulio moterys. Jei anglės darosi šlykščios, vadinasi, tai ištinka daugelį jų bet kur kitur visame pasaulyje. Grafas Tilis rašo:

---

* Orig. (vok.): *Britische Annalen. Anālai* 2 (lot. *annales* 'metinis') — metraštis, kronika.

Mielas liudytojas. Galantiška prancūzų vario graviūra

Anglijos moterys apskritai yra labai gražios, ir atvirkščiai — kurios ne kurios yra šlykštesnės nei aš kur kitur esu matęs. Galima dvi priežastis rasti. Pirmiausia Anglijoje, galimas daiktas, daugiau yra gražių moterų nei kur kitur, nes gamta čia yra daug padariusi gražiajai lyčiai, nors ir yra pašykštėjusi grakštumo, kurį tik iš dalies galima pakeisti dirbtinėmis priemonėmis. Antra vertus, jei anglė ima darytis šlykšti, šis bruožas pranoksta visas ribas ir sąvokas. Tai yra bjaurumo triumfas.

Klasikinis ir kartu pasaulyje išgarsėjęs anglių grožio tipas yra seserys Ganing *(Gunning)* sugalvotomis plastinėmis pozomis, visuose Europos didmiesčiuose išgarsėjusi ledi Hamilton *(Hamilton)*. Ši dėl skandalingų saitų su Neapolio karaliene Karolina ir Anglijos admirolu

Nelsonu veikiai pelnė nelemtą šlovę. Tuometinis šių trijų ponių kultas jų grožį kaip pavyzdį išgarsino ne tik daugybe joms skirtų plačių ir išsamių straipsnių, pranešimų ir brošiūrų, bet ir gausybe visur skelbiamų jų portretų. Ledi Hamilton paveikslų yra daug, o garsiausia — tapytojo Vestalo *(Westall)* kolekcija. Kai būdavo kuriamas apibendrintas gražuolės portretas, anglių gražybių dalis būdavo gana didelė. Dažniausiai didžioji dalis. Visų pirma tai gražios krūtys ir Veneros Kalipigos intymiosios kūno dalys. Viename romane sakoma: „Anglių gražybės — tai gašlus užpakalis ir dailios krūtys, lenkių — karštas žvilgsnis". Kitų — patrauklus veidas. „Grožio tarne" rašoma: „Labai gražus moters paveikslas turi turėti anglės veidą, o moters kūnas ir pasturgalis — iš Paryžiaus". Anglių tik kojos niekam tikusios; jos yra pergirtos, nes daugumos per stambios. Tačiau neišleistina iš akių, jog anglių garso priežastys yra ne tik antropologija. Visada labai vilioja sveikos anglių pagundos: pilnos krūtys, netelpančios į vieną delną, stotinga figūra ir t. t. Tai yra natūrali reakcija į degeneruojančią daug žadančio, bet menkai duodančio moters grožio sampratą. Tačiau, antra vertus, ir tai svarbiausia, turime įrodymų, kad buržuazijos, kaip ir absoliutizmo, kultūra įsiviešpatavo daug anksčiau, nei jos nešėjai paėmė į savo rankas politinę valdžią. Ir Anglijoje, neužmirškime, buržuazinė kultūra pergalingai išaugo aukščiau negu kur kitur. Todėl ir ji čia pirmiausia koregavo absoliutizmo grožio idealą.

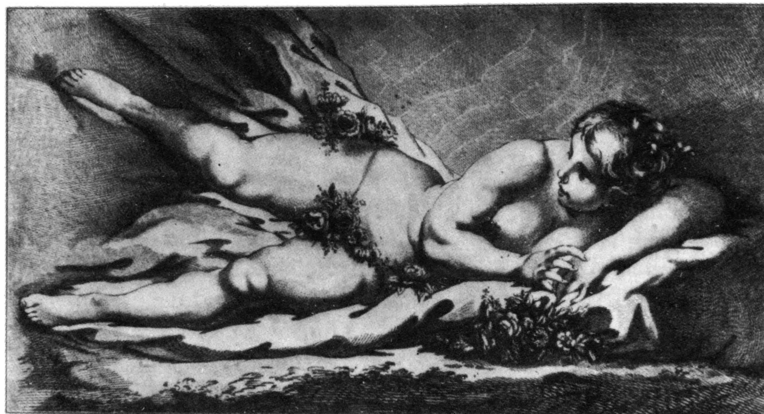
Anglių grožis buvo taip vertinamas ir branginamas, kad lyginimas su juo visada buvo didžiausias pagyrimas. Pelnicas, pavyzdžiui, rašo apie sakses:

Saksės grožiu, malonia išvaizda, švelniu būdu, mandagiu elgesiu ir patogiu stogu gali varžytis su anglėmis dėl pranašumo. Iš visų jų išsiskiria dresdenietės ir leipcigietės. Tačiau ir kitų miestų dukterys neturi ko gėdytis. Taigi gali pasirodyti, kad visa šalis knibždėte knibžda žemės angelų. Tačiau užsienietės, kalbėdamos apie leipcigietes, priduria, jog lengviau nei visos kitos jos įsimyli ir jog dangus joms davęs tokią širdį, kuri, vyrų žodžiais tariant, visada budinanti juslių trauką. Ar taip iš tiesų yra, jie tegali geriausiai pasakyti ir įrodyti.

Itin gražios Vokietijoje turi būti braunšveigietės ir hanoverietės. Ir atvirkščiai, berlynietės niekada nebūnančios dailios, veikiau priešingai. J. K. Miulerio *(Müller)* „Berlyno, Potsdamo ir Sansusi* paveiksle" sakoma:

---

* Sansusì // Sansùsis 2 *(Sanssouci)* — Potsdamo miesto (į pietvakarius nuo Berlyno) baroko, rokoko ir klasicizmo stiliais kurtas (XVIII—XIX a.) ansamblis.

Gulinti nimfa. Dail. F. Bušė *(Boucher)*

Berlynietė apskritai anaiptol nėra tokia gražuolė kaip kaimynė braunšveigietė, saksė arba hanoverietė. Jos stuomuo lieknesnis ir proporcingesnis, veidas gyvybingesnis ir skaistesnis, retai kada tokių būva. Ir neturi jos kaip esenės glotnaus veido, juodų, žydiškų plaukų. Į akis krintantis kilmingųjų sluoksnių moterų grimas, aukštos, į nupjautą kūgį panašios, ant dešinės ausies nusmauktos jų skrybėlės, šlykštūs (panašūs į aplink skraidančius šikšnosparnius), veidą temdantys žydiški kykai, vartojami paprastųjų moterų, kelia bjaurų šleikštulį. Turėkime dar omenyje išdykėlišką ir begėdišką beveik kiekvienos moters (ką jau kalbėti apie prostitutes) žvilgsnį. Jis afektuotas, nieko nereiškiantis, iš aukšto pašaipiškas. Tonas kupinas pasitenkinimo ir tariamo orumo vyriškio akivaizdoje.

Prancūzų aprašymuose pirmiausia iškeliamas suvedžiojamas jos gašlios eigasties grožis, kurį visos moterys turinčios imti pavyzdžiu, „kuriuo ji iš vyriškio meilės trokšta gauti ko daugiau malonumų“. Veimaro mėnraščio straipsnyje „Londonas ir Paryžius“* sakoma: „Negaliu žiūrėti į prancūzę be geidulingų minčių“. O kitoje vietoje: „Gašli prancūzės eigastis kiekvienam meilužiui žada meilės saldybes savo glėbyje“. Prancūzė atvira visų žvilgsniams kaip goslumo meistrė, „nes visi jos judesiai yra sužadinti meilės. Todėl ji ir yra gražiausia iš visų. Tikrasis grožis nėra tobulybė, bet apžavai, kurie veikia vyrų gentį“. Tai yra pikantiškumo triumfas.

---

* Orig. (vok.): *London und Paris.*

Venera. Dail. Džolainas *(Jollain)*. Pagal spalvotos kreidos spaudinį

* * *

Kultui, žodžiais garbinančiam moters grožį, perdėm tolygus ir vaizduojamasis menas. Tapytojas, vario graviūrų meistras, portretininkas ir modeliuotojas itin pakiliai idealizavo moters kūną ir niekada nevaizduodavo jo nuogo, bet visada išrengtą, dekoltuotą arba apnuogintą. Venera tokiame paveiksle nėra nežemiška dievybė, o perdėm arba perpus nusirengusi salono ponia. Dailininkas stengiasi pabrėžti tam tikras pagundas ir sukurti įmantriausius rėmus: žavingas krūtis, dailias kojas, gundomą juosmenį. Jis tad nesako niekada žiūrovui: „Žiū, kas per grožis!“ O visada: „Žiū, kas per grožybės!“ Ir visos tos pagundos tapomos vienodai pikantiškai, kaip poetas tai nusako žodžiais. Mėgstamiausias grožio kulto įnagis paveiksle esti lyginimas; lyginamasis motyvas rokoko mene yra visuotinai išplitęs: dvi arba daugiau moterų paveiksle ginčijasi tarpusavyje, kuri gražiausia. Tokiame ginče, be abejo, neužtenka žodžių bei teiginių. Būtina pademonstruoti akivaizdžiai apčiuopiamą pačią tikrovę. Tad gražuolės atsisegioja koketiškai liemenėlę ir drauge prieš veidrodį tiksliausiai įvertina, kurios krūtys apdovanotos labiausiai. Lorenco *(Lavreince)* „Palyginkime“, jos atsiplėšia sijonėlius ligi kelių ir lygina, kaip Bualio *(Boilly)* paveiksle, — kojytes ir dailiai nutekintas blauzdytes, žvaliai traukia prie

maudyklos pasivaržyti su ten stovinčia Venera Kalipiga. Bendros maudynės visuose meno kūriniuose pirmiausia esti grožybių paroda ir slaptos varžytynės. Viena taria: „Aš gi buvau gražiausia“. Ir savo pasirenkama poza ji pabrėžia: „Aš pikantiškiausia!“ Nesą tariamai jokių garbingesnių varžybų moterims ir jokių mėgstamesnių nei šios. Ir šitaip kasdien tos varžytynės atsinaujina. Dažniausiai nematoma jokio blogio, jei šias varžytynes smalsuolis stebi, nes vyriškis geriausiai tokius dalykus išmano. Juk jam ir skiriamos jų grožybės.

Vienõs kitos pagundos tarpusavio lyginimui yra ir scena, kurioje ligi užsimiršimo stebimos savos grožybės,— tai slaptasis buduaras arba miegamasis. Jaunutė gražuolė nusismaukusi marškinius per pečius tyrinėja veidrodyje savo pagundų tobulumą. Ar gali rožės pumpuras varžytis su mano krūtų pumpuro grožiu? — klausia ji ir švelniai lygina vieną su kitu. Prie skaidrios versmės, kur ji nusivelka drabužius ir ketina maudytis, įdėmiai apžiūri pirmiausia goslias tvinkstančias savo šlaunų linijas. Ir šitaip ji tyrinėja ligi intymiausių kūno vietelių. Ji išmano visas savo kūno pagundas, kurios labiausiai vertinamos. Ji aiškiai žino, kaip jos jai tinka. Jei gražuolė viena pati, jai neteikia didesnio pasitenkinimo atsiplėšti sijoną, apnuoginti krūtis ir sau demonstruoti tas grožybes. Ir apsinuoginimu, ir pikantiškiausių pozų demonstravimu ji kuria gundomą savo grožio vaidinimą. Poza ir prisistatymas mat yra visas jos darbas. Fantazija sukuria jai trokštamą žiūrovą. Ji galėtų suvaidinti jam nebylią sceną su savomis grožybėmis ir poza pašaipiai paklausti: „Ar yra gamta kada nors iškalusi arba sukūrusi gražesnių pagundų?“ Ir kelia šį klausimą sieloje taip pat jam, nesančiam ar įsivaizduojamam (pvz. F. Bušė *(F. Boucher)* „Ilsintisi mergaitė“*). Jei nuotaka nuoga lipa į lovą, ji tarsi klausianti mylimąjį: „Ar ne stebuklingas grožis tai, ką tu savo akių žvilgsniu paliesi? Ar tai iš tiesų atitinka tavo geismus? Ar kiekviena mano pagunda atitinka karščiausius tavo troškimus?“ Žaninė *(Janinet)* graviūroje pagal Pelegrinį pozuoja tos pačios merginos.

Toji šių laikų meno tūkstantąjį kartą rodoma slapčiausia moters grožybė, šitaip pabrėžiamos kūno pagundos, ypač vertinamos epochos, yra tik meninė visuotinio moters kūno kulto formulė. Todėl objektyviojo meno metodai perdėm sutampa net smulkmenomis su literatūros metodais. Ir čia itin garbstomos krūtys. Jų grožis įvairiausiomis aplinkybėmis dailiai pateikiamas apžvelgti. Tai yra gražiausias spektaklis, kokį tik galima parodyti žiūrovui. O kiekviename paveiksle

---

* Orig. (vok.): *Das ruhende Mädchen.*

Maudančiosi gracijos. Dail. Bušė *(Boucher)*

— apnuogintos krūtys ir kiekviename vis naũjos iškirptės išgalės. Nėra apskritai nė vieno paveikslo, ypač rokoko epochos, kuriame nesuskambėtų bent viena nauja gaidelė moters krūtinės grožio apoteozėje, o šimtai yra ne kas kita, kaip himnas šiai brangiai moters kūno puošmenai. Dailininkas užsibrėžia „grožį rodyti“. Dabar reikia apžvelgti ne ką kita, o grožybę su apnuoginta krūtimi. Krūtys yra „masalas vyriškiui prisijaukinti“, ir „mokovai“ sutelkia žvilgsnį į

paveikslą, kuris vaizduoja gundomai sėdinčią Venerą, telkia žiūrovų žvilgsnius visų pirma į jos krūtų lobyną.

Šioje vietoje derėtų prisiminti vieną krūtų grožio liaupsinamąją istoriją, kuri nusako šį labai drąsų moters krūtų kultą kaip erotinę pagundą. Sužinota tai esant tikrą dokumentą, liudijantį, kad krūtų, kaip erotinio grožio, kultas jau gyvavo Senojo režimo laikais. Kalbama apie nuostabią vaisių vazą, kuri andai puošė Versalio Mažąjį Trianoną ir kuri yra meniška ir tobula tikros krūties kopija. Brolių Gonkūrų „Pranešimų"* teigimu (juo remiasi ir šios knygos autorius), ši vaza — tai tiesioginė karalienės Marijos Antuanetės krūties kopija. Tasai mėgdžiojimas turėjęs tariamai šią dingstį: sykį intymiame būrelyje įsiliepsnojęs ginčas, kurios valdovo rūmų damos krūtys gražiausios. Ginčininkai, be abejo, vienu balsu pripažinę laurus Marijai Antuanetei. Jei šiandien kiekviena viešpataujanti valdovė, pavyzdinga šalies motina, nekaltybės veidrodis, net jei vainikuota kekšė Izabelė Ispanė gavo iš popiežiaus Dorovės rožę**, tai Galantiškojoje epochoje karalienė be išlygų*** turinti būti gražuolė! Pašlovinti ir įamžinti šioms garbingoms varžyboms, iš kurių krūtys išėjo kaip neginčijamos nugalėtojos, Marija Antuanetė leidusi padaryti meniškąą tariamai vienintelės jos grožybės kopiją: tai buvęs paminklas, kuris karalienės leidimu buvo pastatytas jos krūčiai. O kodėl gi negalima itin dailioms krūtims statyti paminklo? Jo realumu dėlto nebuvo abejojama, kaip ir apdovanojimais už daugelį kitų nuopelnų, kurie turėjo būti pažymėti paminklu. Naujesnės, tikresnės informacijos apie šį įvykį gauti nepasisekė. Galima būtų abejoti Gonkūrų informacijos tikrumu, dėlto negalima abejoti, kad kalbama vaza gražiai puošė Marijai Antuanetei pastatytus pramogų rūmus Mažąjį Trianoną ir kad prieš akis turime, kaip rodo simboliai, garsiąją krūtį ne kaip motinystės, t. y. tauriausios paskirties, o kaip erotinės pagundos vyrams simbolį. Avinų galvos, kuriomis remiasi krūties formą įgavusi vaisių vaza, simbolizuoja vyrų gašlumą. Jau vien to pakanka, kad galėtume šį prabangos daiktelį manyti esant svarbų ano meto dokumentą.

Krūtų grožio kultas dailės darbuose, kaip ir literatūroje, sietinas su Veneros Kalipigos aukštinimu. Bušė vaizduoja dirbančią skalbėją, bet tai anaiptol nėra meno priemonėmis nusakomas siužetas. Tai tik patogi proga parodyti pozą, kuri ryškiausiai mūsų žvilgsniui

---

* Orig. (vok.): „*Mitteilungen*".

** D o r o v ė s r o ž ė — auksinė rožė, Katalikų Bažnyčios žymuo.

*** Orig. (pranc.): *sans phrase*.

Galantiška prancūzų vario graviūra. Dail. Bertonis *(Bertony)* pagal Ž. H. Fragonaro *(Fragonard)* paveikslą. Apie 1755 m.

rodo šlaunų grožį. Darbas anais laikais, manding, tik tiek domino, kad teikė progą galantiškai išskleisti kūrinio turinį. Kadangi epocha labai vertino pikantiškai išlenktų šlaunų pagundas, tai moters nugara anų laikų menui atvėrė neišsenkamų kūrybos motyvų šaltinį. Ypač Bušė, o jis šiam reikalui rasdavo vis naujų variacijų ir todėl garsėjo Senojo režimo laikais kaip didžiausias Veneros Kalipigos gerbėjas.

Šimtais kartų vaizduojama klizmos procedūra XVIII a. aštuntajame ir devintajame dešimtmetyje neturi jokio kito tikslo, kaip rodyti — piešti ir garbinti — moters šlaunų grožį gundomomis pozomis. Nors ir vyrai ėmėsi šio kūrybos baro, tačiau šį vaidmenį vaidino tik moterys. Ši poza taip dažnai būdavo vaizduojama veikiausiai todėl, kad tikėtasi šitaip sėkmingiausiai pakoreguoti erotikos problemą pagal epochos skonį. Užplėšus sijoną, šis ypatingas moters kūno žavesys būdavo drąsiausiai nušviestas, o dėl dažno sijono kilnojimo meno kūrinys darosi itin rafinuotas.

Svaiginamas dailių moters šlaunų grožis yra iš eilės trečia moters pagundų kulto forma. Ji daugiausia susijusi su pirma apžvelgtomis formomis. Tačiau neretai šių pagundų vaizdavimas darosi vienintelis tikslas arba bent šio menininkų darbo centras, pavyzdžiui, gausybei Džolaino *(Jollain)*, o galimas daiktas, dar didesniam skaičiui Ciprija-

nio *(Cipriani)* kūrinių, kai kurie Bartolocio *(Bartolozzi)* ir kitų išmaningai buvo perkelti į vario graviūras.

Buvo ir čia tam tikra, bet tik laiko, tačiau ne išmonės pabaiga. Per visą Senojo režimo epochą vaizduojamojo meno meistrai nepavargo vis iš naujo savo paveikslais liaupsinti ypatingas moters grožio pagundas ir net nemano, kad visos išgalės išsemtos.

O tas laikas pasibaigė, kai buržuazinės kultūros priešaušryje visas žmogus kaip viena sąvoka pakeitė ligtolinę krūtų, įsčių ir šlaunų trejybę, o visų pirma greta naujosios Ievos vėl stojo naujasis Adomas. Adomas plieniniais raumenimis, kurie nieku būdu nebetiko menuetui šokti, bet kurie padėjo naujai buržuazinei pasaulio tvarkai tvirtai atsistoti ant kojų ir griausmingai XVIII a. pabaigoje įžengti į bendrą europietiškos kultūros visuomenę.

trečia DALIS

Paleistuvystės rūbas

Šukuosenos ir perukai

Bato kulnelis

Suknelės iškirptė

Krinolinas

Apatiniai drabužiai

Spalvų įvairovė

Drabužių prabanga

Drabužis yra liejamoji forma, kuria kūnas laiko dvasią formuojamas. Kiekviena epocha ideologiškai formuoja naująjį Adomą ir naująją Ievą iš principo visad nauju drabužiu. Absoliutizmo laikais savaip buvo sprendžiamas erotikos galvosūkis bei klasių skirtumai, kurie žmogaus drabužiais kaskart iš naujo pabrėžiami arba bent stengiamasi tai padaryti. Įvairiausios mados, atsiradusios Senojo režimo laikais, yra tik tos pačios linijos variacijos arba tęsiniai, kurie susiformuoja veikiami to laiko jėgų bei tendencijų.

Svarbiausias bruožas, kuris šį laiką skiria nuo Renesanso, yra tai — vargu ar jis veiksmingas, nes apribotas trumpo laiko tarpsnio nuo Prancūzų revoliucijos ligi šios dienos (turima omenyje XX a. pradžia.— *Vert.*),— kad su absoliutizmo laikais vėl arba kaip tik tada prasideda drabužius vilkinčio žmogaus era. Drabužis nėra, kaip kad buvo Renesanso laikais, tik nuogo kūno dekoracija, bet svarbiausia žmogaus dalis, kuri yra smarkiai nutolusi nuo gyvojo branduolio. Grožio idealas įsikūnija per drabužį ir susitelkia drabužyje. Jis darosi, sakytume, privalomas*. Tai drabužį padarė apskritai neatskiriamą nuo žmogaus, nes juodu dabar yra nedalijama vienovė. Pirmą kartą, vilkintis ypatingais drabužiais, jis dabar yra konkretus žmogus. Absoliutizmo laikais žmonės apskritai esti beveik tik drabužiai; šie daugiausia ir kuria žmogų. Iš to esminio dalyko savaime ryškėja išvada, kad nuo šiol darosi nepalyginti svarbiau tirti specialias tam tikro meto drabužių istorijos ir įvairių skirtingų madų formų variacijas nei tada, kai drabužiai buvo tik reikalinga priemonė, remianti ir tvirtinanti tam tikro laiko tendencijas. Šį teigimą įrodo ir ta aplinkybė, kad dokumentiniuose paveiksluose mada vaidina nepalyginti didesnį vaidmenį nei anksčiau. XVII a., atsiribojus nuo vieno kito pirmtako, randasi — ir niekad nebeišnyks — tikros madų skrynios.

Čia bus nagrinėjami, savaime suprantama, bruožai, svarbiausi ir drauge reikšmingiausi lyčių moralės istorijai.

* * *

Drabužiai yra bene viena iš svarbiausių klasių skiriamųjų priemonų. Naujos mados kyla pirmiausia ir visada iš viešpataujančių klasių. Vis pamąstoma, kaip atsiriboti išorės požymiais nuo žemesniųjų klasių ir ryškiai pažymėti savo aukštesnę socialinę padėtį. Senojo režimo laikais visų pirma „subjektai“, kreatūros nuo barono žemyn,

* Orig. (pranc.): *indispensable.*

privalėjo akivaizdžiai atsiriboti nuo didžiosios dalies visuomenės. Kadangi tais laikais viskas rėmėsi absoliučiuoju valdovu, o savo ruožtu jis pats yra visų daiktų mastas, tai logiška, kad tos epochos pradžioje formų ir linijų didingumas tapo mada. Didybė yra nežemiška, todėl nepasiekiama. Tai, mes žinome, yra pamatinis absoliutizmo dėsnis. Šios visuomenės formacijos sukurtoje madoje turėjo labai taikliai išsireikšti ir šitas pamatinis dėsnis. Jam anais laikais buvo būdingi kieti rauktinukai, ilgi valkčiai. Jais būdavo puošiami abiejų lyčių drabužiai, o moterys dar pamėgo ir krinoliną*. Dėl tokių drabužių jų dėvėtojos iš tiesų buvo, nori nenori, verčiamos viena nuo kitos laikytis per pagarbų nuotolį. Absoliutaus monarcho fizionomija susiformavo pirmiausia. Ispanija buvo tos mados gimtinė. Satyriniame rašinyje „Šių laikų moterų kovos šalmas“ (1690) teigiama:

Maždaug prieš trisdešimt metų, kas norėjo didingas atrodyti, vilkėjo ispaniškus drabužius. Todėl Vokietijoje priviso ispanų. O dabar visi turi būti prancūzai. Kas paskui pasidarys, vienas Dievas težino — net protingi žmonės negebės išpranašauti.

Didybė ne tik nepripažįsta kaimynystės. Ji nori visada rodyti savo didingumą, galią ir dieviškumą, vadinasi, savo persvarą, kaip jau buvo aiškinama pirmajame skirsnyje. Šita antroji tendencija buvo atitinkamai išspręsta pirmon galvon Prancūzijoje Liudviko XIV. Jis nors ir tamsuolis, neišsilavinęs, tačiau kaip genijus išmanė atstovaujamąjį meną. Vėlesnieji jo garbintojai rašo: „Liudvikas XIV išmanė karališkąją didybę taip, kaip vėliau niekada nebebuvo“. Nejungliai, pabirais žodžiais, bet tiksliau būtų: „Didelis komedininkas, sėkmingai vaidinantis Dievo pateptojo vaidmenį, nė sekundės neužmirštantis savo vaidmens“. Prancūzijos absoliutizmui, beje, reikėjo ir tokios pat savo vaidmenį išmokusios aktorės. Prancūzų tauta kadaise jau yra pati buvusi jėga, kurios vis reikėdavo paisyti. Tačiau ir jai nauja įkurtoji absoliučiojo valdovo galia turėjo būti parodyta aiškiai ir nedviprasmiškai. Ispanijoje to jau nebereikėjo. Mat čia antireformacija su inkvizicija šventė kraupias savo orgijas. Ji nenurimo tol, kol nebuvo išniekinta paskutinė laisva mintis ir paskutinis nevaržomas polėkis, iš pašaknų išrautas iš tautos atminties. Šitaip dieviškoji karaliaus valdžios prigimtis buvo iškelta į niekieno neabejojamo tikybos dėsnio rangą. Buvo tikima, net nesimbolinama tikrovė, kad Ispanijos karaliai esą žeme vaikščiojantys žmogaus pavidalo dievai. Kitaip, kaip jau sakyta, buvo Prancūzijoje, nes ten tauta niekada nebuvo įveikta tokiu mastu ir amžinai.

* K r i n o l ì n a s 2 (it. *crinolino* < *crino* ‘arklio plaukas’+*lino* ‘linai’) — pūstas, ant stangrių lankelių ištemptas sijonas, paplitęs XIX a. viduryje.

Plunksnų mados groteskas

Šukuosenos ir perukai. Alongo perukų buvo griebtasi, kad vyriškis galėtų kiekvieną akimirką dėtis esąs didingas ir galingas žemiškas dievas. Prasidėjo viskas nuo šukuosenos, kuri yra ne tik tarsi aureolė, bet ir patogiausia priemonė parodyti kitiems, kas esąs. Niekas kitas, o tik šukuosena padeda taip lengvai ir greitai apsimesti paprastam, santūriam, susimąsčiusiam arba drąsiam, akiplėšiškam, lengvabūdiškam, ciniškam, arba pagaliau oriam, prieinamam, didingam. Šį sykį buvo kalbama apie stereotipines pastangas sužadinti ką tik minėtą efektą.

Tam prireikė, kaip sakyta, Alongo peruko. Jis iš vyriškio galvos sukuria didybės kupiną Jupiterio galvą. Arba, kaip kadaise būdavo sakoma: iš šviesių tankių garbanų švietė veidas „it saulė iš ryto debesies". Kad ši įtaka būtų juo stipresnė, turėjo galų gale aukotis svarbiausia vyriškio puošmena — barzda. Štai taip nuo vyriškio veido ji buvo dingusi per visą peruko viešpataujamąjį laiką ir grįžo, kai šis pasitraukė.

Moterų didybės tendencijos reiškėsi iš apačios vėl ilgėjančiais valkčiais, o iš viršaus fontanžu. Šio įsigalėjimas siejamas su to paties vardo Liudviko XIV meiluže. Milžiniškas galvos papuošalas iš tiesų šios ponios turėjo tik vardą. Jis nebuvo paprastas, atsitiktinis įnoris, o gyvavo, kaip kiekviena mada, ilgesnį laiką ir buvo neišvengiama tam tikros kategorijos pamažu formuojančiųsi reiškinių grandis. Moterų mada fontanžas yra logiška priešybė vyrų Alongo perukui ir, antra vertus, būtina atsvara milžiniškam valkčiui, kuris tada pagal visuomeninę vilkinčiosios padėtį būdavo nuo dviejų ligi trylikos metrų ilgio. O fontanžas buvo juo aukštesnis, juo ilgesnis būdavo valktis.

Amžininkai moralistai pamokslautojai mus visada informuoja apie tam tikras praėjusių laikų madas, įpročius, jų esmę. Tad ir šį kartą iš tų pačių šaltinių sužinome, kokios nežmoniškai aukštos išaugdavusios šukuosenos. Santa Klaros „Šimtmečių kūdikyje" sakoma:

Pažiūrėkite — kas tai per galva? Argi reikia, kad moterys savo galvas dar didesnes darytų, joms vienos galvos per maža? Galva per brangi. Gamta reikalauja galvą pridengti, o ne ištęsti aukštyn it gaidys kaklą. Daugeliui moteriškosios giminės atstovių ant galvos yra uždėtas antgalvis, kuris brangesnis esti nei pogalvis. Kartais jis atrodo tarsi gandralizdis, kuriame veisiasi tumulai žirgų. Ką manė jūsų siuvėjas tai matuodamas ir vilkdamas tokį niekam nenaudingą prabangos drabužį? Ir jums dėl to sąžinė nepriekaištauja?*

Kitoje to paties rašinio vietoje Abraomas a Santa Klara rašo:

Mano moterie! Dėvi ir tu trijų uolekčių aukštą čiuprą... ir turi į savo plaukus susipynusi pusę saikelio kvapnios pudros!

Tiesiai ir perdėm prieš fontanžą parašytoje knygoje „Šiandienės moters kovos šalmas" yra bent tuzinas tokių sodrių pasakymų. Kokie pabaisiški buvo tie kykai, nusako šie žodžiai:

Tuo metu randasi aukštos galvos. Moterys nebedėvi perukų, ne-

---

* Orig. (lot.): *generis foeminini.*

beturi garbanotų plaukų, tik iš kaspinų supintus lizdus, tai yra aukštą pynę visokiausių plaukų, smeigtukų, kaspinų ir atliekų. Ji išsišauna į viršų taip, kad pasiekia galvuviršį, ir rodosi, jog viena ant kitos stūksančios dvi galvos. Tai šlykštu, nežmoniška, kraupu. Laikas susirūpinti, kad tos galvos auga dėl savo kvailumo, ir, ko gero, teksią visas namų ir bažnyčių duris paaukštinti. Tos galvos atrodo tarsi užsimovusios puolamuosius šalmus, žadančios atakuoti Dievą ir norinčios paneigti visą krikščioniškąją moralę bei gailestingumą.

Ir tos mados tikslas, pasak autoriaus, esąs toks:

Jos rengiasi taip, kad dar nuogesnės būtų, jos apsigaubia fontanžu, kad plačiau būtų matoma.

Kad šis moralės pamokslautojas vargu bau yra „persūdęs“, liudija faktas, jog, pavyzdžiui, Vienoje dėvimi fontanžai būdavo uolekties aukščio ir net aukštesni. O andainykštė uolektis buvo 1,38 m*.

Kai trumpai klestėjęs absoliutizmas ėmė žlugti visose valstybėse bei šalyse, iš mados ėmė nykti nelanksčios linijos ir galų gale išvis dingo. Kartu prasidėjo rokoko mados. Viskas apsiverčia aukštyn kojomis. Tačiau pagrindinės linijos arba išlikdavo tos pačios, arba būdavo stengiamasi jas susigrąžinti.

Daugiau kaip trisdešimt metų viešpataujant krinolinui ir fontanžui, iš pradžių buvo ilgas reakcijos laiko tarpas, per kurį buvo susigrąžinamos kuklesnės sijono formos ir kiek žemesnės šukuosenos. Tai tartina tik apie moterų šukuoseną, o vyriškiai be pertrūkio vartojo perukus. Tačiau reakcija kilo nieku būdu ne iš protingo įsitikinimo, o daugiausia iš siekimo išlaisvinti savo geismus. Prancūzijoje tai prasidėjo nuo pat Regentystės pradžios. Toks viešas nesivaržymas veikiausiai pasirodė pernelyg buržuaziškas ir nė kiek nederėjo, antra vertus, nė iš tolo neatitiko nepalaužtų griežto visuomenės susiskaldymo į klases interesų, kuriuos valdovo rūmų diduomenė pavertė besąlygišku dėsniu; visa ateitis turėjo būti stebinama groteskiškomis madų nesąmonėmis, ženklinančiomis pirmąjį absoliutizmo viešpatavimo laiko tarpsnį. Rokokas vėl susigrąžino krinoliną ir bokšto aukštumo šukuosenas. Ir jis į smiltis sutrynė ankstesnį rekordą. Baigiamasis rokoko akordas, vadinamasis kasų stilius, pasiekė tokį krinolino ir moterų šukuosenų madų laipsnį, kad visos ankstesnės jų formos buvo užtemdytos. Sijonas tapo tikra pabaisa, valdovo rūmų uniforma, kuri kiekvieną ponią

---

* Ú o l e k t i s 1 — senesniųjų laikų ilgio matas, nevienodas įvairiose šalyse ir įvairiais laikais. Lietuvoje uolektis — 60—71 cm.

A Paris chez Mondhare rue St Jacques près St Severin.

Šukuosenos. Paryžiaus madų vario graviūros. 1776 m.

padarydavo vaikščiojančia statine, ir ši iš tiesų savo palydovo ranką pasiekti galėdavo tik delnu. O šukuosena buvo tarsi žiūrovų salė prie nedidelės teatro scenos, ir joje vykdavo nelyginant įvairiausi vaidinimai. Ir tai nieku būdu nėra perdėta. Viskas, kas ano meto visuomenės ir politikos gyvenime žadindavo visuotinį susijaudinimą, būdavo meniškai pavaizduota ant ponių galvų: medžioklės scenos, kraštovaizdžiai, spektakliai, šventės, teatro scenos ir taip toliau; mirties bausmės jaudindavo ir teikdavo įkvėpimo kūrybai. Poza priklausė nuo laiko, visiems žmonėms apžvelgti būdavo pateikiami groteskiška forma net savo paties jausmų išgyvenimai. Svajingas grįžimas į gamtą būdavo miniatiūrinis inscenizuojamas pieno ūkis su karvėmis, avimis, ėriukais, piemenimis arba sėjėjo, lygiai kaip ir artojo, imitacijos. Piemenų žaidimų kultas, stebuklingu būdu idiliškas ir galantiškas, pastorales perkeldavo ant aukštuomenės ponių galvų: Chloją sugundo Seladonas*, švelni Filės ir Tirsio** meilės scena. Ponios, norinčios pačios rodyti savo narsą, rinkosi kovojančius karius. Galantiškos ponios, kurios koketiškai rodydavo savo pergales, mėgdavo ant savo skrybėlės nešioti dėl jos kovojančius dvikovoje savo meilužius ir t. t. Ši net ligi keistumo groteskiška mada, kaip ir daugumas kitų, yra radusis iš Prancūzijos. Tačiau ji neliko, kaip daugelis kitų, Paryžiuje,

* Chlojà 2 ir Seladònas 2 — Prancūzų pastoralės herojai. Seladonas — ištvirkėlis. Jis suviliojo nekaltą mergaitę Chloją.

** Orig. *Phillis* ir *Thyrsis*.

o trumpu ir pergalingu žingsniu apkeliavo visas Europos sostines. Apie Vienos papročius skaitytame pranešime, kuris buvo pavadintas „Galantiškos Vienos istorijos“, 1784 metais moterims aiškinama:

Jų puošmenos iš tiesų nesaikingos ir veik pranoksta žmogaus išradingumą. Jų galvos, ant kurių šlaistosi ištisi karo laivynai, puikuojasi pramogų parkai ir uodegas išpūtę fazanai, stebina svetimšalius. Jų plaukai prišlakstyti visokiausių sulčių ir prieskonių, per penkiasdešimt žingsnių kvepia muskatais, kutena nosis keisčiausias dvokas.

O štai dar kitoje vietoje:

Labai dažnai nevalyva jų galva kyši iš negližė. Labai dažnai tam tikromis valandomis visi esti įsisupstę į negližė. Dažnai atrodo, jog tai burlaiviai su stiebais ir irklais. Neretai suraityti ir iškvėpinti jų plaukai esti kietakaktiškumo ir beprotybės mišinys. Esu matęs vieną ponią, tik šukuosenai suvartodavusią du svarus tepalų, tris svarus plaukų pudros, keletą stiklinėlių levandos vandens, devynias galybes gėlių, maršalo pudros, šešias pagalves, keletą šimtų segtukų, o iš jų daugelis dviejų batų ilgio, dvidešimt plunksnų ir tiek pat iš margų kaspinų supintų valkčių.*

Tokios pat informacijos yra ir apie kitų miestų moteris.

Kai šitą šukuoseną, paskutinę būdingą absoliutizmo madą, pakeitė plunksnų mada, paskutinė prieš Didžiąją prancūzų revoliuciją, tatai buvo tik trumpas žingsnis atgal į protą, nes tuojau pat grįžo keistos formos, kaip tai galime įrodyti gausybe pranešimų ir paveikslų. Dažnai kaitalioti šukuoseną buvo svarbiausias dėsnis. Gausybė aukštuomenės ponių karščiausiai siekė sukurti naujų šukuosenos kombinacijų. Ir didžiausia vienai kuriai poniai pergalė būdavo tai, kad tokia nauja kombinacija taip išgarsėja, jog savaites arba bent kelias dienas būna labai populiari. Ilgiau kombinacija netverdavo. Marija Antuanetė plušėdavo kas savaitę daugsyk su valdovo rūmų kirpėju, garsiuoju Leonardu, „didžiuoju Leonardu, o šis į vieną vienintelę šukuoseną gebėdavo įpinti ligi keturiolikos uolekčių (maždaug devyniolika metrų!) gazo. Jo principas buvo niekada nevartoti nėrinių“. Ji kas savaitę paskelbdavo naujas kombinacijas. Garsūs to meto kirpėjai nekartodavo žinomos šukuosenos ir per metus sukurdavo keletą šimtų naujų kombinacijų. Paryžiaus madų žurnalas „Mados kurjeris“** aštuntajame dešimtmetyje kiekviename numeryje pateikdavo

---

* Orig. (pranc.): *l'eau de Lavande, mille fleurs <...> poudre marchale.*

** Orig. (pranc.): *Courier de la Mode.*

devyniasdešimt šešias įvairiausias šukuosenas ir per metus — tris tūkstančius septynis šimtus keturiasdešimt keturis perdėm skirtingus pavyzdžius. Neriboto individualybės viešpatavimo laikais visus juos gerbėjos liaupsindavo kaip didžiausią pergalę. Iš tikrųjų tai individualybės groteskas. Šukuosena, neužmirškime, visuomet buvo asmenybės išraiškos priemonė, kuri pabrėžė ir išryškino ypatingus bruožus. O ši priemonė visada buvo po ranka. Kadangi absoliutizmo epochai svetimas buvo intymumas ir jį pakeitė poza, tad kiekviena išmonė buvo paverčiama oficialia ir kartu viešai demonstruotina dekoracija.

Buvo pagaliau dar trečia pagrindinės tuometinių drabužių linijos tendencija, daranti juos ypatingus. Kaip tik ta pati tendencija, kuri ir anksčiau, ir vėliau vienintelė buvo formos mados sudaromoji, t. y. visuotinis visuomeninis viešpataujančių klasių būvis. Visais laikais šiuo pamatu kiekvienos mados gryna forma įgyja antropologinį ženklą, kuris skiria prabangos gyvūnus nuo darbo gyvūnų. Absoliutizmo epochoje šios tendencijos padariniai turėjo būti itin reikšmingi. Kadangi savitas viešpataujamųjų sluoksnių būvis Senojo režimo laikais buvo dykaduoniavimas, tad, vyraujant grožio ideologijai, dykaduoniauti pratintą kūną mada ir kartu valdžia išugdė nepajėgų dirbti. Ši tendencija įmantriausiu būdu yra tapusi forma. Su peruku ir brangakmeniais, nėriniuotu rauktinuku puoštu švarku ir t. t. vyriškis galėjo vos vos žingsniuoti. Vapsvos formos liemeniu ir statinės dydžio krinolinais apsivilkusi ponia apskritai vengė vaikščioti. Kiekvieną žingsnį ji turėjo pasverti, jei nenorėjo apsijuokti — prarasti pusiausvyrą ir bjauriausiai pargriūti. Valktis taip pat yra dykaduoniavimo, tinginiavimo skiriamasis ženklas. Kiekvieną dieną švenčiančioms klasėms ir sluoksniams visas gyvenimas buvo perdėm viena šventė, o jų žmonės turėjo ypatingus drabužius.

Kadangi visų suminėtų tendencijų sukurtos formos lėmė dykaduoniavimą, tad radosi tas vienintelis, sakytume, mados paveikslas, kuris skiria baroko ir rokoko epochą nuo visų kitų vėlesnių madų amžių. Baroko ir rokoko mados skelbė mintį, kad žmogus ne tik nenorįs, bet ir visiškai negalįs dirbti. Todėl jų prigimtis yra perdėm nenatūrali. Tai beprotiškiausios ir galų gale šlykščiausios mados, kurios kada nors yra egzistavusios. Mada šlykšti, nes ji aiškiai kertasi su vidine drabužių logika — visiškai drabužių nevaržoma visų sąnarių laisvė judėti yra aukščiausio proto padarinys ir todėl būtina mados harmonijos sąlyga, o tai ir yra tikrasis grožis. Jei judesiai negali būti laisvi, tai ir drabužių harmonija neįmanoma. Ir jie nėra plačiausia žodžio reikšme gražūs. Jie mums gražūs esti tik turėdami vieną tam tikrą tendenciją. Ir tai tik jei turėsime omenyje vieną vienintelę —

absoliutizmo — madą. Baroko mados esti puošeiviškos, o rokoko — neapsakomai grakščios. Mat kūrėjo teisė atsiduoti kiekvienai užgaidai sutrupina visus varžtus ir aidu atsiliepia drabužiams. Rokoko grakštumas yra didžiai įmantrus, nes į žmogų žiūri ne kaip į visumą, o išardo dalimis ir jose mato tik įrankį pagundoms tenkinti, jas imituoja bei demonstruoja. Moteris paverčiama groteskišku dievinamuoju stabu ir sekso* dekoracija, nors prancūzai tuos žodžius taip elegantiškai, tačiau kartu aiškiai ciniškai ištaria. Niekada moteris neišrodė tokia pikantiška, tokia gosli, niekada anksčiau nėra buvusi tokia provokuojanti, trumpai drūtai: niekada moteris neatrodė tokia „moteriška" kaip tada. Dėl to nesiginčytina, juolab sunku tai paneigti. Tačiau būtina daiktus vadinti tikraisiais vardais ir juo labiau parodyti tikrą jų turinį, jei nori juos suprasti. Tas specialusis pikantiškumas, kurį moteris skolinasi iš rokoko,— galų gale jis atitenka ir vyrams,— yra niekas kitas, o tik itin gudri priedanga ištvirkavimui, prasikišanti aiškia klasikine forma. Rokoko mada yra rafinuotas sprendimas, kurį kadaise europiečių kultūra surado drabužių madų erotiniam turiniui išreikšti. Tad kartu su tuo, kas ligi šiol aptarta, ši ilgaamžė mada esanti paties likimo lemtas dykaduoniavimas. Ji tvėrė tol, kol buvo nuversta viešpataujanti klasė, kurios gyvenimo filosofiją ta mada deklaravo. Ir nors rokoko mada dingo iš gyvenimo, ja tebesižavima ligi pat šiol... Slapta šios mados prasmė įmena jos paslaptis.

Toliau nusakomi ypatingi metodai ir priemonės, kuriomis buvo sudaromas šis neprilygstamas įspūdis, tik nuodugniau patvirtins šias mintis.

* * *

Besvarstant specialaus skirsnio dalykus, pirmon galvon ateina mintis apie moterų madas. Kadangi naujajai Ievai sukurti jau buvo epochos programa, aikštėn ryškiausiai iškilo įvairiausių epochos moterų drabužių tendencijos.

Vyraujamoji epochos grožio tendencija, prisiminkime, buvo moters kūną padalyti į gundomąsias dalis, visų pirma — krūtis, įsčias ir šlaunis. Tai turėjo ne tik atspindėti mada, bet ir per ją apskritai ketinimas turėjo virsti tikrove, kadangi natūrali kūno darna visada koreguojama arba lemiama tik drabužiu.

Kad laiko dvasią atitiktų tam tikrų padalyto moters kūno pagundų demonstravimas, ligtolinės drabužių priemonės nebetiko. Reikėjo

* Orig. (pranc.): *du sexe.*

Puošeiva. Dail. Vato *(Watteau)*. 1784 m.

naujų pagalbinių priemonių. Ir jų tučtuojau atsirado. Tai buvo bato kulnelis.

Bato kulnelis. Žmogaus drabužių komplekte bato kulnas iš pirmo žvilgsnio atrodo esąs tik pagalbinis. Dėlto tai revoliucinis šios srities laimėjimas. Jis pradėjo visiškai naują žmogaus kūno ryškinamąją epochą. Tai metas, kuriame šiandien tebegyvename ir kurio veikimą tebejaučiame. Todėl privalome šio daikto ir dabar neužmiršti. Jis yra, be abejo, kur kas svarbesnis nei objektas, nes tik per jį yra pasiekti visi nuo anų laikų ligi šiol užsibrėžti tikslai. Esame jau kartą kitoje vietoje (Moteris karikatūrininko akimis*.— P. 265, 266) pabrėžę, koks reikšmingas yra kulnas vien moters kūnui išryškinti. Ten, be kita ko, rašoma:

Bato kulnas neatpažįstamai pakeičia visą kūno laikyseną — pilvas nusmunka žemyn, krūtinė šauna į priekį. Kad būtų išlaikyta pusiausvyra, nugara išsitiesia, ir tai savaime išryškina dubenį. Visa tai

---

* Orig. (vok.): *Die Frau in der Karikatur.*

ir ypatingai sulenkti keliai moterį daro jaunesnę ir malonesnę. Į priekį išsiveržusios krūtys lyg ir papilnėja. Ir šlaunų linijos darosi standesnės, o formos plastiškesnės ir skaidresnės.

Ir dar pridurtina: visos šios pagundos krinta į akis iš judesio. Iš tų kelių pagundų pirmiausia suaktyvėja krūtys. Tai susiję svarbiausia su lytiniu gyvenimu, nes jų judrumas labiausiai provokuoja. Šį gyvo kūno aktyvumo įspūdį nėra lengva pastebėti. Lengviau tai visų pirma įžiūrėti, smulkiai išnagrinėti ir konstatuoti daugybėje garsiausių meno kūrinių. Visada, jei dailininkas imasi tas ypatingas moters kūno pagundas piešti arba jei tai yra svarbiausias jo meno tikslas, jis pastato koją taip, kaip to reikia kulnui. Kulno pritvirtinimas prie bato yra įnagis, kuris sustabdo akimirką ir paverčia nuolatine įtaka. Kadangi absoliutizmo epochai ir jos parazituojamai kultūrai buvo svarbu, kad moteris nuolat būtų lytiškai aktyvi, tad ši epocha ir sugalvojo kulno konstrukciją. Laisvu lyginimu suvokiame, kad iškilni kūno laikysenos tendencija buvo kas kita nei tai, kas buvo būdinga viduramžiams ir Renesansui. Tik prisiminkime gausybę anų laikų drabužių paveikslų ir suminėkime itin būdingus šios tematikos Diurerio ir Hanso Holbeino* kūrinius. Vieną kitą pavyzdį iš jų esame pateikę „Renesanso" tome.

Kulnas padėjo puikiai išspręsti epochos problemą — išardyti darną ir išryškinti kiekvieną kūno pagundą pavieniui. Meniška krūtų ir šlaunų išraiška yra tolygi įžūliam tų erotinius jausmus žadinančių gundomų kūno dalių demonstravimui. Tos pagundos darosi plakatiškai įtaigios. Tu turi pastebėti mano grožybes,— sako kiekviena moteris.— Tai yra įdomiausia, ką aš turiu, tai ir noriu pirmiausia tau parodyti. Todėl tu turi atidžiai kreipti į mane savo akis. Drauge turi savo fantaziją nuolat uoliai lavinti; žiūrėk, kokia aš išdidi, kokia pikantiška, ir taip toliau. Vyriškis iš tiesų pirmiausia mato tik tas pagundas. Jos yra svarbiausias jo žvilgsniui taškas, ir jis nieko daugiau tos moters nebemato, tik tas ypatingas smulkmenas.

Kad dėlto kalbama apie vieną iš specialių absoliutizmo tendencijų, tai labai aišku iš vieno kito kulno istorijos fakto. Ligi pat XVI a. pabaigos buvo žinomi tik plokščiapadžiai batai. Nuo to laiko jau pasirodo ir su kulnais. Tačiau ir tokie batai nėra koks netikėtas išradimas,

---

* D i ù r e r i s 1 *(Dürer)* Á l b r e c h t a s (1471—1528) — tapytojas, kūryboje siekė grožio ir gamtos darnos. H o l b e i n a s 1 *(Holbein)* H á n s a s, v y r e s n y s i s (1460—1524), j a u n e s n y s i s (1497—1543) — abu bažnytinio meno korifėjai.

o tik visuotinės raidos padarinys. Jų pirmtakas — groteskiški stypynių batai, kurie buvo Ispanijoje veikiausiai iš maurų*. Tačiau tokių aukštapadžių turėta ir kurių ne kurių kitų tautų, visų pirma italų, kurie juos žino vardu zocoliai**. Leidinyje „Keistybių antikvaras“ rašoma:

*Venecijos moterys vaikšto labai aukštais batais. Šiuo reikalu Julijus Skaligeris*** mėgdavęs sakyti: „Venecijos kilmingieji vyrai savo pačiomis lovoje mėgaujasi tik per pusę, nes kita pusė uždengta batais“.*

Kulno aukštis, kaip pasakojama, beje, būdavęs baisus — Venecijoje jis siekdavęs 12—15 colių****. Kulno paskirtis buvusi dvejopa. Plačiausiai žinoma — padėti pėstininkui žingsniuoti, kad dažnai galėtų peržengti gilų gatvių purvą ir nesusitepti savo gerųjų batų. Čia reikia neišleisti iš akių, kad anais laikais niekur nebuvo grįstų takų pėstininkams. Mat daugumoje miestų dažniausiai vos viena kita didžiausia gatvė būdavo grįsta, o visos kitos metų metais skendėdavo purvuose ir per menkiausią lietų virsdavo bedugne marmalyne. Turime informacijos iš įvairių miestų, kur arkliai kasdien ligi kelių braidydavo bedugniuose gatvės purvynuose. Iš tiesų būdavę atsitiktinumų, kai žmonės ir gyvuliai net nuskęsdavę purvynuose ir žūdavę. Į gatves, prisiminkime, dar net XVI a. viduryje būdavo verčiami visi nešvarumai. O kadangi „slaptieji kambariai“***** tada būdavo tik viename kitame name, tad iš visų kitų namų išmatos būdavo pilamos į gatves. Todėl net grindinio viduriu tekėdavo drumzlinas išmatų srautas, o jį peržengti būdavo galima tik tam tikrose vietose. Šitoks bjaurus būvis dar nesiliovė kiaurą XVIII amžių, ir tai aiškiai liudija elegantiška Garnjẽ *(Garnier)* graviūra, kuri vaizduoja labai dažną andai sceną, kai petingas vyriškis, pragyvenimui užsidirbdamas, neša nešvarumų bijančią elegantišką ponią ant savo kupros per ištvinusius nuo lietaus itin gilius nešvarumų latakus. Jei turėsime omenyje šias aplinkybes,

---

* M á u r a i 1 — Afrikos šiaurės vakarų tauta. VII a. po Kristaus gimimo sumišo su arabais. Šituo vardu vadinami į Ispaniją atsikraustę arabai.

** Orig. (ital.): *Zoccoli.*

*** S k ã l i g e r i s *(Scaliger)* J u l i j u s C è z a r i s (1484—1558) — filologas, kritikas, gydytojas. Erazmo Roterdamiečio filosofinių pažiūrų priešininkas.

**** C ó l i s 1 (vok. *Zoll*) — nesisteminis Didžiosios Britanijos ir JAV ilgio mato vienetas = 0,0254 metro. Lietuvoje vartotas ligi metrinės vienetų sistemos priėmimo.

***** „S l a p t a s i s k a m b a r y s“ — čia, matyt, turima omenyje išvietė.

Visiško krūtų apnuoginimo mada. 1750 m.

tai bus aišku, jog šis milžiniškas batų kulnas yra būtiniausias rekvizitas ir jo paskirtis nesunkiai suvokiama. Tačiau kaip viskuo, kas susiję su moters drabužiu, pasinaudojama dar ir tam tikrais savais interesais, taip ir šiuo kulnu, atliekančiu pagalbinę paskirtį, paryškinama tam tikros svarbios linijos. Jis turėjo paaukštinti moters stuomenį ir šitaip padaryti ją didingesnę. Vieną šiam reikalui pravartų pavyzdį mums rodo kilmingos Venecijos kurtizanės paveikslas, kurį „Renesanso“ tome esame pateikę. O šis tikslas pamažu darėsi svarbiausias. Tai patvirtina nuolat vartojamas šis kulnas net tada, kai purvo gatvėse nebelikę nė padujų. O dar ir tai, kad kalbamas kulnas vien tokių moterų tebuvo vartojamas, kurios mokėjo mitriai paslėpti jį po valkčiu.

Kad ir kokia negrabi buvo pirminė kulno forma, kurią matome paveiksluose, o dar aiškiau — iš įvairiuose muziejuose laikomų XVII šimtmečio pradžios batų, dėlto labai greitai išsirutuliojo elegantiškos jo formos. Įnagį, kuris buvo sukurtas tam tikram reikalui, išmokta vartoti ir kartu visas jo išgales išmėginti. Nesiliaujama net ligi pat šių dienų eksperimentuoti su kulnu. Juo visų pirma buvo suteikiama kūnui padėtis, pabrėžianti išdidumą ir pretenzingumą, antra vertus, parodomas kojytės mažumas. Tik reikėjo šiam tikslui statmeną jos liniją išryškinti — pastūmėti kulniuką kiek į priekį. Tačiau tai negrabūs

pavyzdžiai. Esama dešimčių ir šimtų subtilesnių, labiau nusisekusių darinių. Visų klasių moralei kulnas buvo tarsi ramstis, kuris kūną įtvirtindavo taip, kad patogiau būtų išryškinti svarbiausius būdo bruožus. Bato kulnas dorai smulkiosios buržuazijos atstovei esti anaiptol ne tas pats, kas poniai, ne tas pats, kas koketei. Platus ir kresnas pateko jis į drabužių komplektą ir kaip aukštakulnis moteriškas batukas, kuriuo nevaikščiosi, nebent kiek patrepsėsi ir tai baimės apimta. Tai rafinuota jo forma ir kartu svaiginama viršūnė. Moteriško batuko kulno aukštis Liudviko XV laikais gana dažnai siekdavo net šešis colius, ir toks jis liko be pertrūkio ligi pat Didžiosios prancūzų revoliucijos. Įspūdį, kurį darė moterys, avinčios tokius batukus, nusako Kazanova. Jis pasakoja sykį matęs Prancūzijos valdovo kiemo moteris iš vieno kambario ne einant, o šokuojant kaip kengūras. Šitokia moterų eigastis priverstinė, jei jos nori vaikščiodamos aukštakulniais batukais išlaikyti pusiausvyrą. Nors, beje, kulnas iš pat pradžių buvo ir vyriškių, ir moteriškių avalo dalis, nes jis atitiko abiejų interesus. Tačiau ir be ypatingų aiškinimų nesunku įrodyti, kad kulnai moterų batams nepalyginti svarbesni. Todėl aukščiu jie pranoko vyriškuosius batus, nors ir šie nebuvo žemi. Tačiau ligi minėtų mastų grotesko išaugo tik moteriškųjų kulnai. Taigi ir jais eksperimentuojama.

Nors kulnas dažniausiai atitiko moters interesus ir nors orgija virtęs viešpatavimas sutapo su absoliutizmo epocha, jis yra tarsi dokumentas, įrodantis buvęs svarbiausia epochos priemonė ir ryškiausias moters pristatomasis ženklas. Tais laikais visuotinis kulno aukštis kartu įrodo moterų viešpatavimo mastą. Kulnas augo tolygiai su tuo, kaip pergalingai visuomenės gyvenime ėmė viešpatauti moteris, kaip garbinama erotikos valdžia. Savo svaiginamąsias aukštybes ji pasiekė, kai jos valdžia ir įsisiautėjusios laukinės orgijos pasidarė visuotinės. Tai buvo, kaip jau sakyta, Liudviko XV laikais, kai vienintelis viešpataujamųjų klasių religijos principas buvo šūkis „Mėgaukimės! Po mūsų nors ir tvanas!“* Turint omenyje šiuos akibrokštus, nebus per daug pasakyti: bato kulno išradimas buvo sąlyga, lėmusi, kad moteris visuomenės buvo intronuota kaip vyriausioji dievybė. Ir dar pridurtina: jos įsiviešpataujamoji priemonė, kulnas, sykiu buvo ir vyro nuvertimo įrodymas, nes jis kaip vergas pasidavė savo geiduliams.

Tikras šių minčių teisingumo įrodymas yra tolesnė kulno istorija. Kai tik moters viešpatavimas valstybėje ir visuomenėje griuvo ir liovėsi, turėjo dingti ir groteskiškos kulno formos. Ir jos dingo. Tačiau

* Orig. (pranc.): *Aprés nous le déluge.*

ne amžinai. Jos grįžo tuojau pat, vos tik panašios tendencijos ėmė skverbtis į visuomenę, pavyzdžiui, XIX a., Antrosios Prancūzijos Imperijos* laikais. Jos apskritai buvo viešpataujamos sluoksniams ir asmenims, kurių tikruosius gyvenimo interesus atspindėjo ypatinga aukšto kulno grotesko įtaiga. Tokie visuomenės sluoksniai ir asmenys yra prostitutės bei laisvo elgesio moterys. Jei moteris rimtai ketina prisiimti lyties įnagio funkciją arba jei ji linksta tą funkciją atlikti vis platesniu mastu, aukšto kulno groteskas visada esti neatskiriamas palydovas. Prostitutė ir kokotė — abi avi batus nelabai plačiais, bet labai aukštais kulniukais. Ir atvirkščiai, moteris, jei ji yra individas arba klasė, jaučiasi esanti žmogus, kulniukus pažemina. Mat tik šitaip ji ir išore būsianti visuma ir nebesijausianti esanti krūtų, įsčių ir šlaunų trejybė, tai yra — nuolatinis vyriškio seksualinių geidulių skatinamasis lyties aparatas.

* * *

Suknelės iškirptė**. Aukštas moterų batų kulnas yra itin svarbus absoliutizmo mados laimėjimas. O iškirptė yra moters krūtų demonstravimas visų žvilgsniams. Mat tada moteris vaikščiodavo atvira krūtine ne tik per šventes, bet ir namie, lauke, bažnyčioje, trumpai drūtai — visur. Net Renesanso laikais dažnai ši prekė nebūdavo tinkamai slepiama nuo vyriškių akių. Tačiau čia būtina įžiūrėti didelį skirtumą tarp nuogų ir apnuogintų krūtų. Kuris variantas iš šių dviejų yra mums prieš akis, parodo ne krūtų nuogumo laipsnis, bet bendra drabužių tendencija ir ypatingas pagundos rodomasis būdas. Renesansas jau neslepia nuo akių nuogos krūtinės. Jis palieka ją nepridengtą, kaip ir veidą arba rankas. Tai visiškai natūralu, nes viskas tarpusavyje susiję, kadangi visi drabužiai Renesanso laikais būdavo tik nuogo kūno dekoracija. Absoliutizmo epocha krūtinės nuogumą pakeitė apnuoginimu, o šią būseną vėl uždengimu. Logiškai tai yra nauja uždaro drabužio rūšis. Tačiau moteris nori tyčia savo krūtų pagundas atverti vyriškių žvilgsniams — „Aš žinau, jų ypatingo būvio reginys dirgina tavo sąmonę. Kadangi tai atitinka mano ketinimus, aš rodau jas tavo akims". Tai ir yra tas slaptas kiekvienos moters prisipažinimas. Todėl ji demonstratyviai kerpa drabužyje skylę, apsinuogina, atlapoja drapanas, o lyg ir ypatingomis aplinkybėmis atsiplėšia sijoną, norėdama

---

* Antroji Prancūzijos Imperija — Napoleono III (1808—1873), Liudviko Bonaparto (1778—1846) sūnaus, laikų Prancūzija.

** Orig. (pranc.): *Decolleté*.

parodyti kojas. Nevienodas apnuogintų krūtų įspūdis, beje, bus sužadintas, kadangi tai, kas Renesanso laikais buvo tik rodoma, dabar atvirai vyriškiui aukojama. „Grožio tarne" grožis nusakomas šitaip: „Dar tai turėkime omenyje, kad moteris sėdėdama arba stovėdama krūtinei leidžia grakščiai išsišauti. Ir tai yra savitai patrauklu".

Tai galima ir šitaip nusakyti: būtina visada laikytis tokios padėties, kokią kulnas suteikia sėdinčiai arba stovinčiai moteriai. Ir tas poveikis turi derėti kiekvienai padėčiai. Kulnas reikalauja pasiekti šį tikslą — neleisti moteriai suteikti kūnui bet kurios kitos padėties, o tam pasiekti randasi ir priemonė: liemenėlė, vėliau korsetas, kuris gauna tam tikrą formą, iš tikrųjų tai yra ta pati moters kūno liejamoji forma. Viršutinė moters kūno dalis suvaržyta stangriu banginio ūso šarvu, kuris pečius ir rankas negailestingai tempia atgal, todėl ir krūtis verčia gundomai spraustis į priekį. Taigi krūtys dabar suformuotos tokios, kokias matyti nori žiūrintis vyriškis. Kitaip tariant: apnuogintos krūtys rodomos žiūrovui visada tokios, kokios natūraliai daro moteris geidulingas, jaudulingas. Mat tik tokių juslių apimtai moteriai krūtys jaudriai sustandėja. Nuolatinė krūtų erekcijos būsenos imitacija taip pat yra aukščiausias epochos grožio reikalavimas. Patirties yra įrodyta, kad šiame būvyje jos poveikis esti neatremiamas. Juk niekas nedirgina vyriškio sąmonės labiau kaip geidulio apimta moteris. Bet niekuo jos geidulingumas taip atvirai nesireiškia kaip šiuo ypatingu krūtų įsitempimu.

Ne tik apsinuoginti iškirpte savaime, bet ir galėti giliai apnuoginti krūtis yra vienas su kitu būtiniausiai susiję, nes tik šitaip žadamas įspūdis yra ganėtinai akivaizdus. Anuo metu gana groteskiškai būdavo apnuoginamos krūtų pagundos — suknelė iškerpama taip plačiai ir taip giliai, kaip tik įmanoma. Anų laikų raštuose ir papročių analizėse randama daug štai tokių teiginių: „Moterys neleidžia siuvėjui eiti joms per aukštų sniego kalnų viršūnėmis", „Galantijos moterys mielai rodydavo, kad ant tų gražių kalnų viršūnių liepsnoja švelni ugnelė. Jos turi omenyje rausvas uogas, kurios vyrijai lengviausiai uždega aistras".

„Vienos galantiškume"* rašoma:

Štai kas atsitinka krūtų iškirptei. „Ne taip aukštai",— kalbėjo neseniai gražuolė mano akyse, kai moterų grožybių architektas matavo jai suknelę.

* Orig. (vok.): *Galanterien Wiens.*

Krūtų iškirptė dėlto dažniausiai negali peržengti tam tikrų padorumo ribų. Todėl krūtys veržiamos liemenėle kaip galima aukštyn. Kitoje ką tik minėto leidinio „Vienos galantiškumas“ vietoje rašoma apie vieniečių ponių ir panelių išvaizdą:

Ir krūtys dabartiniais apšvietos laikais perdėm apnuoginamos, jos guli tarsi dvi kriaušės ant raištelių tvoros. Jie į kūną šitaip įsisiurbę, kad suspausti šonkauliai atrodo tarsi susipainioję, nebent mašina galėtų juos išnarplioti bei išlaisvinti ir dabišiaus akis vėl nuvilioti į geismų tvirtovę.

Poetas Danielius Štopė *(Stoppe)* „Mergaitės dainoje“, paskelbtoje 1728 metais Frankfurte, galantiškam kūdikiui į lūpas įdeda tokius žodžius:

Krūtinę ir obuolius suvarstysiu aukštyn,
Kad mielas grožis kristų į akis,
Jei vaikštinėčiau tarp žmonių,
Itin galantiška ir mandagia mane vadintų.
Regis, mana gražuolė ranka paliečiama,
Ak, mergaitei tai nė motais!

Kad mergaitė visą savo „turtą“ kiek įmanoma privalanti rodyti, tokios nuomonės laikėsi tada ir daugelis motinų. Pokelio *(Pockel)* „Moterų giminės charakteristikoje“* sakoma:

*Ar nežinote motinų, kurios ne tik leidžia savo dukroms, bet ir skatina jas dėvėti nepadorų drabužį? „Taip, esama paikų mergaičių,— yra pasakiusi neseniai kilminga motina apie savo dukterį net vyriškių ir moterų sambūryje.— Taigi paikšė savo krūtis kone visiškai užsidengusi, negaliu pakęsti to kvailo gėdingumo, kadangi mergaitė gana išvaizdi ir jos krūtinė** plačiausioje apylinkėje yra gražiausia.“*

Patyrusios ponios akyse, neginčytina, toks drovumas esąs prakeiktas, net kvailas. Ji žino, jog vyriškiai negriebia jokio masalo taip pasigardžiuodami kaip šį! Vyresnio amžiaus moterys, nebetrykštančios nekaltos mergaitės krūtų jėga, gali imituoti jas tvinkstančias, o ir tos, kurios nuskriaustos gamtos ir apšaukiamos esančios šlykščios, gali, kaip ir visais laikais, apgaulingomis priemonėmis, vatos pamušalais jas sutvirtinti. Eilėraščių rinkinyje „Poetinė mišrainė“*** yra eilėraštis „Kaip Adalija pasidarė dirbtinę krūtinę“:

---

* Orig. (vok.): *Versuch einer Charakteristik des weiblichen Geschleschts.*
** Orig. (pranc.): *gorge.*
*** Orig. (vok.): *Poetische Frikassee.*

Kodėl papukai tavo dideli ir putlūs,
Niekaip sutilpt galvoj, Adalija, negali.
Tad valandėlę leiski su tavim pabūti.
Tu, lažinuos, turi tą kalną greit prarasti.
Sakau aš tau — tuos skudurus ištrauksiu,
Ir liksi tuoj tik žydmergė sena.

Sunkiai nešama per gatvę. Dail. Garnjė *(Garnier)*

Tokios perdėm apnuogintų krūtų imitacijos iš tiesų nė iš tolo neįmanomos, todėl „operacija“, tokia kaip mados šauksmas, būdavo labai reta, nebent vienas kitas asmuo jos griebdavosi. Ir, beje, visokiausiomis švenčių progomis. Panelė Elžbieta Čadlė *(Elisabeth Chudleigh)*, kuri vėliau buvo Kingstono hercogienė, atkako 1744 metais

į vieną pokylį su Venecijos pasiuntiniu kaip Ifigenija*, pasirodė tokiais drabužiais, apie kuriuos ledi E. Montegiu štai ką pasakė:

Panelės Čadlės suknelė, arba veikiau nesuknelė, buvo įsidėmėtina. Ji buvo sakytum Ifigenija prieš auką. Tačiau nuogut nuogutėlė, kad net vyriausiasis žynys galėjo lengvai ištirti jos žarnas.

Tiumelio *(Thümmel)* „Vilhelminoje" herojės išorė buvo šitaip nusakyta:

*Perdėm Sapfo** pojūčiai spinduliavo jai iš dėkingos širdies ir kilnojo įsiaudrinusias krūtis, net ėmė spragsėti blausiai rausvas atlasas, aptemdęs jas žemiau nei per pusiaują.*

Daugelis pavyzdžių rodo, kad andai gražios ponios, taip didžiai vertinančios savo krūtis, būdavo ne tik namie ar švenčių salėse apsinuoginusios, bet ir gatvėje šitokios pasirodydavusios. Įrodysime tokiais pavyzdžiais: gražuolė škoto Demporterio *(Demporter)* pati mėgo Paryžiaus gatvėmis po ranka su vyru vaikščioti nuogut nuogutėlaitėmis krūtimis. Beje, tokie vaidinimai, sakoma, nebuvę keistybė. Tačiau būdavo, kad jų pasižiūrėti suplūsdavo pilnos gatvės žmonių. Ir nieku būdu tai nebūdavo piktinimosi demonstracijos. O tik tam, kad „kiekvienas pagundas žadinančiomis tos gražios ponios krūtimis gautų pasigėrėti iš labai arti". Jau minėta ponia Čadlė, kaip skelbiama, mėgdavusi Londono gatvėse „rodyti godiems ir susižavėjusiems vyriškiams savo neprilygstamos krūtinės gražybes". Kitas informuotojas teigia, kad trys jaunos anglės kasdien drauge nuogutėlėmis krūtimis vaikštinėdavusios stoties alėjose. Visi jomis didžiai stebėdavęsi, kadangi nei savo forma, nei dydžiu jų krūtys nebuvo panašios: „Niekada nesu matęs tokio grožybių rinkinio. Kasdien žmonės ginčydavęsi ir nė karto nesutarę, kuriai skirtina pirmenybės palmė". Toks drąsus apsinuoginimas yra buvęs, matyt, nekasdienis įvykis, veikiau išimtis. Veikiau vien todėl, kad iš dalies apsinuoginus lengviau imituoti visą laiką pakilusias krūtis, nei visiškai apsinuoginus. Šitokia buvo visuotinė krūtų apnuoginamoji mada, pavyzdžiui, Anglijoje, Anglijos karaliaus Karolio II rūmuose.

---

* I f i g e n i j a 1 *(Iphigeneia)* — graikų mitologijos Mikėnų karaliaus Agamemnono ir Klitemnestros (vok. *Klytämnestra*) duktė. Aulidėje tėvo ketinta paaukoti deivei Artemidei, kad graikų kariuomenė laimingai nuplauktų į Troją. Ją išgelbėjo Artemidė ir nusigabeno į Tauridę (Krymą). Čia ji tapo žyne.

** Sapfo *(Sapphō)*. Gyveno 600 m. prieš Kristų. Sen. graikų poetė. Kūrė meilės poeziją.

Kaip plačiai krūtų apnuoginamoji mada buvo išplitusi, bene geriausiai sužinome iš amžininkus moralizuojančiųjų pamokslininkų. Plačių iškirpčių mada daugumui įvairių kitų rašytojų buvo savaime suprantamas dalykas. Todėl jie tai aprašo prabėgomis ir primena, kad moralizuojantiesiems pamokslautojams tai esanti „blogio šaknis". Plati iškirptė jiems esanti vartai į pragarą, pragaro kerštas, į kurį puola visi, kuris gresia kiekvienam — jaunikaičiui, suaugusiam vyriškiui ir seniui, kuris vėjais paleidžia geriausius ketinimus. Gražiai nusklembtos krūtys, iš tų žiojėjančių pragaro nasrų gundomai kyšinčios, pasak jų,— „skaniausias velnio kepsnys", kuris kiekvieną apakina, „jų žvilgsnis sumaišo sąmonę", nekaltybę paverčia nepasotinamu ištvirkėliu, ir t. t.

Apie krūtų iškirptės dydį XVII a. pabaigoje sakoma: „Moterys reikalauja, kad ji turinti būti bent tokio dydžio, jog du vyriškio delnai patogiai įšliaužtų, o kur kas geriau būtų, jei truputį giliau". O tas dar truputį, sako satyrikai, turįs būti taip suprastas, kad moterys norinčios viską rodyti, o vyriškis — viską matyti, nes jei būtų galima ištirti moters širdį ir inkstus, tai galų gale paaiškėtų, kad „jos ir kitus dalykus, ne tik krūtis gašliajai vyrijai leistų apžiūrėti". Anoniminėje diskusijų knygoje „Beždžioniški vokiečių drabužiai"*, išleistoje 1685 metais Almodo Pikelhėringo**, siuvėjas ir jo mokinys ne tiek pašaipiai, kiek gašliai sugretina visas amžiaus madų teorijas:

*Kai ponas Florijonas (Florian) taip kalbėjo, tuo metu viena ponia atsiuntė Garsonui (Garson) persiūti suknelę. Viršuje ji buvo taip iškirpta, kad net paširdžių nedengė. Garsonas parodė dėl įdomumo mūsų Florijonui ir tarė: „Man patinka ši mada. Ji labai atviraširdė". Florijonas nusistebėjo ir tarė tai esant prakeiktą madą, nes ji piktina nekaltas akis. Galiu prisiekti, kad daugelis mieliau nuogos vaikščiotų ir į natūralų Ievos drabužį nuoširdžiai leistų žiūrėti, jei tik tokia mada rastųsi. O jei rastųsi maniera segėti trumpus sijonus ligi kelių, kiek daug porų galėtų nemokamai žiūrėti į baltus staibius. Antraip reikėtų mokėti už mintis ir nematytus daiktus. O dažnai net nežinai — kas už ką***. Senieji jau buvo panašią madą paskleidę, nes yra nutapę Dianą, pasikaišiusią ligi kelių suknelę.*

---

* Orig. (vok.): *Der deutsche Kleideraffe.*

** Pikelhėringas l *(Pickelhering)* Almodas (XVI—XVII a.) — scenos juokdarys, pajacas.

*** Orig. (lot.): *qui pro quo.*

Galantiška prancūzų vario graviūra. Dail. Kurtinas *(Courtin)*

„Kūno grožio tarno“ leidėjas su apsinuoginimu yra apsipratęs. Jis tik nori, kad tas geidžiamas grožis „nebūtų skaidomas į kūno banką, nes tai neatrodo padoru“. Vadinasi, jis prakeikia tik įmantrų krūtinės suvaržymą, nes tada ji atrodo kaip ant lentynos išdėstytos parduotinos prekės.

Atvirkščiai, dorybinga krikščionė nė menkiausios dingsties neturi duoti lengvapėdiškai savo grožiu gašlauti (išskyrus valdžią ir galią turintiems), ypač liesti uždraustąjį vaisių, ir, kaip sako kiti kvailiai per visą pilvą, tegul Veneros pagundos pernelyg nesiožiuoja, teneketina viešai atsiverti ir pasiduoti it citrinų ir apelsinų pardavėjas, kuris savo prekę giria ir įkalba daugelį nupirkti. Įkalbėtasis neturi ko pykti, ir dėl to net nuodėmės nebus, kaip vienas mokslingas autorius

viename gražiame rašinyje apie moterų krūtų apsinuoginimą labai taikliai yra parašęs. Aš esu pataręs šį rašinį laikyti priešais veidrodį.

Gražus rašinys apie čia aptariamą krūtų apnuoginimą yra 1686 metais pirmą kartą pasirodžiusi studija „Nuogos krūtys — tiltas į gašlybę". Šią knygą yra išleidęs vienas protestantų dvasininkas, ir jai tinka nusakymas, kad tai rimčiausias iš ligi šiol parašytų pamfletų prieš „nuogą drabužį". Ji yra turėjusi didelį pasisekimą, nes buvo kartojamai leidžiama ir vogčiomis perspaudžiama. Ji sietina su jau cituota knyga „Aukštas fontanžas". Kaip doras Dievo žmogus kritikavo „nuogų kekšių krūtų traktatą", galima pailiustruoti keliais pavyzdžiais:

Kaip sakoma mums žinomu priežodžiu: kas yra apdrabstęs ką nors gėdos purvais, tas pats nenusivalomai išsipurvins. Šitaip mes norime su Dievo pagalba pamėginti, ar dar galime vienai ar kitai nuogai moteriškei bent keliais lašeliais drovumo paženklinti kaktą, nors numanome, jog ne viena išdidi ponia nosytę rauko ir snukutį veria pasipūtėlės žodžiams ištarti: argi tas bėdžius nebeturi kas veikia, kad apie nuogas moterų krūtis kaip ištvirkėlis rašo? Tai turi būti piktas žmogus!..

Po šio įvado jis ima plunksną:

Tačiau geriau būtų šitą drabužį prakeikto stabo ir ištvirkusio velnio drabužiu vadinti, kadangi jis daugybę nuogų moterijos krūtinių tarsi ant teatro pakylos išrikiuoja, kad pikti geismai žmonių širdyse lengviau užsidegtų ir įsiliepsnotų, nes jis žino, kad maža laiko teturi, nes mūsų Viešpats Dievas veikiai pasaulio pabaigos ugnimi ir tokią piktąją pragaro ugnį, ir kūno geismus užgesins. Ak, kur dingo buvęs geras auklėjimas bei drovumas? Iš garbingų laikų nebeliko nė vieno padoraus vyriškio, mielai savo namuose žiūrinčio vaikų ir šeimynykščių: šiandien vaikštinėja mūsų moterys iškamšos, kurioms gamta skyrė būti dorovingoms, o jos ne tik basos, bet ir nuogu kaklu, pečiais bei krūtine eina į gatvę ir duodasi svetimiems, net nepažįstamiems žiūrinėjamos... Vadinu dabar nuogakrūtes nedorėlėmis ir apsinuoginusiomis kekšėmis, nes jos dėl savo gašlumo mėgsta plikomis krūtimis šlaistytis...

Ką turite pasakyti jūs, velniškosios pasipūtėlės patvirkėlės ir gašlios seserys, kurios krūtis taip uoliai pustotės, standinate jas ir padorių vyriškių akyse tuojau pat griebiatės krūtų, norėdamos nepadoriu grybšniu jas atgaivinti... Mielosios! Sakykite man tamstos, nuogi, begėdiški moterų paveikslai, kodėl sveikos taip apnuoginate jas savo

malonumui? Jūsų vyrai bukapročiai ir kvailiai, nes rūpinasi tik savimi, savo akimis ganyklų ir širdies pramogų ieško ten, kur tik užsigeidžia. Taigi jiems svetimos yra kritusios į akis? Ei, teraunie jus devyni velniai, jei nežadate nei atgailauti, nei atsižadėti šių piktų kėslų...

Kad čia kalbama apie kekšių apdarus, lemia daugiausia vis naujomis apraiškomis kartojantisi leidėjo mintis. Tačiau jei jis ir mano, kad visos tokias drapanas dėvinčios moterys kekšės, tai turi mintyje: daugumas pigiai parsiduoda. Todėl jis moterims sako: „Jei nenori kekšė būti, neturėk jokių kekšės ženklų". Jis turėtų taip pat energingiau patarti sutuoktiniams vyrams štai ką:

Jūs, sutuoktiniai, jei norite apginti savo pačių tyrumą ir nenorite įsigyti ragų, saugokite savo moteris nuo kekšės drapanų... Niekas iš jūsų nenori kekšės turėti per pačią. Tačiau kodėl leidžiate joms lygiuotis į paleistuves ir dėvėti jų drapanas? O jei pajustų jos kekšių krūtų spjaudomą ir mirtinai nutaikytą tvirkinamąją ugnį, deginančią siaubingiau nei pikčiausios dilgėlės, tada gal liautųsi varčiusiosi neblėstamuose gašlybės pelenuose, gal nustotų jas kankinęs paikystės niežulys? Taigi nėra garbingi, autoritetingi ir teisingi vyrai, tie Mozės palikuonys, kurie kvaišoms moterims, tikroms gegutėms, savo pačioms, leidžia dėvėti tokias kekšės puošmenas.

Tokiu tonu parašyta per keturiasdešimt puslapių. Kad tai buvo visuotinis įprastas tonas, kokiu, baigiantis XVII amžiui, buvo kovojama su šia „nedorybe", aiškiausiai patvirtina, be daugelio kitų, puikus aštrialiežuvis Abraomas a Santa Klara. Jis yra rašęs:

Viena moteris nuėjo pas daktarą pasiskųsti, kad jai labai šąlanti krūtinė, jei tik pasižiūrinti bent į vieną vyriškį. Gydytojas atsakęs: „Tai matyti iš dviejų tamstos kūno ugnikalnių. Iš jų vienas it Vezuvijus gašlumo ugnimi spjaudo, o antrasis it Etna liepsnoja ir rūksta. Ir daugelis Viešpaties Dievo miestų, daugelis sielų sudega". Jis aiškiai pasakęs, kad nuogos, apnuogintos krūtys suvedžios tavo paties ir kitų sielas.

Krūtų grožį išryškina ir žvilgsnius jėga į jas traukia taip pat kaklo grožis. Tada aukso kryželiai mielai būdavo kabinami ant kaklo, tačiau dvasininkai įžvelgė čia tikrą nuodėmiavimą, kadangi šie kryželiai, neginčytina, kabėdavo ant apnuogintos krūtinės. Abraomas a Santa Klara siunta:

Daugelis iš jūsų turite netikusį įprotį tarp nuogų krūtų pasikabinti deimantinį kryželį arba auksinį Nukryžiuotąjį. Ar tai ne tas pat, tarsi Kristus dar šiandien tebekabėtų tarp dviejų žudikų, kaip kadaise bedieviai žydai buvo padarę Golgotos kalne?

Paryžiaus madų vario graviūra. Dail. Vato *(Watteau)*. 1784 m.

XVIII šimtmečio pradžioje madinga buvo skraistė adrienė (*adrienne*), vadinama volanu*. Moteriai buvo priekaištaujama, kad buvusi apsirengusi negližė**, taigi atrodžiusi labai gundomai. Ši mada labai papiktino papročių pamokslininką, kadangi moterims šis apsiaustas per rytmetines pamaldas labai praversdavo. Mat jos visais laikais į bažnyčią rečiau eidavo melstis nei savęs ir drabužių parodyti. Tad joms ir atrodė, kad dailutei moteriai retai kada gali pasitaikyti geresnė proga savo krūtims parodyti kaip bažnyčioje klaupiantis, kai kiekvienas gali nužvelgti moterį ir jos krūtis patogiausioje padėtyje. Šie

---

* A d r i ē n ė 2 (vok. *Adrienne*), arba V o l ā n a s 1 (pranc. *volant*) — skraistė, prisegama tik iš viršaus, todėl plevėsuojama.

** N e g l i ž ė 4 (pranc. *négligé* < log. *negligo* 'nesidomiu') — 1. skraistė, rytinis arba vakarinis dukslus moters drabužis; 2. nerūpestingas, atsainus apsirengimas.

koketiški ir nekuklūs moterų ketinimai neliko nepastebėti ganytojų. Negincytina, labiausiai jie puolė smarkiai barti dėl ėjimo į bažnyčią su tokiais nepadoriais (iškirptais) drabužiais. Nors ganytojų barimai kvailiojančių moterų apskritai beveik nepaveikė, tačiau jiems pasisekė kur ne kur, visų pirma bažnyčiose, imtis tam tikrų apribojimų. Antai vienietėms 1730 metais, pavyzdžiui, buvo uždrausta lankytis su adriene, arba volanu, didelėse bažnyčiose, kurios pamažu darėsi svarbiomis sąvadaujamosiomis rinkomis. J. G. Keisleris *(Keyssler)* apie tai rašo savo „Naujosiose kelionėse“*:

Prieš dvejus metus (nuo 1730) jokiai moteriai su adriene, arba volanu, arba vadinamuoju prancūziškuoju maišu, negalima būdavo įeiti į Šv. Stepono ir į jokią kitą didelę Vienos bažnyčią, bet ji nesibijojo būti gėdingai išvyta prižiūrėtojo... Ne viena ponia, vos iššokusi iš lovos, nesusivarsčiusi, o dažniausiai gana smarkiai apsinuoginusi, nebent tik užsimetusi ant pečių volaną skuba į bažnyčią ir priima Komuniją, radusi dingstį nepaisyti karaliaus draudimo. Dvasininkai leidžia vienoje kitoje bažnyčioje klausytis pamokslo. Vienai gana griežtai buvo pasakyta: moterys, paprastai senyvos tikinčiosios, eina į bažnyčią ne krūtų rodyti, ne savo prekių ir kūno dalių akivaizdžiau išdėstyti. Todėl joks dvasininkas, dalydamas Komuniją, negali į jas pakelti akių ramia sąžine. Kitas kunigas grasino: jei jis pamatysiąs bent kartą moterį apnuogintu kaklu, iš sakyklos spjausiąs jai žemyn į krūtis. Kiek anksčiau, kol dar nebuvo viešai draudžiama bažnyčiose rodytis su volanu, dvi ponios įtartinais drabužiais atviromis apykaklėmis ėjo Komunijos ir suklupo tarp kitų prie Dievo Stalo. Tačiau ganytojas praėjo pro šalį tarsi jų nematydamas.

Šioje vietoje būtų galima papasakoti dar drastiškesnį įvykį, kuris taip pat Vienos valdovo rūmuose yra nutikęs. Kai ką tik minėtas draudimas moterims, smarkiai apnuoginusioms savo krūtis, įžengti į bažnyčią dar nebuvo ganytojų vykdomas, vienas kunigas sykį per pamokslą palinkėjo, kad „evangelisto Jono erelis toms ponioms apnuogintas krūtis apš <...>“. Kadangi šio „širdingo“ palinkėjimo kelios kilmingos ponios pasijuto esančios užgautos, tai minėtas dvasininkas privalėjo savo vyresniojo reikalavimu kitame pamoksle dėl šiurkščių žodžių viešai prašytis atleidžiamas. Tačiau šis nesutiko. Tad tai padaryti turėjo bent luomo brolis Abraomas a Santa Klara. Kadangi tai veikiai pasiekė teisėją, šis atsiprašymo formą kiek pakoregavo: Santa

* Orig. (vok.): *Neue Reisen.*

Madų paveikslas. Dail. Dž. B. Grėzas *(Greuze)*. 1760 m.

Klara apgailestavo dėl garbingo luomo brolio išklydimo iš teisiųjų kelio, tačiau pridūrė: jei jo noro būtų buvę paisoma, „tai ne erelis, o evangelisto Mato jautis būtų turėjęs atlikti šį darbą“. Šitaip ir baigėsi šios bylos procesas.

Kur kas ypatingiau nei bažnyčią lankančių moterų krūtų apnuoginimas buvo tai, kad įvairiose šalyse, pavyzdžiui, Italijoje ir Prancūzijoje, net kurių ne kurių ordinų vienuolės XVII ir XVIII a. vaikščiodavo krūtis apsinuoginusios. Kazanova ne sykį tai yra aprašęs, o ir anų

laikų Venecijos vienuolių gyvenimo paveikslai tai patvirtina. Tačiau šis dalykas tuo ypatingas, kad anaiptol ne visur tai žadino nuostabą. Mat anuomet daugelis moterų vienuolynų, net Renesanso laikais, buvo tik kilmingųjų pensionatai, į kuriuos jie siųsdavo savo dukteris, dėl šeimos išgalių neįstengiančias ištekėti. Arba kilmingosios ponios dėl įvairių priežasčių ten užsidarydavo tam tikram laikui.

Tačiau negalima sakyti, kad Bažnyčios sukelti iškirpčių antpuoliai ir prakeiksmai būtų buvę perdėm nevaisingi. Negalima, aišku, teigti, kad per visus absoliutizmo laikus buvo vartojami tie patys metodai. Didžiausi skirtumai viešpatavo XVIII a. Drąsiausi atsidengimai epizodiškai kaitaliojosi su beveik aklinu uždarumu. Antrojoje XVII a. pusėje prasidėjo nesaikingai gilių iškirpčių absoliutizmo mada. Pusšimčiu metų vėliau, XVIII a. pradžioje, nepadoru būdavo apsinuoginti daugiau nei dviem coliais žemiau kaklo. XVIII a. viduryje, atvirkščiai, vėl būdavo subtiliai, skoningai atsidengiama — didžiausia dalis krūtų ir pečių likdavo atvira smalsiems žvilgsniams, o keletu metų vėliau kiekviena moteris užsidengdavo kone ligi smakro ir t. t. Tad, atrodo, monotonijos tarsi nėra. Tačiau tos permainos neprieštarauja svarbiausiam dalykui. Tai tik parodė, kaip absoliutizmas skelbia susinaikinimo nuosprendį. Antrojoje XVII a. pusėje pasiekęs savo galios raidos viršūnę, absoliutizmas XVIII šimtmečio pradžioje jau buvo beveik visiškai ir perdėm subankrutavęs, ir tai buvo pirmoji reakcija ir pirmosios siaubingos pagirios, kurios įvairiose šalyse trukdavo vieną, du dešimtmečius ir daugiau. Tolesniais dešimtmečiais bankrotas, beje, nesibaigė, tačiau jis sukūrė amžiną metodą, vartojamą neišgelbstimo bankrutuotojo, kuriam pražūtis įsišaknija sąmonėje, ir tada, kaip įprasta bankrutuotojui, su šūkiu „Po mūsų nors ir tvanas“ iš paskutinių jėgų puola į iškrypusių geidulių bei siautulių skatinamą susinaikinimo verpetą. XVIII šimtmečio viduryje absoliutizmo karštligė pasiekė savo viršūnę. Tada atšliaužė mirties krizė. Lėta, bet tikra mirtis, pertraukiama tik paskutinių agonijos ekstazių, kol tie minėtieji absoliutizmo mėšlungiai nepaskendo negrįžtamai, apgailėtinai ir liūdnai naujo buržuazinio pasaulio gimimo sūkuriuose. Paskui šitas groteskiškai kylančias ir krintančias istorijos raidos linijas ėjo visos gyvenimo formos. Ne išimtis ir mada, kuri visada esti viena iš tiesioginių tam tikro laiko visuomenės ištakų. Atitinkamu metu su visuotinėmis pagiriomis išnyksta ir iškirptė. Ir lygia greta madą lydi ilga ir tiesi ryškiai matoma linija. Ji nuolat grįžta prie pirma jau aprašyto perdėto apsinuoginimo, kai tik po nuosmukio vėl eina svaigulys ir ekstazė.

Kur kas didesnę įtaką nei smulkieji buržujai moralistai bendrajam mados vaizdui turėjo įvairių klasių interesai. Kur ir kiek laiko viešpataujamosios klasės būdavo ganėtinai stiprios ir pajėgios apginti ypatingus savo interesus, taip pat ir savo išorę, jos drausdavo žemesniųjų klasių moterims dėvėti drabužius su didelėmis iškirptėmis. Aukštesnieji sluoksniai norėjo vieni pasinaudoti šia įtakinga pirmumo teise. Jų moterys troško iš pirmo žvilgsnio išsiskirti iš prasčiokų minios. Tenka, be abejo, paisyti nepasiturimų vidurinių klasių interesų ir neužmiršti, kad visiems žinomas žemiausių sluoksnių skurdas neleidžia aukštuomenei naudotis tokiomis begėdiškomis ir, neužmirškime, brangiausiomis madomis. Dėlto klasių atsiribojamieji interesai buvo svarbiausia lemiama viešpataujamoms klasėms priežastis, dėl kurios daugelyje vietų vidurinė buržuazija taip akivaizdžiai skyrėsi nuo aukštuomenės savo drabužių madų „padorumu". Šią priežastį padeda suprasti pluoštas dokumentų, kad varganos miestiečių mergaitės, turėjusios savo kūno grožybes nuo svetimų akių slėpti, nieko taip nepavydėjo aukštųjų luomų moterims, kaip teisės kūno pagundas tiek apnuoginti, kiek tik geiduliai leidžia. XVIII šimtmečio pabaigos „Naujausiųjų Berlyno paveikslų" leidėjas Mersjė *(Mercier)* konstatuoja berlyniečių pavydą. Jis rašo:

Knygos „Lenktynių kvaitulys" olandė šeimininkė, kurią skaitytojas pažįsta ne tik iš veido, bet ir iš patyrimo, yra buvusi kadaise labai sensacinga ir anais laikais itin įtakinga moteris, aišku, ne mažiau kaip šiandien mūsų ponių rankų ir kaklo nuogumas. Nuo to laiko mūsų akademijos meno parodos prarado savo vertę, nes imta labiau vertinti tikra moters kūno grožybė, į kurią sutelkta geismo fantazija bei žvilgsnis. Mūsų gražuolės ilgai negalėjo suvokti, kodėl nesuvaržytas nuogas miestiečių ir tarnaičių kaklas turi tokią traukiamąją galią. Galų gale jos tai suvokia ir naudojasi tuo gražiu veidrodžiu, tiek burtų teikiančiu gašliam specialistui. Pavydžiai net pažaliavusios šnairuodavo vargšės miestietės į nuogus aukštuomenės ponių kaklus, nes dabar jos dingojosi esančios apiplėštos — netekusios šio pranašumo. Jei jau graži žemos kilmės mergaitė prie skalbiamojo suolelio vienmarškinė, atplėštais pridurkais žadina geismus, tai kokią ugnį vyriškių širdyse turi sukelti tūkstantis nuogų mūsų ponių rankų!*

Tačiau buvo ir vidurinės buržuazijos moterų, kurios nebijojo rizikuoti ir mėgdžiojo šias drąsias madas. Iš pirma aprašytų moralės pamokslautojų gėdinamųjų salvių nesunku atpažinti, kad jos buvo

* Orig. (vok.): *Thümmels Reisen.*

Niurnbergo madų skrynia. Suzana Sandrarta *(Sandrart)*. Apie 1710 m.

taikomos pirmiausia į „liaudį“. Nors ir nebuvo galima prieiti prie tos pačios ribos, tačiau jų madoje prasiveržтаvo tos pačios būdingos mados linijos. Jų įveikti negalėjo nei draudimai, nei įsakymai...

Būtų galima be didesnių pastangų visiems tiems punktams pateikti dar vieną pluoštą reikšmingų dokumentų. Pasitenkinsime tik palyginti trumpu rinkiniu. Jis išsamiai nusako kiekvieną kryptį. Visų pirma

puldami „nuogus drabužius“, labiausiai smerkiame iškirptes, ir tai rodo, kokių svarbių jų būta visame anų laikų visuomenės gyvenime, kad visų dėmesys buvo sutelktas į tuos drąsius spąstus vyrams ir kad jais sėkmingai naudojosi visų luomų moterys.

Pateiktieji pavyzdžiai paimti perdėm iš vokiečių literatūros, ir jie nusako taip pat tik vokiečių metodus. Tačiau esame kitoje vietoje paaiškinę, jog vokiečių mados visada esti tik užsienio kopijos. Todėl gana šį pasakymą praplėsti, kad apsinuoginimo didumas andai visose šalyse yra buvęs tas pats ir kad Prancūzijoje, Anglijoje ar Italijoje labai panašiai būdavo jam priešinamasi. Visur veikė tos pačios priešiškos jėgos. Prancūzijoje pirmiausia janseninkai* ėmė rašyti prieš „nuogų krūtų nuodėmę“, Anglijoje — puritonai**. Kai Anglijoje Restauracijos laikais mados begėdiškumas pranoko visas ligtolines ribas, pasirodė nemaža protestantiškų raštų. Paminėsime tik šiuos: 1672 m. išleista knyga „Naujos instrukcijos jaunimui“***, po šios 1678 m.— Edvardo Kuko *(Cooc)* knyga „Teisingas ir išmintingas skundas dėl nuogų krūtų ir pečių“**** ir pagaliau 1683 m. pasirodė rašinys „Anglijos tuštybė, arba Dievo balsas prieš puikybės nuodėmes, kuri reiškiasi puikavimusi drabužiais ir rodymusi viešumoje“*****. Iš šių trijų rašinių tikrą sensaciją sukėlė antrasis, kuriam anuometinis garsus teologas Ričardas Laksteris *(Laxter)* yra parašęs pratarmę. Vadinasi, šiuo žvilgsniu įvairiose šalyse padėtis buvo panaši. Tačiau tai yra tik išorinis sutapimas. Iš tikrųjų tarp minimų anglų raštų ir vokiečių publikacijų yra didžiulis skirtumas. Anglų raštai yra netiesioginė, tačiau tokia pat neabejotina buržuazijos priešinimosi Karolio II absoliutizmui išraiška. Mat tai pirmiausia valdovo kiemo mada, prieš kurią ir sukilta Anglijoje. Šios šalies buržuazija turėjo savo orumu stoti prieš valdovo kiemo menkystę. Kas kita daugybės diskusinių vokiečių rašinių tendencija prieš paleistuviškas madas. Iš jų kalba perdėm dresuota valdinių siela, kuri nieko nežino apie buržuazijos orumą ir mano esant

---

* J á n s e n i n k a i 1 — jansenizmo, katalikybės šakos Olandijoje ir Prancūzijoje atšaka. Pradininkas — K. Jánsenas (1585—1638). Savo pažiūromis srovė artima kalvinizmui.

** P u r i t ó n a i 1 — griežta, palyginti su valstybine anglikonų Bažnyčia, krikščionių reformatų šaka Anglijoje (vardas kilęs iš lot. *purus* ‘švarus’). Ji buvo užsibrėžusi sugrąžinti pirmykštį krikščionybės tyrumą. Anglijoje viešpatavo Oliverio Kromvelio (1599—1658) valdymo laikais.

*** Orig. (vok.): *Neue Instruktionen für die Jugend.*

**** Orig. (vok.): *Eine gerechte und vernünftige Anklage gegen die nackten Brüste und Schultern.*

***** Orig. (vok.): *Englands Eitelkeit oder die Stimme Gottes gegen die monströse Sünde des Stolzes in der Kleidung und Erscheinung.*

siaubingą nusikaltimą buržuazijai mėgdžioti tai, kas yra ir turi išlikti kilmingųjų visuomenės privilegija. Moralės pamokslautojų akimis, taip ir turį būti, ir tai nesanti kilmingųjų nuodėmė.

* * *

Krinolinas. Sijono mada absoliutizmo laikais lyčių moralei nėra to paties dydžio ir reikšmės kaip iškirptė, nors sijonui būdinga krinolino linija rodo esant surastą absoliutizmo dvasiai būdingą formą. Dėlto ji tokia reikšminga, jog negalima moti ranka į bendrojo vaizdo bruožus, neleistina nutylėti šios pagalbinės galantiškumo priemonės, nes, be didybės įvaizdžio sukūrimo motyvų, buvo siekiama pirmiausia tobulinti erotines pagundas.

Krinolinas yra kilęs iš pagalvinės suknelės*, kuri jau Renesanso laikais radosi ir įgavo groteskinę formą absoliutizmo kilimo laikais. Krinolinas yra geriausias, vadinasi, rafinuočiausias pagalvinės suknelės variantas. Kaip fontanžas, taip ir apskritai daugumas anuometinių madų kyla iš ūmios vienos karaliaus meilužės, būtent Montespan tariamos užgaidos, noro kaip galima ilgiau nuslėpti nuo valdovo kiemo visuomenės akių savo nėštumą. Savo laiške iš Paryžiaus 1718 m. liepos 22 d. hercogienė Elžbieta Šarlotė rašo:

*Ponia Montespan išrado tam tikrą sukniq*** *savo nėštumui nuslėpti, nes ji uždengia juosmenį. Tačiau ji nieko nepaslėpė, nes buvo tarsi kaktoje įrašyta, kad ji nėščia — visi kiemiškiai tik ir kalbėjo: „Ponia Montespan vilki rytsuknę, vadinasi, ji nėščia“****. Manyčiau, ji darė tai tyčia, tikėdamasi, jog į ją nukrypsiančios visų akys, ir tat jai pavyko.*

Tačiau tai nebuvo tikroji krinolino radimosi priežastis, nes Anglijoje jis buvo jau pasirodęs gerokai anksčiau, nei Prancūzijoje jo mada atsirado. Dėlto negalima neigti, kad Montespan užsibrėžtas tikslas galantiškumo epochoje buvo itin parankus. Jau vien todėl, kad daugumui aukštuomenės ponių kasdien būdavo iškilęs nesantuokinio nėštumo pavojus ir kaltas būdavo dažniausiai bičiulis arba koks madingas dienos plevėsa, o ne santuokinis vyras. Visoms ponioms itin svarbu buvo išsaugoti savo padėtį aukštuomenėje, pridengti siaubingą nelaimę ir galimai ilgiau ją nuslėpti galantiškosios visuomenės apgaulėmis.

---

* *Orig. (vok.): Wulstenrock.*

** Orig. (pranc.): *Robes batantes.*

*** Orig. (pranc.): *Mde de Montespan sa robe batante, elle est donc grosse.*

12. 1219

Berlyno valdovo rūmų mados. J. Grandmanas *(Grandman)*. Apie 1785 m.

Jei pasisekdavo, tai įtariai į nėščią moterį žiūrinčiai aukštuomenei, kuriai mažiausiai rūpėdavo teisėtas vyras, sunku būdavo suvokti, ar tos moters padėtis teisėta. Todėl krinolinas dar buvo vadinamas pavainikio slėptuve*. Netekėjusioms merginoms, kurias dėl sukalbamo būdo ištikdavo nepageidaujamas nėštumas, krinolinas taip pat praversdavo kaip slepiamoji priemonė. Maždaug 1730 metais Augsburge pasirodžiusiame eilėraštyje satyroje „Skundas dėl pernelyg įgrisusio krinolino"** sakoma:

Jei ką maža mergelė pasigavo,
Tik po krinolinu liemenį sunkų teslepie,
Tad niekas neįžiūrės tikrai,
Ar garbę nuplėšė jai.

Tačiau net teisėtai nėščios moterys tais laikais norėdavo ilgiau išlaikyti paslaptį. Kadangi svarbiausia būdavo gašlauti, moteris stengdavosi ko dažniau tenkinti geidulius ir ko mažesnę duoklę atiduoti gamybai. „Padori" ponia taip pat stengdavosi ligi paskutinės akimirkos slėpti

* Orig. (pranc.): *„Cache bâtard"*.
** Orig. (vok.): *Klage über den allzusehr eingerissenen Missbrauch der Reifröcke.*

nėštumą. Nėštumas anuomet moteriai nebuvo šlovė, atvirkščiai, dažniausiai tai būdavo nuopuolis. Iš nėštumo būdavo šaipomasi. Kaip kvaila, kad užkibai ant santuokinio vyro kabliuko! Kaip nepatogu, jei kaltas meilužis!

Tai itin svarbu. Kaskart krinolinas, iškilęs ant istorijos bangų, vėl tarnauja tam pačiam tikslui. Bet tik ypatingu būdu, nes jo grįžimas logiškai visada lydi galantiškesnio geidulingo gyvenimo laikus. Tačiau tai vienas iš teigiamų bruožų, naudingų klasėms, kurios paskelbė jį oficialių drabužių dalimi. Tas bruožas — ne jo esmė. Tai ypatingas dėsnis, teikiantis jam tam tikrą formą. Dėsniams visada būdinga teigiama įtaka visuotiniam būviui, šiuo atveju erotikos įtaka, o ne vien tik pavienių kintančių būsenų neigimas. Krinolino egzistavimo dėsnis yra ta tendencija groteskiškai išplėsti šlaunis, taigi taip pat ligi grotesko sustiprinti erotines pagundas. Tad šitaip, kaip jau sakyta, buvo patobulinta pagalvinės suknelės paskirtis, antrojoje XVII a. pusėje išplatintu kaklo rauktinuku moterų drabužiams turėjo būti suteikta didingumo. Amžininkų akimis, tai būta patobulinimo. O kadangi tai buvo ir pigiau, tad buvo ginama nuo sukilusių prieš jį kritikų. Rašytoja Eleonora Šarlotė Leukoronda *(Eleonora Charlotte Leucoronda)* tam tyčia parašytame kūrinyje iškėlė teigiamus krinolino bruožus, dariusius jį pranašesnį už ankstesnes pagalvinio ir apatinio sijono madas, kurių paskirtis buvo išryškinti šlaunis:

*Mums, atvirkščiai, šis lengvas drabužis teikia tūkstanteriopą patogumą, nes ligi šiol pustuziniu storų sijonų mums sunkiai sekėsi susikurti subtilaus juosmens iliuziją. Nemanau, kad man kas nors prieštaraus, nes kas prisimena miestiečių prieš 10, 12 metų dėvėtus drabužius, tas pritars man... Nė tuščio riešuto kevalo verti nebuvo 6 bajiniai, vilnoniai, flaneliniai arba marškoniai sijonai (nes panašios rūšies medžiagos jie turėjo būti, gal šiek tiek geresni). Nekalbu apie susijusius su tais daiktais didelius nemalonumus: jei norėjai būti grakšti, drabužis, kaip jau minėta, turėjo gluste priglusti prie kūno. Tačiau, apmaudu, tai buvo labai skausminga mūsų šlaunims, ir visas kūnas darėsi blyškus. Krinolinai taigi yra patogesni, pigesni, nes už juos mokami tik du guldenai**...*

Taigi pamatinės pagalvinės suknelės linijos, stiprus juosmens ženklinimas, kuriuo kaip tik ir buvo stengiamasi išryškinti moters

---

* G u l̃ d e n a s 1 (vok. *Gulden*, ol. *gulden*) — 1. Europos valstybių auksinė (XIV—XVI a.) ir sidabrinė (XVII—XIX a.) moneta; 2. Olandijos ir Surinamo pinigų vienetas.

grožį, buvo perdėm nesėkmingas. Tad buvo norima tą įtaką dar labiau sustiprinti. Svarbiausia to meto tendencija — išryškinti „moteriškumą“, tai yra suskaldyti moters kūną į trejybę: krūtis, įsčias ir šlaunis. Tai buvo puikiai padaryta atitinkamai deformavus striupę*. Radęsis vapsvos juosmuo kūną aiškiai padalijo į dvi puses — krūtis ir pusiaują su šlaunimis. Beliko tik suformuoti kaip galima ryškiau moters įsčias. Tai buvo padaryta su striupe: ji sustabdydavo žvilgsnį ties liemens lenkimosi kampu — spėjamoje vietoje**. Tos linijos jau anksčiau prasideda moterų drabužiuose. Tačiau tik XVIII a. pasisekė visiškai pasiekti slaptą tikslą — kiekvienoje padėtyje žvilgsnius nejučiomis nuvilioti į moters įsčias. Ilgas smailas kampas, kuriuo išsiliejo striupė ir kurį satyrikas „Kelio rodyklėje į džiaugsmo slėnį“*** yra paminėjęs, turėjo būtinai sujungti abi vapsvos juosmens taip drąsiai perkirsto kūno puses, ir taip buvo, nors ir netiesiogiai, atkurtas natūralus tarpusavio priklausymas — krinolinu ir vapsvos juosmeniu galų gale buvo laimėtas dar vienas labai svarbus padarinys, susijęs su laiko kryptimi. Kiekviena moteris, net jei ji taip stipriai suręsta ir iš prigimties esanti gana šiurkščių formų, su šiuo drabužiu būtinai atrodo graži ir grakšti. Šiek tiek perdėta — užglaistomos formos, kurios viešpataujančiam skoniui buvo pernelyg prabangios. Leidinyje „Vienos galantiškumas“ rašoma apie Vienos moterų pasirodymą:

*Atvirkščiai, jų ūgis iš tiesų yra puikus ir abi milžiniškos pagalvės, kurios prabanga**** vadinamos, ir galų gale ta lanksti, nugarą gražinanti varstomoji virvelė, vartota, kad lieknumą dar labiau pabrėžtų.*

Antroji erotikos tendencija, kuri krinolinui buvo klasiškai suformuluota, yra tokia pat svarbi: tendencija viską pridengti, o tai pozityviąja prasme toks pats groteskas kaip ir negatyviąja — apsinuoginamąja liemenėle. Krinolinu apatinės kūno dalies viskas buvo paslėpta, o linijos tapo neatpažįstamos. Ir atvirkščiai — krūtų striupe stengtasi galimai ko daugiau parodyti. Visos kitos kūno mados sekė kūno linijomis ir todėl buvo stipresnis ir silpnesnis stebuklingos sąnarių judesių ritmikos aidas nei krinolinas, kuris tas linijas visiškai užgožė. Jis išbraukia kiekvieną natūralią liniją ir yra tarsi viską užvožiąs ir tik savo paties judesiais sekantis varpas. Vienintelis dalykas, kurį iš po to varpo tam tikromis progomis gali švystelti arba kuris lieka jo

---

* Korsetas.

** Orig. (pranc.): *sur l'endroit sugestif.*

*** Orig. (vok.): *Wegweiser ins Tal der Freude.*

**** Orig. (pranc.): Bouffanten.

Pas siuvėją. J. M. Vilas *(Will)*. Augsburgo vario graviūra

pridengtas, yra kojytės. Bet tik tam tikromis progomis! Vadinasi, jei ponios kojytė iš tiesų maža, o ši nori ją parodyti. Laikraštis „Vienos galantiškumas" šį atsitikimą šitaip nusako:

Jei, o nelaimė, moteris neturi kojytės, kuria daugelis išmanančiųjų moka grožėtis, tai milžiniškas krinolinas nusileidžia ligi pat žemės. O jei viskas atitinka simetrijos taisykles, tai siuvėjas, aišku, suprantantis kūno ir gyvenimo paslaptis, turi žinoti, jog jos nereikia labai slėpti po pavydžiu sijono lanku.*

Ši mada suvienija didžiausias priešybes: akiplėšiškiausias nurengiamąsias ir apnuoginamąsias formas ir drąsią pridengiamąją formą.

---

* Orig. (vok.): *kein Fuss.*

Tačiau didžiausią įmantrumą šiai madai suteikia netiesioginis krinolino padarinys. Rokoko pridengiamoji forma buvo tik tariama, nes jo groteskas neišvengiamai kreipė kiekvieno žvilgsnį taip pat į įmantriausią apsinuoginimą. Tie drąsūs atsivėrimai, kuriuos lėmė sustabarėjusi nežmoniškai išsiskėtusio sijono forma, buvo tik tariamai netyčiniai, o iš tikrųjų provokuojamieji kaip ir kiekvienas atsitiktinumas ar ūmumas. Krinolinas teikdavo netikėčiausių progų kas akimirką žvilgterti, pirmiausia lipant laiptais, lankstantis ir taip toliau. Tai suvokti galėsime tik tada, kai lygia greta įsivaizduosime, jog moterys tais laikais vilkėdavo tik vieną posijonį, o apatinės kelnaitės visą XVII amžių buvo ne tik nežinomos, bet ir draudžiamos mūvėti*. Moteriai net gėda buvo jas vilkėti; leista tai buvo tik senėms. Moterys, antra vertus, kelnes mūvėdavo raitos. Iš tikrųjų aptariamoji mada nebuvo į vieną sujungusi apsinuoginimo ir prisidengimo. Iš tikrųjų tai buvo dvi įmantriausios apsinuoginimo formos: išgalvotas nuolatinis laimės švytėjimas, akimirkos šypsnis ir todėl itin paveikus. Epochai reikėjo moters „vylingumo“. O kas galėjo būti vylingiau nei svaigulio apimtai atsiduoti, bet atvirai ir abejingai nekalčiausia veido išraiška žvilgsniu parodyti smalsiam smaguriui intymiausias savo kūno pagundas? Todėl nenuostabu, kad tais laikais buvo nemaža gudruolių, gebančių įsimylėjusį smalsuolį užburti įmantriausiais epizodais: poza, vaidyba, dekoracijomis... Šitokiems spektakliams, mano galva, labai pravertė ir mados groteskas.

Nuogybės svarbą po šiuo tik iš pirmo žvilgsnio tokiu beširdžiu, viską apgaubiančiu varpu mums liudija daugybė anų laikų literatūros kūrinių. Viename rinkinio „Poezijos mišrainė“ eilėraštyje „Ant moters žuvies kojų sijono“ rašoma:

Toks yra moteriškių pulkas, kur su
žuvų sijonais vaikšto
Ir švelnų sukelia vėjelį,
Jei karštis jas kankina,
Jų kojas, pilvą jis glamonėmis kutena.

Viename skrajojamojo pašto lapelyje antrojoje XVII a. pusėje panašiai rašoma:

---

* Šį apatinį drabužį lietuvių kaime vilkėti buvo nepadorumo ženklas net pirmojoje XX a. pusėje.

Madų prekiautoja. Le Klerkas *(Le Clerc)*

Kodėl šitaip net ir žiemą
vaikšto,
Kai šiaurys mūsų sąnarius varsto
dažnai?
Kodėl tada nenusimeta savo
krinolinų?
O, ne, negali to būti; dabar
suprantu,
Kodėl tik nūnai aš pranešu
žinią,
Kas tinka karščiams, tas tinka
ir šalčiams.

Augsburgo madų skrynia. J. M. Vilas *(Will)*. Apie 1780 m.

Apsinuoginamasis groteskas, kuriuo moterys, net nediskutuotina, dažnai kaltinamos, savo ruožtu turi ir gynėjų. Sykį jau cituotame rašinyje „Galantiškos ir mokytos moters išvados“*:

Autorius, teigdamas, kad krinolinas neturįs sąvėrų, klysta: jis ir sąvėras turi, kad niekas, lipdamas jums įkandin laiptais, negalėtų vogčiomis žvilgsniais smaližiauti.

Iš to matyti, kad „patobulinimo“ anksčiau nebuvę. Tai patvirtina, vadinasi, viską, ką esame kalbėję apie įvairiausias neišvengiamo ir savaveiksmio sijono keliamąsias išgales, kurias smalsuoliui teikia krinolinas.

Ir krinolinas neretai yra buvęs ginamas kaip aukščiausių luomų privilegija. Žemesniojo luomo moterims metų metus daugelyje šalių jis buvo dėvėti draudžiamas didelėmis piniginėmis baudomis, o tarnaitėms ir kaimietėms grėsdavo ilgai kalėti. Tačiau šitaip savo šlaunų ir juosmens „apginkluoti“ žemesniųjų sluoksnių moteris niekada nebuvo atsisakiusi. Tada „Prancūzų pasturgalio“** vardu į madą vis grįždavo sėdynės mada. Šioje „Moterų žodyno“ (1725) skiltyje sakoma:

Prancūzių užpakalis yra apskrita, minkštokai prikimšta pagalvė arba pusprijuostė, kurią moterys viršutiniu sijonu ir itin prigludusia suknele pririša iš viršaus žemyn, kad jų juosmuo būtų išvaizdus.

Prieš kritiką ir piktinimąsi dėl papročių pamynimo, kuriais visuomet būdavo puolami tie nelaimę žadantys drabužiai, moterys, aišku, jau tada turėjo svarų argumentą — faktų logiką. Faktų pamatas buvo

* Orig. (vok.): *Eines galanten und gelehrten Frauenzimmers Gutachten.*
** Orig. (pranc.): *Cul* 'užpakalis, nugara, užpakalinė dalis'.

Augsburgo mados. J. M. Vilas *(Will)*. Apie 1780 m.

teigimas, jog erotinės pagundos veikia vyriškių jausmus. Jas sužadinti galima ir natūraliai, ir tikrovės grotesku. Todėl moteris neatsisakė net tų šiurkščių vyriškių „medžiojamųjų" priemonių, nepabūgo papročių gynėjų atakų ir aiškių įspūdžio neestetiškumo įrodymų. Moterų, kaip socialinio sluoksnio, estetika žino tik vieną sakinį ir vieną mastą: vyriškio akyse moteris labiausiai nori būti lytinio mėgavimosi įnagis ir todėl kristi jam į akį. Nepakeičiamas jos šūkis skelbia: „Aš rodau, aš demonstruoju. Aš rodau viską, jei esu įsitikinusi, jei tuo laiduojuosi stipriausią poveikį. Aš tik tada rodau mažiau, kai aplinkybės šiame kelyje žada tvirtesnį laidą". Tolesnis skirsnis dar labiau patvirtina tą amžinąjį dėsnį.

* * *

Apatiniai drabužiai.* Drauge su vis įmantresniu sijono užplėšiamuoju** metodu plačiau ir veikliau imta vartoti apatinių sąvoką. Tai prasidėjo nuo batukų ir pušnų, kojinių ir kojaraiščių. Šiais trimis dalykais buvo tenkinamasi gana ilgą laiką. Buvo įsižiūrėta, kad batų fasonu ir kojinių spalva galima kojų formą ligi kelių keisti kiek tik nori. Tokių pat padarinių galima tikėtis ir iš kojaraščių. Tad labai greitai išmokta šiomis priemonėmis sustiprinti kojų pagundas. Prie kojinių būdavo priderinami įvairių formų ir spalvų įsiuvai, kad koja atrodytų grakštesnė. Būdavo pasirenkama tokia kojinių rūšis ir spalva, kad blauzdos atrodytų ko lieknesnės ir grakštesnės. Kadaise žemiau kelių ryšėti kojaraiščiai pakilo aukščiau kelių. Šitaip rasdavosi įvairių reikšmingų naujovių. Išvaizdžiai pailgėjo koja, o linijos iš apačios aukštyn įmantriai pereidavo į šlaunis. Tai nevaržė sijono užsiplėšiamoji

* Orig. (pranc.): *Dessous* (tar.: desū).
** Orig (pranc.): *Retroussé* 'menas rodyti savo kojas'.

linija, ji pakilo kiek tik įmanoma aukščiau. Dabar aukščiau kelio nebebuvo nuogumos, nes dėl padorumo reikėjo ją pridengti. O tai ir buvo sijono užsiplėšimui nubrėžta pirmoji riba. Ir daugeliui moterų ji buvo pirmoji žyma. Įžvalgi vyriškio akis turėjo vesti tolyn, o jo fantazija — ligi paskutinio, sakralinio taško. Tai buvo moters nuolaida, įrodanti slaptą pritarimą vyriškių geismams.

Kojinės ir kojaraiščiai priderėjo svarbiausiems to meto mados straipsniams. Ir kiekviena diena būdavo apvainikuojama naujomis kombinacijomis. Jau 1688 metų leidinyje „Mergaitės anatomija" sakoma:

Kojinės turi būti raudonos
pagal kūno spalvą,
Žydros, žalios, geltonos ar kitokios,
švytinčios šviesiai.

Logiška įtakų apykaita savo ruožtu virsdavo tiesiogine priežastimi. Sijono užsiplėšiamųjų pratybų raida įmantriai krypo į apatinius. Savo ruožtu pikantiškas apatinių įmantrumas dažnai būdavo reiškiamas kiek galint įvairesniais variantais. Kilsterti sijonui visada rasdavosi priežastis. O jei ne, kildavo įtarimas, ar tik apkalbama ponia nesirengia nemadingai. Ko nebuvo galima vaikščiojant, lipant į neštuvus arba karietą, tą padaryti progų buvo žaidžiant. Kadangi geidžiamiausia užsiplėšiamojo akto akimirka būdavo kojaraiščio taisymas, tad labiausiai laukiamas laikas būdavo žaidimai su pertraukomis, kurios tikriausiai nuvesdavo į tikslą. Jokia kita proga nebuvo palankesnė už skraidymą ore sūpynėmis. Kaip tik tada madingos tapo įvairių formų sūpynės. Joks kitas sportas nebuvo taip mėgstamas. Šimtai to laiko paveikslų ir graviūrų byloja apie tai. Jie rodo mums, kaip gražuolės, užsimiršusios ir nesukdamos sau galvos dėl kavalieriui atsiveriančių išdavikiškų reginių, mėgaujasi šiuo žaidimu. Išmintingesnės moterys ir pirmiausia gražuolės, nesibijančios, kas per tuos žaidimus gali iškilti į viešumą, reikšdavosi kaip karštos šio reginio režisierės. Jos rūpindavosi judesių grakštumu, kad nė vienas veiksmas nebūtų sutrumpintas. Šitaip rasdavosi „laimingi sūpynių nutikimai", kuriais tada visi žavėdavosi ir neatsižavėdavo: tiek patys aktoriai, tiek žiūrovai. Fragonaras *(Fragonard)* pasakoja:

Prieš pat uždarant salono parodą 1763 metais, ponas atsiuntė pas mane pasiuntinį ir pakvietė apsilankyti. Jis, kai aš atvykau, buvo su savo meiluže kaime. Pirmiausia buvau atvirai išklausinėtas apie paveikslą. Tada jis pasakė norįs iš manęs ko kito. Idėją jis man nusakysiąs: ponia turinti suptis sūpynėmis. „Mane tamsta pastatyk taip, kad aš galėčiau matyti gražuolės kojas arba dar daugiau, jei tamsta nori mane pradžiuginti".

Dar geriau tą troškimą Fragonaras pavaizdavo pikantiškais kojaraiščiais. Kadangi sūpynės nėra savitikslis, o tik priemonė kelyje į tikslą — sijono užsiplėšimą, todėl sūpynėse visada būna moteris, o vyriškis esti tik „žiūrovas" arba „aktorius" tik tiek, kiek jis gali padėti trokštamam atsitiktinumui rastis.

Iš meniškai ir sistemiškai atliekamo sijono užsiplėšiamojo veiksmo pašalinamas intymumas, o meilė paskelbiama viešu spektakliu atviroje tribūnoje. Čia grotesku virsta epocha, kuri kiekvieną moterį verčia sau ištarti: „Aš esu kąsnelis visiems".

Spalvų įvairovė. Mados erotikos elementas yra ir tam tikros epochos mėgstamos spalvos. Pasirenkamos drabužio spalvos yra tikrąjį jausmo šaltinį reiškiančio kraujo, temperatūros refleksas. Juk kraujas yra materializuota gyvybė. O gyvybė savo ruožtu yra gyvas geidulingumas. Geidulingumas tvinksi kiekvienoje epochoje galingomis ir audringomis bangomis, šėlsta gyslose it gaisras, o tada randasi tam tikros laiko spalvos. Ryškios ir sodrios jos šviečia ir spinduliuoja it ugnis ir niekada neišblanksta. Visur viešpatauja ryškiausi kontrastai. Todėl Renesanso žmonės mėgdavo sunkias spalvas — purpurinę raudoną, tamsiai mėlyną, sodrią oranžinę ir slegiamą violetinę. Tai jų gyvenimą atitinkančios spalvos. Tie laikai nemėgo pereinamųjų spalvų. Vyras ir moteris dėvėjo tų spalvų drabužius ne tik džiaugsmo šventėse, bet ir darbe. Kiekvienas sakytum amžinai liepsnose paskendęs ir esąs švytintis, ištisą epochą apėmusių ugningų aistrų atspindys. Visas gyvenimas namie, lauke, bažnyčioje yra blabanti liepsna. Puošnios šventės panašios į įsisupusią žėrinčių spalvų jūrą, kurios bangose susilydę į vieną džiaugsmas, įkvėpimas, nežaboti geismai. Tai yra jėgos persisotinusi darna, didinga tais laikais kūrybos pažadintų ir tikrove virtusių polėkių simfonija.

Absoliutizmo laikais juslingumas pirmiausia esti poza, pamažu virstanti lengvapėdiškumu. Todėl baroko laikais spalvos netenka mirguliuojamos šviesos jėgos. Pripažįstama ir mėgstama tik šalta prabanga. Vyrauja perdėm sodrus žydris ir ryškus raudonis, bet tik suderintas su šalta aukso spalva — didybės, galybės simboliu. Auksas pakeičia žaižaruojančią ugnį, šaltu auksu spindi apdaras, aukso perkrautos pilių sienos ir visas bažnyčios interjeras: auksas juodame ir baltame fone — štai ta absoliutizmo spalvų gama jo galios ir įtakos viršūnėje. Tai yra ir vyraujama ano meto meno gaida, kai rokoko laikais šaltą didybę pakeitė lengvapėdiški pasismaguriavimai. Madingos darosi švelnios spalvos: geidulingumas be kūrybos polėkio ir kūrybos džiaugsmo. Auksą išstumia sidabras. Švelni sidabrinė spalva

Kilminga ponia su valktimi ir fontanžu. Madų skrynia

vyrauja visur. Šviesi dangaus žydrynė ir švelni rožė užima purpuro ir violeto vietą: jėga išseko. Sodri oranžinė spalva pakeičiama blankaus gelsvumo: mažvaikiškas pavydas dabar viešpatauja ten, kur kadaise siautėjo netramdoma nežabotos prigimties asmenybių neapykanta. Švytinčio smaragdo pakeisti ateina matinis blyškus žalsvis: pergalingos ateities viltys buvo palaidotos epochos, ir beliko vien tik neišsenkamos abejonės. Šviesiai violetinė, pilkšvai balsva, pilkai geltona, šviesiai rožinė, išblukusi žalia esti mėgstamiausios spalvos ir menininkui, ir madai. Jausmai nebeskaldomi į savo priešiškas sudedamą-

Užplėšto sijono mada. N. Žeraras *(Guerard)*. Paryžiaus madų skrynia

sias dalis... Tačiau spalvų gama yra, kaip ir malonumai, šimtadalė, turinti galybę atspalvių. Gana ilgą laiką blusos* spalva buvo itin mėgstama. Ir visos rinkdavosi ją savo drabužiams. Štai tuzinas įmantriausių atspalvių, kurių vardai yra šie: blusos, blusos galvos, blusos nugaros, blusos pilvo, blusos šlaunies ir net blusos karštligės**. Švelni

---

* Orig. (vok.): *Flohfarben.*

** Orig. (vok.): *Floh, Flohkopf, Flohrücken, Flohbauch, Flohschenkel; ja sogar in Floh im Milchfieber.*

kūno spalva būdavo pageidaujama ir vertinama, skirtumai todėl būdavo įmantrūs ir pikantiški. Skiriami keli atspalviai: vienuolytės pilvo, moters pilvo, nimfos šlaunies, merginos sėdynės ir taip toliau. Švelniausia ir nekalčiausia rožinė spalva būdavo vadinama vienuolytės pilvu. Jei ji turėdavo atlasinį blizgesį, vardu būdavo nimfos šlaunys, kvapni ir minkšta — mergaitės sėdynė, sodri — moters pilvas*. Galantiškosioms ano meto pažiūroms nereikėjo jokių tikrų vardų terminų, išskyrus minėtuosius, nes jiems nebuvo nieko švelnesnio kaip ką tik įvilktos vienuolės kūno spalvos, kaip nuo nepaliaujamų meilės švenčių įkaistanti moters oda... Tai būdavo jiems artimiausi lyginamieji pavyzdžiai. Net intymiausi moters kūno pagundų vardai buvo papildoma terminų gama. Tam tikros formos pikantiška raudona spalva buvo vadinama šitaip: kaip mergytė, kaip mergaitė, kaip moteris ir pagaliau kaip vienuolė**. Koks subtilus turi būti skirtumas tarp mergaitės ir vienuolės? Tačiau geidulių gama andai turėjo šimtą laiptelių, o nuotolį tarp jų nusakyti galėjo tik mokovai.

Lygiai taip pat fantazija galų gale pati save pranoko vergiško pataikavimo būdais. Niekas kitas įtikinamiau Paryžiuje to įrodyti negali kaip dofino gimimas. Tada visa visuomenė kiaurą sezoną dėvėdavo dofino kakučio*** spalvos drabužius. Ir atvirkščiai, iš pirmo žvilgsnio galėjo pasirodyti kone mirtinai nuodėmingas Jos Didybės įžeidimas, kad, vos pasibaigus šiai madai, visi fanatiškai šoko į žąsies išmatų**** spalvos drabužių madą. Tik iš paviršiaus tai atrodo esant valdovo didybės užgavimas. Mat ir ši spalva buvo valdovo kiemo primesta, vienos valdovo malonę turinčios ponios užgaida.

* * *

Drabužių prabanga. Nuo visų tų madų prabanga yra neatskiriama jau vien todėl, kad ji apskritai yra kilusi iš prabangos poreikio, išsirutuliojusio iš grotesko formos. Šį faktą lėmė perdėm laiko dvasia, viešpataujančios klasės drabužių prabangą ji be atvangos stiprino. Fizinė išorė, kurią norima padaryti akivaizdžiai gražią, dėsningai esti juo didesnis stebuklas, ir tai magina juo stipriau, juo įvairesnės esti pristatomosios formos. Todėl asmenybė stengiasi rodytis kaip galima dažniau ir vis naujoviškai, t. y. vis naujais drabužiais. Tai

---

* Orig. (vok.): *Nonnchenbauch, Nymphenschenkel, Jungfersteiss, Frauenbauch.*
** Orig. (pranc.): *à la Religieuse.*
*** Orig. (pranc.): *caca.*
**** Orig. (pranc.): *merde d'oie.*

LE BOURGEOIS ET LA BOURGEOISE.

La Bourgeoisie est l'état le plus considerable d'un Royaume, d'autant qu'il est le plus nombreux, c'est la Bourgeoisie qui remplit les coffres des Souverains et qui peuple les villes Un Empire est plus ou moins floris:sant selon l'aisance des Bourgeois, les Rois de France ont fait tant de cas de cette partie de leurs sujets, qu'ils ont exempte le Bourgeois de Paris et d'autres grandes villes du Royaume des droits de francs fiefs, du banc et arriere bans et qu'ils leur ont permis de porter des Armoiries de même que les nobles Chevaliers, mais voyons qu'elles sont les qualités qui constituent le bourgeois. a Paris tous les marchands passent pour tels et presque tous les habitans de Paris en prennent la qualité, sans qu'on la leur conteste, cependant les marchands et les gens de pareils etats ne sont point regardés comme nobles, quand même ils auroient acquis le droit de noblesse par l'Echevinage, du moment qu'ils continuent le commerce, si ce n'est sous corde, car ils derogent par l'a à la noblesse. Dans la Province on appelle actuellement bourgeois ce qu'on nommoit autre fois Noble Homme, c'est a dire, un habitant d'une Ville qui vit noblement de ses propres revenus sans faire aucun negoce, ni metier et a la rigueur un vrai bourgeois de Paris ne differe de celui de la Province, qu'en ce qu'il doit jouir de revenus plus considerables, pour y vivre honorablement, suivant l'ordre civil, un marchand aspire a la bourgeoisie et la bourgeoisie à la noblesse comme le bourgeois est un demi-noble il porte tantôt des habits noirs, ainsi que le magistrat, tantôt des habits en Velours, galonnés de même que les nobles. son Epouse n'ose pas s'orner de tous les pompons qui distinguent les femmes de qualité, aux quelles on porte la robe ; mais a cela pres son ajustement et sa personne sont aussi elegans et aussi recherchés, ainsi qu'il est representé dans l'Estampe elle a avec elle son enfant qui est habillé a la façon moderne et propre a son age et a son sexe.

Miestiečiai. Prancūzų vario graviūra

kiekybės prabanga. Absoliutizmo laikais šie veiksniai turėjo labai aukštai iškilti, nes jau veikė ir rutuliojosi vadinamasis atstovaujamasis dėsnis. Jis kiekvienam, nuo šalies valdovo ligi paskutinio liokajaus, reiškė ne tik galią atstovauti, bet ir ligi beprotybės šiuo atžvilgiu pranokti kitus. Anais laikais tai pasiekti buvo įmanoma tik nežmoniška drabužių brangybe ir sykiu dažna jų kaita. Drabužis mat visais laikais, kai viską lemia išvaizda, yra pirmoji ir natūraliausia priemonė sėkmingai kopti į aukštybes socialiniais laiptais. Todėl visas kūnas būdavo it lyte nulytas auksu ir brangenybėmis. Pirmiausia vadinamųjų valstybės uniformų ir viešųjų drabužių apvadai ir galionai visada buvo auksuoti. Sagos buvo iš brangakmenių, batų sagtys — brangakmeniais puošti agrafai*. Net į kojines buvo įaudžiami arba įmezgami brangakmeniai. Iš vieno Maintenon laiško sužinome, jog Maino hercogienės sušukuoti plaukai taip pat buvo prisėti tiek aukso ir brangakmenių, kad jie buvo sunkesni nei pati hercogienė. Vakarinės suknelės buvo keičiamos taip pat dažnai kaip ir šukuosenos. Kilmingos ponios ir ponai vilkėdavo brangiais, tūkstančius kainuojančiais, drabužiais, ir gana dažnai tik vieną kartą. Jiems tarnaudavo iškiliausi menininkai, turintys sugalvoti vis naujų kombinacijų. Monteskjė** yra rašęs:

Kartą vienai poniai šovė į galvą mintis eiti į susibūrimą prabangiai išsipuščiusiai, ir nuo tos akimirkos kone 50 dailininkų neturėjo laiko nei bluosto sudėti, nei valgyti ar gerti.

Panelė Bertin, Marijos Antuanetės kambarinė, plušėjo, kaip ir valdovo rūmų kirpėjai, kasdien su karaliene ir buvo, kaip matyti iš jos memuarų, intymiausia jos patikėtinė. Tačiau tai nesukliudė tai „madų ministrei“, kaip panelė Bertin *(Bertin)* buvo vadinama, 1787 metais įklimpti į dviejų milijonų skolą. Mirusi 1761 metais Rusijos carienė Elžbieta paliko šiek tiek („tik“ 8700) brangių vakarinių suknelių. Iš jų daugiau kaip pusės kaina — nuo 5000 iki 10 000 rublių už vieną! Kirpėjas ir siuvėjas buvo garsiausi epochos žmonės. Ne tik kunigaikščiai, bet ir turtingi privatūs žmonės turėjo savo menininkus siuvėjus, kurie tik jiems tetarnavo. Viena ponia iš Matinjono savo siuvėjai už vieną vienintelę suknelę, kuri buvo ypatinga, laidavo 600 livrų rentą, o pagal dabartinę pinigų vertę tai maždaug 1500—1800 markių! Niekas nesistebi, kad moterims pirmiausia reikia prabangių

---

* A g r ā f a s 2 (pranc. *agrafe*) — 1. puošni sagtis; 2. archit. dekoratyvinė įvairaus pavidalo (akanto lapo, kriauklės) sankaba konstrukcijos elementų sandūroje.

** M o n t e s k j ė̃ 4 *(Montesquieu)* Š á r l i s (1689—1755) — prancūzų filosofas, rašytojas.

tualetų. Drabužių jos turėdavo, neužmirština, daug daugiau, nei galėjo jų sudėvėti. Mat madingų drabužių perteklius yra geriausia kovos dėl interesų priemonė. Juo naujoviškiau grožis kassyk apšviestas, juo labiau jis stebina. Apskritai moteris labiausiai stulbina, jei vis kitokia rodosi, nes šitaip atsiveria daugybė naujų ir ypatingų pagundų. Absoliutizmo laikais ir vyrai didžiai vertino nesaikingą prabangą. Daugelis rašytojų irgi sakydavo, kad vyro prabanga gana dažnai nustumdavusi į šešėlį moterį. Prancūzų istorikas H. Galjė *(Gallier)* XVIII a. drabužių prabangos studijoje daro tokią įdomią išvadą:

Prancūzų madų vario graviūra. Le Klerkas *(Le Clerc)*. 1780 m.

Nuostabu, kad XVII ir XVIII šimtmetyje ponų tualetas buvo toks brangus arba net brangesnis nei ponių. Ponui reikia odinių batų, lengvų batukų ir kaliošų, odinių, vilnonių ir šilkinių kojinių, šilkinių kaspinų pagražinti naktiniam kykui, flanelinio rytšvarkio ir naktinių

rankogalių. Juodų naktinių drabužių kaina 87 livrai, vienos skrybėlės — 12 livrų, perukų — 265 livrai kasmet. Apie 1720 m. Paryžiuje pora šilkinių kojinių kainavo 40 livrų, uolektis pilkos gelumbės — 10—80 livrų. Madingas vyriškis už savo drabužius mokėdavo 1200—1600 livrų, be nėrinių ir puošmenų.

Brangus buvo ir ponių tualetas. Kai panelė de Turnon (Tournon) susižadėjo, ponia Diubari (Dubarry), jos dėdienė, padovanojo smulkmės už 1000 livrų — darbo krepšį, piniginių, vėduoklę, kojinių, kaspinų ir t. t. Taip pat du drabužių komplektus: vienas — 2400, kitas — 5480 livrų. Valstybės uniformos ir ceremonijų drabužiai buvo dar brangesni. Jie kainuodavo 12 000 livrų ir dar daugiau — o dar kur skalbiniai ir puošmenos! Per ketverius, t. y. 1700—1774, metus grafienė Diubari viena pati šiai savo drabužinės daliai išleido 91 000 livrų. Ponia de Šuazel (Choiseul), garsėjanti savo kuklumu, dėvėdavo 45 000 livrų vertės mezginius, o ponia Buflė (Bouffler) turėjo nėrinių už 300 000 livrų. Mirus poniai de Veriu (Verrue), turto sąraše suminėti šie daiktai: 60 liemenėlių, 480 marškinių, 500 tuzinų nosinių, 129 paklodės vien tik Medono (Meudon) namams, nesuskaičiuojamai daug suknelių, iš jų 45 šilkinės. Grafas de Perselė (Porcellets) iš Eikso turėjo skalbinių už 60 000 livrų. Ponia Diubari 1774 m. pardavė puošmenų už 488 000 livrų. Savo dukterėčiai ji padovanojo deimantų už 60 000 livrų. Pompadur turėjo brangakmenių už tris milijonus. Hercogienė Mirpua (Mirepoix) eidavo į valdovo rūmus pasipuošusi keturių šimtų tūkstančių livrų vertės perlais. Ponios Liujinė (Luynes) brangenybės buvo vertos didžiausio lobio. Visos garsesnės šeimos turėdavo mažiausiai vieno milijono vertės puošmenų.

Iš „paprastųjų“ moterų buvo ir Marija Antuanetė. Iš tiesų keista, kaip šita nuomonė galėjo rastis istorijoje. Keista todėl, kad iš seno žinoma, jog ši garsi ponia jau pirmaisiais nuo įžengimo į sostą metais puošmenoms ir niekniekiams prasiskolino mažiausiai 300 000 frankų. Net jos liaupsintojai sutaria, kad buvo išėjusi iš proto dėl deimantų. Šios mažosios pamišėlės būta labai brangios, ir jos darbai minioms žmonių atnešė bado dienas. Kartą (1776), pavyzdžiui, Marija Antuanetė pamatė pas Paryžiaus juvelyrą Bėmerį (Boehmer) porą auskarų. Valdovei jie patiko, ir jai paklusnus sutuoktinis nesipriešino, nors šie kainavo 348 000 livrų. Tai yra maždaug tiek pat, kiek reikėtų metams išgyventi tūkstančiui gerai aprūpintų darbininkų šeimų!

Kilminga dama su rytiniu apdaru (negližė).
Prancūzų vario graviūra. Apie 1700 m.

Panašūs skaičiai byloja ir apie mados prabangą Anglijoje. Savo knygoje „Eilutės menas“* apie Bakingamo *(Buckingham)* hercogą, iškrypėlio Jokūbo I numylėtinį, pasakoja H. Veisas *(H. Weiss)*:

Neminėdami to, kad jis savo drabužiams rinkdavosi brangiausias medžiagas: aksomą, atlasą, auksu ir sidabru siuvinėtą brokatą, turime pasakyti, jog nesitenkino brangiais įsiuvais, margais siuvinėjimais ir t. t., bet puošdavosi ir brilianto sagomis, meniška aukso apdaila. Ir

---

* Orig. (vok.): *Kostümkunde.*

tokių brangių eilučių apie 1625 metus jis turėjo ne mažiau kaip septyniasdešimt dvi, o kiekvienos kaina — kone 35 000 frankų. Vien tik už šventinę eilutę, kurią jis vilkėjo Karolio I vestuvėse, suplojo 500 000 frankų.

Paryžiaus madų vario graviūra. Dail. Desrė *(Desrais)*. 1782 m.

Liepsningas kavalierius. Dail. Gėzas (*Göz*). Augsburgo vario graviūra

Pasak „Britanijos analų" autoriaus Archenholco, paprastas Devonšyro hercogienės miegamasis kykas kainavęs dešimt ginėjų*. Našlė hercogienė Rutland *(Rutland)* už savo naktinio tualeto komplektą paklojo šimtą ginėjų. Anglų ponios už savo tualetus kasmet pažerdavo penkis septynis šimtus ginėjų. Šių dienų pinigais tai yra dvidešimt dvidešimt penki tūkstančiai markių. Pasirašant pulkininkui su savo kreditoriais susitarimą, buvo pridėta, beje, kepurininko sąskaita, pagal kurią per 17 mėnesių buvo pateikta skrybėlių už 109 svarus sterlingų, ir taip toliau. Aktorė ponia Abington *(Abington)* dėl gero ir subtilaus skonio būdavo mielai kilmingųjų Londono damų kviečiama į madų tarėjas ir kasmet už šią veiklą gaudavo 1500—1600 svarų sterlingų. Išleisti tokias sumas Vokietijoje buvo galima tik valdovo kiemo aukštuomenei, nes tokios turtingos buržuazijos nebuvo niekur

* G i n é j a 1 (angl. *guinea* < iš buv. Anglijos kolonijos Gvinėjos vardo. Iš ten buvo atgabentas auksas šiai monetai kaldinti) — nuo XVII a. vid. ligi XX a. pr. Didžiosios Britanijos aukso moneta.

kitur kaip Prancūzijoje ir Anglijoje. Prabanga, kuri įsisukdavo ir į Vokietijos valdovų rūmus, buvo, atvirkščiai, tokia pat kaip Prancūzijoje arba Anglijoje.

Ir žemesniuosiuose sluoksniuose anais laikais, suprantama, buvo aktyviai veržiamasi į prabangą, nes ten buvo įžiūrimi pirmieji turto atpažįstamieji ženklai, o žmonės juk visais laikais dėjosi esą iš privilegijuotųjų. Daugiausia moterys skųsdavosi nepakankant savo vyrų pajamų, kad prabanga jos galėtų susilyginti su kitomis. Drauge tai yra ir didžiausias priekaištas, kuriuo moterys tikisi galinčios brūkštelti savo vyrams per akis. Kad ir biurgerių plačiai veržiamasi į prabangą, sužinome iš amžininkų pamokslautojų. 1707 m. pasirodžiusiame rašinyje „Stebuklingas, ką tik surastas naujas kvailystės lizdas“* sakoma:

Štai taip, raštininko ar teisininko dukrelė, ar žinai, kaip esi auginama, kvaišele? Olandų mezginiai, prancūzų kaspinai, užsienių suknelės? O, žmogau! O, žmogau!

Savo knygoje „Judas, sukčių sukčius“** Abraomas a Santa Klara rašo:

Didelė tavo drabužinė pilna namų, kelionių, vasaros, žiemos, pavasario, rudens, bažnyčios, rotušės, vestuvių, paradinių, šventadienių drapanų; toliau — viršutinių, apatinių, vėjinių, cirkininkų, ispanų drapanų. Ei! Net kvailio drabužių esama.

Kad žemdirbiai prabanga nenori atsilikti, esą, Santa Klaros akimis, baisiausia. Jis „Šiame tame visiems“*** piktinasi:

Vos tik ūkininko duktė iš artimiausio kaimo pasirodo miesto tarnyboje, ši mėšlinga žmogysta nori vilkėti madingai. Jai klumpės šlykščios, ji nori batų, ne bet kokių, o su kulnimis. Sijonas arba juoda lininė suknelė esanti per trumpa. Ji trokšta nors vieno spalvoto audinio suknelės, kuri kulniukus siektų, ir dar kad nebūtų matomi smailianosiai batukai ir raudonos kojinės. Suknelės linas arba kaimietiška liemenėlė taip pat nebepatinka: ji puikuojasi madinga palaidinuke ilgais skvernais ir madingomis rankovėmis. Ji perkerpa mažą apskritą kaimietišką apykaklę ir padaro atvartus. Apskritas kaimietiškas kykutis metamas šalin ir keičiamas gražiu madingu kyku arba megztine kepuraite. Taigi viskas turi būti naujoviška, viskas pakeista. Ir per keletą savaičių prisistato tokia kaimietė Gretutė, tokia persimainiusi, kad į vieną surinkti visi grėbliai, šakės, kastuvai, šluotos, melžiamieji kibirai, su kuriais dar taip neseniai ji plušėjo, paklausti neatpažintų savo kraštietės, išsipuščiusios pagal paskutinį mados žodį.

---

* Orig. (vok.): *Wunderwürdiges, ganz neuentdecktes Narrennest.*

** Orig. (vok.): *Judas, der Erzschelm.*

*** Orig. (vok.): *Etwas für alle.*

Vario graviūros iš žurnalo
„Paryžiaus madų kurjeris“. 1778—1782 m.

Gausybę visuotinės drapanų prabangos patvirtinimų randame dar ir drabužių reklamose, be atvangos leidžiamose miesto valdžios. Vienoje Leipcigo 1640 metų drabužių reklamoje štai kas sakoma:

Moterų, pirklių ir amatininkų visos mintys bei troškimai sutelkti į tai, kaip dažnai, beveik kas mėnesį, sugalvoti vis naujų, gėdingų ir brangių madų. Esama ir moterų, kurios taip pat stengiasi kurti naujų rūšių ir modelių drabužius, batus. Jos tarp žmonių trainiojasi, jaunas moteris ir mergaites vilioja ir skatina nedoras madas platinti.

Mėginama sutramdyti prabangą, bet skundų dėl jos siautėjimo nestinga nė kitose šalyse. Štai ką rašo anglų autorius:

Šokių ir muzikos meistrų, batsiuvių ir siuvėjų ar kitų amatininkų moterys bei dukterys mūsų laikais labai mažai tesiskiria drabužiais arba nė kiek nesiskiria nuo aukščiausiosios padėties moterų, nes jos mėgdžioja ne tik prabangą, bet ir visas didžiūnų kvailystes.

Mes pasikakinsime šiuo vienu pavyzdžiu. Būtų paprasčiau pateikti čia visą kolekciją.

Nereikėjo jokio ypatingo įrodymo, kad kova su drabužių prabanga pirmiausia buvo pradėta įvairių klasių interesais. Tai pakankamai aiškiai pasako žodžių srautas, kuris nukreiptas, manding, perdėm į

Arm. verliebter Narr.

Ich weiß zwar nicht, wo nehm ich Brod,
Bin doch verliebt, biß in den Tod,
Kein Heurath kan ich auch erschnappen;
Weil jede spricht: nimm du den Kappen.
Ein solcher Narr, so lang ich bleib,
Hab ich vil Körb, und nie kein Weib.

Andrienės skraistę vilkinčios moterys.
Vokiečių vario graviūra. Apie 1709 m.

vidurinę ir smulkiąją buržuaziją. Jai buvo paskelbtas visuotinis draudimas vartoti tam tikras medžiagas, nėrinius, siuvinius arba puošmenas, o Renesanso laikais tai paranku buvo savajai pramonei, nes šitaip ji buvo apsaugota nuo konkurencijos.

Tam tikroje epochoje vyraujančios drabužių prabangos esmė yra ne tik ekonomikos, bet ir jos pačios mastas, ypatingas jos savitumas yra labai smarkiai veikiamas visuotinio papročių būvio. Ten, kur prabanga yra visuotinis įstatymas ir kur neveikia todėl konkurencijos dėsnis, ten baudžiama visuomenės nemalone, todėl moters dorybingumas, taip pat ištikimybė nelaimi pagarbos, kuri atitenka tik ydai. Tais laikais viešpataujančiose klasėse įprastinis būdavo reiškinys, kad vyriškis, mielas senstančios kokotės draugas, esti jos išlaikomas. Būna ir moterų, malonių turtingo meilužio draugių ir išlaikytinių. Žanas

Galantiškoji gražuolė piemenaitė Amarelė. Vokiečių mados karikatūra

Hervė *(Jean Hervez)* rašo savo veikale „XVII amžiaus moterys ir galantija“:

Ponia de la Rošegijonė (Rocheguyon) išlaikė Bensarą (Benserde): jis turėjo namus, karietą su trimis vainikais, du liokajus, sidabrinius stalo indus ir gana prabangius baldus. Dėlto jis buvo nepatenkintas savo gyvenimu. Jam, manding, buvo nemalonu mylėti senę.

Ir kitoje vietoje:

Aukštos ponios anais laikais labai dažnai parsiduodavo. Vienas turtingas partneris Pažė (Paget) parašė poniai Alonai (Alonne), kad noris ją turėti vieną naktį ir kad jis savo meilužių palankumą atlyginąs 100 pistolių tarifu. Tačiau jai mokėsiąs ligi dviejų šimtų. Ir grafienė atsako, kad ji nieko kito gražesnio už jo vekselį nesanti gavusi.*

Vokiečių krinolino karikatūra. Apie 1720 m.

Kas tinka poniai, tinka ir tarnaitei tiek XVII, tiek XVIII šimtmetyje. „Galantiškojoje Vienoje" sakoma:

*Nuo virėjos ligi ponios, nuo durininko ligi prezidento visi mėgsta prabangą ir nesaikingai kleisti pinigus. Ir tai yra stiprus galantijos akstinas. Juk tu aiškiai matai, kad tarnaitė, kuri per metus gauna dvidešimties guldenų atlyginimą ir kasdien skęsta šilkuose, yra savo pono Aspazija**, tarnaujanti jam dvigubą tarnystę arba esanti kitų išlaikytinė.*

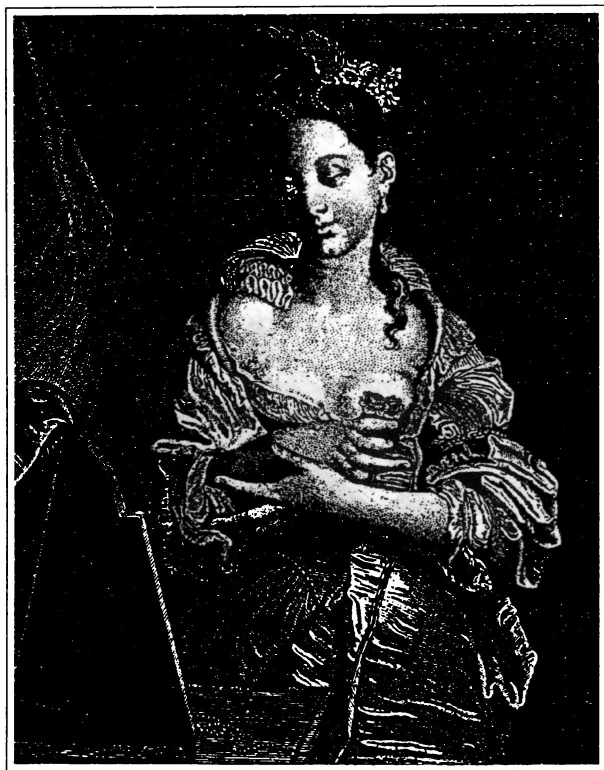
---

* P i s t ò l ė 2 (pranc. *Pistole*, it. *pistola*) — Ispanijos auksinė moneta (nuo XVI a.). Vėliau paplito Prancūzijoje, Italijoje, Portugalijoje. Cirkuliavo ligi XVIII a. pab.

** A s p ã z i j a 1 — Antikos mitologijos šaltiniuose graikų politiko Periklio žmona. Išsilavinusi, graži ir protinga moteris.

Mes kalbėsime apie tą dvigubą priderėjimą vėliau ir išsamiau. Stiprus polinkis į prabangą tam tikroje epochoje yra labai svarbus, nes padeda daryti kitas apibendrinamas išvadas, kurios nusako bendrąsias to meto pažiūras. Nesaikinga drabužių prabanga, valdovų absoliutizmo laikais tapusi visuotinė, apskritai yra itin reikšmingas įrodymas, kaip visas gyvenimas buvo apimtas žiauriausio juslingumo. O nesaikingai sukauptas perteklius moters rankose teikia mums taip pat reikšmingą įrodymą, kad ji pati anuo metu buvo tik prabangos daiktas, kuriuo vyriškis galėjo naudotis, be to, dar brangiausias. Jis todėl ir stengėsi padaryti moterį didžiai įstabią ir rafinuotą.

ketvirta DALIS

MEILĖ IR FLIRTAS

Nuo tų laikų, kai Europos kultūros tautose prabudo individuali lytinė meilė, per šimtmečius ji, be abejo, buvo vis labiau sudvasinama. Tačiau dar XVII a. primityviausiems žemųjų luomų žmonėms ji buvo tik brutaliai realizuojamas gamtos dėsnis. Net aukštuomenėje ir miestiečių sluoksniuose monogamija būdavo labai retas reiškinys. Tik išimtiniais atvejais ji sulydydavo vyrą ir moterį į tokią porą, kurios ir vienas, ir antras narys patirdavo santuoką esant žmonijos tobulybę. Meilė būdavo sudvasinama tik sąmonės lygmeniu, tačiau širdis to dar nesuprato. Ir tai yra logiškas padarinys.

Gyvenimas viešpataujančioms klasėms, kurių interesai, aišku, įspaudžia įvairioms epochoms ypatingą ženklą, niekada nėra buvęs kova arba plėšiamasis žygis į aukštesnes žmonijos raidos pakopas, bet visada tik patogi ar ne tokia patogi pačių surastųjų kultūros lobių eksploatuojamoji programa. Šiaip ar taip, šitaip reiškėsi daugiausia jų, ponų, įpročiai. Ir dar. Kaip mes visi žinome, vyraujamos viešpataujančiųjų klasių teisės į esamus kultūros lobius nebuvo tokios nevaržomos kaip absoliutizmo laikais. Todėl iš to kilo toms klasėms anais laikais maloni ir patogi gyvenimo filosofija. Ji skelbė: kadangi gyvenimas yra tik trumpas kelias, tad reikia jį ko linksmiau, su pasitenkinimu nukeliauti. Tam turime atstumti visas negandas, kurios gali sukliudyti mėgautis gyvenimu. Iš šios būties programos yra kilusi tam tikra meilės filosofijos pažiūra, kurios esmę ir ypatybes įvairiose vietose jau esame aptarę ir kuri realizuojama gali būti pavadinta ***meilės technikos kultu***. Meilės geidulių formos anais laikais buvo ne tik arabeskos, kurios gražindamosi ir taurindamosi išsirutulioja į didžiai brangų meilės stebuklą. Ji pati savaime yra stebuklas, vienintelis tikslas ir visas jo turinys. Meilės technikos kulto dėsnis turėjo dėlto tik vieną paragrafą: „Daryk tai gerai"*. Šis reikalavimas turėjo būti tinkamiausias to meto moto ir žėrėte žėrėti kiekviename miegamajame; tiesą sakant, jis ir spinduliuodavo: tokia panelė Balinjė-Fonten *(Baligny-Fontaine)*, vieno prezidento meilužė, pasikabino jį savo miegamajame. „Daryk tai gerai" — taigi cinizmas kartais mėgsta kalbėti atvirai.

Meilė yra tik proga tenkinti geidulius. Ir to net nebuvo ketinama slėpti. Atvirkščiai, apie tai būdavo kalbama atvirai. Biufonas** (gyveno pirmojoje XVIII a. pusėje) rašo: „Meilės tik fizinė dalis yra gera". O

---

* Orig. (pranc.): *Fais le bien.*

** B i u f ò n a s 2 Ž ó r ž a s 1 L ù j i s 2 L e k l é r k a s 1 (*Buffon Georg Lui Leclerc*; 1707—1788) — žymus prancūzų zoologas ir botanikas.

pusšimtmečiu vėliau Šamforas *(Chamfort)* nevykusiai juokauja: „Meilė yra tik dviejų epidermių susilietimas“. Trumpai drūtai — tai niekas kitas kaip akimirka geidulių, geidulių be padarinių. Tokių akimirkos geidulių bangoje fizinė jėga ir liepsna esti, palyginti su praėjusiomis epochomis, gerokai nusidėvėjusios. Siautėjantys ugnikalniai yra virtę jaukia, blabančia ugnele, tačiau pristigo veržlumo susilieti su kitu. Antra vertus, žmonės tapo nuosaikesni; ano meto žargonu — tapo „protingesni“. Ir kiekvienu atveju. Abraomas a Santa Klara nusako šį skirtumą, palyginti su ankstesniąja epocha, vargu bau svariu, dėlto aiškiu lyginimu. Jis skundžiasi vienoje gedulo kalboje:

Kadaise santuokos lova po pirmosios vestuvių nakties atrodė, tarsi ten pora meškų būtų poravusis, o dabar jokių ženklų, kad ten būtų buvęs papjautas gaidys.

Kur viešpatauja tikri geiduliai, meilė visada esti dovana. O dabar tik paskola. Meilės santykiai šiandien esti vien paskolos sutartis, bet joje nėra įrašytas joks įsipareigojimas, ir ji bet kurią valandą gali būti nutraukta. Ir atrodo, tarsi nebūtų nieko atsitikę. Visų amžių vyras su žmona yra neribota savo pačių nuosavybė, ir juodu teikiasi duoti ištikimybės įžadus. Jei ir malonėjantys priimti kokio pataikūno liaupses, tai patys savęs jie nedovanojantys, o tik pasiskolinantys akimirką geiduliams patenkinti arba parsiduodantys už padėtį aukštuomenėje. Senojo režimo Paryžiaus policijos raportuose, viename iš svarbiausių XVIII a. papročių istorijos šaltinių, tarp įvairių panašaus turinio raštelių esama ir tokio:

Marvilio (Marville) grafienė šįryt vienam parlamento tarėjui, kuris skundėsi jos neištikimybe, pasakė: „Ar aš esu tamstai kokių nors vilčių teikusi?“ Jis tik vieną vienintelį kartą su ja temiegojęs.*

Iš tiesų, kaip kvaila dėl tokio menkniekio prisiimti ilgalaikes teises ir įsipareigojimus! Šis parlamento tarėjas nebuvo suvokęs pamatinių smaližiavimo dėsnių, kurie reikalauja: „Naujo, vis naujo!“** O ten, kur kaskart geidžiama naujo kąsnio, viskas darosi niekas. Todėl ši pažiūra įsišaknija visame gyvenimo komplekse. Viena italė, trumpai užsukusi į Paryžių, rašė savo draugei:

Viskas čia niekas, ir viskas sukinėjasi apie nieką, bendrauja su nieku, jaudinasi dėl nieko, apsipranta su nieku, švaistosi lėšomis,

---

* P a r l a m e ñ t a s 2 (pranc. parlement < parler ‘kalbėti’) — Prancūzijoje ligi XVIII a. Didžiosios revoliucijos — aukščiausioji teismo įstaiga.

** Orig. (pranc.): *du nouveau, toujours du nouveau.*

Lais. Anglų vario graviūra. 1786 m.

nors dažnai nieko neturi, moteris teka dėl nieko. Grožio troškulys paverčia jų sielą ir jų religiją nieku. Nuo to laiko aš suprancūzėjau ir pramogauju su jų niekais.

Šis nusakymas tik vienu daiktu netikslus — ji mano susidūrusi su perdėm prancūzišku reiškiniu. Mes galime panašiai kaltinti ir Londoną, ir Vieną. Paryžiuje, absoliutizmo pasaulio centre, ši raidos kryptis labiausiai išryškėjo.

Šita visuotinė paviršutiniška pažiūra į jausmus, vidiniu nuoseklumu rutuliodamasi, galiausiai sąmoningai pašalino svarbiausią meilės su-

dedamųjų loginį ryšį — vaikų gimdymą. Vyriškis, glamonėdamas partnerę, nebenori sulaukti palikuonių, o ir moteris nebenori pastoti — abu trokšta tik gašlauti. Aukščiausias tikslas ir didžiausia santuokos gyvenimo auka kūdikis būdavo niekinamai vadinamas nelaimingu atsitiktinumu. Bevaikystė, kuri dar XVII a. būdavo suprantama kaip dangaus bausmė, dabar daugeliui yra didžiausia malonė. XVIII a., šiaip ar taip, turėti daug vaikų buvo niekinamas daiktas. Tokios moralės prisisunkę ne tik aukščiausi sluoksniai, bet ir didžiuma visų šalių vidutinių miestiečių. Lygia greta į akis krito ir imta svarstyti dėlto kita priežastis: didesnis vaikų būrys anuo metu reiškė ūkio sąstingį, vis didesniam šeimų skaičiui tai buvo nepakeliama našta.

Šis sistemiškas gamtos dėsnių šalinamas iš meilės atsikeršijo tuo pačiu pinigu kaip kiekvienas didesnis nusikaltimas gamtai. Visuotinis fizinis nuosmukis buvo to meto ženklas, o kartu Senasis režimas virto klasikiniu Europos kultūros istorijos dekadansu nuo pat viduramžių pabaigos.

Visuotinis lyčių santykių dekadansas vis įmantriau ima tenkinti lytinius geidulius. Šis pokrypis nusakomas dviem apraiškos formomis: begėdišku, dažniausiai jokių gamtos dėsnių nepaisančiu ištvirkavimu, stumiančiu vis į naujų lytinio gašlavimo būdų paieškas, ir seksualine rezignacija, dar vadinama sentimentaliąja meile. Ir viena, ir kita yra žadinamoji priemonė atitinkamiems (pirmoji — stipriems, antroji — silpniems) individams, kurie ieško ypatingų santykiavimo būdų, nes be jų nebegali patirti lytinio pasitenkinimo; natūralūs dirgikliai nebegelbsti. Literatūroje yra šiam reiškiniui nusakyti du žinomiausi tipai. Tai Valmontas *(Valmont)*, piktadarys ištvirkėlis, ir Verteris*, rezignuojantis silpnuolis. Kai kalbama apie visą dekadanso epochą, tai Valmontas ir Verteris tampa masiniu reiškiniu. Jie nėra asmenybės, jų gyvenimo filosofijos variantai virsta to meto klasinės filosofijos variantais, kad ir kokios priešingos iš pradžių atrodo dekadanso apraiškos formos, jos dėlto iš esmės yra glaudžiai susijusios viena su kita. Tai yra dvi priešiškos seserys; jiedvi dėlto yra seserys, todėl niekas nesikeičia, ar jiedvi yra masinis reiškinys, ar tik individai. Abidvi yra kilusios iš dvasios paleistuvystės, nes abi jos labiau susitarimo nei širdies kūdikiai. Tai yra perdėm dvasinis, aukštesnis abiejų siekiamo geidulingumo kokybės laipsnis. Abi vadovaujasi filosofija ir refleksija, užuot veikusios. Ir vargu bau veikla joms svarbesnė.

---

* V e r t e r i s 1 *(Wérther)* — Johano Volfgango Gėtės kūrinio „Jaunojo Verterio kančios" herojus.

Ištvirkavimas, ligi kurio stiprios asmenybės ir viešpataujančios klasės iškelia lytinių santykių pomėgį, tikrasis lytinis aktas liaujasi buvęs svarbiausioji lytinių santykių dalis ir ją pakeičia kur kas įmantresni užkandžiai*, ima vyrauti sentimentalioji — impotentų meilė, o prispaustosios klasės erotinių santykių esmė nebe miegamuosiuose randama, bet išliejama jausminguose laiškuose, kuriuose lytinis aktas yra tik kaip jaudinamasis motyvas. Tai reiškia, kad viename poliuje stiprėja aktyvumas, o kitame — pasyvumas...

Kai Senojo režimo laikais visuotinis dekadansas išgyveno didžiausią nuopuolį, sentimentalumas buvo pamatinis visos epochos tonas, išsirutuliojęs į visuotinę pažiūrą, kuri ne tik nusakė ir ne tik juslinius abiejų lyčių santykius vienas kito atžvilgiu, bet ir bendrą dvasinį gyvenimo kompleksą. Tai buvo būtinas suvokti refleksas, kai smunkantis absoliutizmas savo nedorose orgijose grasinosi prarysiąs visas žmonijos dorybes. Tokia istorijos aplinka buvo pajėgi sukurti tik abejingumo ir rezignacijos filosofiją. Tai yra sentimentalumas. Ir tik daug vėliau visuomenės santykiai sužadino pastangas išugdyti tvirtą tikėjimo viltį, kuri vienintelė padėjo minių juslines aistras sveika vaga pasukti ir išlaikyti. Sentimentalumas, kaip pasaulėžiūra, taip pat nėra vien bejėgių asmenybių ir klasių ideologija, bet kur kas labiau tų, kurie jaučiasi bejėgiai ir neketina rimčiau priešintis. Šios pasaulėžiūros persiėmusių jėgų veikla ribojasi verksmingais niurzgėjimais ir išsenka nuo paviršutiniškų ir mieguistų apmąstymų.

Iš sentimentalizmo raidos sąlygų gana paprasta suvokti, kad jis antrojoje XVIII a. pusėje buvo visose šalyse svarbiausia visuotinės minties sudedamoji dalis. Netoli tiesos, antra vertus, ir tai, kad Vokietijoje sentimentalizmas, kaip visuotinė žmonijos filosofija, dar kartą pasirodė scenoje ir vyravo ilgiausiai. Vokietijoje buržuazija ilgiausiai ir labiau nei kur kitur pasaulyje jautėsi esanti bejėgė dėl visiškos dvasinės bei politinės priespaudos. Kaltas dėl to gausumas anų silpnadvasių asmenybių, kurios nusivylusios pasidavė pirmiau, nei susitelkė savo ryžtu veikti, ką jau kalbėti apie patį veikimą. Silpnybė ir rankų nuleidimas drauge yra vieninteliai lengvai atpažįstami tuometinės vokiečių buržuazijos kaip klasės būdo bruožai. Vokietijos sentimentalizmas visuose dvasinės veiklos baruose, ypač meilės reikaluose, reiškėsi ryškiausiomis formomis ir kartkartėmis išsigimdavo į epidemiją. Tik Vokietijoje Verterio epidemija buvo kilusi groteskiškomis formomis, kurios jau tada visose šalyse vertė stebėtis ir kraipyti galvą, nors iš tikrųjų visas pasaulis tebegyveno ta pačia dvasia. Tai dar

* Orig. (pranc.): *hors d'oeuvres.*

14. 1219

labiau išryškėjo, kai šio būvio sfera dar nebuvo nė kiek čia susiaurėjusi, o Anglijoje ir Prancūzijoje seniai jau buvo kilusi buržuazijos revoliucinės veiklos banga ir buržuazinės laisvės idealą pavertusi tikrove. Ne su XVIII amžiumi pasibaigė ašaringasis Vokietijos sentimentalizmo etapas, kai meilės akte buvo daugiau rašalo nei spermos; apskritai, kol ateidavo reali mylavimosi akimirka, būdavo apie tai pirmiau prirašoma mažiausiai spaudos lankas. Todėl Verteris yra genialiausia vokiečių sentimentalizmo, kaip meilės filosofijos esmės, analizė. Galiausiai tai yra geniali meninė formulė, kuria išsakoma visuotinis politinis ir socialinis Vokietijos buržuazijos nepajėgumas įveikti feodalizmo galybę. Tai formulė, kurią suvokė ir išreiškė pranašas...

Šie trumpi pastebėjimai apie sentimentalizmo kaip meilės filosofijos ir kaip pasaulėžiūros vertinimą nė iš tolo neišsėmė, neabejotina, šio klausimo masto ir turinio. Trumpoje apybraižoje norima nušviesti bendriausiais bruožais visuotines jų sąsajas. Kaip tik todėl, kad čia kalbama apie svarbiausias mūsų darbo mintis, reikia plačiau išdėstyti šiuos klausimus.

* * *

Seksualinė pedagogika. XVIII šimtmečio meilė yra amatas: „Daryk tai gerai!“ Todėl visi turi būti iš anksto jo išmokyti. Juolab jei vyriškis ir moteris stengiasi būti ne savo darbo ãplamiai, o jo meistrai. Pirmą kartą seksualinė pedagogika suvešėjo tam tikros epochos idėjų dirvoje. Kiekvienas auklėjasi „meilei“, ir visas pasaulis auklėja „meilei“.

Šimtai metodų ir būdų, kuriuos išmokti reikalauja „Daryk tai gerai!“ — vienas kito suvedžiojimas, apgavimas yra tik apytikrės visuotinės sąvokos, kurios savo ruožtu susiskaldo į visokiausius metodų variantus: tarpusavio suvedžiojimą, geidulingą atsidavimą, geriausias ištikimybės sulaužymo formas, meną susirasti meilužį arba meilužę ir jiems atsakyti. Kadangi dabar tik tas tampa savo darbo meistru, kuris nuolat tų dalykų mokosi, todėl visa tai ilgą laiką daro ir jaunas, ir senas. Menas suvedžioti moterį esti mėgstamiausias vyriškio verslas; sumaniai ir grakščiai gausiomis dovanomis suvilioti yra opiausias moters pusantro šimtmečio senumo išmonės dalykas. Romane „Pavojingas meilės ryšys“* veikėjas sakė: Kalbama apie ką nors kita. Apie ką kita? Tarsi tai nebūtų visada tas pats. Apie moteris, kurias norima turėti arba kurias norima pražudyti, o dažniausiai ir viena, ir kita.

* Orig. (vok.): *Gefährliche Liebschaften.*

Galantiški pamokymai ir patarimai dažniausiai surašomi filosofo arba rašytojo plunksna, taip pat atviri — tikrųjų auklėtojų, tėvų, giminaičių, draugų ir globėjų. Ponia Morin *(Morin)* sakanti jaunam sūnui: „Aš turiu tau tik vieną patarimą: „Įsimylėk visas moteris". Anglų lordas savo sūnui, žengiančiam į gyvenimą, laiške pataria: „Studijuok dieną vyrus, o naktį — moteris, bet tik geriausius egzempliorius. Tebūnie tai tavo skaitalas!" Greta rūpestingų tėvų patarimų pagalbos ranką tiesė giminaičiai, draugai. Prie paauglystės ir jaunystės tarpribio stovintį jaunikaitį motinos draugė, apsimetusi pažįstama ponia, gundo įvairiais meilės geidulių patiekalais. Ji elgiasi su juo kaip su vaiku, tačiau iš jo reikalauja tokių dalykų, kurie anksčiau ar vėliau turi būtinai pažadinti jam aistras. Kas subrendusiam vyriškiui yra didžiausio palankumo ženklas, jam leidžiama atvirai patirti pirmą pažinties dieną, tarsi tai būtų vien niekis. Nusirengiama jo akyse, jis priimamas į lovą, ir duodama jam ko intymiausiai patarnauti. Ir kassyk leidžiama jam „šį tą" pamatyti, o dažnai net labai daug. Apie ponios Paragon *(Paragon)* pastangas paauglį Retifą pamokyti meilės rašo Oigenas Diūrenas *(Eugen Dühren)* knygoje apie Retifą de la Bretoną:

Ponios Paragon akys glostė jį skaitantį, jos ranka rėmėsi jo kėdės atlošo, vis prisiliesdama jo pečių. Retkarčiais atsilošdavo it svajodama, užsimerkusi, užsimetusi koją ant kojos taip, kad jos koja, toji dieviška kojytė, buvo nepridengta. Kelias akimirkas truko ši pavojingai saldi slapto patiklumo nuotaika, šis sielos ir kūno susilietimas! Dažnai taikydavosi Nikolai (Nikolaus) dar intymesnių dalykų išvysti, jei toji Tynetė (Tienett) savo ponią nurengdavo. Jis turėdavo jai gelbėti, ir užtekdavo progų visomis jos pagundomis „nekaltu ir naiviu veidu" gardžiuotis. Tuo tarpu jo juslės šėlte šėlo.

Tai buvo įprasti sekso pedagogikos pradmenys. Pagaliau, jei sėkmė tikrai laiduota, jinai sukelia savo grožiu atsidengdama, sakytum netyčia, jaunam draugui įspūdžių sumaištį: „O, Dieve! Tamsta, pasirodo, jau vyras, o aš vis maniau, kad sveikas vis dar berniūkštis". Iš pradžių abu keistai apstulbsta, tačiau motinos draugei tai nekliudo baigti pradėto darbo: jo vyriškumas laimi pirmą pergalę. Jis tik neturi nuodėmei patekti į nagus. Jei jauną „vyriškį" pirmosios pergalės pamažu padaro drąsesnį, tada imamasi švelnių pamokymų, kaip greitai ir tikrai nugalėti kiekvieną moterį, kaip sužadinti jai geidulingumą ir pirmiausia pasaldinti jai malonumą. Išmintingoms, apdairioms motinoms — tokios jos, tariama, ir esančios — rūpi, kad jų sūnūs galėtų užimti iškilią vietą visuomenėje, parinkti jų skoniui tinkamas kambarines, taip pat kameristes ir sumaniai sukurtomis

Galantiška prancūzų vario graviūra pagal J. B. Hiujė *(Huet)* paveikslą

situacijomis taip padaryti, „kad tarpusavio suvedžiojimas būtų savaime suprantamas dalykas". Šitaip jos mėgina nuslopinti sūnų drovumą moterų būryje, žadina meilės saldybės pajautimą ir kartu draudžia jiems jaunystėje rizikingai bendrauti su prostitutėmis. Droviam meilužiui gelbstima tam tikrais patarimais. Markizė de Mertėja *(Merteuil)* rašo su vienu jaunikaičiu, kuris nesiryžta tinkamai suartėti su savo mylimąja, draugaujančiam berneliui:

Įkvėpk Tamsta šiam snaudaliui, kad jam nereikėtų būti tokiam platoniškam. Ir dar pamokyk Sveikas jį viską išsakyti, nes tikras menas įveikti abejojimus yra tai, jog jų kankinamas žmogus turi suprasti nebeturįs ko prarasti.

Atsiminimų literatūra aprašo gana daug visa tai iliustruojančių istorijos pavyzdžių. Pateiksime vieną vienintelį. Subrendusio hercogo Šartriečio „tėvui didžiausias rūpestis parinkti jam tinkamą meilužę. Šis rūpestingas tėvas savo sūnaus laimę patikėjo penkiolikmetei panelei Dutei *(Duthe)*. Hercogas Orleanietis didžiavosi šiuo poelgiu kaip drąsiu ir švelniu apdairumu".

Mergaičių sekso pedagogika, neabejotina, buvo visiškai kitokia, bet siekti turėjo to paties galutinio tikslo. Intensyviausia sekso politika aprėpė smulkiosios ir vidurinės buržuazijos dukteris. Kadangi didžiausias šių sluoksnių motinos troškimas buvo gera dukters „karjera", tai tūkstančių motinų lūpose, sušnekus apie savo dukteris, skambėdavo stereotipinės kalbos: „Mano duktė per gera kokiam amatininkui. Ji turi ištekėti už geresnio". Duktė pati panašiai pasisakys esanti gardžiausias kąsnis smaguriui, o svarbiausia, kad jos pagundos esančios pernelyg aristokratiškos, tad ji netenkinsianti kaimyno Franco geidulių ir nestovėsianti jo krautuvėlėje už prekystalio. Ir todėl skamba amžinas dantų užkalbėjimas: „Jūs tik nenusižeminkit, o taikykit aukščiau". „Laiškuose apie galantiškas Berlyno istorijas" (1782) sakoma:

Gražią dukterį turinti motina, einančią miegoti pati nurengdama, stebisi dailiu jos stogu ir susižavėjusi visu balsu giriasi mažąja Medičių Venera: „Ak, mano mieloji Minute, tu turi kada nors ištekėti už slaptojo patarėjo arba bajoro!"

Tikrasis meilės mokslas moteriai prasideda, nė aiškinti nereikia, dažniausiai nuo santuokos. Tada ir ima ji krimsti tikrus aukštuosius sekso mokslus. Viskas pateikiama sistemiškai, visos lytinio smaguriavimo išgalės ir, antra vertus, meistriškas gebėjimas kurti ko patrauklesnes padėtis. Šis auklėjamasis kursas prasideda jau pirmą santuokos dieną ir „dėstomas" kiekviena patogia proga. Jaunamartė iš visų savo draugių gauna neklaidingų patarimų, kaip „savo vyro šiurkštumą" sušvelninti. Jaunamartę pirmą kartą aplankiusi ir užtikusi nuobodžiaujančią ištikima draugė paakina:

Tik meilužis gali pamokyti, kaip gauti iš meilės tikrą pasitenkinimą. Vyrui mes tik moterys ir savo vaikų motinos. O meilužis, priešingai, trokšta mūsų gundomas ir teikia tik tai, kas žadina mums geismus.

Apskritai šiuo metu ir daugelis sutuoktinių esti tokio išmintingi ir tenkina subtiliausius savo pačios geidulius. Tokios santuokos, sakoma, esančios laimingos. Štai šitaip, iš lėto, bet tvirtai meilės menas darosi tikras stebuklas ir gali tiek vyrui, tiek meilužiui pakeisti ištisą haremą. Markizė de Mertėja pasakoja savo miegamojo nuotykių patikėtiniui:

Mudu turėjova šešias valandas laiko. Ir aš sumaniau, kad tas metas kas akimirką būtų žavus, ir todėl malšinau jo antpuolius meilės saldybių kupinu koketavimu. Niekada, manyčiau, taip nesu stengusis patikti ir buvusi savimi patenkinta. Po vakarienės žaidžiau pakaitomis ir kūdikį, ir išmintingą moterį. Buvau tai protinga, tai jausminga, tai net pasileidėlė. Man buvo pokštas jį priimti it sultoną savo hareme, ir ten vaidinau įvairiausius favoričių vaidmenis. O buvau juk viena ir ta pati moteris, bet jam turėjo rodytis, kad kiekvieną geidulį tenkina vis kita meilužė.

Kaip nepranokstama sumani režisierė, moteris suvokia visas situacijas, geba pasirinktu būdu jas aranžuoti ir realizuoti. Norėdama atstumti nusibodusį meilužį, kuris pražiopso tinkamą laiką pasitraukti į šoną taip, kad pats džiaugtųsi savo atsistatydinimu, ponia pilte nupila jį glamonėmis ir tyčia sekina jam jėgas. Laiške savo paslapčių patikėtiniui markizė de Mertėja šitaip klosto šią programą:

Jau keturiolika dienų, kai aš pakaitomis abejingumu, užgaidomis, irzlumu bei ginčais stengiuosi jį paveikti. Tačiau šis atkaklus vyriškis nesiduoda nusipurtomas. Reikia, vadinasi, imtis stipresnių priemonių. Todėl kviečiu jį į savo dvarą. Važiuojava mudu poryt. Su mudviem bus dar pora nesuinteresuotų, nelabai įžvalgių žmonių, ir mudu būsiva ten laisvi, it būtume tik vieni du. O tada aš jį ir užgriūsiu glamonėmis ir meile, ten mudu gyvensiva tik vienas dėl kito. Ir aš galiu eiti lažybų — jis labiau nei aš lauks baigiantis šios kelionės, kurioje tikėjosi paskęsiąs geidulių saldybės jūroje. Ir jei aš, sugrįžusi iš kelionės, juo bodėsiuosi mažiau nei jis manimi, tad Tamsta galėsi sakyti, jog aš suprantu ne daugiau nei Tamsta.

Ir šiais metodais vadovavosi iš tikrųjų be galo daug moterų.

Tačiau elgiamasi šitaip vien su meilužiais, kurių norima atsikratyti arba kurie dėl ypatingų aplinkybių iš anksto žinosi esą pasirinkti tik trumpam laikui. Kiti meilužiai, kuriuos norima išlaikyti, kadangi aukštuomenėje gali puikuotis, tausojami, kaip branginami grynakraujai žirgai. Jei tokio meilužio aistrai gresia pavojus išblėsti, tenkinamasi tariamomis grumtynėmis, „kurios tik mažumėlę malonumus

Laimės akimirka. Dail. F. Bušė *(Boucher)*

susilpnina, bet sveikatai nekenkia". Atstumtajam meilužiui, kuris nenori tikėti esąs nebereikalingas ir esti liūliuojamas visokiausių rausvų svajonių, stengiamasi švelniais ir įtikinamais argumentais įrodyti, kad jokios aistros jo nekankinančios. Kai viena ponia jaunojo hercogo Lozeno *(de Lauzun)* meilės talento prisisotino ir surado jam sekėją, dabar atstumtajam pavyduoliui hercogui davė tokį motinišką patarimą:

O, tikėk manimi, pusbroliuk, dabar niekam nereikalingas romantizmas, jis darosi juokingas. Tu, kūdiki, man labai patikai. Ne aš kalta, kad Tu išsaugojai galingą savo aistrą ir kad esi įsitikinęs, jog ji amžina. Kodėl Tau turėtų rūpėti, ar aš turėsiu kitą meilužį, ar liksiu viena? Tu turi daug bruožų, dėl kurių patiksi moterims. Naudokis tuo, stenkis joms patikti ir būk įsitikinęs, kad prarastą vieną gali pakeisti kita. Šitaip žmogus tampi laimingas ir meilės vertas.*

Visa tai ir vyrus vertė, patikėkite, tobulinti savo meilės amato meistriškumą. Didžiulei daugumai moterų suvedžioti geriausiai tiko spekuliacija jausmu, neginčijamas įsitikinimas, kad meilės ryšys esąs anaiptol nepavojingas. Taip buvo ir galantijos epochoje. Svarbiausia galantiškosios to meto literatūros tema kaip tik ir buvo ši suvedžiojamoji forma. Nors šis metodas buvo plačiai vartojamas, tačiau tik „paprastųjų mirtingųjų“ tobulinamas. O bent kiek pusėtinai „išsilavinusi siela“ jį širdies gelmėse niekino ir jo nevartojo. Jinai nori laimėti vien dvasiškais metodais. Suspindėti tokiu būdu ir vien juo laimėti yra karščiausias aukštuomenės mergišiaus** troškimas.

Žinoma nešvankėlio Krebijono*** novelė „Laimingi atsitikimai prie židinio“ yra, galimas daiktas, šio metodo traktatas, kaip vien dvasiniu moters įtikinėjimu pasiekti tikslą. Suvedžiotojas buvo užsibrėžęs uždavinį, žaisdamas tariamos meilės žaidimus, netarti nė karto, net kritiškiausiomis akimirkomis, žodžio „meilė“, kurio moteris kaip šapelio galėtų griebtis teisindama savo pačios atsidavimą vyriškiui, o dėlto viską pasiekti, ką iš tikrųjų meilė gali žadėti vyriškiui. Šitoks suvedžiojimas esti kebliausias. Todėl jo aprašymas, nori nenori, esti labai platus. Čia nėra jokių akimirkų, kurios viską lemia.

Kadangi meilė nebėra aistra, kurią galų gale visada svarbiausia patenkinti, ir, antra vertus, visada ištinka staigmenos, nes ji ne amatas, kur dirbama blaivia galva, galima rasti pakankamai laiko išragauti visiems ganėtinai randamiems kelyje į užsibrėžtą tikslą skanėstams. Sąmoningai ilginamas kelias, gausinama stotelių, kuriose miela ir galima užgaišti. Vikriai provokuoti vis naujõs merginamos moters priešinimąsi, kadangi tai žada vis gausiau gardėsių net tą akimirką,

---

* Orig. (pranc.): *et voilà tout.*

** Orig. (pranc.): *Homme supérieur.*

*** Kuris iš dviejų (tėvas ar sūnus) *Krebijõnų* turimas galvoje, neaišku: Krebijõnas 2 (*Cre*billon; 1674—1762) Prospèras 2 Žòlijas 1 — prancūzų dramaturgas. Klodas (1707—1777). Iš kūrybos: „Die glückliche Zufälle am Kaminfeuer“.

kai užkluptoji moteris jau sutinka tapti auka. Ypač šitaip elgiamasi su moterimis, kurios yra rimtai pasiryžusios būti ištikimos vyrui arba meilužiui. Kokia yra ta pergalė, jei tokią moterį gali ne vieną, o daug kartų pastūmėti ligi tos vietos, kur ji pasijunta jau atsiduodanti!

Nė vienas dvasinis atspalvis neužmirštas, ir kiekvienas pateikiamas su pikantiškumo atspalviu. Rečiausiai atsisakoma gardžiuotis nugalėtu drovumu. Gėdos jausmo skonis vyriškiui skanėstų virtinėje yra tarp geidžiamiausių. Jam nėra nieko iš meilės dalykų arčiau širdies, kaip proga įžūlaujamais žodžiais ar veiksmais priversti ją parausti, arba akimirka, kai mergina arba moteris „iš gėdos smenga skradžiai žemės“, nes jam yra pasisekę ją pagauti savo geidulių tinklu. Gėdos jausmo užgavimas todėl yra ligi šiol labiausiai ištobulintas menas. Meilė čia švenčia kaip dvasios paleistuvystė kartu su baisiomis orgijomis. Gausybei moterų tokios padėtys žadina ne mažesnį smalsumą. Pirmą akimirką moteris, beje, mirtinai išsigąsta, nes ji esanti „padori“ ponia ir mylinti savo vyrą. Tačiau toji pati ponia tą pat vakarą rašo savo draugei:

Kad tu žinotum, į kokį pavojų esu įklimpusi. Negalėjau apsiginti, kad tas niekšas negalėtų pasiekti savo tikslo ir savo geidulių patenkinti, o Dieve! Tai buvo tokia dangiška palaima.

Moters pažiūra kitą dieną* taip pat yra ypatingas ir skanus kąsnis, vertintinas taip pat kaip ir kito skausmas dėl dvasinio gašlavimo. XVIII a. kiekviena proga srūte pasruvusios ašaros būdavo dažniausiai niekas kitas tik aistrų dirgikliai.

Be spekuliacijos jausmais, labai veiksminga suvedžiotojo priemonė yra tuščiagarbystės skatinimas. Ir abi lytys dėl to gražiai sutaria. Didžiausia tuščiagarbystė anuo metu reikšdavosi siekimu būti reikšmingam visuomenėje ir tapti madingam**. Niekas negali taip išgarsinti kaip kad ryšys su plačiai žinoma moterimi. Būti madingam todėl yra itin taiklus ano meto žodis, nes jis reiškia ne tik ryškiausią tuščiagarbystės požymį, bet ir jos triumfą. Vyriškis, kuris apskritai esti madingas, kaip ir madinga visa, kas susiję su juo, vadinamas sėkmingiausiu suvedžiotoju. Dienos madingajam atviros visos durys, o jo kelias visada veda tiesiai į miegamuosius. Jis yra nenugalimas, jam reikia tik panorėti. Visos moterys plėšosi dėl jo, ir nė viena skaistuolė nėra tokia stipri, kad galėtų sutramdyti savo geidulius. Jei madingasis su kitu vyriškiu konkuruoja, laimi jėga, grožis, inteligencija, trumpai drūtai — visi vyriškio bruožai. Tokia pat laimė laukia

* Orig. (pranc.): *lendemain.*
** Orig. (pranc.): *à la mode.*

Galantiška Bevarlė *(Beauvarlet)* vario graviūra pagal F. Bušė *(Boucher)* paveikslą

ir ponios, kuri visuomenėje garsėja madingumu. Jai asistuoja spiečiai vyriškių, net jei jos širdis ir jausmai gerbėjams esti šalti it ledas. Kiekvienas nori pasipuikuoti ją turįs. Visi nori ją „įsirašyti į savo knygutę“, kaip rašoma ano meto technikos žodyne. Madingam būti yra požymis, kurio iš abiejų lyčių kiekvienas siekia. O tema, ką reiškia būti madingam, anais laikais būdavo plačiausiai svarstoma, nes ji buvo tikriausias receptas „susikurti laimę“.

Jei moteris nei jausmams, nei dvasiniam spaudimui, nei pagaliau tuščiagarbystei nepasiduoda, tai patyręs anų laikų madingasis šaltakraujiškai griebiasi paskutinės priemonės — smurto. Vyriškio tuščiagarbystei bet kokia kaina reikia nugalėti. Smurtu įveikti moterį tada būdavo formaliai normalu. Niekur kitur taip dažnai tokių dalykų neatsitikdavo kaip aukštuomenėje, bet kurioje vietoje — buduare, salone, per vakaro pasivaikščiojimą, parke, o dažniausiai pašto karietoje. Gausybei donžuanų, kurie visada galėjo kliautis savo potencija, tai būdavo vien sportas. Kazanova, grafas Tilis ir daugybė gerbiamų aukštuomenės didvyrių šitaip elgdavosi, ir iš jų atsiminimų sužinome, jog šitie akiplėšos beveik visada laimėdavo, ir nė vienas, šiaip ar taip, dėl savo nusikaltimo nėra buvęs ištiktas bent kiek rimtesnės bausmės. Tiesą sakant, čia juk kalbama ne apie tikrą nusikaltimą, o tik apie lytiškai pajėgaus aukštuomenės vyriškio įsipainiojimą į pripažintos formos viliones. Tai žino geriau nei bet kuris kitas profesionalus suvedžiotojas. Ir šis žino, be kita ko, visas patogias konjunktūros teikiamas progas, apie kurias kalbama. Žino jis pirmiausia, kad tik nedaugelis moterų dėl tokio išgyvenimo puola į nepaguodžiamą neviltį. Atvirkščiai, daugelis guodžiasi senu priežodžiu: „Jei patyriau prievartą, aš nesu kritusi į nuodėmę“. Ir dar jis žino, kad nė viena moteris nenori triukšmo. Skandalas kildavo dažniausiai, jei moteris priešindavosi iš visų jėgų. Ir šiuo atveju tvirta moteris priešinsis ligi tam tikros ribos. Tačiau kiekvienas bonvivanas* žinosi esąs geidžiamas ištiso pulko moterų, pasiryžusių pasiduoti jam išprievartaujamos. Regimas išprievartavimas daugeliui iš jų esti aukščiausiasis meilės geidulių tenkinimas, todėl moteris provokuoja arba laukia iš tiesų jėga paimama vyriškio. Šoderlas de Laklas *(Choderles de Laclos)* verčia savo kūrinio veikėją markizę Mertėją išsiaiškinti paskutinę pastraipą šiais sąmojingais žodžiais:

Tačiau prašom man pasakyti, saldžios gėdos meiluži, ar Tamsta tiki išprievartavęs moterį, kurią paėmei? Kad ir kokia didelė saldybė kiekvieną sykį atsiduoti, kad ir kaip skubėtume tai padaryti, reikia turėti dingstį, ir ar gali būti ji mums patogesnė kaip dėtis palaužtoms smurtu. Prisipažįstu, jog man labai patinka ūmūs ir sumanūs antpuoliai vienas po kito, bet labai staigūs, kad mes nepatektume į tą neužglaistomą nemalonumą, kuriuo, tiesą sakant, norėjome pasinaudoti. Patinka antpuolis, ligi pat galo primenantis šiurkštų smurtą ir glostantis dvi svarbiausias mūsų aistras: norą apsiginti ir norą atsiduoti. Manyčiau,

---

* B o n v i v ā n a s 2 (pranc. *bon vivant*) — žmogus, mėgstantis gerai ir linksmai gyventi; vėjo pamušalas.

Įsiaudrinęs meilužis. Lankrė *(Lancret)*. Vario graviūra

kad tas vyriškių antpuolių talentas esti retesnis, nei norėčiau tikėtis, ir kad jis esti malonus net tada, kai aš nepasiduodavau suvedžiojama. Yra atsitikę, kad pasiduodavau iš dėkingumo. Tai ir yra tie iš seno mūsų kylančioms varžyboms teikiami prizai: narsumo grožis ir meistriškumas.

Tad šiurkščiausias moters garbės pamynimas ne tik nepersekiojamas, bet labai dažnai maloniai atleidžiamas. Filosofinis tokių dalykų padarinys esti būdingas reiškinys: kaukėtas plėšikas nuošalioje gatvėje važiuojančias ponias užpuola ir išprievartauja, ir tuo it išpirka pasitenkina. Štai tokie plėšikai anų laikų fantastams egzistuoja kaip idealas.

Galima dėl tokio šios sekso pedagogikos vertinimo ir rimtai prieštarauti; tai neginčytini, tačiau įprasti ištvirkavimo ir gašlumo tenkinamieji metodai, vartojami nuo senų laikų. Gal ir galima iš dalies pritarti tam prieštaravimui, tačiau tada jis negrąžinamai praranda savo reikšmę dėl tos priežasties, kuria Senasis režimas skiriasi nuo visų ankstesniųjų laikų, antra vertus — o tai apibendrinamai pakartotina ir parodytina: visi šie būdai tada tiek asmenybių, tiek visos visuomenės imti vartoti sąmoningai. Šie dalykai liovėsi buvę indivi-

do rūpestis ir tapo svarbiausia sudėtine visuotinės įvairių klasių savitai interpretuojamos, bet bendro turinio meilės filosofijos dalimi. Geriausiai šis dalykas kontroliuojamas tuo, kad visi sekso pedagogikos metodai ir dalykai vienu metu pateko į sistemą. Buvo sukurtos tam tikros idėjomis ir tezėmis išreikštos teorijos. Galų gale buvo suformuota ir visa programa. Buvo jausmingai kalbama ir šnekamasi apie raštais išgarsintą anais laikais meilę bei draugystę. Tai ne kas kita, o tik paskaitos ir pratybos ligi kraštutinumo ištobulinto dvasinio geidulingumo temomis. Savo ruožtu gausybė sentimentalizmo epochos romanų, visi be išimties, yra tikri sentimentaliosios meilės vadovėliai. Tokie pat ir romanai ar diskusijos dėl paleistuvybės kulto. Ir dėsningai anaiptol ne prieš autoriaus valią, bet todėl, kad toks jų tikslas, apgalvotai ir sąmoningai iškeltas dėl pedagoginio poveikio. Čia omenyje turėtinos dvi aplinkybės. Kadangi, mokslo akimis (o šis jo požiūris išplitęs visame pasaulyje), kiekvienas literatūros kūrinys savaime darosi mokomąja knyga, tad, antra vertus, tvinte ištvino galingas romanų bei mokomosios poezijos srautas, skatinantis moksliškai gvildenti ir analizuoti meilę romanuose. Tikrovė vertinama ir iš gėrio, ir iš blogio taško, nes ji esanti geriausia žmogaus mokytoja, o romanas atrodė esąs šiek tiek iš anksto nujaustas gyvenimas. Romanas atitiko veikiausiai vieną savo meto bruožą — žaismingumą. Visuomenė, kurios atstovai kūrė gyvenimo programas, žaismingai norėjo, kad kiekviena diena būtų skelbiama esanti prarasta, jei nėra skirta geidulių orgijoms. Net mokslo problemas reikią suvokti žaismingai. Romanas ne tiek varginamas, kiek įdomus protui, atrodo, galįs tą uždavinį išspręsti. Romane, diskutuojančiame apie politiką, religiją bei filosofiją, labai dažnai būdavo gvildenami ir sekso praktikos ar teorijos dalykai. Įvairios sekso pedagogikos teorijos iškildavo ir praktiškai. Minime čia tik garsiausią šarlatano daktaro Greihemo *(Graham)* Anglijoje pastatytą regeneracijos šventovę. Greihemas savo teoriją klosto prospektuose:

Sukurti daug stipresnę, gražesnę, energingesnę, sveikesnę, išmintingesnę žmonių rasę, pakeisiančią dabartinę menką, niaurią, patvirkusią ir silpnaprotę kartą, kurios žmonės vaidijasi, fechtuojasi, kandžiojasi, vienas kitam sprandus laužo, net nežinodami kodėl.

O iš tikrųjų tai reiškė tik pagal epochos tendencijas įforminti tam tikrą verslą, kuris siekia seniams įpūsti naujų erotikos išgalių arba jei ne įpūsti, tai bent šiek tiek sužadinti jas.

* * *

Meilė — tai menas. Kadangi ji šiais laikais pirmiausia yra dvasios ištvirkavimas, tad visa sekso pedagogika pagaliau yra, manding, niekas kitas kaip technikos kultas. Esmė — žodžių ieškojimas viskam. Sąmoningas ir išankstinis apskaičiavimas turi pakeisti instinktyvios prigimties asmenybes. Naivumas žingsnis po žingsnio tolygiai keičiamas, ir ten, kur dar jo dėlto esama, dažniausiai tai tik komedija, kuri jau buvo rodyta šimtus kartų. Galutinis padarinys ir kartu Senojo režimo laimėjimas yra tai, kad meilės aktas, kadaise vadintas „Daryk tai gerai", per visas savo formas ir fazes galų gale iškyla kaip daugianaris meno kūrinys. Štai tada ir išeina į sceną meilė. Visos sudėtinės jos dalys yra griežtai viena su kita suderintos, visos logiškai susijusios, bet visos savo ruožtu perdėm savarankiškos, nes be išlygų pašalinamas meilės kliuvinys — neįžvalgumas, neatskiriamas nuo tikrosios aistros. Dabar aiškiai žinoma, kada ir kaip atliktinas kuris nors aktas, ir randama jį atitinkanti situacija.

Tai yra iš tiesų žavingas spektaklis, kuris žiūrovo akims pateikia šį meno kūrinį — ir visas sudedamąsias jo dalis, ir jo visumos įspūdį. Tačiau tai yra flora, nuodingas kintamų spalvų liūnas, kuris gražus atrodo tik iš tolo — šiuo atveju tik iš istorijos nuotolio, o artėjančiam prie jo „dovanoja" mirtį. Jo kvapai uždusina žmogaus asmenybės didybę. Tačiau tai nėra, aišku, neišvengiama lemtis, kuri būtų susijusi su kiekvienu intensyvesniu juslių gyvenimo žingsniu. Tačiau tada buvo susijusi. Senojo režimo laikais puoselėjami skatuliai lėmė tokį pomėgių pirmumo padarinį, nuoseklų, gana reikšmingą kultūros laimėjimą, labai praturtinusį juslinių pagavų gyvenimą. Tik tai, deja, neskatino siekti kilniausio žmonių egzistencijos tikslo, o vien tik gausinti ištvirkavimo formas. Dar labiau — ištvirkavimą rizikingiausia forma ketinama įtvirtinti visuomenėje, o tai yra beatodairiškai ir sąmoningai užsibrėžtas tikslas, kuris tais laikais pasiektas visu mastu. Geriausiai tai patvirtina ironiškas pokštaujamas pasakymas, kuriuo išjuokiamas drovumas, ir — tai labai būdinga — epocha tobuliausią formulę reikšmingiausia forma įdėjo moteriai į lūpas. Didžioji meilės menininkė ponia d'Epinė *(d'Epinay)* tyčiojasi iš drovumo, kai šis buvo diskutuojamas jos salone: „Graži dorybė. Tai ta, kuri prisegama smeigtukais". Kas tyčia vien smeigtukais prismeigiama, galima ir nuplėšti kiekvieną akimirką. Šiais žodžiais nuo andainykštės meilės, meno kūrinio, esmės nuplėšiama skraistė. Ir tai yra ne kas kita, o vien savigarbos išniekinimas. Ir atitinkamai klostosi abiejų lyčių tarpusavio santykiai. Gerbti moterį ir bendrauti su ja tik kaip su žmogumi anais

laikais buvo ne kas kita, o niekinti jos pagundas. Pagarbos žmonai priešybė yra moters gundomųjų atributų garbinimas. Tai yra nusilenkimas epochos šventybei. Madingas vyriškis žarsto vien nešvankybes mergindamas moterį. Žodžiais ir darbais su kiekviena moterimi. Šmaikšti nešvankybė, blokšta moteriai, esti geriausia rekomendacija jos akyse. Jei kas antraip, toks išgarsėja kaip pedantas arba,— o tai dar pavojingiau jam,— kaip nepakenčiamai nuobodus žmogus. Moteris vadinama žavinga* ir turinti skonį, jei ištartą nešvankybę tą pačią akimirką supranta ir atremia. Grakštumas, tas kategoriškas Senojo režimo imperatyvas, ne tik užglaisto kiekvieną nešvankybę, bet ir pats yra to meto nešvankybė. Tokiose sferose sukinėjasi visa švanki ir švankiausia visuomenės grietinėlė. Kiekviena smulkioji biurgerė itin pavydžiai žiūrėdavo kaip tik į šią grietinėlę. Tai yra ir gundomieji jos gyvenimo idealai.

Jos mėgavimosi juslinėmis saldybėmis artistiškumas aukščiausiai iškilo moteriško koketavimo forma bei tarpusavio flirtu.

Koketavimas yra pasyvios veiklos forma. Todėl ji visose epochose specifiškas moters požymis ir veiksmingiausias medžiojamasis jos įnagis vyriškiui sugauti. Tačiau koketavimas vaidina logišką ir juo didesnį vaidmenį, palyginti su pasunkėjusiomis Senojo režimo laikais daugumo moterų išgalėmis ištekėti. Todėl visų Senojo režimo moterų elgesys taip pat turėjo stipriai skirtis nuo kitų laikų. Tačiau koketavimo esmė yra, antra vertus, demonstravimas ir poza: sumaniai išryškinti geidžiamus bruožus. Todėl jokia epocha nebuvo tokia paranki visoms išgalėms išsiugdyti kaip absoliutinė monarchija, nes svarbiausias reikalavimas iš žmonių ir daiktų, kaip žinoma, yra vienodas: demonstracija ir poza.

Dėl šių abiejų priežasčių nederėtų tikėtis stebuklų, kodėl jokioje kitoje epochoje koketavimas nebuvo taip suklestėjęs ir išsišakojęs kaip šioje ir kodėl jis net vyriškio mostais daug labiau išreiškiamas nei kada nors kitada: jei imsime apskritai vyrų daugumą arba bent tam tikrus vyriškių pasaulio sluoksnius, matysime, kad tais laikais jų pasaulis buvo moteriškas. Ir bene todėl didžiausios meistrės esti moterys. Kiekviena Senojo režimo moteris ligi tam tikros ribos yra sunkiausių koketavimo meno šakų meistrė. Moterų koketavimas anais laikais tolygus šventiniam fejerverkui, kurį kasdien kursto kiekviena moteris nepertraukiamai nuo ryto ligi vakaro. Jos darbas įrėmintas šiokiu ar tokiu koketavimu. Kiekvienas judesys esti tos moters reguliuojamas,

* Orig. (pranc.): *charmant.*

kiekvienas mostas jos koreguojamas ir padeda jai. Visi afektai tarnauja ir funkcionuoja jos valia. Net skausmas: „Moteris juokiasi, kai gali, ir verkia, kai nori“*. Koketavimas turi savo slaptų švenčių ir įspūdingiausių vaidinimų. Moteris įstengia per akimirką peršokti nuo vieno prie kito vaidinimo ir moka juos abu vaidinti. Pateikdama bendrą didelį vaidinimą, tuo pačiu metu ji iškelia meilužiui slaptą šventę.

Tokį meistriškumą moteris yra pasiekusi tikriausiai nepaliaujamai studijuodama ir uoliausiai save kontroliuodama. Šiose studijose nestinga nė vienos šalies moterų. Koketavimo meno ko uoliausiai mokėsi daugumas visokiausių moterų. Ir tai supras tas, kuris žino, jog koketavimas tada perdėm kiekvienai moteriai buvo egzistencijos dalykas. „Abraomo pavėnėje“** sakoma:

Moteris dažnai sėdi kelias valandas, o dažnai ištisą pusdienį prieš veidrodį ir atidžiai įsižiūri į savo veidą. Ji visaip maivosi — tai nusimena, tai pyksta, tai vėl juokiasi arba nutaiso įsimylėjusios išraišką. Štai šitaip ji iš veidrodžio, kaip iš pikto patarėjo, norėtų išgirsti, kaip jai dera elgtis viešumoje arba bažnyčioje. Štai kaip godžiai moteris žiūri savo grožio.

Ir šitą šventą įkarštį atitinka elegancija, tokia būdinga daugeliui moterų, taigi ir epochai. Čia cituojame pavyzdį iš „Galantiškų laiškų iš Berlyno“***:

*Su kovos vėliavomis rankose kiekviena iš tų naujamadžių amazonių**** žygiuoja į karą pagal bendrą planą. Kaip jos šaudo didelėmis, gražiomis savo akimis, žiūrėdamos į priešininkus! Kaip jos kaunasi mostais ir veido išraiška! Kaip jos užpuola vargšą silpną vyruką daug žadančiais, švelniais rankų paspaudimais ar stebuklinga dantų kalba! Tai, taisydamos skepetaitę, jos rodo priešininkui nepridengtą vietą, į kurią jis gali nukreipti savo kalaviją, tai sumaniai banguojančiomis savo krūtimis tarsi sako silpstančiam priešininkui esančios pasiryžusios svarstyti pasidavimo sąlygas. Ant minkštos sofos jos taip arti prisilenkia prie jo, tarsi norėtų kviesti į dvikovą; nejučia grakščiais alebastriniais savo pirštukais ima žaisti su jo kelnių sagomis, bet štai ūmai lyg nuomario ištiktos griūva, tarsi ieškodamos savo priešininko paramos. Tvirtovė krinta, nugalėtojas suklumpa nugalėtosioms prie kojų: prasideda dialogas drama, o visi amūriukai sklando ant sidabro debesėlių ir gudriai šypsodamiesi ploja rankutėmis.*

---

* Orig. (pranc.): *Le femme rit quand elle peut, et plêurt quand elle veut.*

** Orig. (vok.): *Abrahamischeu Lauberhütt.*

*** Orig. (vok.): *Briefen über die Galanterien von Berlin.*

**** A m a z ò n ė s 2 (gr. *Amazones* < *a* 'be' + *mazos* 'krūtis') — karingos senovės graikų mitologijos moterys, gyvenusios Juodosios jūros pakrantėse. Jos turėdavusios išsideginti dešinę krūtį, kad būtų patogu šaudyti iš lanko.

Galantiškasis abatas. B. Pikaras *(Picart)*. Vario graviūra

Net plika akimi matyti — naivumo čia nėra nė šešėlio. Iš tiesų naivumas, kaip jau sakyta, yra tapęs sąmoningu koketavimu...

Atskirai ir nuodugniai yra vertinamos tik techninės, sakytume, nuolatinės pagalbinės priemonės moterų koketavimui įvertinti. Ir tai tik tam laikui svarbiausios. Tai krūtų skraistė, vėduoklė, puošmenos bei muselės, arba grožio pleistriukai. Šie daikčiukai iš pirmo žvilgsnio, be abejo, atrodo menkniekiai. Tačiau dera ir į juos mesti akį, nes jie, be klaidinamų oficialių tikslų, rodo ir tikrąją prasmę. Kaip matysime, jie padeda mums suvokti epochos esmę geriau nei kiti į akis krintantys reiškiniai.

Vadinamoji krūtų skraistė, kuria moteris apsigaubdavo pečius ir sprandą, turėjo pagal paskirtį pridengti madingą krūtų nuogumą tomis valandomis, kai, visuomenės akimis, atvira iškirptė mažiau tinka, pvz., dirbant namų darbus, bažnyčioje ir t. t. Kadangi viskas klostosi geriau ne dievobaimingiesiems, o atvirkščiai — nuodėmingiesiems, tai ir šis papročių pagerinimas dar labiau į naudą išėjo paleistuvystei. Taigi tai buvo pagalbinė moterų koketuojamoji priemonė. Kadangi ta krūtų skraistė būdavo tik laisvai užsimetama, suknios iškirptės linija pakilo dar aukščiau, ir gražiakrūtei moteriai buvo proga iškirptę bet kada dar gilesnę padaryti, nei to reikėjo visuotinei

madai. O tą nuogumo perteklių rodydavo, jei tik tai atitikdavo tam tikrus jos pačios tikslus. Ji galėjo per vieną akimirką staiga viską parodyti arba viską pridengti. Droviausia išvaizda ji galėjo vaikščioti gatve arba pasirodyti viešumoje ir tik tam tikrą akimirką patenkinti savo arba kito užgaidą, nes vien kryptelėjus arba dėl grakščiai mergintojo išprovokuotos pašaipos krūtų skraistė imdavo ir nuslinkdavo nuo pečių. Be šio svarbaus koketavimo vaidmens, krūtų skraistė turėjo dar antrą moters medžiojamąją funkciją. Ji stiprino seksualumą panašiai kaip šydas — veido. Tarpais išryškėjančios krūtys yra aktyvios vyriškių fantazijos dirgiklis. Tai žadina veiklų jų smalsumą, net geidulius; taip pasiekiamas svarbiausias koketės tikslas. Tam reikalui neturtingųjų vartojama paprasta skara, pasiturinčiųjų — nertinė skarelė* arba prabangi kaklaskarė. Tačiau, juokauja aštrialiežuviai, ir viena, ir antra mažai teslepia dailias krūtis nuo to, kurio akis iš tiesų jos vilioja. Tiek vienu, tiek kitu atveju gana pūstelėti lengvučiam vėjeliui, ir tie kauburėliai kaipmat atsivers smalsuolio žvilgsniui. Tad ne be reikalo, kaip yra sakęs Vylandas**, nes ir viena, ir kita esti tik suverptas oras***. Todėl joks stebuklas, kad krūtskarė ir nertinukė flirtininkams būdavo tokia svarbi.

Vėduoklė. Šiandien Vidurio Europoje jos daugiausia esti tik pokylių salės rekvizitas, o Senojo režimo, kaip ir visais kitais, laikais moteris nepaleisdavo jų iš rankų. Tai buvo svarbiausia ne tik aukštuomenės ponios, bet ir vidurinės ar net smulkiosios buržuazijos motinų ir dukterų tualeto dalis. Iš pradžių tai natūraliai buvo labai svarbus ir pravartus daiktas, nes buvo grakščiai vartojamas tam tikru tikslu. Daili ranka, gundomas riešas, graži plaštaka, patrauklūs mostai, elegantiška linija. Visa tai su vėduokle buvo galima įtaigiai išryškinti arba ilgiau demonstruoti nei kokiu kitu būdu viešame susibūrime. Savaime ir anksti išsirutuliojo garsioji vėduoklės kalba, kuria moteris gali su kiekvienu vyriškiu patogia proga intymiai kalbėtis be jokio pavojaus būti išgirstai nereikalingos pašalinio ausies. Tam tikru vėduoklės mostu ji kviečia prieiti kokį nors vyriškį, patvirtina pritarianti jo pažiūroms, skiria laukiančiam apsilankymo arba pasimatymo valandą, praneša jam ateisianti arba negalėsianti ateiti. Švelniu vėduoklės linktelėjimu pasiskelbia pasiduodanti, išdidžiai išskleisda-

---

* Orig. (pranc.): *fichu.*

** V ý l a n d a s 1 *(Wieland)* K r ì s t u p a s 1 M a r t ỹ n a s 2 (1733—1813) — poetas, prozininkas, žurnalistas.

*** Orig. (vok.): *Gewebte Luft.*

ma — nenugalėta. Švelnumą ir meilę, abejas vėduoklė ištisu efektų vėriniu pranešа, o ne tik menkareikšmiu ženklu perteikia. Šis menas Senojo režimo laikais buvo daugumo moterų mokslas.

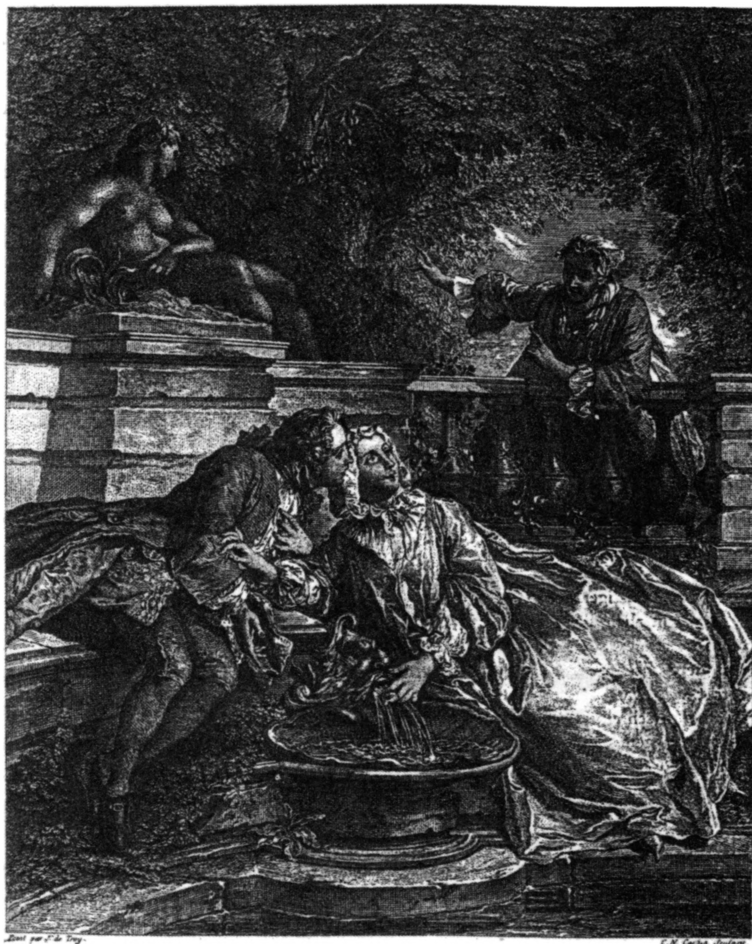
Tačiau ir tais vėduoklės kalbos hieroglifų gausos laikais dar nėra išsemti vėduoklės ženklų ištekliai. Antai ji savo šeimininkei padeda mandagiai paslėpti tam tikras nuotaikas, kurios atsispindi veide, malonų ar nemalonų nusistebėjimą pridengti, kad ir imituoti vienokią ar kitokią nuotaiką, ir tuo pat metu neperžengti bendrosios situacijos ribų. Kitaip tariant, vėduoklė XVIII a. buvo priemonė, kuri teikia progą aktyviai ar pasyviai įsitraukti į didžiulę ištvirkavimo orgiją, kuri kas valandą žodžiais ir darbais keliama aukštuomenėje. Už vėduoklės pasislėpusi moteris gali išreikšti pritarimą akiplėšiškai drąsai. Išskleistos vėduoklės mostais būdavo galima flirtuoti ar nuslėpti šį flirtą nuo pašalinių žvilgsnių, pačiai į jį atsakyti ir t. t.

Visa tai rodo, jog toje epochoje vėduoklė turėjo būti nuolatinė moters palydovė. Be jos moteris buvo iš tikrųjų beginklė; karys kovoje, kurioje plieno šarvais šarvuotas priešininkas pasitinkamas plikomis rankomis. Todėl vėduoklė kiekvienu paros metu buvo jos rankose. Jauna anglė rašo savo prisiminimuose:

Pagaliau ir aš gavau vėduoklę! Mes ėjome su vėduoklėmis kaip japonės; aš vieną gavau vaikščioti ore, vieną rytmečiui, vieną vakarui ir dar vieną itin didelėms iškilmėms.

Joks stebuklas tad, kad vėduoklė tuo laiku išgyveno savo apoteozę, kad moters rankose ji buvo brangus lobis, o menininkų fantazija nesiliovė tobulinusi jį — ir puošybą, ir formą.

Dėl visų čia išdėstytų priežasčių viešajame ano meto gyvenime buvo plačiai vartojamos kaukės, nes jų paskirtis tam tikra prasme buvo tokia pat kaip ir vėduoklės. Kuriose ne kuriose šalyse ir miestuose, pirmiausia Venecijoje, perdėm aristokratija labai mėgo jas vartoti; ir ji, beje, ne vien karnavaluose, bet ir kiaurus metus kaukėta po miestą vaikščiodavo arba lankydavosi teatre. Ši teisė valdančiosioms ir pasiturimoms klasėms galiojo visur, kur vyravo aktyviosios galantijos interesai. Mes esame nuodugniai informuoti Kazanovos apie tai, kad kaukėmis buvo norima nuslėpti savo galantiškus santykius. Kadangi Venecijoje buvo būtina naudotis gondolomis, jei reikėdavo kur nors nukakti, tai be kaukės būtų buvę sunku tai padaryti dėl visuotinės kontrolės bei nuolatinio prievartavimo. Teatruose padorūs žmonės su kaukėmis galėdavo žiūrėti ir tokias pjeses ar spektaklius, kurių dėl nešvankybių bent jau moterims nebūtų derėję lankyti. Kaukėti žmonės lankydavosi ne tik Venecijos, bet ir įvairių kitų miestų, pavyzdžiui,

La Gouvernante fidèle

Ištikima kambarinė. K. N. Košinas *(Cochin)*.
Vario graviūra pagal Ž. de Trojo *(Troy)* paveikslą. 1735 m.

Paryžiaus ir Londono, teatruose. Senojo režimo laikais tai buvo įprasta. Sklandė daugybė pranešimų apie Londoną, kad Restauracijos laikais nelemtai išgarsėjusios komedijos, prismaigstytos ciniškų šmaikštybių ir nepadorių klouno mostų, gausiai buvo lankomos aukštuomenės moterų ir kad jos nuo prastuomenės užgauliojimų prisidengdavo kaukėmis. Kaukės joms, kitaip tariant, buvo daugiau nei vėduoklės,— priedanga „padoriems“ žmonėms nevaržomai lankytis nešvankumo orgijose.

Puošmenos. Jos yra iš kokečių išteklių, todėl visais laikais moterims buvo nepalyginti svarbesnės nei vyrams. Jiems nuo seno tai buvo žiedas, rečiau — apyrankė. Visa tai išduoda mazochistinį polinkį. Vienintelė puošmenų paskirtis, kaip pati žodžio reikšmė rodo, buvo veikti puošiamąjį kūną. Taigi jos turėjusios savo savininką padaryti gražų. Nepaisant šios visuotinės nuomonės, svarbiausias jų tikslas buvo daryti itin stiprų poveikį. Antra, puošmenõs gražinamoji yra tik antroji funkcija, pirmiausia ji turi išryškinti tą kūno dalį, kurią puošia, o jos ypatingumą puošmena išryškina tam tikra savo forma. Judri apyrankė turi pabrėžti riešo grakštumą, o stabili — rankos putlumą, plati bato sagtis — kojos siaurumą, diržas — pusiaujo eleganciją, auskaras — mažytę auselę, žiedas — ploną pirštą, sagė ir grandinėlė — laibą kaklą, karuliukas ant banguojančios krūtinės — pikantiškumą. Kadangi dailios krūtys visada esti didžiausias moters grožis, į kurį ji labiausiai nori atkreipti kitų akis, ir kadangi daugumas madų draudžia jas apnuogintas puošti, tai visos puošmenos išdėstomos aplink jas, ypač kaklo papuošalai turi traukti į jas žvilgsnį ir išryškinti jų grožį. Grandinėlė, ypač jos karuliukai, turi ne tik išryškinti elastingą kaklą, bet ir nubrėžti plačią cezūrą, kuri perskiria gražias krūtis. Agrafas turi ženklinti aukštus krūtų skliautus, o pakabučiai ant liemenėlės vilioti akis į speniukus. Todėl moteriai reikia juo daugiau puošmenų, juo didesnė jos iškirptė. Tačiau kartais jai pakanka vieno vienintelio papuošalo visoms savo pagundoms išreikšti.

Visiems tiems dėsniams ir tikslams reikia puošmenų, todėl jos yra tikra koketuojamoji priemonė. Ji demonstruoja, pozuoja ir yra savitas plakatas. Visų tų dėsnių laikomasi, neginčytina, nesąmoningai. Tačiau iš tikrųjų puošmena savo puošiamąją tik tada dabina, kai neprieštarauja puošiamosioms kūno pagundoms, o tiktai jas pabrėžia ir išryškina.

Jei puošiamoji iš tikrųjų esti puošmenos pagražinama, tai dažniausiai tik netiesioginiu poveikiu sugudrauta forma ar spalva įkūnija optinę apgaulę ir vienaip ar kitaip pataiso tam tikras netaisyklingas kūno linijas. Galima, pavyzdžiui, platesniu diržu pernelyg ilgą juosmenį „sutrumpinti“, plati apyrankutė grakštesnį daro riešą. Perlų vėrinys glaudžiai apjuostą kaklą daro stipresnį.

Senasis režimas ne tik buvo išsėmęs jau anksčiau ištobulintą puošmenų veiksmingumą, bet ir dar prigalvojęs begales naujų atspalvių. Šie atspalviai buvo patogūs kaip visokiausios įmantrybių ir gašlumo stiprinamosios priemonės. Masyvios ir monumentalios Renesanso puošmenos buvo jau išnykusios, ir jas pakeitė rokoko laikais stebuklingiausios smulkmenos, kurių deimantai, smaragdai ir rubinai, it

ūkais susisupstę žaižaruojančiomis liepsnomis, sakytum kokios rampos šviesos išsiliedavo puošiamos moters pagundos vietoje.

Biurgerių dukterys dėl puošmenų brangumo turėjo tenkintis pora prastučių žiedelių, tokiu pat vėrinėliu ar sage. Tik švaistymusi galima pavadinti turtingųjų klasių ir valdovų rūmų aukštuomenės per visus Senojo režimo laikus nesaikingai kleidžiamas pasakiškas lėšas puošmenoms. Jose skendo ne tik moterys, bet ir dažnas vyriškis: brangakmeniais buvo aplipę pirštai, rankos bei kaklas. Iš brangakmenių buvo daromos gėlės, o iš jų — puokštelės. Jos plaikstėsi it gyvos liepsnos ant banguojančios krūtinės ir geso it sruvenanti ugnis sagomis ligi kojinių ir batų. Visas žmogus buvo tolygus meistro rankos sukurtam papuošalui. Štai tas dykaduoniaujančios klasės paveikslas jau sukurtas. Kiekvienas jos narys pats yra visuomenės puošmena ir papuošalas.

Muselės. Viena iš svarbiausių koketuojamųjų priemonių, kuri, be to, tyčia sukurta galantiškumo epochai ir su ja išnyko, yra muselės, arba vadinamieji grožio lipdukai. Iš pradžių jos buvo tik priemonė pridengti nemėgstamoms veido ir kitų atvirų moters kūno vietų dėmelėms. „Moterų žodyne", „Veneros gėlyčių" straipsnyje, tai vadinama „musele veide iššokusiam spuogui pridengti". Veikiai jos tapo tikra mada, nes labai ryškios buvo savo juodumu baltoje odoje. Juk tokia tada buvo grožio viršūnė. Ne dėl ko kito jos buvo pavadintos grožio lipdukais. O dar turėkime omenyje, kad kiekvienas atsitiktinumas pakeri žvilgsnį. Ką tik minėtas įmantrumas atvėrė plačiausias išgales. Reikėjo tik meniškai išryškinti netaisyklingumus minėtais lipdukais. Tik užklijuok lipduką norimoje išryškinti vietoje ir būsi tikra, kad nuo tos vietos akys negalės nukrypti. Taip iš tiesų ir buvo. Kas norėdavo prisvilinti akis prie dailaus savo spranduko arba kaklo, klijuodavo ten. Madingosios begėdiškai klijuodavo juos savo krūtų aukštyje tarp abiejų kauburėlių. Tai buvo svarbiausia muselių paskirtis, bet anaiptol ne vienintelė. Kadangi tie lopinėliai pagal klijuojamą vietą suteikdavo veidui tam tikrą išraišką, šitaip dirbtinai buvo sukuriama šiais lipdukais tokia išraiška, kokia buvo norima pozuoti. Norėdama pasirodyti šelmė klijuodavo lipdukus burnos kampučiuose. Kas norėjo pabrėžti galantiškumą,— ant skruostų, įsimylėjusios — paakiuose, pašaipa — ant smakro, akiplėša — ant nosies, koketė — ant lūpos, pasipūtėlė klijuodavo meilės lipdukus ant kaktos. Pabrėžiami, vadinasi, būdingiausi bruožai, kuriuos norėta ryškiau apšviesti kaip plakatą. Ir visų amžių žmonės naudojosi šiomis priemonėmis. Net mažoms

mergytėms, kurioms dera būti drovioms ir kuklioms, klijuojami meilės lipdukai. Mošerošas* šaiposi:

Viena kita mergaitė, norėdama pasirodyti esanti kukli, apsiklijuoja šen ir ten veidus juodais gėdos lopinėliais ir nesidrovi.

Net vyriškiai neretai apsiklijuodavo muselėmis.

Kai šis koketės daiktelis iškilo į madą, o tai buvo maždaug XVII šimtmečio viduryje, labai greitai imta kakintis vien mažais juodais lopinėliais. Ir šie įgavo keisčiausių formų, o taftą išstūmė aksomas. Neretai būdavo iškerpama tokio didumo kaip pleistro atkarpėlė tikrai žaizdai. Šias formas klijuodavo ant dešiniojo skruosto ir vadino „nuo dantų skausmo"**. Kurios ne kurios ponios tokius lopinius apdėdavo, kad tikrai būtų pikantiška, dar ir brangakmeniais. Ypač mėgstamos buvo mėnulio, žvaigždžių pavidalo muselės, o labiausiai — įvairių įvairiausių gyvūnų formos. Tam tiko visokiausi gyviai: kiškiai, lapės, šunys, drugeliai, arkliai ir taip toliau. Nebuvo bjaurimasi net šlykštūnais. Ilgą laiką buvo klijuojami net šokuojančių blusų pavidalo lipdukai. Mėgstamiausia vieta muselėms — giliausia suknelės iškirptė, kiek tik siekė žvilgsnis, arba krūtų iškilumas. Ten krypdavo ne tik vyrų akys, bet ir rankos siekdavo tų vietų. Juo šiurkštesni ir negrabesni būdavo koketuojamieji šmaikštavimai ir žaidimai, juo labiau niekas nesistengė jų suvaržyti, todėl ši mada truko visose šalyse dešimtmečius. Dar XVII šimtmečio pabaigoje Abraomas a Santa Klara rašė:

Daugelis išdidžiųjų helenų dėl gražesnės išvaizdos ant lygios baltos odos klijuodavo juodus lopinėlius, iškirptus briedžių, kiškių ar lapių formos. Jie žėri visų akivaizdoje greta paukščių, ir man iš tiesų atrodo, kad jiems ant nosies tupi toks drąsus švilpis.

Rokokas šias groteskiškas formas, lipdukus, sušvelnino ir sumažino, taip pat ir kitas formas padarė subtilesnes. Tačiau neišsižadėjo grožio lipdukų, o naudojosi jais koketuojamaisiais tikslais ligi paskutinių savo viešpatavimo dienų...

Kai koketavimas kurios nors epochos moters pasidaro itin ryškus, abiejų lyčių santykiams svarbios tampa flirto formos. Mat koketavimas ne tik visada sužadina flirtą, kiekvienas koketavimas pats savaime yra didžiulė flirto dalis, bet tik tam tikru mastu meninė jo išraiška.

---

* Mōšerošas 1 *(Moscherosch)* Johānas 2 Michaèlis 2 (1601—1669) — vokiečių rašytojas satyrikas. Iš kūrybos — satyrinis romanas „Nepaprasti ir tikri Filanderio Zitevaldiečio regėjimai".

** Orig. (vok.): *Die Zahnschmerzliche.*

Le Pardon Général

Atleidimas. Luji Želaras *(Gaillard)*.
Vario graviūra pagal Šėnau *(Schönau)* paveikslą

Senojo režimo laikais lyčių bendravimas buvo prisisunkęs flirto, meilė, kaip viską naikinanti aistra, iškeista į flirto smulkmę. Net lytinis aktas anais laikais buvo flirtas labiau nei kada nors anksčiau, nes tai buvo ne partnerių aukojimasis vienas kitam, o tik koketiškas žaidimas. Ir dar ne su vienu, o su ištisu pulku.

Flirto esmė visais laikais buvo ta pati. Jis išreiškiamas gana intymiomis glamonėmis, pikantiškomis slaptomis kūno pagundų parodomis ir meilės pašnekesiais, kai žodis tampa skatinamąja glamone.

Įvairios epochos viena nuo kitos skiriasi nevienoda merginimo laisve, taip pat flirtuojančių žmonių gausa: flirtuojama tik su tuo, kuriam jaučiamas didesnis palankumas, arba be pasirinkimo su kiekvienu ar kiekviena. Pagaliau skiriasi ir žaidimo atvirumu. Jei kalbėsime apie istorijos nuosprendį, kurį įvairios epochos viena kitai skelbia, stengdamosi nubrėžti raidos kryptis — žemyn ar aukštyn, svarbiausias esti paskutinis punktas. Pavyzdžiui, dviejų mylinčiųsi žmonių flirtas, jei kyla iš tikro palankumo, iš tiesų gali būti vertingiausias juslinio gyvenimo laimėjimas — geidulių transformacija į iškiliausią simfoniją. Tai vertinga bus tik tol, kol bus gaubiama paslaptingumo skraiste. Šiurkštus šio punkto pažeidimas yra patologinis reiškinys, jei tai tik individualus iškrypimas. Virsdamas masiniu reiškiniu, jis tampa nemoralus— ne tik santykiškai nemoralus dabarties žvilgsniu, bet ir nemoralus absoliučiai, nes toks iškrypimas kertasi su socialiniais instinktais bei jausmais. Tai nenatūralu, kadangi visa, kas tiesiai susiję su lytiniu gyvenimu, pagal gamtos dėsnius turi būti pridengta slaptumo skraiste. Senasis režimas šiuo atžvilgiu, kaip jau buvome ligi šiol priversti pabrėžti, visad, kai būdavo kalbama apie flirtą apskritai žodžiais ir veiksmais, eidavo ligi paskutinės ribos. Tai buvo sąmoningai siekiamas aiškus tikslas. Kitas dalykas — flirtuojama buvo perdėm atvirai, net meilė buvo atviras spektaklis. Apie moterų koketavimą Senojo režimo laikais galima pasakyti: daugumas moterų viešindavo koketavimą kaip iškabą, o apie tarpusavio flirtą štai ką galima pasakyti: kaip viduramžiais daugelis amatų, taip ir flirtas buvo viešas gatvėse, spoksant visiems kaimynams, draugams ir praeiviams.

Aiškiausiai įsivaizduoti lytinius santykius visuomenėje mums padeda ne tik intymūs šiuolaikinių donžuanų aprašymai, bet ir nesaikingiausias įvairių meilės glamonių vaizdavimas šių laikų dailės kūriniuose. Senojo režimo literatūroje ir mene meilė paverčiama vien flirtu. Jei meilė būdavo aptariama arba vaizduojama, tai tik kaip įmantrus mūsų akyse vykstantis flirto spektaklis. Apie dvasinį ir žmogiškąjį meilės turinį baroko ir rokoko poetas bei dailininkai nemokėjo pasakyti beveik nė žodžio arba bėrė tik banalius ir pilkus palyginimus. Ir atvirkščiai, dvasingais palyginimais jie visada kalba itin skanaudami apie įvairias glamones.

Anaiptol ne svarbiausias ir dažniausias, bet flirto skanėsto vertę Vidurio Europos žmonėms turi jausmingas bučinys. Tačiau apie karališką jo šventumą ta epocha nieko nežino. Bučinys esti vien įnagis antrosios pusės geismui sužadinti: „Nes pirmiausia yra bučinys, kuris sukelia jums geidulius susilieti dviem". Bučinys, antra vertus, turi įvairinti pasitenkinimą. Todėl vyriškis aistringai bučiuoja moteriai krūtis.

Eilėraštyje „Jei nebūtų vilties, aš nebegyvenčiau“* mylimasis maldauja: „O leisk krūtims į bučinį karščiausią atsakyti tokiu pat karščiu“. Ir moterys mielai priima tokias pašaipas bei žaismus. Retifas de la Bretonas pasakoja savo romane „Pono Nikolos išgyvenimas per vieną apsilankymą“**:

Kai aš jau sotus buvau, atkreipiau akis į savo gražios kaimynės koketavimą. O ji man pylė ir pylė vyno. Atsakiau jai kelis kartus mandagiai. Pagyriau, be kita ko, blyškų, baltą jos kaklą. Ponia koketuodama buvo jį apnuoginusi taip, kad viena krūtis buvo aiškiai matoma. Aš gerindamasis pacitavau šiuos Voltero žodžius iš „Orleano mergelės“:

Kas galėjo išlikti aklai neįsimylėjęs?
Baltas kaklas kaip tyras alebastras,
O žemiau plyti Amūro kalvų kraštas,
Dvi apvalios krūtys stūkso čia kaip bokštai
It pumpurus skleistų rožės raudonos.
Standžiomis krūtimis tu žadini geismus:
Ranką jos traukia saldybe geidulių!
Gašliai trokšta lūpos įsisiurbti į tave...

Lafrė (Lafray) suraukia lūputes, ponia Šero (Chéreau) pastebi ir kviečia tuojau pat apnuogintą krūtį bučiuoti. Aš suklumpu.

„Jis klaupiasi, turi abi bučiuoti!..“— sušuko ponia Šero ir apnuogino antrąją krūtį. Aš apgirtau ir prigludau savo lūpomis prie vieno spenelio. Susijaudinusi moteris prispaudė mano galvą prie savęs...

Tam, ką mažoji miestietė iš provincijos gašliam Retifui mielai leido daryti, tais laikais ir kilmingos ponios galantiškai neprieštaravo, kaip jau žinome iš gausybės atsiminimų literatūros pastebėjimų. Bučiuoti moteriai krūtis buvo galima, ir tai atrodydavo tarsi ištikimybės priesaika. O šiai abiem pusėms priimtinai glamonei būna visokiausių progų. Tai ir išperkamieji, ir kitokie žaidimai, kurių išpirka dažnai būdavo krūtų pabučiavimas. Lilijus Chamedris *(Lilius Chamedri)* rašo savo knygoje „Merginų advokatas“***.

Viena liūdna mergina kadaise pas jį buvusi atėjusi ir skundusis, jog viename sambūryje žaidę išperkamąjį ir jai tekę išsipirkti — duotis pabučiuojamai į burną ir krūtį. Nuo to jai taip karšta pasidarę, jog nieko kito nejutusi, tik skausmą.

---

* Orig. (vok.): *Wenn Hoffnung nicht wär, so lebt ich nicht mehr.*

** Orig. (pranc., vok.): *Monsieur Nicolas das folgende Erlebnis, das er bei einem Beruche hatte.*

*** Orig. (vok.): *Jungfern Advocat.*

Įsimylėjęs senis. Vanšupenas *(Vanschuppen)*.
XVII a. olandų vario graviūra

Jei vyriškiui pristinga drąsos pabučiuoti moterį arba jei jis, užuot pabučiavęs bent į lūpas, tenkinasi rankos bučiniu, moterys jaučiasi nusivylusios. Logavas* tyčiojasi:

Mergaite, tamstai ranką kai bučiuoja,
Tamsta stengies slėpti suirzimą,
Nes tu nori to karštai,
Kas lūpoms, o ne rankai.

---

* L o g a v a s 1 *(Logau)* *F r ȳ d r i c h a s:* slapyv. Salomonas fon Golavas (Golau; 1604—1655) — vokiečių rašytojas — epigramų kūrėjas.

Juo labiau daugeliui moterų savimeilę paglostydavo, jei koks drąsuolis garbintojas kaip ypatingos malonės pasiprašydavo leidžiamas pabučiuoti, pavyzdžiui, apvalų keliuką. Ir ši malonė būdavo neretai teikiama su mielu noru net viešumoje:

Kelis yra paskutinė draugystės stotis, o bučinys aukščiau kojaraiščio dera tik meilužiui.

O meilužis anaiptol nesitenkina tokiu nepavojingu bučiniu. Jis nori kur kas intymesnes kūno vietas meilužei išbučiuoti. Galantijos literatūroje minima dešimtimis šitų rafinuotų geidulių.

Norėdamas išbučiuoti visą meilužės kūną, vyriškis iš moters reikalauja tokio pat intymaus atsako. O bučiniai yra ne vienos rūšies, jų esti šimtų šimtai įvairiausių. Bučinių menas yra tapęs ištisu mokslu ir yra bene populiariausias. Didžiojo bučiuotojo Jono II (XVI a.) įmantrybių ištekliai dabar yra vieša paslaptis. Kas yra bučinys ir kiek yra įvairių bučinių rūšių — visa tai aprašoma ir diskutuojama visuose rimtuose darbuose. O „Moterų žodyne" apie bučinius sakoma:

Bučinys, arba laižymasis, yra iš meilės kylantis ir toks karštas susilietimas, susivienijimas, kai dviejų asmenų lūpos taip tvirtai vienos su kitomis suspaustos, jog atitraukiamos labai aiškiai sučepsi, ir tai yra ženklas, kad skanu.

Tame pačiame veikale karštas bučinys vadinamas Florencijos bučkiu. Taip yra todėl, kad „vienas asmuo laiko už abiejų ausų ir bučiuojasi". Drėgnu bučiniu vyriškis sako moteriai, kad jis norįs iš jos daugiau, o ne veltui pokštauti. Hofmansvaldas sako: „Drėgnas bučinys rodo mane apėmusius geidulius". Kadangi kiekviena moteris šitaip būna išbučiuota, tai ji iš patyrimo žino, kad tokie bučiniai veikia jos jusles. Eilėraštyje fon Hofmansvaldas rašo, jog šituo būdu išbučiuojama moteris piktinasi: „Jei tavo protas sveikas, turi suprasti, kad jokia aistra neveda į skaisčius mano žolynus". O „merginos bučinio" paslaptis tokia: mergaitei partneris bučiuoja krūtis, o spenelius čiulpia. „Šitaip būti bučiuojamoms moterims labai patinka, nes tada jos gali parodyti savo krūtų grožį",— sakoma leidinyje „Meilužės vademekumas"*. Pietų Vokietijos verpyklose žaidžiamas išsiperkamasis žaidimas „Išnešti kūdikį"**. Toks yra žaidimo išpirkas. Jei mergaitė nesutinka atsegti liemenėlės, iš jos tyčiojamasi: „Ji su lenta", o tai

---

* *Vade mecum* — lot. 'eik su manim'. Iš šio pasakymo kilęs bendrinis informacijos knygos (žinyno, dažnai kišeninio) vardas — vademekumas.

** Orig. (vok.): *Das Kind austragen.*

reiškia, kad jos krūtinė plokščia kaip lenta, ir tik todėl ji esanti tokia pamaiva. Prancūziškas bučiavimas (bučinyje susiliečia abiejų liežuviai) irgi nusakomas minėtoje knygoje „Meilužės vademekumas“. Šitaip bučiuojasi sutuoktiniai, „nes juodu abudu iš to turi saldų pasitenkinimą“. Madingas* vyriškis bučiuojasi tik šitaip, nes tuo būdu jis labiausiai sužadina geidulius, o ir „moterys, kurioms meilė yra malonumas, nori tik šitaip bučiuotis“. Esama dar bent tuzino būdų, ir kiekvienas turi skirtingų savitų atspalvių, ir visais jais galima savaip mėgautis. Eilėraštyje „Bučinio žaidimas“** sakoma:

Nė vieno bučinio rūšies nesupainiotų
mano širdis,
Vilkšnomis lūpomis spaudi tu
bučinį drėgną,
Tad džiugina drėgnis mane, sausiklio
tik stinga,
Bet ne mano pagundai teka iš jų malonumas jausmo,
Sruvena per kaulus ir kojas.
Kaip malonu bučiuoti pakeltas akis
Ir šį aistrų šaltinį džiaugsmui laimėti,
Kokios saldžios rožės skruostuose žydi.
Prie sprando, krūtinės ir pečių, baltų
kaip sniegas,
Prisiglausti ir tada pečius, skruostus
Ir baltą kaklą, ir krūtis baltas
Bučinių lopinėliais melsvais aplipdyti,
Drebančiomis lūpomis vapaliojantį liežuvį
Čiulpti ir tik lūpų susivienijimu
Dvi sielas visiškai į vieną sulieti,
Ir, jei meilė žariją židinio sutinka,
Abi jas perkelti į vieną kūną!
Bučinys tebūnie tavo ilgas, tebūnie trumpas,
baigiamas ir vėl pradedamas,
Tu, mylimoji, gali duoti jį man, o aš — tau,
Jis visada nuves mane pas tave.
Tik taip, kaip aš daviau jį tau, negrąžink jo man
atgal:
Kiekvienas težais savo bučinio žaidimą.

---

* Orig. (pranc., vok.): *Der Mann à la mode.*
** Orig. (vok.): *Kußspiel.*

Išjuokiamas meilės prisipažinimas.
Olandų vario graviūra pagal K. Trosto *(Troost)* paveikslą. 1754 m.

Iš vyro bučinio moteris supranta, kokių malonumų gali iš jo meilės tikėtis: „kaip vyriškis bučiuoja, taip ir myli jis“. Kadangi tai „labiausiai visoms moterims smalsu“, tai galų gale nė viena nebūna nepatenkinta bučiuojama, net jei savo meilužiui ar vyrui nori išlikti ištikima: „Nekaltas bučinys niekada negali būti nuodėmė“. Bučinys burna šiais laikais neatskiriamas nuo noro sužadinti geidulius bučiuojamam. Todėl motina bučiuoja kūdikį iš džiaugsmo ne į burnytę, o į skruostus, akis, kaktą. Tai yra draugystės bučinys, su lytimi nesusijęs švelnumas.

Su burnos flirto teisėmis yra susijusios ir rankų teisės. O jos taip pat nevienodos ir plačiai aprašomos. Iš tikro flirtuoti skatina merginų ir moterų krūtys: „Krūtys yra laimės kyšuliai. Jų uolų pirmiausia ir

stveriasi kiekvieno vyriškio rankos". Vargu bau anais laikais yra buvęs nors vienas poetas, kuris šių pagundų nebūtų skambiai apdainavęs. Hofmansvaldas eiliuoja:

Lesbiją išvydau kambarėly
Gražiausiai bemiegančią
Ir krūtį štai obuolį keliant
gražuolį matau.
Tarsi kas būtų atvėręs pasakišką
šalį Rytų.
Dvasią krūtinė vilioja, nekaltumas
skatina ranką
Patirti, kas gi čia tvinksi.

Greselis *(Gressel)* eilėraštyje *„Ant jūsų krūtų"** savo norą motyvuoja tuo, kad net blusai suteikta ši teisė:

Ko tu, Lesbija, mane keiki
taip piktai?
Ieško mano kairė spenelių
švelnių.
Kamuoliukai išties meilės
tikrosios žarijos yra.
Ne stebuklas gal tai, kad mano
liepsnoja dvasia!
Tu blusai leidi tą patį daryti.
Kodėl tad nori rankos
manosios nekęsti?
Jei mano širdis minkštos poros
geidžia taip pat,
Ar esu tik tiek tevertas
kiek ana šoklikė?
Tad leisk man pažaisti kamuoliukais pirštais
tais,
Mokėčiau tau tūkstantiniais
bučiniais.
Liepsningas rubinas geidulių skandina mane
bangose,
O, kaip įkopti į tuos geismo kalnus?

---

* Orig. (vok.): *Auf ihre Brüste.*

Iš cituotų eilėraščių matyti, kad vyriškis drįsta svaidytis tokiais intymiais pokštais vos tik susipažinęs su moterimi, o daugelis kitų epochos eilėraščių, antra vertus, įrodo, jog moterų priešinimasis esti tik tariamas, todėl jų žvilgsniai taip dažnai prieštarauja žodžiams. „Tavo akys sako „taip", kai lūpos sako „ne",— rašoma prancūziškame eilėraštyje „Dviese"*. Jame aprašomi visi flirtai, kurie galų gale baigiasi visišku suartėjimu. Kadangi slaptas sutarimas yra taisyklė, Tiumelis triumfuoja: „Krūtims, nors šimtus kartų suvarstytoms, atsitinka tai, kas pridera". Savaime suprantama, daina baigiasi tuo, kad moteris galiausiai ne tik pasiduoda tam, kas neišvengiama, bet ir nė kiek neslepia nevengianti malonumų, kuriuos teikia tokie jos meilužio veiksmai. Greselis eiliuoja:

Kaip katytė tyliai tyso,
Švelniai glostoma,
Taip ir tu glaustaisi,
Jei, glamonėdamas tave,
Imu į savo glėbį.
Tu krūtis tik apnuogink,
Kai jas aš glamonėju,
Bučiniais už tai ir moku,
Šaunu! Taip tave prisijaukinu.

Meilužei, matyt, tai ne gėda, jei ji pati skatina meilužį žaisti tokius meilės žaidimus. Minimasis Greselis rašo:

Ak, gražuole Margare, kaip mano siela užsidegė,
Kai tavo ranka pati mane prie krūtų vedė.

· Vyriškio rankos dar guviau naudojasi intymumo teisėmis. Jos nori visur įsibrauti net į slapčiausias vieteles. Mat tik šitaip, epochos akimis, moters grožis tinkamai įvertinamas. Tokia drąsi aistringų geidulių veikla yra jos garbė. Celanderis *(Celander)*, „Įsimylėjusių studentų"** leidėjas, savo eilėraštyje „Arismenei"*** rašo: „Ar ne įsčių garbė, jei mano rankai duodama laisvė?" Tai tariamai tik manieringų ponių ginčijama.

Kur burna ir rankos įsibrauna, brukasi ir žvilgsniai. Eilėraštyje „Laurai"**** pamokslininkas džiūgauja:

---

* Orig. (pranc.): *Ton oeil dit qui, quand ta bouche dit non.* Eilėraščio pavadinimas: *„Duo".*

** Orig. (vok.): *Verliebten Studenten.*

*** Orig. (vok.): *An Arismene.*

**** Orig. (vok.): *An Laura.*

Tu gi žinai lemtį man tekusią,
Jei pasitiki mano gi įsčiomis,
Rankoms leidi apkabinti,
Lūpoms nuoširdžiai bučiuoti,
Delnui slėpinį užčiuopti,
Akims viską išvysti,
Matyti gundančias krūtis,
Vilnijant švelniai po skraiste,
Matyti skruostuos rytmečio raudonį,
Nuo mano bučinio pražydusį,
Nujaučiant šventą dieną,
O gal ir mušant meilės valandą.

Vyriškiui rodomas gundomasis spektaklis yra apskritai pirmoji malonė, moters jam dovanota. Tai esti moters flirto uvertiūra, nes svarbiausioje forsuotos moterų koketerijos dalyje kaip tik viešai rodoma intymi akių gundomoji puota. Tam tikslui atsaini gulėsena ant sofos ir dar pikantiškesnė stovėsena prieš židinį, viena iš meniškų išgalių — patvirkę juokai ir žaidimai. Meilužei nėra didesnio pasitenkinimo kaip savo grožiu puikuotis meilužio akivaizdoje. Kiekviena moteris, antra vertus, žino: kur akys patenka į nelaisvę, ten ir rankos bei burna neilgai būna „be darbo", tad randasi dešimtys svarių argumentų meilužiui šį tą parodyti. Pirmiausia tai ūmūs skausmai, kuriuos meilužis turi žvilgsniu įvertinti ir numalšinti. Rožė, kurią ji turi ant krūtų, esti nuslydusi po suknele, ir spyglys jai skaudžiai įdūręs. Tai duoda jai progą ūmai surikti ir nuskubėti į gretimą kambarį pas meilužį, kaip Hagedornas rinkinyje „Galantiški mūzų vaikai"* rimuoja:

Ak! Kaip iškenčiau aš skausmą,
Rožės pumpuro žeista,
Ji į širdį man tiesiai
Nuslydo nuo krūtų!
Kaip spaudžia man! O dangau, baisu!
Čia, čia — šone dešiniam!
Žiūrėk gi pats, netikėli tu;
O žmonės! Ar kas patikės!
Ji apsinuogina krūtį ir kaklą,
Ogi pumpurą spausk stipriau man;
Tik štai įsako sostas geidulių — nutilk!
Ir mudu abudu nuščiūvam.

* Orig. (vok.): *Galante Musenkinder.*

Tačiau dažniausiai eilėraščių tema esti skausmingi blusos nuotykiai vienoje slaptojoje vietelėje, ir ji teikia patogią progą suvaidinti spektaklį meilužio akivaizdoje. Šis nesmagus atsitikimas neduoda geresnės progos pikantiškoms situacijoms, nes tas, kurio pagalbos šaukiamasi, turi sugauti nedorą kankintoją, o juk tai nėra taip paprasta. Poetas (o tai labai retas dalykas) vos keliomis eilutėmis šią temą tegvildena, nors labai dažnai puslapių puslapiais niekus tauškia.

Esame jau pabrėžę, jog galantiškoji literatūra ir menas piešia mums aiškų vaizdą, kokios yra buvusios meilės žadinamosios priemonės Senojo režimo laikais. Šitam vargiai ar nuginčijamam dalykui nereikia aiškinamojo „istoriko komentaro". Mes tik brūkštelėsime, jog kiekviena smulkmena gali būti iliustruojama iš memuarų literatūros paimtais aprašymais, ir jie įrodo, kokia teisinga tada kilusi patarlė: „Visada lengviau paliesti gražuolės krūtis nei jos širdį"*.

Apibrėžto laiko tendencijos turi visada išreikšti tam tikrą esmę. Senojo režimo flirtui svarbu yra ponios atsikėlimas — ji kasdien tvarko savo tualetą, todėl gali vilkėti rytiniais drabužiais. Moteris su rytmetiniu drabužiu ankstesniais laikais dar nebuvo žinoma, o jei ir žinoma, tai tik labai primityviai. Rytinės drapanos savo tikrąja forma radosi absoliutizmo laikais. Jos „išdygo" veikiausiai todėl, kad moteris kasdien daug laiko sugaišdavo, kol madingai išsipustydavo. Groteskiška moters sąvokos raida nuvedė keliu į paprastą prabangos daiktą. Labai aiškiai suprantama ir logiška yra tai, kad būtinumas tapo savitiksliu, o moters tualetas — labai svarbia jusles tenkinančia pagunda, kuriai pritarė visuomenė ir kuri buvo tam tikru būdu suorganizuota. Flirtas anais laikais savaime buvo oficiali institucija, tad reikėjo ir oficialios dingsties jam pasirodyti. Kasdieniam tarpusavio flirtui reikėjo gauti oficialią sankciją. Ir tai buvo realizuota kėlimosi proklamavimu, leidžiančiu oficialiai lankytis ir patvirtinančiu kilmingosios ponios priimamąsias valandas.

Negalėjo būti iš tiesų patogesnės flirto progos kaip ši rytiniais drabužiais vilkinti moteris, atsidūrusi padėtyje, kurioje, vyro akimis, pikantiškiausiai veikiamos juslės. O ta padėtis tada trukdavo dėl tualeto nuodugnumo ne trumpą valandėlę. Kiek galimybių moteriai inscenizuoti savo draugams bei gerbėjams žavingiausią pagundų spektaklį: tai apnuoginti rankas tarsi atsitiktinai ligi pažastų, tai aukštai

* Orig. (pranc.): *Il est toujours plus facile de toucher les tétons d'une belle que son coenr.*

Maloni pamoka. J. E. Nilsonas *(Nilson)*. Vokiečių vario graviūra

užplėšti sijoną, kad galėtų pasitaisyti kojines, kojaraiščius ir batus susitvarkyti, tai parodyti boluojantį puikų sprandą arba naujoviškai

pateikti žiūrovui krūtų pikantiškumą. Nėra pabaigos šimtų skanėstų spektakliams. Jų ribas rėžia tik moters apsukrumas. Tačiau tai tik dalis tiesos. Rytinis drabužis patogus tuojau pat realizuoti spektaklio sukeliamiems padariniams, nes moters nuolaidumui nėra jokių kliūčių. Vos tik moteris tars „taip", vyriškis gali būti įsitikinęs pasieksiąs trokštamą tikslą. Įmantrus rytinis apdaras yra moters „taip", nes jos tualetas visada esti jai šarvas, kuris ją, nors tik ligi tam tikros ribos, daro vyrui nepasiekiamą. Jei moteris pasitinka vyriškį be to šarvo, tai ji, vadinasi, kviečia partnerį pasinaudoti proga. Ši vidinė logika anais laikais nepalyginti išraiškingesnė nei kuriais kitais laikais. Mat tualetas, t. y. pasipiktinusios moters žodis: „Ką tamsta manai?! O! Mano tualetas!..", būdavo vienintelis vyriškio pripažįstamas flirtą draudžiantis pasakymas.

Kadangi Senojo režimo laikais ta kasdien kartojantisi padėtis buvo įprasta, todėl radosi tarpusavio flirto proga, palanki dėl kraštutinių formų. Tai lėmė ne tik vidinė šio reiškinio prigimtis. Senojo režimo epocha žodžiais ir plastiniais atvaizdais, ypač veiksmais, įrodė, kad atsikeliamasis spektaklis iškilo dėl flirto, ir tai buvo nedviprasmiškai įrodyta.

Būti ponios kėlimosi pramogoje — didžiausia garbė, tenkanti artimam pažįstamam: tai įpareigojimas šią valandą vizituoti. Grafas Tilis savo atsiminimuose rašo apie tokį lankymąsi pas vieną ponią, kurios rankos siekė:

Nuvykau pas ją. Ji paaiškino keliais žodžiais, koks jos pavedimas. Trumpai bendrais pasakymais ji pareiškė manimi domintisi, įvairiais klausimais parodė tą domėjimąsi ir pagavusi mano žvilgsnius į jos pagundas (ji buvo išties graži ir tvarkė savo tualetą) akimirką sutriko; tą pačią valandėlę sutrikau ir aš. O ji pati vos vos susitvardė.

Tokį visuomenei įprastą padėties intymumą galima matyti daugelyje to meto paveikslų. Jei privilegijuotas bičiulis nors dieną praleidžia, kitą dieną jam rimtai priekaištaujama: „Tamsta mane pamiršai". Ir moteris tądien jaučiasi esanti vieniša, jei bičiuliai neapsilanko jai keliantis.

Jei moteris žinosi tokioje padėtyje esanti itin gundoma, tai sutelkia savo dėmesį į rytinio drabužio pikantiškumą. Hercogas Hamiltonas pasakoja apie Anglijos karaliaus Karolio II rūmus: „Rūmų ponios savo pagundas, nepažeisdamos padorumo, turi demonstruoti apsirengusios maudymosi drabužiais". Markizė Mertel yra pasakiusi apie rytines drapanas, kurias ketino dėvėti per vieną pasimatymą akis

į akį*: „Tai yra galantiškas rytinis drabužis, kokį gali tik įsivaizduoti, ir tai iš tiesų mano išradimas: slėpdamas viską, jis leidžia viską įsivaizduoti“. Ir tas pasileidėlis Valmontas pasakoja apie tokio pikantiško renginio įspūdį:

Toks reginys sužadino man goslumą ir leido akims pasiganyti, kur troškau. Pirmas įspūdis buvo toks, kad ji net akis panarino. Valandėlę negalėjau atplėšti akių nuo šio angeliško grožio veido. Tada žvilgsnis nuslydo žemyn jos kūnu, kuris džiugino mane taip, kad aš savo akimis galėjau apnuoginti ją nuo galvos ligi kojų.

Ponios kėlimosi iš lovos iškilmės pirmiausia yra pietų stalas** akims. Tačiau ir rankoms tinginiauti nėra tekę, kadangi bičiulis turėjo teikti šiokias tokias paslaugėles, kai kambarinė palikdavo kambarį. Tai arba koketiška ponios malonė suteikti progą pasirodyti gebančiam flirtuoti, arba paslauga, kuria geidaujama įžiebti geidulius. Kazanova pasakoja tokį savo ir turtingo Turino žydo dukters romano epizodą:

Buvome susitarę po pusryčių pajodinėti, ir ji mano akyse apsivilko vyriškus drabužius. Tai stebėjo jos teta. Kai ji jau buvo užsitempusi odines kelnes, atsilaisvino sijoną, ir šis nusmuko. Tada atsisegė liemenėlę ir apsivilko megztinį. Net nemirksėdamas stebėjau puikias jos krūtis. Bukli žydukė aiškiai suvokė, ką slepia mano abejingumas. „Gal malonėtum tamsta pataisyti man krūtų klostinuką?“ — paprašė ji. Aš liepsnote suliepsnojau, ir mano rankos nesielgė kukliai.

Tačiau ne vien per ryto tualetą ponia priimdavo savo draugus. Net ir vonioje, lovoje buvo galima ją aplankyti. Tai buvo įmantrus oficialaus flirto kilimas aukštyn, nes čia moteriai buvo proga ko patogiausiai ir itin dosniai atverti savo pagundas. Tai padėdavo gundomiesiems vyrams narsiai pereiti į puolimą. Jei ponia draugus vonioje priimdavo, tai, kad būtų nenusižengta padorumui, išskleisdavo užuolaidą, bet taip, kad liktų matoma ne tik galva, bet ir sprandas, krūtys. Tačiau šis skersinis galėjo labai lengvai nuslysti! Informatyviame žurnale „Anglų šnipas“*** paskelbti, be kita ko, vieno prancūzų valdovo kiemiškio atsiminimai. Ten yra tokia pastraipa:

Gražuolė ponia fon. G. kaip tik vonioje. Kai jos kambarinė po akimirkos kitos paliko kambarį, paprašiau malonės nutraukti mau-

---

* Orig. (pranc.): *Tête-à-tête.*
** Orig. (pranc.): *Table d'hôte.*
*** Orig. (pranc.): *L'Espion anglais.*

domąjį skarinį, ir man ponia G. gracingai šypsodamasi leido. Nežeisdama padorumo dėsnių, ji gracingai davė man progą akivaizdžiai pažinti savo pagundas, kuriomis didžiavosi labai pamatuotai. Teko, deja, nutraukti šį gundomą spektaklį, nes buvo pranešta, kad atvyko markizas B., turėjęs kadaise teisių į ją. Kai vėliau pasirodė ir jos vyras, aš išėjau, nes pasidarė nuobodu. Kitą dieną lemtis buvo man palankesnė, nes nebuvo nė vieno lankytojo. Aistringi žodžiai, kuriais liaupsinau kiekvieną jos pagundą atskirai, tiek suaudrino jai jausmus, kiek buvo įsiplieskę ir manieji, todėl užuolaida nusileido tada, kai aš iš savo gražuolės nieko daugiau ir trokšti nebegalėjau.

Ponia Žemini *(Gueménée)*, garsi savo grožiu Marijos Antuanetės rūmuose, priimdavo, kaip sužinome iš hercogo Šuazelio atsiminimų, bičiuliškai žmones vonios kambaryje. Tačiau tai nebuvo kas nors ypatinga. Kaip šeimininkė priimdavo gerbėjus gulėdama lovoje, Kazanova yra papasakojęs visą pluoštą nutikimų. Cituojame vieną pasakojimą apie rytmetinį apsilankymą pas pirklio didmeninko dukterį Antverpene:

Ji priėmė mus sėdėdama lovoje ir maloniausiai šypsodamasi. Geidulius žadinanti mergina atrodė žavinga — dailus batisto kykutis su žydrais kaspinėliais, nėriniuota. Drovus jos veidelis ir lengva indiško muslino skepeta, kurią paskubomis buvo užsimetusi ant dramblio kaulo baltumo pečių, tik perpus paslėpė alebastrines krūtis, kurių forma būtų sugėdinusi net skulptorių Praksitelį. Ji leido man nuskinti šimtą bučinių nuo rausvų savo lūpučių, kurios vis karščiau liepsnojo, kadangi tokių pagundų vaizdas negalėjo ataušinti man jausmų. Tačiau jos rankos atkakliai gynė du pusrutulius, kuriuos paliesti vis karščiau ir geismingiau troško mano rankos.*

Jei ponia norėdavo bičiuliui nusiteikti didžiai palankiai ir kartu nenusikalsti etiketui, ji priimdavo lankytoją miegodama... Moters miegas pagal galantijos laiko pažiūras vyriškiui suteikia visas teises, nes priimanti moteris neturi prabusti anksčiau, nei jai reikia. Tai buvo oficialus paprotys ir geras tonas**.

Kadangi kėlimasis iš miego yra oficialios apeigos ir kiekviena moteris priklauso visiems, tai ji vaidina pikantišką savo tualeto spektaklį ne vienam palankiam bičiuliui, o didžiulei gerbėjų bei lovos

---

* Praksitèlis 2 (*Praxiteles*; apie 390-330 prieš Kristaus gimimą) — graikų skulptorius. Vėlyvosios klasikos atstovas. Naujaip ėmė vaizduoti graikų dievus. Kūrinių nedaug išlikę.

** Orig. (pranc.): *bon ton.*

meistrų miniai. Juo kilmingesnė ponia, juo didesnis yra šis būrys. Aukštoms diduomenės ponioms kėlimasis iš lovos tikrąja žodžio prasme esti oficialus spektaklis. Anglijos karaliaus Karolio II amžininkas rašo dienoraštyje apie lankymąsi pas Portsmuto hercogienę:

Paskui Jo Didybę su keliais savo palydovais ėjau per galeriją į ponios Portsmuto hercogienės apsirengiamąjį kambarį, esantį greta jos miegamojo. Ji vilkėjo lengvu rytiniu drabužiu, ką tik buvo pakilusi iš lovos. O Jo Didybė ir kavalieriai stovėjo apsupę, kol kambarinė ją šukavo.

Kadangi daugumas moterų visiems kitiems vyriškiams pridera labiau nei savo sutuoktiniams, tai čia dažniausiai būna draugai, tik labai retai jų vyrai. O jei šie ir būna, tai jų vaidmuo labai menkas, nes kiekvienas čia esantis dalijasi su vyru jo teisėmis. Ta pačia proga būdavo tvarkomi visi galimi reikalai. Lankosi prekiautojai arba madingų prekių tiekėjos, jos išdėsto naujas medžiagas, išdalija užsakymus. O svarbiausia — flirtas. Paulis Henselis *(Paul Hensel)* savo knygoje pasakoja apie XVIII šimtmečio anglę:

Kiekviena daili ponia įsipareigoja priešpiet (jau tuomet aukštuomenėje buvo įprasta pietauti apie 3 valandą) leisti lankytis ne tik draugėms, bet ir elegantiškiems miesto vyriškiams, dabitoms, estetams. Tačiau čia iškalbėtos kalbos, nors jos ne daugiau kaip pamėgti plepalai, baigdavosi vien galantija ir tik šmaikščiomis kalbomis bei prieškalbėmis.

Belieka paaiškinti tik vieną dalyką: į šį oficialų flirtą renkasi vis ta pati publika, kuri visada esti po ranka. Taigi viena moteris bent jau geriausiomis dienomis niekada neįklimps į fatališką tuščių suolų spektaklį. Visada po ranka esanti publika, vadinama jaunais puošeivomis*. Tai tam tikras Senojo režimo veislynas. Puošeiva nėra tikras meilužis arba palydovas, kuris būna su konkrečia ponia. Jis yra visų ponių meilužis. Tai yra tik rangas, kurio vyriškis siekia iš dalies pirmiausia galantijos tarnyboje, iš dalies apskritai gali ją eiti, o kartu būti palydovas. Puošeivą vaidinti yra kiekvieno jaunikaičio garbėtroška ir turbūt kiekvienoje šalyje. Šitaip esti visur. Visa galantiškoji jo tarnyba — tai bendrine savoka tampanti maniera kaip drugeliui skraajoti nuo moters prie moters ir nuolankus tarnavimas moteriai. Vokietijoje būdavo, pavyzdžiui, sakoma: tas ar anas pažymėtas

* Orig. (pranc.): *Petit maître.*

puošeivos ženklu. Katalikiškose šalyse, ypač Prancūzijoje ir Italijoje, puošeivos pareigas atlieka dažniausiai jaunas abatas. Šiuos žmones su Bažnyčia sieja tik dvasininko drabužis, nes tam tikros bažnytininko pareigos tais laikais buvo ne kas kita, o beneficija gana atvira forma. Pirmoji beneficija ir buvo abatystė. Todėl tai yra beneficija, gaunama dažniausiai už galantiškas paslaugas. Gana būdavo užtariamojo palankios ponios žodžio galingam draugui, ir abatija gauta. Kadangi puošeivos būdavo ponios deivės kiemiškiai, tarsi kokie nuolatiniai jos palydovai, tad jie buvo, kaip sakyta, moterų rytmečio kėlimosi liudytojų stereotipas. O koks didelis vaidmuo savo ruožtu tenka abatui, taikliai rodo galantiškasis prancūzų menas. Tą dieną, kai nuolatiniai ponios kėlimosi ceremonijos liudytojai neateina, jos vaidmuo suvaidintas, nes suvaidintas esti spektaklis, į kurį nebesirenka smalsuoliai...

Sumuokime viso spektaklio rezultatus: buduaras kiekvienoje šalyje esti Veneros šventovė, kurioje kasdien valandų valandas aukojama galantijos šv. mišios. Savaime suprantama, kalbama apie rafinuotus vien tik pasiturimų ir viešpataujamų klasių flirto metodus. Juk šitaip intensyviai gašlauti įmanoma tik tiems, kurie pakankamai turtingi, kad galėtų veltėdžiauti. Tik tų klasių ir sluoksnių žmonės galėdavo išgyventi meilę kaip rafinuoto meno kūrinio viršūnę.

* * *

Santuokos avansas. Esam sakę: Adonis* su trumpikėmis būtų Senojo režimo vyriškio idealas. Šiai epochai dar labiau tinka: cherubinas**. Norima, kaip žinoma, nesenti: moteris ne vyresnė kaip dvidešimties, vyriškis visada jaunesnis nei trisdešimties. Priešingas šios tendencijos polius — sistemingai spartinti lytinę brandą. Ankstyviausiais vaikystės metais vaikas liaujasi buvęs vaikas. Berniukas vaiko batukus nusiauna vėliausiai penkiolikos, mergaitė — jau dvylikos metų. Nuo šio amžiaus abi lytys atsideda perdėm galantijai. Berniukai tada jau tampa „vyriškiais“, mergaitės — „panelėmis“. Epocha neturi paauglių nei vyriškosios, nei moteriškosios giminės. Pereinamasis amžius abiem išbraukiamas iš gyvenimo. Ši per ankstyva lytinė branda yra kilusi iš ypatingos dvasinės ir psichinės atmosferos, kuri vienodai apgaubia visus daiktus skatinamąja ūkana, ir juslės, jau seniai prieš gamtos dėsnius pažadintos, iš snaudulio pakirsta

---

* A d ò n i s 1 (gr. *Adonis*) — finikų augalijos ir derlingumo dievas, vėliau garbinamas ir graikų. Mirštančios ir atgyjančios gamtos simbolis.

** C h e r u b ì n a s 2 (hebr. *kerub*, dgs. *kerubim*) — relig. — aukščiausio rango angelas.

Šaunus meilužis. Dž. Kurtinas *(Courtin)*.
Galantiškas prancūzų mados paveikslas. Apie 1710 m.

ir skatina veikti. Visi skelbia meilę, visi kalba apie meilę. Tai yra pirmas ir vienintelis žodis, kuris mažajam žmogiukui ausyse skamba be atvangos. Jis visiems atrodo tarsi slaptažodis, kuris turi atidaryti gyvenimo vartus. Todėl tą žodį ima tarti tiek berniukai, tiek mergaitės kiek galima anksčiau ir dažniau. Tas pirmas patyrimas, kurį iš savęs pats vaikas konstruoja, teikia vienintelį neklaidingą apibrėžimą: meilė yra gašlumas.

Tokios ankstyvos brandos kulto, kaip jau esame sakę, neišvengiamas

padarinys toks: visos gašlaujamosios formos nuosekliai darosi vis rafinuotesnės. Sibaritas*, tiek moteris, tiek vyriškis, norėjo mėgautis kažkuo, „ką tik kartą ir tik vienas pats gali turėti". Niekas todėl šitaip negundo kaip „neragautas kąsnis". Toks noras juo didesnis, juo jaunesnis kalbamas subjektas. Avanscenoje, natūralu, stovi moters mergystė. Maža kas gyvenime tada buvo labiau vertinama. Ji yra „brangiausias karališkojo žemės džiaugsmų vainiko perlas". Hipelis savo knygoje „Apie garbę"** rašo:

Mergystė yra metų gegužė, medžio žiedas, dienos rytas. Tačiau niekas jai neprilygsta grožiu ir gaivumu. Jaunystės gaivumas yra toks subtilus dalykas, kad net kalbėti apie tai nėra reikalo.

Tačiau su tokiu įkvėpimu mergystę liaupsinu ne tam, kad apginčiau nuo šiurkščių įžeidinėjimų ir gresiančių pavojų, bet tik tam, kad pažymėčiau ją kaip skaniausią smaližiui patiekalą. Dabartiniais cinizmo laikais tai yra ne tik slapta moterų mergystės giriamųjų himnų prasmė. Jie bus daugybę kartų giedami viešai, kaip šiandien specialistai liaupsina ypatingų markių putojančius vynus***. 1760 metais pasirodžiusioje knygoje „Veneros bitutės"**** autorius rašo:

Aš manau esant pamatuota teigti, kad nekaltą mergaitę suvedžioti ir tvirkinti malonu, nes tai ir fiziškai, ir psichiškai esanti didžiausia juslių puota. Pirmiausia tai fantaziją uždegantis žvilgsnis į mergystės pagundas, kurių ilgai troškęs, į mergaitę, kurią seniai vaizdavęsis laimėjęs ir kuri niekad ligi šiol su kitu vyriškiu (kaip jis manąs) nesanti sangulavusi, o jos glėbyje nesąs ilsėjęsis nė vienas vyriškis, jos mergiškas pagundas jis pirmasis pamatysiąs ir išragausiąs. Šis saldus fantazijos darbas geriausiai išmankštinęs jo kūną geidulių puotai.

Su šiuo fizinės moterų mergystės liaupsinimu labai glaudžiai susijusi defloracijos***** manija. Ji tada kaip tik pirmą kartą kaip masinis reiškinys pateko į naujųjų laikų istoriją. Anglijoje ji įgavo siaubingiausių formų ir truko ilgiausiai. Bet ir kitų šalių ši epidemija neaplenkė.

Nepaliaujamas lytinės brandos skubinimas, kuris, galimas daik-

---

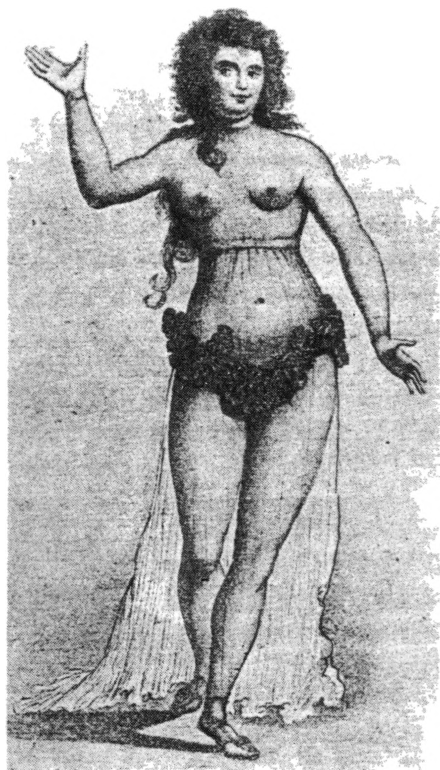
* S i b a r ì t a s 2 (gr. *Sybaritės*) — išlepęs dykaduonis, prabangos išpaikintas žmogus. Vardas — iš Pietų Italijos graikų kolonijos vardo. Gyventojai garsėjo dykaduoniavimu ir prabanga.

** Orig. (vok.): *Über die Ehe.*

*** Orig. (vok.): *Sektmarke.*

**** Orig. (angl.): *The battles of Venus.*

***** D e f l o r ā c i ja 2 (lot. *defloratio*) — 1. gėlių skynimas; 2. perk. rinkimas viso, kas geriausia; 3. skaistybės, nekaltybės atėmimas, mergystės plėvės plyšimas.

Panelė Čadli *(Chudleigh)*, vaizduojanti Ifigeniją kaukių puotoje, iškeltoje Venecijos pasiuntinio apie 1760 m.

tas, labiausiai krintantis į akis buvo Senojo režimo laikais, dėsningai skatino pernelyg ankstyvus ir neišvengiamai nesantuokinius lytinius santykius. Abu padariniai vienas nuo kito neatskiriami. Jei kalbėsime apie dėsningumą, tai itin pabrėžtini pernelyg ankstyvi lytiniai santykiai. Jie labai dažnai kartodavosi ankstyvojoje senatvėje kiekviena patogia proga ir yra visoms epochoms būdingas reiškinys.

Labai įdomiai lytinio gyvenimo ypatybes Senojo režimo laikais aprašo gausybė ano meto memuarų. Šis abejotinas dėl smulkmenų, bet apskritai patikimas šaltinis teigia, kad reguliarių lytinių santykių pradžia buvo nurodytas amžius, kai berniukas tampa „vyriškiu“, o mergaitė — „panele“, taip pat kokia yra normalių lytinių santykių amžiaus riba. Magistras Laŭkhartas teigia, kad jo meilės praktika prasidėjo nuo trylikos metų. Ir tai misterijai vadovavo meilės reika-

lus išmananti merga. Tačiau rengiamąjį kursą jis išėjęs vadovaujamas patyrusio nešvankybių meistro gerokai anksčiau. Retifas de la Bretonas savo memuaruose yra prisipažinęs, jog, būdamas dešimties ir trijų ketvirčių metų, tapęs „pirmą kartą vyriškiu“ ir kartu suvedžiotoju. Penkiolikos metų jis jau buvęs pasiekęs įspūdingą suvedžiotojo karjerą. Jokūbas Kazanova pradeda savo sėkmingą meilės kelionę nuo vienuolikos, o penkiolikos metų gali jau kalbėti kaip „patyręs vyriškis“. Hercogas Lozenas keturiolikos metų jau trečią kartą įsimyli, jo pirmieji meilės santykiai esą kartu ir santuokos neištikimybė. Šešiolikos metų jis garsėja esąs žavingiausias kavalierius, ir jam valdovo rūmų draugė mielai atveria savo miegamųjų duris. Grafas Tilis rašo savo memuaruose:

Aš buvau devynerių metų, kai mano tėvas pastebėjo, kad nesu abejingas šiurkščioms vienos šeimininkės pagundoms. Jos glamonės anksti ėmė daryti man įspūdį.

Tas įspūdis išsiliejęs formaliu prašymu leisti jam ateiti naktį į jos miegamąjį. Trylikos metų jis įsimylįs „žavią, kuklią ūkininkaitę“, o ši savo ruožtu susilaukusi savo meilės pirmagimio. Ligi šešiolikos metų iš jo dar nebuvęs susiformavęs tikras profesionalus suvedžiotojas, tačiau jau pasiekęs gana garbingą pakopą, nes tokio amžiaus jau buvę jam pamatuotai priekaištaujama, kad visą savo laiką skiriąs aktorėms ir stengiąsis „jas suvedžioti, kadangi jos nenorinčios trauktis iš dorybės kelio“. Ševaljė de Foblas *(Chevalier de Faublas)* buvo dar vaikas, kai pradėjo turiningą meilės ir suvedžiotojo veiklą. Panelė de Brinviljė *(Brinvilliers)*, garsi nuodytoja, jau beveik septynerių metų netekusi skaistybės, balerina Kortičeli *(Corticelli)* dešimties metų tapo Kazanovos meiluže. O šis per metus, gal kiek per ilgesnį ar trumpesnį laiko tarpą, turėjo meilės ryšių su dešimtmetėmis ar dvylikametėmis... Tokių pavyzdžių galima prirašyti puslapių puslapius.

Mums, savaime suprantama, neateina nė mintis į galvą, kad tokios asmenybės, kaip Retifas de la Bretonas, Kazanova, Foblas, markizas de Brinviljė ir visi kiti to meto donžuanai, vyriškiai bei moterys, esą tipiški tos epochos asmenys. Tačiau tie klasikiniai erotomanai skiriasi, jei atidžiau pažiūrėtume, nuo savo amžininkų tik didesniu skaičiumi pergalių, kurių laurus nuskynė įžengę į aukštuomenės pasaulį. Bet tai, kad jie savo jaunystėje galėjo iškovoti nežmoniškai daug pergalių, tik labai įspūdingai patvirtina mūsų išvadas. Jų jaunystė nieku būdu nėra kliuvinys jų sėkmei, o atvirkščiai, yra sėkmės garantas.

Į akis krintanti ankstyvų santuokų gausybė yra kitas svarbus intensyvios Senojo režimo lytinės brandos įrodymas. Tačiau tokios santuokos buvo tik aukštuomenės ir pinigingosios aristokratijos. Neretos esti dvylikmetės ar net dešimtmetės mylimosios, o penkiolikmetis kilmingųjų šeimų jaunikis — tai tarsi kasdienybė. Hercogas Laucunietis vedė būdamas devyniolikos metų, o jo pati nebuvo net penkiolikos — „bailus, drovus kūdikis“. Cecilė Volanž *(Volange)* penkiolikos metų išstoja iš vienuolyno ir išteka. Daugelis to amžiaus moterų jau motinos. Viena amžininkė rašo: „Nieko nėra keistesnio kaip motina, kuri pati tebėra kūdikis“. Princas de Montbaris *(Montbarray)*, būdamas dvidešimt vienerių metų, vedė trylikos metų mergaitę. Po metų jis jau tėvas. Hercogienė de Burbon-Kondė*, Liudviko XIV ir Montespan duktė, buvo sužadėta jau vienuolikos metų. Ir ne tik formaliai. Santuoka buvo patvirtinta, kaip skelbia oficialus dokumentas, dėl įvykdyto lytinio akto.

Nors vidurinių ir smulkiųjų biurgerių santuokos nebūdavo tokios ankstyvos — apie priežastis bus kalbama vėliau,— tačiau ir šių sluoksnių ankstyva moterų branda aiškiai matoma. Apie tai sužinome iš galantiškosios literatūros. Kiekvienai biurgerių mergaitei vyras būdavo išvaduotojas iš tėvų drausmės pančių. Tas vaduotojas, jos supratimu, negalįs vėluoti. Ji liūdėdavo, jei ilgai tekdavo laukti. Ilgai esti tada, jei „mergystės naštą“ reikia nešti ligi šešiolikos ar septyniolikos metų: nėra, epochos supratimu, sunkesnės naštos. Šis skausmas esti priešybė gausybei tautos dainų ir eilėraščių. Danieliaus Štopės „Mergaitės dainose“** (1728), pirmame posmelyje, rašoma:

Ar aš, vargšė, lauksiu amžinai?
Esu jau dvylikos,
Geresnės aš noriu kloties.
Man kantrybė veik išseko.
Pati tuoj tinklą metu.
Ak, nesiseka mergaitei vargšelei.

Le Pansifo *(Le Pansif)* „Merginų dainų“*** rinkinyje (1729) sakoma:

---

* Burbónai 1 *(Burbon)* — sena Prancūzijos valdovų dinastija. Nuo 1327 m. — hercogai, nuo 1589 m.— Prancūzijos karaliai. Kondė 4 *(Conde)*, Burbonų dinastijos jaunesnioji šaka, įsiviešpatavusi pasibaigus vyresniajai šakai (1562). Nuversta 1792 m. Didžiosios Prancūzijos revoliucijos. Grįžo nuvertus Napoleoną I Bonapartą (1814). Nuversta 1834 metų revoliucijos.

** Orig. (vok.): *Mädchenlied.*

*** Orig. (vok.): *Jungferngesänge.*

Keturiolikmetė mergelė
Geismus žadina vyrui,
Todėl ir nori sueiti į porą.
Ir dainuoja: ak, man vyrą duokit,
Kurs švelniai ir atsargiai liemenį man spaudžia,
Nes skaistybė man pražuvo.

Prancūzų ir anglų literatūra taip pat pateikia įspūdingų pavyzdžių. Eilėraštyje „Nelaiminga mergina"* mergaitė aimanuoja: „Kaip pasimėgauti bent trumpute poilsio valandėle?"** Mat jai jau penkiolika, ir ji trokšta meilės, o vyro nėra. Tautos ir satyrinėse dainose vyrauja išpūstumo tendencija, tačiau tai patvirtina esmę dar aiškiau.

Sostinės gyventojai, konstatuotina, būdavo labiausiai veikiami krikdomos korumpuotos lytinių santykių moralės. Tačiau būtų didelė klaida manyti, kad provincijos miestuose gyvenimas buvęs palyginti pavyzdingas ir dorybingas, skaistus ir tyras. Čia labai svarbus buvo išorinis padorumas. O slaptas paleistuvavimas buvo juo didesnis. Niekur santykiškai taip maža merginų netekėdavo skaisčios kaip pusiau žemdirbių provincijos miestuose. Daug daugiau nei kur kitur ne tik vaikinai, bet ir merginos ligi tekybų būdavo turėjusios bent po kelis meilužius. Provincijoje yra radęsis priežodis: „Nekalta, rodos, o iš tikrųjų paleistuvė". Priežastis — labai siauras akiratis ir visiškai niekingi interesai — vietos apkalbos. Domino vien plepalai. Meilės santykius užmegzti buvo vienintelis rūpestis nuo tos dienos, kai prabudo ir ėmė reikštis jauduliai, sužadinti jėgos arba gamtos ar vaizdinio mokymo paskatinti. Suvedžiojimui priešintasi labai vangiai. Menkai tai darė vaikinai, bet ne daugiau ir mergaitės. Daugumui pakakdavo pažadėti, „kad nieko neatsitiksią", ir būdavo nuolankiausiai tenkinami meilužio norai. Ir nuo to pažado visada buvo pradedama suvedžioti. XVII šimtmetyje radosi ir ilgai buvo savita melodija, dainuojama vokiečių:

Gražus kūdiki, jei tu gali,
Įsileiski mane.
Aš puikiai žinau,
Kas gi mums daryti,
Kad Lizutytė gražuolė,
Vaikutėlis, nepravirktų.

---

* Orig. (pranc.): *La fille malheureuse.*
** Orig. (pranc.): *Commentgoûter quelque repos?*

La Balançoire

Ce jeu n'est rien qu'in badinage | Et la Bergere la plus Sage
Il donne pourtant du plaisir | y peut joüer sans en rougir

se vend a Paris chez F. Guerard vis a vis la Fontaine S.t Severin

Sūpuoklės. N. Žeraras *(Guerard)*. Paryžiaus madų skrynia. Apie 1700 m.

Nesantuokinių lytinių santykių mastą provincijoje aiškiai parodo Retifo de la Bretono „Gyvenimo išpažinties“* skirsnis „Oseras“**. Naivus skaitytojas, svajojantis „apie gerus senus laikus“ kaip apie žuvusį moralinio tyrumo amžių, bus apimtas siaubo išvydęs tą purvo srautą, užtvindžiusį gyvenimą daugelio šeimų, kuriose buvo dangstomasi valyvumo ir padorumo skraiste. Beveik šimtas merginų ir moterų, vietinių ir svetimų, ir tiek pat iš visų amžiaus sluoksnių, nuo vaikų ligi subrendusių moterų, buvo tos, kurias turėjo jaunas būdamas Retifas per kelerius savo mokslo metus, praleistus provincijos miestelyje. Vienos suvedžiotojas, suvedžiotas kitos. Čia kalbama, be abejo, apie Retifo de la Bretono, moterų širdžių užkariautojo, kerinčio ir kartu tvirto erotomano, pergalių kelią. Tačiau ne paties Retifo sėkmės yra svarbiausias dalykas jo knygos „Osero“ skyriuje. Sužinome, kad dešimtis kita jo draugų ir amžininkų jei ne tiek pat, tai beveik tiek pat pergalių yra pasiekę, kad Manonos, Marijanos, Narcizės, Nanetės, Matildos ir kitos visos šitaip vadinamos epochos gražuolės jausdavosi esančios prinokusios meilei, nors būdavo dar tik trylikmetės, keturiolikmetės arba penkiolikmetės, ir vargiai kuri iš jų yra rimtai galvojusi, kaip išsaugoti savo nekaltybės brangenybę, o atvirkščiai — daugelis iš jų veikiau žiūrėjo, kaip tos naštos nusikratyti. Matome, kaip tos gražuolės gundytojos, be jokios išimties, pačios tampa pagundos aukomis; vienos jau pirmą dieną „atsisveikina su savo mergyste“, kitos tik po savaitės ir vos viena kita — po mėnesio. Tačiau ar buvo nors viena, kuri iškentė ilgą laiką? Visos tarnaitės, visos biurgerių dukterys esti laisvi medžiojamieji žvėreliai jauniems vyrams. Tik vieną kitą girdime išvengusią savo lemties, ir atvirkščiai — žinome daugybę, kurioms ši lemtis atrodo esanti pramoga, malonus sportas. Todėl ir elgiasi jos taip pat provokuojamai kaip ir jų geidžiantys vaikinai. Tik viena kita mergina ilgiau pabūna su tuo pačiu meilužiu. Po pirmojo veikiai eina antrasis, o įkandin trečiasis. Daugelis tuo pačiu metu turi bent po kelis. Iš tiesų didesnė pusė tų garbingų ponių miestiečių, kurios taip ištikimai greta tokio pat garbingo sutuoktinio keliauja per gyvenimą, prieš ištekėdamos esti išbandžiusios meilę su meilužiu, ir daugelis būtų galėję bet kada vaikščiodami gatvėmis reikšmingai sveikinti, ranką paspausti pustuziniui bičiulių, pažįstamų, iš kurių kiekvienas prisimena kito meilės nuotykius. Tačiau visa tai

* Orig. (vok.): *Lebensbeichte.*
** Orig. (pranc.): *Auxerre.*

slepiama, kaip sakyta, po garbės skraiste. Kiekvienas slapta žino, bet viešai „nežino“ nieko, nes varžo riboti gyvenimo lemiami santykiai.

Tą pačią būklę, kokią Retifas de la Bretonas pamatė Prancūzijoje, Kazanova rado Italijoje, o magistras Laukhartas aptiko įvairiuose Vokietijos miestuose. Kazanova randa bent tuziną vietų, ir visur jau pirmą dieną miestiečių dukterys palankiai išklauso jo pasiūlymų, o naktį įsileidžia jį į minkštą savo lovą. Vėliau iš jo atsiminimų sužinome, jog niekur taip nesisekę kaip provincijos miestuose. Iš magistro Laukharto vertingų studentijos papročių aprašymų paaiškėja, kad Vokietijos universitetų miestuose ne tik visos tarnaitės, bet ir daugelis biurgerių dukrų — profesorių dukterys nėra išimtis — mielai tapdavo studentų meilužėmis. Jo pranešimuose gausu rimtų pavyzdžių. Gretindamas Jeną su Getingenu, jis rašo:

Jenoje kiekvienas studentas turi vadinamųjų „puikuolių“. Tai būna paprasta mergaitė. Su ja bendrauja tol, kol būna čia, o jei išvažiuoja, perleidžia kitam. Getingene, atvirkščiai, studentas stengiasi, žinoma, jei turi pinigų, patekti pas kilmingą ponią ir ima jai asistuoti. Paprastai viskas baigiasi asistavimu be jokių padarinių, nebent tiek, kad meilužiui smarkiai ištuštėja piniginė. Retkarčiais nueinama ir toliau — randasi net gyvai liudijančių intymumą, o tai sužavi tiek diduomenės dukteris, tiek paslaugias, krūtingas patarnautojas.

O studentams dėl to vėliau nieko pikta neatsitikdavo, daug mažiau nei tada, kai siekdavo rimtų tikslų, kaip sykį yra atsitikę Laukhartui. Vienas patyręs jo draugas ta proga yra pataręs:

Gerk, mielas drauge, linksminkis su paleistuvėmis, muškis ir peškis, trumpai drūtai, pulk į visokiausius nuotykius. Tai tamstai bus atleista labiau nei sveiko laisvamanybė.

Esą buvę atsitikimų, kaip yra kadaise patyręs fon Laukhartas, kad profesorių dukterys, kurios yra buvusios bendros visų studentų meilužės, santykiaudavo su jais net tėvų namuose. Laukhartas vienoje vietoje rašo:

Heseno universiteto kanclerio Kocho dukters Hanelės tada nesu Jenoje matęs, nors labai daug apie ją girdėjęs. Maždaug tuo laiku ji jau buvo pradėjusi atsiduoti kiekvienam.

Vadinamosios studentų motinos, kitais pranešimais, t. y. tos moterys, kurios nuomodavo studentams kambarius, nuomininkams beveik be

išimties „būdavusios paslaugios ir lovoje“. Daugelis metų metais „turėdavusios tiek meilužių, kiek ir nuomotojų“. Tačiau ir kitoms miestietėms universiteto miesteliuose studentas būdavo, kaip sakydavo anais laikais, „malonus lovos svečias“. Būdavo pabrėžiama:

Kas nori santuokos lovą išlaikyti skaisčią ir švarią, nesikviečia į namus daug studentų.

Įgulos miestuose kariai turėdavo tokių pat puikių progų pelnyti moterų palankumą; kadangi kareiviams meilės deivė tokia palanki, jie dažnai keisdavosi meilužėmis padieniui. Tai labai dažna ir mėgstama gausybės tautų dainų tema:

Iš kareivio nieks
Nereikalauja,
Kad vienas tik vieną
Mylėti turįs.
Ir todėl nėra
Ko nusimint.
Nes daugel yra dar,
Kur duoda mums meilės
grobį.
Ir paprotys išties pagirtinas
Malšinti daugeliui
skausmus,
Kurie užgauna mus ir
Kamuoja širdis.
Už nugaros turi
Senoliai stovėti,
Jei mes ką nors nauja
Surandam.

Jei karininkas dailios dukrelės „krūtų siekia“, tarp jų turi stovėti dorovinga, bet pakanti miestietė mama.

Santykinis nesantuokinio lytinio bendravimo mastas absoliutizmo epochoje ryškiau skiriasi tik tarp aukštuomenės ir turtingosios buržuazijos dukterų. Tokie santykiai čia itin reti. Ir ne todėl, kad šių klasių lytinė moralė būtų buvusi labai griežta, o vien dėl išpuoselėtos auklėjamosios technikos: naštos — atėjusio kūdikio — tėvai be atodairos atsikratydavo. Prancūzijoje vos tik gimę vaikai turtingųjų tėvų būdavo atiduodami į kaimą žindyvei, o šią auklėjamąją mokyklą baigę

būdavo siunčiami į kitas auklėjamąsias įstaigas. Visose katalikiškose šalyse būdavo vienuolynų. Čia berniukas būna ligi tos dienos, kai gali stoti į kadetų korpusą arba tapti pažu. Ten jis baigiamas auklėti. O duktė, atvirkščiai,— ligi santuokos su tėvų skirtu sužadėtiniu. Jau minėtas princas de Montbarnė, būdamas dvidešimt vienerių metų, vedė trylikmetę. Jis rašo savo prisiminimuose:

Kelias dienas prieš savo santuoką buvau užsukęs į Paryžių ir pirmą kartą pamačiau prieš tris dienas ligi santuokos man skirtą moterį.

Tą dieną ji buvo paimta iš vienuolyno. Tai būdingas atsitikimas. Šitaip daugumas tų sluoksnių merginų išvengia, savaime suprantama, tvirkintojo — didžiulio nesantuokinių lytinių santykių pavojaus ir fiziškai nepaliestos gula į santuokos lovą. Neužmirškime, kad net tokiomis palankiomis mergystės skaistumo ginamosiomis sąlygomis palyginti daug yra ir šių sluoksnių merginų, kurios esti paėmusios santuokos avansą. Jeigu mergina būdavo paimta iš vienuolyno keletą dienų prieš santuoką sužadėtuvių proga, tai šioje epochoje neretai pakakdavo net kelių savaičių arba mėnesių tarp pasitraukimo iš vienuolyno ir vestuvių, kad suvedžiotojas paskutinę valandą užšoktų sutuoktiniui už akių.

Čia daugiausia kalbėjome apie nesantuokinį lytinį merginų bendravimą. Smulkiau gvildenti tokius vyriškių santykius nėra reikalo. Mat visuomenėje, kurioje didesnė pusė visų moterų, kaip spėjama, buvo atsidavusios be santuokos ir kurioje, be to, lytinių santykių ankstyvumas yra ypatingas ženklas, lytinis visų vyriškių bendravimas be santuokos, be jokio abejo, yra taisyklė. Pakanka daugių daugiausiai pabrėžti, jog vyrų šiuo atžvilgiu neišskirtina jokia klasė ar tautos sluoksnis, o tik individai. Viešpataujančių, taip pat pasiturimų klasių sūnūs žengia pirmosiose gretose.

Nesantuokinis lytinis bendravimas monogaminėje visuomenėje visada turi neišvengiamų padarinių. Tai yra apsauga nuo nepageidaujamų lytinio bendravimo padarinių, aborto ir vaikžudystės. O jei dėl tam tikrų priežasčių nepasiseka išvengti pradėjimo arba jei abortai draudžiami, tai griebiamasi antrosios priemonės — vaikžudystės; nėštumas slapta nutraukiamas dėl santykių neteisėtumo ir pagaliau

imamasi dirbtinio fizinės nekaltybės atkūrimo. Tais neišvengiamais papildymais galima konkrečioje epochoje kontroliuoti nesantuokinių lytinių santykių mastą.

Kas Renesanso laikais buvo primityvi naminė priemonė, nuo šiol išsirutuliojo į vientisą subtiliai praktikuojamą mokslą. Kas pirma buvo atsitiktinis reiškinys, dabar pasidarė didelė gamyba. Mokslu tapo saugomieji nuo nėštumo būdai, o plataus masto gamyba — gimdomosios prieglaudos ir vaikžudystė, mokslu ir kartu plataus masto gamyba darosi abortas bei fizinis mergystės atkūrimas.

Pradėjimo saugojamasis menas yra, be abejo, sveikintina kultūros pažanga, jei saugojamosios priemonės nežeidžia estetinio mylimųjų jausmo, nesilpnina fizinio pasitenkinimo, nekenkia — o tai svarbiausia — sveikatai. Viena nuo kito negali būti atskirta, jei visa tai nenukentės, tos priemonės bus itin naudingos, nes šitaip bus išspręstas didžiai svarbus uždavinys: vaiko pradėjimą ir moters pastojimą padaryti tam tikru mastu laisvos valios aktu. Tik tai išgelbės žmoniją nuo dalies baisių nelaimių. Savo ruožtu tai sutaurino geidulius, ir jie gali tapti kvapniais bei švelniais gyvenimo medžio žiedais. Šie idealūs tikslai Senajam režimui buvo nė motais. Jis tik stengėsi visų pirma pašalinti nėštumą norinčioms vien paleistuvystės. Antra vertus, stengiamasi apsaugoti moterį nuo užkrato ir šitaip sudaryti sąlygas saugiai atsiduoti be jokio rūpesčio pirmam pasitaikiusiam vyriškiui, nors apie jį tiek težino, kad sužadino jai geismus. Progų geiduliams tenkinti būdavo norima turėti kuo daugiau. Tai buvo laiko poreikis. Ir tas poreikis buvo neatidėliotinai patenkintas palyginti patikima priemone — pastojimo saugojamuoju gaubtuvėliu, kurį Anglijos karaliaus Karolio II rūmuose gyvenantis gydytojas Kondonas* išrado ir pavadino savo pavarde. Kaip galima spręsti iš įvairios anų laikų informacijos, tie nuo nėštumo ir užkrato apsaugantys gaubtuvėliai labai plačiai imti vartoti pirmiausia, be abejo, galantijos profesionalų ir aukštuomenės. Koks populiarus yra šis slaptas meilės sąjungininkas, matyti vien iš to, kad net vienuolės išmanė jo parankumą ir nevengė. Apie tai išsamiai sužinome iš Kazanovos pasakojimų skyriuose apie santykius su Murano vienuolyno gražuole vienuole Magdaliete. Pirma sąlyga meilužiui buvo reikalavimas vartoti šiuos gaub-

---

* K o n d ò n a s 2 *(Condon // Kondon)* — XVII a. anglų gydytojas, išradęs guminę apsisaugojamąją nuo pastojimo priemonę.

tuvėlius. Kad jie pirmiausia buvo vartojami paleistuvių, rodo, antra vertus, visos jų pagyros. Vietoj proziško jų pavadinimo radosi vardai „pavojaus grabas“, „padorumo šarvas“, „geriausias visų slaptų mylimųjų bičiulis“ ir t. t.

Tačiau ir turėdamos saugos reikmenų, moterys labai dažnai pastodavo. Kai tai būdavo nepageidaujama,— o tatai tikdavosi labai dažnai,— reikėdavo griebtis aborto. Ši intervencija tada iš tiesų buvo įprastinis reiškinys. Kiekviename didesniame mieste buvo gydytojų, kurie vien šiuo amatu ir vertėsi. Jų laukiamieji niekada nebūdavo tušti. Kiekviena pribuvėja prekiaudavo aborto reikmenimis arba atlikdavo net chirurgo darbą. Tačiau ir pačios moterys arba merginos, bent daugelis iš jų, pačios išmanė apie stiprias aborto priemones, regis, kur kas geriau nei kurioje kitoje epochoje. Mergaičių lytinis švietimas būdavo tada nepakankamas, jei joms tai nebūdavo paaiškinama. „Kaip kvailai pasielgė tamstos motulė ir paliko tamstą apie tai nieko neišmanančią!“— pasakė viena aukštuomenės ponia, kai jos draugė išsidavė esanti kritiškos būklės ir labai prastos savijautos. Apie Londono moteris rašo amžininkas rašytojas:

Nelauktas nėštumas daugumo šių panelių beveik nė kiek nejaudina. Tokie lemtingi atsitikimai aukštuomenėje yra pasidarę retoki. Ir mokslas, kaip jo išvengti arba jį pašalinti, plinta, deja, labai greitai. Ir nebėra nė vienos panelės, kuri nežinotų šios šlykščios priemonės vardo, neišmanytų, kiek ir kaip vartoti.

O vienas prancūzas skelbia:

Kadangi panelė kiekvieną akimirką moka atsikratyti galantiškojo nuotykio padarinių, tai nesibaimina dėl savo garbės, audringai puolamos kavalierių. Dar stipriau pasakytina — jos su panieka žiūri į meilužį, kuris dėl pernelyg didelio atsargumo neteikia joms pakankamai pasitenkinimo..

Gausybė anos epochos moterų kasmet rizikuodavo abortu. Apie garsiąją Marijon de Lormė *(Marion de Lorme)* sakoma: „Ji nėščia buvo jau tris ar keturis kartus, bet kassyk atsikrato vaisiaus“*. Kadangi buvo kalbama, deja, nepaisant kvailysčių, apie labai pavojingą

* Orig. (pranc.): *Elle devint grosse trois ou quatre fois, mais elle se faisait vuider.*

mokslą — ir tada, be abejo, pavojingesnį nei dabar,— nėra ko stebėtis, kad per tą „mokslą“ buvo daug aukų. Amžininkai dažnai informuoja mus apie žuvusias dėl aborto merginas bei moteris. Dėl to paties mirė ir minėtoji Marijon de Lormė: „Ji išgėrė pernelyg didelę stibio dozę, kad išsivaduotų nuo nėštumo, todėl žuvo nuo savo pačios rankos“*. Savo memuaruose grafas Tilis pasakoja apie tokią pat nelaimę, ištikusią ponią Br... Jis buvo jos meilužis, ir ji norėjo tokiu būdu atsikratyti savo ir grafo intymių santykių vaisiaus.

Jeigu ši priemonė nepadėdavo, ponios stengėsi bent gimdyti slaptai. Progų būdavo kiekviename žingsnyje. Daugiausia patikimos informacijos apie čionykštes gimdomąsias prieglaudas, nepriekaištingą jų darbą turime iš Anglijos. 1801 m. Gotoje išleistoje savo knygoje „Londono papročių paveikslas“** J.C. Hiutneris *(Hüttner)* rašo:

Čia yra labai daug privačių namų, kuriuose jaunos damos gali slaptai gimdyti ir palikti savo pavainikį. Beveik kiekviename laikraštyje skelbiama apie vieną arba keletą tokių įstaigų, o jų savininkai gauna nemaža pelno iš šio garbingo verslo.

Ši informacija — galima būtų pateikti ne vieną tuziną kitų panašių,— be kita ko, rodo, jog kalbama apie perdėm oficialią, visuomenės palaimintą įstaigą. Nesistebėkime, nes juk pati valstybė įkūrė oficialias įstaigas nesantuokiniams vaikams — auklėjamuosius namus, arba vadinamąsias pamestinukų prieglaudas, į kurias kiekviena motina, norinti atsikratyti savo vaiku, gali slaptai jį atiduoti. Dar viduramžiais, beje, buvo pamestinukų prieglaudų, bet, atrodo, jos ypač suklestėjo XVIII a. Jų labai apstu romanų šalyse: Prancūzijoje, Italijoje ir Ispanijoje, taip pat Austrijoje — žodžiu, visur, kur motinoms buvo draudžiama ieškoti nesantuokinių vaikų tėvo, nes jis neprivalėjo rūpintis savo palikuonimis. Valstybė buvo priversta suvedžiotosioms moterims steigti pamestinukų prieglaudas, kad būtų išvengta nusikaltimui artimų arba ir nusikalstamų veiksmų — ne tik pamesti, bet ir žudyti kūdikius. Omenyje, antra vertus, turėta ir tai, kad į pamestinukų prieglaudas dažniausiai pateks vargšų arba neturtingų žmonių vaikai.

Ypatingas prancūzų paprotys parankus, beje, tik turtingiesiems: ką tik gimusį kūdikį išsiųsti į kaimą „žindyvei“, o ši labai dažnai kūdikio motinos net vardo nežinodavo. Tokia „maitintoja“ gaudavo

---

* Orig. (pranc.): *Elle prit, un peu avant que de tomber malade, une forte prise d'antimoine pour se faire vuider, et ce fut ce qui la tua.*

** Orig. (vok.): *Sittengemälde London.*

Tvirta meilė. L. Želaras (Gaillard).
Vario graviūra pagal Šėnau *(Shönau)* paveikslą

tik vienkartę pinigų sumą, o toliau daugumas motinų beveik nė kiek nesirūpindavo nepageidaujamu savo palikuoniu. Taigi tai buvo tik šiek tiek „humaniškesnė", beje, gana paplitusi kūdikių žudomoji forma. Tad tarp šių „geraširdžių" moterų klestėte klestėjo „angeliukų dangun siunčiamasis"* verslas. Tikriausiai trys ketvirtadaliai „auklėti" atiduotų kūdikių būdavo nužudomi tokių „auklių", ir tai, beje, dažniausiai sutapdavo su pačių gimdytojų norais.

Paskutinė ir svarbiausia korektyva laimės labui buvo dar vienas rūpestis — dirbtinis fizinės nekaltybės atkūrimas.

* Vaikažudystė.

„Moterų žodyne" rašoma:

Suklastota nekaltybė, arba Sophisticatio Virginum, reiškia, kad mergina įvairiausiomis priemonėmis ir būdais bando susigrąžinti tai, ką prarado, kai jos jaunystės žiedas buvo nuskintas per daug anksti.

Būtent todėl, kad nekaltybė „taip pigiai buvo parduota", jos, prarastosios, kaina taip didžiai išaugo. Kiekviena norėjo būti visų ieškoma ir trokštama išimtis, t. y. kiekviena norėjo būti mergaitė net galantiškojo gyvenimo audrose. O kaina už tai buvo nemaži skausmai. Vienas gydytojas rašo:

Įsimylėjusių moterų geismas dėtis nekalta mergaite toks stiprus, jog nebijoma jokio pavojaus, ryžtamasi iškęsti net skausmingiausias operacijas, kad tik susigrąžintų nekaltos mergaitės vardą ir garbingai susituoktų.

Išties daugumas tos epochos merginų būdavo pripažįstamos esančios „nekaltos", nors patarlė byloja: „Viską galima nusipirkti už pinigus, tiktai ne nekaltybę". O iš tiesų nieko taip lengvai nebuvo galima įsigyti už pinigus kaip nekaltybę. Jeigu didžiuma moterų mokėjo apsisaugoti nuo nėštumo arba išvengti jo padarinių, tai ne mažiau jų gerai suvokė, kaip apgauti nepatiklius vyriškius ir kaip, satyriko žodžiais, „paskutinę paleistuvę paversti angelu". Prie to, kas plačiai žinoma nuo viduramžių ir Renesanso laikų ir ką viena karta perima iš kitos, patirtis bei išmonė pridėjo daugybę kitų priemonių: lašai ir trynimai, kurie „išskirtas natūralias moters kūno dalis vėl sutraukia ir uždaro". Šių laikų gydytojai žino daug raumenų sutraukiamųjų vaistų: gilių, dygiųjų slyvų, miros, kipariso riešutų nuovirus ir t. t. Gydytojai ir šarlatanai savo gaminių receptuose paprastai argumentuodavo, kodėl naudinga vartoti tą ar kitą „vaistą". Štai ką rašo gydytojas vokietis:

Ar keletą metų paleistuvavusi būsimoji nuotaka neišsiduos pirmąją vestuvių dieną ir laimės savo vyro palankumą, jei paims keletą lašelių ėriuko kraujo, iš anksto išdžiovinusi įsikiš į makštį ir ten sulipins 2 ar 3 rutuliukus? To negalima daryti, aš sakau, kad namuose būtų išsaugota ramybė, ir visų kitų tokių priemonių imtis, kad savo vyro akyse atrodytum nepaliesta.

Būdavo vartojamos ir subtilesnės nekaltybės imituojamosios priemonės. Patiklų kandidatą į vyrus nesunku apgauti, bet tik ne patirties turintį donžuaną. Šis reikalaudavo, kaip sakoma, „tikros nekaltybės" pagal priežodį „kuri nuotaka iš tikrųjų nekalta, turi atlaikyti dūrį". Šis tikrumo laipsnis būdavo pasiekiamas operacija — įmantria siūle. Tokias operacijas darydavo gydytojai, bet dar dažniau — amatą

gerai išmanančios sąvadautojos. Kad šis piktinamas paprotys buvo gyvas ir labai paplitęs jau senų senovėje, liudija jo atspindžiai dramaturgijoje. Prisiminkime M. de Servanteso komediją „Tariamoji tetulė“, vaizduojančią visa tai, kas papasakota aukščiau.

Tačiau patyrusių ištvirkėlių ir tai nesuklaidindavo. Kadangi jie žinojo visas tas apgavystes, tai iš tiekėjų būdavo reikalaujama ne tik prekės, bet ir įrodymo, patvirtinančio, kad ji atitinka reikalavimus. Priešvedybinio lytinio palaidumo mastą rodo tai, kad, „prekybininkų“ akimis, tik tos mergaitės būdavusios nekaltos, kurių nekaltybė būdavo patvirtinama tą pačią dieną gydytojo išduotu pažymėjimu. Gydytojai, išduodantys tokius pažymėjimus, būdavo arba patvirkėlių pasaulio patikėtiniai, arba ištikimi profesionalių sąvadautojų asistentai. Šiuo atveju jie, beje, dažniau talkindavo sąvadautojoms: privalėdavo pridengti inscenizuotą jų apgaulę.

Net smulkieji miestiečiai nė vienas nenorėdavo „pirkti katės maiše“. Tačiau čia paprastai būdavo naudojamasi senoviniais „patikimais“ simpatiškais būdais. Kaip galima spręsti iš „Sijono filosofijos“* ir „Moterų žodyno“ leidinių, labiausiai buvo paplitęs toks burtas: „Ką tik užgesusią žvakę pūsti tol, kol vėl užsiliepsnos. Jeigu mergaitei pasisekdavo, jaunikis nuspręsdavo, kad jo mylimoji esanti nepaliesta“. Turime žinių, kad daugumą merginų — kartais juokais, kartais rimtai — jų mylimieji kaip tik šitaip „ugnimi išbandydavo“. Tačiau panašūs pokštai vargu ar nuramindavo abejojančius. Mat merginoms lemiamą akimirką dažnai nepavykdavo neužgesinti žvakės, nors visos jos atsidėjusios slaptai pratindavosi. Išmintingi žmonės tokius pokštus laikydavo „žalingais prietarais, be reikalo keliančiais pavojų pasitikėjimui“, ir patardavo jais nesinaudoti.

Neišvengiamų nesantuokinės lytinės meilės padarinių vaizdą, tokių santykių paplitimą geriau nei kas kitas,— nors ir nebuvo reikiamos kontrolės,— piešia epochos vaizduojamasis menas. Jo kūriniai patvirtina visa tai, kas mūsų jau pasakyta. Mėgstamas dailės motyvas — artistiškai pavaizduoti visa tai, kas susiję su nesantuokiniais lytiniais santykiais. Tokių dokumentų, kurie mums pasakoja apie tuos dalykus, ne taip labai daug. Svarbiausia, kad meno kūriniuose sužymėtos visos smulkmenos: nuo daugiau ar mažiau pridengto mergaičių tvirkinimo ligi šiurkštaus medicininio nekaltybės konstatavimo; nuo Iki per Dabar ligi Paskui kiekvienas atspalvis ir kiekvienas momentas. Kadangi visų pirma vaizduojamas nesantuokinio suvedžiojimo kul-

---

* Orig. (vok.): *Rockenphilosophie.*

Kelias į nuodėmę. Šėnau *(Schönau)*. Galantiška vario graviūra

tas, tai dailininkai yra mylimųjų pusėje, ir jie nieko su tokiu įkvėpimu nešlovina, kaip jų pergales prieš įspėjamąjį tėvų ar skirtų globėjų apdairumą. Šie arba labai kietai įmigę ir negirdi pirštų galais sėlinančio meilužio, arba pasirodo tik tada, kai jau per vėlu ką nors ginti.

Tais atvejais, kai siužetą sunku pavaizduoti realistiškai, pavyzdžiui, moters įsčias, nepažeistą ir pažeistą mergystę, dailininkas, suprantama, griebiasi simbolių. Moters įsčias ženklina rožė. Nepažeistos nekaltybės plėvę, skaistybę simbolizuoja neišsiskleidęs rožės žiedas. Mergaitė arba išdidžiai laiko jį rankoje, tarsi norinti paklausti: „Kas

nori šį pumpurą išskleisti“?, arba ginasi juo nuo įžūlaus ištvirkėlio. Olandijoje sužadėtinė, iki vestuvių išsaugojusi fizinę nekaltybę, užsirišdavo vestuvių prijuostę su tam tikroje vietoje įaustu rožės pumpuru. Prarastoji nekaltybė simbolizuojama įvairiai. Įprastiniai simboliai — sudužęs ąsotis ir sudužęs veidrodis. Mergaitė, verkianti sudužusio ąsočio arba veidrodžio, kuriame veržlus meilužis išdaužė skylę, iš tiesų aprauda prarastą nekaltybę.

Dailėje akivaizdžiausiai atsispindėjo absoliutizmo epochai būdingas lytinio subrendimo skubinimas. Dailininkai vyro ir moters kūnams stengėsi suteikti berniuko arba mergaitės išvaizdą. Antra vertus, jie itin mielai vaizdavo vaikų meilės scenas. Tačiau tiems vaikams būdavo suteikiami visi fizinės brandos bruožai: mergaitei — visiškai subrendusios moters krūtys, berniukui — įžūlaus meilužio atributai.

Daugumas iki šiol įvertintų faktų ir dokumentų atspindi epochos galantiškosios gyvenimo filosofijos palaimintus ankstyvus ir nesantuokinius lytinius santykius, tad būtų nedovanotina nepanagrinėti svarbiausių priežasčių, išleisti iš akių šeimininkišką pažiūrą. Tai, ką tik apgraibomis suvokė epocha, tai, kas pagal tuometinių moralės skelbėjų pažiūras atrodė esąs vien individualus lengvabūdiškumas, šiandien galima paaiškinti epochos ekonomikos sąlygomis, aprašytomis pirmajame skyriuje. Ne vienoje šalyje, pavyzdžiui, Vokietijoje, į paviršių iškilo tiesioginės absoliutizmo egzistavimo sąlygos, į kurias negalima numoti ranka. Absoliutizmo aušroje visa Vokietija buvo ne tik nuskurdusi, bet ir labai retai apgyventa šalis, nes čia valdovų absoliutizmo pergalė buvo kilusi iš Trisdešimtmečio karo pelenų. Todėl XVII a. svarbiausias Vokietijos rūpestis buvo gausinti gyventojų skaičių. Paleisti į pasaulį kaip galima daugiau vaikų dabar buvo svarbiausia vyrų pareiga, būti nėščiai ir gimdyti palikuonis — nuolatinė moterų priedermė. Visa tai daryti, suprantama, turi šeima. Tačiau ne mažiau aišku ir tai, kad tokia epocha atlaidžiau žiūri ir į nesantuokinius lytinius santykius; juo labiau kad tada prireikė peržiūrėti net monogamijos įstatymus. Geriausia tai matyti iš 1650 m. vasario 14 d. Frankonijos kreistago“* įsako: juo buvo leidžiama „per artimiausią dešimtmetį kiekvienam vyrui turėti dvi žmonas“. Kad būtų pakankamai žmonių, buvo laikinai suprastintas santuokos turinys, monogaminis jos principas, ir priimta poligamija. O gyventojų gausinamoji politika, kurios Frydrichas II buvo priverstas laikytis ištuštėjusioje savo

---

* F r a n k ò n i j a 1 (vok. *Franken*) — Vokietijos istorinė sritis. K r e ĩ s t a g a s 1 — Vokietijos krašto parlamento vardas, sudarytas kaip ir šiandieniai Vokietijos federacijos ir kraštų parlamentų vardai. Plg. Bundestagas ir Landtagas.

šalyje, nes trūko kareivių ir mokesčių mokėtojų, taip pat baudžiamoji teisė po šimto metų subrandino atitinkamus vaisius.

Visa tai dėlto nesukliudė turtingosioms Vokietijos klasėms laikytis pirma aprašytosios moralės, dėl kurios vaikai tapo didžiausia našta ir šeimos nelaime. Išlaikyti valstybę gausiomis palikuonių vadomis — šią pareigą valdančiosios klasės visada perleisdavo prastuomenei; sau geriausiu atveju jie pasilikdavo tik maloniąją šio reikalo dalį.

Nors kitose šalyse ir nebūta tokio akivaizdaus žmonių stygiaus, nors ten dėl ilgos taikos XVIII a. iš praeities paveldėtas moterų perteklius šiek tiek sumažėjo, bet, kaip žinome, visų be išimties šalių vidurinių klasių neturtas smarkiai pašoko. Šių gyventojų sluoksnių materialinis skurdas labai pražūtingai sustiprino abiejų lyčių skurdą. Daugelis vyrų vesdavo pavėluotai, o daugeliui niekada taip ir nepavykdavo įžiebti namų židinio, nes nepajėgdavo išmaitinti šeimos. Tokia vidurinių biurgerių padėtis labai paprastai aiškintina tuo, kad pagal nusistojusius papročius šeimos išlaikymu turėjo rūpintis tik vyras, o žmona buvo tarsi prabangos daiktas ir pati nieko neuždirbdavo, kaip ir proletarų šeimose. Didelė dalis vidutinių miestiečių, dalis vyrų bei moterų, savo lytinius poreikius galėdavo patenkinti tik nesantuokiniais būdais.

Kodėl XVII—XVIII a. valstiečių papročiai ir moralė nepakito, išliko tokia pat, kokia viešpatavo Renesanso epochoje? Tai taip pat lėmė ekonomikos veiksniai. Gamybos mechanizmas liko toks pat arba beveik toks pat, todėl ir visuomeninė šios klasės būtis, galima sakyti, nepakito. Išliko ir šioje epochoje, palyginti su Renesansu, svarbiausios nesantuokinės meilės formos: „naktiniai apsilankymai" ir „bandomosios naktys". Išliko be jokių permainų, išlaikę net savo šiurkštų primityvumą.

Absoliutizmas, beje, kaimiečio lytinį gyvenimą „parėmė" tuo, kad kaimą smukdė dar begėdiškiau nei miestą: šitaip pristabdė kultūros pažangą ir vertė žmones gyvuliais, o šiems nežinomi jokie dorovės varžtai. Dirbtinis lytinės brandos skubinimas ir čia buvo labiausiai į akis krintantis padarinys. Kadangi kaime daugumas vaikų miega su tėvais viename ankštame kambaryje, tai jie anksti išeina akivaizdinį meilės pamokų kursą. Tad nesistebėtina, kad daugelis jų ima mėgdžioti tėvo ir motinos mėgstamą žaidimą anksčiau, nei gali suvokti jo tikslą. Šis žaidimas taip pat esti tam tikras lytinio brendimo skubinimas, ir jis, beje, turėjo pačių skaudžiausių padarinių. Juk didžiausias dorovinis supuvimas visada viešpatavo ne mieste, o kaime.

* * *

Moters meilės poreikis. Kita itin svarbi Senojo režimo istorijos tema, kurią gvildeno daugybės įvairiausių menų dokumentai — tariamas beribis kiekvienos moters žavėjimasis, kaip tada buvo sakoma, „galantiškumo kultu". Kaip aiškėja iš šių dokumentų, niekada moterys nebuvusios taip pamišusios dėl vyrų kaip tada.

Senojo režimo epochoje moterys visada „galantiškos", o pagarsėti „galantiškiausia" buvo garbėtroškiškiausia daugelio svajonė. Nesvarbu, kokios šalies visuomenės sluoksnio ir amžiaus, nesvarbu, kokios tautybės, bet kitokioje nei galantiškoje situacijoje moters neužtiksi. Nors apie tai esame rašę daugelyje mūsų knygos vietų, dėlto privalome dar kartą panagrinėti šią temą smulkiau, nes tada galėsime padaryti svarbias išvadas. Kaip dūmas išsisklaido abejonės teiginiais, kad moterys kraustančiosi iš proto dėl vyriškių. „Moterų žodyne" ne viename straipsnyje gvildenamas nesutramdomas troškulys „suvokti įprastinę moters būseną ir anatominę jos sandarą". Kalbamo žodyno skyriuje „Geidulingumas" šitaip sakoma apie tai:

Gašlumas, vadinamasis Medicis salacitas, yra moters sandaroje aktyvus geidulys ir nuolatinis meilės veiklos apetitas. Ūmios, sodrios, švelnios ir aistringos tos kūno dalies struktūros, iš kurių šie jausmai kyla, vis labiau įsiliepsnoja ir žadina geidulingumą.

Autoriui taip pat natūralu, kai „ilgai nepatenkinamas" lytinis kvaitulys daugeliui merginų ir moterų virsta kone pakvaišimu, vadinamuoju „gimdos siutuliu".

„Gimdos siautuliu", taip pat „siautuliu dėl vyriškio" ir „vienuolės siutuliu" vadinamas Medicis, arba Furoruterinus. Šita blogybė kankina ir skaisčias mergeles, ji sukeliama apskritai geidulingumo-fantazijoje susikurto gražaus vyriškio subjekto bei draudimo su juo miegoti. Dėl to ji darosi pirmiausia liūdna, nerami, melancholiška, galų gale ją pagauna siutulys. Tokias pacientes vadina geidulingosiomis pamišėlėmis.

Moralistai šią temą gvildena ne taip sausai. 1720 m. pasirodžiusios knygos „Adomas ir Ieva be figos lapelio" autorius visą skirsnį paskyrė „netekėjusioms moterims, pakvaišusioms dėl vyrų"... Štai jo žodžiai:

Netekėjusi moteris yra tokia pašėlusi ir laukinė it (šioje vietoje būtų derėjęs kitas palyginimas) pavasarį jauna karvė, kuri, nerasdama jaučio, žiūri į kitas karves susimetusi į kuprą. Jos (netekėjusios moters — vert.) akys svilinte svilina išvystą jaunikaitį. Tas žvilgsnis

— it mirtinai nuodinga, užkrėsta votis. Tokios moters polinkių įkarštis matomas iš visos jos išvaizdos taip aiškiai, jog net motina kartais esti priversta atidžiai prižiūrėti, pasišaukti nuošaliau ar ryžtis įspėti, kad nepultų į meilės įdūkio ugnį ir užgesintų savo geidulius, nes antraip gali ne tik apgauti motinos viltį, bet ir visų moterų akyse padaryti didžiausią gėdą. Ji mato motiną iš veido išėjusią ir jaučia galinti būti jos pažabota jėga. Gal todėl ji kiek atsitokėja, tampa draugiška ir linksma it mažas su kamuoliu žaidžiantis kačiukas, gali spardytis sakytum jaunas, dar nejodytas ir nekinkytas kumeliukas. Ji šoks salėje, ir jos grakščios kojos liekną liemenį skraidins neįprasčiausiomis pozomis, tarsi ji pati, be sužadėtinio pagalbos, norėtų nusimesti mergystės naštą.

Šia moralės tema žinoma nemaža patarlių. Pacituosime čia tik dvi dabar plačiausiai žinomas: „Lovoje moteris vis alkana", „Tiek ant lentos, tiek ant nugaros — štai kas moteriai labiausiai patinka".

Jeigu vyriškis mėgaujasi moterų širdžių ėdiko šlove, tai jis ramiausiai gali tikėtis visų moterų padrąsinimo. Jam teikiamos patogiausios progos ir laukiama tik jo kviečiamojo mosto. Savo knygoje „Moterys ir galantiškumas XVII amžiuje" Žanas Hervė pasakoja apie provincijos valdytoją Fukė *(Fouquet):* „Jis niekada nesuprato žiauriųjų"*. Ir toliau Hervė rašo:

Fukė buvo veikiausiai ligi kaklo pasinėręs į kitus rūpesčius, todėl nesistengė mergintis. Jis pasakydavo savo norą ir numatytą valandą geidžiamąją moterį rasdavo paskirtoje lovoje.

Tokios laimės kasdien sulaukdavo daugybė vyriškių.

1742 m. Turkijos pasiuntinio Zaido Efendžio *(Zaid Effendi)* vizitas Paryžiuje suaudrino begalę moterų. Kadangi šis paša savo hareme turėjo daug žmonų, tai atrodė esąs vyriškumo paveikslas. Merginos ir ponios kabinte kabinosi jam ant kaklo, nepaisydamos ciniškų pasišaipymų (karikatūros ir kupletai) iš moteriško gašlumo. Cirkininkai ir šarlatanai, beje, galėjo tikėtis to paties palankumo kaip ir žymus aristokratas. Kandus pašaipūnas tyčiojasi iš paryžiečių taip pat ciniškai kaip ir nedviprasmiškai:

Mūsų damoms svarbiausia vien, kas per juosmenį, ir jos nepripažįsta jokių titulų, jos lenkiasi vien tikrajai prigimties dorybei. Jeigu jos mato, kad tai tikras vyras, elgiasi su juo kaip su lygiu.

---

* Orig. (pranc.): *Il ne connut jamais des cruelles.*

Jaunavedžių guldymas. Mondonas *(Mondon)*.
Galantiška XVIII a. pradžios prancūzų vario graviūra

Gerai žinoma, kad Karolio II epochoje nemaža žymių lyno akrobatų, šokėjų ir baletmeisterių Anglijos aukštuomenės damų ložėse šventė tokias pat pergales kaip scenoje arba arenoje.

Itin paplitę buvo įvairūs prietarai. XVII ir XVIII a. visos moterys ko nuoširdžiausiai naudojosi meilės orakulo paslaugomis. Netekėjusios norėjo sužinoti, ar greit ištekės, ištekėjusios — ar kada pasirodys

trokštamas meilužis. Netekėjusios, trokštančios turėti vyrą, burdavo dažniausiai naktį Šv. Andriaus, moterų globėjo, dienos išvakarėse. Šauktis šio šventojo pagalbos reikėjo ypatingu būdu. Pirma sąlyga: mergina, pavyzdžiui, pirmiausia turi nuoga nusirengti, nes tik šitokia galinti tikėtis šio, matyt, ne itin išmintingo šventojo atsakymo. „Atgaivinti senovės padavimai“* sako:

Netekėjusios moterys, tiek panelės, tiek tarnaitės, trokšte trokštančios vyro, turi naktį prieš Šv. Andriaus dieną, nuogos šauktis šv. Andriaus, tada laukiamas mylimasis pasirodysiąs sapne.

Kur ne kur viešpatavo paprotys: smalsios merginos nuogos įkišdavo galvą į krosnį ir stengdavosi ko aukščiau pakelti užpakalį. Kitur mergina, nusisukusi nuo miegamojo, mesdavo į jo duris batą arba, nugręžusi į šalį veidą, ištraukdavo iš malkų rietuvės pliauską. Pirmuoju atveju kiek kartų batas pašoks, tiek metų merginai teks laukti. Antruoju tiesi pliauska reiškė jauną, kreiva — seną vyrą. Per šias apeigas būdavo kreipiamasi į šv. Andrių kartais ilga, kartais trumpa malda:

Šv. Andriau, vyrų dovanotojau,
Ištikimas mergaičių (tarnaičių) mokytojau,
Štai aš stoviu nuogut nuogutėlaitė:
Kada gi išmuš valanda,
Ir aš gausiu vyrą,
O mano nuotakos lova traškės?

Tikriausiai nė viena malda nebūdavo taip karštai kreipiamasi į dangų kaip šia. Daugumas merginų tačiau nesitenkino kreipimusi vien į šv. Andrių. Melsdavo iš karto dar bent tuzino kitų šventųjų pagalbininkų bėdoje ir kiekvieno konkrečiai klausdavo. Be to, kiekviena mergina dėl šio jai labai svarbaus rūpesčio norėdavo pasitelkti dangiškąsias jėgas ne vieną dieną per metus, bet kasdien. Belgijoje mergina, baigdama aukštąją moterų mokyklą, ligi šiol verčiama išmokti XVIII a. sudėtą vestuvių litaniją:

Šv. Marija, padaryk, kad aš ištekėčiau!
Šv. Juozapai — kad ko greičiau!
Šv. Antanai — kad jis turėtų gerą palikimą!
Šv. Jonai — kad būtų jis pinigais apsipylęs!
Šv. Klara — ir kad mane jis mylėtų!
Šv. Antonijau — kad jis nebūtų lengvapėdis!
Šv. Lukai — kad nepavyduliautų!

* Orig. (vok.): *Gestrie gelten Rockenphilosophie.*

Šv. Šarlota — ir kad aš namuose būčiau šeimininkė!
Šv. Margarita — kad jis pasirodytų ko greičiau!
Šv. Aleksandrai — kad man nereikėtų ilgai laukti!
Šv. Kleuterijau — tebūnie jis geras tėvas!
Šv. Angelikai — ir geras krikščionis!
Šv. Mikalojau, neužmiršk manęs.

Akivaizdžiausią ir ryškiausią tariamojo visuotinio moterų pamišimo dėl moteriškosios lyties vaizdą piešia mums menas — literatūra ir dailė. Šią temą jis įvairiai gvildena daugybėje kūrinių, vis su naujais pagražinimais, sutirštinimais, kol galų gale kiekviena moteris tampa geidulingumo minotauru.

Ketureilyje „Priesaika" Eulogijus Šneideris* sušunka:

Gražuolė Doridė prisiekė per gyvenimą savo
Atsiduoti tik tam, kuris jai patiks,
Bet jai visi patinka,
Tai visiems ir kiekvienam ji atsiduoda.

Santuokoje moterį domina tik „saldus meilės žaidimas". Būdingas yra Johano Frydricho Ryderio (Rieder) eilėraštis „Gražioji Gertrūda"** (1711, Niurnbergas):

Gražuolė Gertrūda, norite žinoti,
kodėl ištekėjo jauna,
Kad geriausiu laiku meilė
būtų nuskinta.
Sėdos daktaras prie jos. Jis buvo
itin rūpestingas;
Apgalvoja klausimą ir sako
jai negrasinamai:
Jei iš ryto anksti žadi rožes
skinti,
Tai bus tinkamiausias žaidimas
ir plaučiams sveikas;
Bet jei naktį
į darbą eisi,

---

* Š n e ĩ d e r i s 1 (*Schneider*) E u l ò g i j u s 1 (1756—1794) — pabėgėlis vienuolis pranciškonas, Štrasburgo jakobinų vadas. Vėliau giljotinuotas. Ketureilis vok.: *Der Schwur.*

** Orig. (vok.): *Die schöne Gertrud.*

Paragauk tyro džiaugsmo, kad
būtų dar saldžiau.
Gerai, sako jaunamartė, noriu
tad švelniai
Nuskinti lovoj jaunystės
vaisių;
Pirmiausia, kad jis sveikas ankstų
rytmetį gaivų.
O jei vakaras bus, tada saldybė
svarbu.

Nesikeičia ji ir sulaukusi garbingo amžiaus. Viliotoja būna paprastai moteris, bet ne vyras. Moteris skaito jam pirmąsias meilės paskaitas:

Suprask tik, mano vaike,
Ir nesišypsok per daug,
Be abejo, tu rodai man
Žaidimą meilės pirmos.
Nes, kai tavo burna saldi
Žodį „kamuoliukas" ištarė,
Pamaniau netikėtai tada:
Eiti reikia toliau...

Moteris visad iš naujo vyrą gundo. Viename XVIII a. eilėraštyje (žmonių dainuojamos dainos melodija) mylimoji maldauja:

Eikš, ak tyliai prašau tavęs,
Eikš, atvėsink krūtinę mano,
Tik leiskis apkabinamas tvirtai.
Ir išragauk tūkstančius geidulių,
Kurie nesipriešindami mano
Įsimylėjusią dvasią tau dovanos...

Vaizduojamasis menas sako tą patį, jo kalba gal net dar aistringesnė. Jeigu tikėsime juo, tai kiekviena šios epochos moteris — geidulingumo ugnikalnis, prie kurio tenesiartina joks vyriškis, jei nenori sudegti liepsnose. Vaizduojamasis menas apskritai pažįsta tik „mylinčią" moterį, arba trokštančią meilės, arba dovanojančią meilę, nesvarbu, kokioje padėtyje ji būtų atsidūrusi. Ar verkia ji, ar meldžiasi, kalbasi ar susimąsčiusi, miega ar dirba. Jeigu ji vis dėlto atsiduoda meilei, tai, kaip jau sakyta, iš jos trykšte trykšta meilė kaip iš Etnos ugnis.

Smalsuolis. N. J. B. de Pualis *(Poilly)* pagal Le Butė *(Bouteux)* paveikslą. Galantiška vario graviūra

Kiekvieną meilužę nuolat ištinka geidulingumo ekstazė, itin neįveikiama, jei ji viena. Vyro, jaunikio, meilužio portretas jai žadina geidulingus vaizdus: jau patirtus arba trokštamus. Mėgstamiausias moters darbas — mintimis pasinerti į meilę, t. y. erotines svajas. Skaitydama galantišką romaną,— o ji skaito tik juos,— moteris jau-

dinasi dėl kiekvieno įvykio, susitapatina su kiekviena intymioje padėtyje atsidūrusia veikėja. Jos mintys nuolat krypsta į meilę, ir niekas taip neužvaldo jos dvasios kaip meilės peripetijos.

Godžiai ji stebi susiglaudusių balandžių meilės žaidimą, o jos veide atsispindi tuo metu šios scenos pažadintos svajonės ir vaizdai. Dailininkai ypač mėgsta būtent taip simboliškai vaizduoti mergaitę, sulaukusią lytinės brandos. Tačiau pabrėžiamas ir ano meto moters portreto individualumas. Kiekviena moteris yra karalienė, miestietė ar prostitutė — būtinai vaizduojama (nesvarbu — žodžiu ar teptuku) galantiškai. Visi šie paveikslai ir ne tik šie, taip pat mūsų knygoje pateiktieji byloja: epocha nepažįsta moters žmogaus, ji pažįsta moterį kaip lytinę būtybę...

Pirmajame skyriuje visa tai nusakoma kaip ženklas, kuriuo moterį pažymėjo laikas, galantiškųjų gyvenimo pažiūrų logika. Čia pateiktos citatos ir pavyzdžiai turėtų patvirtinti ankstesnes mūsų išvadas. Dėlto tebūnie leista paklausti: ar taip buvo iš tiesų? Kitais žodžiais: ar pernelyg didelis troškimas mėgautis meile esąs būdingas tuometinės moters bruožas, ar tai tik iškreiptas jos atspindys vyriškos psichikos veidrodyje? Atsakymas: taip, būtent tokia buvo to meto moteris. Reikia dar pridėti, kad šiais laikais mes net negalime kaip reikiant įsivaizduoti, kaip ryškiai visas moters elgesys tada buvo nuspalvintas erotikos, kuri nė minutės neišnykdavo. Broliai Gonkūrai visiškai pamatuotai teigia: „Tos epochos moteris išausta iš geidulių".

Tačiau kur kas svarbesnis yra kitas klausimas: kokios priežastys, be galantiškosios pasaulėžiūros, sukūrė šį reiškinį? Klausimas šiek tiek sudėtingesnis. Reikia atsižvelgti į tris susipynusias priežastis. Pirmąją, svarbiausią, mes jau nurodėme. Tai kliūtys daugumui miestiečių sukurti šeimą, dėl to būta sekso keblumų. Žinoma, vyrai taip pat kentėjo dėl šių bėdų, bet moterys labiau, nes vyras dėlto galėjo gelbėtis prostitucija. Moterį tekybos sunkumai skatino atkakliau grumtis dėl vyro. Niekas taip lengvai neskatina nuolatinio moters gašlumo kaip kliūtys turėti vyrą. Šitai nesunku paaiškinti tuo, kad vyras labai lengvai leidžiasi suviliojamas geidulio apimtos moters. Kadangi tada vis mažėjo tekėti galinčių moterų skaičius, tai galų gale pačios moterys griebdavosi visų įmanomų priemonių ir pirmiausia — sąmoningai ar nesąmoningai — stengdavosi gašlumu prisitraukti vyrą. Kiekvienos moters veidas darosi švelnus, ji geranoriškai nusiteikusi, gundanti, apsimestinai koketiška, kai būna kviečiama net pačiomis nekalčiausiomis progomis. Amžininkų dokumentai šį būdingą moters elgesį apgaubia vien iš aistros ir gašlumo išausta galantiškumo skraiste, ir dėl to, beje, kaltas amžininkų trumparegiškumas. Mes juk neturime

teisės ignoruoti to skaudaus būtinumo, kurį labai dažnai dengia ši prašmatni skraistė.

Antra tos epochos moters gašlumo spartinamoji priežastis — erotiškai dirginanti mada... Jos įtaka nebuvo laikina ir palietė ne tik vieną kitą individą, bet ir daugybę moterų, be to, ištisą šimtmetį. Tuometinės moterų mados neleido moteriai ištrūkti iš nuolatinės erotinio susijaudinimo būsenos. Trečiajame skyriuje aprašytas būdas, kuriuo moters kūnas suskaidomas pagal svarbiausius lyties požymius, skatina ją be jokio būtino reikalo siaubingai suveržti juosmenį. Šis nuolatinis spaudimas (ponios dažnai ir naktį nenusisegdavo korseto) neišvengiamai dirgino lyties organus ir, suprantama, provokuodavo liguistą dirglumą. Ši moters erotinio dirglumo hipertrofija neišvengiamai turėjo paveikti moters būklę ir padaryti erotišką visą jos elgesį. Ne pro šalį pridurti, kad XVIII a. išplitusi moterų mados liga — vadinamieji proto užtemimai — buvo labai paplitusi. Žymaus seksualinių reikalų mokovo I. Blocho žodžiais, tai specifinė isterijos forma, nuolatinio mados sukelto lytinio dirginimo padarinys.

Pagaliau trečioji priežastis, moters veido išraiškoje įrėžusi ypatingas geidulingumo linijas, yra susijusi su tuo, kad iš meilės akto pašalinamas vaikų pradedamasis elementas, juo labiau tradicija nuo savo ant svetimų pečių užversti naštą auginti ir auklėti bendrai, nors ir prieš savo valią, pradėtus vaikus. Šitaip būdavo visose santuokose nutraukiama natūrali ir labai svarbi abiejų lyčių jungtis — vaikai. Kur jos nėra, būtina kuo nors pakeisti. O pakaitas — tai paprasčiausias meilės flirtas ir didesnė moters galantiškumo reikšmė. Kadangi moters ir vyro nesieja jausmas, tai moteris, paprastai labiau nei vyras susirūpinusi santuokos tvirtumu, yra priversta vis žadinti vyro jausmus ir šitaip tvirčiau prisirišti jį.

Visiškai natūralu, kad ir šiais atvejais, taip pat anksčiau aprašytoje kovoje dėl vyro, tik reta moteris atvirai prisipažįsta pralaimėjusi. Sąžiningai vaidinamas vaidmuo pažadindavo užsnūdusius geismus, o pabudę jausmai galų gale užsiliepsnodavo. Todėl daugeliui moterų apsimestinis žaidimas labai greitai virsdavo tiesa.

* * *

Juridinė formulė. Mes jau žinome svarbiausias Senojo režimo epochos santuokos aplinkybes. Diduomenės ir piniguočių sluoksniuose būdingos nenormaliai ankstyvos santuokos, o neturtingųjų klasių, ypač viduriné̇s miesčionijos,— labai vėlyvos. Be to, mes žinome, kad viešpataujančiųjų ir turtingųjų klasių sutuoktiniai iki vestuvių

dažnai net nesimatę, ką jau kalbėti apie tai, jog nepažindavo vienas kito būdo. XVIII a. šiems sluoksniams buvo įprastos tokios santuokos, kai jaunieji susitinka pirmą kartą gyvenime prieš kelias dienas iki vestuvių, o kartais vestuvių išvakarėse. Visi šie požymiai aiškiai byloja, kad neribojamai viešpataujantis paprotys buvo vienintelis į santuoką vedantis įstatymas. Santuoka — tik paprasčiausia juridinė prekybinio sandorio formulė. Štai tatai ir yra esmė: diduomenė sujungia du vardus ir taip pagausina giminės turtus. Arba tas pats tikslas gali būti pasiektas ir šitaip: vienas vardas, jungtinė galia ir subendrintas turtas. Turtingoji buržuazija tokiu pačiu būdu sujungia kapitalus arba prijungia luomo titulą ir šitaip veiksmingiau jį vartoja. Vidutiniai ir smulkieji valstiečiai sujungia dvejas pajamas arba vyro darbo jėgą su moters individualybe. Šiai pastarajai tenka pareiga ko racionaliau vartoti kuklias lėšas. Pagaliau ir proletariatas labai dažnai kuria šeimas todėl, kad „dviem gyventi pigiau", t. y. todėl, kad kiekvienas atskirai neuždirba net duonai.

Kilnesnių tikslų, pavyzdžiui, dvasiškai bendrauti, siekia tik vienas kitas. Gali pasirodyti, kad galantiškoms epochos tendencijoms prieštarauja išvada, jog iš sudaromos santuokos šalinamas individualus lytinis potraukis. Tačiau iš tiesų tai ne prieštaravimas, nes epochoje, kurioje labiau už viską vertinama meilės technika, meilė ir santuoka negali sutapti. Šiaip ar taip, santuoka veikiau trukdys tokiai gyvenimo programai. Todėl Senojo režimo laikais apie santuoką sakydavo: vyras yra vyras, o žmona yra žmona. Jeigu ką dėlto reiškia vyro jėga, elegancija, o moters grožis, viliokiškumas, tai ir jie yra turto dalis, kada ne kada būtina kaip prestižas diduomenės aplinkoje, kaip smulkiųjų pirklių masalas ir t. t.

Santuoka aristokratų ir pasiturimosios buržuazijos aplinkoje yra aiškiai sąlyginė. Gastonas Mogra *(Maugras)* taikliai pabrėžia:

Tada nesistengė net dėl akių, kaip tai daroma dabar. Santuoka — prekybos sandoris, tiek jis ir tevertinamas. Tai šeimyninė sutartis, nuo kurios rūpestingai nušalinti tie, kurie labiausiai ja suinteresuoti, ir jeigu juos pakviečia dalyvauti, tai tik todėl, kad jie būtinai turi būti.

Šimtai ryškių pavyzdžių iš visų šalių gyvenimo rodo, kad žmonės tada atmesdavo net patį kukliausią ideologinį retušą, o žodis „meilė" kaip juokingas, nemadingas būdavo drauste draudžiamas sutuoktuvėse. Šis cinizmas turi ekonomines šaknis. Reprezentacija — viešas savęs, savo vardo, luomo rodymas — toks svarbiausias epochos įstatymas ir lemiamos realizuojamosios jo priemonės. Į neatskiriamai su

visu tuo susijusią sutuoktinių tarpusavio neištikimybę taip pat galima žiūrėti kaip į smulkmeną, nes ji negrėsė svarbiausiam santuokos tikslui. Kadangi reprezentacijai reikėdavo vis daugiau pinigų, tai XVII ir XVIII a. padažnėjo aristokratų sūnų ir turtingosios buržuazijos dukterų santuokų. Taikliau būtų tarti, jog gausiau jungėsi aristokratų genealogijos su buržuazijos pinigų maišais. Pelningam sandoriui ko mažiausiai trukdo religiniai motyvai. „Politikos moralės aptemimuose"* rašoma:

Tikėjimas esti susijęs su santuoka. Pagal ją reguliuojamas priderėjimas religijos bendruomenei, o lemtingas žodis tariamas sutuoktinio, nes kūnas ir siela vienas yra.

Net žydai kartais tampa lygiateisiai, jeigu ryžtasi krikštytis. Pinigingų žydų kabinetuose stumdosi grafai, princai, maršalai ir šiurkščiai, godžiai siekia dukters rankos. O kodėl gi ne, jeigu pats Liudvikas XIV kelia skrybėlę prieš šešiasdešimties milijonų savininką garsų žydą finansininką Samuelį Bernarą *(Bernard).*

Feodalinių ambicijų ir užmojų subankrutavusi aristokratija, tiesa, nepamiršta. Tačiau ji taip pat prisimena, kad didžiulį pinigų maišą laimėjusi santuokos sutartimi. Tada ji garsiai pareiškia: „Tai buvo vardo auka". Ir ši auka atleido aristokratą nuo visų įsipareigojimų žmonai, nuo meilės, pagarbos, dažnai net vestuvių dieną. Žmonai miestietei nuo šiol turi būti didžiausia garbė, jeigu vieną arba du kartus pastos nuo tikro markizo, grafo arba hercogo ir jo šviesybės vardą gaus. Dažnai tuo ir baigiasi visi santuokiniai jų ryšiai. Tačiau ir aristokratija, ir stambioji buržuazija — abu labu tokie. Neslepiama panieka, su kuria diduomenė giminystę su buržuazija stengiasi pažaboti, nekliudė pastarajai siekti brangiausio tikslo — savo dukteris guldyti į feodalų lovas. Šamforas yra taikliai pasakęs:

Kvailiems miesčionims garbinga atrodo savo dukteris paversti mėšlu aukštų ponų žemei patręšti.

Vidutinė smulkioji miesčionija, kitaip nei aukštuomenė ir finansų aristokratija, nebuvo tokia ciniška. Atvirkščiai, šioje aplinkoje komercinė santuokos esmė stropiai pridengta ideologijos skraiste. Čia vyriškis privalo gana ilgai merginti sužadėtinę, kalbėti tik apie meilę, užsitarnauti merginamosios pagarbą ir parodyti visus savo teigiamus bruožus; trumpai drūtai — jis turi užsikariauti jos meilę ir įrodyti esąs vertas jos. Taip turi elgtis ir ji.

* Orig. (lot.): *Eclipses Politico Morales.*

Ieškantis meilės. Pagal Le Bo *(Beau)* paveikslą. 1773 m.

Tačiau ir šiose klasėse formali santuokos laisvė — ne kas kita kaip chimera, ir tik trumparegiams gali atrodyti nesanti tokia. Tarpusavio meilė ir pagarba kažkodėl atsiranda paprastai tik tada, kai

sutvarkyta abiejų pusių komerciniai reikalai. Juk šis iš pažiūros toks idealus bendravimas galų gale — ne kas kita kaip ideologinė forma, kuria kiekviena suinteresuotoji pusė tikrina antrosios komercinio sandorio skaičiavimų teisingumą. Minėtuose visuomenės sluoksniuose tai padaryti kiek sunkiau negu ten, kur turto dydis aiškus, išreikštas visam pasauliui žinomais skaitmenimis arba žemėvalda ir nusakomas aiškia formule: „Čia pinigai, o čia vardas!" Juo mažesnė, antra vertus, nuosavybė, juo griežčiau abi pusės turi skaičiuoti, kadangi menkiausia mažų skaičių klaida lengvai gali apversti visą sumanymą. Smulkūs miestiečiai labiausia vertina taupumą. Ir tik atidžiai stebint galima įsitikinti, ar žmogus taupus. Šis nuodugnus tikrinimas ir įgauna abipusiško merginimosi formą. Savo solidumą vyriškis įrodinėja ištikimybe, mergina būtinus šeimininkės sugebėjimus — padorumu, auklėjimusi ir pan. Apie materialinių motyvų vyravimą, be kita ko, galima spręsti iš to, kad šios klasės ypač įtariai žiūri į staiga užsiliepsnojusią aistrą, „meilę iš pirmo žvilgsnio", kurios išraiška yra staigus sprendimas sujungti savo likimą visam gyvenimui.

Kadangi smulkiųjų biurgerių namų ūkyje pasitikėjimas buvo toks svarbus, tad ideologinis pasitikėjimas šiam smulkmeniškam aritmetiniam uždavinio sprendimui tiek pat būtinas, kiek ciniškai jis vertinamas visuomenės piramidės viršūnėje. Pasitikėjimas turėjo būti smulkmeniškas, dangstomas iki smulkmenų. Todėl nė kiek nenuostabu, kad ne tik patiems vaidiloms, bet ir jų palikuonims tiesa buvo tik regimybė. Pasitikėjimo sukeitimas su tiesa dėlto netrukdė daugeliui šio vaidmens atlikėjų tūkstančiais sykių kartojamą įsivaizdavimą įpiršti kaip tikrovę. Tai rodo tada ėmęsis reikštis ir tapęs tipiškas miesčioniškosios, arba filisteriškosios, santuokos idealas. Jis net dabar daug kam tebėra visų laikų santuokos idealas. O iš tikrųjų tai ne kas kita kaip seksualinė ideologija, sukaustyta valdinio materialinio priklausymo psichikos. Įdėmesnis žvilgsnis rodo, kad tai labiausiai apgailėtinas santuokos idealas per visą jos raidos laiką. Ta didžioji aistra, kuri žmogų iškelia ligi dangaus, niekada nebuvo taip nuoširdžiai nekenčiama kaip dabar. Žmogus niekad nepakildavo į palaimos žvaigždes ir nekrisdavo į nevilties bedugnę, tik stengėsi atsargiai eiti žingsnis po žingsnio pramintu takeliu. Visas šis idealas smulkmeniškas — ir jo ydos, ir dorybės. Nei ydų, nei dorybių šis idealas, beje, nė neturi. Štai kur visa taip išgarsinto doroviškumo, taip išgarbinto

filisteriškumo paslaptis: šuo, kuriam išmušti dantys, manding, kandžiotis negali, bet ir gintis taip pat ne.

Tačiau net ir šios klasės pernelyg gerai suvokė tikruosius santuokos motyvus, t. y. sandėrio komerciškumas jaučiamas nuolat. Kurios ne kurios asmenybės nenorėjo to pripažinti. Tačiau tų laikų moralistai daiktus vadindavo tikraisiais vardais. Savo „Atlantidėje“, pasirodžiusioje XVIII a. pradžioje, Menlis *(Manley)* rašo:

Šiais laikais žmonės jau nebemyli, meilė jiems tapo priemone rūpintis nauda ir tvarkyti savo reikalams.

Atviriau už kitus ir dažniausiai apie tai, kaip ir apie daugelį kitų dalykų, samprotavo Abraomas a Santa Klara savo „Pavėnėje“. Čia pasakojama apie vidutinių biurgerių vedybas:

Vesk ją, Joneli. Tiesa, ji su kuprele, tačiau kuprinė pilna pinigų. Mūsų kaimynų Barbelė viena akimi žvaira, tačiau jai priklauso namas. Marytė turi tik vieną akį, tačiau antroji užpilta dukatais.

O kitame to paties teksto puslapyje štai kas sakoma:

Šiame galantiškajame ir savarankiškajame pasaulyje moterys turi būti piningingos. Ne taip svarbu veidas; lemia svoris. Jei nori Sabina gauti dorą vyrą, turi ji būti piniginga, turėti brangenybių ir perlų. Jei nori Sandelė gauti narsų karininką, privalo turėti dukatų ir sidabro indų. Jei nori Leonora gailestingo vyro, krūva auksinių geriausiai tokį jį padarys. Pinigai tvarko viską pasaulyje, antraip nuotaka Klara neverta nė cento. Katryna — nė skatiko, Barbelė — nė santimo, jei neturi kišenėje nė talerio. Kilmė ir dorybė — nieko nevertos, ir prie altoriaus stoja kita, nors ji tik pinigų teturi. Gelsvai auksiniai plaukai ir švininė piniginė netinka, bet šviniai plaukai ir auksinė piniginė yra liaupsinama ir nugali visas kliūtis.

Komercinį smulkiųjų biurgerių santuokos turinį be užuolankų parodo ne tik pesimistai moralės skelbėjai, bet dar įtikinamiau — kitas to meto reiškinys, itin svarbus papročių istorijos dokumentas: santuokų skelbimai. Santuokų skelbimai pasirodė būtent tais laikais. Pirmą kartą jie pastebėti Anglijoje. Čia anksčiau negu kur kitur tas gyvenimas buvo kapitalizuotas ir čia anksčiausiai visi gyvenimo reiškiniai buvo prilyginti paprastam komerciniam sandėriui. Čia dėl tų pačių priežasčių, anksti išsikovojus politinių laisvių, anksčiausiai išsiplėtojo spauda. Antrojoje XVIII a. pusėje Londone jau ėjo dienraščiai

ir savaitraščiai. Jų tiražas siekė dešimt, penkiolika, dvidešimt tūkstančių egzempliorių. Laikraštis „Kasdieniai skelbimai“* 1779 m. ėjo dvidešimties tūkstančių egz. tiražu.

Tiksli santuokinio skelbimo data — 1695 m. liepos 19 d. Tą dieną Hotono *(Houghton)* „Rinkinyje, kaip pagerinti gamybą ir prekybą“** pasirodė pirmieji tokie skelbimai. Hotonas, „Skelbimų tėvas“, apie tai rašo:

Aš ryžausi anonsuoti visokiausius dalykus, jeigu jie nėra peiktini ir jei man gerai už juos moka.

Šie pirmieji skelbimai informuoja apie santuokas:

Trisdešimties metų džentelmenas, tvirtinantis, jog turi nemažą turtą, pageidauja vesti jauną panelę su 3000 svarų kraičiu ir yra pasiryžęs sudaryti atitinkamą sutartį.

*Jaunas 25 metų vyras, turintis pelningą verslą, kuriam tėvas ketina paskirti 1000 svarų***, mielai sukurtų jo padėtį atitinkančią santuoką. Tėvai jį auklėjo disenteriška**** dvasia, jo elgesys pavyzdingas.*

Sunku sugalvoti sėkmingesnį debiutą vedybų skelbimui, ilgainiui suvaidinusiam tokį reikšmingą vaidmenį papročių istorijoje. Santuoka be jokių gudrybių visų akivaizdoje demonstruojama kaip paprasčiausias komercinis sandėris. Žmogus turi pinigų, jis nori jų dar daugiau, o kadangi trečias asmuo, laikraščio leidėjas, gali iš tokios kombinacijos uždirbti, tai mielai ištiesia pagalbos ranką. Iš pradžių visuomenė į tai atsakė moralinio nepritarimo sprogimu. Tačiau tai truko neilgai, žmonės priprato, ir greitai cinizmas ėmė švęsti šioje srityje tikras orgijas, trukusias ištisą šimtmetį. Visais atvejais šie skelbimai būdavo itin atviri: vieni nesigėdydami tiksliai nurodydavo reikalaujamą sumą pinigų, kiti, kurie „tokie turtingi, kad pinigai jiems nerūpi“, smulkiau išvardydavo kitus dalykus: fizines ypatybes moters, kurią įsigyti už savo pinigus trožko savo geiduliams tenkinti. Pavyzdžiui, pasiturintis dvarininkas ieško sužadėtinės. Svarbiausia — „krūtys turi būti iškilios, standžios ir baltos“. Kitas prašo atsiliepti tik tokias moteris, kurių „krūtys standžios (bet ne per mažos) ir puiki sėdynė“*****.

---

* Orig. (angl.): *Daily Advertiser.*

** Orig. (angl.): *Collection for Improvement of Husbandry and Trade.*

*** Orig. (angl.): *Whose father will make him worth Pounds 1000.*

**** D i s e ñ t e r i a i 1 *(lot. dissentio,* angl. dissenters - nesutinku) - Anglikonų Bažnyčios atskala.

***** Orig. (lot.): *Posteria.*

Čerkesų prekė. Heinrichas Rambergas *(Ramberg)*

Trečias svajoja apie draugę, kuri „santuokoje esti kalbi ir įvairiais kitais būdais geba parodyti savo pasitenkinimą“. Dar kitas pageidauja „našlės, turinčios gerą apetitą“, o jeigu dar jos ir krūtinė įspūdinga, teikianti „pasitenkinimą ir rankoms, ir akims“, tai jai gali būti nors ir trisdešimt pavasarių.

Galima būtų pateikti šimtus panašių skelbimų. Tarp jų nemaža ir moterų. Nors šių ir ne tokie ciniški siūlymai, dėlto ne viename nusakomas ne tik savas turtas, išreikštas pinigais, bet ir fiziniai duomenys, laiduojantys malonius lytinius santykius. Jos įsitikinusios galėsiančios „suteikti vyriškiui tokią palaimą, kokios jos tikinčiosi iš jo“, kad kuklumas leidžiąs joms pasakyti „apie savo kūną tik tiek“, jog turinčios kaip tik tai, ko „vyras tikisi iš gražios moters“, ir t. t.

Maždaug XVIII a. viduryje vedybų skelbimai tapo madingi visose šalyse. Kadangi čia periodinė spauda buvo kur kas mažiau paplitusi nei Anglijoje, tai dažnai tenkintasi paštininkų ant rankos pasikabinamais lapeliais ir dalijamais viešai gatvėse. Šių žemyno šalių dokumentų lytinių santykių turinys nebuvo toks ciniškas kaip Anglijos vedybų skelbimai. Tai gali paaiškinti Vokietijos smulkiųjų biurgerių gyvenimas, reikalavimas veidmainiškiausiais pasakymais

užglaistyti nepadorumą. Tačiau jie visi be išimties nusako komercinę santuokos esmę. Visada pirmiausia yra pinigai. Sužadėtinė gali būti senmergė arba našlė su daugybe vaikų. Ji gali išpažinti bet kurią religiją ir tik tarp kitko mini didelį savo turtą.

Neretai ir orumo „dėmės" paminimos šiuose skelbimuose. Vienas trisdešimtmetis darbingas vyriškis sutinka elgtis su galimu meilės vaiku, tarsi jis būtų jo kūnas ir kraujas, jeigu niekingai pamesta motina turinti kapitalą, kurio pakaktų pataisyti jo smulkiajai prekybai. Susirūpinimas gresiančia nešlove dažnai ir pasiturinčių biurgerių šeimos merginą skatina rašyti vedybinį skelbimą. „Jauna graži būtybė,— rašoma viename tokiame rankos lapelyje,— pernelyg skubotai patikėjusi visais kitais atžvilgiais padoriu jaunu vyru ir atsidūrusi padėtyje, vertoje užuojautos bei atlaidumo, nenori prarasti garbės ir trokšta ko greičiau ištekėti, bet kitame mieste, už vyro, kuriam pakaks dvidešimt dviejų tūkstančių guldenų kraičio už tai, kad jis suteiks savo pavardę vaikui, kilusiam iš naivaus, bet sąžiningo patiklumo".

Apibendrindami turime pasakyti, kad panašiai kaip flirtas aukščiausią išraišką pasiekė oficialioje moters kėlimosi ceremonijoje, taip komercinis santuokos pobūdis klasikinę išraišką įgavo vedybų skelbimu. Tai iš tiesų ta forma, kuria santuokos sąlygiškumas labiausiai išryškėjo.

Reikia paminėti dar vieną į akis krintantį perdėm anglišką bruožą — tai santuokos lengvabūdiškumas ir įvairiausi jo padariniai. Nors susituokti dar ir dabar Anglijoje labai paprasta, tačiau dabarties santuokos net neįmanoma lyginti su praeitimi, kai nebuvo reikalaujama absoliučiai jokių garantijų! Nereikalauta jokių popierių, jokių pažymų. Užtekdavo paprasčiausio prašymo susituokti įgaliojimus turinčiam valdininkui kunigui, ir santuoka įvykdavo nesvarbu kur — viešbutyje ar bažnyčioje. Danieliaus Defo išleistame avantiūristės gyvenimo aprašyme „Molė Flanders" *(„Moll Flanders")* pavaizduotas būdingas atvejis. Gyvenimu patenkinta ponia susitarė su savo meilužiu pasimatyti Stratforde. Atsitiktinai jie susitiko keliomis stotimis anksčiau ir po linksmos nakties nusprendė nedelsdami atšvęsti vestuves, kad šioje nuostabioje vietovėje galėtų praleisti dar keletą tokių malonių naktų. Anksti rytą pasikviečia smuklininką ir paveda jam nedelsiant atvesti vietos kunigą.

Jis nuėjo ir atvedė kunigą. Tai buvo labai linksmas ponas, ir jam tikriausiai jau buvo papasakota, kad mudu čia susitikome beveik atsitiktinai, kad aš atvykau pašto karieta iš Vestčesterio, o jis iš Londono savo arkliais, kad mes iš tiesų ketinome susitikti Stratforde. O dabar mano miestietis šio miesto nebepasieksiąs.

Tačiau kunigas, paspaudęs man ranką, prabilo jam būdingu linksmu balsu:

„Štai matote, gerbiamieji, kiekvienas nemalonumas turi ir gero. Jums nepasisekė, nes nesusitikote numatytoje vietoje. O aš gaunu malonią pareigą jus sutuokti. Jeigu jūs būtumėte susitikę Stratforde, tai ji būtų atitekusi mano kolegai. Taigi, pone smuklininke, ar galėtumėte mums surasti Šventąjį Raštą?“

„Ką tamsta?! — nusistebėjau aš.— Tamsta nori mus sutuokti viešbutyje? Ir dar beveik vidurnaktį?“

„Ponia,— paprieštaravo kunigas.— Jeigu tamsta nori eiti į bažnyčią, tai aš galiu judu sutuokti ir ten. Tačiau, mano galva, čia jaukiau. Galiu tamstas nuraminti, kad jūsų santuoka bus tokia pat teisėta kaip ir sudaryta bažnyčioje. Pagal Bažnyčios kanonus anaiptol nebūtina tuoktis bažnyčioje, o paros laikas visiškai nesvarbu. Mūsų valdovai, pavyzdžiui, dažnai tuokiasi savo namuose, ir tai būna 8, 9, 10 valandą vakaro.“

Aš ne iš karto daviausi įtikinama ir apsimečiau, kad būtinai noriu tuoktis bažnyčioje. Suprantama, aš tik krėčiau juokus. Pagaliau nusileidau, ir smuklininkas pakvietė savo žmoną, dukrą ir vienu asmeniu atliko raštininko, psalmininko ir liudytojo pareigas.

Kaip lengvai tada Anglijoje būdavo tuokiamasi, labai akivaizdžiai liudija vadinamosios greitosios santuokos*. Kaip teigė Fanė Levald *(Fanny Lewald)* savo knygoje „Anglija ir Škotija“, tos santuokos tokį vardą gavo nuo Flitdičo belangės Londono miesto dalyje, kur jos būdavo forminamos. Minima rašytoja sako:

Jau XVIII a. pradžioje priešais Flitdičo kalėjimą šen ir ten vaikštinėdavo žmogus ir klausdavo praeivių: „Gal norite susituokti?“— panašiai kaip dabar aikštėse kvietėjai regina žmones apsilankyti vaškinių figūrų muziejuje arba žvėryne. Ant durų kabėjo plakatas, vaizduojantis vyrą ir moterį, duodančius vienas kitam ranką, ir apeigoms vadovaujantis kunigas vainikuodavo kiekvieną susituokti norinčią porą už kelis pensus. 1704 m. per keturis mėnesius šitaip susituokė beveik trys tūkstančiai porų.

Anglijoje romantiškasis tokios santuokos paprastumo simbolis gali būti iki šiol dar neužmiršta pasakėčia apie kalvį iš Gretnos Grino. Pasak jos, sutuokti galėjo ne tik kunigas, bet ir kalvis.

Jeigu svarbiausia priežastis, skatinusi Anglijos visuomenę visiškai nevaržyti santuokos ceremonijos, buvo noras išvengti krikščioniškajai valstybei gėdingos nesantuokinių lytinių santykių ydos, jeigu Angli-

---

* Orig. (angl.): *Fleet mariages.*

Histoire d'un Ieune Boulanger et d'une Meusniere lequel a mieux aimé donner Cent Escus et prendre son enfant que de l'Espouser; et s'estant Marié a une fille qui estoit grosse a eu trois enfants le lendemain de ses Nopces.

Le Boulanger et la Meusniere,
Par amour ont fait un enfant
Mais le Boulanger inconstant,
En voulût d'autre que la Meusniere.

Il luy donna pour récompence,
Cent Escus en bon argent,
En luy disant je prendré l'Enfant,
Et elle partie de m'a finance.

Il Espousa une autre Jeune fille.
Qui le contenta a ce qu'il crut mieux.
Se croyant de tout le monde le plus heureux;
Mais il en courut autre bruit par la Ville.

Le lendemain du Mariage,
Le Boulanger tout a fait surpris,
Sa femme acoucha de deux fils,
De quoy il crie peste et enrage.

Istorija kepėjo, kuris, praslinkus dienai po savo vestuvių, tapo trijų vaikų tėvu. Apie 1700 m.

joje plati politinė laisvė buvo tam palanki dirva, tai, antra vertus, negalima neigti, kad daugelis panašių santuokų tebuvo priedanga ištvirkauti. Tokios santuokos tapo madingos, nes galima buvo nesirūpinti padariniais ir galvoti tik apie trumpus malonumus, nesibijant įkyrių apkalbų dėl sangulavimo bei padarinių kontrolės. Dėl šios priežasties tokios santuokos plito ir žemyne, nors ten jų apeigos būdavo ceremoningesnės. Daugiau duomenų turime apie Berlyną ir Vieną. Laikraštyje „Vienos galantija" rašoma apie Vienos santykius:

Santuoka yra tik sakramentas. Tai ne vyro ir žmonos įsipareigojimas vienas kitam padėti, tenkinti abiejų pusių poreikius, vaikus gimdyti, auginti, maitinti ir auklėti valstybei naudingus piliečius. Ne, santuoka yra tiesiog laisvė daryti ką nori, ji yra paleistuvystės raktas, dorybingumo ir poros vidinio ryšio iškeitimas į ydą ir laisvę. Čia tuokiamasi tik todėl, kad jaunas vyras galėtų ramiai ir nebaudžiamas praleisti keletą savaičių su žmona kambaryje, miegoti su ja vienoje lovoje.

Dėl tokios padėties neišvengiamai turėjo būti daug skyrybų. Jos būdavo išties labai dažnos, ypač Berlyne. Skyrybų gana daug būdavo ir Anglijoje. Tačiau tai buvo svarbu tik turtingiesiems, kadangi skyrybos būdavo tokios brangios, kokios vedybos — pigios. Skyrybas sunkino sudėtinga teismų procedūra ir advokatų brangumas. Bet šiaip turtingųjų skyrybos būdavo labai dažnos. Tačiau net jie Anglijoje labai dažnai atsisakydavo skyrybų, kadangi vyras privalėjo grąžinti žmonai kraitį, net jeigu kalta buvo jinai. Turtingieji sutuoktiniai labai dažnai paisydavo bent paviršutiniškai santuokos, nors, beje, kiekviena pusė gyveno antrą gyvenimą, o neturtingųjų vedybinis finalas visuotiniam dorovingumui turėdavo pačių liūdniausių padarinių; sutuoktiniai išsiskirdavo taip pat lengvai, kaip ir susieidavo. Taigi dažniausiai vyras palikdavo žmoną, kai apsunkdavo bendro gyvenimo išlaikymas.

Piktavališkai paliktų žmonų buvo daugybė, ir, suprantama, kenčiančioji pusė visada būdavo žmona. Paprastai vaikai likdavo jai. Nuo gresiančios bado mirties vaikus gelbėdavo pamestinukų namai, o motinai likdavo prostitucija, jeigu nepavykdavo susidėti su kitu, o tai, beje, dažniausiai būdavo tik kita prostitucijos forma.

Dar vienas nors ir nuoseklus, bet liūdnas padarinys buvo santuokos akto paprastumas ir oficialių skyrybų sudėtingumas, nes tai sukėlė neregėto masto dvipatystės bangą. Tai, kas šiais laikais pasitaiko nepaprastai retai, Anglijoje tada vargingųjų gyvenime būdavo įprastas reiškinys.

Kadangi šių sluoksnių santuoka vyrui dažnai buvo tik patogi priemonė suvilioti merginai, tad šimtai buvo ne tik dvipačiai, bet ir tripačiai.

Ypač dažnai tokie būdavo komersantai, nes turėdavo nuolat važinėti iš vienos vietos į kitą; būdavo kalbama, kad daugumas jų turėjo „legalią“ žmoną kiekviename mieste, kuriame apsistodavo ilgesniam laikui. Taigi bigamija būdavo patogiausia lytinių poreikių tenkinimo forma, be to, turtėjimo šaltinis. Manytina, dažniausiai ja būdavo pasinaudojama kaip priemone pasiglemžti merginos arba moters turtą. Net tokios žiaurios bausmės kaip kartuvės arba tremtis, kuriomis būdavo baudžiama už paaiškėjusią dvipatystę, nepajėgė sutramdyti šio blogio, taip jis buvo įsišaknijęs.

Kalbant apie papročius, būtina priminti dar vieną anglų gyvenimo ypatumą, kuris gali pasirodyti neįtikėtinas, nors ir liudijamas daugybės dokumentų. Jis greičiau gali atrodyti šiurkštus Užgavėnių pokštas nei reali tikrovė. Kalbame apie Anglijos žemesniųjų sluoksnių praktikuojamą žmonų, arba iš tikrųjų moterų, pardavimą — paprotį, egzistavusį net XIX a. Tokių faktų aptikta 1884 m. Antrojoje XVIII a. pusėje ir XIX a. pradžioje tokie atsitikimai buvo ypač dažni. Savo angliškuosiuose metraščiuose, tome, skirtame 1790 metams, Archenholcas rašo: „Niekada taip dažnai žmonos nebūdavo parduodamos kaip dabar“. O 1796 m. tome taip parašyta: „Žemesniųjų klasių aplinkoje žmonos parduodamos taip žiauriai kaip niekada anksčiau“. Kalbama apie vyro teisę aukcione parduoti dėl ko nors nebemielą žmoną kitam vyriškiui. Žmonos paprastai būdavo parduodamos mugių dienomis; ir tai nebūdavo kokia nors išimtis, o kasdienybė, kadangi greta gyvulių turgaviečių būdavo ir atitinkamos moterų turgavietės, o tarp kitų prekių (galvijų, avių ir kiaulių) kainų laikraščiuose būdavo skelbiamos ir moterų kainos. 1797 m. liepos 12 d. laikraštyje „The Times“, skirtame Smitfildo mugei, rašoma:

Dėl atsitiktinio neapsižiūrėjimo arba sąmoningai praleidus skyriuje informaciją apie Smitfildo mugę, mes negalime paskelbti moterų kainų. Daugelis žymių rašytojų dailiosios lyties kainų kilimą laiko aiškiu civilizacijos plėtojimosi požymiu. Taigi Smitfildas gali jaustis esąs pažangos židinys, kadangi neseniai turguje ši kaina pakilo nuo pusės ginėjos ligi trijų su puse.

Vertingoje ir informatyvioje Oigeno Diureno *(Dühren)* lytiniam Anglijos gyvenimui skirtoje knygoje, kurioje pirmą kartą daugybe pavyzdžių įrodomas šio papročio tikrumas, kalbama, jog žmonės būdavę pardavinėjami itin šiurkščiai ir nepaprastai žeminamos būdavusios nelaimingos moterys. Jis rašo:

Paprastai turgaus dieną vyras į aikštę, kurioje būdavo parduodami gyvuliai, žmoną atvesdavo su virvute ant kaklo; pririšdavo prie

buomo ir reikiamo skaičiaus liudytojų akyse parduodavo daugiau pasiūliusiam. Teismo pasiuntinys arba kuris kitas neaukštas teismo valdininkas, o dažniausiai pats vyras nustatydavo kainą, retai didesnę nei keli šilingai. Vyras atrišdavo žmoną ir vedžiodavo už virvutės po aikštę. Žmonės tokios rūšies prekybą vadindavo raguočių pardavimu.* *Pirkėjai paprastai būdavo našliai arba viengungiai. Šitaip parduota moteris tapdavo teisėta pirkėjo žmona, o jos vaikai nuo šios naujos santuokos taip pat būdavo teisėti. Vis dėlto retsykiais pirkėjas panorėdavo su nusipirkta žmona susituokti bažnyčioje.*

Mūsų akimis, tai nebuvo žmonų pardavimas tikrąja šio žodžio prasme, kaip mano daugelis rašytojų, t. y. barbariškosios žmonijos praeities liekana. Jau vien dėl to, kad atsitikimai, kai tėvas parduodavo savo dukteris, yra nepaprastai reti, ir dėl to, kad būdavo, jog moterys parduodavo savo vyrus. Ne, čia yra jau aprašyto santuokos akto paprastumo padarinys. Toks pardavimas žemutiniuose sluoksniuose tikriausiai pakeisdavo pernelyg brangias skyrybas. Kaina, kaip mums gerai žinoma, tesiekianti kelis šilingus, buvo tik simbolis, jog savarankiškai atsisakoma visų tarpusavio teisių vienas į kitą.

Kadangi šis simbolis turėjo piniginę išraišką, tai ir aptariamas paprotys yra ypatingas dokumentas, bylojantis apie tuometinės santuokos prekybinį pamatą. Santuoka suteikia „savininko teises“, o skyrybų atveju sutuoktiniai atsisako savo „nuosavybės“. Kadangi absoliutizmas buvo ne natūralus darinys, o tik politinė išgalė, kurią lėmė tam tikras buržuazijos brandumas, tai ir jo gyvenimo filosofija buvo tik buržuazijos išlaikytinė. Absoliutizmas vilkte vilkosi buržuazijos uodegoje; o turimõs savo rankose valdžios tendencijas kartais juokingai perdėdavo, kad nors šitaip išsiskirtų iš jos.

Todėl absoliutizmui būdingas nelemtas epikūrietiškumas savo ruožtu buvo perdėm buržuazinė filosofija. Savo puikioje knygoje apie etiką Karolis Kautskis aiškiai ir glaustai šį teiginį pamatavo. Jis rašo:

Gyvenimo džiaugsmo kupina, goslių pramogų trokštanti kylančioji buržuazija, bent jau pažangiausia jos dalis, ypač inteligentija, tada (t. y. šviečiamajame amžiuje — E. F.) pasijuto pakankamai sustiprėjusi, kad galėtų atvirų atviriausiai nusimesti veidmainingumo skraistę, kurią jai buvo primetusi viešpataujanti krikščionybė. Nors labai apverktina daugeliu atvejų buvo dabartis, kylančioji buržuazija dėlto jautė, kad geriausioji dabarties dalis ir ateitis priklauso jai, ir ji suvokė esanti tokia stipri, kad galėtų ašarų pakalnę paversti roju-

* Orig. (angl.): *the hornmarkt.*

mi, kuriame žmonėms bus suteikta laisvė paklusti savo instinktams. Žmogaus prigimtis ir natūralūs instinktai, mąstytojų akimis, turėjo ne blogio, bet gėrio pradų. Ši nauja minties kryptis sudomino ne tik pažangiausius buržuazijos sluoksnius, bet ir valdovo rūmų diduomenę, valstybėje turinčią didžiules galias, ir jai todėl įmanoma mėgautis gyvenimu be jokių veidmainingų žodžių, juo labiau kad dabar nuo prastuomenės ją skyrė gili praraja. Aukštuomenė į miestietį ir žemdirbį žiūrėjo kaip į žemesnės rūšies padarą, kuriam jos filosofija ir neprieinama, ir nesuprantama. Taigi ji galėjo ją laisvai plėtoti nebijodama šitaip susilpninti savo viešpatavimo priemonių — krikščionių religijos ir etikos.

Stambiosios buržuazijos ir valdovo rūmų aukštuomenės gyvenimo idealai nuolatos sutapdavo, ir istoriškai abi šios klasės atrodo vienodai ištvirkusios. Naująjį epikūrizmą ryškiausiai atspindėjo abiejų klasių požiūris į santuoką, o ši savo ruožtu liudija moters padėties permainas. Senovės Graikijoje moteris turėjo pirmiausia tapti hetera, kad galėtų būti moteris, o dabar ji rūmų aukštuomenės ir stambiosios buržuazijos aplinkoje tapo žmona, kad galėtų būti hetera. Šis žodis, beje, tenesukelia idealios figūros ir dar mažiau — išdidžios laisvosios meilės atstovės įvaizdžio, nors kadaise tokia dažnai būdavo hetera klasikinėje Graikijoje...

Vienpatystės santuokai svarbiausia yra abipusė ištikimybė. Istoriškai tikslus santuokos įvertinimas toje epochoje priklauso dėlto ne tiek nuo nukrypimų nuo ištikimybės priesaikos, kiek nuo epochos požiūrio į viešą svetimavimą. Reikia žinoti, ar jis yra tik vyro privilegija, ar pastebima dažnėjanti moters neištikimybė reiškia pastangas būti savarankiškai, ar įmanoma slepiama abiejų pusių neištikimybė, kuri smerkiama tik viešai, ar pagaliau tai tiesiog oficialus paprotys, gero tono ženklas. Jeigu visos šios išvados kyla pirmiausia iš klasių skirtingų poreikių, jeigu visos jos gyvos kiekvienoje epochoje, tai dėlto — kaip mes jau ne kartą esame priversti pažymėti — kiekviena epocha turi išskirtinį bruožą, o jis reiškiasi kokiu nors vienu svarbiausiu ūkio dėsniu, kuris visados išryškina reikšmingiausius bruožus.

Tačiau ir šiuo atveju atskaitos taškas turi būti faktai. Todėl pirmiausia reikia konstatuoti, kad Senojo režimo epochoje neištikimybė buvo viešpataujančiųjų klasių kasdienybė, kad, panašiai kaip nesantuokiniai lytiniai santykiai, ji buvo labai plačiai išplitusi, moterys būdavo palyginti tokios pačios neištikimos kaip ir vyrai. Senojo režimo epocha gerokai skiriasi nuo Renesanso tik šia pastarąja prasme. Bet, antra vertus, turime pabrėžti, kad abi epochos viena nuo kitos skiriasi

forma, t. y. motyvais. Senojo režimo amžiuje svetimavimas randasi ne dėl bundančios individuālios lytinės meilės, nebuvo jis ir atsiliepimas į nežabotą gamtos šauksmą, dažnai nesąmoningai laužantį susikurtas užtvaras. Jis buvo, atvirkščiai, tiesiog smaginimasis, ištvirkavimas dėl ištvirkavimo. Svetimavimas taip pat sietinas su rafinuotu mėgavimusi, tai yra jau aprašyto kokybinio gašlumo pastiprinimas: jis tėra tik vienas iš daugelio malonumų. Kadangi įvairumas — svarbiausias pasitenkinimo reikalavimas, tai kaitaliojamas visų pirma meilės partneris. „Kaip nuobodu kiekvieną naktį miegoti su ta pačia moterimi!“— sako vyras. Tačiau lygiai taip pat samprotauja ir moteris. Meilę žadina tiktai vis naujos pagundos. „Žavi tiktai meilės pradžia, todėl taip malonu viską pradėti iš naujo“,— rašo viena žymi ponia, motyvuodama dažną meilužių kaitaliojimą. Tokia filosofija logiškai baigiama tezėmis: „Tiktai meilužis santuoką daro pakenčiamą“ ir „Laimingiausios būna daugiausiai vyrų turinčios moterys“. Ir šie teiginiai skelbiami viešų viešiausiai. Ponas de Busė yra pareiškęs: „Ištikimybė paverčia moteris kvailėmis“. Tokios taisyklės primetamos visiems, net tiems, kurie į jas nėra linkę. Ir specialistai tai patvirtina: „Kiekviena žmona bent kartą yra buvusi vyrui neištikima“. Jeigu žmona nenusidėjo, tai „ne todėl, kad norėjo būti ištikima, bet todėl, kad nepasitaikė patogios progos nusidėti“. Princas de Linjis rašo: „Pati skaisčiausia moteris susiras užkariautoją, o skaisti ji tiktai todėl, kad jo dar nėra radusi“. Kadangi šioje epochoje viskas — poza, tai egzistuoja ir neištikimybės poza: „Kol žmona dar nesusirado savo užkariautojo, ji vaidina suvedžiotos žmonos vaidmenį, panašiai kaip visais laikais vyras vaidindavo laimingo suvedžiotojo vaidmenį“. Taigi ne vyras, bet meilužis — aukščiausia žmonos šlovė.

Todėl sutuoktinių ištikimybė juokinga. Mylėti vyrą arba žmoną, vadinasi, nesilaikyti gero tono taisyklių. Tokia meilė leidžiama tiktai per pirmuosius tris vedybinio gyvenimo mėnesius, nes tada juodu vienas kitam esti reikalingi, o „paskui abi pusės jau nebegali viena kitai duoti ko nors naujo“. Ilgesnė meilė šiems sluoksniams esanti prasčiokiškumas, bet tai nederą kilmingiesiems. 1775 m. Londone pasirodžiusiuose laiškuose anglų poniai rašoma:

Negali būti! Prabėgo šeši mėnesiai nuo tos dienos, kai esate sujungti Sakramento, o Tamsta tebemyli savo vyrą! Tamstos siuvėja taip pat neabejinga savo vyrui, bet Tamsta juk markizė... Kodėl Tamsta tokia išsiblaškiusi, kai vyro nėra, ir kodėl tokia išsipuščiusi, kai jis sugrįžta... Prašom perskaityti madingos puošybos kodeksą, ir Tamsta pamatysi, kad moteris pustosi ir puošiasi dėl meilužio, dėl publikos ir dėl savęs... O ką gi Tamsta neseniai iškrėtei? Karieta Tamstos laukė

Iš meilės pasiutusi senė. P. Siurunžas *(Surugne)*.
Prancūzų vario graviūra pagal Ž. B. Patero *(Pater)* paveikslą. 1735 m.

prie durų vežti į teatrą. O Tamsta laukėte savo vyro, ir dar prancūzo. Ar dar ilgai ketini Tamsta būti tokia santūri? Tai juk taip netinka ištekėjusiai moteriai. Kavalierius Tamstos grožį pagiria, o Tamsta rausti. Atverk Tamsta pagaliau savo akis! Čia damos rausta tik nuo dailininko teptuko. Iš tiesų, gerbiamoji ponia, Tamsta rizikuoji prarasti reputaciją.

Ši pamoka iš tiesų yra ironiška, bet toji satyra „slepia visą epochos dorovės kodeksą, jos papročių esmę, visuomenės madų idealus“.

Pirmasis patarimas, nuolat visų kartojamas jaunai moteriai: „Meilute, tamsta turi įsitaisyti meilužį“. Visokiais būdais stengiamasi jai įrodyti, kad tai būtina, ir įtikinamiausias argumentas tas, apie kurį jau kalbėjome: „Meilužis — geriausias ir todėl nepakeičiamas vadovas kelionės į tikrųjų meilės džiaugsmų karalystę“. Kartais net pats vyras duoda žmonai tokį puikų patarimą, kadangi vyras, į kurio glėbį tėvai sviedžia jauną merginą, anaiptol ne visada, kaip taikliai yra pasakę broliai Gonkūrai, būna bjaurus, nerangus finansininkas, senukas. Tačiau:

Dažniausiai jauna mergaitė sutinka paprastą, žavų jaunikaitį, atitinkantį epochos dvasią, gražų ir elegantišką, nesantį tvirto ir kieto būdo, negabų, lengvabūdį, tarsi alsuojantį lengvu epochos oru, būtybę nešvankią, visą savo gyvenimą dykinėjusią ir pakrikusią.

Vyras ir geranoriška jo draugė šiuo atžvilgiu skiriasi tik vienu: ši patarimais įsitaisyti meilužę užsipuola vyrą jau pirmosiomis vedybinio gyvenimo savaitėmis, o vyras pataria tik po to, kai „baigia tirti" žmoną, kai iš eilės „išbando" po vieną buvusias meilužes ir kai po kiek laiko jam vėl kyla noras netrukdomai įšokti į kitą, naują, darželį. Šioje fazėje jis pasako žodžius, kuriais vienas ponios d'Epinė pažįstamas kreipėsi į savo žmoną: „Tamsta turi prasiblaškyti. Lankykis aukštuomenėje, įsitaisyk meilužių, gyvenk dėl savęs, kaip gyvena visos mūsų epochos moterys". Epochos nuomone, šie vyrai elgiasi su žmonomis kaip tikri bičiuliai.

Literatūroje toks tipas geriausiai nutapytas Marmontelio* „Pamokomose moralės istorijose"**. Toks išmintingas ir geras vyras, kai sutuoktiniams pasidaro nuobodu, šitaip taria savo žmonai:

Gerbiamoji, santuokos tikslas vienas kitą padaryti laimingą. Mudu juk dviese esame nelaimingi. Beprasmiška didžiuotis pastovumu, kuris mudu abu slegia. Mudu kiekvienas esame tokie turtingi, kad nepriklausome vienas nuo kito. Todėl galėtume susigrąžinti laisvę, kurią taip neišmintingai paaukojome vienas kitam. Gyvenk tamsta kaip nori, o aš irgi gyvensiu kaip noriu!

O jei vyras žmonai tiesiai nesako, kad jis neprieštarautų, jeigu ji įsigytų meilužį, ši privalo tai suprasti: vyras mandagiai nevaržo jos laisvai svetimauti su kitais vyrais.

Daugumas moterų puikiai vertina šį išmintingą patarimą, kad ir kieno jis būtų duotas. Ponia Montegiu pasakoja apie Vieną: „Kiekviena kilminga ponia turi savo čičisbėją***, šie santykiai visiems žinomi, suprantami ir visų gerbiami". Savo memuaruose grafas Tilis kalba apie markizą Žanli *(Genlis)*: „<...> gražuolėms jis merginosi net sulaukęs penkiasdešimties, nereikalavo, kad ir jo žmona dėtųsi neliečiamoji".

Kaip mados reikalavimu**** vyras neprieštarauja, kad žmona

---

* M a r m o n t è l i s *(Marmontel)* *Ž a n a s, F r a n s u a* (1723—1799) — prancūzų rašytojas. Kūrė dramas, poeziją.

** Orig. (pranc.): *Contes moraux.*

*** Č i č i s b ė j a s 2 (lot. *cicisbeo*) — XIV—XIX a. Italijoje kilmingos ištekėjusios moters palydovas, šeimos draugas.

**** Orig. (pranc.): *à la mode.*

turėtų meilužį, taip ir ji lengvai pakenčia vyro meilužes. Niekas nesikiša į svetimą gyvenimą, ir visi gyvena draugiškai. Vyras — žmonos meilužio draugas ir jos buvusių simpatijų patikėtinis; žmona — bičiulė vyro meilužių ir guodėja tų, kurias jis paliko. Vyras nepavyduliauja, žmona atleista nuo santuokinės pareigos, o vyro dorybė yra nerūpestingumas. Iš jo ir jos, pirmiausia, žinoma, iš jos, viešoji moralė reikalauja tik vieno — laikytis išorinio padorumo. Tai anaiptol nereiškia, kad privalai visų akivaizdoje dėtis esąs ištikimas, o tik tai, kad publika negali turėti neabejotinų įrodymų, jog yra priešingai. Visi turi teisę viską žinoti, bet niekas negali būti liudytojas. Meilužiai privalo tenkintis netiesioginiais pareiškimais apie savo laimėjimus. Ir tai jie daro kiek įmanoma nedviprasmiškiau. Ir tai taip pat gero tono ženklas. Norėdamas visuomenei pareikšti, kad jis yra tos ar kitos damos laimingas meilužis, favoritas ištisas valandas arba net dienas laiko savo karietą prie jos namo. O ponia, pirmą kartą pasiryžusi naujajam meilužiui parodyti prielankumą, įsako nakčiai ant grindinio paberti šiaudų, o miegamojo žaliuzes pakelia ne anksčiau kaip dvyliktą valandą. Pabrėždama savo sėkmę ir oficialųjį gerbėją esant įsimylėjusį, ji keletą dienų paakius tamsina juodais dažais, veidui suteikia nuovargio išraišką ir keliamąją ceremoniją pradeda tik gulėdama lovoje. Visi jos draugai ir draugės tomis dienomis sveikina šūksniais: „O Dieve! Kokia tamsta išvargusi!“ Niekada, suprantama, nepamirštama, kaip vardas įpareigoja santuokinį vyrą arba žmoną. Kai lordas Aberkonas *(Abercon)* sužinojo, kad jo žmona pabėgo su meilužiu, jis tučtuojau pasiuntė jiems savo karietą: nepadoru, jog ponia Aberkon keliauja samdyta karieta. Tokiais atvejais, visuomenės nuomone, pirmoji vyro pareiga — santūrumas. Galvos negalima pamesti pačiomis kebliausiomis valandomis. Ir vyrai kartais veikdavo labai meistriškai. Ponia de Mereval *(Méreval)* jau buvo beatsiduodanti jaunam karininkui tą akimirką, kai į kambarį įžengė vyras. Tačiau ramiu balsu, nė kiek nesijaudindamas, ponas Merevalis *(Mereval)* sako žmonai: „Gerbiamoji, kokia tamsta neatsargi. Prašom įsivaizduoti, kad galėjo įeiti kas nors kitas“. Ir jis išeina iš kambario. Tačiau ponia Mereval buvo taip pat saviškai atkakli. Nespėjo vyras išeiti iš kambario, o ji, nepaisydama šio pertrūkio, nerimo ir partnerio nepatirties, privertė šį paklusnų karį baigti pradėtąjį darbą. Kas geba būti šaltakraujis pačiomis kritiškiausiomis akimirkomis, tam entuziastingai ploja ir karštai pritaria visi, kurie paiso gero tono. Karalienės Marijos Antuanetės garbės kavalierius grafas Tavanas *(Tavannes)* taip pat pasirodė esąs šaltakraujis, kai savo žmoną užklupo kito garbės kavaleriaus, pono de Monmoransio *(Montmorency)*, glėbyje. Ir kai valdovo kieme pasklido kalbos apie grafo Tavano santūrumą, grafas de Tilis savo dienoraštyje įrašė: „Štai šitai aš vadinu tikru šaltakraujiškumu! Tai aš vadinu

Vyras tarp dviejų skirtingo amžiaus meilužių.
Simboliška vario graviūra pagal Le Klerką (*Le Clerc*)

gyvenimo būdu!“ Didelė gyvensenos properša esti tai, kad vyras pavyduliauja žmonai, nors ji laikosi išorinio padorumo. Toks poelgis vadinamas neišsiauklėjimu. „Filosofuojančio dabitos doroviniuose dialoguose“* rašoma:

Jeigu žmona „kažką“ turi, tai vyrui tik tada būna nelaimė, kai tas „kažkas“ iškyla kaip skandalas. Tačiau jeigu žmona elgiasi atsargiai ir viešai meilužio atžvilgiu neperžengia visuomenės toleruojamų ribų, niekas neabejoja, bet jei įrodyti negalima, tai pykstantis vyras yra kvailys.

Toks kvailys buvo, pavyzdžiui, markgrafas Henrikas Prūsiškis. Ir

* Orig. (pranc.): *Dialogues moreaux d'un petit maître philosophe.*

juokiamasi ne iš raguoto vyro nelaimės, bet iš jo kvailumo. Dvarininkas Kleistas* 1751 m. rašo draugui, Prūsijos bardui Gleimui**:

Tamsta tikriausiai jau esi girdėjęs apie markgrafo Henriko nuotykį. Jis išsiuntė savo žmoną į dvarą ir nori su ja išsiskirti, nes užtiko lovoje su Holšteino princu... Užuot išgarsinęs šią istoriją ir save patį visame Berlyne bei visame pasaulyje, grafas kur kas išmintingiau būtų pasielgęs ją nutylėjęs. Antra vertus, nereikėjo taip jautriai atsiliepti į tokį nekaltą žaidimą, ypač kai pats markgrafas ne be nuodėmės. Anksčiau ar vėliau santuoka persisotinama. Ir vyras, ir žmona neišvengiamai bus vienas antram neištikimi, nes jie, kaip manoma, esą prisižiūrėję daug meilės spektaklių. O argi galima bausti už priverstinius veiksmus?

Žmonos neištikimybė vyrui garbės nenuplėšia, o žmonai garbė arba negarbė, kaip jau minėta, yra meilužio pasirinkimas. Pavyzdžiui, neabejotina šlovė moteriai, jeigu ji yra „dienos herojų sąraše arba tuos herojus turi savo sąraše". Pirmojoje XVIII a. pusėje „garbėtroškiška daugelio garsių mūsų valdovų kiemo gražuolių svajonė", rašo vienas Liudviko XV kiemiškis, buvo troškimas tapti hercogo Rišeljė*** meiluže nors vienai nakčiai; ryšiai su liokajumi arba princu nedaro poniai garbės, kadangi garbę plėšiantis svetimavimas su tokiomis asmenybėmis ir yra skandalas. Vienas markizas todėl ir sako žmonai: „Leidžiu tau įvairiausius ryšius, tik ne su princu ir liokajumi". Diskusijoje su ponia Gvemeni *(Guémenée)* Šuazelis kartą nusakė, kas, epochos ceremonimeistro akimis, gali nuplėšti moteriai garbę. Savo mintis jis išreiškė šiais žodžiais:

Nors trupinėlį kantrybės, gerbiamoji! Imkime ir aptarkime, kas gali užtraukti nešlovę moteriai. Jeigu ji turi meilužį, tai dar nieko gėdingo, ar ne? Bet jeigu ji turi keletą meilužių, tai galima įtarti, jog nemyli nė vieno, ir tai jau nešlovė. Jai nešlovė, jeigu jos pasirinkimas viešas, jeigu ji pirmiausia viešai pareiškia, kad turi meilužį, o paskui negailestingai nuo jo pasitraukia; nešlovė, jei ankstesni meilužiai netampa jos draugais arba pažįstamais. Visa tai, gerbiamoji, dėmė jos garbei.

Tačiau pats sąmojingiausias šios gyvenimo filosofijos padarinys

---

* Kleĩstas 2 *(Kleist)* Èvaldas 1 (1715—1759) — vok. poetas, Frydricho II karininkas. E. Lesingo draugas. Epas „Pavasaris".

** Gleĩmas *(Gleim)* (1719—1803) Johanas Vilhelmas Liudvikas — vokiečių rašytojas. Kūryba: karo dainos apie prūsų grenadierių.

*** Rišeljė 4 *(Richelieu)* Armanas Žanas diu Plėsis — hercogas (1585—1642), kardinolas (1622), galingiausias Prancūzijos pareigūnas (nuo 1624).

tas, kad epocha, įteisinusi neištikimybę vyrui, reikalavo ištikimybės meilužiui. Iš tiesų ištikimybė tada būdavo tiktai nesantuokinė: „Ištikimybė būdavo puoselėjama, išskyrus santuokos". Tačiau ištikimybė meilužiui niekada neturi nueiti taip toli, kad jis, vienas vienintelis, taip sakant, būtų pakeliamas iki sutuoktinio rango: tik tokiu atveju kiti vyrai turi teisę jam pavyduliauti. Panašų įsitikinimą Laklas *(Laclos)* išreiškė pono Valmonto lūpomis. Jis rašo markizei de Mertel:

Matote, brangioji gražuole, jeigu jūs išdalijate savo širdį, tai aš nė trupučio nepavyduliauju. Tarp visų šių jūsų meilužių aš matau tik Aleksandro įpėdinius, o šie nepajėgūs valdyti valstybės, kuriai aš vadovauju vienas. Tačiau, jeigu tamsta atsiduotumei visa širdimi vienam, jeigu pasaulyje atsirastų dar vienas žmogus, toks pat laimingas kaip aš, šito aš nepakęsčiau.

Kadangi tokios nuolaidos patogios abiem pusėms, kadangi jos — o tai svarbiausia — nepavojingos santuokai, tai, natūralu, ideologizuojamos ir vaizduojamos tik kaip šaunus laimėjimas. Marmontelio „Pamokomose moralės istorijose" rašoma:

Dabar šeimoje viešpatauja draugystė ir taika. Kol sutuoktiniai vienas kitą myli, juodu gyvena drauge ir yra laimingi. Jeigu nustoja mylėję, vienas kitam apie tai prisipažįsta kaip visi padorūs žmonės ir grąžina vienas kitam ištikimybės priesaiką. Jie liaujasi būti meilužiai, kad taptų draugais. Aš vadinčiau tai visuomenės papročiais. Tai iš tiesų malonūs papročiai.

Visa tai iš tiesų būtų idealu, jeigu reikštų kažką daugiau negu idealizuota laisvė ištvirkauti.

Aukštuosiuose visuomenės sluoksniuose vyravusi lytinių santykių laisvė, savaime suprantama, gana reikšmingai veikė net vidurinius sostinės gyventojų sluoksnius, ir, neabejotina, juo stipriau, juo labiau jie materialiai priklausė nuo valdovo rūmų, jo aukštuomenės ir stambiosios buržuazijos. Tie sluoksniai buvo valdininkija ir pirkliai. Jų žmonų svetimavimas taip pat dažnai atrodė esanti laimė, kuri negalėjo atitekti jų daliai pernelyg anksti. Viena ponia trečiojo asmens akyse gailėjosi savo dukterėčios: „Tik pamanykite, net labai apgailėtina — vargšas kūdikis jau dvejus metus ištekėjusi ir dar nežino, kas yra meilė!" "Vargšas kūdikis" mat prisipažino savo tetulei, jog dar nėra turėjusi meilužio. Ponios nusistebėjimas iš tiesų pamatuotas, nes žmona be meilužio — itališkuoju papročiu jis visose šalyse vardu čičisbėjas — išimtis. Rašytojas Šatovjė *(Chateuvieux)* kalba apie čičisbėją Venecijoje:

Žmona, neturinti čičisbėjo, niekinama, čičisbėją vaidinantis santuokinis vyras pajuokiamas, o gražus ir žymus čičisbėjas teikia šlovės ir kelia pavydą.

Ieškoma pabėgusi auklė. Ž. Hiumbelas *(Humbelot)*. XVII a.

Panašių duomenų turime apie Berlyną, Vieną, Paryžių. „Galantiškuose laiškuose iš Berlyno“ sakoma:

Ponios nė kiek nesivaržo puikuotis meilužiu, kurį kaip įmanydamos peni savo vyro gaidžio pykčiui atsidėkodamos už meilės pastangas.

Tokio pat, tik Vienai skirto, pavadinimo rašinyje teigiama:

Čionykštės ponios, kurios dar mergaudamos buvo įpratusios nieko neveikti, o tapusios moterimis, yra velniškai trapios, kad ką nors veiktų, nė kiek nesirūpina namų ūkiu, o dieną naktį tik bučiuojasi, kad jų sėdynės būtų minkštos ir švelnios, giriamos jų čičisbėjų.

Anglijoje niekas nesistebi, jei vyras turi meilužę* tiesiog savo namuose šalia teisėtos žmonos. Džordžana Hil savo knygoje „Moterys Anglijos gyvenime“** rašo:

* Orig. (pranc.): *maitresse*. Be šiame veikale vartojamo šio žodžio reikšmės „meilužė, mylimoji“, dar yra ir šios reikšmės: šeimininkė, ponia, mokytoja.

** Orig. (angl.): *Women in English Life*.

Daugumas vyrų viena ar kita forma išlaikydavo meilužes. Dažnai jas net apgyvendindavo savo namuose ir sodindavo prie vieno stalo su žmona, ir dėl to beveik niekada nekildavo nesusipratimų. Jos net vaikščiodavo su teisėtomis žmonomis. Skirdavosi jos, beje, tik tuo, kad metresės paprastai būdavo gražesnės, dailesnius drabužius dėvėdavo ir nebūdavo tokios manieringos.

Sutuoktinių nuolaidumas labai dažnai pereidavo į cinišką susitarimą dėl abiejų pusių neištikimybės. Neretai vienas kitam tampa sąjungininku. Vyras suteikia žmonai progų nevaržomai suktis savo draugų būry, mielai įsileidžia į savo namus tuos, kurie krinta žmonai į akį. Kaip matyti iš ponios d'Epinė susirašinėjimo, „vienintelė proga patikti savo vyrui"— padaryti jo draugus savo meilužiais. Vyro atžvilgiu žmona elgiasi taip pat. Ji susidraugauja su tomis damomis, kurias vyras norėtų turėti per savo meilužes, ir tyčia sukuria situacijas, leidžiančias jam greičiau pasiekti tikslą. „Vieną ponią draugė netikėtai užklumpa su jos vyru. Ji atsiprašo ir sakosi nieku būdu nenorėjusi piktnaudžiauti jos pasitikėjimu. Tačiau draugė puola jai ant kaklo ir džiaugiasi jų laime." Tai, amžininkų akimis, esą kone kasdieniška. Ir vieni juokais, kiti rimtai prideda: „Argi galima įsivaizduoti malonesnes abipusės laimės garantijas?" Kadangi kiekvienam vyrui draugo žmona patinka labiau nei savoji ir atvirkščiai — kadangi žmonai draugės vyras patinka labiau už savąjį, tai visi norėtų bent laikinai susikeisti vaidmenimis... Panašūs pasiūlymai ir jau tikrove tapusių pasiūlymų aprašymai neretai minimi amžininkų laiškuose. 1760 m. prancūziškai parašytuose laiškuose Vienos gyventojos meilužiui sakoma:

Jūs skundžiatės, jog nemalonu slėpti mūsų meilę... Viskas priklauso nuo tamstos. Prašom patikėti, brangus drauge, mano vyras mielai sutiktų keletui savaičių pasikeisti su tamsta vaidmenimis, jeigu tamsta jam užleistum teises į savo gražutę ekonomę. Prašom atvesti jį šiai meilės vertai būtybei į glėbį, ir jis atsidėkos sveikam tuo, kad nesvarstydamas atiduos mane į tamstos glėbį.

Labai dažnai apie tokį pasikeitimą žmonomis ir meilužiais kalba ir Kazanova. Iš įvairių to laiko papročių aprašymų pagaliau sužinome, kad tokie mainai daugelyje miestų buvo labai įprastas dalykas.

Justas Konradas Miuleris savo „Berlyno, Potsdamo ir Sansusi paveiksluose" rašo:

Čia labai mėgstama kelioms savaitėms ar dienoms keistis žmonomis. Kartą vakare aš atsitiktinai išgirdau, kaip karininkas kalbėjo vienam karo patarėjui: „Tiesa, bičiuli, kai aš šį vakarą ateisiu pas tavo mieląją žmonelę, tai įspėk ją, kad ji neimtų į lovą Ištikimojo Piemenėlio

(tikriausiai šuniuko). Kažkaip nepatogu miegoti, pagaliau jis nuolat trukdo".

Tokie reiškiniai juo įprastesni, juo miestas panašesnis į sostinę, kur visi gyventojai iki paskutinio amatininko nuo kojų ligi galvos pridera nuo valdovo rūmų ir jo gyventojų.

Belieka pasakyti tik žodį kitą apie amatininkus ir miestus, t. y. apie tuos gyventojų sluoksnius, kuriuose rimtai buvo rengiamasi smulkiosios buržuazijos išsivaduojamajai kovai; šiai atsibodo būti dvasininkų bei kunigaikščių užgaidų žaisliuku. Šio sluoksnio žmonių širdyse vis labiau kunkuliavo doras pyktis. Šios klasės, taip pat minia į visuotinę ir lytinę moralę žiūrėjo perdėm kitomis akimis nei viešpataujančiosios klasės ar sostinės gyventojai. Pabudusiai klasinei savimonei radosi labai patikima atrama: amatininkų aplinkoje dorovinės pusiausvyros praradimas (dažniausiai dėl svetimavimo) grėsė pačios šeimos egzistavimui. Rezultatas — čia vyravo griežtesni papročiai, ir svetimavimas buvo kur kas retesnis reiškinys. Nieku būdu čia tai nebuvo masinis reiškinys, o jei pasitaikydavo, padariniai būdavo tragiški.

Kad ir kaip šiuo atžvilgiu skyrėsi smulkioji buržuazija nuo aukštuomenės viršūnės bei jos pakalikų, dėlto ir smulkiosios buržuazijos dorovė nepajėgė absoliutizmo epochos raidos pasukti teigiama kryptimi. Todėl reikia tik stebėtis perdėm savanorišku pasiryžimu aukštesnės žmonijos idėjos labui suvaržyti instinktus. Juk kalbama tik apie ribotą filisterišką moralę, kai nusidėti vengiama tik dėl bailumo ir smulkmeniškumo, o geradarystė labiausiai vertinama vien todėl, kad kasdieniai šioje aplinkoje nepritekliai bei rūpesčiai visada buvo tvirta užtvara nuo lytinio gyvenimo palaidumo.

Filisteriškos moralės esmė mums pasirodys juo labiau niekinga, jeigu turėsime omenyje, kad, nors šios klasės vyrų sąmojingumas lėtai budo, jų žmonos visos be išimčių būdavo baimingai ištikimos valdovams ligi pat mirties. Jos, beje, kone visos buvo savotiškai garbingos moterys, nuoširdžiai gėdindavo nuodėmingą kaimynę, bet vargu ar kuri iš jų būtų gebėjusi atsispirti slaptiems geiduliams kada nors „savo biurgerišką kūną susieti su kilmingo didiko krauju", ši svajonė kaip gundomas dienos sapnas visą gyvenimą nedavė ramybės daugeliui šių moterų. Jeigu kuriai iš jų sapnas išsipildydavo, kitos, aišku, tyčiodavosi iš paklydusios avelės, bet iš tikrųjų tik iš slapto pavydo.

Tai pasakytina apie visas šalis. Vokietija turi nesunaikinamą meno dokumentą — Šilerio „Klastą ir meilę". Šis smulkiosios buržuazijos moralės dvilypumas, savaime suprantama, ne individuali kaltė, bet istorijos lemtis, juo labiau suprantama, kad svetimauti su aristokratu

daugeliui buvo vienintelė proga išsigelbėti pačiam ir visai jo giminei iš siaubingų gyvenimo varžtų bei skurdo. Tai dėlto tik paaiškina, bet nepašalina smulkiosios buržuazijos moralės dvilypumo.

* * *

Senojo režimo didvyriai. Oficiali flirto kulminacija — kėlimasis iš lovos*; taip išaukštinama vyriškosios arba moteriškosios lyties ištvirkėlio figūra. Senojo režimo epochoje tai įprastinis reiškinys.

Ištvirkėlio tipas yra reiškinys, kuris dažnesnis ar retesnis esti būdingas visoms epochoms. Bet jeigu ir nebūtų galima įrodyti, kad Senojo režimo laikais jų buvo daugiau, negu kada kitada, tai, šiaip ar taip, ši figūra yra vienas iš būdingiausių epochos paveikslo bruožų. Štai kodėl. Senojo režimo epochoje ištvirkėlis visuomenės gyvenime buvo oficialiai pripažinta figūra. Anksčiau tokio asmens nėra buvę, o vėliau pasitaikydavo tik vienas kitas kuriuose ne kuriuose visuomenės sluoksniuose. Tai buvo tipas, kuris, galimas daiktas, ne visada būdavo gerbiamas, tačiau būtinai keliantis nuostabą ir susižavėjimą. Romane „Pavojingas meilės ryšys" kalbama apie konkretų ištvirkėlį: „Jūs turite sutikti, kad padorūs žmonės nė kiek jo nesišalina, o vadinamoji padorioji visuomenė mielai kviečiasi jį ir net meilikauja jam". Todėl neperdėdami galime pasakyti: ištvirkėlis buvo tarsi to meto didvyris. Įminti šią mįslę anaiptol nėra sunku.

Kadangi ištvirkėlis buvo begėdiškiausias svetimautojas, tai žmonės tikėjosi, kad jis gebės visiškai patenkinti tuos geismus, kurių anais laikais būdavo bergždžiai ieškoma. Jie atvirai dėl to prisipažindavo ir neveidmainiaudavo, nes, kaip jau minėta, nuo prastuomenės juos skyrė pernelyg gili praraja, kad būtų reikėję jos varžytis.

Svarbiausias ir ištvirkėlio, ir ištvirkėlės bruožas — nė kruopelytės nuoširdumo, o užkietėjęs niekšas iškeliamas į garbės viršūnes. Ištvirkėlis akiplėšiškai didžiuojasi, jeigu apie jį sakoma: „Jis niekada neturėjo nepadorių ir „nenusikalstamų" ketinimų". Ištvirkėlis visus savo poelgius apgalvoja ir apskaičiuoja. Pomėgis — vienintelis jo tikslas, kurio siekdamas jis sąžinės nepaiso. Iš žmogiškumo kylantį silpnumą jis niekina. Realizuodamas sumanymus, jis nevengia jokių baisybių. Galantiškumo mokytojas tampa didžiuoju ištvirkimo meistru. Ištvirkėlis, antra vertus, esti nepaprastai lipšnus. Patiems niekšingiausiems poelgiams jis suteikia kilnią ir nepriekaištingą formą. Ištvirkėlė mėgdžioja vyriškojo ištvirkavimo vingrybes. 1727 m. išėjusiuose „Rūmų ponios samprotavimuose apie moteris"** rašoma, jog ištvirkėlė sąmoningai trokšta tenkinti savo geidulius, nors tai ir nepadoru.

---

* Orig. (pranc.): *lever.*

** Orig. (pranc.): *Réflections nouvelles sur les femmes par une dame de la cour.*

Šis tipas Senojo režimo epochoje klesti visose šalyse. Ypač garsus jis buvo, kaip atrodo, Anglijoje. Čia toks vyriškis taip ir vadinamas — vėjo pamušalu*. H. Tenas taip aprašo ištvirkėlį:

*Jis atrodo esąs linksmas plepys; tačiau šis humoras perdėm apsimestinis. Iš tiesų jis šiurkštus ir neišauklėtas, juokauja kaip budelis, šaltai žiaurus, kalba apie padarytą ir dar tik ketinamą daryti blogį... Prisipažintina, kad šioje šalyje tos epochos ūžautojai mesdavo gyvą žmogų į skerdyklą. Koks nors žymus lovelaso** bičiulis pagrobia jauną nekaltą mergaitę, nugirdo, praleidžia su ja naktį viešnamyje, palieka ją ten kaip užstatą ir ramiai nusiplauna rankas, kai po dviejų savaičių sužino, kad ši, įmesta į kalėjimą, išprotėjo ir mirė. Prancūzijoje ištvirkėliai buvo tik lengvabūdžiai nenaudėliai, čia jie — niekingi sukčiai.*

Tokio vėjo pamušalo istoriją Hogartas*** pavaizdavo žinomoje savo serijoje „Iš ištvirkėlio gyvenimo". H. Tenas, beje, sako, kad prancūzų ištvirkėliai, kitaip nei anglų, buvo tik lengvabūdiški plevėsos. Tačiau su tuo tik iš dalies galima sutikti. Tokios figūros, kaip hercogas Rišeljė, markizas Šuazelis, grafas Luvua ir ypač grafas Artua, būsimasis Karolis X, šlykštumu nė kiek nenusileidžia panašioms niekingiausioms visų kitų šalių asmenybėms. Užtat apie vokiečių ištvirkėlius galima drąsiai sakyti, kad jie buvo neabejotinai patys nerangiausi, nors dėl to netapo simpatingesni.

* * *

Orgijos. Gašlūnų tada buvo devynios galybės, ir aukštuomenė juos gerbė kaip herojus; vadinasi, viešpataujančioms klasėms ne tik konkretaus žmogaus svetimavimas buvo gero tono ženklas, bet ir apskritai madinga kiekviena kraštutinė ištvirkimo apraiška. „Intymiuose pono fon Kelno laiškuose"**** kalbama apie Berlyno aukštuomenės ponias:

Žymiausiuose viešnamiuose jūs rasite tikrų vestalių, kurias galima lyginti su daugeliu žymių, toną visuomenėje duodančių Berlyno ponių.

---

* Orig. (angl.): *Rake.* Anglų kalboje šis žodis turi ir daugiau reikšmių — nuo „grėblio" ligi „ištvirkėlio, padaužos, išdykėlio".

** L o v e l a s a s (Pranc. *Lovelace*) — mergininkas, ištvirkautojas. Vardas kilęs iš anglų rašytojo S. Rimardsono (1689—1761) romano „Klarisa" svarbiausio herojaus pavardės.

*** H ó g a r t a s 2 *(Hogarth)* V ì l j a m a s 2 (1697—1764) — anglų tapytojas, piešėjas.

**** Orig. (vok.): *Vertraute Briefe des Herrn vom Cölln.*

Ir juo aukščiau kylame, juo daugiau matome kaupiantis purvo. Valdovo kieme jis iškyla kaip tikras kalnas. Iliustruoti šitą reiškinį vardais ir pavyzdžiais galima tik pačiais bendriausiais bruožais, kadangi nė viena kita absoliutizmo epochos tema nebuvo taip plačiai ir nuodugniai ištirta kaip ši.

Laiko atžvilgiu čia pirmauja Prancūzijos karaliaus Liudviko XIII rūmai. Tačiau visuotinio ištvirkavimo pavyzdys buvo ne pats homoseksualių polinkių karalius, o pirmas valstybės didžiūnas kardinolas Rišeljė ir karalienė Marija Ona Austrė. Garsusis Rišeljė turėjo daugybę pačių nešvariausių ryšių, o karalienė iki garbingo amžiaus buvo lengvai pasiekiama palankiems galantiškiems valdovo rūmų vyriškiams. Ne Liudvikas XIII, o būtent vienas iš jų, grafas Rivjeras *(Rivière)*, ir buvo tikrasis Liudviko XIV tėvas. Neseniai išėjusioje Žano Hervė knygoje apie XVII a. moteris ir galantiją surinkti beveik visi įtikinami su šiuo įvykiu susiję dokumentai.

Su Liudviko XIV asmeniu ne tik absoliutizmas, bet ir nuo jo neatsiejamas ištvirkimas suspindo visomis vaivorykštės spalvomis. Daugumo istorikų nuomone, nuo Liudviko XIV prasideda absoliutizmui toks būdingas metresių kultas. Tačiau tai netiesa. Metresių era, išsiskirianti tuo, kad *valdovo saulės* dėmesiu apdovanotos moters užgaidos tampa aukščiausiu šaliai įstatymu, skirtina Liudviko XV viešpatavimo laikams ir juo iš tikrųjų baigiasi. Liudviko XIV moteris — tik pati prabangiausia iš Dievo malonės gautos karališkosios valdžios dekoracija ir aukščiausias geidulių tenkinamasis objektas, būtent — tik objektas. Liudviko XIV favoričių vardai išgarsėję visame pasaulyje: kas negirdėjo apie La Valjė, Montespan *(Montespan)*, Fontanž ir ypač apie Maintenon, kuri galų gale tapo slaptąja karaliaus žmona. Tačiau pustuzinis oficialių Liudviko XIV metresių dar nieko nereiškia, nes jeigu per šešiasdešimt jo meilės nuotykių metų būtų buvę tik šešios metresės, tai jis greičiau būtų nusipelnęs dorovingojo vardą. Mums svarbu tos bevardės, niekam nežinomos moterys, kurių suskaičiuoti neįmanoma. Arba tiksliau — Liudviko XIV kiemo papročiams nusakyti svarbiausia yra tai, kad kiekviena valdovo aplinkoje pasirodžiusi ponia tapdavo sultoniškųjų šio užgaidų objektu, o visi jo giminaičiai, pusbroliai ir didikai privalėjo dalytis su juo savo žmonomis, suprantama, jeigu šios sužadindavo jam geidulius. Kad taip atsitiktų, beje, daug nereikėdavo, kadangi Liudvikas XIV buvo ryškus erotomanas. Jam patikdavo kiekviena moteris. „Karaliui,— rašo hercogienė Elžbieta Šarlotė,— patinka kiekviena, kad tik būtų su sijonu". Suprantama, dažnai jis būdavo labai pageidaujamas meilužis. Kiek šis valdovo polinkis buvo įsišaknijęs, rodo princo Subizo *(Soubize)* žmonos istorija. Ji valdovo svitoje išgarsėjo jau vien todėl, kad rimtai priešinosi merginama karaliaus, ir net tuo momentu, kai jis klasta

Kartus meilės gėrimas, arba nėščioji Dolė. Prarastos mergystės simbolika. D. Kolė *(Cole)* pagal Boitaro *(Boitard)* paveikslą. Anglų vario graviūra

atsidūrė jos lovoje. Vykti su žmona į Versalį dvariškiui reiškė atiduoti žmoną į karaliaus malonę. Ir toks svetimų žmonų bendravaldis Liudvikas XIV išliko iki garbingo amžiaus, kai jis seniai buvo pasidaręs šventeiva. Hercogienė Elžbieta Šarlotė rašo apie septyniasdešimtmetį Liudviką XIV:

Jis dievobaimingas. Jeigu toks nebūtų, ištvirkautų; kadangi negali gyventi be moterų, myli savo suguloves. Gerasis karalius ne itin išrankus, ir jeigu kas nors guli jo lovoje, tai jis ir patenkintas.

Tokia šios visuomenės intymaus gyvenimo schema. Vyrai paprastai kiekvienas turėdavo vieną ar net keletą meilužių iš aukštuomenės ponių, o dauguma tų ponių per keletą metų būdavo daugelio vyrų meilužės. Abu sutuoktiniai — hercogas ir hercogienė Liuksemburgiečiai *(Luxemburg)* ir ponas su ponia de Buflė — gyveno sutartinai, siejami keturgubo ryšio. Madingi buvo ir penkiagubi ar net šešiagubi ryšiai.

20. 1219

Įprasta buvo, kad vienu metu vyriškis svetimavo su motina ir dukterimi, o ponia — su tėvu ir sūnumi. Amžininkams epocha ypatinga buvo tuo, kad ne tik vyrai iš visos širdies asistuodavo ponioms. Gal net dar uoliau veikdavo — kabinte kabindavosi ant kaklo — moterys. Hercogienės Orleanietės laiškuose galima rasti devynias galybes įtikinamų pavyzdžių. Ji rašo antai apie markizę Riševljė: „Markizė kartą atsigulė į dofino lovą, nors šis tikrai nepageidavo su ja miegoti". Kita jos aprašyta ponia taip pat buvo atsigulus į lovą šalia hercogienės sūnaus.

Liudviko XIV senatvė, stiprėjančios sugulovės Maintenon valdžios galia ir manieringumas tik šiek tiek tepaveikė artimiausią valdovo aplinką. Tačiau pasileidimas kerote išsikerojo kitame būrelyje, susispietusiame aplink hercogą Pilypą Orleanietį, karaliaus sūnėną ir būsimą Prancūzijos regentą. Šis naujas rūmų ištvirkėlis viešai įvertintas epitafijoje, užrašytoje ant jo motinos kapo: „Čia ilsisi visų ydų motina". Hercogo Pilypo Orleaniečio vadovaujama ištvirkėlių puota vis labiau panėšėjo į visuotinę orgiją.

Šios orgijos pradžia turi oficialią datą. Ji prasidėjo, kai valdžia tapo tikra galvažudžių gauja, ėmusi įsigalėti kaip tik nuo regento paskyrimo. Nuo tos dienos orgija tapo įprasta viešpataujančiųjų klasių būsena, o dalyvavimas joje teikė šlovės ir tenkino savimeilę. Nuo šiol būdavo mylimasi tikra šio žodžio prasme viešai. Nežabotas ištvirkavimas pranoko visas ligi tol dar varžiusias ribas. O visos šitos neįsivaizduojamos maišaties centre visada stovėdavo Prancūzijos regentas. Vienintelis jo išleistas įstatymas skelbė: „Linksminkitės!" Omenyje turėti patys vulgariausi būdai. Šiuo periodu pasileidimas atmeta gracingumą ir tampa gyvulišku santykiavimu. Viskas vyksta greitesniu tempu: rytą žmonės matosi pirmą kartą. Tos pačios dienos vakare jau prasideda palaidas lytinis gyvenimas. Hercogo Orleaniečio motina kartą narsiam savo sūnui pasakė, kad jis žiūrįs į moterį taip, tarsi norėtų atsisėsti ant naktipuodžio*. Šių sluoksnių ponioms nėra malonesnio komplimento už žodžius: „Aš noriu su jumis permiegoti", ir jos nesidrovėdamos giriasi tokiu komplimentu, ištartu princo. Kartą vakare daugelio žmonių akivaizdoje vikontas Polinjakas kviečia į savo karietą vieną ponią: „Norėčiau, kad mano karieta būtų lova, į kurią galėčiau atsigulti drauge su jumis". O dama atsako: „Aš priimčiau tamstos pasiūlymą tiktai tada, jeigu pažadėtumėte man neužmigti, kol gulėsiu su jumis". Hercogienė Orleanietė apie panašias savo sūnaus regento manieras 1717 m. spalio 22 d. rašo:

Mano sūnus nemėgsta paslapčių ir visada papasakoja viską, kas

* Orig. (pranc.): *d'aller comme à votre chaise percée.*

įvyko. Aš nuolat jam kartoju, kad negaliu atsistebėti, kodėl moterys bėgioja paskui jį, užuot vengusios jo. O jis juokaudamas atsako: „Jūs nepažįstate šiuolaikinių ištvirkėlių. Pasakyk, kad nori su jomis permiegoti, ir jau tai joms bus malonu“.*

Šių orgijų centras buvo garsieji Karalių rūmai**, pastatyti hercogo Orleaniečio Paryžiaus centre kaip pilis ir paleistuvybės namai. Tačiau ir kitose vietose mokėta linksmintis. Broliai Gonkūrai nurodo Adomo šventes***, rengiamas privačiuose Sen Klu**** salonuose, kuriuose gražiausios „geriausių šeimų“ ponios dalyvaudavo Ievos kostiumais. Šių intymių švenčių kulminacija paprastai būdavo visuotinis apsikeitimas moterimis. Dalyvauti tokiuose pobūviuose būdavo daugelio damų svajonė.

Kai visi išseko nuo paleistuvystės — o atsitiko tai gana greitai,— tai šių orgijų vadovas hercogas Orleanietis sau ir savo draugams nusikamavusiųjų pageidavimu sugalvojo vardą — kankiniai*****. Pati prašmatniausia Prancūzijos visuomenė pirmiausia su pasididžiavimu pasisavino šį vardą. Šalia hercogo Orleaniečio čia matome pirmiausia vikontą de Polinjaką *(Polignac)*, markizą d'Efiją *(d'Effiat)*, abatą Klermoną *(Clermont)*, Ševaljė de Konflaną *(Chevalier de Conflanes)*, abatą de Gransą *(de Grancay)*, grafą Simijaną *(Simiane)* bei kitus. Tai tik patys intymiausi draugės nariai. O kiekvienas iš jų, pagaliau ir daug kitų savo ruožtu telkia aplink save tokį pat išrinktųjų būrelį. Aristokratiškieji moterų vardai, minimi orgijose, kilmingumu nė kiek nenusileidžia vyrų vardams. Tačiau vyriškiai nelabai rinkosi draugužes ir mielai kviesdavosi į šias orgijas gražutes balerinas bei artistes. Gana paminėti, kad nė viena iš trijų hercogo Orleaniečio dukterų šiuo atžvilgiu nenusileido tėvui ir kad visos jos buvo valdovo rūmuose veikusių paleistuvių vyrų ir moterų draugijų pirmininkės.

Valdovų rūmų bendruomenės gyvenimas leidžia įsivaizduoti viešpataujančiųjų klasių papročių schemą. Juk visų be išimties begėdiškų valstybės turto plėšikų solidarumas turėjo baigtis tokiu pat solidarumu dėl politinės moralės padarinių. Ištisa klasė, be atodairos paklūstanti savo banditiškiems instinktams, negali vadovautis solidžiu lytiniu dorovingumu. Tai įmanoma tik nedaugeliui individų. Todėl aukštuomenės viršūnių viršūnėse vykusiose orgijose nedalyvaudavo tik vienas kitas šios klasės narys.

---

* Orig. (pranc.): *Vous ne connoissez pas les femmes débauchées d'apréssant. Dire, qu' on couche avec elles, c'est leur faire plaisir.*

** Orig. (pranc.): *Palais Royal.*

*** Orig. (pranc.): *fêtes d'Adam.*

**** Orig. (pranc.): *Saint Claud; Salons particuliers.*

***** Orig. (pranc.): *roués.*

Liudviko XV laikų ir pirmiausia asmeninė šio absoliutaus valdovo moralė aiškiausiai istorijoje apibrėžiama metresių — hercogienės Šatoru *(Chateauroux)*, markizės Pompadur ir grafienės Diubari vardais. Tačiau ir šie nedaug ką pasako, kol nepaaiškinta gašlaujamoji jų programa. Tai reiškia tolesnį paleistuvavimo plitimą rafinuočiausiais būdais.

Regentystės epochos pabaigoje ir Liudviko XV viešpatavimo pradžioje aukštoji visuomenė dar nebuvo persisotinusi, tik šiek tiek pavargusi. Norint ne tiktai tęsti anksčiau pradėtą programą, bet ir kiek įmanoma padidinti malonų poveikį, reikėjo suteikti jiems subtilesnių formų. Tai padaryta: iš fizinio mėgavimosi buvo pašalinta visa, kas šiurkštu, visa, kas labai greitai gali išsekinti jėgas; dabar, kaip yra pasakęs vienas amžininkas, išmokta „padoriai išreikšti pačius nepadoriausius dalykus". Šiam padoriam, nūnai visur įsiviešpatavusiam tonui pavaizduoti atpasakosime liudytojų, kiemiškių, akyse vykusį Liudviko XV ir ponios d'Esparbjė *(d'Esparbé)* pokalbį apie jos troškimą paįvairinti meilę:

„Jūs miegojote su visais mano valdiniais."— „Ką jūs, pone!"— „Jūs turėjote hercogą Šuazelį!"— „Jis toks galantiškas!"— „Maršalą Rišeljė!"— „Jis toks dvasingas!"— „Monvilį"! — „Jo tokios gražios kojos."— „Bet, velniai rautų, argi hercogas Omonas (Amuont) turi bent vieną iš šių teigiamų dalykų?"— „O, pone! Jis taip jums atsidavęs!"

O jei nepamiršome teigimo, kad brutalumas pašalintas, tai prisiminkime, jog mėgstamiausias Liudviko XV patiekalas — mergaitės, kurias suvilioti nebuvo labai keblu vien todėl, kad jų dauguma šiam didžiam istorijos momentui būdavo rengiamos ištisus mėnesius arba net metus. Taigi orgijos iš gatvės persikėlė į privačius apartamentus*. Madingi tapo vadinamieji mažnamiai**, privatūs viešnamiai, butai apsistoti, kuriuos savo žinioje turėjo kiekvienas žymus ponas ir net daugelis iškilių ponių. Čia, šiose miške arba parke paslėptose vilose, viskas buvo meilei, jos patogumams. Gašlumas lėmė viską: padėtį, formą ir pirmiausia prabangų interjerą, turėjusį tikslą sustiprinti geidulius. Gundomieji buduarai, puikūs valgomieji, elegantiški atgaivos kambariai, pvz., vonios — viskas čia buvo atvykusiųjų malonumui. Sienas puošė didžiųjų dailės meistrų erotiniai paveikslai ir skulptūros, į knygų lentynas buvo sudėta visa galantijos amžiaus literatūra, iliustruota piešiniais, kurių paskirtis — jaudrinti, kurstyti geidulingumą. Net mažiausias baldelis buvo galantiškas, kiekviena kėdė — tarsi gašlumo altorius. Vieno aristokrato 1770 m. lapkričio 24 d. laiške draugui iš provincijos rašoma:

---

* Orig. (pranc.): *Cabinets particuliers.*

** Orig. (pranc.): *Petite maison.*

Prisipažįsta esanti nėščia.
Vario graviūra pagal Ž. M. Moro *(Moreau)* paveikslą. 1776 m.

Vakar ponas Rišeljė surengė didelius pietus savo mažnamyje netoli Vožiraro (Vaugirard) muitinės. Jo namelyje viskas išpuošta ciniškai. Ant sienų pavaizduotos pusiau iškilios, nepaprastai nepadorios menkavertės figūros. Tačiau per pietus įdomiausia buvo senoji hercogienė Branka (Brancas). Ji prie akių prisidėjo lornetą ir sučiaupusi lūpas šaltakraujiškai ėmė apžiūrinėti visas šias figūras, o ponas Rišeljė laikė lempą ir aiškino jų prasmę.

Dabar nebuvo tokios minties, kurios negalėtum viešai pasakyti, užgaidos, kurios neįmanoma patenkinti. Buvo pašalintos, beje, visos

kliūtys: erzinamosios staigmenos ir įkyrus smalsumas. Kiekvienas tikras mažnamis panėšėjo į gašlumo tvirtovę, į kurią, be šeimininko, galėjo patekti tik žinantis visų durų atidaromąjį slaptažodį. Čia ramiai galėjai įkurdinti savo metreses, laikinai — valandai kitai ar net dienai — priimti padorią draugo žmoną, į čia sąvadautojas, kuris buvo samdomas, kaip ir vežikas, atvesdavo prekę, įsigytą laisva valia arba prievarta. Čia pagaliau buvo galima atlikti visus tuos klestėte klestinčius iškrypėliškus lytinius nusikaltimus. Ir nė vienas išdavikiškas garsas nepasiekdavo visuomenės ausies.

Šitose nesuskaičiuojamose svetimautojų prieglaudose kasdien ir ištisus dešimtmečius būdavo švenčiamos beprotiškos ištvirkaujamosios orgijos. Pati rafinuočiausia erotinė fantazija būdavo kasdien ir kaskart vis išradingesnė. Šiam ištvirkavimui pavaizduoti yra vienintelis būdas — iš kelių pornografinių epochos romanų pateikti įtikinamų aprašymų. Juk, išskyrus patologinius de Sado* išsigalvojimus, tikrovė niekada nesivilko to meto pornografijos rašytojų vaizduotės uodegoje. Tačiau ir daug kas iš to, ką sukūrė nesveikos markizo de Sado smegenys, buvo įprasta daugybei epochos pasileidėlių, todėl tikriausiai būdavo išbandoma praktikų. Labai daug ištvirkėlių pasitenkinimą jausdavo tik dalyvaudami nusikalstamose orgijose. Mergaičių prievartavimas, kraujomaiša, pederãstija, sodomija** tikriausiai buvo patys paprasčiausi dalykai. Iš lytinių iškrypimų nekalčiausias buvo aktyvusis ir pasyvusis flagelantizmas*** su visais siaubingais padariniais. Labiausiai paplitusiems ir pikantiškiausiems mėgavimosi būdams skirtinas malonus klajūno**** vaidmuo — slaptai stebėti, kaip meilužė, o kada ne kada ir žmona tenkina pačias laukiniškiausias savo ir draugužio užgaidas. Tai labiausiai išplitusi pikantybė, ir daugelis ja išdidžiai puikuojasi. Skaitykite smulkiai Kazanovos memuaruose aprašytą jo paties ryšį su vienuole Marija Magdaliete. O ji buvo tuo pat metu ir prancūzų pasiuntinio Venecijoje kardinolo Berñio *(Bernis)* meilužė. Susitarusi su Kazanova, ji surengė pasiuntiniui šį jiems taip trokštamą reginį.

Tokios dažnai nusikaltimais pasibaigdavusiose orgijose dalyvaudavo žymiausios Prancūzijos damos: markizės, grafienės ir herco-

---

* D e S ā d a s 2 *(de Sade)* D o n a t j è n a s 2 A l f o ñ s a s 2 F r a n s u a (1740—1814) — prancūzų rašytojas, 30 metų kalintas už įvairius kriminalinius nusikaltimus. Romanų tematika — psichopatologija, erotika. Iš jo pavardės kilęs terminas „sadizmas“.

** S o d ò m i j a 1 — iš Šv. Rašte aprašomų Sodomos ir Gomoros miestų istorijos. Šių miestų gyventojai buvę pražudyti dėl baisaus ištvirkavimo ir nedorybių. Sodomija — lytinis ištvirkavimas su gyvuliais.

*** F l a g e l á n t a i 1 — V. Europoje (XIII—XV a.) religiniai fanatikai asketai, propagavę viešą plakimąsi.

**** Orig. (pranc.): *Voyeur.*

gienės. Tie, kurie buvo nepakankamai turtingi arba nepakankamai nepriklausomi, ne mažnamius įsirengdavo, o nuomodavo tylų butą ir ten keldavo savo neteisėtos meilės orgijas. Daugelis valdovo rūmų ponių turėjo tokius slaptus pramogų lizdelius. Ten jos retkarčiais pasislėpdavo su savo meilužiais arba mikliai įsiviliodavo patinkamus vyriškius, kurie sužadindavo joms meilės apetitą. Grafo Tilio memuaruose išsamiai aprašytas toks jauno grafo ir valdovo rūmų damos nuotykis. Tai klasikinis šios kategorijos pavyzdys. Daugelis kitų ponių naudodavosi mažnamiu, kurį turtingos sąvadautojos ar viešnamių savininkės tausodavo turtingiems klientams. Tai nepaneigiamai sužinome iš visais atžvilgiais neišsemiamų XVIII a. Paryžiaus policijos raportų. Policijos inspektorius Morė *(Marais)* praneša, kad markizė de Pjerkur *(Pierrecourt)* buvo nuolatinė Briso *(Brissault)* sąvadaujamųjų namų lankytoja, o baronienės Vaksem *(Vaxheim)* ir Burman *(Burmann)*, to paties liudytojo žodžiais, orgijas rengdavo daugelio lindynių lankytojų namuose. Teatro žvaigždės savo mažnamiuose tokias orgijas rengdavo nuolat. Viename policijos protokole kalbama apie baleriną Gimar *(Guimard)*:

Ji kiekvieną savaitę kelia trejus pietus. Pirmuosiuose dalyvauja dvariškiai ir aukštuomenė, paskui — rašytojai, dailininkai, mokslininkai ir pagaliau tretieji pietūs panašūs į tikrą orgiją, į kurią sukviečiamos labiausiai gundomos, nesivaldančios moterys. Per tuos pietus ištvirkavimas pasiekia viršūnę.

Tik „valgiaraštis“, kuriame tokių moterų kaip Šatoru, Pompadur ir Diubari vardai, darosi įdomus papročių istorikui. Beje, čia nė kiek neperdėta, atvirkščiai, nurodyta tik tai, kas būtiniausia.

Liudviko XV goslybių programoje visi šitie atspalviai pasikartoja pačiu rafinuočiausiu pavidalu. Žinomiausias Liudviko XV kūrinys, garsusis Elnių parkas, yra ne kas kita kaip daugybė mažnamių, kuriuose yra dideli vaikų viešieji namai, versmė karaliaus *lengvoms išdaigoms**, taip oficialiai būdavo vadinamos kasdienės Liudviko XV orgijos. Kadangi mėgstamiausias karaliaus „patiekalas“, kaip jau minėjome, buvo nekalti vaikai, tai parko gyventojomis dažniausiai tapdavo mergaitės, kurios buvo gerai maitinamos Liudviko XV meilės puotoms; taip panašiai penimi suvaryti laukiniai žvėrys medžioklei.

Jei kokį „patiekalą“ karalius pagirdavo, tai Lafertė *(La Ferté)*, karališkųjų mažnamių intendantas, turėjo teisę jį patiekti keletą kartų. Priešingu atveju jis nedelsiant būdavo išbraukiamas iš „valgiaraščio“. Toks likimas laukė visų mergaičių, pasijutusių nėščių. Šios įstaigos klestėjimu atsidėjusi rūpinosi markizė Pompadur, pataikaudamos val-

---

* Orig. (pranc.): *Menus Plaisirs.*

Gundytojas. Prancūzų vario graviūra

dovui, ją globojo įvairios metresės. Apie Liudviką XV amžininkai kalbėjo, kad visas jo gyvenimas buvo „nepabaigiamas nedorovingumas"!

Esame jau minėję, kad valdovo kiemas viešpataujančiosioms klasėms visada rodė nedorovingumo pavyzdį. Kadangi absoliutus valdovas savo rankose turėjo sutelkęs daugiausia materialinių gėrybių, tai jo rūmuose pagundų niežulys galėjo įgauti pačių akiplėšiškiausių formų. Tačiau būtų klaidinga daryti tokią išvadą: kadangi absoliutusis valdovas rodė tokį netinkamą pavyzdį, tai ir viešpataujamosios klasės buvusios sugadintos. Liudviko XVI amžius geriausiai rodo tokio teiginio nelogiškumą. Liudvikas XVI buvo gana abejingas lytiniams poreikiams. Kadangi jis iš prigimimo nebuvo linkęs ištvirkauti, tai jo lytinis gyvenimas buvo nepriekaištingas. Tačiau šis geras pavyzdys naudos nedavė. Viešpataujamųjų klasių, aukštuomenės ir finansų

aristokratijos, taip pat su jomis susijusių sluoksnių aplinkoje nesiliovė tas pats grasus ištvirkavimas. Ir tai lengva suprasti. Tendenciją gali labai ryškiai atspindėti konkretus asmuo, ypač jeigu jis yra monarchas. Savo pavyzdžiu jis ją nepaprastai išpopuliarina, tačiau ištvirkaujamąjį troškulį išugdo politinės ir ekonominės epochos sąlygos. Todėl jeigu valdovas dėl seksualinio indiferentiškumo netikėtai duos neblogą, net gerą pavyzdį, tai šitai labai mažai gali pakeisti pasaulį. Yda tiesiog susikurs kitą centrą. Liudviko XVI laikais šis centras radosi pačioje karaliaus pašonėje. Šiam atsisakius mokėti paleistuvystės duoklę, juo stropiau mokėjo jo brolis grafas Artua *(Artois)*, ištikimas Liudviko XV tradicijų tęsėjas.

Taigi viešpataujančiųjų klasių dorovė, kaip moralinio vertinimo etalonas, smuko be atvangos. Tikri pasileidėliai tapo visų gerbiamais herojais. Hercogas Lozenas aukštuomenėje buvo laikomas „pačiu kilniausiu ir nesavanaudiškiausiu kada nors gyvenusiu žmogumi". Panašiai buvo vadinamas hercogas Šuazelis, tikro paleistuvio Valmonto prototipas Šoderlo de Laklo kūrinyje. Ir tai dėjosi tuo metu, kai visas Paryžius tik ir tekalbėjo apie nežmoniškus galantiškus šio pono nuotykius. Grafas Tilis, ilgametis karalienės Marijos Antuanetės favoritas, turėjo ne tik kilnaus žmogaus, bet ir sąmojingo filosofo vardą. Ir iš tiesų jis buvo filosofas! Jis ir kiti du džentelmenai — Monako princas ir Ševaljė de la Kiurnė *(Chevalier de la Curne)* — turėjo bendrą meilužę. Kai ši tapo nėščia, grafas Tilis savo dienoraštyje įrašė tokį samprotavimą:

Greitai mūsų daliai teko dar vienas išbandymas. Rozalija pasijuto būsianti motina. Kiekvienas jautėmės esąs jos vaiko tėvas... Gimė mergaitė. Buvo kalbama, kad ji labai panaši į mane. Aš šito nežinau ir niekada nesužinosiu, kaip ir daug ko kita šiame pasaulyje.

Mintis iš tiesų verta filosofo! Tai begėdiško ištvirkavimo rezignacija ir pastangos tokiu būdu nusimesti atsakomybės naštą.

Toje epochoje moterys neatsiliko nuo vyrų. Viena aukštuomenės ponia šitaip nusakė laimingą meilužį: „Kiekvienas meilužis moteriai esti tarpustotė ir niekas kitas". Markizė de Mertėja kalba apie save: „Aš galbūt dažnai atstodavau visą haremą, bet niekada nesiduodavau įtraukiama į kieno nors kito haremą". Visiškai pamatuotai broliai Gonkūrai šitaip apibendrina savo pastebėjimus apie tos epochos moteris:

Visi mano, kad moteris, sulaukusi trisdešimties metų, jau seniai esanti išgėrusi gėdos taurę, kad jai likę tiktai šiokia tokia elegancija, paženklinta nepadorumo, ir šiokia tokia nuopuolio gracija, kad parpuolusią nuo dorovinės degradacijos ją gelbstįs tik atsargus arba geriausiu

Vakaras. Iš „Keturių dienų“ ciklo. Dail. P. A. Boduenas (*Baudouin*)

atveju padorus koketavimas. Tik silpnas savigarbos jausmo likutis — štai visa, ką ji, be šiokio tokio drovumo, atsinešanti su savimi eidama ištvirkauti.

Jeigu aiškiai įsivaizduosime esmę, tai nesunkiai padarysime išvadą, kad Prancūzijoje ištvirkavimas atvėrė paskutinę seksualinio iškrypimo bedugnę ir šiuo atžvilgiu Prancūzija pralenkė visas kitas šalis. Dėlto ši išvada būtų klaidinga. Tokia nežabota papročių laisvė nebuvo vien Prancūzijos valdovo rūmams būdingas bruožas: toks nesivaldymas viešpatavo ir kitų valdovų rūmuose. „Rusijos, Prūsijos, Anglijos, Saksonijos, Portugalijos, Ispanijos, Danijos, Parmos valdovų rūmai buvo tokių skandalų arenos, kad Versalio rūmai dar gali atrodyti kaip

paskutinė dorovingumo priebėga." Tai neperdėta. Vien Karolio II pavyzdys ko puikiausiai patvirtina šiuos žodžius. Norint nežinančiam bent šiek tiek paaiškinti, ką reiškia žodis „ištvirkavimas", reikėtų mesti akį į šlykščiausią pornografinio polėkio kūrinį „Sodoma", parašytą hercogo Ročesteriečio *(Rochester)*. Kiekvienas žodis — nepadorumas, kiekviena mintis — kloaka, kiekviena situacija — džiaugsmingas kapstymasis šioje kloakoje. Šis kūrinys, deja, tiksliai vaizduoja kasdienius Anglijos monarchijos restauratoriaus pasilinksminimus ir jo meilužes: Nelę Gvin *(Nelly Gwyn)*, ledi Kaslmein *(Castlemaine)* ir kitas. Ir reikėtų pagaliau paminėti, kad valdovo kiemo kilmingieji nesigėdijo ploti savo nešlovei, užkeltai ant scenos. Iš tiesų pederastija, ta didžiausia žmogaus gėda, kai natūralus lytinio potraukio patenkinimas jau atsibodo, buvo išaukštinta dramos kūrinyje, kurį scenoje matė Karolis II ir intymioji jo svita. Tokiomis orgijomis karališkoji dinastija ir rūmų visuomenė keršijo už tai, kad 1649 m. didžioji revoliucija iššlavė iš Anglijos keliems dešimtmečiams bjauriausią purvą.

Nors po Restauracijos buvo garsiai prabilta apie dorovinio anglų tautos auklėjimo būtinumą, apčiuopiamų šio auklėjimo vaisių labai ilgai niekas nematė. Mat šių idėjų skelbėjų keliami regeneracijos argumentai rodo, kad čia visą XVIII amžių viešpatavo tokie patys papročiai kaip ir Prancūzijoje. XVIII a. viduryje žinoma ledi Vortli Montegiu *(Wortley Montagu)* apie turtingųjų klasių emancipaciją, santuoką ir viešpatavimą rašė:

Su liūdesiu matai, kaip smunka santuoka, iš kurios dabar juokiasi mūsų merginos taip, kaip anksčiau tai darydavo tiktai jaunikaičiai. Abiem lytims santuoka pasidarė nepatogi, ir žodis pasileidimas dabar puošia ne tik jaunikaičius, bet ir merginas. Dabar žmonės nė kiek nesistebėdami sako: „Tokia ir tokia panelė, rūmų freilina, laimingai atsikratė nėštumo".

Madingi dabar Anglijoje ir mažnamiai. Ir čia juose ištvirkaudavo ne tik vyriškiai, bet dažnai ir jaunos aukštuomenės ponios. Tai matyti iš šios anglų kalba parašytos papročių studijos „Šėtono būstas"*:

Nuostabą ir nusivylimą kelia nauja yda, neseniai atėjusi į madą tarp kilnių ir gražių ponių. Jos natūralų šeimos gyvenimą apvertė aukštyn kojomis, vyrus moterimis padarė, ir jos ramiausiai ėmė išlaikyti meilužius. Kilmingos ištekėjusios ponios ir našlės kelia sau nuošalyje slaptų geidulingų malonumų pobūvius, ir šitai vadinama laisve, kuria jos naudojasi nuo neatmenamų laikų. Gražuolės, be to, panelės, išlaiko meilužius savo butuose ir važinėja pas juos viešai savo karietomis... Tokios privilegijos mūsų sentėviai nežinojo.

---

* *Orig. (angl.):* Satans Harvest Home.

Anglijos visuomenėje buvo paplitę apskritai tie patys papročiai kaip ir Prancūzijoje. Kai Londone madingos pasidarė Adomo šventės, tai daugelis kilmingų ponių šia „pikantiška naujiena“ buvo sužavėtos ne mažiau nei vyrai. Viename amžininko pranešime apie tokį plikšių vakarą, kurį sąvadautoja Penderkvast *(Penderquast)* iškėlė savo prabangiai apšviestame seralyje*, sakoma:

*Į šią puotą atvyko daug puikių ir kilmingų ponių su kaukėmis, tačiau visos plikut plikutėlės**. Vyriškiai už įėjimą mokėjo penkias ginėjas. Orkestras griežė šokius, buvo šaltų užkandžių atsigaivinti! Pasibaigus šokiams, salės šviesos užgeso ir daugybė sofų virto orgijų vieta.*

Kai kita tokia orgija buvo aptikta policijos ir kai ši ėmėsi tirti dalyvių asmenybes, prostitutės buvo nustebusios, kad pusė viešnių buvo iš aukštosios Londono visuomenės. Ypač stebino tai, kad ponios, kurios elgėsi itin begėdiškai, pasirodė esančios ne nešlovingos prostitutės, bet hercogienės.

Toli būdavo nueinama ir per oficialias iškilmes. Štai jau minėtas atsitikimas su garsiąja panele Čadle, į pasiuntinio puotą atvykusia kaip Ifigenija, vien tik su peršviečiamu tiuliu, t. y. nuogut nuogutėlė.

Aptariant Vokietijos valdovų papročius, labai sunku pasakyti, kuriems iš jų atiduoti nugalėtojo palmę. Paprastai pačia prašmatniausia ydos viešpatyste vadinami Saksonijos Augusto Stipriojo rūmai. Žymios favoritės Aurora Kenigsmarkietė, grafienė Kozel *(Cosel)*, grafienė Esterlė *(Esterl)*, ponia Hoim ir kitos juos nuspalvino ypatingomis spalvomis. Tačiau tai būtų neteisinga kitų rūmų atžvilgiu. Skirtumas tas, kad Dresdene ir Varšuvoje (Augustas buvo ir Lenkijos karalius) ištisais metais trukusių orgijų prabanga ir išlaidumas buvo tiktai meniškesnės formos. Bet ydingumu „lyderiams“ nė kiek nenusileido dešimtys kitų Vokietijos valdovų rūmų.

Pavyzdžiui, lordas Viljamas Reksolas *(William Wraxall)* rašo apie Kaselio rūmus: „Nepaisyti padorumo čia buvo it kokia šventa pareiga“. Apie Baden Durlacho*** hercogą kitas keliautojas pasakoja, kad jis „linksmindavosi šimto šešiasdešimties sodininkių hareme“. Įsitaisyti dvidešimties, trisdešimties, penkiasdešimties, šimto ar dar didesnį oficialių favoričių haremą buvo vienas stipriausių didžiųjų ir

---

* S e r ã l i s 2 (pranc. *sérail* < turk. *saray* 'rūmai') — turkų sultono rūmai su haremu.

** Orig. (lot.): *puris naturalibus.*

*** B ã d e n l D u r̃ l a c h a s — istorinė Vokietijos sritis, markgrafystė (1565—1715).

Nekantri gražuolė. Dail. N. Verkoljė *(Verkolje)*.
Galantiškas olandų drabužių paveikslas. Apie 1685 m.

mažesniųjų valdovų troškimas. Apie papročius, viešpatavusius Miuncheno valdovo kieme, ypač Karolio Albrechto laikais, byloja nekomentuotini tokį gyvenimą liaupsinantys gašlūs Adrijano van der Verfo *(Adrian van der Werffs)* paveikslai. Aprašydami Štutgarto rūmų papročius hercogų Karolio Eugenijaus ir Karolio Aleksandro laikais, net patys kukliausi rašytojai priversti griebtis dviprasmių palyginimų, o drąsesnieji, piešiantys tikroviškesnėmis spalvomis, prisipažįsta atkuriantys dėlto tiktai apytikrį vaizdą. Tas pat dėjosi ir menkesnės reikšmės dvaruose, tai rodo vieno ar kito dvaro istorija.

Šių visuomenės klasių ir grupių periferijoje, su jomis ekonominiais ryšiais susijusiuose sluoksniuose, matomi tie patys ištvirkimo atspalviai.

Įsižiūrėję į miestus, atsitiktinai tapusius feodalinės invazijos aukomis, aiškiausiai matome, kaip iš viršaus į žemesniuosius visuomenės sluoksnius nuolat plūdo purvo srautai. Labiausiai pamokomas, galimas daiktas, pavyzdys gali būti Koblencas tais metais, kai tapo prancūzų emigracijos centru. Iš daugelio dokumentų apie dorovinį Koblenco gyventojų pakrikimą pateiksime citatą iš magistro Laukhardo autobiografijos. Joje sakoma:

Pamačiau, kaip emigracija siaubingai griauna dorovę. „Čia, Koblence,— pasakė man vienas doras senas Triesto puskarininkis,— jūs nerasite nekaltos mergaitės, vyresnės nei dvylikos metų. Prakeiktieji prancūzai čia gėdingai šeimininkavo.“ Ir iš tiesų: visos mergaitės ir moterys, net daugelis senų davatkų, kabinte kabindavosi vyrams ant kaklo. Priešais vienuolyną, kuriame aš gyvenau, buvo vyninė, ir trys šeimininkės dukterys prancūzus viliote viliojo pulkais. Kartą aš taip par užėjau su vienu emigrantu. Trys nimfos sėdėjo prancūzams ant kelių ir su didžiausiu pasitenkinimu klausėsi jų nešvankybių. Veikiai pasirodė dar kelios merguželės, ir prasidėjo tai, kas pralenkia net garsiųjų Berlyno viešnamių papročius. Porelės išeidavo ir vėl sugrįždavo tarsi niekuo dėtos.

Kitas visuotinio, ypač didžiųjų miestų, ištvirkimo rodiklis — bulvariniai papročiai. Tada bulvaruose prostitucija klestėjo kur kas plačiau nei dabar. Savo „Britanijos analuose“ Archenholcas rašo apie Londono Sent Džeimso *(Saint James)* parką:

Septyniolika parko vartų naktį būdavo užrakinami, tačiau vienų arba kitų vartų raktus būdavo galima nusipirkti už ginėją, taigi ten galėjai praleisti visą naktį. Ir šia proga buvo puikiai naudojamasi — dažnai ne itin dorais tikslais. Pavyzdžiui, 1780 m. tų raktų buvo parduota apie 6500.

Apie Berlyno Tirgarteno parką rašoma J. K. Miulerio „Berlyno, Potsdamo ir Sansusi paveiksluose“:

Tai meilės giraitė, kurioje keistai ir maloniai susipina šviesa ir tamsa kaip Pafuose, kur mąstytojas ir paleistuvis turi apie daug ką pasikalbėti. Į čia, kaip prie Mahometo kapo, iš viso miesto plūsta it maldininkų geidulių apimtų moterų ir riterių vilkstinės.*

Panašiai rašoma ir apie daugelio kitų didžiųjų Europos miestų parkus ir skverus.

---

* P ā f a i 2 (gr. *Paphos*) — antikos laikais du Kipro salos miestai. Viename iš jų buvo garsioji Afroditės šventovė.

* * *

Venera ir sutanotasis Priapas. Atskiro, nors ir glausto, žodžio pasakojime apie epochos dorovės būklę verta ir Katalikų Bažnyčia.

Paviršutiniškai nesunku padaryti išvadą, kad didžioji klero dalis atvirai ciniškai braidė visuotinio nedorovingumo purvynuose, kad Bažnyčios tarnai ne tik nekliudė plisti ištvirkimui, bet jį skatinte skatino. Tačiau vos tik pažvelgsime į esmę, pastebėsime reikšmingų ir didelių skirtumų. Tik tam tikri dvasininkijos sluoksniai atvirai dalyvavo visuotinėje nepadorumo orgijoje — tai aukštoji dvasininkija ir nemaža dalis vienuolių. O kita, didžioji, dvasininkijos dalis? Galima kalbėti tik apie asmenis, kurių, beje, gana daug, kadangi nesantuokinis gyvenimas skatina pasinaudoti patogiomis progomis, o jų niekas tiek neturėjo kiek katalikų kunigas. Šie skirtumai visiškai atitinka pačioje Bažnyčioje viešpatavusius klasinius prieštaravimus, nes jie ir čia yra stipresni už moralinį mokymą.

Įprastinis kaltinimas Senojo režimo Bažnyčios hierarchams esti tai, kad dorovinis aukščiausiasis dvasininkijos elgesys, ypač Prancūzijoje, nė kiek nesiskyrė nuo valdovo rūmų aukštuomenės elgesio. Priekaištas visiškai pamatuotas, nors pačiu faktu nėra ko stebėtis: gerai mokamos bažnytinės pareigos buvo ne kas kita kaip sinekūros, kuriomis karaliai apdovanodavo savo šalininkus. Šių pareigų esmė — gaunamos iš jų pajamos, o su jomis susijęs dvasininko titulas yra tiktai priemonė pridengti toms pajamoms.

Jau vien iš to matyti, kad Bažnyčios hierarchai ne tiek linko į Kristaus Evangeliją, kiek į viešpataujančiųjų klasių Epikūro filosofiją. Jeigu turėsime omenyje gaunamas pajamas, jeigu nepamiršime, kad kiekvienas iš pusantro šimto Prancūzijos arkivyskupų ir vyskupų turėjo 250—300 tūkstančių frankų metinių pajamų (mūsų pinigais beveik pusė milijono), o kurie ne kurie Bažnyčios kunigaikščiai, pavyzdžiui, Štrasburgo arkivyskupas, gaudavo net po tris milijonus, tai šie duomenys pakankamai aiškiai byloja, koks milžiniškas buvo šių aukštuomenės saturnalijų* parazitų vaidmuo.

Šiek tiek sudėtingesnės yra priežastys, skatinusios ištvirkavimą daugelyje vienuolynų, ypač moterų. Tačiau ir jų šaknis rasti nėra labai sunku. Pirmiausia tik konstatuosime faktus. Visose katalikų šalyse tais laikais randasi daug moterų vienuolynų, kurie, neperdėdami pasakysime, buvo tikri paleistuvystės namai. Gyveno vienuolės be menkiausio rūpesčio, nevaržomos moralės. Kazanova savo memuaruose aprašo tokius vienuolynus Venecijoje:

* S a t u r n ã l i j o s 1 (lot. *Saturnalia*) — 1. Romėnų šventė dievo Saturno garbei; 2. audringas puotavimas, nežabotas ūžavimas.

Galantiška vakarienė

Šių vienuolynų priimamieji ir namai kurtizanių, beje, sekamų daugybės policijos šnipų, buvo vienintelė vieta, kurioje susirinkdavo Venecijos diduomenė: ir ten, ir čia viešpatavo vienoda laisvė. Muzika, pokyliukai, galantiškumas mažai buvo draudžiama vienuolynų priimamuosiuose, kaip ir kazino. Pietras Longis (Pietro Longis) pavaizdavo šiuos vienuolynų papročius įdomiame paveiksle (saugomas Piliečių muziejuje** Venecijoje).*

Rūstūs ordino statutai vienuolynuose dažnai būdavo tik kaukė, taigi juose laisvai klestėte klestėjo paleistuvystė. Vienuolės beveik be jokių kliūčių galėdavo ieškoti galantiškų nuotykių, o vadovybė tyčia „nepastebėdavo", jeigu simboliškos kliūtys ir tvoros būdavo

* K a z i n ò (pranc. *casino* < it. *casino* 'namelis'). Čia turimas omenyje vad. *mažnamis*, pranc. *petite maison.*

** Orig. (lot.): *Museo civico.*

visiems žinomu būdu ignoruojamos. Kazanovos įamžinto Murano vienuolyno vienuolės turėjo draugų ir meilužių, nešiojosi raktus, kuriais galėjo kiekvieną vakarą slaptai atsirakinti duris ir išeiti iš celės, o Venecijoje eiti ne tik į teatrus, bet ir lankytis savo meilužių mažnamiuose. Kasdieniškame vienuolių gyvenime meilė ir galantiški žygiai būdavo iš tiesų svarbiausias darbas: patyrusiosios tvirkina naujas įvilktąsias, o paslaugiosios supažindina šias su savo draugais ir pažįstamais, panašiai kaip sąvadautojai savo klientus aprūpina naujomis prekėmis.

Šio vienuolyno vienuolės — subtiliausios meilės žynės, jos ne tiktai dalyvauja visokiausiose orgijose, bet ir pačios kelia orgijas, ir, be to, tokias prašmatnias, kokias galėtų sumanyti tiktai ištvirkėliška galva. Net priimamajame jos nusilenkia gerbėjams, nors čia, suprantama, pasimatymas apsiriboja tiktai flirtu. Ne vien Kazanova piešia tokius Murano vienuolyno papročius. Jau prieš pusę šimtmečio Saksonijos kronprincas Augustas šiame vienuolyne rado tokį pat rafinuotą Priapo kultą. Pelnicas informuoja:

Du mėnesius, t. y. kol jos vyras buvo kaime, princas lankydavęs ją. Tačiau vėliau iškilę sunkumų, taip pat įgimtas jo nepastovumas privertęs ponią Matėją pakeisti vienuole iš Murano vienuolyno. Princo meilė buvo turėjusi paisyti viso taisyklių rinkinio. Vienuolė privertusi jį skersai ir išilgai išvažinėti visą Švelnumo šalį, tik paskui įsileido į Palaimos sostinę.*

Panašių duomenų galima pateikti ir apie daugelį kitų Italijos, taip pat ir Prancūzijos moterų vienuolynų. Pfalco grafienė, Luiza Olandiškė, Monbjuisono *(Manbuisson)* vienuolyno viršininkė (hercogienės Elžbietos Šarlotės teta), iš vienuolyno nuo įvairių vyrų į pasaulį paleidžia ne mažiau kaip keturiolika vaikų. Ir tai ponios ne tik nevertė raudonuoti, atvirkščiai, ji viešai didžiavosi savo vaisingumu. Laiške, rašytame savo giminaitei, sakoma:

*Viršininkė Luiza Olandiškė, Frederiko V, Pfalco kurfiursto, duktė**, pagimdė tiek nesantuokinių vaikų, kad turėjo įprotį prisiekti savo pilvu, kuriame išnešiojo 14 vaikų***.*

Panašios įstaigos, kaip matome, tik vadinosi vienuolynais, o iš tiesų buvo oficialios nedorovingumo šventovės. Ir tai visiškai sutampa su tais pakitusiais, t. y. naujais, tikslais, kuriems nuo XVI a. vis labiau ėmė tarnauti moterų vienuolynai. Pamažu iš skurdo prieglaudų

---

*Orig. (lot.): *terra firma.*

** Orig. (pranc.): *fille de Frédéric V, Electeur Palatin.*

*** Orig. (pranc.): *par ce ventre qui a porté 14 enfants.*

vienuolynai darėsi pensionais, į kuriuos dvarininkai siųsdavo netekėjusias dukteris ir jaunesniuosius sūnus. Vienuolynai, kuriuose gyveno diduomenės dukterys, paprastai garsėjo viešpataujančia arba toleruojama elgesio laisve.

Kadangi tokie vienuolynai tarnavo vien tik dvarininkų interesams, tai buvo ne tik savotiška netekėjusių dvarininkaičių prieglauda, bet tenkino ir daug kitų viešpataujančių klasių poreikių. Varginama nuolatinių švenčių aplinka sukeldavo laikinos ramybės ir poilsio poreikį, o kur geriau jį rasti, jei ne vienuolyne. Taigi kurie ne kurie vienuolynai tampa savotiškomis sanatorijomis. Jose būdavo bandoma pailsėti nuo pernelyg triukšmingo gyvenimo. Galantiškoji intriga, antra vertus, retsykiais turėdavo tokių padarinių, jog reikėdavo greitai ir nepastebimai dingti iš viešo gyvenimo. Šiuo atžvilgiu ir vėl kas galėjo būti patogiau už vienuolyną. Našlė, norėjusi demonstratyviai pabrėžti savo liūdesį dėl vyro mirties, dažnai nesugalvodavo nieko geresnio kaip metams užsidaryti. Norinčiai nusivalyti suterštą vardą taip pat geriausia būdavo kurį laiką pabūti vienuolyne. Žodžiu, vienuolynas liaujasi būti kapu, tampa viešpataujančių klasių užuobėga.

Jau minėta, kad vienuolynai ėmėsi auklėti aristokratų, apskritai turtingųjų vaikus, kadangi šie trukdė tėvams linksmintis. Užsimenama ir apie tai, jog šios klasės nerado patogesnės vietos patyliukais atsikratyti kokios nors giminaitės arba neištikimos žmonos. Tačiau visa tai dar neišsemia visų naujų vienuolyno funkcijų. Bet ir šios atitiko valdančiųjų klasių poreikius. O Bažnyčia — ištikima jų valios vykdytoja — buvo klusni ir stropi. Turtingieji antai anaiptol nereikalavo iš savo dėl šeimos interesų neištekėjusių dukterų būtinai pasiaukoti skaistybei, išskaidyti turto. Atvirkščiai, buvo stengiamasi sudaryti tokias sąlygas, kad jos galėtų mėgautis visu tuo, ką moteriai teikė santuoka. Tuo iš dalies galima paaiškinti lengvabūdišką ir prabangų vienuolynų gyvenimą. Ir dar viena aplinkybė: vienuolynai spietėsi daugiausia netoli įvairių šalių politinio ir visuomeninio gyvenimo centrų.

Suprantama, tai dar nereiškia, kad visuose kituose vienuolynuose, kuriuose vienuoliai ir vienuolės duodavo įžadus, viešpatavo pavyzdingi, išties šventi papročiai. Vyrų ir moterų vienuolynų papročiai veikiau priminė XVI a. visuomenės gyvenimą. Prie tokios išvados prieini atsargiai remdamasis šiuolaikiniais vienuolynų gyvenimo aprašymais. Ypač atsargiai reikia žiūrėti į stereotipinius jėzuitų kaltinimus. Jeigu kiekvienas tikras arba išgalvotas gėdingas jėzuitų darbas atsiliepdavo šimtabalsiu aidu tais laikais, kai viešpataujančių klasių nedorovingumas klestėte klestėjo, tai norom nenorom imi galvoti, kad čia būta dar ir kitokių motyvų, ne vien garbingo dorovinio piktinimosi. Taip iš tiesų ir buvo...

Ir šias tikrąsias dorovinio jėzuitų puolimo priežastis nesunku ras-

ti. Brolių jėzuitų ordinas tada ne tik žvejojo sielas, bet, visų svarbiausia, sunkė pridedamąją vertę. Ir ne tik nuo seno išbandytu palikimų paveldėjamųjų teisių viliojimu, bet labai dalykiška ir tuo laiku tiesiog milžiniško masto jūrų prekyba. XVIII a. jėzuitai buvo galingiausia tarptautinė prekybos kompanija. Jie buvo, vadinasi, vieninteliai ir tuo labiau pavojingi visų šalių prekybinės buržuazijos konkurentai. Štai kur šuo pakastas, kad į viešumą iškilę doroviniai jėzuitų vienuolynų prasižengimai visada būdavo piešiami tokiomis juodomis spalvomis ir kiekvienas kaltinimas atsiliepdavo vis garsesniu dorovinio nepasitenkinimo aidu. Mat kovai su ekonominiu konkurentu, kaip žinoma, nėra veiksmingesnio ginklo už dorovinį pasipiktinimą.

Nors visus panašius aprašymus būtina vertinti atsargiai, negalima tikėti kiekvienu žodžiu, bet, antra vertus, nepamirština: tuo laiku gana smarkiai blanko pirmykštis bažnytinių institucijų turinys, susiformavęs besąlygiško asketizmo epochoje, todėl Bažnyčios įstatymai tolydžio nebegalėjo tinkamai veikti tų įstatymų vykdytojų. Juo labiau modernėjo Bažnyčios ekonomikos pamatas, juo ryškiau kito, pasaulėjo ir kunigų, vienuolių, tiek vyrų, tiek moterų, elgesys. Arba: galantijos epochoje dėl palankaus vienuolių nesantuokinių ydų plitimo paleistuvavimo vėliavininkais labai dažnai tapdavo sutanotieji. Tai būtų galima patvirtinti gausybe istorijos pavyzdžių. Štai pikta istorijos ironija: nepaprastai turtingo Bažnyčios hierarcho kardinolo Rogano vyskupo rūmus Štrasburge amžininkai vadino „Citeros* prieplauka“. Kelias į prabangą, kaip ir Renesanso laikais, vingiavo per Bažnyčią.

* * *

Rimbas ir kosmetika. Kiekvienam konkrečiam geiduliui patenkinti gamta nubrėžia tam tikras ribas.

Jeigu asmenybė reikalauja arba atiduoda daugiau negu gamtos leista, t. y. peržengia natūralias ribas, tam padaryti jai reikia dirbtinių dirgiklių. Tais laikais, kai geidulingumo kultas pranoksta visus kitus gyvenimo poreikius, šios dirbtinės dirginamosios priemonės esti itin svarbios ir individo, ir visos visuomenės gyvenime, todėl jos niekada nebuvo taip intensyviai vartojamos kaip Senojo režimo laikais. Šie dirgikliai, knygos „Mano ryto valandos Paryžiuje“** autoriaus Heincmano *(Heinzmann)* žodžiais, turėjo tikslą „visus turtingus žmones padaryti gašlumo mašinomis“.

---

* C i t e r a 1 (gr. *Cythērē*) — Veneros vardo sinonimas, kilęs iš salos, taip pat jos miesto *(Cythēra)* vardo. Mieste buvo Veneros kulto šventykla.

** Orig. (vok.): *Meine Frühstunden in Paris.*

Tikslas buvo pasiektas, mokslas vis pergalingiau skverbėsi į šią sferą. Net neįsivaizduojami meilės gėrimai ir simpatiniai* vaistai, paklausūs viduramžiais, pasipildė veiksmingomis erotinėmis** bei kosmetinėmis priemonėmis. Ypač pastarosios greitai tapo tokios būtinos, kad nė viena moteris nenorėjo jų atsisakyti, nes tai traukė vyrus... Dažus ir kvepalus vartojo ne tik visų sluoksnių miestietės, bet ir ūkininkaitės, o šios jais naudojosi net labiau negu kitos. Ūkininkaitė, paklusdama laiko reikalavimams, taip pat baltino ir rausvino veidą, šlakstėsi suknelę kvepalais. Neturinčios pinigų brangiems skaistalams ir esencijoms tenkinosi pigesniais surogatais, o visai neturtingos — sutrintų plytų milteliais bei pačių pasigamintais primityviais kvepalais.

Kiekvienas iš patirties žino nuo seniausių laikų, kad kurie ne kurie augaliniai ir gyvuliniai kvapai sustiprina vyro troškimą paimti moterį, kuri tuos kvapus skleidžia. Juo labiau žmonės suprato, jog su tam tikrais kvapais asocijuojasi visiškai kitokie erotiniai vaizdiniai, juo greičiau šis poveikis darėsi ypatingas mokslo objektas. Imta diferencijuoti, iš pradžių nesąmoningai, tiesiog instinktyviai, paskui sąmoningai.

Liekna arba pernelyg liekna moteris vartojo stipriai stimuliuojamus kvepalus — ambrą arba muskusą, mat jie padėdavo atrodyti jai apkūnesnei ir todėl labiau geidžiamai. Apkūni moteris, atvirkščiai, vartojo kvepalus, pagamintus iš gėlių su liaunais stiebeliais, nes tada pati jautėsi atrodanti it oras. Šis mokslas, mūsų laikais moters kartu su chemija subtiliai, ligi tobulybės išpuoselėtas, gerokai pasistūmėja į priekį XVII ir XVIII a. Po viduramžių jis nebuvo visiškai užmirštas, bet nemokama juo naudotis arba naudotasi labai negrabiai. Ir XVI a., beje, iš naujo pasisavinta tik svarbiausi efektai. O vartoti jie buvo plačiu mastu be jokio saiko. Prie iškvepintų pagalvėlių, kurias moterys, Santa Klaros žodžiais tariant, nešiodavo pasikabinusios ant kaklo ir krūtinės, prisidėdavo stipriai iškvepintos pirštinės bei kojinės. Pagaliau būdavo iškvepinamos visos drabužio dalys, taigi moteris skendėdavo kvapų debesyje.

Noras žadinti vyrams jaudulius skatino moteris griebtis ir šiurkščių priemonių — dažytis bei pudruotis. Mes jau kalbėjome, ko būdavo

---

* S i m p ã t i n i s (gr. *sympathės* 'juntamasis') — simpatinė nervų sistema: vegetacinės nervų sistemos dalis, reguliuojanti organizmo adaptacines ir trofines funkcijas.

** A f r o d ì z i j a 1 — žodis, kilęs iš graikų meilės deivės Afroditės vardo ir reiškiantis nepasotinamą lytinį traukimą. Vietoj šio lietuvių kalboje nežinomo ir žodynuose nepateikiamo žodžio vertėjas pavartojo sinonimą „erotika".

prisigalvojama. Kitas įrodymas — nuolatiniai vyrų priekaištai dėl didelių išlaidų žmonų kosmetikai.

XVIII a. kvepalus ir dažus nesaikingai vartoti skatino, tiesa, dar ir kitos priežastys. Pagrindinė ir svarbiausia: noras panaikinti nemalonų nuo kiekvieno sklindantį kvapą. Šiais laikais vargu ar galime tai aiškiai įsivaizduoti. Elegantiškasis amžius buvo ir pasibjaurėtino nevalyvumo metai. Išorinis blizgesys ir kerimas aromatas, šiaip ar taip žiūrėtum, buvo ne kas kita, o tik to nevalyvumo priedanga. Žmonės visiškai atprato praustis. Liudvikas XIV rytais rankas ir veidą tik šiek tiek pasipurkšdavo odekolonu. Štai ir nusiprausta. Todėl nuo jo per dešimt žingsnių taip nepakenčiamai dvokė, kad galėdavai net susivemti,— kartą jam suirzusi pareiškė ponia Montespan.

Kadangi milžiniškoms šukuosenoms sutvarkyti reikėtų keleto valandų darbo, moterys liovėsi kiekvieną dieną šukuotis, ir net žymios ponios šukuodavosi tiktai kartą per savaitę arba dvi. Daugumas vidutinių arba smulkiųjų miestiečių moterų, kaip žinoma, šukuodavosi tik kartą per mėnesį. Nenuostabu, kad jų plaukuose knibždėte knibždėdavo parazitų, ir iš jų sklisdavo sugedusių tepalų kvapas. O dar nemalonūs kvapai iš burnos, nes daugelio dantys buvo nevalomi ir kiauri.

Ne mažiau rimtos priežastys daugelį skatino griebtis skaistalų ir baltalų. Ir ne tik dėl norimos įgauti veido spalvos, šitaip būdavo slepiami raupų pėdsakai; ši liga XVIII a. subjaurojo daugumą veidų. Dažai ir pudra slėpdavo sergamų ar persirgtų venerinių ligų simptomus arba padarinius. Be kosmetikos priemonių, be kita ko, žadinančių ir erotinius jausmus, buvo daug visokių materialių gudrybių, skirtų vien tik jausmams dirginti, pažadinti miegančią katytę*... Vienos iš pačių nekalčiausių — tam tikri prieskoniai ir skanėstai; ilgainiui įžiūrėtas erotiškas jų poveikis. Esama nemažos panašių patiekalų puokštės, neretai diskutuojama, kuris iš jų labiau, kuris mažiau veikia. Beje, buvęs pastebėtas skatinamasis kavos poveikis, buvo patariama negerti jos tiems, kurie nenori tapti savo jausmų aukomis. Stipresni buvo erotiniai nuodai, iš kurių labiausiai žinomi — kantaridinas**, arba ispaniškoji muselė. Jų įmaišydavo į maistą arba dar dažniau vartodavo kaip saldainius. Nors ir itin pavojingi, šie „vaistai" buvo labai populiarūs. Meilužis jų griebdavosi norėdamas ypač pasižymėti, o baikštus ir drovus — norėdamas įvekti netikusią savo nuotaiką. Ypač jais naudodavosi legionai vyrų, dėl nesaikingos meilės pirma laiko

---

* Orig. (pranc.): *Reveiller le chat, qui dort.*

** Organinis junginys, esantis minkštavabalio *Cantharis* kraujyje ir lytinėse liaukose. Erzina odą ir gleivinę, sukelia jų uždegimą, galvos skausmus, traukulius.

nukamavusių savo organizmą. Šis nuodas praversdavo ir vienas kitą tvirkinti. Kadangi jis veikdavo staiga, tai pakakdavo vikriu judesiu įlašinti jo į vyno taurę arba pasiūlyti kaip saldainį — ir partnerį veikiai ištinka jums norima būsena: moteris taip įsimyli, kad tenkina visus vyro norus, o vyrą apima tokia jausmų beprotybė, kuri įveikia priešinimąsi, kad ir kaip meistriškai jis būtų suvaidintas.

Moterys taip pat slapta vartodavo skatinamąsias, kaip tada sakydavo, „meilės piliules" arba tam, kad reikiamu momentu veidas nušvistų „švelnumu"*, arba kad iš anksto būtų apimta tokios nuotaikos, kuri neapviltų vyro vilčių. Ponia Pompadur tokių „meilės piliulių" griebdavosi tada, kai, jos pačios žodžiais tariant, tapdavo „šalta kaip antis", ir tuo veikiau atstumdavo, nei žavėdavo karalių meilužį. Daugelis ponių jas vartodavo nuolat, kad visada galėtų parodyti savo pasirengimą epochos itin vertinamiems galantiškiems žygiams.

Tačiau labiausiai paplitęs ir, atrodo, patikimas erotinamasis vaistas vis dėlto buvo plakimasis**. Jis žinomas visais laikais, garsus ir viduramžiais, ir Renesanso epochoje. Tačiau čia svarbu patikslinti, ar ši anomalija esti trumpa ir atsitiktinė, ar, atvirkščiai, plačiausiai išplitusi. Pirmiausia kalbama apie patologijos bėdą, kurios vieta medicinos vadovėliuose, ir tik antruoju atveju ji yra sudėtinė papročių istorijos dalis. Absoliutizmo epochoje plakimasis, be abejo, buvo socialinis reiškinys, sudėtinė bendro lytinio gyvenimo dalis.

Vytinė visur buvo vartojama, apie ją būdavo kalbama atvirų atviriausiai: Ji buvo gailaujamas skanėstas, ir žmonės didžiavosi, kad geba šią priemonę tinkamai įvertinti.

Daugelis vyrų nuolat lankydavosi žinomose įstaigose, kuriose arba patys gaudavo vytine, arba mėgaudavosi proga čaižyti mergaites ir vaikus. Visuose viešnamiuose buvo šio darbo meistrių, o kiekvienuose bent kiek tvarkingesniuose namuose veikė dar ir vadinamosios kankyklos su visais reikiamais įnagiais.

Plakimas — svarbi sudėtinė lytinio gyvenimo dalis, tam tikras absoliutizmo laimėjimas, nes šį patologijos reiškinį jis pavertė sociáline yda. Turint omenyje raidos logiką ir istorinę padėtį, šį reiškinį nesunku suprasti. Pirma — žlugus Renesansui, plito jausmų srities tendencija atmesti kūrybinį juslingumo pradmenį, antra — geidulingumas paverčiamas niekada nepatenkintu ir niekada nepatenkinamu galantišku troškimu. Kadangi pernelyg stipriam lytiniam potraukiui reikia didesnių jėgų, nei duota gamtos, tai turi padėti botagas, nes

* Orig. (vok.): *Eine tendre Miene.*
** Orig. (pranc.): *Flagellation.*

smūgiai į tam tikras kūno vietas dirgina lytinius centrus. Pagaliau trečioji ir svarbiausia priežastis — moters pasodinimas į valdovės sostą, kad vyriškis būtų dar labiau natūraliai pažemintas. Didžiausias vyro pažeminimas visuomenėje, iš tikrųjų sukurtoje vyrui viešpatauti, yra tai, kad viskas apverčiama aukštyn kojomis, ir moteris gauna teisę žeminamai elgtis su vyru. O su juo moteris šitaip elgiasi tada, kai tarsi griežta guvernantė „pliekia vyrą rykšte it nepaklusnų vaiką".

Tuo galima paaiškinti, kodėl plakimu kaip jaudinamuoju įnagiu naudojasi visokio amžiaus ir visų sluoksnių žmonės. Knygoje „Veneros mokyklos mokytoja, arba beržinė košė"*, giriančioje plakimą XVIII a., rašoma:

Daugelis žmonių, nepakankamai pažįstančių žmogaus prigimtį, įsivaizduoja, kad plakimo aistra esanti apėmusi tik senius ir seksualinio ištvirkimo išsekintus žmones. Iš tiesų yra ne taip. Jaunikaičių bei vyriškių pačiame jėgų žydėjime, apimtų šios aistros, yra nė kiek ne mažiau nei ją garbinančių senių ir bejėgių.

Masinio reiškinio, plakimo, atsiradimo sąlygų aprašymas dėlto mus verčia daryti išvadą, kad ši aistra plinta juo plačiau, juo didesnė to ar kito gyventojų sluoksnio, tos ar kitos klasės moters valdžia.

Daugumas šia tema rašiusių autorių, beje, sutaria, kad yda niekur nebuvo taip plačiai išplitusi kaip Anglijoje. Šią nuomonę sunku paneigti ir dėl to, kad su plakimu susiję dokumentai paprastai yra angliškos kilmės, ir todėl, kad jokioje kitoje šalyje taip viešai ir tiesiai nebuvo garbinama vytinė. Šiems abiem faktams patvirtinti pateiksime vieną pavyzdį — žinomą istorinę Samuelio Batlerio** poemą „Hudibras", kurioje ši yda pavaizduota plačiai su satyriška išmone. Cituojame kaip įrodymą šiuos tos poemos posmus:

Proto motina vytinė baudžia,
Mokslo pila įsakmiai;
Ir ožiai nuo jos pabėga,
Ir uolumą pasitelkia;
Pamatus viskam ji kloja —
Ir poetams, ir kariams.
Dovana likimo — moteris ir košė beržinė;
Kodėl gi ne kūmui ta košytė,
Kurio netramdomam šėlsmui
Vaisto nėr geresnio niekur?

---

* Orig. (angl.): *Venus School Mistress or Birchen sports.*

** B ā t l e r i s 1 *(Butler)* S a m u è l i s 2 (1612—1680) — poetas satyrikas, anglų žemdirbių rūmų, teismo tarnautojas. Kūryba — istorinė, satyrinė, puritonų laikų tematikos poema „Hudibras".

Galantiška vakarienė. Vario graviūra pagal J. B. Hiujė *(Huet)* paveikslą

Amūras — berniukas juk aklas:
Gailėsi rykštutės — žalosi vaikutį...

Kaip kubilius lanką traukia
Ir lydui, ir frygui į taktą,
Taip ir plakantis šauniai gali
Ir daro tai šauniai, ritmingai,
Meilės žadina jausmą uoliai.

Tai ne taip skausminga
Kaip kiti galantijos būdai;
Kas nesiekia ranka rykštės,
Mieliau nei ieško saitų,
Kad sukurtų rimą meilės dainai
Laikraščiui ar gal poezijos rinktinei?

Dėlto rizikinga būtų plakimą matyti tik kaip anglų ydą ir aiškinti ją, kaip kada ne kada daroma, anglų šiurkštumu. Nėra reikalo įrodinėti, kad ši yda XVII ir XVIII a. buvo nepaprastai paplitusi ir visose kitose šalyse, ji buvo užkrėtusi daugelį vienuolynų nuo paties pietinio Europos ligi šiaurinio jos pakraščio. Taigi aptariama yda tampa masiška visur, kur varžomi natūralūs gamtos poreikiai. Todėl ji ir atsiliepia tik skatinama įmantriausiais dirgikliais, o nepaprastai suerzinti geiduliai patenkinami tik tokiu būdu.

* * *

Kekšė soste. Ligi šiol žiūrėjome į „meilę" kaip į savitikslį, jei neturėsime omenyje santuokos skyriaus. Tačiau šioje epochoje, kaip ir kiekvienoje kitoje, meilė šiuo atžvilgiu tampa ypač svarbi tik suvokus, kiek ji yra ir ar yra priemonė pasiekti tikslui, t. y. paprasčiausias atsilyginamasis mokestis.

Visais laikais, suprantama, „meile" būdavo mokama už įtaką, padėtį visuomenėje, galybę ir t. t. Meilė ir prekinė jos vertė yra glaudžiai susijusios. Todėl kiekvienoje epochoje galima rasti daugybę dokumentų, atvirai arba su šiokia tokia priedanga patvirtinančių prekinį meilės pobūdį. O kadangi jis neatskiriamas nuo meilės, tai reiškinio mastai ir yra vienintelis epochos kultūros matas. Juo giliau į sceną traukiasi prekinė meilės vertė, juo labiau tvirtėja aukščiausią dvasinį pakilimą sukuriantys jausmai, juo tobulesnė ir kultūra. Ir juo ryškesnė prekinė meilės išraiška, juo menkesnė kultūra. Jeigu šitaip matuosime, tai absoliutizmo epocha bus užėmusi labai žemą vietą, tokią žemą, kad nepaneigiami išlieka pirma mūsų pasakyti žodžiai — ji yra kultūros tragedijos simbolis.

Absoliutizmo epochoje meilė yra paklausi mokamoji priemonė, jos kursas pats aukščiausias. „Meile" susikraunamas turtas, įgyjama įtaka, teisės, padėtis, galybė — žodžiu, viskas. Gauti vietą, pareigas, apdovanojimų — lengviausia „meile". Viename 1720 m. Leipcige spausdintame skrajojamajame lapelyje, pavadintame „Karolio II susitikimas su Moljeru"*, rašoma:

*Žmogus gali suprasti Platoną ir Aristotelį, gali atmintinai mokėti net visą „Įstatymų sąvadą" ir „Kanonų teisę"**, būti išprusęs politikos klausimais, puikiai išmanyti istoriją... O dėlto visi šie mokslai nepadarys iš jo net kaminkrėčio, jis bus neturtingas, niekam nežinomas,*

---

* Orig. (vok.): *Entrevue zwischen Carola II und der Molière.*

** Orig. (lot.): *Corpus juris* ir *Jus Canonicum.*

Londono linksmybių namuose. 1781 m.

o kiekvienas nemokša gauna aukščiausias pareigas ir begalę turtų, jei turi gražią žmoną be sąžinės.

Šitame prekybos sandoryje koketavimas ir flirtas yra būtini kaip smulkus pinigas, be kurio niekas negali išsiversti. Šis faktas nieku būdu neneigia ir nemenkina didžiulio meilės kaip savitikslio vaidmens tais laikais, nes, atvirkščiai, yra neišvengiamas koreliatas ten, kur meilė visų vertinama kaip aukščiausias geidulių tenkinamasis objektas. Taigi ji turi tapti ir prekybos objektu, be to, svarbiausiu prekybos objektu.

Pasakytieji žodžiai turi perdėm realią, o ne simbolinę reikšmę, kadangi prekinė meilės išraiška pakankamai atvira. Krintant moters arba vyro „meilės" kursui, žmonių akyse mažėja ir jų reikšmė apskritai. Moteris, už kurios palankumą mokama daugiausiai, yra ir labiausiai gerbiama. Šis visuotinis būvis turi ypatingą išraiškos formą — visuotines metresių institucijas. Net vedęs vyras išlaiko meilužę. Žmona labai dažnai esti meilužė vieno, kito, kartais trečio, ketvirto vyro, kurie savo ruožtu taip pat gali būti vedę. Metresės meilė — tai ne dovana, kaip ir vyro arba žmonos meilė. Tai paskolos santykiai. Už

juos atsilyginama paprastai grynu auksu. Tai gali būti ir alga arba brangios dovanos. Kaip niekam ne paslaptis, kad moteris yra kieno nors metresė arba kad vyras turi meilužę, taip ne paslaptis ir tai, jog meilė mokama. Kadangi meilė liovėsi buvusi dovana, tai, atvirkščiai, išdidžiai viešai parodoma, „kiek žmogus kainuoja arba kiek jis gali mokėti".

Jei toje epochoje kiekvienas pakankamai turtingas ir išlaiko meilužę, tai tik todėl, kad santuoka yra perdėm sąlyginė. Tačiau būtų labai klaidinga manyti, kad meilužių institutas bent tarp kitko būtų turėjęs tikslą sujungti vyrą ir moterį tikros meilės ryšiais, kurių nė padujų nebelikę santuokoje. Metresių institutas tarnavo tik įgeidžiams, kurių trūko santuoka pašventintiems lytiniams santykiams. O kadangi toje epochoje tokie santykiai paremti vien geidulių tenkinimu, tai metresė nepastebimai tapo svarbiausia, visuotinio dėmesio apsupta figūra. Ne moteris apskritai buvo epochos pasodinta į sostą, o moteris metresė: soste sėdi kekšė.

Metresė buvo mylimoji tik išimtiniais atvejais. Galbūt todėl jos asmeniu, antra vertus, tik ir buvo galima išspręsti tada aktualią galantiškąją painę. Galantija rėmėsi įvairove ir skirtingumu. Metresių institucija išsprendė abu šiuos uždavinius. Meilužes, jei nori, gali keisti kas mėnesį ir dar dažniau, bet to negalima padaryti su žmona, panašiai kaip meilužių galima turėti visą tuziną arba būti daugelio vyrų meilužei. Kadangi metresių institucija taip sėkmingai sprendė galantiškąją problemą, tai visuomenė jai pritarė: nė menkiausia gėdos dėmė neteršė metresių. Tai logiška taip pat, kaip kad viešpataujančioms klasėms ta institucija buvo vien tik joms priklausanti privilegija. Miestietė sugyventinė jų akyse buvo didžiausios paniekos verta būtybė.

Kadangi toje epochoje viskas telkėsi aplink absoliutų valdovą, todėl jis turėjo išimtinę teisę laikyti meilužes, ir karališkosios metresės asmenybė sutelkė visas šios institucijos tendencijas. Valdovas be meilužės visuomenės akyse būtų buvęs kažkoks keistas. Indiferentiškų lytinių galių valdovai išlaikydavo meilužę, arba tariamą metresę, dėl akių. Tokią metresę, grafienę Kolbė-Vartenberg *(Kolbe-Wartenberg)*, turėjo Frydrichas I, Prūsijos karalius. Apie metresių padėtį Prancūzijos valdovo rūmuose Gastonas Mogra sako:

Oficialios meilužės vieta buvo tolygi oficialioms pareigoms. Oficialioji metresė glaudžiai susijusi su karaliaus asmenybe. Ji vyksta kartu į visas jo vasaros rezidencijas, turi savo kambarius Versalyje, gauna tam tikrą atlyginimą, o ministrai dirba jos apartamentuose.

Visos kitos ponios, karališkosios lovos seserys, paskirstytos atitinkamai, ir kiekviena iš jų turi ypatingą vietą, ypatingą rangą.*

Kadangi metresės kultas buvo aukščiausia moters kulto apskritai išraiška, tad išsigimėliškas formas jam suteikė, suprantama, karališkosios meilužės asmenybė. Ji stovėdavo paprastai net aukščiau nei teisėta žmona, nes ši dažnai būdavo ne ką daugiau kaip įpėdinių gimdomoji mašina. Ponia Montespan, garsioji Liudviko XIV metresė Versalyje, turėjo dvidešimt kambarių pirmajame aukšte, o karalienei buvo skirta tiktai vienuolika kambarių antrajame aukšte. Frydrichas II, Prūsijos karalius, vadinamojo Šviečiamojo despotizmo atstovas, Sansusi pilies sienas nukabinėjo savo meilužės balerinos Barberinos portretais. Prašmatni šių linksmybės rūmų salė buvo skirta jai aukštinti. O karalienė buvo išvyta iš rūmų ir neturėjo teisės net iš tolo žiūrėti į Sansusi. Valdovo meilužės buvo iškeltos į aukščiausias dievybes iškilmingomis visiems privalomomis ceremonijomis.

Oficialioji metresė visuomenėje jautėsi lygi su teisėtomis** karalienėmis. Prie jos rūmų stovėjo garbės sargyba, ir jai paslaugas teikė garbės freilinos. Ponios Montespan valktį nešė hofmeisterė hercogienė de Nuail *(Noailles)*, o karalienės valktį — paprastas pažas. Išvykdavo ji visada lydima leibgvardijos eskorto. Viename jai skirtame aprašyme sakoma:

Kur ji tik apsilankydavo, gubernatoriai ir intendantai keldavo jai priėmimus, aukštuomenė siųsdavo deputacijas. Po šalį ji keliaudavo šešiais žirgais pakinkyta karieta, o už jos riedėdavo kita, taip pat šešiakinkė. Joje sėdėdavo jos freilinos. Iš paskos būdavo gabenamas jos bagažas: septyni mulai, lydimi dvylikos raitelių. Tarsi Š. Pero pasakose.

Panašiai oficialios favoritės būdavo pagerbiamos ir kituose karalių rūmuose. Kai Augustas Stiprusis buvo išrinktas Lenkijos karaliumi, vainikuojamosios iškilmės virto tuometinės oficialios favoritės grafienės Esterlės pagerbtuvėmis. Baronas Pelnicas rašo:

Gavęs išrenkamąjį diplomą, karalius nuvyko į Krokuvą, kur buvo apvainikuotas labai ištaigingai. Grafienė Esterlė jį lydėjo. Mylimojo vainikavimas virto kone jos triumfu. Visą ceremoniją ji matė iš katedros ložės, ir buvo pastebėta, kad, kai karalius ėjo prie altoriaus,

* Orig. (pranc.): *du lit royal.*
** Orig. (pranc.): *en titre <...> legitimen.*

Ž. Lafonteno pasakėčių iliustracija. Prancūzų vario graviūra

pažvelgė į savo meilužę, tarsi norėdamas pasakyti, jog smilkysiąs jai smilkalus ir paaukosiąs savo širdį.

Apie pagarbą, kuria Karolis Aleksandras Viurtembergietis apgaubė savo meilužę Agotą, buvusią baleriną, kalbama jau cituotame leidinyje „Tikra tiesa, arba Viurtembergo namų prisiminimai“:

Žmonės kitaip ėmė kalbėti, kai pamatė, jog paveldėtojui princui skirtas namas tapo ponios Agotos rūmais. Tačiau tai dar ne viskas: jai patardavo hercogo liokajai, jai buvo hercogų giminės brangenybės, rūmų ekipažai — viskas. Haidukai ir pažai aristokratai privalėjo jai tarnauti. Ji tapo svarbiausiu asmeniu ne tik rūmuose, bet ir visoje šalyje. Dėl jos būdavo atidedamos šventės. Jos gimimo diena, vardinės, pagaliau visos kitos dienos, skirtos šventajai, būdavo švenčiamos

rūmuose ir sostinėje. Sargybiniai jai reikšdavo pagarbą. Ministrai ir liokajai privalėdavo pasirodyti tik su mundurais bei šventinėmis livrėjomis, būdavo uždegami fejerverkai, viskas ponios Agotos įsakymu ir jos garbei.

Tai anaiptol dar ne visos favoritei reiškiamos pagarbos formos. Net kitų šalių valdovai ir valdovės sakydavo komplimentus oficialiajai meilužei. Nei Kotryna II, nei Frydrichas II, nei Marija Teresė nesijautė pažeminti rašydami malonius laiškus Liudviko XV stabui — poniai Pompadur. Apie tai, kokie buvo Juozapo II, Austrijos valdovo, santykiai su kita Liudviko XV meilužė grafiene Diubari, grafas Tilis rašo savo memuaruose:

Liusjene (Luciennes) jis aplankė grafienę Diubari, Liudviko XV meilužę. Anksčiau ji buvo tokia įžūli, kad ėmė viešai skelbti esanti dofinės priešininkė, užgaulioti net karalienę. Juozapas II apsimetė tai pamiršęs. Jis nuėjo netgi toliau ir nužydėjusiai gražuolei pasakė apsimestinį komplimentą. Kai nukrito jai kojaraištis, pakėlė jį, o kai ši ėmė atsiprašinėti, jis atsakė: „Argi gali imperatorių pažeminti tarnavimas gracijoms?“

Kai Danijos karalius Frydrichas IV apsilankė Dresdene, tai jo garbei skirtose iškilmėse vyravo favoritė grafienė Kozel. Baronas Pelnicas rašo:

Kitos dienos buvo skirtos įvairiausioms pramogoms, ir kiekvieną dieną iš tų šešių savaičių, kurias karalius praleido Dresdene, būdavo skelbiami vis nauji renginiai, kurių prabanga ir originalumas visus stulbinte stulbino. Svarbiausias šių švenčių asmuo visada buvo ponia fon Kozel. Visur buvo matyti jos devizai, abu karaliai per arklių lenktynes puošėsi jos mėgstamomis spalvomis. Tikriausiai niekada karališkoji metresė nebuvo taip gerbiama.

Kai Augusto Stipriojo, tada dar kurfiursto, favorite tapo freilina fon Kenigsmark, tai ne tik jo motina, bet ir žmona jai lenkėsi. Pelnicas tokį elgesį aiškina ypatingu favoritės simpatiškumu:

Net kurfiursto motina, visada šlykštėdavusis ištvirkėlišku gyvenimu, negalėjo papeikti sūnaus už tai, kad jis pamilo tokią tikrai meilės vertą asmenybę. Abi kurfiurstės ją lankė ir su ja draugavo.

Kai Anglijos sosto įpėdinio haremo favoritė, iš profesijos aktorė, panelė Robinson *(Robinson)* 1781 m. atvyko į Paryžių, tai visą feodalų ūžautojų pasaulį ištiko ekstazė. Gastonas Mogra ta proga rašo:

Prancūzijos visuomenė ją priėmė puikiai. Jos garbei būdavo skiriamos iškilmės, įvairiausios pramogos, kuriose dalyvaudavo kilmingiausi žmonės. Hercogas Šartras, Lozenas, žaviausi valdovo kiemo kavalieriai troško būti pristatyti gražiajai užsienietei. Hercogas Šartras, įsimylėjęs ją iki ausų, jos garbei Sablono lygumoje rengė arklių lenktynes. Ir stengėsi dar labiau. Prabangiai iliustruotuose Muso (Mouseaux) soduose iškėlė kaimo šventę — itališkąją naktį. Žibėmis, girliandomis ir dirbtinėmis gėlėmis visi medžiai buvo išrašyti panelės Robinson inicialais.

Panelė Robinson nepraleido progos fanatiškiesiems savo gerbėjams parodyti esanti nusipelniusi tokios pagarbos. Hercogą Šartrą ji maloningai priėmė į laimingų meilužių būrį. Anglų pamfletininkai paskubėjo pranešti visuomenei visas tokio svarbaus valstybės akto smulkmenas. O padarinys buvo, beje, vienas vienintelis: šios panelės šlovė anglų akyse dar labiau pakilo...

Kaip matyti iš kelių pavyzdžių, metresės institucija iš tiesų reiškia katalikiškojo Marijos kulto vertimą į pasaulietinę aukštuomenės kalbą. Marija — aukščiau už Kristų. Taip, aukštesnė ir galingesnė už monarchą yra jo metresė, nes ji valdo jį ir yra jo lemtis.

Tas, kurį Marija užtaria Visagalio Teisėjo akivaizdoje, gali tikėtis dangaus malonės. Kam šviečia favoritės palankumas, tam spindi gyvenimo žvaigždės. Šios istorinės situacijos padarinys buvo vadinamasis metresių režimas, kuris Senojo režimo epochai suteikė grėsmingą atspalvį. Galime detaliai šio režimo ir neaprašinėti, juo labiau kad jis — geriausiai žinomas absoliutizmo istorijos tarpsnis. Tačiau būtina šiek tiek patikslinti paplitusį tokio reiškinio vertinimą. Daugumas metresių režimo kritikų pirmiausia dėl moralinių paskatų piktinasi tuo, kad tautos turėjo klusti prostitučių užgaidoms. Tokia kritika siūta baltais siūlais, kadangi remiasi prigimtinio įstatymų leidėjo idėja, matydama jį tiktai teisėto valdovo asmenyje. Dėlto niekas taip nepaneigia šios idėjos kaip metresių režimas. Jeigu turėsime omenyje proto gabumus, tai net paviršutiniškas žvilgsnis parodys, jog gabesnės būdavo kaip tik metresės. Jos, jei atmesime nedaugelį išimčių, buvo inteligentiškesnės ne tik už jų išstumtas teisėtas žmonas, bet ir už formaliuosius jų valdovus. Ir nieko čia nepadarysi. Šiuo atžvilgiu vienintelis nedorovingas buvo pats absoliutizmas, pavertęs individualią savivalę visagaliu įstatymu.

Galime nepaisyti su metresių viešpatavimu susijusių milžiniškų piktnaudžiavimų, tačiau papročių istorijai svarbesni to viešpatavimo

padariniai žymiems gyventojų sluoksniams, iš dalies visiems gyventojams.

Kadangi toje epochoje moters valdžia aukščiausią išraišką pasiekė metresių institucija, todėl būti favorite moteriai buvo tada naudingiausia, tad ir trokštamiausia profesija. Daugelis tėvų nuo mažens auklėjo savo dukteris šiam pašaukimui. Ponia Manli savo „Atlantidėje“ rašo: „Išmintingos motinos vežioja savo dukras į operas ir Haid parką, kad jos ten įsitaisytų meilužių“. Meilužis buvo pirmasis merginos idealas, nes jeigu jis ir netapdavo vyru, tai bent būdavo draugas, kuris įteikdavo dovanų arba padarydavo protekciją. Abraomo Santa Klaros knygoje „Būk sveikas“* rašoma:

Ir dabar dar esama tėvų, kurie savo kūną ir kraują, t. y. dar nekaltus savo vaikus, veda velniui į skerdyklą. Pasitaiko ir tokių, kurie supažindina dukteris su žymiais ponais, kad už parduotą nekaltybę praplėstų savo giminę ir gautų pinigingų vietų.

Aukščiausias moters idealas, suprantama, buvo valdovo metresė. Neribotos galybės reginys, prieinamas tik valdovo meilužei,— visiems jos giminėms ir pažįstamiems kaip iš gausybės rago byrantys turtai bei akinama pagarba. Visa tai skatino daugelį tėvų rimtai galvoti apie tokią progą ir savo dukras auklėti taip, kad jos taptų — kaip tada buvo sakoma — „karališkuoju skanėstu“. Mūsų žinioje yra nemaža dokumentų. Kazanova, pavyzdžiui, vienoje savo memuarų vietoje sako:

Viešbutyje, kuriame apsistojau, sutikau aktorę, vardu Toskani (Toscani), su savo jauna, labai gražia dukra grįžtančią į Štutgartą iš Paryžiaus. Ten gyveno metus, kadangi garsusis Vestris mokė jos dukterį charakterių šokių. Aš susipažinau su ja Paryžiuje ir, nors per daug ja nesusidomėjau, dėlto padovanojau mažą šuniuką, kurį labai pamėgo duktė. Jauna mergina buvo tikras lobis, ir jai nebuvo sunku įkalbėti mane palydėti jas iki Štutgarto, kur tikėjausi įvairiausių pramogų. Motina degė nekantrumu sužinoti, kaip hercogas įvertins jos dukrą, iš vaikystės paskirtą šiam pasileidusiam valdovui.

Panašios spekuliacijos buvo fanatiškiausias rūmų diduomenei darbas. Drauge su savo feodaliniais rūpesčiais bajorija neteko ir ankstesnės energijos ir savigarbos. Rūmuose vaidindama aukštųjų liokajų vaidmenį, ji nepastebimai persiėmė liokajų psichikos ir papročių. Visi giminaičiai nepaprastai didžiuojasi, jeigu dukters, žmonos arba se-

* Orig. (vok.): *Gehab dich wohl.*

Amūras vienuolės celėje.
Vario graviūra pagal Keverdo *(Queverdo)* paveikslą

sers pagundos sužadina valdovo geismą. Kiekviena moteris tik ir tegalvoja, kaip atkreipti į save valdovo akis. Visos stengiasi atsidurti tokioje padėtyje, kad galėtų suartėti su karaliumi ir kiekvieną minutę atsiliepti į jo kvietimą. Vienas amžininkas rašo apie Liudviko XIV rūmus: ten nebuvo nė vienos moters, kuri nebūtų stengusis padovanoti karaliui savo meilės...* Apie papročius, viešpatavusius Frydricho Vilhelmo II kieme, sužinome iš garsaus Berlyno akademijos direktoriaus Šadovo *(Schadow)* lūpų:

---

* Orig. (pranc.): *qui ne travaillât à donner de l'amour au roi.*

22. 1219

Visas Potsdamas buvo ne kas kita kaip vienas didelis viešnamis. Visos šeimos tik ir tesvajojo, kaip suartėti su karaliumi, su valdovo kiemu. Visi be perstojo siūlė savo žmonas ir dukras. Ir atkakliausiai piršo kilmingosios bajorijos atstovai.

Tokiais atvejais aristokratija pamiršdavo net patriotizmą. Būtent senų Vestfalijos bajorų dukros ir žmonos grūmėsi tarp savęs dėl garbės papuošti Nepoleono malone karaliumi tapusio „Iš ryto vėl linksma“* šmaikštuolio lovą. Būdingas liokajų pasaulėjautos bruožas — mintis, kad tas, kuris įsiveržia į jų sritį, „žeidžia prigimtines jų teises“. Jie matė, kad merginos ir moterys iš prastuomenės būdavo pagerbiamos ir karalių arba princų lovose kūrėsi karjerą, į kurią, didikų akimis, pretenduoti turėję teisę tik jie vieni. Tą teisę jiems teikianti kilmė ir Dievo įstatymai. Todėl aristokratija elgėsi atitinkamai. Jeigu karalius išsirinkdavo bajorų kilmės meilužę, tai aristokratija girdavo valdovą už išmintį, gebėjimą derinti savo paties ir tautos gerovę... Jei favoritė buvo — kaip Frydricho Vilhelmo II — vardu Minchen Enkė *(Minchen Enke)* arba buvo kitokia miestietė, tai, koneveikdami gėdingą pasirinkimą, net pristigdavo piktų žodžių išplūsti tokiai metresei.

Feodalinis bajorijos nusiteikimas, kad tik jos dukterys turinčios teisę būti valdovo įkaitės, gyvas buvo, suprantama, ne vien XVIII a. Jis reiškiasi jau nuo tada, kai absoliutizmas tapo jėga, nuo to momento, kai susiformavo rūmų aukštuomenė. Kitaip tariant, kai tik metresės padėtis suteikė visai jos giminei turtus ir galybę. Juo daugiau kilmingųjų tolo nuo ankstesnės feodalinės veiklos ir smuko ligi valdovo kiemo aukštuomenės lygmens, juo žiauresnė, atviresnė virė konkurencija, o protestai bei nepasitenkinimas „karališkosiomis prostitutėmis“ XVIII a. pasiekė didžiausią įtampą. Konkurencija virė, suprantama, pačios aukštuomenės gelmėse. Jos vaizdas būtų buvęs pats įdomiausias reginys, kokį tik būtų galima įsivaizduoti, jeigu sykiu nebūtų išryškėjusios siaubingiausios nusikaltimų prarajos. Nė vienas nusikaltimas neatrodė per žiaurus toms, kurios siekė patekti į „karališkąją lovą“ ir pelnytis iš to. Dėl to dėjosi į sąjungą su dangumi ir pragaru, užsakydavo mišias ir parduodavo sielą velniui. Su šiuo susidėdavo dažniau, nes iš šėtono laboratorijos būdavo imama „lėtų“ nuodų ir „patikimų“ meilės gėrimų, tokių reikšmingų visose rūmų intrigose. Velnio repertuarui skirtinos ir šlykščios juodosios mišios, kuriomis tamsos kunigaikščiui, siekiant jo palankumo, būdavo žudomi ir aukojami

* Orig. (vok.): *Morgen wieder Lustik*

maži vaikai. Tokiems eksperimentams negailėta milžiniškų išlaidų, nes sėkmė laiduodavo dideles palūkanas.

Ponia Montespan nuodytojai Vuazen *(Voisin)* pasiūlė nei daugiau, nei mažiau — milijoną livrų, jeigu ši parūpins miltelių, kurie pašalintų visas Liudviko XIV meilužes — buvusias ir būsimas, o karalių padarytų amžinai ištikimą jai. Ponia Montespan tokiomis priemonėmis stengėsi pašalinti ponias La Valjė ir Fontanž, o ją pačią tokiu pat būdu mėgino sunaikinti hercogienė Angulemietė *(Angoulôme)*, ponia Vitrietė *(Vitry)* ir jos pačios moša hercogienė de Vivonė *(Vivonne)*. Visos jos svajojo užimti jos vietą...

Tačiau ir čia būtina turėti omenyje kur kas slaptesnius, klasinio viešpatavimo, motyvus. Klaidinga būtų į šią kovą dėl karališkosios įkaitės vietos žiūrėti kaip į paprastą asmeniškumą. Kadangi metresės rėmėsi galybe, tai už kiekvienos iš šių damų stovėjo tam tikros politinės grupės. Valdžios pasigviešusi frakcija favoritės vietoje norėjo turėti savą žmogų. Kitais žodžiais tariant, haremo ginčai dažnai dengdavo epochos politikų kivirčus. Kur kas rimtesni politikų interesai daro visas šias rūmų intrigas atkaklesnes ir istoriškai reikšmingesnes. Tam tikru metu viešpatavusios favoritės ir kurių ne kurių ministrų arba favoritės vietos siekusių ponių kivirčai, tokie įprasti ir nepabaigiami Prancūzijos valdovo kieme nuo XVII a. vidurio, iš tikrųjų atspindėjo be atvangos stiprėjančio parlamento ir karališkosios vienvaldystės kovą. Liudviko XV ministras hercogas Šuazelis buvo ponios Pompadur šalininkas ir ponios Diubari priešininkas. Ponia Pompadur tarnavo parlamento partijai, kuriai atstovavo hercogas, o Diubari į karaliaus lovą pateko kaip jėzuitų patikėtinė ir statytinė.

Tai ideologinis pačios svarbiausios epochos dvikovos iškraipymas. Kad politinė kova apsigobė tokia politine skraiste, lėmė pati absoliutizmo esmė. Taip atsitiko todėl, kad didžiosios istorinės problemos turėjo vilkėti gana nešvariais drabužiais.

Epochoje, kurioje daugumas moterų parsiduoda, tokie patys parsidavėliai, beje, esti ir vyrai. Todėl absoliutizmo epochoje, be metresių institucijos, egzistuoja kitas būdingas ir labai įprastas reiškinys — vyras, dėl materialinių paskatų sutinkantis su tokiu žmonos vaidmeniu. Daugybė vyrų buvo atlaidūs žmonų nesantuokiniams meilės ryšiams ne tik dėl abejingumo arba patogumo, ne tik dėl įmantrumo, kadangi žmonos skleidžiamas prostitutės kvapas jaudino išvargintą jų geidulingumą, bet ir todėl, kad žmonos kūnas jiems buvo prekė, jos meilė — kapitalas, duodantis didesnes palūkanas nei koks kitas kapitalas.

Žmonų ir motinų parsidavimu neretai būdavo paremtas namų ūkis, bet dažniausiai jis tapdavo papildomu lėšų šaltiniu, todėl šeima išleisdavo daugiau nei galėtų. Meilužis rengė meilužę, dovanodavo jai papuošalų, kad ši galėtų švytėti visuomenėje. Ir kaip negrąžintiną, abiejų akimis, paskolą meilužis mokėdavo jai už meilės paslaugas. Todėl nenuostabu, kad toje epochoje įprastinė figūra buvo profesionalus avantiūristas, lošėjas ir visų galų sukčius, prekiaujantis savo žmona. O kai dėl amžiaus šiam reikalui ji nebetikdavo, prekiaudavo net savo dukters pagundomis bei malonėmis.

Tačiau vien tik dėl egoistinių paskatų paslaugaus šeimos vyro tipas esti nesvetimas visoms klasėms ir sluoksniams. Jis kartkartėmis šmėsteli garsiųjų XVIII a. viverų* memuaruose. Daugumas turėjo tokį pasisekimą tik todėl, kad šeimos vyrai būdavo apdairūs slapti režisieriai. Tai, beje, buvo įprasta tarp tų pirklių, kurie pirkėjų rasdavo tarp turčių. Tokie buvo, pavyzdžiui, madingų daiktų ir galanterijos prekiautojai. Nusistojęs buvo paprotys, kad klientus aptarnautų prekybininko žmona: ji užeidavo į butą pas dabitą pasiūlyti naujų prekių. Jeigu pikantiškumu ir paslaugumu jai pavykdavo patenkinti klientą, kad šis ne tik pirktų, bet ir dvigubai daugiau mokėtų, pirktų net tada, kai prekė kaskart brangdavo, tai ji išgarsėdavo kaip apsukri pardavėja, ir jos vyrui galėjai tiktai pavydėti. O vyras, žinoma, tokia brangenybe didžiavosi, nors ir žinojo, jog kartais klientas moka už prekę, kurios jis nė neketino siūlyti.

Šis tipas buvo dažnas net tarp vidutinių ir smulkiųjų valdininkų. Skirtumas čia tik toks, kad vietoj kliento pirkėjo būdavo viršininkas arba globėjas. Jeigu žmona arba dukra būdavo gana meili viršininkui, galėdavo nedirbti dalies darbo, sutvirtinti savo padėtį, sulaukti beneficijos**. Neperdedant galima pasakyti: tokiu būdu valdininkai paprastai kopdavo karjeros laiptais. Tačiau ir iš pažiūros solidžioje biurgerių aplinkoje būta daug šeimų, kurių vyras su pasitenkinimu stebėdavo, kaip žmona tampa turtingo namų draugo meiluže. Jis pats palankiais patarimais žmonos mintis kreipdavo šia linkme: tu turi būti atidi tam ponui, būk jam maloni, jo rekomendacija gali mums labai praversti ir t. t. Tokie valdininkų patarimai ir pasakymai šioje aplinkoje buvo

---

* V i v e r à 3 (lot. *viverra)* — plėšrus žinduolis; gyvena pietryčių Afrikoje ir Azijoje. Išskiria specifinio kvapo medžiagą — cibetiną, kuris vartojamas parfumerijoje.

** B e n e f ì c i j a 1 (lot. *beneficium* 'geradarystė' < *bene+facio* 'gera darau') — 1. V. Europoje ankstyvaisiais viduramžiais nepaveldima žemės valda, skiriama karaliaus (valdovo) ar feodalo savo vasalams už gerą tarnybą; 2. pelninga tarnyba, kurią dvasininkams teikdavo Katalikų Bažnyčia už ypatingus nuopelnus.

stereotipai. Toks pat stereotipas buvo ir veidmainystė. Niekur kitur taip nebuvo piktinamasi yda, kuri gatvėse vaikščioja nė kiek nesidangstydama.

Visa tai galų gale turėjo neišvengiamų padarinių. Įteisinus metresę kaip visuomenės instituciją, atsirado ir raguotasis. Šis pamažu liovėsi būti komiška asmenybė. Atvirkščiai, jis imtas garbinti kaip vienintelis tvirtas ir protingiausias amžinos šeimos laimės pamatas. Jau sykį cituotame „Karolio II ir Moljero pasimatyme“ sakoma:

O jei vyriškis išvysta tokias ypatingas gražios moteriškės galantiškąsias pagundas, kaip gali jis apsigėdinti ir būti joms abejingas? Atvirkščiai, tai, kas dar kitaip šiandien vadinama — raguotuoju arba apgaudinėjamuoju, jis galėtų perdėm teisėtai pavadinti didžiausia pasaulio sąjunga. Tai paguoda nuliūdusiajam, parama anam, kuris nebegali pats pasigelbėti. Tai laimė nelaimingajam, išaukštinimas varganai arba menkai šeimai. Vienas iš tų vyriškių, vaikų ar draugų,— štai tikriausias magnetas laimei rasti. Tai gausybės arba garbės šaltinis dignitoriams. Šie titulai rimuojami išties skambiau, nei niekinamas apgaudinėjamasis su raguotuoju.*

Žmogaus laimės pamatas — taika ir perteklius. Ir atvirkščiai, jei į akis žvelgia skurdas, kartu su juo suveši nesantarvė. Kadangi graži ir maloni moteris gali padėti šalinti stygių ir net skurdą, o vargą ir negandas išvyti iš namų, tad vadinamąjį raguotojo titulą nustelbia kiti, gražūs, vardai, kuriuos esu pridėjęs.

Graži, draugiška, galantiška ir maloni ponia esti kanalas, kuriuo vanduo teka ant malūno rato, o ir karvė ta geriausia, kuri savo namams gausiai duoda pieno. Jei peslys balandžius medžioja, ledai derlių laukuose guldo, vynmedį galabija, ji turi tik galantiškai nusišypsoti ir šitaip visą nuostolį tuojau pat dvigubai ir dešimteriopai susigrąžins.

Tai, be abejo, satyriko žodžiai, tačiau jais, kaip ir daugelio kitų panašių satyrų, byloja ironija, kuri esti niekas kitas, o tikra epochos filosofija, kadangi komiška figūra tampa prieš savo valią garbingas sutuoktinis. Dėlto tai reiškia, kad raguotojo orumas anais laikais iš tikrųjų buvo verslas. Gėdadangstis**— tai seniai žinoma ir labai būdinga figūra.

---

* D i g n ì t o r i u s 1 (< lek. *dygnitarz* < lot. *dignitas* 'orumas') — 1. vergovinėse ir feodalinėse valstybėse aukštas valstybės pareigūnas; 2. aukštas pareigas einantis ir atitinkamą titulą turintis Katalikų Bažnyčios asmuo, pvz., vyskupas, kardinolas.

** G é d a d a n g s t i s 1 (vok. *Schanddeckel*). Sudarytas lietuviško sudurtinių žodžių darybos modelio (daiktavardis+veiksmažodis: naktis+gena> naktigonė; betonmaišė < betonas+maišo) pavyzdžiu: géda+dañgsto.

Kvailystė senatvėje vesti jauną moterį,
Vario graviūra pagal Dž. Kurtino (*Courten*) paveikslą

Gėdadangsčio figūra, figūra žmogaus, kuris už pinigus, padėtį visuomenėje arba už tarnybą savo vardu pridengia neteisėtą sandorį, toje epochoje atsirado, tiesa, ne pirmą kartą, todėl ir tapo tipiška.

Šio tipo žmonių esti visose klasėse. „Karaliaus kiemiškis veda valdovo meilužę, valdininkas — savo viršininko meilužę, tarnas — pono meilužę." Toje epochoje raganosis buvo neišvengiama figūra. Jos prireikdavo tūkstančius kartų: kai tekdavo nuplauti damai garbę suteršusią dėmę ir iškelti ją visuomenės akyse, įteisinti neteisėtus

vaikus; o svarbiausia, kad parankiau būtų tenkinti vienas kito geidulius. Koks nors grafas visada galėjo turėti gražutę būtybę, viršaičio arba pastoriaus žmoną, pristatytą apsukraus sąvadautojo taip, kad jis pono nevaržytų, o iš vyro blogiausiu atveju būtų galima pareikalauti susilaikyti nuo sutuoktinio teisių. Ir su tuo tikras gėdadangstis neretai sutikdavo, jeigu tik paisydavo savo interesų. Paminėsime žinomiausią istorijos pavyzdį — Pelnico paskelbtą sutartį, kuria baronas Esterlė užleido savo žmoną Saksonijos kurfiurstui Augustui. Šiame traktate sakoma: ponas fon Esterlė „privalo visiškai atsisakyti savo santuokinio teisių ir niekada neturėti vedybinių santykių su žmona"; jeigu jo žmona turėsianti vaikų, sūnų ir dukterų, tai „jis privalo juos įvaikinti, ir jie turi turėti grafo Esterlės vardą bei herbą". Naudą, kurią gėdadangsčio pareigos duoda supratingam vyrui, nusako Santa Klara:

Pelninga santuoka duoda gerą kraitį; parketas dera su dekretu; rūmuose dažnai tupi vienas kitas paukštelis, viena kita kanarėlė, neretai ir vilioklis paukštelis. Jį mielas norėtų kitam parduoti, nes per ilgai jau švilpavęs... Tai kas gi tada darytina? Išleisti jam dekretą — teskrendie pas tą, kieno jis dabar dalis, kuriam nuneš gerą gabalą mėsos ir duonos kortelę. Viename prezidento rašte finansų tarėjui skaitome: „Galų gale būtina sudaryti valstybinę santuoką su juo ir valdovo kiemo kanarėle, kurią jis garbingai priims. Tokį paukštelį jis mokėjo juokingai prisivilioti. Tai atsitikdavo gana dažnai, kai kitos kanarėlės pas jį mielai parskrisdavo, nes jų čiulbesys būdavęs nusibodęs ir reikėdavę ieškoti naujų madingų paukštelių".

Valdininkams teisė gauti tam tikrą vietą labai dažnai esti susijusi su svarbiausia sąlyga vesti meilužę, kurią yra atleidęs meilužis viršininkas. O jei turėsime omenyje ponus, kurie be saiko naudodavosi meilužės paslaugomis, tad nesistebėsime, jog būta ištisų feodalinių regionų, kuriuose gauti vietą gali tik per regiono valdovo haremo merguželę. Kas šitaip elgtis nesugebėdavo arba neturėdavo pinigų vietai įsigyti, tas dekreto veltui laukdavo visą gyvenimą. Tačiau nepritekliai daugelį atvesdavo į protą, o buvo ir tokių, kurie sąmoningai norėdavo atsidurti tokioje padėtyje.

Vienas švabų kunigas rašė savo kolegai: „Vesti nėščią patrono moterį daugeliui atrodo didžiausia laimė". Paprastai itin dažnai girdime, kad šitaip vietą gauna dvasininkai. „Kunigo žmona konfirmacijos mokydavosi pono grafo lovoje",— šis priežodis Pietų Vokietijoje ilgai buvo labai populiarus. Plito ir daugiau panašių patarlių. Štai kad ir tokia: „Konsistorijos tarėju tapti nebus sunku, jei su hercogo lova būsi svainis".

Kadangi gėdadangsčio profesija nepaprastai pelninga, todėl anos epochos žvilgsniui ji ir nesanti bent viešumoje negarbinga. Juo labiau ji nežemino žmogaus, kuris kadaise buvo arba vis dar tebėra valdovo guolio bendradalis. Kai ponios Lavaljė, dabar Liudviko XIV metresės, ranką drauge su milijoniniu kraičiu pasiūlė baronui Vardas *(Vardas)*, šis pasiūlymą atmetė ne dėl savo orumo, o tik todėl, kad, jo manymu, pinigai buvo per maži. O laiške savo metresei grafienei Suason *(Soissons)* jis taip nusako savo principą:

Mano tėvas, velionis grafas Morė, vienas iš labiausiai pagarbos vertų prancūzų, vedė Henriko IV metresę. Iš jų santuokos aš ir atsiradau. O kadangi esu perdėm abejingas poniai Lavaljė, tai man būtų didelis malonumas, jeigu karalius su ja ir toliau mylėtųsi.

Tokiam atsitikimui Moljeras sukūrė šį pasakymą: „Pasidalyti su Jupiteriu — nereiškia apsijuokti“*.

Ir visi pritariamai plodavo; žinoma, tuo atveju, jei honoraras būdavo pakankamai didelis...

Negalima nutylėti dar vieno būdingo epochos vyriškio tipo — vyro metreso. Moteris, ypač brandos metais, kai vien grožiu jau negalėdavo vyriškio sugundyti, taip pat pirkdavosi meilę. Daugeliui vyriškių šis gyvenimo šaltinis buvo labai pelningas, geresnės profesijos net neįsivaizduosi. Iš šimtų istorijos pavyzdžių priminsime tik vieną kitą. Apie Liudviko XIV kiemą Žanas Hervė rašo:

Ponia Bovė (Beauvais), už kurios nekaltybę Liudvikas XIV paklojo didelius pinigus, išlaikė kažkokį baroną Fromentavą (Fromenteau); kanclerio Segjė (Seguier) žmona ilgus metus išlaikė grafą Arkūrą (d'Harcourt). Ponia Rohan (Rohan) už pono Mioseno (Miossens) meilę sumokėjo didelę sumą — „tik“ 200 tūkstančių talerių. Ponia Beringen (Beringhen) ponui Monlujė d'Anženui (Montlouet d'Angennes), labai gražiam vyriškiui, už mokėjimą myluoti pažadėjo pensiją — 12 000 talerių kas mėnesį. Šis, nors ir labai didelės sumos, pasiūlymas buvo atmestas iš dalies todėl, kad ponas jau buvo susisaistęs, iš dalies todėl, kad ponia „buvo jau ne pirmos jaunystės“.

Iš tikrųjų ji buvo labai sena. Kaip matome, moterys savo „metresams“ mokėjo ne mažiau nei vyriškiai meilužėms. Todėl jie taip pat kėlė savo sąlygas. Apie vieną kilmingą Liudviko XIV kiemiškį Žanas Hervė štai ką pasakoja:

---

* Orig. (pranc.): *Un partage avec Jupiter n' a rien du tout qui deshonore.*

Rožės pumpuras. Vojeras (*Voyer*) pagal P. A. Vilą (*Wille*). Galantiška vario graviūra

Viena rūmų ponia, anaiptol ne prasčiausia, sužinojo, kad jos meilužis ketina vesti; moteris pasirūpino, kad po sutuoktuvių jis pas ją užeitų. Vos tik atėjęs jaunavedys buvo įkalbėtas dieną gulėti su ja, kad seserėčiai — jis vedė savo metresės seserėčią — naktį liktų tiktai trupiniai. Kadangi žadėjo gerai atsilyginti, o jaunam sutuoktiniui reikėjo pinigų, tai vaikinas sutiko su pasiūlymu.

Moterys, turėjusios politinės įtakos, be kita ko, mokėjo tarnybomis ir sinekūromis. Retsykiais, tiesa, su atšaukiamąja išlyga — juk

kartais kavalierius gali blogai vykdyti arba visai nevykdyti reikalavimų ir atiduoti širdį kitai moteriai. Savo etiude apie visagalį Saksonijos Frydricho Augusto ministrą grafą Briulę Frydrichas Ebelingas rašo štai ką:

Panašiai kaip jos vyras, grafienė irgi turėjo savo kintamuosius skaičius, kaip Solonas pakrikštijo favoritus despotus.

Tarp jų buvo ketvertas kamerjunkerių, jaunų slavų, kurių tarnyba — kada ne kada patarnauti poniai už uždarų durų. Už tai ir už stropumą jie galėjo tikėtis paaukštinimo ir sinekūrų. Ministro sekretorius Seifertas (Seyffert) įsitikino, kaip pavojinga sukelti grafienei nepasitenkinimą. Kartą sekretorių ji užtiko tokią akimirką, kai šis rodė dėmesį ir reiškė meilę ne tik jos prakilnybei, bet vienai jos kambarinei. Sekretorius buvo nubaustas — pašalintas iš pareigų, kažkur gavo kuklią vietą, o mergina nedelsiant per prievartą ištekinta.

Knygoje „Vienos galantiškumas" teigiama, kad vyriškoji metresė ir Vienoje buvo dažna. Ji buvo vadinama ponu X, kadangi X reiškia neapibrėžtą skaičių.

Ponas X gyvena prabangiai, puikiai rengiasi, seka madą, bet, kalbama, turto neturįs nė už sudilusį skatiką ir esąs paprasčiausias praktikantas. Kaip tai atsitinka? — Ponia (ta ar ana) jį išlaiko ir moka jojimo mokytojo algą. Jis visada su ja: per tualeto procedūras pakeičia tarnaitę, per pietus — draugą, iškyloje — palydovą, teatre — nuotaikų aiškintoją, o lovoje — sutuoktinį.

Berlyne, kaip teigia „Berlyno galantiškumo laiškai", vyriškosios metresės funkcijas ypač dažnai atlikdavo karininkai. Menkos Prūsijos karininkų algos vertė juos šitaip papildyti savo pajamas.

Absoliutizmo epochos meilužis moterų svitoje rodo didžiausią jų galią, pažymėtas valstybės ženklu. Tačiau drauge su smunkančiu absoliutizmu silpnėja ir moters viešpatavimas. Ir jeigu gamta atėmė iš jos teisę turėti meilužį, o jis dėl vienokių ar kitokių priežasčių pats pas ją neina, protinga moteris prisirakina jį pinigais. Metreso figūra labai gražiai užbaigia šį skrydį. Ji — komiškas ir neišvengiamas viso rūmo papuošalas.

penkta DALIS

PROSTITUCIJA

VIEŠNAMIAI

SĄVADAUTOJAI

KOVA SU PROSTITUCIJA

SIFILIS

„Mūsų laikais taip lengva ir patogu laimėti padorių moterų meilę, kad niekam neprireikia nimfų paslaugų",— tokie samprotavimai nuolat atskamba iš Senojo režimo laikų. Kazanova rašo: „Mūsų laimingais laikais prostitučių apskritai nereikia, kadangi padorios moterys mielai tenkina jūsų norus". Tačiau šie žodžiai nusako tik visuotinį ištvirkavimo polinkį ir mastus, bet ne mažėjančią prostituciją visuomenės gyvenime.

Epochoje, kurioje, kaip Senojo režimo dienomis, meile buvo prekiaujama didmenomis, klestėjo, suprantama, ir mažmeninė prekyba, nes galėjimas kiekvieną akimirką patenkinti lytinį poreikį yra vienas iš svarbiausių epochos poreikių. Turėjo būti labai daug moterų, prekiavusių savo kūnu viešai gatvėse ir aikštėse. Ne tiek, beje, todėl, kad tai esanti lengviausia moters uždarbio forma, kuri rėmėsi visuotiniu doroviniu nuosprendžiu, bet ir dėl kito esminio dalyko — tada, be šeimos, moteris neturėjo jokios kitos veiklos, o šeima daugeliui jų buvo nepasiekiama prabanga. Prostitucija dešimtims tūkstančių moterų tapo tiesiog neišvengiama. Juk reikėjo ir pagaliau norėjo gyventi!

Visuomeniniame ir privačiame gyvenime prostitutės vaidmuo nebuvo ribotesnis negu anksčiau. Atvirkščiai, reikšmingesnis, tačiau dažnai jis reikšdavosi perdėm kitaip nei, pavyzdžiui, Renesanso epochoje. Tikslus prostitučių skaičius Senojo režimo epochoje nežinomas, kaip ir Renesanso laikais, nes mus pasiekė tik apytikriai duomenys. Antai Vienoje, ypač Marijos Teresės sukurtos gyventojų dorovingumo saugos komisijos laikais, kai kiekviena sučiupta prostitutė būdavo labai žiauriai baudžiama, jų būta apie 10 tūkstančių, o brangesnių — iki 4 tūkstančių.

Paryžiuje, įvairiais duomenimis, jų skaičius svyravo nuo 30 ligi 40 tūkstančių, o Londone apie 1780 m. jų būta ligi 50 tūkstančių, be metresių. Vien tik Londono Meribono *(Marybone)* parapijoje jų skaičius siekė 13 tūkstančių. Iš jų 1700 buvo apgyvenusios ištisus namus. Berlyne ketvirtajame XVIII a. ketvirtyje buvo apie šimtą viešnamių. Kiekviename gyveno ne mažiau kaip septynios arba devynios prostitutės. Vadinasi, tuometiniame Berlyne prostitučių buvo keturis ar penkis kartus daugiau nei šiandieniame.

Daugybę moterų, metų metais prekiavusių meile mažmenomis, geriausiai nusako reikšmingos prostitutės vaidmuo viešajame gyvenime. Šia prasme mes informuoti kur kas geriau, ypač apie didžiuosius miestus.

Mažuosiuose miestuose, kur toną davė smulkieji amatininkai, ypač kaimuose nuo Renesanso laikų situacija pasikeitė. Oficialūs viešnamiai, visur veikę XV ir XVI a., ilgainiui čia tapo retenybe. Tačiau prostitutės iš šių miestelių panoramos anaiptol neišnyko drauge su dingusiais viešnamiais. Jos išliko, bet tik slaptai, ir visaip dangstė savo veiklą. Anksčiau prostitutė turėjo gėdingus savo profesijos žymenis — ypatingos formos segtukus arba geltonus vualio apvadus — ir privalėjo jais pasiženklinti eidama į gatvę, kad kiekvienas galėtų ją išskirti. O dabar, atvirkščiai, mažuose miestuose ji privalėjo rengtis kukliai ir „dorai" užsidirbti duoną kaip siuvėja, siuvinėtoja, skalbėja ir t. t. Suprantama, vyriškajai gyventojų daliai tai nekliudė šias moteris pažinti. Jie ne tik žinojo, kur šios gyvena, bet ir kada galima jas rasti namie.

Prostitutės veikė slaptai, tad ir bendravimas su jomis buvo gaubiamas didžiausios paslapties. Daugelis klientų ateidavo ir išeidavo aplinkiniais keliais. Todėl būtent čia, mažuose provincijos miesteliuose, jų paslaugos būdavo ypač vertinamos, ir, galimas daiktas, niekur kitur jos nebuvo tokios panašios į lytines mašinas kaip čia. Kurios ne kurios „darbininkės" kiekvieną vakarą priimdavo dešimtį ar tuziną vyriškių. Toks jų pasisekimas aiškintinas tuo, kad čia nė ženklo nebuvo valkataujančių prostitučių. Mažiems miesteliams būdingas pasipūtimas, o Vokietijoje dar ir pietizmas, trukdė ir joms, ir viešiesiems namams rastis. Gatvėmis vaikščiojo tiktai gyvas padorumas.

Visiškai ką kita prostitutės reiškė didžiųjų miestų gyvenime. Juo kuklesnė ir paslaptingesnė prostitutė buvo provincijoje, juo atviriau ir įžūliau ji veikė didžiuosiuose miestuose. Nors ši moteris liovėsi būti švenčių ir gyvenimo puošmena, kaip Renesanso laikais, dėlto be jos neišsiversdavo nė vienas suaugusiųjų pasilinksminimas.

Laisvai klientų ieškančios prostitutės užtvindė gatves ir aikštes, tapo viena iš ryškiausių miesto gyvenimo figūrų.

Daugelyje miestų — Londone, Paryžiuje, Romoje, Berlyne ir Vienoje — tuometiniuose viešojo gyvenimo centruose — buvo ypatingos prostitučių sambūrių vietos. Tai buvo gatvės ir aikštės, kuriose tam tikromis valandomis, o kartais ir visą dieną matydavai tik jas vienas. Paprastai tai būdavo judriausios ir gražiausios miesto vietos — Liepų alėja Berlyne, Karališkųjų rūmų aikštė *(Palais Royal)* Paryžiuje, Grabenas Vienoje. „Berlyno kontūre"*, pasirodžiusiame 1788 m.,

* Orig. (vok.): *Schattenriss von Berlin.*

rašoma: „Vasarą tokia puiki vaikščiojamoji vieta po liepomis tvindyte užtvindyta šių būtybių“. Apie Londoną, — čia XVII a. prostitutės visuotinius sambūrius rengdavo Sent Džeimso parke,— ponia Menli rašo savo „Atlantidėje“:

Stebiuosi, kad dar randasi padorių žmonių, kurie ten eina, nes parkas tapo turgumi, kuriame jaunos moterys parsiduoda dienai arba valandoms.

Prostitutė vilioklė. Šiaušiamoji anglų graviūra

XVII ir XVIII a. tarptautinį šių vietų garsą stiprino vien tik visuotinių prostitucijos sambūrių vietos, kur prostitutės skelbdavo meilės biržas. Kiekvienas užsienietis pirmiausia apsilankydavo šiose vietose. Į čia jis būdavo vedamas visų pirma todėl, kad ir patiems miesto gyventojams šios pamėgtos meilės biržos buvo vertos didžiausio dėmesio. Užsienietis negalėjo pasigirti pažįstąs miestą, jeigu nepabuvo šiose gatvėse ir aikštėse, nematė jų gyvenimo.

Klajojančios prostitutės lankydavosi ne tik šiose vietose, jų būdavo galima sutikti visur. „Galantiškuose laiškuose iš Berlyno" rašoma:

Kai tik ateina vakaras, šios paukštelės išskrenda iš savo narvelių ir bastosi visose miesto gatvėse: Liepų alėjoje, Linksmybių sode, Karališkųjų rūmų parke, Tirgartene, žodžiu — visur.

Londone klajojančios prostitutės vakarais pasirodydavo iš pradžių tik Sityje, kadangi tiktai čia gatvės būdavo apšviestos taip, kaip reikėjo prekybai kūnu. Naujovė — dujų šviesa nutvieskė visą miestą: dabar visur galima buvo siūlytis, įvertinti finansines pirkėjo išgales, o svarbiausia, šiam buvo patogu įsitikinti siūlomos prekės kokybe.

Kaip rodo įvairūs šaltiniai, klajojančių prostitučių buvo tiek daug, kad kronikininkų žodžiai, atrodo, nėra perdėti, jog tik vargais negalais būdavę galima prasibrauti pro jas ir jog vyras jausdavęsis patekęs į nepaliaujamą kryžminę pasiūlymų bei šiurkščių galantiškų išpuolių ugnį. Archenholcas rašo apie Londoną:

Šios nelaimingosios užkabinėja praeivius, siūlydamosi pabendrauti namuose arba tavernoje. Jos stovi grupėmis. Šios aukščiausios kategorijos vyrų medžiotojos, gyvenančios savarankiškai, esti linkusios vaikščioti gatve ir laukti, kol jų kam nors prireiks. Net daugelis ištekėjusių moterų, gyvenančių nuošaliuose kvartaluose, ateina į Vestminsterio gatvę, kur niekas jų nepažįsta, ir verčiasi čia tuo pačiu verslu iš nedorovingumo arba skurdo. Nustebęs žiūrėjau į aštuonmetes arba devynmetes gundytojas.

Prostitutės, suprantama, nesitenkina įprastiniais žodžiais: „Labas vakaras, gražuoli!", „Gal nori pavaišinti mane taure vyno?", „Ar galiu padraugauti su tavimi?" Tokia būna tik derybų pradžia. Milžiniška konkurencija vertė jas imtis ryžtingesnių veiksmų. Ciniškus žodžius palydėdavo ciniški mostai. Kiekvienam susidomėjusiam buvo leidžiama ant gretimo suoliuko įsitikinti pačiomis intymiausiomis smulkmenomis,

Anglų pirtyje. Šiaušiamoji anglų graviūra. 1778 m.

jis būdavo kaitinamas nekukliomis glamonėmis ir nešykštimais bučiniais. Prostitutės, antra vertus, rinkdavosi kraštutines mados formas. Jos visada mėgo iškirptes, o tais laikais, kai net padorios damos susižavėjo giliomis jų formomis, prostitutė, jei tik buvo bent kiek gražesnio stogo, krūtinę visiškai apsinuogindavo arba užsimesdavo ant jos lengvą skraistę, kurią, susitikusi vyrą, nusiplėšdavo ir įžūliai klausdavo: „Ar patinku tau?“ Nešykštėjo ir skvernus pasikelti.

Visa tai patvirtina to meto buities temų rašytojai ir mus pasiekę policijos dokumentai. „Vokiečių žiūrove“* (1787) minimas Berlyno policijos nutarimas draudžia žinomai XVIII a. paskutinio trečdalio sąvadautojai „su savo panelėmis viešose vietose rodytis per daug galantiškai apsirengusioms“. Sąvadautojų, dirbančių su turtingais klientais, ypač su užsieniečiais, lydimos „išlaikytinės“ arba „auklėtinės“,— taip būdavo vadinamos jų globojamos panelės,— kartais rodydavosi viešosiose vietose karietose. Šios karietos būdavo taip pat rėksmingai išpuoštos kaip ir jose sėdėjusios Veneros žynės; vyrų dėmesį jos stengdavosi patraukti ne šūksniais, o subtiliu elgesiu ir nedviprasmiška vėduoklės kalba. Londone ir Paryžiuje tokių ekipažų visuotinių sambūrių vietose būdavo tuzinai. Ekstravagantiškesnės prostitutės kartais pasirodydavo net raitos.

Nors ir krisdavo į akį karietose sėdinčios arba raitos panelės, labiausiai gatves sujudindavo dėlto pėsčiosios prostitutės. Ne tik todėl, kad jų buvo dešimtis kartų ir dar daugiau, bet ir todėl, kad jos galėjo laisvai meilintis ir gundyti. Kartais papročių laisvė net pranokdavo visas leistinas ribas. Šitaip rutuliojosi papročių laisvė ir pasiekdavo laipsnį, kurio net aprašyti neįmanoma. Jeigu meilės birža, paversta visuotinių sambūrių vieta, būdavo ūksminga alėja arba tokia alėja būdavo netoliese, neretai prostitutės ir vyriškio sandėris įvykdavo čia pat. Krūmuose paskendęs suoliukas, gyvatvorės bei pievelės dažnai tapdavo visiems prieinamais Veneros Dosniosios** altoriais ir šventovėmis. „Galantiškuose laiškuose iš Berlyno“ štai kas apie Tirgarteną ir Liepų alėją sakoma: „Niekas jau nesistebi vasarą suklupęs ant pustuzinio žolėje gulinčių dvinugarių žvėrių“.

Pasitaikydavo, antra vertus, įvairių kitokių atsitikimų ir situacijų, savitai paženklintų masiško prostitučių antplūdžio. Beveik kiekvienas didelis žmonių antplūdis būdavo susijęs su prekyba meile. XVIII a. vėl į madą grįžtančiuose kurortuose prostitučių buvo gana didelė kurortininkių dalis. Tačiau reikšmingiausios meilės prekyvietės buvo miestų teatrai bei kitos viešųjų reginių vietos. Apie tai čia užsimename tik prabėgomis, kadangi smulkiau kalbama kitame skyriuje. Būtina paminėti ir kareivių mergšes. Absoliutizmo epochoje jos buvo ryški figūra, nors smarkiai skyrėsi nuo Renesanso samdomųjų kareivių*** prostitučių.

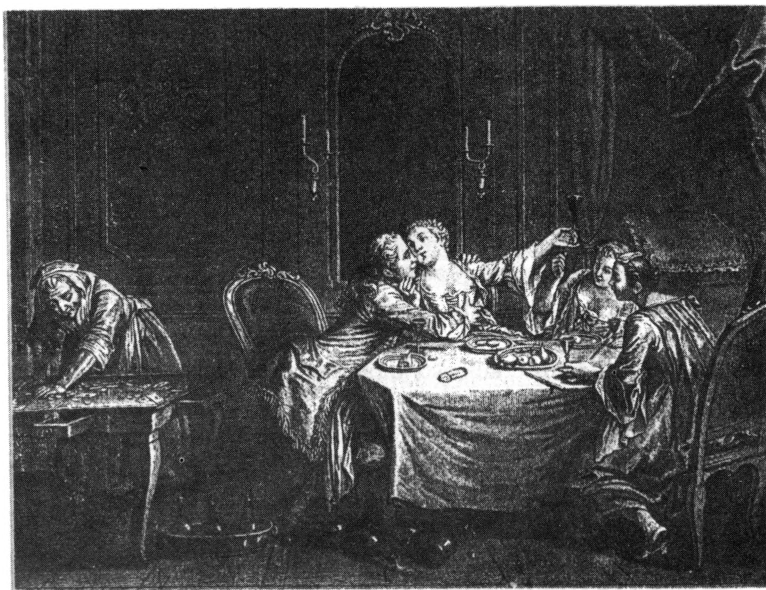
* Orig. (vok.): *Der Deutsche Zuschauer.*

** Orig. (lot.): *Venus vulgivaga vulgivago* 'daug, daugybė, visiems pasiekiamas'.

*** Orig. (vok.): *Landsknecht.*

Atgimimo amžiuje tokia prostitutė buvo sudėtinė kariuomenės dalis, ėjo vienas arba kitas pareigas stovykloje ir samdomajam kareiviui padėdavo laimėti trofėjų. Atsiradus reguliariajai kariuomenei, prostitutėms liko veikti taikos metu. Kadangi tada kareivis gaudavo niekingai menką atlyginimą, kurio nepakakdavo išgyventi, tai dažnai susidėdavo su prostitute, būdavo jos globėjas ir gynėjas kasdieniuose žygiuose. Atsilygindama prostitutė maitino jį arba dėdavo savo dalį į bendrą ūkį. Šios mergšės buvo, beje, pačios žemiausios kategorijos. Absoliutizmo epochoje prostitutė lydėjo kariuomenę žygyje, ji tenkino dažniausiai karininkų poreikius. Iš tiesų tada nebuvo nė vienos kariuomenės, kuri neturėtų šimtų tokių karininkų mergšių. Kadangi prostitutės jau nebuvo darbininkės, o tik meilės pardavėjos, todėl dažnai stabdydavo kariuomenės žygiavimą... O radęsi galantiškieji pasilinksminimai vertė neįtikėtinai siaubingai didinti gurguolių skaičių. Juk kiekvienas aukštas karininkas į karą pasiimdavo jeigu ne žmoną, tai bent oficialią metresę, kurių užgaidas, pomėgius dėl suprantamų priežasčių tekdavo labai rimtai tenkinti...

XVII ir XVIII a. atvirai, kaip didžiųjų miestų valkataujančios prostitutės, veikė ir ***viešnamiai***. Viešnamiai buvo miesto įžymybės,

Galantiška vakarienė mažnamyje.
Prancūzų vario graviūra pagal N. Lankrė *(Lancret)* paveikslą

ir kiekvienas užsienietis privalėjo juos pamatyti, jeigu norėjo paskui pasigirti matęs visas miesto įdomybes. Didžiausių miestų — Londono, Paryžiaus ir Berlyno — kurie ne kurie viešnamiai garsėjo visame pasaulyje. Londone tai buvo ponios Penderkvast namas, Šarlotės Hejė „Vienuolynas“, „Auroros“, „Floros“ ir „Misterijos“ šventovės. Paryžiuje — „Mažąja grafaite“ pramintos ponios Gurden *(Gourden)* namai, ponios Žiustinos Pari „Geroji motušė“*, Montinji *(Montigny)* viešbutis ir kiti. Berlyne — ponios Šuvic *(Schuwitz)* įstaiga. Šiuose namuose tikriausiai buvo visa, ko tiktai galėjo užsigeisti turtingi klientai. Beje, net kariuomenės stovyklose buvo viešnamių. Magistras Laukhartas, aprašydamas, kaip 1793 m. prūsų kariuomenė buvo apgulusi Maincą, primena:

Mūsų pulke veikė tikri viešnamiai — palapinė, kurioje gyveno keturios panelės, dėl akių prekiaujančios kava. Pati gražiausioji, Luiza, kainavo 45, Hanutė — 24, Barbutė — 12, o senė Katarina — 8 kreicerius.

Senojo režimo epochoje prostitucija buvo suburta oficialiuose viešnamiuose, todėl čia sutelktas didelis verslas, išryškėja jo metodai ir subtilybės.

Kadangi viešnamio prostitutė, kaip savarankiškai uždarbiaujančioji, negalėjo bėgioti paskui vyriškį arba lankytis jo namuose, o turėjo laukti pasirodant, tai ir stengėsi patraukti į save pro šalį einančiųjų dėmesį. Kas laisvą minutę ji sėdėdavo prie lango ir žiūrėdavo į praeivius. „Sėdėjimas prie lango“ tapo ryškiausiu prostitučių bruožu, todėl toks elgesys buvo nepadorus dorybingai moteriai. Archenholcas rašo apie Angliją: „Rodytis prie lango čia nepadoru“.

Tačiau labai dažnai prostitutė nesitenkindavo vien tik malonia šypsena traukdama einančių pro šalį vyriškių akis, paprastai savo poveikį ji sustiprindavo — ypač prostitučių kvartaluose — kiek įmanoma neprideramomis drapanomis. Gražios prostitutės paprastai sėdėdavo prie lango vilkėdamos į akis krintančiu rytiniu ar vakariniu drabužiu. „Vienos galantiškumo“ laikraštyje rašoma apie Vinių gatvę**— Vienos prostitučių centrą:

*Kiaurą dieną nepadorios panelės tykojo prie atvirų langų, nuogomis krūtimis jaudindamos einančius pro šalį Akteonus*** ir maloniais žvilgsniais kviesdamos juos į savo maudyklą arba lovą...*

---

* Orig. (pranc.): *Bonne Maman.*

** Orig. (vok.): *Naglergasse.*

*** A k t e ò n a s 2 (Aktäon) — graikų legendų herojus, nužiūrėjęs Dianą, arba Artemidę (gr.), maudykloje, paverstas už tai elniu ir savo paties šunų sudraskytas.

Kavininkė. Pagal Detrojų *(Detroy)*. Vario graviūra

Rėksmingų ir begėdiškų drabužių foną dar paryškindavo nedviprasmiški mostai. Ten, kur konkurencija buvo ypač didelė, panelės elgdavosi itin ciniškai. Čia praeiviams būdavo rodomi tikri erotikos spektakliai. M. Rajanas *(Ryaan)* savo knygoje rašo apie prostituciją Londone:

„Prastos šlovės viešnamiuose ponios Obrē (Aubrey) prostitutės stovėdavo prie lango nuogos ir visokiom pozom nepadoriai maivydavosi. Panašūs dalykai dėdavosi ir kituose Londono viešnamiuose. Tokiai netvarkai pastoti kelią buvo bandoma potvarkiais — įpareigojimais

Viešnamyje, Vilas *(Wille)*. Vario graviūra

langus uždangstyti įvairiomis užuolaidomis. Bet jos paprastai būdavo praskleidžiamos.

Kartais prostitutės taip suįžūlėdavo, kad apskritai nieko neslėpė nuo praeivių žvilgsnių. 1750 m. Londone pasirodžiusioje knygoje „Šėtono būstas" rašoma apie Londono prostitučių kvartalus:

Čia net vidurdienį gali pamatyti pačių begėdiškiausių scenų kone lange, gali išvysti patį aktą... Kitos tvarko savo palaidinukes, prijuostes, kykus. Stačios prie lango nuogut nuogutėlaitės.

Tokias scenas prostitučių kvartaluose tada būdavo galima matyti visuose didžiuosiuose Europos miestuose. Todėl šie kvartalai priviliodavo, ypač vakarais, daugybę vyriškių. Kasdien ten traukdavo vyrai po vieną ir grupėmis pasimėgauti tokiais reginiais, jei ne kaip aktoriai, tai bent kaip žiūrovai. Nevengdavo šių vietų ir padoresni vyrai, nors šie paprastai čia pasirodydavo persirengę, t. y. vilkėdavo į akis nekrintančią eilutę, nes nenorėdavo susikompromituoti arba bijodavo įkyrių valkatų, mat šie čia atlikdavo nešvarius savo darbelius.

Šiurkštūs papročiai vyravo šiuose namuose. Jei meilės sandėris nesibaigdavo greitai kaip paprasčiausias prekybos veiksmas, jis virsdavo bakchanalija, visuotiniu girtuokliavimu ir dažnai didžiu skandalu. Veimaro mėnesinio žurnalo „Londonas ir Paryžius“ Londono korespondentas 1801 m. rašo:

Parsiduodančių mergšių keliama netvarka tokia siaubinga, kad be pasipiktinimo kalbėti apie jas neįmanoma. Pavyzdžiui, Kasl (Castle Street), Oksfordo (Oxford Street) gatvėse nėra nė vieno namo, kuriame nuo ryto iki vėlyvo vakaro nevyktų scenos, galinčios pašiurpinti žmogų.

Iš „Galantiškų laiškų iš Berlyno“ sužinome Berlyno viešnamių ir jų gatvių pavadinimų. Daugumas buvo vadinamajame Frydrichštate.

Iš daugelio kitų aiškiai išsiskiria: „Juodasis katinas“ Linijos gatvėje, „Raudonasis siurblys“, „Pilkasis abitas“, „Aštrusis kampas“ ir „Šlubis Odminys“ — visi priešais Špandau (Spandau) vartus, „Gauruotasis žydas“, „Gerovė ir viltis“— Prancūzų gatvėje, „Šluboji varlė“— Medžiotojų gatvėje ir kt.

Autorius rašo ir apie begėdišką šių namų prostitučių elgesį, pasakodamas apie lankymąsi ten:

Drauge su kitais bičiuliais persirengęs nuėjau ten apie dešimtą valandą. Buvau priblokštas begėdiško drabužio, dėvimo šių pusplikių būtybių, kurios apsimestinėmis įniršio pozomis buvo verčiamos kietaširdžių savo tarnaičių atlikti gyvuliško galantiškumo veiksmus. Iš tolo trenkė tų prostitučių ištvirkimas ir gašlumas. Nesigailima nė vienos — net stipriai sergančių sloga.

Jo aprašymus aiškiai patvirtina iš savo patirties šiuos namus pažįstančio magistro Laukharto duomenys. Mat jis viename tokiame name praleido keletą dienų, kadangi kaip kareivis ten patruliavo. Laukhartas pateikia įvairių įdomių smulkmenų. Apie gyventojus ir prekybą šiuose menkiausiuose namuose magistras Laukhartas sako:

Tėvas randa dukterį viešnamyje.
Dail. Binė *(Binet)*. Prancūzų vario graviūra

Apskritai mergšės — kvailos akiplėšos. Jos neturi nė menkiausio padorumo, mandagumo jausmo. Jų kalba persūdyta begėdiškų žodžių, o ciniškais mostais jos dar begėdiškiau žadina gyvuliškus instinktus. Be to, jos geria (netgi degtinę) kaip vežikai. Jeigu užeisi į tokį namą, tai pirma pasitaikiusi tave ims pulti, pavadins „brangučiu", tujins ir nedelsdama pareikalaus pavaišinama vynu, šokoladu, kava, degtine bei pyragaičiais. Visa tai pateikiama nevalyvai, o kainuoja brangiau nei kur kitur. Toliau viską lems tai, ar ponas džentelmeniškai pātenkins nimfos norus, ar ne. Pirmuoju atveju mergiotė pasilieka su juo, glosto jam skruostus, vadina mylimuoju ir geidžiamuoju. Antraip palieka jį

Prostitučių žygis į uostamiestį.
Dail. S. Diuflas *(Duflos)*. Prancūzų vario graviūra

ir ieško dosnesnio bendro. Vadinasi, galima ramiai sėdėti viešnamyje, rūkyti pypkę, viską stebėti ir mokėti tik už tai, ko pats pareikalausi.

Daug kas šitaip mėgo praleisti laiką. Panašūs viešnamių lankymai vienur kitur tapo tokie įprasti, kad niekam, sako, net žmonoms, jeigu ten eidavo jų vyrai, neatrodė smerktini. Apie tai, kaip berlyniečiai nė kiek nesivaržydami lankosi viešnamiuose, magistras Laukhartas rašo:

Berlyniečiams nėra gėdinga arba nepadoru užsukti į viešnamius. Daugelis net labai garbingų vedusių vyrų ten lankosi, ir niekas jų nesmerkia už tai, net jų žmonos. Visiems aišku, kad kas dešimtas tai daro iš smalsumo arba norėdamas įdomiai praleisti laiką.

Viešnamiuose, kur lankydavosi labiau pasiturintys biurgeriai, viešpatavo tokie pat papročiai, nors gyvenimas tekėjo ne taip triukšmingai. Tokie namai, beje, stovėdavo paprastai atokiau nuo centrinių gatvių. Garbingieji biurgeriai, be abejo, mėgdavo paįvairinti vedybinį gyvenimą, bet tai neturėjo kelti triukšmo. Švaresniųjų viešnamių programą sužinome iš Miulerio „Berlyno, Potsdamo ir Sansusi paveikslų".

Viena panelė nuolat žiūri pro langą. Vos tik pasirodo lankytojas, prie jos susirenka kitos, tuo metu laisvos. Viskas čia labai brangu ir elegantiška. Ponia, pas kurią gyvena mergiotė, sutinka lankytoją maloniai šypsodamasi ir palydi į šiltai prikūrentą, švarų kambarį, kur stovi sofa ir nedidelė lova. Pasirodo viena arba kelios gražiai susišukavusios, tvarkingai apsirengusios moterys, ir ponia išeidama paklausia, kuo ji galinti padėti. Lankytojas, sakykim, paprašo butelio vyno.— Puiku, butelis štai jau ir ant stalo. Kiek kainuoja? Taleris. Pyragaitis? Aštuoni skatikai! Tu atsisėdi ant sofos ir juokauji su panele. Staiga jai suskausta galvą. „O jeigu mes išgertume po puodelį šokolado?" — „Tikiuosi, pasiliksi nakčiai?"— ji tave apsikabina ir karštai bučiuoja į skruostus. Jeigu tu ketini meilės taurę išgerti ligi dugno ir pasilikti visai nakčiai, tai panelei juo maloniau. „Ponia, puodelį šokolado! — šaukia ji ir šnibžda jai į ausį,— Ponas pasilieka." Ponia siunčia liokajų su šokoladu. Kiek? Šešiolika skatikų? Puiku. Pasirodo kambarinė su naktiniu kyku, šlepetėmis, rankšluosčiu, dviem dubenimis su vandeniu, linki labos nakties, užrakina ir išeina.

Kažin ar tokie buvo daugumas viešnamių, kažin ar miestai ir šalys šiuo atžvilgiu skyrėsi, nebent tuo, kad dėl rasinių arba tautinių ypatumų labiau išryškėdavo vieni ar kiti profesijos bruožai. Tačiau neabejotina, kaip jau minėta, kad kiekviename mieste buvo po keletą tokių meilės šventovių, aptarnaujančių vien tik turtingus ir reiklius klientus. Visais atžvilgiais — išore ir vidum — jie skyrėsi, suprantama, nuo antro, trečio arba ketvirto rango viešnamių. Čia merguželės niekada nepasirodydavo prie lango begėdišku drabužiu. Nebuvo jokių požymių, iš kurių kas nors galėtų pasakyti, kas tai per namas. Atvirkščiai,

Prostitutė vagilė

būdavo labai rūpinamasi, kad viskas atrodytų ko solidžiau. Daugelyje tokių namų būdavo stengiamasi nuslėpti, jog ten dažnai užsukama. Kelerios durys išeidavo į skersgatvius arba gretimą namą, taigi niekas nematydavo įeinančių arba išeinančių lankytojų. Visa tai iš dalies būdavo daroma savo asmenybę nuslėpti norinčių turtingų klientų labui, iš dalies dėl specialios kategorijos lankytojų, pavyzdžiui, dvasininkų, kuriems tokiose įstaigose lankytis būdavo draudžiama.

Viduje tie patys kontrastai. Nepatyrusiam lankytojui pirmą akimirką galėdavo ateiti į galvą mintis, kad patekęs į padorią draugę. Kai kartą Paryžiaus arkivyskupas skundėsi ministrui d'Aržensonui *(d'Argenson)* dėl nuolaidžiavimo anksčiau minėtam de Rulẽ viešbučiui, jam buvo atsakyta, jog nėra geresnės tvarkos kaip šiame name, „taigi ir tamsta, Jūsų ekscelencija, ir aš — mudu galėtume ten ko ramiausiai užeiti". Tas pat pasakytina ir apie Londono pirtis: tai ne tiek viešnamiai, kiek savotiški mažnamiai. Apie tokią įstaigą, kuriai vadovavo

sąvadautoja ponia Golds *(Goulds)*, kalbama reikšmingoje XVIII a. Londono prostitucijai skirtoje knygelėje „Londono seralis“*:

Ponia Golds visada dėjosi esanti gerai išauklėta visuomenės dama. Moterys, kurios keikdavosi arba nepadoriai kalbėdavo, nebūdavo priimamos. Svarbiausi jos klientai buvo turtingi pirkliai. Jie, dėdamiesi išvažiuoją į vilą, paprastai šeštadienio vakarą užeidavo pas ponią Golds ir pasilikdavo iki pirmadienio ryto. Ji visaip stengdavosi jiems įtikti, turėjo puikių likerių, labai išsilavinusių kurtizanių, elegantiškų lovų ir baldų.

Tokį pat gerą vardą turėjo jau minėtas ponios Šuvic meilės namas Berlyne, XVIII a. pradžioje masinęs daugybę užsieniečių. Tokiuose prabangiuose namuose viešpataujantis tam tikras subtilumas, žinoma, netrukdė čia klestėti ydoms ir užgaidoms, atvirkščiai — subtilesnės formos sudarė palankesnes sąlygas užgaidoms tenkinti. Šiuose meilės aruoduose iš tiesų būdavo galima visko rasti ir visko gauti: gražiausių įvairių tautybių ir įvairaus amžiaus moterų — nuo nekalto kūdikio iki pernokusios moteriškės, masinančios ekscentrišku iškrypimu. Čia būdavo keliamos įmantriausios vakarienės, kurias tiekdavo nuogos prostitutės, veikė „kankinamieji kambariai“ su pačiais įmantriausiais dirgikliais seniams ir impotentams.

Čia būdavo keliami Atėnų vakarai bei visuotinės orgijos, erotikos spektakliai. Juose galėjai pats vaidinti arba pasyviai stebėti. Kas norėjo, galėjo čia rasti egzotiškos rasės moterį ir t. t. Tokių garsių įstaigų savininkai ir savininkės nuolat stengėsi vienas kitą pralenkti pačiomis įmantriausiomis naujovėmis. Amsterdame, amžininkų nuomone, pats prabangiausias viešnamis buvo „Fontanas“ *(die Fontäne)*. Jame buvo „restoranas, šokamoji salė, intymūs kabinetai, kavinė ir (ant namo stogo) biliardinė, kurioje gražiausios merginos biliardą lošė nuogut nuogutėlės“. Mūsų minėta ponia Heiz Londono Apskritojoje aikštėje** turėjo įstaigą, skirtą visų pirma impotentams ištvirkėliams, kuriems reikėdavo pačių stipriausių žadinamųjų priemonių. Kartą savo nuolatiniams klientams ji išsiuntinėjo tokio turinio kvietimą:

Ponia Heiz drįsta informuoti lordą... kad rytoj, lygiai 7 valandą vakaro, 12 puikių nekaltų nimfų, vadovaujamų karalaitės Oberėjos (ji bus pati ponia Heiz), vaidins garsųjį meilės vaidinimą.

---

* Orig. (pranc.): *Serails de Londres.*

** Orig. (angl.): *Ring Place.*

Vienos padugnių nimfa

Ir tas pats liudytojas pasakoja, kokį įspūdį padarė šis kvietimas: *Atvyko dvidešimt trys lankytojai, visi iš aukštuomenės, tarp jų penki Bendruomenių rūmų nariai. Lygiai septintą valandą prasidėjo šventė, į kurią ponia Heiz pakvietė 12 jaunų atletiškų vaikinų; drauge su nimfomis sužavėtos publikos akyse jie suvaidino Veneros šventę. Pasibaigus jai, buvo iškelta prabangi vakarienė.*

Tokiu stiliumi vyko ir ponios Penderkvast iškelta jau minėta „meilės puota". Joje dalyvavo ir aukštuomenės ponios. Viešnamis, kurį išlaikė panelė Foklend *(Fawkland),* buvo trijuose namuose: „Auroros", „Floros" ir „Misterijos". Kiekviename dirbo 12 merginų, vadinamų vienuolėmis. „Auroroje" gyveno 12 nekaltų mergaičių, o patekti čia galėjo tiktai vyresni kaip 60 metų seniai impotentai. Apie kitas dvi įstaigas „Londono seralyje" rašoma:

„Floros" šventovėje dirbo tiek pat vienuolių, kurios, atitinkamai auklėtos, buvo gyvos, linksmos, paslaugios ir ištvirkusios. Todėl

Sąvadautoja siūlo prekę.
Prancūzų vario graviūra pagal Vilo *(Wille)* paveikslą

lankytojams buvo nelengva išsirinkti kurią nors vieną. „Misterijos" šventovė atitiko savo pavadinimą vykstančiomis neįsivaizduojamomis slapto ištvirkavimo scenomis. Čia negalėdavo patekti kitų dviejų šventovių gyventojos.

Visais technikos, chemijos, fizikos, filosofijos laimėjimais — pakanka prisiminti magnetizmą — vargu ar naudodavosi tada kas

stropiau nei prabangių viešnamių savininkai. Atrodė, visa tai neturėjo kitos paskirties, tik tarnauti pasiturintiems, siekiantiems ko įvairesnių verslo formų, vis naujų išdaigų. Klasikinis pavyzdys gali būti visuotinį garsą pelniusi Greihemo *(Graham)* sveikatos šventovė, metų metais ne tik žavėjusi visus senus Londono ištvirkėlius, bet ir masinusi iš visų pasaulio šalių į Londoną užsieniečius. Ši sveikatos šventovė iš tikrųjų buvo ne kas kita, kaip viešnamių įmonė.

Kiekviena visuomenės klasė, kiekvienas miestas, be oficialių, dar turėjo ypatingų, pridengtų viešnamių. Šveicarijoje tokios paskirties buvo purvo gydyklos: Berno Matenas *(Matten)* dėl jų buvo išgarsėjęs visoje Europoje. Čia atvažiuodavo įsimylėjusios porelės. Patarnautojos buvo prostitutės, svečiai galėjo jas rinktis pagal skonį. Maudymasis būdavo antrinis dalykas, svarbiausia — Adomo eilute linksmintis su viena arba keliomis prostitutėmis. Tarp tokių įstaigų buvo ir minėtosios Londono pirtys, kur maudymasis apskritai buvo tik skraistė. Anglijai skirtoje knygoje Archenholcas šitaip aprašo šias aukštuomenės išdaigų slėptuves:

Londone veikia ypatingi namai, vadinamosios pirtys. Iš tiesų jų paskirtis — teikti malonumo abiejų lyčių lankytojams. Šie namai prabangiai, kartais tiesiog karališkai apstatyti baldais. Visa, kas žadina geismus, jūs matote savo akimis arba galite gauti. Gražuolės juose negyvena, jos atnešamos portšèzuose. Tokios garbės nusipelno tik tos, kurios gerai išauklėtos, išsiskiria drabužiais ir grožiu. Jums nepatikusi gražuolė negaus dovanos, tik sumokama už portšezą. Kadangi anglai rimti ir tada, kai atsiduoda geiduliams, tai ir čia viskas atliekama taip susikaupus ir taip padoriai, kad net sunku šitai įsivaizduoti. Čia negalima nei triukšmauti, nei kelti sumaišties. Negirdėti net žingsnių, kadangi visur išklota kilimais, o daugybė liokajų kalbasi tarpusavyje pašnibždomis. Seniai ir impotentai, jeigu pageidauja, plakami vytinėmis. Kiekvienoje pirtyje dėl viso pikto yra ir vonios, tačiau jomis beveik niekada nesinaudojama. Nors tokie malonumai brangūs, visos pirtys ištisą naktį būna pilnut pilnutėlės.*

Tam pačiam reikalui buvo skirtos ir šokamosios salės, tokios populiarios XVIII a. Daugiau informacijos turime apie Berlyną. Miulerio „Berlyno paveiksluose" šiai temai skirtas visas skyrius. Čia dalis merguželių buvo laisvosios prostitutės, o dalis — salės savininko samdomos. „Baltoji gulbė", „Aukso laivas", „Varšuvos miestas",

---

* P o r t š è z a s 2 (pranc. porter 'nešioti'+chaise 'kėdė') — dengti neštuvai: lengva kėdė, kurioje galima pusiau gulomis sėdėti.

Tarpininkė sąvadautoja. Dail. V. Hogartas *(Hogarth)*. Vario graviūra

„Husaro Kurto salė"— tokios žymiausios XVIII a. pabaigos salės. Čia daugiausia linksmindavosi prasčiokai. Švaresnė publika lankydavosi Heilzo *(Heils)* šokamojoje salėje ir Lėgerio *(Leger)* restorane. Beje, šokamosios salės veikė prie daugelio viešnamių, ir jos būdavo lankomos — ieškoma pažinčių su prostitutėmis arba norima iš šalies pasimėgauti atviru merguželių koketavimu.

Tokią pat paskirtį turėjo ir XVIII a. pradžioje atsiradusios kavinės, ypač Saksonijoje. Jose iš pat pradžių patarnaudavo merguželės — kavininkės. Jos turėjo labai prastą vardą. Leipcigo „Moterų žodyne" apie šios kategorijos prostitutes sakoma:

Kavininkėmis vadinamos tos įtartinos ir ištvirkusios moterys, kurios kavinėse patarnauja vyrams ir tenkina visus jų norus.

Visose šalyse daugelis viešbučių taip pat buvo prostitucijos lizdai. Savininkai išnuomodavo kambarius prostitutėms, kad jos galėtų aptarnauti svečius, arba turėjo prostitučių adresų, todėl svečių

pageidavimu jos tučtuojau atsirasdavo viešbutyje. Archenholcas savo „Anglijos analuose" aprašo tokį atsitikimą:

Vienas viešbučio savininkas kasmet Druri Leine (Drury Lane) išleidžia sąrašą prostitučių, lankančiųsi jo viešbutyje arba šiaip jam žinomų. Knyga vadinasi „Hario sąrašas ponių iš Koventgardeno". Šioje knygoje suminėtos jų pavardės, aprašyta išvaizda, manieros, sugebėjimai, dažnai, beje, tendencingai. Kasmet išleidžiama 8 tūkstančiai egzempliorių, ir visi bemat parduodami.*

Anglijoje šis verslas buvo itin suklestėjęs. Čia veikė visokiausių rangų ir rūšių įstaigų: nuo paprasčiausios tavernos, lankomos jūrininkų, ligi minėtųjų aukštuomenės pirčių. Prastų tavernų savininkai merguželes prisiviliodavo nemokamu pavalgymu ir taurele. Geresnes prostitutes savininkas dažnai visiškai išlaikydavo, ir jos todėl būdavo visą laiką jo žinioje, o prireikus tuojau pat būdavo pristatomos svečiams. 1888 m. išleistoje knygoje „Pašalinio stebėtojo nuotykiai"** G. A. Stivensas *(Stevens)* rašo:

Jaunikaičiams, draugėje gerokai įkaušusiems, pasirodo tarnas ir praneša, kad „keturios ar penkios gražuolės buvę sustojusios prie tavernos ir norėjusios sužinoti, ar nebūsiančios reikalingos. Savo ruožtu pažadėjusios užeiti dar kartą". Tarnui liepiama jas pakviesti, kai tik vėl pasirodysiančios. Iš tiesų tos moterys gyvena šiame viešbutyje ir susispaudusios mažame kambarėlyje kaip vilko išgąsdintos Smitfildo (Shmithfield) avys laukia pakviečiamos. Toks šių nelaimingųjų nakties darbas. Kadangi jos dėlto gyvena geriau negu kitos, tai koks turi būti anųjų gyvenimas!

Kad ir kaip šios įstaigos ar šie namai skirtųsi tarpusavyje, kad ir kokia įvairi būtų kaukė, visų jų vienas bendras bruožas — ko daugiau išsunkti lankytojus. Tai ne tik įprastinis meilės mokestis, bet ir brangūs gėrimai, maisto patiekalai, nesvarbu, ar jie valgydavo ir gerdavo vieni, ar prostitučių draugėje. Tai, beje, pačios nekalčiausios eksploatacijos formos. Kur kas pelningesnis savininkams esti žaidimas, kuris būdavo fanatiškai žaidžiamas visuose viešnamiuose. Sujaudintą vyriškį, šalia kurio sėdėdavo nepadorios elgsenos prostitutė, nesunku apgauti ir apiplėšti ligi paskutinio cento — meilės žaidimuose tai įprasta. Menkų prostitučių butuose būdavo tenkinamasi sukčiavimu, vartojami ir šiurkštesni metodai, ypač slaptos vagystės arba užsnūdusio girto

---

* Orig. (angl.): *Haris' List of Coventgarden Ladies.*

** Orig. (angl.): *The Adventures of a speculist.*

24. 1219

lankytojo apiplėšimas, ką jau kalbėti apie tiesioginį sutenerių prievartavimą. Todėl svečias galėdavo būti laimingas, jeigu namo parsigaudavo sveikas ir gyvas.

Žinotina, kad prostitucija apskritai buvo glaudžiai susijusi su nusikaltimais. Daugelis laisvųjų prostitučių, be kita ko, ir vagiliaudavo.

* * *

Sąvadautojai. Milžinišką prostitučių armiją ir ne mažesnę prostitucijos vartotojų daugybę absoliutizmo epochoje atitiko tokia pat gausi maklerių ir agentų ruja. Rinkai ji parūpindavo vis naujų prekių, ieškodavo ir rasdavo pirkėjų, stengėsi, kad net pati subtiliausia interesanto yda būtų patenkinta.

Pas sąvadautoją

Niekur, net miesteliuose, nestigo profesionalių abiejų lyčių sąvadautojų. Miestuose, kur meilė buvo masinio vartojimo objektas, jų buvo ištisi legionai. Savo knygoje „Berlyno paveikslai“ J. K. Miuleris rašo:

Sąvadautojų devynios galybės, nes mergšės Berlyne — svarbi prekė. Jos taip ir vadinamos. Todėl šis amatas klesti ir tam tikruose namuose, ir pavieniui, panašiai kaip ilgametę praktiką turinčioje manufaktūroje, t. y. mechaniškai ir nesąmoningai.

Armija sąvadautojų savo darbą dirba įvairiausiai prisidengusios, retai viešai ir be kaukės. Ir ne tik todėl, kad toje epochoje ši profesija buvo pavojinga, o veikiau todėl, kad taip dirbti lengviau. Antra vertus, tūkstančiai asmenų dėl savo profesijos tapdavo atsitiktiniais sąvadautojais, o tokios veiklos pelningumas vis labiau skatino naudotis patogiomis progomis.

Pavyzdžiui, kai XVII a. Paryžiuje pasirodė vežikai, tai net žmonės, turintys savo arklius, mielai samdydavosi vežiką nuvažiuoti į pasimatymą, į slaptas arba viešas paleistuvaujamąsias vietas. Karieta kartais tapdavo galantiškų scenų vieta. Juk kitokių susisiekimo priemonių nebuvo, keliuose tykojo įvairūs pavojai, todėl karieta keliauti visada saugiau.

Kazanova daugybę kartų pelnė ponių palankumą karietoje. Tatai žinome ir iš visų kitų ištvirkėlių memuarų. Taip pamažu kiekvienas vežikas tapdavo sąvadautoju. Jau XVII a. jie buvo tokie. F. Leru *(Leroux)* pasakoja apie XVII a. Paryžiaus vežikus: „Vežikų daugumas yra sąvadautojai. Jie žino visas paleistuvaujamąsias Paryžiaus vietas*“.

Kita tokia figūra buvo kirpėjas. Epochoje, kai nei vyras, nei moteris negalėjo išsiversti be jo paslaugų. Kai jis lankydavosi kasdien tavo namuose, sunku buvo rasti geresnį abiem lytims neteisėtų santykių tarpininką. Taigi kirpėjas, kaip matome iš įvairių pranešimų bei memuarų, daugelyje miestų ėjo ir sąvadautojo pareigas.

Galantijos prekių pardavėja irgi dažnai sąvadaudavo. Aiškiaregiai ir būrėjos, kurių paslaugomis prieštaravimų kupinoje epochoje naudodavosi visos be išimties moterys ir nemažai vyrų, buvo visų pirma sąvadautojai. Mes žinome, kad Vienoje daugybė butų savininkų sąvadaudavo: pas juos vidurinio sluoksnio gyventojai apgyvendindavo savo nimfas. Tačiau žymiausi sąvadautojai, be abejo, buvo darbo vietų paieškų agentai. Norint patenkinti didžiulę merginų paklausą,

---

* Orig. (pranc.): *Les cochers sont la plupart des maquereaux qui connaissent tous les lieux de debauche de Paris.*

pagaliau apskritai prostitucijos rinkos naujos prekės paklausą — kas galėjo būti parankesni už juos!? Juk iš provincijos į didelius miestus kasdien atvykdavo minios tarnaičių, kurioms labai reikėjo tokių tarpininkų. Taip kildavo mintis sujungti abi profesijas draugėn arba, aiškiau, pasinaudoti viena, kad pridengtų kitą. Darbo vietų paieškų agento profesija nuo pat pradžių buvo susijusi su merginų prekyba. Vietose, kur sustodavo iš provincijos atvykę kaimo vežimai, visada gausiai būriuodavosi tokie „žmonių mylėtojai“.

Archenholcas rašo apie Londoną:

Bjaurybės sąvadautojos labai domisi kaimiečių vežimais, kasdien atvykstančiais į Londoną iš provincijos ir beveik visada atvežančiais kaimiečiukių, ieškančių sostinėje tarnaitės vietos. Šios nelaimingos būtybės džiaugiasi, jeigu tokiame triukšmingame mieste, kuriame nieko nepažįsta, sutinka žmogų, draugiškai joms patariantį, tarsi tikra motina.

Patekusi į viešnamių savininko nagus, vargšė provincialė pasijusdavo bejėgių bejėgė — niekas ja nesirūpino, o ji pati buvo per daug neišprususi, kad gebėtų ištrūkti iš siaubingo kalėjimo. Panašūs dalykai buvo labai populiarūs Paryžiuje ir Londone. Retifo de la Bretono romanas „Ištvirkusi kaimietė, arba miesto pavojai“*— tokio likimo istorija. Žinoma 1733—1734 m. Hogarto serija „Prostitutės gyvenimas“** taip pat vaizduoja prekiautojas merginomis.

Mes jau esame minėję, kad daugelis turtingų ištvirkėlių turėjo savo pačių sąvadautojų, tarnaujančių tiktai jiems. Paprastai tai būdavo kamerdineriai arba hofmeisteriai. Vienoje kamerdineris ir sąvadautojas buvo net sinonimai. Knygos „Vienos galantiškumas“ autorius rašo:

Čia labai dažnai kamerdineris ir sąvadautojas reiškia tą patį. Jis puikiai atlieka savo priedermes ir yra nepriekaištingų įpročių. O virėjui ir hofmeisteriui tenka garbė ponui grafui paskolinti savo žmonas, o jei jos tokiam reikalui nebetinka, tai pasamdyti gražių sveikų merginų, už tai jie gali Jo šviesybę grafą apgauti keliais šimtais guldenų per metus.

Atvirų sąvadautojų, kaip minėta, buvo nepalyginti mažiau negu kauke prisidengusių prostitucijos agentų. Vis dėlto ir jų buvo tiek daug, kad didelio miesto gyvenimui suteikdavo tam tikrą atspalvį. Mat daugumas viešnamių savininkių, kaip jau minėta, turėjo įprotį vestis savo nimfas pasivaikščioti arba pasivažinėti karieta. Reginys

* Orig. (pranc.): *Paysanne pervertie ou les dangers de la ville.*

** Orig. (vok.): *Der Weg der Buhlerin.*

juo labiau krisdavo į akis, nes kurias ne kurias sąvadautojas lydėdavo pustuzinis arba net daugiau pėsčių arba važiuotų „augintinių“. Šie kasdieniai paradai būdavo vien reklama, todėl ypač demonstratyviai būdavo rodoma nauja klientams siūloma prekė. Per tokius paradus paprastai būdavo stengiamasi rasti naujų pažinčių su vyriškiais, sutvirtinti senas ir su rimtais klientais susitarti jeigu ne dėl kainos, tai bent dėl pasimatymo valandos.

Be aptartų paradų, viešnamiai būdavo reklamuojami ir kitais būdais. Jeigu vyriškis susidomėdavo tokiomis eitynėmis, tai jam į delną būdavo įspraudžiamas raštelis ir meilės laiškutis. Jame šalia viešnamio arba norimos prostitutės privataus buto adreso būdavo jos grožio, lankytojo laukiamų pagundų ir džiaugsmų aprašymas. Tokius laiškelius didžiuosiuose miestuose dažnai dalydavo ir vyriškiai.

Jei turėsime omenyje visa tai, kas pasakyta, vargu ar manysime, jog amžininkai perdeda didmiesčių gatves vadindami meilės turgumis, o prostitučių kvartalus — vienu dideliu viešnamiu, kuriame galėjai rasti visko, tik meilės ne.

Visa tai, kas pasakyta, yra drauge ir atsakymas į svarbų klausimą: kuri klasė labiausiai palaikė prostituciją? Visos be išimties. Tačiau toks pat svarbus antrasis klausimas: kiek kiekviena klasė skatino tenkinti sekso poreikius parsidavėliška meile? Atsakymą į šį klausimą lemia tikslai, kurių viena ar kita klasė savo gyvenime siekė per prostituciją. O šie tikslai buvo patys įvairiausi.

Turtingosioms ir viešpataujančiosioms klasėms prostitucija buvo įstaiga, kurioje jų atstovai galėdavo patenkinti savo akimirkos užgaidas, o smulkiajai buržuazijai ir proletarams ji buvo visų pirma santuokos surogatas, nes jos, kaip žinome, daugelis dėl savo skurdo arba visiškai negalėdavo sudaryti, arba sudarydavo per vėlai. Ši aplinkybė pakankamai ryškiai parodo, kodėl smulkieji buržujai ir proletarai kur kas dažniau negu turčiai lankydavo prostitutes. Tačiau dėl to šie, žinoma, nebuvo nė per nago juodymą padoresni.

* * *

Kova su prostitucija. Jei absoliutizmo epochai būdingas visuotinis prostitucijos atspindimas papročių sugedimas ir nepasiekė pačios viršūnės, tai, šiaip ar taip, buvo labai ryškus ir visiems akivaizdus to sugedimo atspindys. Todėl bundanti klasė — smulkieji biurgeriai — savo dorovingumo ietimi visų pirma žeidė prostitutes. Tačiau kovota perdėm netikusiomis priemonėmis. Jų teorija buvo visų pirma vien geri pavyzdžiai, o paskui — vaizdavimas pavojų, gresiančių dėl

bendravimo su prostitutėmis. Kaip ir anksčiau, ypač būdavo pabrėžiama, kokie pavojai tyko meilę perkančio vyriškio kišenės. Kovos su nedorovingumu praktika iš esmės buvo tik atgailaujančių magdaliečių prieglaudų įkūrimas, prievartinis susirgusių prostitučių gydymas specialiose ligoninėse o, svarbiausia, vietinių bei ateivių prostitučių iškeldinimas ar ištrėmimas.

Abi pastarosios priemonės būdavo dažniausiai vartojamos, o gelbstimosios prieglaudos buvo kuriamos tik viename kitame

Suimtos prostitutės. Dail. V. Hogartas *(Hogarth)*. Vario graviūra

didmiestyje. Vadinamųjų papročių priežiūros komisijų veiklai trūko ne tik platesnio intelektualinio žvilgsnio, bet ir pinigų. Iš visų šalių nuosekliausiai ir energingiausiai su prostitucija buvo kovojama Austrijoje Marijos Teresės* laikais. Ji paskyrė nuolatinę papročių komisiją, žinomą skaistybės komisijos vardu. Greitai ji nelemtai išgarsėjo visoje Europoje.

---

* M a r i j à 2 T e r è s ė 2 (*Maria Theresia;* 1717—1780) — Austrijos valdovė (nuo 1740) iš Habsburgų dinastijos.

Jos veiklos auklėjamosios priemonės buvo drakoniškos: prostitutėms kerpami plaukai, jos surakinamos grandinėmis, verčiamos šluoti gatves ir viešai vežiojamos po miestą. Šitaip bandyta nedorėles perauklėti. Vyrus stengdavosi atbaidyti nuo prostitučių nutarimais: kiekvienas viengungis, užtiktas prostitutės kambaryje, privalėdavo ją vesti. Vedusieji būdavo apkaltinami svetimoteriavimu. Tačiau toks prievartinis „gydymas“ buvo perdėm bevaisis. Nei prostitučių, nei jų lankytojų nesumažėjo, nes buvo griebtasi įvairiausių gudrybių. Prostitutė oficialiai pasidarė guvernantė arba ekonomė. Savo ruožtu padaugėjo nusikaltimų, ypač abortų ir vaikžudysčių. Kiekviena mergina motina atrodė esanti nedorovinga ir baudžiama įstatymais, ir tik tai tebuvo vienintelis „pozityvus“ tų pastangų padarinys. Dėl energingų Marijos Teresės vyriausybės pastangų tokių nusikaltimų iš tiesų tik padaugėjo. Ko kito ir nebuvo galima tikėtis, kadangi įvykių krypties negalima pakeisti savavališkai. Nors tokie ir panašūs kovos su prostitucija metodai logikos turėjo nedaug, policijos požiūris į prostitutes ir prostituciją buvo visiškai logiškas, nes buvo paženklintas absoliutizmo galvosenos. Kitaip tariant, policija gynė savo užsakovų interesus, o kadangi tai buvo viešpataujančios klasės, tai gynė, vadinasi, tokius interesus, kurie reiškė — be jokių apribojimų naudotis visais įmanomais malonumais. O tarp jų buvo ir prostitutė. Todėl, suprantama, jos veiklą vertinti reikėjo atsargiai. Šį uždavinį visur ir visada itin uoliai vykdė policija. Toks jos elgesys keistas gali pasirodyti gal tik aklam ideologui, tikinčiam, kad nepriklausomai nuo laiko ir erdvės egzistuojanti amžinoji moralė ir todėl mundurą dėvinti policijos institucija turinti būti šio amžino ir prakilnaus dorovingumo sergėtoja. Toks ideologas nesupranta, kad policija gali būti tik viešpataujančiųjų klasių valdžios įrankis. Policija į prostitutę žiūrėjo absoliutizmo akimis, taigi greičiau padėjo nei trukdė audringai prostitucijos plėtotei. Tačiau, suprantama, tai nereiškia, jog prostitutės turėjo kokių ypatingesnių teisių. Išskyrus Angliją, jos neturėjo perdėm jokių teisių ir buvo kietoje policijos valdžioje. Ši dažnai ne tik stengėsi pati, bet ir kitiems neleido matyti ar net priminti kraupiausių orgijų. Tačiau kartais, atvirkščiai, pačia menkiausia dingstimi ji šiurkščiai kišdavosi, jei tik ponus apimdavo noras įvesti savo valdose griežčiausią dorovingumą. Šiurkščiausiai ir įžūliausiai ji įsikišdavo tada, kai parsidavėliška meilės žynė imdavo kliudyti kokiam galingam pirkėjui ir šis ryždavosi ja be jokios dingsties atsikratyti.

Policija net nerausdama nekaltą mergaitę apšaukdavo prostitute, jeigu ši pažadindavo geismus įtakingam žmogui, panorusiam uždėti ant jos savo valdingą leteną. O tai padaryti būdavo nesunku, jeigu

Viešas spektaklis — Rusijoje plakama moteris

mergina paženklinta prostitutės ženklu. Kitais žodžiais tariant, visiškai nutylima, jog viešnamiuose nepaisoma policijos nutarimų dėl viešnamių tvarkos, antra vertus, tuo pat metu nepaisoma jokių žmogaus teisių. Tačiau šis metodas turėjo ir dar kitą, kur kas svarbesnį, tikslą. Šitaip pati prostitutė būdavo priverčiama tarnauti policijai — ji tapdavo policijos sąjungininke.

Kadangi prostitutei visad grėsė policijos savivalė (Paryžiuje, pavyzdžiui, ji kiekvieną bent kiek įtartinesnę merginą įrašydavo į

Vienos sunkiųjų darbų kalėjimas.
Papročių priežiūros komisijos laikų Vienos vario graviūra

ypatinguosius sąrašus), ji ryždavosi daryti viską, ko policija iš jos pareikalaus. O policija pirmiausia reikalavo šnipinėti klientus ir pranešinėti apie juos. Galų gale šitaip policija sužinojo visas privačias paslaptis. Savo rankose ji laikė daug visų klasių žmonių. O tai jai, kaip absoliutizmo prievartos struktūrai, buvo kur kas svarbiau negu kažkoks įsivaizduojamas dorovingumas. Prostitutė visada būdavo ne mažiau pageidaujama militarizmo sąjungininkė. Kariuomenė anais laikais visur būdavo tik samdoma, o daugelis vyrų ryždavosi eiti į kariuomenę tiktai tada, kai jų protas būdavo sudrumstas. Todėl verbuotojas ne tik gundydavo pinigais, bet ir plačiai naudodavosi mergšių paslaugomis. Žodžiu, kiekviena prostitutė, o dar labiau kiekviena sąvadautoja — jai tinka visa, kas pasakyta apie prostitutę,— galų gale buvo absoliutizmo įrankis ir atrama.

Sifilis. Prie šios išvados nepaprastai dera kitas faktas: sifilis XVIII a. užliejo Europą antrąja milžiniška banga. Juk šimtmetį jis beveik merdėjo arba bent buvo labai susilpnėjęs. Tačiau šį kartą tai jau nebuvo atsitiktinumas kaip tąkart, kai geografinių atradimų amžiuje atkeliavo iš Haičio. Ne, šį kartą sifilis buvo neišvengiama absoliutizmo lemtis. Svarbiausiu gyvenimo tikslu skelbiama galantija padėjo atsigauti visuomenėje užsilikusioms sifilio užuomazgoms,

kadangi vargiai ar galėjo rastis palankesnės sąlygos jam tarpti ir plisti nei tos, kurias jam teikė absoliutizmo filosofijos ir politikos metodai, taip pat gyvenimo sąlygos. „Rožės dyglys“,— šmaikštavo fatalistai, kai negailestinga tikrovė įkalė jiems į galvą mintį, jog dabar jau nėra pasirinkimo: arba — arba! Tačiau tai buvo siaubingas spyglys, kuris vėl įsmigo žmonijai į kraują, nors ligos simptomai ir nebuvo tokie baisūs kaip prieš du šimtmečius, kai liga pirmą kartą įsiveržė į Europą.

Svarbiausias sifilio ir, suprantama, kitų venerinių ligų daigynas buvo prostitutė. Kiekvienas lytinis aktas su ja beveik neišvengiamai reiškė sifilį. Berlyno gydytojas daktaras Paulius Meisneris neseniai tyrė šią Kazanovos gyvenimo pusę ir priėjo prie išvados, kad „Kazanova susirgdavo kiekvieną kartą, kai tik santykiaudavo su prostitutėmis“. Neišvengiami glaudūs lytiniai smulkiųjų biurgerių ir ypač liumpenproletarų santykiai su prostitutėmis tūkstančiais kanalų įleisdavo sifilio nuodų visuomenei į kraują. Savo knygoje „Berlyno paveikslai“ J. K. Miuleris rašo: „Žemosios klasės perdėm užkrėstos, du trečdaliai (man yra sakęs žymus gydytojas) serga venerinėmis ligomis arba turi tų ligų simptomų“. Koblence, įsiveržus emigrantams, kai buvo „pažadėta nemokama medicinos pagalba, užsikrėtusiųjų atsirado septyni šimtai“. Kadangi nuo XVII a. pradžios Londonas tapo pasaulinės prekybos centru, ir čia visada buvo didžiulis užsieniečių antplūdis, o lytinės ligos išplito neregėtais mastais. Nė vienas kitas miestas nekėlė tokių pavojų kaip Londonas.

Tačiau ir valdančiosios klasės nuo šios rykštės kentėjo. Čia, atvirkščiai, ištisos šeimos buvo užsikrėtusios šia liga labiau negu miestiečiai. Mat, viešpataujant mūsų aprašytai papročių laisvei, „galantiškoji dovanėlė“, gauta iš prostitutės arba balerinos, labai lengvai būdavo perduodama aukštuomenės poniai, visų pirma metresei. Ir tik retai kada šis ratas tuo užsidarydavo. „Šėtono būste“ rašoma:

Vyrai juo (sifiliu) užkrečia žmonas, žmonos — vyrus, net vaikus, o šie — maitintojas, šios — savo vaikus.

Daugelis ištvirkėlių, dėl kurių meilės žymios ponios viena su kita varžėsi, platinte platino šią ligą po visus namus. Didžioji dalis valdančiųjų šeimų tada buvo užsikrėtusios sifiliu. Beveik visi Burbonai ir Orleaniečiai (karališkosios dinastijos atstovai) arba nuolat, arba kartkartėmis sirgo šia ir kitomis venerinėmis ligomis: Liudvikas XIV, jo brolis, hercogienės Elžbietos Šarlotės vyras, Pilypas Orleanietis, Prancūzijos regentas, Liudvikas XV ir kiti. Tą patį galima pasakyti apie visą prancūzų karališkojo kiemo diduomenę.

Kaponas *(Capon)*, vėliau Hervė įrodė: Paryžiuje daugumas balerinų ir artisčių buvo sifilitikės. Kadangi iš šios aplinkos prancūzų aukštuomenė dažniausiai rinkdavosi meilužes, tai daugeliui jų liga buvo neišvengiama. Garsioji šokėja Kamarga ir ne mažiau garsi Gimar *(Guimard)* apie savo prielankumą priminimą paliko beveik visiems savo gerbėjams, iš jų keliems princams ir hercogams. Hercogienė Elžbieta Šarlotė (ji, beje, buvo vyro užkrėsta) rašo:

Balerina Deša (Dechats) Frydrichui Karoliui Viurtembergiečiui įteikė dovaną, nuo kurios jis pasimirė.

O blogis iš viršaus sunkėsi žemyn. Valdovo malonė kiemiškių žmonoms netrukus patekdavo į kraują, o paskui — jų vaikams. Hercogas Karolis Aleksandras Viurtembergietis, užkrėstas tikriausiai balerinos, savo ruožtu užkrėtė visą haremą — Štutgarto rūmų teatro šokėjas, žinomas „mėlynųjų batelių“ vardu (teisę avėti mėlynus batelius turėjo tik hercogo favoritės).

Kai visuomenės viršūnės pamatė, jog beveik visos Amūro strėlės palieka užnuodytas žaizdas ir niekas Veneros mūšio lauko nepalieka nepaženklintas, ėmė žiauriai iš savęs tyčiotis. Liga buvo idealizuojama. Į jos padarinius imta žiūrėti kaip į tikrojo aristokratiškumo požymius. Ši išvada tokia pat logiška kaip ir prostitucijos pripažinimas ištikimiausia absoliutizmo sąjungininke, kadangi abu šie reiškiniai buvo kūnas ir siela, atsiradę iš jos kraujo ir dvasios...

šešta DALIS

Nuo viešbučio iki salono

Viešbutis, restoranas, smuklė. Visuotiniai gyventojų pasilinksminimai absoliutizmo epochoje buvo primityvūs, nes kiekvieno absoliutinio režimo svarbiausias rūpestis — atpratinti žmones „džiaugtis". Džiaugtis — reiškia be kliūčių judėti, laisvai atsiduoti dvasios ir sielos judėjimui. O tai prieštarauja absoliutizmo interesams tiek savo premisomis, tiek padariniais, nes veda į jo žūtį. Absoliutizmas varžė laisvas visuomenės gyvenimo apraiškas, žudė tikrąjį džiaugsmą dar negimusį. Senojo režimo epochoje visuomenės džiaugsmas — ne kas kita kaip laukinio šėlimo protrūkiai. Jie neprieštarauja absoliutizmo, kaip viešpataujančios jėgos, interesams. Atvirkščiai, stiprina jį. Mat tauresnis linksminimasis kelia minių ir individų energiją. O tokie laukinio siausmo protrūkiai šią energiją silpnina ir verčia niekais. Tai kaip tik ir atitinka absoliutizmo viešpatavimo interesus. Apsvaigimas leidžia žmonėms pamiršti liūdną tikrovę,— tai jiems dviguba nauda. Laikinai pamirštamos pragaro kančios žemėje: žmogus su jomis šiek tiek susitaiko, ir taip sumažėja nuvertimo pavojus tam, kuriam reikia išsaugoti šią liūdną tikrovę.

Masinių pasilinksminimų primityvumas išryškėdavo ne tiek kokybiškai, kiek kiekybiškai. Toje epochoje poreikis užsimiršti buvo stereotipiškas, todėl žmonės naudodavosi po ranka pasitaikiusia proga. Kadangi tokios progos būdavo laukiama nuolat, tai ją stengtasi sukurti. Tokia dingstis buvo viešbutis.

Daugumas linksmybių susiję su viešbučiu. Vis didėjančiam poreikiui bendrauti reikėdavo nuolatinės susitikimų vietos. Tokia vieta tapo restoranas, visiškai savarankiškas greta ankstesnių užvažiuojamųjų nakvynės namų, turėjusių visiškai kitą paskirtį, ir šalia senųjų cechų smuklių, kuriose bendraudavo tik vieno cecho atstovai. Tuometinė viešbučio, restorano paskirtis nepakito ligi šiol — tai neutrali įvairių tos pačios klasės grupių susibūrimų vieta: skirstymasis į klases čia tapo nuolatinis. Ši evoliucija, suprantama, greičiau vyko ten, kur klimatas trukdė ilgiau būti ore, t. y. visų pirma Vidurinėje ir Šiaurės Europoje.

Restoranui tampant visuomenės linksminimosi centru, išnyko arba pastebimai atsitraukė ankstesnės tipiškos visuomenės linksminimosi formos. Pirmiausia pirtys ir mezgyklos, anksčiau tokios populiarios ir kaime, ir mieste. Kaip jau rašėme, pirčių gyvenimas apmirė dėl sifilio ir žmonių nuskurdimo. Ten, kur jos išliko arba po krizės iš naujo suklestėjo, dažniausiai virsdavo viešnamiais. Kas kita ištiko vadinamuosius gydomuosius šaltinius, oficialiai lankomus sveikatos sumetimais. Tokie kurortai, atvirkščiai, XVIII a. vėl pasidarė madingi, o daugelyje išliko ir ankstesni papročiai su tais pačiais kaip ir seniau padariniais. „Nevaisingoms moterims nėra nieko naudingesnio kaip

lankytis kurortuose, ir joms čia gelbsti ne vandenys, o vienuoliai",— skaitome satyriniuose XVIII a. madingų kurortų aprašymuose. Visų rūšių galantija — koketavimas, flirtas — buvo labai mėgstama kurortų lankytojų.

Beje, tai pasakytina tik apie vadinamuosius madingus kurortus, tarp kurių tada ypač garsėjo Spa*. Tikruosiuose — paminėsime tada populiariausias Vildbado *(Wildbad)*, Teinacho *(Teinach)* ir Gėpingeno *(Göppingen)* gyvenvietes — gydomuosiuose kurortuose viešpatavo priešingi papročiai: šie kurortai buvo tada smulkiųjų biurgerių aplinkoje viešpatavusio pietizmo centrai. Čia gydymas buvo tarsi šventas aktas; gyvenimas ten priminė šv. mišias, jam stengtasi suteikti religinį atspalvį — būdavo giedamos religinės giesmės apie gydomuosius šaltinius. Tokia, pavyzdžiui, buvo bažnytinė choralinė giesmė, Štutgarto miesto kunigo Jokūbo Frydricho Jungo (1689—1754) sukurta ir Viurtembergo kurorte kasdien maudantis giedama „Būki linksmas"**:

Dvasinis maudomojo vandens aptarimas
ir maldos prie maudyklos

Pasinerkit jūs, nuvargę mūsų sąnariai,
Į šią maudyklą šiltą,
Ir tegul jus tas vanduo
Dar labiau sustiprins:
Ir tu, Dieve, Šventoji Dvasia,
Kad tavo kūnas ramybę įkvėptų,
Turi uoliai tavęs siekti
Ir prie Tavo Kojų stoti.

Teka prakaitas skruostais abiem
Veidu tavo Šventuoju;
Ak, taip mąstyk kančias Kristaus,
Kad jį kruvinas prakaitas išpylė.
Leisk, o Viešpatie, iš tokio purpuro sodrio
Sielai mano semtis stiprybės,
Nes sėdėsiu aš baimės pirty
Ir šaltą prakaitą liesiu.

Vanduo nuplauna gėdą,
Kuri teršia mano kūną;
Tačiau viduryje

---

* S p a *(Spaa)* — Belgijos Liuticho provincijos miestas, kurortas.
** Orig. (vok.): *Werde munter, mein Gemüte.*

Anglų tipai: su džino taurele. Dail. T. Roulendsonas *(Rowlandson)*

Maldos, vandens vonioje:
O juodi nuodėmių suodžiai
Iš sielos šveistini,
Ir skaisčios lelijos nekaltybė
Nuodėmių sunaikins naštą.
Ei! Tebūnie pagarbinti
Vándens kilmingi, potvynių gražumas,
Kuris dangun mane nuneš
Ir daro man tiek gera:
Jei Garbei Dievo jie
Sūrų man prakaitą nuplaus,
Sąnariai man vėl atgis.
O rūpesčiai ir ligos pasitrauks.

Dabar tokias giesmes palaikytume dievobaimingumo parodijomis — tada jų rimtumu niekas neabejojo. Nesvarbu, kad nemaža pašaipūnų tvirtino, jog šioje poetiškoje aplinkoje ypač vešliai klesti žemiškoji meilė. Nieko nuostabaus, nes „daugumą ligų, visų pirma moteriškų, galima išgydyti tik tokiu būdu". Nors mes galime pamatuotai abejoti krikščioniškąja skaistybe, kuria kaip šarvais apsigobė pietizmas (su juo neretai būdavo susijęs pats tikrasis purvas), dėlto nėra pamato smulkiųjų biurgerių asketiško elgesio laikyti vien tik veidmainyste. Santykinis asketizmas buvo tam tikriems sluoksniams būtinybė. Kas visą gyvenimą pasmerktas skaičiuoti kiekvieną centą, tas neturi dingsties iš meilės daryti malonią pramogą. Kas tinka smulkiajam biurgeriui, tai, suprantama, dar labiau tinka priklausomam kaimiečiui ir visiškai — nelaisvam samdomajam darbininkui. Abi šios klasės neturėjo laiko meilei paversti verslu. Tam jie buvo per daug nusidirbę. Kai žmogus kasdien dirba po 14—15 valandų, tai meilė jam tėra paprastas gyvuliškas instinktas, ir jis „sutaurinamas" galų gale tik laukiniais ekscesais, į kuriuos gali pastūmėti alkoholis.

Kita svarbi smulkiųjų biurgerių ir smulkiųjų ūkininkų gyvenimo pramogos dingstis — verpyklų lankymas — miestuose išnyko; išliko tik kaimuose. Bet ir kaimuose vyrai jau nebuvo tokie aktyvūs kaip anksčiau. Ten, kur dėlto jie išliko aktyvūs, viešpatavo tie patys papročiai, tas pats mostų flirtas kaip kadaise Renesanso epochoje, ir taip pat kaip ir andai tebevilioja tiek vyriškius, tiek moteris.

Kai restoranus pamėgo vyrai, vis dažniau ten ėmė lankytis ir moterys. Tai atsitiko tada, kai senoji smuklė pavirto oficialia visuotine girtaujamąja vieta ir įvairių organizacijų ekonominės bei politinės kovos arena. Jau XVII a. įvairių prastuomenės sluoksnių moterys mielai lankydavosi smuklėse. Abraomas a Santa Klara perdėdamas teigia, kad moterys netgi dažniau nei vyrai užsukančios į smuklę:

Mūsų, vokiečių, <...> bobos dažniau negu vyrai lankosi smuklėse ir restoranuose. Veronika, sena ragana, siurbia kaip kokia blakė. Liucilė geria triskart per dieną, kol virsta iš koto. Kiauradantei Andlei karčioji per dantis varva, karpotoji Midlė čiulpia rieškučiomis ir saujomis. Kuprotajai Salomėjai jau aštunta diena gelia pilvas, ir kas diena juo skaudžiau, kadangi ji tris rykus degtinės į pilvą susipylė, ak, ačiū Dievui! — ir vėl geriau.

Išgerti mėgstanti moteris dažnai minima šiuolaikinių keiksmų žodyne ir vaizduojama karikatūrose. Leipcigo "Moterų žodyne" randame girtuoklę pempę ir butelio seserį, kurie aiškinami štai taip:

Girtuoklė. Karikatūra

Girtuoklė pempė — tai apskritai prasigėrusios moterys, gėrimui atsidavusios, tas pats, kas ūžautojos, degtinės statinės ir t. t.

Butelio sesuo — nieko kito negalvojanti, tik kaip gerai pavalgyti ir išgerti, o jos gašlus kūnas penimas visokiausiais kepiniais ir gėrimais.

„Akademinio XVII šimtmečio gyvenimo"* autorius Tolukas *(Thol·luck)* įrodo, kad ne tik prastuomenės moterys girtuokliaudavo. Remdamasis ištirtais Tiubingeno universiteto aktais, jis teigia, kad universiteto vadovybė dažnai būdavo priversta bausti profesorių dukteris ir žmonas dėl neteisėto nėštumo, abortų, paleistuvavimo ir ypač šiurkštaus girto elgesio. Čia minėtina, beje, kad ir valdovo kiemo

* Orig. (vok.): *Das akademische Leben des XVII J.*

damos labai mėgo išgerti. Hercogienė Elžbieta Šarlotė teigia, kad Liudviko XIV kieme ponios labai įnikusios į girtuoklystės nuodėmę. Ji rašo:

Į girtuoklystę yra pasinešusios prancūzės, o ponia de Mazarini po savęs paliko dukterį markizę Rišeljė (Richelieu). Ji meisriškai mokėjo gerti.

Restoranuose lytinės temos būdavo gvildenamos ir flirtu, ir pokalbiais su erotinio sąmojo intarpais. Daugeliui tai būdavo vienintelė pokalbio tema, be gėrimo ir kortų, mėgstamiausia linksminimosi forma. Itin šiurkštūs tokie kalbesiai būdavo vien vyrų draugėjė. Tačiau vyno ir alaus padrąsinti nesivaržydavo jie ir padorių moterų, o šios savo ruožtu neprotestuodavo. Nevengdavo jos ir šiurkščių, pernelyg įsilinksminusių vyriškių viešų glamonių.

Moralistai nuolat skundžiasi netinkamu elgesiu restoranuose. Moterys ten girdinčios tiktai nešvankybes. Vyriškiai tik ir temąstantys, kaip parodyti savo geidulius, nevengia jokių nepadorių žodžių, o moterys subtiliai arba viešai pritardamos pačios skatina juos taip elgtis. Labiausiai joms patinka, kai kalbama apie meilės džiaugsmus ir apie jų pačių pagundas. Jei dėlto vyras būdavo toks įžūlus, kad ryždavosi paliesti moters krūtinę arba „kelį ir vos vos aukščiau", tai ji supykdavo ir varžydavosi tiktai tada, jei jis būdavo pernelyg nerangus. Paprastai jam padėkojama meiliu žvilgsniu arba subtilia šypsena. Grįždama iš smuklės, sako moralistai, ne viena mergina rizikuoja prarasti nekaltybę, o nuo vyno apsvaigęs vyriškis — savo namų garbę. Jeigu jis girtas, draugas lydi namo: „vos paguldo, o žmona jau be jokios gėdos draugo glėbyje". Tokia visuotinė taisyklė.

Šiurkščiausiai tada, be abejo, linksmindavosi liumpenproletarai, kurių gyvenimas — nesibaigiamas skurdas. Poilsis jiems būdavo tiktai laukinis paleistuvystės orgijų šėlsmas. Tačiau apie juos mes beveik neturime jokios informacijos, išskyrus Angliją. Todėl tiktai konstatuojame, kad jų gyvenimas buvo be prošvaisčių ir vien nepritekliai juos šiek tiek priturėdavo.

Kaip ir anksčiau, ypač nežabotas būdavo elgesys per ***šeimos ir liaudies šventes***, įvairias iškilmes, pagaliau atliekant senovines apeigas. Iš šeimos iškilmių svarbiausios, kaip ir seniau, buvo vestuvės ir krikštynos. Tačiau ir šermenys būdavo taip pat triukšmingos. „Utėlių genealogijoje"*, pavyzdžiui, sakoma:

---

* Orig. (vok., lot.): *Genealogie Nisibitarum.*

Vos spėja grabą užkasti, mirtis tučtuojau užgeriama, o velionio namuose jau keliamos šermenys: visi geria ir valgo be saiko.

Kai dedasi tokie dalykai, nenuostabu, jei šiuo momentu našlė jau ima galvoti, kas iš velionio draugų geriausiai galėtų jį pakeisti. Vestuvių puotoje dažniausiai vyraudavo Renesanso laikų papročiai. Tokie pat

Apgirtusi moteris. Vokiečių vario graviūra

šiurkštūs juokai bei mostai, kuriais ir anksčiau būdavo garsiai gėrimasi. Nepaprastą jų šiurkštumą liudija, pavyzdžiui, populiarūs XVII ir XVIII a. vestuviniai priežodžiai; jie būdavo arba pasakomi garsiai, arba puikuodavosi vadinamosiose nuotakos lėkštėse, kuriose nuotakai būdavo įteikiamos dovanos arba renkami pinigai muzikantams. Nuo nuotakos lėkštės patarlių neatsilikdavo ir vestuviniai vienareikšmiai pasakymai, atkilę iš Pietų Vokietijos, kurie jaunavedžių garbei būdavo deklamuojami, taip pat ant nuotakos lėkštės surašomi:

„Juo labiau bučiuoji, juo smarkiau reikia", „Būčiau aš blusa, norėčiau tupėti linksmiausioje vietelėje", „Griebk viršuj, lapė apačioj", „Uršulė burkuoja, o Pranukas spaudinėja", „Leisk čiulpti viršuje, bet mieliau pasislinkti žemyn".

Tokie pat šiurkštūs būdavo ir jaunavedžiams skirti vestuvių eilėraščiai. O juos deklamuotojai lydėdavo tam tikrais mostais. Dainos būdavo dažniausiai tikros šlykštynės. Bjauriausi erotiniai pokštai būdavo krečiami po vadinamųjų guldytuvių — paprastai kitą dieną po vestuvių. Gvarinonijus *(Guarinonius)* pasakoja apie XVII a. pradžios vestuves, kuriose pats dalyvavo:

Aš buvau iškilmėse po vestuvių. Ši diena čia vadinama „auksine" arba „sūriu svieste". Daininikai dainuoja ir griežia pačias nepadoriausias dainas. Bet to negana. Buvo ten ir juokdarys, viduryje kambario jis pastatė visiems matomoje vietoje suoliuką. Stalų buvo keturi, už jų sėdėjo vyrai, moterys ir mergaitės. Užsilipęs ant suoliuko, jis atliko tokius judesius, kuriuos tik prisiminus darosi gėda. Net stabmeldžiai šitaip nesielgdavo...

Tačiau, kaip toliau rašo Gvarinonijus, niekas iš dalyvavusiųjų nepasipiktino tokiu elgesiu nei žodžiais, nei šlykščiais veiksmais. Atvirkščiai, visi buvo sužavėti. Tikriausiai šios nešvankybės buvo humoristinis pirmosios jaunųjų nakties ir išgyvenimų komentaras. Šios nešvankybės XVIII a. tapo šiek tiek padoresnės, bet tai tik forma. Naivų šiurkštumą pakeitė retorinės nešvankybės, kuriomis dabar viskas garbinama. Su jomis dažniausiai susiduriame išsilavinusiųjų aplinkoje.

Geriausias įrodymas buvo tai, kad santuoką vaizduoti mėgo to meto dailininkai, jų kūriniai būdavo skiriami vien tik viešpataujančiosioms klasėms. Paprastai varijuojamos kelios temos: „Žmona eina miegoti", „Rytą žmona keliasi"*. Tai yra patys pikantiškiausi santuokos motyvai. Apimta smalsumo jaunoji pirmą kartą turi su

---

* Orig. (pranc.): *Le coucher de la Mariée* ir *Le Levéx de la Mariée.*

mylinčiu vyru gulti į santuokos lovą: tai paveikslo „Žmona eina miegoti" tema. O štai vestuvių naktį išklausyta meilės pamoka moteriai taip patiko, kad ji jau nesivaržo nei motinos, nei kambarinės ir nenoriai skiriasi su vyru, dar gulinčiu lovoje. Tai paveikslo „Rytą žmona keliasi" tema. Daugelis kitų santuoką liaupsinančių to meto paveikslų taip pat vienaip arba kitaip gvildena šią vienintelę temą. Aukščiausias ir vienintelis santuokos dievas — Priapas: tuokdamiesi žmonės jam aukojasi, ir juo mielaširdingesnis jiems šis dievas, juo laimingesnė santuoka, todėl aukos aukojamos tiktai jam.

Kadangi tauta ilgai laikosi savo papročių, net tada, kai jie nebeturi realaus pamato, todėl XVIII a. išliko beveik nepakitę įvairūs su Naujaisiais metais, Užgavėnėmis, Gegužės pirmąja, Saulėgrąža, Joninėmis ir t. t. susiję papročiai.

Anglijoje XVIII a. pabaigoje tebebuvo gyvas toks paprotys: gegužės pirmąją parapijose, visuose miestuose ir kaimuose, rinkdavosi jaunikaičiai ir seniai ieškoti gegužės medžio. Retas kuris grįždavo namo, daugumas naktį praleisdavo po atviru dangumi miške šokdami ir pramuštgalviškai linksmindamiesi. Tad nesunku suprasti, kad H. Tenas, aprašęs šį paprotį, kalba apie jo padarinius: „Iš šimto merginų, tą naktį praleidusių miške, nepaliestų grįžta mažiau kaip trečdalis". Kitas, irgi anglų, paprotys, švęstas visų pirma Hertfordšyre *(Hertfordshire)* kas septyneri metai Šv. Mikalojaus dieną, t. y. spalio 10 d. (s. st.), H. Teno žodžiais, buvo toks:

Minia jaunų vyrų, daugiausia valstiečių, tos dienos rytą susirinkę pievoje į būrį, pasiskiria vadovą, kurį privalo visur sekti. Su savo pulku tas vadovas leidžiasi į žygį. Keliauja per pelkes ir klampynes, žirglioja per griovius, užtvaras. Kiekvienas žmogus, pasitaikęs jiems kelyje, nepaisant amžiaus, lyties ir padėties, privalo atlikti supamąją apeigą. Todėl tą dieną merginos ir moterys neina iš namų. Tiktai lengvapėdės panelės mėgsta šią apeigą ir su linksma govėda pasilieka ligi pat nakties: jeigu tik oras būna palankus, po atviru dangumi iškeliama puota. Ji paprastai baigiasi bakchanalija.

Tačiau ypač nežabotai būdavo elgiamasi per visuotines šventes, susijusias su mugėmis arba maldininkyste. Padorumo tokiais atvejais būdavo maža. Kaip minios tada linksmindavosi, rodo paprotys, labai populiarus kadaise daugelyje šalių, ypač Belgijoje, kur išsilaikė iki pat XIX a. ir geriausiai išryškėjo garsiosiose Briuselio mugėse. Šventės išvakarėse, visada antradieniais, visi susirinkdavo prie stataus skardžio miesto arba kaimo pakraštyje, valgydavo, gerdavo, dainuodavo ir pagaliau pasiskirstę poromis susikabinę risdavosi šlaitu žemyn. Dailutė

moteris, kurios nuogos grožybės ritantis būdavo akivaizdžiai visų matomos, galėjo nieko nesigėdyti, atvirkščiai, jai visi susižavėję plodavo, o jos partneriui pavydėdavo. Briuselyje, kur ši žmonių šventė paprastai

Ūkininkų vestuvės. XVII a. pabaigos vokiečių vario graviūra

vykdavo ant vieno didelio Vosegatlo *(Vossegattles)* slėnio šlaito, kartais, savo ir kitų džiaugsmui, šitaip raičiodavosi keturi ar penki tūkstančiai žmonių. Taip žaidžiama būdavo ir kitose šalyse. Bohemijoje, Ėgerlande*, šis žaidimas buvo vadinamas „sviesto muštokės ridenimu“, Anglijoje taip pat.

Žmonių linksminimaisi labiausiai išpopuliarėjo Anglijoje; čia jiems plisti buvo pačios palankiausios sąlygos: dideli miestai, nemažos piliečių laisvės. Šios šventės beveik visada virsdavo saturnalijomis. Jose, be Bakcho kulto, visada labai stiprus buvo nežabotas Veneros kultas. Ir vienas, ir kitas reikšdavosi taip, kad bent kiek jautresniam skoniui

---

* Ė g e r l a n d a s 1 — Bohemijos kraštas Ėgerio upės (Elbės intako) pakrantėse. XII a. viena Vokietijos valstybė.

negalėjo būti priimtinas. Jau vien dėl to tokia šventė labai patikdavo prostitutėms. Šiose šventėse jos gausiai dalyvaudavo, į pačias didžiąsias suplaukdavo it maldininkai minių miniomis. Atvažiuodavo net iš toli.

Net jeigu prostitučių nebūdavo, žmonės mėgavosi nešvankiais juokais. Pavyzdžiui, žinomas K. Trosto *(Troost)* paveikslas, vaizduojantis Persijos valdovų vizitą: graži moteris pro langą viešai rodo savo sėdynę, o ant jos anglimi nupieštas veidas. Trosto paveiksle šis vaidmuo tenka gražiai olandų smuklininkei iš Amsterdamo apylinkių. Ir juo nešvankiau žmonės elgdavosi žodžiu arba veiksmu, juo įžūlesni būdavo vyrai ir moterys. Apie garsiąją Londono mugę, žinomą Baltramiejaus mugės vardu, net būdavo kalbama, kad tai esąs „kapas visoms Londono nekaltybėms", ir visi vaikai, gimę nuo nežinomų tėvų, būdavo vadinami „Baltramiejaus vaikais". C. A. G. Gėdė *(Goede)* 1880 m. Dresdene pasirodžiusioje savo knygoje „Anglija, Velsas, Airija ir Škotija"* apie šią mugę rašo:

Kadangi čia visi nori įaudrinti prastą publiką, tai kiekvienas visa širdimi atsiduoda nežabotoms linksmybėms. Nereikia nė aiškinti, kad čia niekuo savęs nevaržoma, apie padorumą net negalvojama. Garsioji viešmergių kasta per šias tris dienas vandeniu neperliejamai susibičiuliauja su šia prasčiokų gauja. Nemaža nepatyrusių nekaltų mergaičių pasiglemžia ištvirkusių valkatų srautas. Tačiau daugelis tų, kurios dabar Londone užima pirmąją vietą tarp Veneros žynių, debiutavo šioje scenoje ir iš girtų jūreivių rankų perėjo į lordo glėbį.

Panašūs papročiai viešpatavo ir dideliuose katalikiškųjų šalių piligrimų sambūriuose, kurie visada baigdavosi audringa visai ne religine liaudies švente. Vienas amžininkas taip aprašo garsią piligrimų kelionę į Hernalsą *(Hernals)* netoli Vienos:

*Anksčiau buvo nemaža vietovių ir religinių dingsčių reikštis ydoms... Viena tokia žymesnė vietovė buvo Hernalsas, kaimelis netoli Vienos, kuriame dunkso kalnas su Kalvarijų kryžiumi, teikiančiu eitynėms piligrimystės atspalvį. Ši vieta itin mielai lankoma per gavėnią ir iš tiesų nusipelno čia vartojamo vardo Pasninko redutas**.*

Pamaldumo dingstimi visi ten renkasi; ir prastuomenė, ir bajorija būriais plūste plūsta — pėsti ir raiti. Kadangi katalikams pasninko dienomis draudžiama valgyti mėsą, tai jie gardžiuojasi žiūrėdami į moterų krūtis. Gėrėtis galima puikiausiomis karietomis, ekipažais ir drapanomis... Čia, kap ir visur kitur, neapsieinama be prostitučių...

---

* Orig. (vok.): *England, Wales, Irland und Sottland.*

** Orig. (vok.): *Fastenrredoute.*

Jaunavedžiai guldomi į vestuvių lovą. Dail. Dambrunas *(Dambrun)*. Prancūzų vario graviūra pagal Kvedą *(Quevedoy Villegas)*

Vyras vaikštinėja su savo meiluže, susitinka žmoną, įsikibusią į parankes dviem karininkams; praeidami pro šalį vienas kitam nusilenkia ir juokiasi...

Kadangi tokių oficialių piligrimystės dalyvių pagrindinis tikslas buvo neteisėti meilės džiaugsmai, tai šia tema paplito įvairiausių patarlių bei priežodžių. Apie merginą, įtariamą nėštumu, sakydavo: „Ji buvo piligrimų žygyje". Panašiai būdavo kalbama ir apie žmonas, mėgstančias nuotykius. Kita patarlė byloja: „Kas siunčia žmoną į mineralinius vandenis arba į piligrimų žygius, to lopšys niekada nebūna tuščias" ir t. t.

Visose šalyse minių šventės būdavo ir mirties bausmės. Ypač tai pasakytina apie Angliją — ši šventė čia išliko iki mūsų dienų. Dar 1852 m. pasirodžiusioje knygoje „Pasivaikščiojimai po Londoną"* sakoma:

Jūs norite žinoti, kaip vyksta mūsų tautos šventės? Mūsų parapijų šventės, vynuogių renkamosios šventės, Užgavėnių pokštai? Kada jūsų saulėtojoje šalyje liaudis apsvaigsta nuo vyno, linksmybių ir šokių? Jos švenčiamos, gerbiamasis, mirties nuosprendžio vykdymo dieną prie Niugeito (Newgate) arba Hosmongeleino (Horsemongerlane), arba kokioje kitoje gyvenvietėje prie mūsų grafysčių kalėjimų. Nuo aušros ligi to momento, kai budelis įvykdys siaubingą savo pareigą, čia dedasi tokia spūstis, kuriai mūsų mugių šurmulys niekaip negalėtų prilygti. Aplinkinių namų langai išnuomojami už didelius pinigus, įrengiamos pakylos, netoliese atsiranda krautuvėlių su įvairiausiais skanėstais, gėrimais; alus ir degtinė graibstyte išgraibstoma; žmonės atbėga, atvažiuoja, atjoja iš toli pasigėrėti vaizdu, darančiu gėdą žmonijai, o priekinėse eilėse stovi moterys, ir anaiptol ne vien iš prastuomenės: elegantiškos, švelnios baltaplaukės papurusiomis galvelėmis. Tai gėdinga, bet taip yra. O mūsų laikraščiams paskui tenka liūdna pareiga, nuo kurios jų neatleis nė vienas tikras anglas,— tiksliai įsidėmėti paskutines nelaimingųjų konvulsijas ir sielą stingdančią jų fiziologiją.

Mirties bausmės, paverstos viešais reginiais, turi didžiulę įtaką viešajai dorovei, kadangi patys žiauriausi reginiai, kai auka pirmiausia kankinama, o paskui lėtai nužudoma, nemažai žiūrovų daliai, ypač moterims, būdavo ne kas kita kaip siaubingi gašlumo dirgikliai. Tais reginiais jie gėrėdavosi, kad pačiu kraupiausiu būdu sužadintų geidulingumą. Ir šis poveikis kartais būdavo pasibaisėtinas.

* Orig. (vok.): *Wanderungen durch London.*

Jaunavedžių keltuvės po pirmosios vestuvių nakties. Dail. Dambrunas. Prancūzų vario graviūra pagal Kvedą

Savo knygoje apie mirties bausmės beprasmiškumą Holcendorfas (*Holtzendorf*) rašo:

Vykdant mirties bausmę mažame miestelyje, aplinkinių kaimų gyventojai, apskritai ramūs ir padorūs, elgėsi taip, kad galima tvirtinti,

jog mirties bausmė ne tiktai išryškina jau pagadintos moralės žmones, bet gadina ir sveikuosius. Apie mirties bausmę Čelmsfordo (Chelmsford) miestelyje Daimondas (Dymond) rašo, kad susirinkę kaimo gyventojai sukėlę „tikrą paleistuvystės karnavalą". Mirties bausmės išvakarėse budelis buvo vaišinamas smuklėje vakariene, ir ten jis turėdavo pasakoti, kaip vykdomos mirties bausmės. Ūkininkai rinkdavosi iš apylinkių, esančių per 20 angliškų mylių nuo mirties bausmės vietos. Vaikinai ir merginos ta proga rengė piknikus.

Per sensacingas mirties bausmes, jeigu prieš tai vykęs teismo procesas sujaudino gyventojus, paprastai dėdavosi tikros orgijos, kurių šlykštybėse dalyvaudavo ne vien prastuomenė, bet ir aukštuomenės žmonės! Iš nesunkiai prieinamų ir patikrinamų šaltinių sužinome, kad XVII ir XVIII a. aukštuomenei gerą toną reiškė dalyvauti ir stebėti pagarsėjusias mirties bausmes: turtingi žmonės mokėdavo pasakiškus pinigus už langus, išeinančius į baudžiamąją aikštę. Prie šių langų garsiosios ponios lūkuriuodavo gulomis ištisas valandas. Ponia Sevinjė kaip specialistė stebėdavo visus kankinimus ir mirties bausmes. Kai į ešafotą vedė garsiąją nuodytoją markizę Brenviljė, aplink ją spietėsi tokia aukštuomenės minia — grafienės ir markizės,— kad eitynės negalėjo judėti į priekį.

Ponios nenorėdavo būti tik žiūrovės: toks reginys joms būdavo rafinuotas dirgiklis. Tokiomis progomis prastuomenė kartais prievartaudavo šimtus moterų arba įsiverždavo į viešnamius, o ten sukeldavo siaubingas orgijas; kilmingosios ponios, į mirties bausmę žiūrėdamos iš aukšto balkono, prie lango švęsdavo bakchanalijas su šampanu, o jų elgesys būdavo begėdiškas. Vienas prancūzų kronikininkas rašo:

<...> *niekada mūsų ponios nebūna nuolaidesnės. Ratu kankinamos aukos kančios jas taip sujaudina, kad tuojau pat nori vietoje patirti malonumų.*

Norintis įsitikinti šios pastabos tikrumu tepaskaito šlykštų vaidinimą — Kazanovos matytą ir smulkiai aprašytą bepročio Damjeno *(Damien)* mirties bausmę. Anglijoje kambariai, kurių langai buvo į mirties bausmės aikštę, paprastai būdavo apstatomi keliomis lovomis ir išnuomojami turtingoms porelėms ne tik visai dienai, bet ir ateinančiai nakčiai...

Linksmybių vietos. Tikros tautos šventės būdavo susijusios su konkrečiomis dienomis ir konkrečiais įvykiais: mugėmis, bažnytinėmis šventėmis ir t. t. Tačiau, augant didiesiems miestams (tiesa, XVII a. tokie buvo tik Londonas, Paryžius, Viena ir kur kas vėliau — dar

Olandų prastuomenės linksmybės.
Vario graviūra pagal K. Trosto *(Troost)* paveikslą

Berlynas), čia suplūsdavo minios visokių dykaduonių, avantiūristų, sukčių. Tautai reikėjo progos nuolat švęsti — nežabotai siausti bei linksmintis. Atsirado linksminamųjų įstaigų, tada vadinamų linksmybių sodais: dabar tai didžiausias jaukas į miestą atvykstantiems užsieniečiams. Londone tokie linksmybių sodai radosi jau XVII a.: koncertai, pokyliai, kaukių puotos — tokia būdavo jų programa. Pirmosios linksmybių įstaigos buvo žinomos Meribonės sodų* ir Stoties sodų** vardais, taip pat Naujieji vasaros sodai***. Populiariausi buvo Stoties sodai. Minėti vardai buvo perkelti ir į kitus miestus, kai ten pradėjo veikti tokios įstaigos. XVIII a. pabaigoje ir Paryžius, ir Berlynas turėjo savo stotį. Į Londono stoties sodus kasdien susirinkdavo nuo keturių iki šešių tūkstančių žmonių, o ypač iškilmingomis progomis net nuo aštuonių iki dešimties tūkstančių. Ne didelis įeinamasis mokestis, bet pasakiškos gėrimų ir maisto kainos trukdė šiuose soduose lankytis prastuomenei, neturtingiems žmonėms.

Kas turėjo erotinių ketinimų, šiuose soduose labai lengvai galėdavo juos patenkinti, nes čia veržd avosi ne tik ištisi būriai prostitučių, bet ir moterys, merginos, ieškančios trumpų avantiūrų. Todėl visos moterys, atėjusios į šias įstaigas vienos, be kavalierių, vyrams atrodė esančios sukalbamos, ir su jomis atitinkamai elgtasi. Vienas amžininkas, anglas Pepis *(Pepys)*, 1668 m. birželio pirmąją į savo dienoraštį įrašė:

Buvau vienas stotyje, vaikštinėjau ten ir mačiau, kaip jaunas niuportietis ir du kiti niekšai prievartavo dvi kaukėtas, apie valandą su jais vaikštinėjusias merginas iš miesto.

O to paties mėnesio 27 dieną jis rašo:

Su žmona Deba (Deb) bei Merseriu (Marcer) nuplaukėme į Vasaros sodą; vaikštinėjome ir užkandžiavome; stebėjau, kokie šiurkštūs kartais kurie ne kurie jauni miesto frantai. Nuošaliose vietose, kur nėra vyriškių, jie prievartauja moteris. Mane piktina toks ydos įžūlumas. Buvau labai laimingas, kad namo grįžau upe.

Kiti amžininkai, kuriems tokie incidentai kasdienybių kasdienybė, sako, kad šiuose paleistuvystės soduose dykinėjančios kaukėtos aukštuomenės moterys trokšte trokšta tokių nepadorių išpuolių, todėl būna labai patenkintos, jeigu joms patikęs meilužis ignoruoja jų maivymąsi ir bando jėga jas paimti. Daugelis net visaip stengdavosi

* Orig. (angl.): *Merybones Garden.*
** Orig. (vok.): *Gärten von Vauxsal.*
*** Orig. (angl.): *The New Spring Gardens.*

išprovokuoti panašius incidentus — vaikštinėdavo pačiose nuošaliausiose kertelėse, kad drąsiam meilužiui nereikėtų baimintis, jog kas galėtų

Elgetų vestuvių karikatūra. Prancūzų vario graviūra

sukliudyti geidulingas jo užmačias. Taigi visos šios vietelės tiko ir atvirai, ir slaptai prostitucijai. Visi šie sodai ir buvo įkurti jai klestėti. „Prancūzų stebėtojas Londone“* rašo:

Šiuose soduose daugelyje vietų prisodinta krūmų, kurie labai parankūs įsimylėjusiesiems. Tai, galimas daiktas, labiausiai ir masina angles. Jos turi savo silpnybių, bet dar neturi drąsos neraudonuoti dėl jų, dar mažiau, žinoma, jomis girtis. Prostitutės ne tik nevengia šių užuobėgų. Atvirkščiai, jos ten gali parodyti, ką sugebančios, jei tai padaryti pavyksta tyliai. Todėl minėtieji krūmai kaip tik tinkami šitokiai prostitucijai.

Tai parašyta 1769 m., tad jau vien iš to matyti, kad cituotosios S. Pepio dienoraščio scenos buvo įprastas reiškinys ištisą šimtmetį. Iš

* Orig. (pranc.): *Observateur français à Londres.*

tiesų tai buvo įprasta gerokai ilgesnį laiko tarpsnį, kadangi, be daugybės literatūros duomenų, kur kas vėlesnio meto Rolendsono *(Rowlandson)* graviūros, sukurtos pirmajame XIX a. dešimtmetyje, vaizduoja tokį pat ištvirkimą šiose vietose, parodo, kaip šimtai prostitučių pardavinėdavo savo kūną ir kaip diduomenės ponios sugebėdavo pralenkti parsiduodančias moteris begėdiškumu.

Negalima pamiršti, kad visa tai būdinga tik didiesiems miestams arba gretimiems kaimams. Daugumui kaimiečių, atvirkščiai, minių šventės vis mažiau rūpėjo. Labai dažnai materialinė kaimiečių padėtis buvo tokia apverktina, o jų priklausymas nuo pono toks didelis, kad laiko švęsti ūkininkams nelikdavo. Išimtis yra ir smulkusis biurgeris, nes gyveno atokiau nuo viešojo gyvenimo centrų — o tada net dešimt mylių buvo toli. Visa jo buitis buvo taip apraizgyta valstybės globos ir taip panėšėjo į vergovę, kiekvieną jo judesį taip stropiai reguliavo „tėviškas monarcho rūpinimasis“, kad jis negalėjo pasinerti į malonumų jūrą. Žmogui, kuriam viršininkai nurodydavo grįžimo namo valandą, kuris, grasinamas sunkiomis bausmėmis, privalėjo vaikščioti į bažnyčią, kuriam sekmadieniais būdavo draudžiama net išeiti už miesto vartų,— šitam miestiečiui supančiotom kojom ir rankom atrodydavo drąsos viršūnė išgerti vieną kitą bokalą alaus.

* * *

Šokiai ir žaidimai. Pakitusi istorinė Senojo režimo epochos padėtis gerokai paveikė ir šokius. Daug jų išnyko, o šių vietą užėmė kiti. Dabar svarbiausias jų motyvas — žaismingumas, koketiškumas ir ryškus gašlumas. Menuetas, alemanda* ir valsas — tai šokiai, kurie

Nepadoriai šokančių kaimiečių karikatūra. Vokiečių vario graviūra

---

* A l e m á n d a — lėto tempo pramoginis šokis, šokama poromis, ratu.

tada pasidarė madingi. Dėl tokios evoliucijos šokis tapo dar stipresniu gundomuoju dirgikliu, atokvėpio neduodančia sąvadaujamąja priemone, kuria suartinamos abi lytys. Pirmykštis svarbiausias šokio tikslas — partnerę sukti taip, kad sijonas išsipūstų ir žiūrovai turėtų gražų reginį. Šis tikslas, beje, niekada visiškai neišnyko, tačiau pamažu buvo sugalvojama vis intymesnių ir subtilesnių efektų. Itin populiarių Anglijoje vadinamųjų pasibučiuojamųjų šokių bučiniai, kuriais apsikeisdavo šokdamos porelės, darėsi vis įmantresni ir ilgesni. Adisonas *(Addison)* piktindamasis rašė: „Blogiausi yra pasibučiuojamieji šokiai, kai kavalierius turi bučiuoti savo partnerę bent minutę, jeigu nenori supainioti muzikos takto“.

XVIII a. viduryje madingas tapęs šokis alemanda, panašiai kaip vėlesnis valsas, savo pergalingą žygį pradėjo Vokietijoje. Jį nusako šokių mokytojas Giljomas *(Guilleaume)*, 1770 m. išleisto „Šokių mėgėjų almanacho“* autorius:

Gašlus, kupinas aistros, lėtas, išdykėliškas šokis. Juo partnerė gali pasirodyti kaip veido išraišką įvairiausiai kaitalioti mokanti koketė.

O „Vienos galantiškumo“ autorius rašo, kaip alemandą šoko paskutiniame XVIII a. trečdalyje:

Apskritai aš nenoriu peikti šios pramogos (šokių), tik ketinu pasamprotauti apie čia madingą šokį. Tai vokiečių šokis, galintis įkaitinti kraują ir pažadinti begėdiškus geismus. Todėl jis, manding, ir yra toks populiarus. Pramogos esmė — nuolatinis sukimasis, nuo kurio svaigsta galva ir drumsčiasi sąmonė. Gašlūs prisiglaudimai, įkaitusios krūtinės kilnojimasis žadina geismus, kuriuos stengiamasi ko greičiau patenkinti... Kiek pergalių, kaip nė vienas kitas, padėjo iškovoti šis šokis! Juk vien prisiminimas, su kokia aistra sukosi į taktą, turi pavergti merginą, ligi tol menkai teišmaniusią, kas yra geiduliai.

Nė vienas šokis neteikė tokio nusiraminimo. Tas pats autorius rašo: „Daugelis šokdami stengdavosi užmiršti savo sielvartą, ir negaliu tau apsakyti, kaip čionykštės merginos mėgsta šokti“.

Visi šie šokiai, ypač madingasis valsas, labai atitiko galantiškumo interesus: pagreitintas tempas, gašlios pozos. Gerhardas Vytas *(Vieth)* 1794 m. išleistoje populiariojoje knygoje „Bandymas sudaryti kūno kultūros pratimų enciklopediją“**— tikroje gražaus valso apoteozėje

---

* Orig. (pranc.): *Almanach dansant.*

** Orig. (vok.): *Versuch einer Encyklopädie der Leibesübungen.*

rašo: „Laukiniai kilnojimai ir pašokimai, be abejo, neatspindi valso esmės. Atvirkščiai, tas įmantrybes lemia mūsų lengvapėdžiai kavalieriai ir panelės". Kadangi didžiausią malonumą visi patirdavo dėl šio šokio nesaikingumo ir jis tapdavo tikru gašlumo aktu, todėl nenuostabu, kad net toks ne itin drovus žmogus kaip poetas Gotfrydas Biurgeris *(Bürger)* valsą užliejo tikru pagiežos pliūpsniu:

Kreipkit akis į ženklą mano vokišką,
Jūs, jaunikaičiai ir panaitės!
Ne visada daiktas tas pats mūsų
Vardą tą patį turi.

Tad tiesa: vardas nedaro daiktui
Galų gale nieko blogo,
Nes geras jis visada,
Tikėki gi tu, žinoma, manimi.

Raidelė mažytė šen ar ten
Duoda ar plėšia vainiką garbės.
Drąsus tad tampa vyras kilmingas,
Nors arklininkas jis — ir niekas daugiau.

Protrūkis geismo gaidžio laukinio,
Net jei tai tik falcetas.
Ir tiek tik tevertas
Šokis švabiškas tas.

Tačiau pats būdingiausias absoliutizmo šokis buvo menuetas. Jis buvo tobuliausias iš kada nors sukurtų šokio meno kūrinių. Menuetas turi viską; jis ir elegantiškas, ir grakštus, artistiškai logiškas ir drauge manieringas, neleidžiantis nė menkiausio nukrypimo nuo numatytos linijos. Menuetas — viešpataujantis absoliutizmo įstatymas: poza ir demonstracija. Todėl menuetas tobulumo viršūnę pasiekė tiktai ant rūmų parketo, nes ten didingumas ir ritmingumas, numatytas kiekvienam judesiui, buvo tolygus įstatymui. Tiktai čia viskas tiko žaidimui ir grakštumui. Menuetas tobulintas ištisą šimtmetį. Pirmoji dėmesio verta muzikinė šio šokio kompozicija siekia 1763 metus. Liudviko XVI ir Marijos Antuanetės vestuvėms Gradelio *(Gradel)* sukurtas „Karalienės menuetas"*— tobuliausias šedevras, kurį kada nors yra sukūręs

* Orig. (pranc.): *Menuett de la reine.*

kompozitorius. Ir tai, manding, neišvengiamos, nenuginčijamos būtinybės padarinys. Aukšti kulniukai ir krinolinas vertė sukurti ypatingą šokį, kadangi su šitokiais drabužiais valso nepašoksi. Su krinolinais, aukštakulniais batukais tiktai menuetą ir buvo galima šokti. Menuetas yra ne kas kita kaip ideologizuotas ritmas.

Joninės. Vokiečių vario graviūra

Suprantama, šio su niekuo nepalyginamo ritmikos šedevro paslaptingumas, nustelbiantis net aukštų kulniukų bjaurastį, paverčiantis juos šokyje grožio elementu,— buvo ta pati galantija, t. y. merginimas, kaulijimas ir laimėjimas. Kadaise vietoj žodžių „šoka menuetą“ buvo sakoma: brėžia paslaptingus meilės ženklus*. Tai ne tiktai pati paprasčiausia, bet ir pati subtiliausia, sąmojingiausia menueto charakteristika.

Kas pasakyta apie šokius, tinka ir žaidimams. Jie taip pat tapo daug elegantiškesni. Daugiau jau nemėgindavo vyras su moterimi (kaip Renesanso epochoje) savo jėgų, nesistengdavo apnuoginti moters. Dabar pati moteris turėdavo apsinuoginti, ir kiek įmanoma įmantriau. Todėl madingos tapo sūpuoklės. Tik pati moteris gali padaryti taip,

* Orig. (pranc.): *Tracer des chiffres d'amour.*

kad jos sijonai plazdėtų vylingai. Ir visos moterys, manding, žavėdavosi sūpuoklėmis. Niekada nepamatysi sūpuoklėse vyriškio, nes jam nėra ką rodyti. Vyras visada būna stebėtojas. Mat moteris nuolat demonstruodavo tas savo grožybes, kurios paprastai paslėptos nuo smalsių žvilgsnių.

Visiems žinomi XVIII a. madingi piemenėlių žaidimai. Juose paprastai įžvelgiamas nuoseklus grįžimasis į gamtą. Tai, žinoma, tiesa. Tačiau toks aiškinimas atkasa tik šaknis, bet neparodo esmės. O esmė — viešas flirtas. Piemenėlis ir piemenaitė — nesugadintos moralės gamtos vaikai, todėl piemenėlis bučiuoja savo piemenaitę nė kiek nesivaržydamas visų akyse, o ji taip pat nesidrovėdama grąžina jam bučinį. Šis viešumas žavi, skatina mėgautis naujais malonumais. Nevaržomas flirtas — štai žaidimo esmė. Toks flirtas abi puses skatino rodyti jėgą, nes piemenėlis ir piemenaitė — idealizuoti kaimiečiai, o stiprus kaimietis — neišsenkamos seksualinės jėgos sinonimas. Visuomenė, pridengdama šias tendencijas natūralumo skraiste, rado geriausią būdą nevaržomai ir viešai atsiduoti flirtui.

Tą pačią paslaptį, beje, vaizduoja ir valstiečių meilės meno kūriniai. Kaimietis vaikinas naktį slapčia sėlina į savo mylimosios kambarį, o ji traukia nuo varganos lovos antklodę, norėdama jį sušildyti ir padaryti laimingą. Vaikinas ir stambiakrūtė kaimietė troboje flirtuoja, o kiekvienas stengiasi išprovokuoti ryžtingesnius partnerio veiksmus ir

Gatvėje švenčiamos Užgavėnės.
Dail. D. Chodoveckis *(Chodowiecki)*. Vario graviūra

t. t. Visa tai, regis, neturėjo nieko bendra su tikruoju ūkininkų gyvenimu. Ne ūkininkų meilę taip vaizdavo, ne, taip svajojo apie savo meilę dailininkas, aukštuomenė, nes, pasirodo, jokios gudrybės nebeteikė naujų nepatirtų jausmų. Tai buvo tik nauja mėgavimosi variacija, kurios vien prisiminimas svaigina. Tačiau dėl to anaiptol neatsisakoma pirmesnių gudrybių.

Sukurti naujų erotikos išgalių — tokia buvo šventa ir visų kitų madingų dešimtimis tada randančiųsi žaidimų paskirtis. Gana paminėti štai šį labai mėgstamą žaidimą: karštos rankos ugnis*. Kavalierius guldo galvą damai ant kelių ir spėlioja, kas jį muša.

* * *

Teatras. Absoliutizmo epochoje viena iš svarbiausių pramogų buvo ir teatras. Jo reikėjo visų pirma dėl pramogos, netgi ten, kur teatras buvo drauge ir naujų pilietinių idėjų kovos arena, kur buržuazijos opinija sutelkė visas savo jėgas prieš absoliutizmą. Pantomima ir farsas turėjo patenkinti primityvų reginių poreikį: rimtesnės pjesės beveik visada baigdavosi kaip tik taip.

Teatras yra jausmų viešumas. Jau vien tai paaiškina, kodėl taip fanatiškai XVIII a. teatru žavėjosi beveik visa visuomenė. Didžiausias epochos troškimas buvo viešai demonstruoti jausmus, tad teatras kaip niekas kitas patenkina šį poreikį. O scenoje rodomi ir publiką itin dominantys jausmai, suprantama, buvo perdėm galantiški. Žmonės norėjo erotika mėgautis ne tik aktyviai, bet ir pasyviai, būti svetimos erotikos liudytojais, apskritai erotikos žiūrovais.

Šiems tikslams reikėjo komedijos ir farso, kurių turinys dažnai būdavo ne kas kita kaip sudramatinta pornografija, ir, beje, pornografija dažnai pačios prasčiausios rūšies, kurią šiais laikais vargu ar galima tinkamai įsivaizduoti. Džeremijas Koljeras *(Jeramias Collier)* 1698 m. išleistą savo pamfletą prieš scenoje viešpataujantį nedorovingumą ne be reikalo pradėjo šiais žodžiais:

Kadangi esu įsitikinęs, kad mūsų laikais nedorovingumas labiausiai įsišaknijęs teatruose ir žaidimų namuose, tai mano laikas bus prasmingai sugaištas, jei juos kritikuosiu.

Toks įvertinimas visiškai tinka visų šalių teatrams, t. y. daugeliui pjesių, kurios itin patiko publikai. Daugelio komedijų ir farsų, net

* Orig. (pranc.): *Jeu de la main chaude.* Panašus lietuviškas žaidimas vadinamas žiužiu (mušti žiužį). Autorius čia, kaip ir daugelyje kitų knygos puslapių, gal per priekabiai ieško erotikos elementų. Bent lietuviškasis žiužis jų neturi.

pačių padoriausių, stilių geriausiai galima apibūdinti taip: juose paprastai rodomas flirtas, prasidėdavęs įžūliais mostais bei šiurkščiomis glamonėmis ir pasibaigdavęs netgi veiksmais po lytinio akto... Visų komedijų turinys dažniausiai buvo toks: iki akto, per aktą ir po akto* su visokiais atsitiktinumais, nusivylimais ir, svarbiausia, triumfais. Rimtesnėse pjesėse didžiulio pasisekimo visada galėjai tikėtis prievartos

Aviganių žaidimai. Vokiečių vario graviūra

scenose. Svarbiausias autoriaus uždavinys — ne tik ko labiau priartėti prie tikrovės, bet ir kiek galima stipriau grotesku pabrėžti kiekvieną erotinę situaciją, kiekvieną erotikos variantą. Jei žodžių nepakakdavo, mostai ir mimika turėdavo būti išraiškingi, jie privalėdavo reikšmingai nuspalvinti kiekvieną žodį.

Kad mimikos mostai būdavo svarbiausi, pabrėžia pagrindinio veikėjo figūra, visada ta pati — arlekinas, labiausiai išsiskiriantis nešvankybėmis. Mimiką galima pavaizduoti vienu klasikiniu pavyzdžiu, mėgstamiausiu arlekino ilgai vartotu triuku: postringaujant apie meilę arba kitose pikantiškose situacijose arlekinui paprastai nusmukdavo kelnės. Šių žodinių ir mimikos nešvankybių šaltinis buvo Anglija, iš

* Orig. (pranc.): *Avant, Pendant, Après.*

čia jos pateko ir į Vokietiją. Atviro cinizmo įsigalėjimas čia, kaip Prancūzijoje ir Italijoje, sutapo su absoliutizmo įsigalėjimu. Iš pradžių aktoriai būdavo tik vyrai — jie vaidindavo ir moterų vaidmenis. Tai perdėm atitiko farso stilių bei grotesko siekimus. Vyras, vaidinantis moterį, galėjo įspūdingai reaguoti į partnerio veiksmus arba apsisaugoti nuo jų. Tačiau vieną sykį tapo aišku, kad be moters aktorės neišsiversi. Atsitiko tai ne todėl, kad pamažu subtilėjantis skonis jau nebepakentė nešvankybių, reikalavo subtilesnio peno, bet todėl, kad absoliutizmas panoro riebius pasakymus girdėti iš gražutės pikantiškos aktorės, o ne iš vyro lūpų. Tada ir pasirodė scenoje moteris. Tai įvyko antrojoje XVII a. pusėje pirmiausia Anglijoje — 1660 m., paskui Prancūzijoje ir maždaug tuo pačiu metu Vokietijoje.

Ir moteris puikiausiai vykdė jai keliamus „subtilesnio" skonio reikalavimus, pirmiausia Anglijoje. Apie Restauracijos epochos Anglijos komedijas ir moterų vaidmenis, interpretuojamus pačių moterų, rašo Makolėjus *(Macauley)* savo „Anglijos istorijoje":

Epilogai būdavo itin nešvankūs. Paprastai juos ištardavo populiariausios aktorės: niekas taip nesužavėdavo sugedusios publikos, nes pačias nepadoriausias eiles perskaitydavo graži mergina, kurios nekaltumu nė vienas neabejojo.

Publika itin mėgo pjeses ir dainas, kurių veiksmas vyko grafų arba kunigaikščių buduaruose ir lovose. Ir tai atsitikdavo gana dažnai. „Paryžiaus paveiksle"* 1783 m. rašoma:

Dainininkės labai mėgsta tokias begėdiškas dainas, kad veidą tenka užsidengti vėduokle. Kiekvienas pasakymas kupinas dviprasmybių ir juokų. Visur viešpatauja nuoga paleistuvystė... Visos vaizduojamosios ištvirkėliškų polinkių moterys: grafienės arba markizės, prezidentų ir hercogų žmonos. Tarp jų nėra nė vienos miestietės.

Nešvankybės iš scenos rimtai buvo iššluotos tik tada, kai ir tikrovėje laimėjo buržuazijos idėjos. Ten, kur tai įvyko anksčiau, ir teatras anksčiau atsikratė purvo bei cinizmo...

Be komedijų ir farsų, žiūrovus itin masino šokiai ir baletas. Vienu metu jie net labiau žavėjosi jais negu komedijose sudramatintomis nešvankybėmis, todėl kiekvienoje net nedidelėje komedininkų trupėje būdavo pora šokėjų, o didesnėse — ir visas baletas. 1769 m. pasirodžiusiuose „Laiškuose apie šokio ir baleto meną"**, kurių sudarytojas — garsusis šokėjas Noverė, tas pats, kuriam didybės manija

* Orig. (pranc.): *Tableau de Paris.*
** Orig. (vok.): *Briefe über die Tanzkunst und Ballette.*

Teatre. Dail. Moro *(Moreau)*

sirgęs Karolis Aleksandras Viurtembergietis mokėjo daugiau negu visiems valdininkams kartu paimtiems, rašoma:

Mūsų laikais šokiai ir baletas — tikra mados liga. Žiūrovai jais žavisi iki pamišimo, ir niekada joks kitas menas nėra turėjęs tokio pasisekimo. Susidomėjimas baletu yra visuotinis ir siekia labai toli. Visi valdovai juo puošia savo renginius. Pati menkiausia klajojamoji

trupė valkioja su savimi būrį šokėjų ir balerinų, net šarlatanai ir juokdariai deda daugiau vilčių į baleto išgales negu į savo lašus ir miltelius. Baletas apakina prastuomenę antreša, ir ji perka tuos vaistus, kurie suteikia malonumo.*

Kadangi apie baletą mes dar kalbėsime, tai čia apsiribosime tik pastebėjimu, kad ir balete vyravo erotika.

Reginys ir žiūrovai visada esti viena visuma. Scena — tik paklusni publikos norų aiškintoja ir vykdytoja. Parterio, taip pat ložių ir galerijų elgesys perdėm atitiko rampos toną ir temperamentą. Kitais žodžiais tariant, dramos kūriniu arba šokiu parodytos nešvankybės žiūrovą veikė kaip jaudrinamosios priemonės. Ši, antroji, aplinkybė ne mažiau svarbi, kai vertiname epochos dorovę. Tuo labiau kad demoralizuojamoji užgaidi ir šlykščiausia pornografija itin dažnai tuojau pat pastebima publikos, ir tai išvirsta į tam tikrus „poelgius". Kai scenoje dedasi bakchanalijos, tokios pačios bakchanalijos vyksta ir žiūrovų salėje. Ložės turėdavo minkštus baldus, „patogius gašlumo altorius", o viename kitame teatre ložių gilumoje būdavo pastatytos net patogios sofutės. Savo monografijoje apie XVIII a. Paryžiaus teatrus Šaponas (Chapon) rašo:

Ložėse dažnai būdavo paklotos lovos, ir jose galėjai su savo metrese ataušinti užvirusį kraują, suaudrintas drąsių scenų ir atitinkamų dialogų.

Kad padori ponia galėtų lankytis teatre, ji griebdavosi kaukės, kurią, kaip jau esame minėję, teatre užsidėdavo aukštuomenė. Antra vertus, visose šalyse labai madingos buvo tamsiosios ložės. Mat nešvankių komedijų eidavo žiūrėti ne vien neturtingieji. Jos domindavo ir piniginguosius. Šitaip būdavo apsukriai suderinamas padorumas su nešvankybėmis. Iš tamsių ložių viskas buvo labai gerai matyti, bet dėl grotelių ir puošmenų jų vidus nebūdavo įžvelgiamas nei iš scenos, nei iš parterio. Kartais jose būdavo užuolaidos, kurias kiekvienu momentu galėdavai užtraukti ir šitaip izoliuotis nuo kitų žiūrovų.

„Slaptuosiuose memuaruose"** apie Paryžių rašoma: „Esama grotuotų ložių ponioms, kurios nenori būti matomos"***. Mersjė knygoje

---

* Antrešà (pranc. *entrechat*) — klasikinio šokio judesys; šokėjas, darydamas šuolį, kelis kartus sukryžiuoja kojas ir nusileidžia ant vienos arba dviejų kojų.

** Orig. (pranc.): *Memoires secrets.*

*** Orig. (pranc.): *Il y a aussi des loges grillées pour les femmes qui ne veulent pas être vues.*

Ložėje. Prancūzų vario graviūra
pagal Ž. M. Moro Le Žoną *(J. M. Moreau Le Jeune)*

„Naujausi Berlyno paveikslai“* yra visas skyrius, iš kurio matome, jog tokių slaptųjų ložių būta ir Vokietijoje:

Mūsų, vokiečių, teatruose taip pat yra baldais apstatytų ložių, išnuomojamų visiems metams. Daugelis mūsų žiūrovų nori linksmintis per pertraukas ir duoti laisvę nemoraliais vaidinimais įaudrintai

* Orig. (vok.): *Neuestes Gemälde de von Berlin.*

vaizduotei. Apie tokios dviejų asmenų dramos (duodramos) pradžią publikai pranešama uždangos nuleidimu, bet jeigu ši ir nenuleista, veiksmas vyksta tamsioje ložės gilumoje.

Visų šalių teatrų istorija byloja apie tikras šiose ložėse vykstančias orgijas. Romane „Anglų šnipas“ rašoma, kad kartą, kai viename Paryžiaus teatre kilo gaisro sukelta panika ir tamsiųjų ložių publikai buvo pranešta apie gresiantį pavojų, ne vienoje ložėje ponios pasirodė esančios nuogos, „jei galantija nereikalauja manyti ponią esant apsirengusią, kai ji tik su kojinėmis ir bateliais“.

Tačiau ir paprastosiose ložėse dažnai būdavo elgiamasi ištvirkėliškai, nė nesistengiama pasislėpti jų gilumoje. Kitais žodžiais tariant, daugelis savo begėdiškumą demonstruodavo nė kiek nesidrovėdami. Kurie ne kurie vokiečių kunigaikščiai ir prancūzų hercogai garsėjo nedorovingu elgesiu teatre, ciniškais pokštais, kuriais nesidrovėdavo švaistytis tautos akivaizdoje su galantiškaisiais kiemiškiais. Tokie atsitikimai, žinoma, užkrečiami, ir nėra nieko nuostabaus, kad minėtasis Mersjė šitaip rašo apie galerijos elgesį:

Vienas mėsininkas čia milžiniškais delnais tapšnodavo savo mylimajai per sėdynę taip, kad garsas sklisdavo po visą teatrą.

Žadinimas ištvirkauti gausina nusidedančiųjų skaičių, todėl visuose teatruose knibždėte knibždėdavo prostitučių. Lytiniai papročiai išsilaikė ir XIX a. Savo „Londono paveiksluose“* O. Rozenbergas (*Rosenberg*) rašo:

Gaila, bet Driuji Leno ir Kovent Gardeno visuomenė labai įvairi, ir dažnai hercogienė atsiduria prostitučių draugėje ir t. t. Galerijoje jų pilna, kiekviena turi nemokamus bilietus. Nepadorūs šių merguželių ir kilmingų jaunikaičių pasišmaikštavimai nieko nestebina, net pažįstamų ponių akivaizdoje nesivaržoma pasišvaistyti tokiu riebiu sąmoju. Per pertraukas visas pulkas viešųjų moterų, ir jaunų, ir senų ištvirkėlių, susirenka didžiajame pirmojo aukšto salone, kur parduodami įvairiausi gaivinamieji gėrimai. Sienos papuoštos veidrodžiais, kambariai apstatyti otomanėmis bei sofomis. Šimtai žvakių ir didelis dujinis šviestuvas nuplieskia šias begėdiškas neregėto įžūlumo scenas.

Ne tik prostitutės teatruose reikšdavosi kaip Veneros žynės, bet ir daug kitokių jų antrininkių, pavyzdžiui, gėlių pardavėjos ir skalbėjos, prekiautojos apelsinais — įprastinės to meto teatrų figūros, ypač statistės

---

* Orig. (vok.): *Bilder aus London.*

bei šokėjos, laisvomis minutėmis ramstančios teatro sienas, laukiančios jausmingo pasimatymo, jei per ložės sargą gaudavo atitinkamą meilės laiškutį. Žodžiai „balerina“ ir „Veneros žynė“ iš pradžių apskritai buvo sinonimai. Norint priklausyti baleto trupei, net nebuvo būtina mokėti šokti. Daugelis tų moterų neturėjo supratimo apie šį meną, tad atlikdavo tiktai paprastus statisčių vaidmenis. Svarbiau pikantiška išvaizda ir galantiškas būdas. Sijonai turėjo priminti teatro uždangą: vos pareikalavus jie turėjo gracingai nusileisti ar pakilti. Kelias iš viešnamio į sceną Senojo režimo epochoje visose šalyse būdavo neįtikėtinai paprastas. Šį kelią labai vertino prostitutės. Ne tik todėl, kad šokiai ir vaidyba beveik niekada nebuvo savitikslis, o, svarbiausia, todėl, kad tai buvo proga atkreipti į save pinigingų garsių meilužių dėmesį. Apie tai byloja valdovų metresių likimai. Gana paminėti Nelę Gvin. Prancūzijoje prostitutei patekti į baleto trupę reiškė atsikratyti policijos kontrolės, kadangi aktoriai ir aktorės čia buvo pavaldūs tik valdovo kiemo ministrui.

Baletas buvo ne kas kita kaip speciali turtingų smaguriautojų įstaiga. Kaponas pasakoja apie Paryžių: „Karališkoji muzikos, šokio ir operos akademija buvo dažnai haremas teatrą išlaikančiam princui, moteriška arklidė kraujo princams, viešnamis bajorams“*. Baletas, antra vertus, dažnai būdavo teatrą išlaikančio princo haremas. Kazanova rašo apie Štutgarto valdovo kiemo teatrą: „Visos šokėjos buvo gražutės ir visos jos didžiavosi, kad bent kartą hercogą padarė laimingą“. Baletas buvo naujovė, kuri galėjo sužavėti valdovą, antra vertus, priimant į baletą, buvo atsilyginama už akimirkos paslaugas.

Anoniminėje satyroje „Šokio menas“** rašoma:

Panelė Teresė, gražuolė sodininko duktė, buvo nepaprastai laiminga, kad hercogas pastebėjo jos kojytę. Pakankamai gerai išauklėta, kad, paisydama galantiškumo taisyklių, netrukdytų jam labiau, negu leidžia galantijos dėsniai, patyrinėti kelių ir šlaunų grožį, ji pasiekė, jog buvo įrašyta į baleto trupę iki gyvos galvos. Ten kelioms kitoms taip pat nusišypsojo laimė. Panelė Ulrika, liokajaus duktė, neprieštaravo, kai hercogas, atsitiktinai sutikęs ją koridoriuje, panoro įsitikinti jos krūtinės grožiu. Panelė Šarlotė, sveika eigulio dukra, kartą taip sujaudino hercogą, kad, staigaus lietaus užpultas ir priverstas ieškoti pastogės jos tėvo namuose, ten praleido visą naktį ir t. t.

* Orig. (pranc.): *pour princes, maison publique pur gentils hommes.*
** Orig. (vok.): *Die Kunst des Tanzes.*

Augsburgo madų paveikslas. XVIII a.

Kadangi absoliučiam valdovui teatro išlaikymas dažniausiai buvo tolygus sukūrimui haremo, tai teatro direktorius paprastai būdavo ir monarcho sąvadautojas, renkantis kandidatus baletui vien šiais (haremo) interesais ir matantis tiktai tokias merginas, kurios, jo supratimu, galinčios pažadinti lytinį valdovo aktyvumą. Todėl teatro valdytoju kartais būdavo paskiriamas koks kamerdineris, tiesa, neturintis jokių ypatingų meninių talentų, užtat labai talentingas sąvadautojas.

Kas pasakyta apie kuklutę šokėją, juo labiau tinka teatro žvaigždei — nesvarbu, vyrui ar moteriai: be mažų išimčių, visi jie buvo glaudžiai susiję su prostitucija. Skatinamoji teatro įtaka veikė dar viena kryptimi. Aktoriai rampos šviesoje žiūrovams atrodo patrauklesni. Todėl toje šviesoje aktorė atrodydavo kaip geidžiama metresė, o akto-

rius — idealus meilužis. Nors per visą XVIII a. artistės nebūdavo saugomos įstatymo ir visuomenės, kiekvienas libertinas* svajojo „turėti meilužę operos artistę“**. Vien proga pasirodyti viešai su artiste būdavo pasisekimas.

Šokėja Barberini, Frydricho II meilužė. Pagal Pesnė *(Pesne)* paveikslą, esantį Sansusi

„Naujausiuose Berlyno paveiksluose“ Mersjė rašo apie piknikus, keliamus su teatralėmis: „Geras tonas reikalauja girtis pavaišinus tą ar aną gražuolę“. Šimtai, aklai joms tarnaudami, nusigyvendavo, ir kiekvieną dieną kvailystė jų garbei krėsdavo beprotiškiausias išdaigas. Dėl garsaus dainininko arba šokėjo meilės net kilmingiausios ponios draskydavo viena kitai plaukus, ir net viešų viešiausiai, visų akyse. Apie prancūzų dainininko Željočio *(Jelyottes)*, „publikos numylėtinio ir valdovo kiemo pasididžiavimo“, populiarumą Marmontelis rašo:

---

* L i b e r t i n a s 2 (lot. *libertinus* 'atleistinis', pranc. *libertin* 'laisvamanis') — antikos ir viduramžių laikais paleistas ar išsipirkęs vergas; 2. libertinizmo šalininkas, laisvamanis.

** Orig. (pranc.): *Avoir pour sa maîtresse une artiste de l'opéra.*

Visi virpėdavo iš džiaugsmo, kai jis pasirodydavo scenoje, žiūrovai klausydavosi jo tarsi apsvaigę. Jaunos moterys tarsi išprotėdavo. Jos iki pusės persiversdavo per ložes, demonstruodamos nevaldomą savo susižavėjimą. O daugelis norėjo atkreipti jo akis į savo grožį.

Senojo režimo epochos teatras, kaip matome, buvo didysis sąvadautojas, visus su visais suvedantis: žiūrovus — su žiūrovais, sceną — su žiūrovais. Teatras sėkmingiausiai realizuodavo epchos tendencijas, nes visų siektas idealas — būti su kuo nors suvestam, kam nors parduodamam.

* * *

Opera ir baletas. Sibaritizmo esmė — siekimas be saiko tenkinti savo geidulius. Sibaritizmas reiškiasi per absoliutizmą, o pastarojo tikslas ne tik gerinti savo geidulių tenkinamąsias išgales, bet ir pademonstruoti prastuomenei neribotą savo galybę. Savo dieviškumą aiškiausiai galima parodyti tuo, kad norai ir įgeidžiai niekuo neribojami ir kad maitinasi dievų maistu. Iš šių tendencijų gelmių ir išlipo opera — subtiliausias jų kūrinys.

Opera sujungia į vieną darnų didingą visetą tai, kas yra objektyvu ir ką juslės subtiliai suvokia išreikštą aukščiausiomis pagavos formomis: dainomis, muzika, šokiu, puošniu didingumu. Todėl ji galėjo rastis tik toje epochoje. Opera — pats pirmapradis ir tikriausias absoliutizmo kūrinys. Visa absoliutizmo būtis yra geidulių tenkinimas. Taigi tik šiame bare absoliutizmas iš tikrųjų galėjo būti vaisingas. Jis sukūrė tai, ko joks kitas politinis režimas negalėjo sukurti. Tai, ką absoliutizmas nuveikė politinėje sferoje, būtų galėjusi padaryti ir ant tautos suvereniteto pamato pastatyta visuomenės organizacija, antra vertus, net daug geriau negu patys geriausi monarchai. Nepaneigiamas įrodymas — Anglijos ir vėlesnės buržuazinės demokratinės visuomenės istorija.

Produktyvios absoliutizmo jėgos, kaip matome, buvo kūrybingos vien tik geismų tenkinamojoje sferoje. Tai mums pakankamai aiškiai rodo, kodėl šios absoliutizmo srities kūriniai dar ir dabar kelia nusistebėjimą. Drauge matome, kokiu mastu absoliutizmo epochoje viskas buvo skirta tik vienam tikslui — pataikauti valdovo užgaidoms ir įgeidžiams.

Opera — į gumulą suspaustas geidulingumas. Kiekvienas žodis, kiekvienas garsas, kiekvienas ritmas, kiekviena linija, spalvinga dėmė — viskas joje alsuoja geidulingumu, erotika, gašlumu virtusia meile. Gašli meilė — tai ašis, apie kurią sutelkta viso siužeto mintis.

Kitaip sakant, viskas operoje yra sutelktas nuogumas; fiziškai jį atspindi drabužis ir judesys, dvasiškai — dialogas. Tas nuogumas ne menkas operos bruožas, bet vienintelis sąmoningas tikslas. Todėl neatsitiktinai visose klasikinėse operose baletas yra toks svarbus. Baletas tiesiog neatskiriamas nuo operos, kadangi linijų ir judesių geidulingumas jame išreiškiamas šitaip subtiliai. O pirmosiose operose baletas netgi buvo svarbiausia dalis, nes juo buvo galima nepaprastai išryškinti svarbiausius absoliutizmo bruožus: didingumą ir pozą, išaugusią ligi pasakiškų mastų. Absoliutizmo mitologijoje baletas tapo mitologiniu stilizuotu monarcho galybės įkūnijimu.

Absoliutizmas meniškai pastatyta opera šventė savo atgimimą. Geriausiai tai įrodoma garsiosiomis Senojo režimo rūmų iškilmėmis. Tai buvo ne kas kita kaip išplėstos operos ta prasme, kad valdovas ir jo rūmų valdiniai patys vaidino kaip aktoriai ir šitaip pasijusdavo esą dievai. Juk visomis šiomis iškilmėmis buvo tik aukštinama valdovo didybė ir galybė, jo su niekuo nepalyginamas genijus bei visos tiktai dievams būdingos dorybės.

Kadangi tada visko viršūnė buvo pomėgiai, tai geidulių tenkinimas taip pat buvo gana svarbi šių iškilmių sudedamoji dalis. Svarbiausias šventės asmuo būdavo ne tik valdovas, bet ir moteris, Venera, ir prieš ją galiausiai priklaupdavo Apolonas, Marsas, Jupiteris arba koks kitas dievas, į kurio togą teikdavosi įsisupti monarchas. Šiose iškilmėse, labai būdinga, Venera niekada nesimbolizuodavo abstrakčios idėjos, bet visada dėdavosi tituluota favorite*. Tokiomis šventėmis paprastai prasidėdavo metresės karjera. Tada absoliutizmui fantazijos nepristigdavo, o paskutinį žodį visada, be abejo, tardavo geidulingi malonumai.

Salonas. Kas prastuomenei buvo smuklė, XVIII a. viešpataujančiųjų klasių gyvenime buvo salonas, tam tikra draugiško gyvenimo forma. Tačiau daugumas tyrėjų pervertindavo intelektualinę salono kultūrą. Nė kiek neabejotina, kad būta salonų, kuriuose kasdien skambėdavo sąmojis, gimdavo drąsios idėjos, turėjusios pertvarkyti visuomenę, vykdavo pirmieji naujosios epochos formuojamieji susidūrimai. Tokie buvo garsieji Paryžiaus salonai, ten it namie viešpatavo enciklopedistai; ponios Diudefan *(Du Deffant)* salonas, kuriame lankydavosi D'Alamberas *(d'Alembert)*; ponios D'Epinė — kuriame viešėdavo Didro ir broliai Grimai, ponios Žofren *(Geoffrin)* — kuriame būdavo Monteskjė *(Montesquieu)*, ir dešimtys kitų salonų. Bet štai ir viskas.

* Orig. (pranc.): *en titre.*

Plėšikų mugė. I. H. Rambergas *(Ramberg).* Vokiečių vario graviūra

Vis dėlto čia viešpatavusi kultūra nebuvo turtinga, palyginti su to meto kultūra apskritai, netgi su Prancūzijos kultūra. Tačiau kur kas reikšmingesnis salonas buvo kaip epochos lytinės dorovės praktikos vieta. Priešingai nei buduaras, salonas buvo svarbiausia žodinio flirto arena. Kasdien kalbėta apie meilę kaip apie pasitenkinimą. Kurie ne kurie amžininkai, beje, ir grafas Tilis, tvirtina, kad tai — šmeižtas, paskleistas romantikų. Jis kalba apie Liudviko XVI epochos prancūzų visuomenę:

Jie (romanistai) ypač nusipelno papeikimo ne dėl aprašymų nepadorumo (aš kalbu ne apie tyčia sugalvotus gašlumo vaizdus), o greičiau dėl jų ketinimų arba, tiksliau, kvailo noro viską vaizduoti

taip, tarsi slepiamos pasaulio ydos esančios vieši salono papročiai, tarsi nedorovingi buduarų pokalbiai persikėlė į salonus, tarsi jauni aukštuomenės kavalieriai ir aukštuomenės ponios — idiotai ir žąsys, tarpusavyje bendraujantys negirdėtu, nepadoriu žargonu, tarsi pagaliau grakščių valdovo rūmų papročių mokykla išsigimusi į turgaus balaganą, kuriame mėgaujamasi pasaldintomis nešvankybėmis, šiurkščiais sąmojais bei elegantiškomis kvailystėmis.

Šiuolaikiniai Senojo režimo liaupsintojai mielai kabinasi į tokias ginamąsias kalbas. Tačiau samprotavimai, pavyzdžiui, grafo Tilio, tebėra perregimos idealizacijos. Antrojoje XVIII a. pusėje, suprantama, salonuose jau nebeviešpatavo, kaip anksčiau, pamėgta viešnamių kalba (argo), kai prašmatnios poniutės nesivaržydamos garsiai ištardavo nešvankius sekso žodžius arba į vyrų nešvankybes atsiliepdavo: „Kokia žavi šlykštynė!“ Tačiau „pasaldintos nešvankybės“ ir „elegantiškos kvailystės“ kaip tik tada darėsi madingos. Kaip pavadinti tokį pokalbį: „Kas išrado drabužius?“ O salono šeimininkė, beje, rimtų rimčiausiai sako: „Tai tikriausiai buvo mažas bjaurus neūžauga, kuprotas, liesas ir kreivas, nes gražiai nuaugęs nebandys dangstytis drapanomis!“ Arba kaip pavadinti pokalbį, kai „didžiai protingai“ buvo svarstomas kažkokio princo klausimas, kodėl žmonės ėmė slėpti vieni nuo kitų lytinį aktą*.

Į šį klausimą buvo taip atsakyta: ne kitaip elgiasi šuo, kai jam numetamas kaulas — su kaulu jis sprunka į kampą. Kaltas pavydas, vyrai būgštauja dėl savo kaulo. Tai vienintelis drovumo šaltinis.

Visa tai, be abejo, „pasaldintos nešvankybės“, nors šiose kvailystėse nėra nė lašo „elegancijos“. Belieka tik pridurti, kad tokios diskusijos — ne išimtys, o tuomečių salonų taisyklė, nes ten domimasi tik lytinio gyvenimo temomis. Į šią sritį mikliai būdavo įterpiami ir patys rimčiausi klausimai, t. y. ir jie būdavo apipilami galantijos padažu. Vokietijoje tokį vyriškių gebėjimą vadindavo dabišiaus talentais**. Daugelis vyrų degte degė garbėtoška sulaukti tokio epetito, „išsilavinusios draugės“ akyse pakeliančio reputaciją.

Ką tada, ypač Vokietijoje, reiškė žodis „geras tonas“ arba, tiksliau, ką leido šis „geras tonas“, akivaizdžiai iliustruoja žaidimai, populiarūs ir salonuose, ir miestiečių butuose. Būdingas pavyzdėlis — būrimas, smulkiai aprašytas 1770 m. išėjusioje knygoje „Pranašaujantis Merkurijus“***. Žaidimo esmė tokia: pateikiamas klausimas, į kurį atsakymą gauni paritęs tris kauliukus. Instrukcijoje išvardyta apie

* Orig. (pranc.): *Une action si naturelle, si necessaire et si générale et si douce!*
** Orig. (vok.): *Der Vorzüge eines petitmaitrischen Wesens haben.*
*** Orig. (vok.): *Der wahrsagende Merkurius.*

dvidešimt klausimų abiem lytims, ir kiekvienas klausimas turi šešiolika galimų atsakymų. Į vyro klausimą: „Ar patenkinta tavim žmona?"— atsakymas, pavyzdžiui, surinkus šešis taškus, toks: „Ak, seni, kaip tu gali klausti, ar patenkinta tavimi tavo jauna žmona, kai tu net pabučiuoti jos tinkamai nesugebi, ką jau kalbėti apie ką nors daugiau!"; surinkus septynis taškus: „Tu esi pečiuitas kaimo bernas ir žinai, ką galįs, tad žmona tavimi patenkinta"; surinkus aštuonis: „Jeigu su žmona tu būtum toks stropus kaip su knygomis, tai ji tavimi būtų patenkinta" ir t. t. Štai ką padoriai draugijai reiškė „galantijos pajuokavimai", nes iš šešiolikos galimų atsakymų kone tuzinas būtent tokių.

Jei kartais būdavo kalbama ne apie meilę, ją pakeisdavo apkalbos, ginčai apie etiketą ir panašios kvailystės. Daugelis salonų garsėjo kaip apkalbų kunkulai. Vokietijoje apkalbos salonuose apskritai būdavo įprastas reiškinys. Ir čia tokie svarbūs dalykai kaip draugų ir kaimynų miegamojo paslaptys net nebūdavo pertraukiami nenumaldomai artėjančios revoliucijos žaibų. Panašiai galima kalbėti ir apie pagarsėjusias XVIII a. manieras. Aukštuomenėje jų esmė buvo protinio ir fizinio pompastiškumo kultas. Biurgerių aplinkoje būdavo iš tiesų komiškai mėgdžiojami valdovo kiemiškių papročiai. Kvailiausiai būdavo elgiamasi provincijoje, bet ir anglų buržuazija šia prasme buvo ne kitokia.

Aukštuomenėje pernelyg būdavo garbinama galantiškumo praktika (salonuose — vien tik teorija), ypač po to, kai prie vakarienės stalo vynas ir šampanas jau būdavo atlikęs savo vaidmenį. Kad ir kokia būtų buvusi netikusi žemųjų visuomenės sluoksnių moralė, kaip matome, labiausiai nežabota vis dėlto ji buvo aukštuomenės salonuose. Iš „XVIII a. anekdotų ir sąmojingų pasakymų"* pateiksime dvi ištraukas, iš kurių viena nusako šių sluoksnių atsainumą, o antra — tuos aktyvius pokštus, kurių nesidrovėdavo vartoti lankytojai. Abiem atvejais kalbama apie Prancūzijos regento hercogo Pilypo Orleaniečio draugiją. Pirmoji ištrauka:

Kartą regentas vakarieniavo su ponia Paraber (Parabère), arkivyskupu Kambrė (Cambrais) ir Lo (Law). Po vakarienės regentui atnešė pasirašyti dokumentą. Jis norėjo paimti plunksną, bet buvo toks girtas, kad negalėjo jos išlaikyti. Jis perdavė plunksną poniai Paraber ir pasakė: „Pasirašyk, k...". Ji paprieštaravo neturinti teisės. Tada regentas plunksną įteikė arkivyskupui ir tarė: „Pasirašyk, suteneri". Šis taip pat atsisakė. Tada regentas perdavė plunksną Lo tardamas: „Pasirašyk, sukčiau!" Bet ir šis atsisakė. Tada regentas

* Orig. (pranc.): *Histoirettes et mots d'esprits du XVIII Siècle.*

taikliai apibūdino: „Kaip gražiai valdoma valstybė! Ją valdo prostitutė, suteneris, sukčius ir girtuoklis". Ir pasirašė dokumentą.

Antroji ištrauka:

Vakarieniaudami pas ponią Nesl (Nesle), keli jauni aristokratai, sėdėdami prie vieno stalo su ponia Gasė (Gasé), privertė ją išgerti daug visokiausio vyno ir likerių, tad ši nusigėrė it pėdas ir visų svečių akivaizdoje ėmė šokti beveik nuoga. Kai įsisiautėjo kaip beprotė, jos draugai perdavė moterį liokajams, kad ir šie galėtų patenkinti gašlius savo geidulius. Ponia Gasė, su viskuo sutikdama, burbėjo: „Kokia puiki diena!"

O ir Vokietijoje tuo metu buvo elgiamasi ne kitaip. Viename rašinyje, tikroviškai vaizduojančiame šiurkščius papročius, viešpataujančius įvairiose bajorų gūžtose, kai suvažiuodavo linksmų svečių, pasakojama apie šokius po vakarienės: „Nekalbame apie prostitutes ir patvirkėlius, tačiau... Pačiame šokio įkarštyje gesinamos žvakės, kurios vėl uždegamos tiktai po valandos, o tuo metu elgiamasi platoniškai, t. y., norėjau pasakyti, plutoniškai, anabaptistiškai. Kas kaltas? Kas tėvas?"

Žinoma, būtų klaidinga tokį ištvirkavimą vadinti įprastu dalyku. Taip pat ydinga būtų teigti, kad nedoras prastuomenės elgesys visuotinėse šventėse buvo vienintelis būdas leisti poilsio valandas. Tačiau toks ištvirkavimas čia buvo nuolat įmanomas, kadangi istorinė padėtis tada viešpataujančioms klasėms ne tik leido, bet ir vertė jas iš meilės daryti tam tikrą verslą.

Ponia de la Veriu šiais klasikiniais žodžiais apibrėžė savo aplinkos žmonių gyvenimą: „Kad būtų tikriau, būtina jau čia, žemėje, susikurti rojų". Šie žodžiai, ko gero, nepaprastai taikliai nusako viešpataujančių ir Senojo režimo laikais viešpatavusių klasių gyvenimo filosofiją. Paversti gyvenimą rojumi — tokia iš tiesų buvo tendencija. Ji vyravo visų šalių aukštuomenėje valdingiau nei kokia kita idėja. Ši tendencija, suprantama, galų gale baigėsi tuo, kad puotos, vakarėliai ir kitokie pasilinksminimai aukštuomenės gyvenime tapo lemiamu reiškiniu; jie čia buvo tokie rafinuoti, kokie primityvūs — visuomenės apačioje.

Iš tiesų nuo antikinės kultūros laikų niekada viešpataujančių klasių gyvenimas nereiškė tokios didžiulės, nesibaigiančios, prabangios šventės kaip tada. Vienos linksmybės keitė kitas tarsi amžinajame rate. Pirmoji mintis rytą — būsimasis vakaras. Visų jų turinys — galantiškumas. Jo interesams kuriama pramogų programa, t. y. visuotinis flirtas švenčių

dalyviams buvo aukščiausias tikslas. Individualus flirtas buduare, keliantis iš lovos, jau netenkino, nes juk kiekvienas priklausė visiems. Tarnauti visiems, priklausyti visiems, ištvirkauti su visais, atsiduoti visiems — tokie galų gale buvo galantiškosios pasaulėžiūros padariniai.

„Priklausyti visiems — štai didžiausias malonumas",— rašė viena aukštuomenės ponia draugei po puotos, kurioje ji maloniai pasižadėjo trims vyrams. Ir pridūrė pikantiškai sąmojingai: „Tad aš nebūsiu neištikima nė vienam iš jų, ir sąžinės priekaištai man netrukdys ramiai miegoti".

Kadangi pokylis — puikiausia masinio flirto dingstis, tai būdavo nuolat prigalvojama vis naujų variacijų, ypač maskaradų pavidalu, nes jie labai patogūs tenkinti galantiškoms užmačioms. Marsą, Apoloną arba Jupiterį vaidinantis vyriškis galėjo nesivaržyti. Dianą, Venerą ar Junoną vaidinanti moteris galėjo viską išklausyti. Prisidengęs kauke, galėjai viską atleisti. Juk tai tik pokštas. Todėl pats įžūliausias flirtas buvo leidžiamas kaukėms ne tiktai gatvėje karnavalo dieną, bet ir pokylių salėje ištisus metus.

Senojo režimo apologetams tokios šventės — tai tiktai grakštumas. Jie pamiršta, kad epochos gracija buvo tik rožių girlianda, kuria pridengti geidulingo dievo Lamprako* atributai. Šios maskuojamosios rožės turi vienintelį tikslą — ne tik slapta, bet ir viešai, visų akyse aukoti aukas pačiam nepadoriausiam iš visų dievų.

Kai artėjo kaukių puotos pabaiga, ji sąmoningai ar nesąmoningai darėsi vis beprotiškesnė. Ir buvo skubama baigti paskutinį ratelį, kol neišaušo diena — nauja žmonijos istorijos diena.

* Lamprākas 2 (gr. *lamprakos*) — graikų Olimpo dievas.

TURINYS

Fuchs, Eduard

Fu-02 Papročių istorija: galantiškasis amžius / Eduardas Fuksas.— Vilnius: Mintis, 1997.— 424 p.: iliustr.

ISBN 5-417-00731-5

Žymaus vokiečių tyrėjo ir rašytojo kūrinyje aprašoma epocha, kurią galima pavadinti prarastuoju rojumi. Senojo režimo viešpačiams kiekviena diena buvo šventė; tai darė įtaką žmonių tarpusavio santykiams, papročiams, moralei, madai ir t. t. Prašmatnumas, įmantrumas, favoričių įsigalėjimas — visa tai būdinga galantiškajam amžiui.

UDK 17(091)+392+316.3:17

Eduardas Fuksas
PAPROČIŲ ISTORIJA
Galantiškasis amžius

Meninis redaktorius *Romas Dubonis*
Techninė redaktorė *Danutė Navickienė*
Korektorės: *Marijona Rėzienė, Irena Čupalienė, Aleksandra Gobienė*

SL 255. 1997 04 23. 24,38 leidyb. apsk. l. Tir. 3000 egz.
Užsakymas 1219. „Minties“ leidykla, Z. Sierakausko 15, 2600 Vilnius.
Spausdino „Aušros“ spaustuvė, Vytauto pr. 23, 3000 Kaunas.

Kaina sutartinė.

XVIII a. Europos valdovų rūmai, salonai ir viešnamiai

Drabužių mados ir šukuosenos

Flirto menas

Karalių Liudvikų mylimosios– epochos moterys

Markizė de Pompadur

Ledi Hamilton

Grafienė Kozel...

ISBN 5-417-00731-5